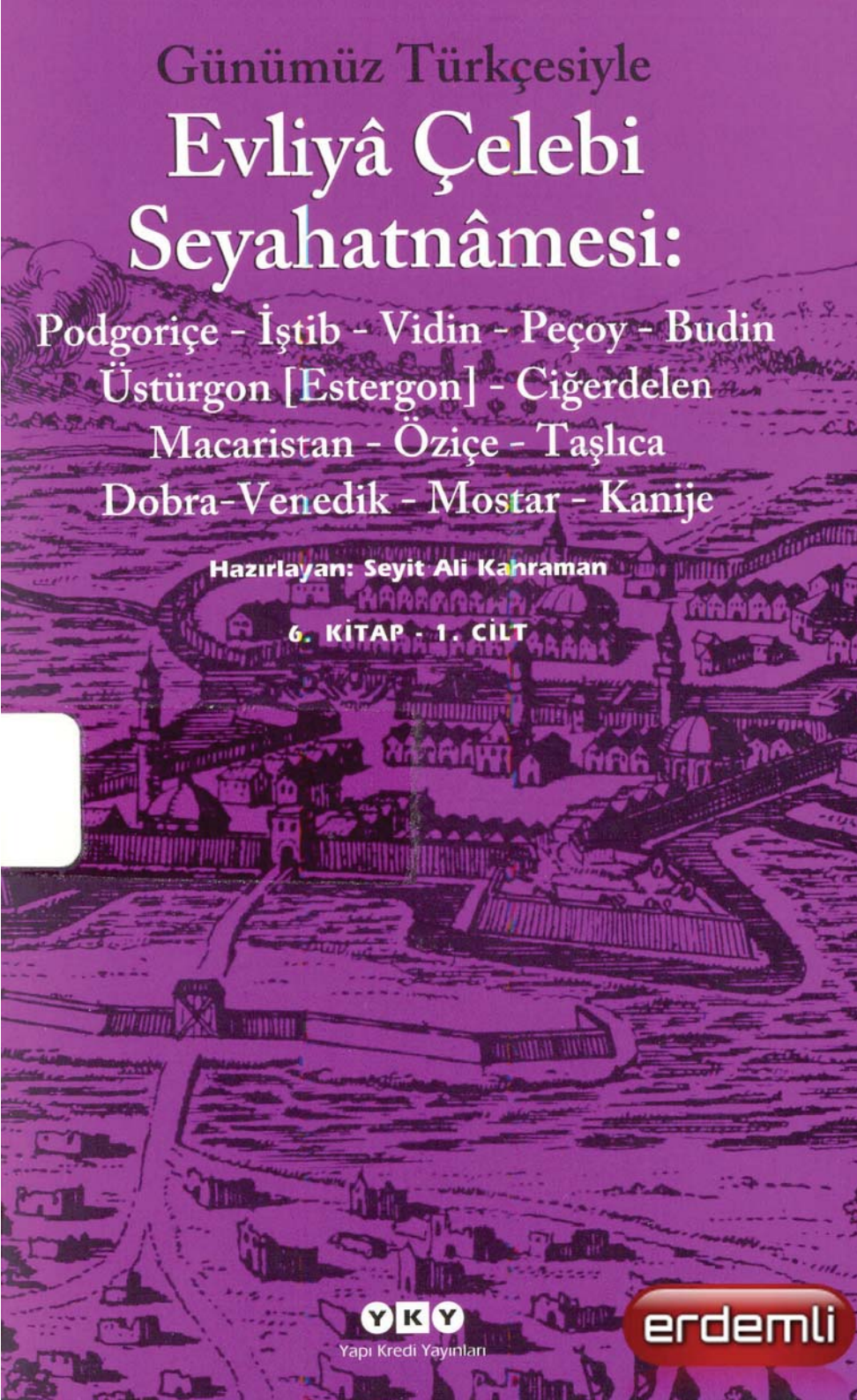
Günümüz Türkçesiyle

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi:

Podgoriçe - İştib - Vidin - Peçoy - Budin Üstürgon [Estergon] - Ciğerdelen Macaristan - Öziçe - Taşlıca Dobra-Venedik - Mostar - Kanije

Hazırlayan: Seyit Ali Kahraman

6. KİTAP - 1. CİLT

YKY
Yapı Kredi Yayınları

erdemli

EVLİYÂ ÇELEBİ

erdemli

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi:

Podgoriçe, İştib, Vidin, Peçoy, Budin, Üstürgon [Estergon], Ciğerdelen, Macaristan, Öziçe, Taşlıca, Dobra-Venedik, Mostar, Kanije

6. Kitap

1. Cilt

Hazırlayan:
Seyit Ali Kahraman

YKY
Yapı Kredi Yayınları

Yapı Kredi Yayınları - 3188
Edebiyat - 937

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi:
Podgoriçe, İştib, Vidin, Peçoy, Budin, Üstürgon [Estergon], Ciğerdelen, Macaristan, Özice, Taşlıca, Dobra-Venedik, Mostar, Kanije
Evliyâ Çelebi
6. Kitap - 1. Cilt

Hazırlayan: Seyit Ali Kahraman
Düzelti: Alev Özgüner

Kapaktaki "Kanije" gravürünün kaynağı:
Ricaut, *Ottomanischen Pforten...*, 1701

Kapak tasarımı: Nahide Dikel

Ofset hazırlık: Arzu Yaraş
Dizin: Ruşen Deniz

Baskı: Promat Basım Yayım San. ve Tic. A.Ş.
Sanayi Mahallesi, 1673 Sokak, No: 34 Esenyurt / İstanbul

1. baskı: İstanbul, Eylül 2010
ISBN 978-975-08-1859-2
Takım ISBN 978-975-08-1858-5

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2010
Sertifika No: 12334
Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://alisveris.yapikredi.com.tr

Giriş

Türk büyükleri arasında mümtaz bir yere sahip ve dünyanın iyi tanıdığı şahsiyetlerden biri olan Evliya Çelebi, dünya seyyahlarının en büyüğüdür. Yarım asır boyunca gezip dolaştığı yerleri, titiz bir şekilde anlattığı on ciltlik Seyahatnâme'si dünyanın saygın eserleri arasında yerini almıştır. Çok değişik dillere çevrilen bu Seyahatnâme'nin, günümüz Türkçesinde yapılmış tam bir yayımı yoktur. Osmanlı döneminde sansür kurulları tarafından sakıncalı görülen bazı yerleri çıkarılarak yayımlanmış, daha sonra yapılan yayınlarda da lüzumsuz görülerek atılan bilgiler ve çıkarılan bölümlerle bu değerli eser özelliğini büyük çapta kaybetmiştir. Bu yüzden bugüne kadar ister eski harflerle ve ister yeni harflerle yapılan yayınlar, Seyahatnâme'yi tam olarak yansıtmamaktadır.

Evliya Çelebi ve eseri hakkında sayısız yazılar yazılmış ve pek çok sempozyumlar düzenlenmiştir. Çoğu yabancı araştırmacılar tarafından hazırlanan yayınlar sonucunda Evliyâ Çelebi ve eseri hakkındaki, özellikle ülkemizde, yanlış kanaat yavaş yavaş silinmeye başlamıştır. Yabancı araştırma ve yayınlar çoğaldıkça ülkemizde de ilgi artmaya başlamıştır. Okuyucunun bu artan ilgisi üzerine ilk 5 cildin Günümüz Türkçesi ile yayını yapılmıştır. Bundan sonra diğer ciltlerin de günümüz Türkçesine çevrilmesi bir zorunluluk halini almıştır. Diğer ciltlerde olduğu gibi bu ciltte de takip ettiğimiz usulü şöyle özetleyebiliriz:

Giyecek, değerli taş, para birimleri, ağırlık ve uzunluk ölçüleri, savaş araç ve gereçleri, sivil ve askeri kurum, makam, rüt-

be, unvan, lakap, meslek, esnaf, vb. isimlerin birçoğunun bugün bire bir kelime karşılıklarını bulmak imkânsızdı. Bunlar ya dipnotlar ile ya da eser sonuna konacak bir sözlük ile açıklanabilirdi. Bu durumda eserin arkasında sanki ayrı bir tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü oluşacaktı. Dipnotlarla metin içine bu sözlüğü yedirmek ise metnin akıcılığını kaybettirecekti. Bunun yerine, gerek duyulan yerlerde parantez içinde kısaca kelime karşılığı verildi; ancak bugün yaygın kullanış şekli varsa o tercih edildi.

Elinizdeki eser bugün okuyucuların rahatlıkla anlayacağı günümüz Türkçesi ile yazılmaya çalışıldı. Bugün kullandığımız Türk alfabesinde yer almayan harfler metinde kullanılmadı. Deyim ve terimlerin bazıları, eserin özelliği gereği korundu. Evliyâ Çelebi'nin üslûbuna mümkün olduğu kadar sadık kalındı. Metin içinde geçen başkasının ağzından verilen konuşmalar ile Evliyâ tarafından şive özellikleri korunarak nakledilen bölümler aynen korundu. Sadeleştirilmiş metin içinde, hemen her kelimenin bire bir karşılıkları verildi. Metnin akıcılığı için bazen cümlede tasarruflar yapıldı, ancak kesinlikle bilgi dışlanmasına gidilmedi.

Âyet, hadis, Arapça ve Farsça metinlerin orijinal metinleri veya transkripsiyonları verilmedi, Türkçe karşılıkları verildi. Âyet ve hadislerin kaynakları ibarenin yanında köşeli parantez içinde gösterildi.

Orijinal yazmada Evliyâ Çelebi'nin bırakmış olduğu kelime, satır, sayfa boşlukları yeni metinde de gösterildi. Çıkma ve derkenarlar metnin içinde işaret edilen yerlere yerleştirildi. Yazma eserin varak numaraları araştırmacılara kolaylık olması amacıyla metin içinde italik şekilde verildi.

Türkiye'deki yer isimleri, bugünkü bilinen şekliyle yazıldı. Ancak yer isminin ilk geçtiği yerde gerek duyulduğunda bir defaya mahsus olmak üzere parantez içinde ismin orijinal şekli yazıldı. "İslâmbol" kelimesi İstanbul şeklinde değiştirildi, ancak İstanbul anlamında kullanılan diğer bazı isimler orijinal şekliyle bırakıldı. Yabancı yer ve ülke isimleri bugün Türkiye'de bilinen şekliyle kullanıldı. Yaygın olmayan yer isimleri ise orijinal şekliyle bırakıldı.

Türk şahıs adları bugün kullanılan şekliyle yazıldı. Ancak Ahmed, Mehmed gibi isimlerdeki son harfler aslına uygun şekilde bırakıldı ve "t"ye dönüştürülmedi. Mehemmed gibi isimler "Mehmed" şeklinde yazıldı. Evliya Çelebi'nin kendisi için kullandığı "Hakir" sıfatı, bir tevazu sıfatı olarak kullanıldığından olduğu gibi korundu. Yabancı şahıs isimleri ise Türkiye'de bilinen imlâ ile yazıldı. Yaygın olmayan isimlerde orijinal şekli korundu. Arap isimlerinde bulunan terkipler gösterilmedi.

Dua ve övgü cümleleri sadeleştirildi ve metin içinde italik olarak verildi. Çok uzun dua cümleleri metin içinde dua olma özelliği dışında bir anlam taşımıyorsa sadeleştirilmeden italik olarak yazıldı.

Şiirlerin diline dokunulmadan olduğu gibi verildi. Tarih düşürme beyit ve mısraları yanında tarih bulunuyorsa Miladi tarihe çevrildi; bunun dışında ayrıca bir hesaplama, hesap kontrolü veya tarih düzeltmesine gidilmedi. Atasözleri ve deyimler, yabancı dilde ise Türkçeye çevrildi, Türkçe ise orijinali ile birlikte parantez içinde karşılıkları verildi

Hicri tarihler köşeli parantez içinde Milâdi tarihe çevrildi. Orijinal metinde yer alan fihrist, eserin başında yeniden verilmedi, bunun yerine çok genişletilmiş olarak içindekiler ilâve edildi. Ayrıca eserden kolay yararlanmayı sağlayacak detaylı karma bir dizin hazırlandı.

Orijinal metinde boş bırakılan bir kelimelik yerler için (---) işareti ile, boş satır miktarı ise noktalar arasında parantez içinde, bizim tarafımızdan ilave edilen yerler de köşeli parantez [ ] içinde gösterildi.

Böylesine zor bir işi yaparken gözümden kaçan hatalarımın okuyucu tarafından hoş karşılanacağını ümit ediyorum.

Esere güzel bir dizin hazırlayan Ruşen Deniz'e, eserin yayımlanması için devamlı yardımlarda bulunan Yapı Kredi Yayınları yöneticilerinden Aslıhan Dinç ve Raşit Çavaş'a teşekkür ederim.

Seyit Ali KAHRAMAN

İçindekiler

1071 yılı Zilkadesinin birinci gününde [28 Haziran 1661] Tımışvar Ovası'ndan Erdel gazasına yönelip görüp gezdiğimiz kaleleri, büyük şehirleri ve ovaları bildirir 1
Lugoş Kalesi'nin özellikleri 1
Redvar Kalesi'nin özellikleri 2
Laboş Dağı, yani Şebeş Kalesi'nin özellikleri 2
Desne Kalesi'nin özellikleri 3
Macaristan Erdeli vilâyeti, yani dağlık ve ormanlık Demirkapı'nın özellikleri 4
Kuru Kilise menzili 6
Hasek Ovası menzili 6
Bu hakirin ilk bu gazada çeteye gittiğimizi bildirir 7
Kolçvar Kalesi'nin özellikleri 7
Seyk Kalesi'nin özellikleri 8
Şebevar Kalesi, yani Pisanvar şehrinin özellikleri 9
Serbaz Deresi menzili 10
Jidvar Kalesi'nin özellikleri 10
Şiçe Deresi menzili 11
Şiçevar Kalesi'nin özellikleri 11
İbretlik, sağlam Devevar Kalesi'nin özellikleri 13
Sazvaroş Kalesi'nin özellikleri 13
Vinçazvar Kalesi'nin özellikleri 13
Erdel Belgradı Kalesi'nin özellikleri 14
Entivar Kalesi'nin özellikleri 15
Eski maden Tuzda [Tuzla] şehrinin özellikleri 16
Şolomkovar Kalesi'nin özellikleri 16

Sağlam kale, yani Şamos Uyvar'ın özellikleri 18
Şamos Nehri kenarı menzili 21
Şamos Nehri kenarı menzili 22
Küçük Tuzda menzilinin özellikleri 22
Kolojvar Kalesi'nin özellikleri 22
Şebeş Uyvar Kalesi'nin özellikleri 23
Utvar Kaptanı Sarayı menzili 24
Senbedek menzili 24
Dejvaroş şehrinin özellikleri 24
Köyvar Kalesi'nin özellikleri 26
Laboş Nehri kenarı menzili 27
Laboş şehrinin özellikleri 27
Nagban Ejder Kalesi'nin özellikleri 28
Nagban Ejder Kalesi varoşunun anlatılması 29
Banya Ejder ılıcasının anlatılması 29
Macar-ı füccar dilini bildirir 30
Dejbanya Köyü menzili 31
Şijvarya menzili 31
Araküş Megeşvar Kalesi'nin özellikleri 32
Tirepişvar Kalesi'nin özellikleri 32
Botarvar şehri kalesinin özellikleri 34
Melabarvar Kalesi'nin özellikleri 34
Bu hakirin Tise Nehri'nden Orta Macar vilâyetine çapula gittiğimiz konakları bildirir 35
Beleşo menzili 36
Sakmar nahiyesi menzili 36
Sağlam Sakmar Kalesi'nin özellikleri 36
Karolvar Kalesi'nin özellikleri 37
İbret verici Eçetvar Kalesi'nin özellikleri 37
Sağlam Namin Kalesi'nin özellikleri 38
Saboç nahiyesi menzili 38
Kalovar Kalesi'nin özellikleri 38
Tise Nehri kenarı menzili 39
Tokayvar Kalesi'nin özellikleri 40
Kış-Varat Kalesi'nin özellikleri 40
Çehivar Kalesi'nin özellikleri 40
Şamos Nehri kenarı menzili 41

Husvar Kalesi'ne ve Kaşa şehrine gittiğimiz konakları bildirir 42
Sağlam Husvar Kalesi'nin özellikleri 42
Süslü İrem şehri, yani ibretlik Kaşa Kalesi'nin özellikleri.... 45
Kaşa şehri varoşunun özellikleri..... 46
Kaşa şehri tılsımlarını bildirir 47
Gezinti yerlerini, bağlarını bildirir 48
Rahip, kıssis kiliseleri 48
Tise Nehri kenarına giderken seyrettiğimiz sağlam kaleleri bildirir..... 55
1072 Muharreminin birinde [27 Ağustos 1661] Tise Nehri kenarından Seykel diyarına gittiğimizi bildirir..... 56
Betlenvar Kalesi'nin özellikleri 58
Saz Şamos Kalesi'nin özellikleri 59
Bistiriçse Kalesi'nin özellikleri..... 60
Zolomioğlu Sarayı menzili 61
Vaşarheld Kalesi'nin özellikleri..... 61
Vaşarheld varoşunun özellikleri 61
İbret verici, benzersiz Saray Kalesi'nin özellikleri 62
Ravnot Radnot Kalesi'nin özellikleri 64
Kokol Nehri menzilinde Osmanoğlu ordusuna kralın verdiği büyük ziyafet..... 64
Yüksek Megeşvar Kalesi'nin özellikleri..... 66
Megeşvar varoşu 67
Erdel kavminin giyeceklerini bildirir..... 67
1072 Saferinin 20. günü Erdel'den Seykel vilâyetine gittiğimiz konakları bildirir 70
Udvarhel Kalesi'nin özellikleri 70
Vanç Köyü menzili..... 71
Kutuh Boğazı menzili, yani büyük tabur Seykel Boğazı..... 73
Başımızdan geçen garip gülünç olay 76
Meygel vilâyeti, yani sağlam Seykel Kalesi'nin özellikleri ... 77
Pitiştvar Kalesi'nin özellikleri 78
Leh vilâyetinin özellikleri..... 79
Lapoviçse şehrinin özellikleri 79
Siven şehrinin özellikleri 80
Seykel Kalesi'nin özellikleri..... 82

Ferdenvar Kalesi'nin özellikleri 83
Tatar gazileri ile yeniçerilerin çatışmasını bildirir 86
Udvarhel Kalesi menzili 88
Senyal Köyü menzili 89
Kıhalom Kalesi'nin özellikleri 90
İyi niyetli papaz ile Serdar Ali Paşa'nın görüşmesi 90
Korkunç haberler 93
Kıhalom Kalesi varoşunun özellikleri 95
Façavar Kalesi'nin özellikleri 97
Foğraşvar Kalesi'nin özellikleri 97
Foğraş Kalesi'nden vazgeçmenin sebebini bildirir 98
Praşo Kalesi'ne gittiğimiz menzilleri bildirir 99
Büyük ve eski şehir Praşo Kalesi'nin özellikleri 100
Praşo Kalesi'nin şekli 100
Foğraş Kalesi menzili 102
Sibin yakını menzili 103
İbret verici sağlam hisar, yani işlek büyük şehir
Sibin Kalesi'nin özellikleri 104
Şebeşvaroş Kalesi'nin özellikleri 111
Haçek Ovası'nda Demirkapı menzili 113
Belgrad kışlağına gittiğimiz ve kurban bayramı ettiğimiz
menzilleri bildirir 114
Cihad yurdu cennet Belgrad kışlağı 114
Sağlam hisar Havale Kalesi'nin özellikleri 115
Gazi Porça ziyaretgâhını bildirir Sırrı aziz olsun 116
İlâhî takdir 117
1072 yılı Cemaziyelâhirinde Belgrad'dan Arnavut
İskenderiyesi'ne, Dukagin ve Piruzin sancaklarına
gittiğimizi bildirir 117
Eski Leş Kalesi'nin özellikleri 120
İskenderiye Kalesi'nin özellikleri 120
İskenderiye Kalesi varoşunun özellikleri 122
Camilerinin anlatılması 122
Kudret eliyle yapılmış ibretlikleri 124
Arnavut İskenderiyesi'nin tatlı sulu gölü 125
Vilâyet halkını işleri ve kazançları 126
Arnavut dili 126

Buşatlar kasabası 128
Kotur ve Karadağlara gittiğimiz yolları bildirir 128
Serhaddin ateş gibi kalesi, yani amansız Podgoriç Hisarı'nın özellikleri 128
Buduva Kalesi'nin özellikleri 130
Taşlık ateş vadisi, yani sağlam set, Bar Kalesi'nin özellikleri 130
Serhaddin son ucu, Ülgün Kalesi'nin özellikleri 131
İskenderiye'den İstanbul'a giderken seyrettiğimiz kale ve menzilleri bildirir 132
Balık yurdu, yani Mut Kalesi'nin özellikleri 132
Yenikale'nin özellikleri 133
Yakoviçse kasabasının özellikleri 133
Lenadib şehri, yani süslü İştib Kalesi'nin özellikleri 134
Haydut yatağı, yani cehennem Koçana kasabası'nın özellikleri 140
Ortacuma ılıcasının özellikleri 141
Sitarova Köyü ılıcasının özellikleri 142
Lala Şahin Paşa Derbendi 143
Samayakov şehri, yani harap Samakov Kalesi'nin özellikleri 144
Samakov şehrinin zemini 144
Samakov şehri ziyaret yerleri 146
Sofya şehri menzili 147
1072 Recebinde [Mart 1662] Sofya'dan İstanbul'a gittiğimiz menzilleri bildirir 148
Çırpan kasabasının özellikleri 149
Kızılağaç Yenicesi kasabası menzili 150
Küçük Üsküp kasabası 151
Eski Vize Kalesi'nin özellikleri 152
Yenehisar kasabasının özellikleri 153
Pınarhisar Kalesi'nin özellikleri 154
Pınarhisar hayat suyu 154
Tuna Nehri'nin İstanbul'a aktığını bildirir 155
Fânûs, yani Fener kasabası menzili 157
Halkalı kasabası menzili 157
Melek Ahmed Paşa'nın acayip ve garip hikâyesi 159
Melek Ahmed Paşa'nın ibretlik hikâyesi 160

Melek Paşa'nın Ahmed Han kızı Fatıma Sultan'dan şikayeti 161
Meczup hikâyesi 164
Melek Ahmed Paşa işaretli konuşmaları 165
Melek Ahmed Paşa'nın vefat sebebini anlatır 165
Acayip ve garip hikâye 167
Melek Paşa mersiyesi 168
Efendimiz Melek Ahmed Paşa merhumun doğum yerleri, . 170
ilk çıkışları, yetişmesi, güzel ahlâkı ve 170
düzgün hâllerini bildirir 170
1073 Şaban ayının birinde o şiddetli kışta amansız Alman diyarı gazasına ve Ungurus Kızılelması'na gittiğimiz menzil, kale ve şehirleri bildirir 182
Burgoz suru, yani geniş Terkoz Kalesi'nin özellikleri 182
Karadeniz kenarında seyrettiğimiz kale ve kasabaları bildirir 185
Suzeboli Kalesi menzilinin özellikleri 187
Yanık, Uyvar, Mekemorya, İslovin vilâyeti, Zirin ve Beganoğlu vilâyeti, Dodoşka vilâyeti ve Alman-ı Ungurus vilâyeti gazasının sebebini bildirir. 192
Edirne şehrinden Yanık Kalesi gazasına gittiğimiz konakları bildirir 194
Vidin şehrine ve Tuna yalısı ile gittiğimiz menzilleri bildirir 195
Kızanlık kasabası 196
Hakirin başından geçenler 198
Acayip ve garip manzara 200
Vezir hâssı Kabirova Köyü menzili 200
Rusdere Köyü menzili 202
Çadırlı Köyü, Hiranova Köyü, Dimyanova Köyü, Giraniçse Köyü, Dimivale Köyü ve Rebivala Köyü 203
Lofça Kalesi'nin özellikleri 203
Lofça Kalesi 204
Lofça Varoşu 205
(---) (---), yani Plevne Kalesi'nin özellikleri 207
Plevne şehrinin can suyu tatlı nehirlerinin özellikleri 209
Süslü Viraca kasabasının özellikleri 210
Emin belde, yani sağlam Vidin Kalesi'nin özellikleri 211
(---), yani güzel yapı Bana Kalesi'nin özellikleri 216

Kudret hamamı, yani ılıcanın özellikleri 217
1073 yılı Zilkadesinin 23. Cuma günü büyük şehir Belgrad'dan çıkıp seyahat ettiğimiz Ungurus ve Alman vilâyeti kalelerini bildirir 218
İslankamon Siremi toprağı, yani sağlam Zemon Kalesi'nin özellikleri 219
Mitroviçse Kalesi'nin özellikleri 220
Sağlam sur, yani yüksek Vulkovar Kalesi'nin özellikleri ... 225
Seg küffarı yurdu, yani büyük palanka Ösek Kalesi'nin özellikleri 227
Gazi Kasım Paşa Destanı 232
Panayır pazarı, konuk sarayı çarşısının özelliği 235
Ösek Kalesi şehrengizinin tamamlanması 236
Ösek beldesi şehitleri ziyaretlerini bildirir 237
İnsanların geçiş yeri Ösek Köprüsü'nün özellikleri 238
Sağlam Mihaç Palankası'nın özellikleri 241
Hekimler şehri, yani İrem bağı benzeri Peçoy Kalesi'nin özellikleri 246
Kibar ve ayan sarayları ve Müminlerin diğer evleri 248
Osmanoğlu sultanları ve müminlerin camileri 249
Eski hakîmler (filozoflar) şehri Peçoy-ı Seçoy'un İç Kalesi'nin şeklini bildirir 250
Peçoy Kalesi'ndeki Sultan Süleyman Camii 251
Âşıkların dinlenme ve gezinme yerleri 257
Gönül çeken Peçoy şehrinin külliyatı övgüsünün tamamlanması 258
Peçoy şehrinin ziyaret makamlarını bildirir 259
Seçoy Kalesi özellikleri 260
Bat Ösek Palankası menzili 262
Sağlam sur, yani süslü Segsar Kalesi'nin özellikleri 262
Fötvar Palankası'nın özellikleri 266
Fötvar Kalesi varoşunu bildirir 267
Penteli Palankası'nın özellikleri 267
Cankurtaran Palankası'nın özellikleri 268
Cankurtaran gazilerinin cesurluklarını bildirir 268
Cankurtaran Kalesi zemininin anlatılması 269

Kovin şehitlerinin ziyaret yerleri ve Kovin Adası'nın şeklini bildirir 270
Ziyaret ettiğimiz şehitlerin hikâyelerini bildirir..... 271
Erçin Palankası'nın özellikleri 273
Hamza Bey Palankası'nın özellikleri 273
Güvenli yurt Kızılelma, Ungurus kralı taht merkezi, Alman diyarı, yani sağlam ve dayanıklı Budin Kalesi'nin özellikleri Allah âfetlerden ve kâfirlerin düşmanca gözlerinden korusun, âmin yâ Mu'în, Seyyidi'l-mürselin hürmeti hakkına..... 275
Budin'in kötü hâlini bildirir..... 283
Budin Kalesi'nin 1 Muharrem 936 yılındaki diğer fethi 285
Yanoş Kral'ın Budin'de kuşatıldığını bildiri..... 287
Budun Kalesi'nin bir başka kuşatılması 287
Ungurus tahtı Kızılelması Budin Kalesi'ne beylerbeyi atanmasını bildirir, 8 Cemâzilevvel 948 290
Budin hâkimi vezirin atanması..... 292
İşbu 1073 tarihinde Budin Kalesi'nin hâkimleri, kalesinin şekli, camileri ve han, medrese, mektep, tekke, hamam, imaret ve çarşı pazarı, çeşmesi, suyu ve havası ve diğer imaretlerini bildirir 294
Budin Eyaleti'nde olan sancakları bildirir 294
Budin sınırında olan eyaletleri bildirir..... 295
Budin çevresinde olan kalelerin İslâm askerlerini bildirir .. 295
Resûl-i mübin şeraiti hâkimlerini bildirir 295
Budin Eyaleti'nin genişliğini bildirir 296
Çepçevre Budin Eyaleti'nin anlatılması..... 296
Ungurus Kızılelması Budin Kalesi'nin zemini ve şeklini bildirir..... 299
Budin Orta Hisarı kapıları 301
İleri gelen sarayları ve diğer haneler..... 304
Budin Tophanesi..... 305
Budin İç Kalesi'nin özelliği..... 306
Budin Kızılelma Sarayı'nın özellikleri 307
Budin şehrinin diğer hayrat, hasenat, cami, hamam, han, medrese ve imaretlerini bildirir..... 312
Budin şehrinin banyo ve ılıcaları [85a]..... 320

Sihirbazların tılsımları 328
Budin'de yatmakta olan büyük velilerin ve gazilerin ziyaretlerini bildirir Allah hepsine rahmet eylesin..... 333
Budin Kalesi'nin üç tarafında olan kaleleri bildirir 334
Kara İştivan yapısı, yani Gerz İlyas Kalesi'nin özellikleri... 336
Gerz İlyas Palankası 337
Kile Ovası'nın isimlenme sebebi 338
İnsanların geçiş yeri ibretlik köprü..... 339
Tepesiz sağlam hisar, yani sağlam Peşte Kalesi'nin özellikleri 339
Peşte Kalesi zeminin şeklini bildirir..... 341
Peşte Kalesi imaretlerini bildirir 342
Peşte Kalesi hâkimlerini bildirir 343
Yanık gazası destanı 344
İşbu 1073 senesi Zilhiccesinin 15. günü Budin Kalesi altından 100.000 İslâm ordusu ile Uyvar gazasına gittiğimizi bildirir..... 345
Kızılhisar Palankası menzili 345
İbret verici hisar, yani serhaddin sonu Üstürgon Kalesi'nin özellikleri..... 346
Üstürgon Kalesi'nin Süleyman Han kanunnamesine göre tüm hâkim, zâbit ve neferlerini bildirir..... 351
İbretlik sur, yani sağlam Üstürgon Kalesi'nin özellikleri ... 354
Üstürgon Kalesi Kızılelma Camii'nin anlatılması 358
Üstürgon Kalesi varoşunun imaretlerini bildirir 364
İbretlik su değirmeni çarkı..... 366
Su değirmeni çarklarının seyri 367
Tepedelen Palankası'nın özellikleri..... 371
Narhane Palankası, yani Baruthane ateşgedesinin özellikleri..... 372
Üstürgon şehri külliyatı övgüsünün tamamlanması..... 372
Üstürgon Kalesi şehitlerinin ziyaret yerleri..... 373
Başımızdan geçen garip, gülünç bir olay 374
Kral Betlen yapısı, yani sağlam hisar 378
Ciğerdelen Palankası..... 378
Acayip doğru rüya..... 379
Ciğerdelen Ovası'nda büyük savaşın sebebini bildirir..... 381

Seyahatnâmenin altıncı cildi

[1b] Evvelâ ulular ulusu ol Çalap Tanrı'ya sonsuz hamd ü senâ olsun. O Mirac sahibi, sertac, yalavac Resûl-i mübîne sayısız salât u selâm olsun iO hazrete ve ümmetine (---) âyetiyle kesin emri üzere gaza ferman olunup bu abd-i kemter de gazaya tâlib ü râğıb olup,

1071 yılı Zilkadesinin birinci gününde [28 Haziran 1661] Tımışvar Ovası'ndan Erdel gazasına yönelip görüp gezdiğimiz kaleleri, büyük şehirleri ve ovaları bildirir

Evvelâ Budin Veziri İsmail Paşa Eyaleti askeriyle çarkacı oldu. Melek Ahmed Paşa efendimiz Rumeli askeriyle geride ardcı tayin olunup tüm vezir ve beylerbeyilerin tuğları kalkıp gittiler. Ertesi gün Serdar Ali Paşa Tımışvar altından göç edip,

Jebel Ovası menzili: Reayası tamamen Eflak'dır. Bu menzilde Siyavuş Paşa kardeşi Sarı Hüseyin Paşa da İsmail Paşa ile çarkacı tayin olundu, zira Seydî Ahmed Paşa'nın şehit olduğunu duyan kâfirler tarafından korkunç haberler geldi. Oradan,

Ordu Köprüsü menzili: Oradan 5 saatte,

Sersik menzili: Reayası tamamen Eflak kâfirleridir ve 300 haneli mamur zeamet köyüdür ki bu da bir büyük ovada kurulmuştur. Burada olan erik kadar göğem bir diyarda yoktur. Oradan 5 saatte,

Lugoş Kalesi'nin özellikleri

Macarcada (---) demektir. Yapıcısı Süleyman Han asrında Erdel Kralı Betlen Gabor'dur. (---) tarihinde III. Murad Han zamanında Ulama Paşa fethedip yine kâfirler istilâ etmiştir. Kâfirler elinde (---) sene kalıp sonunda (---) tarihinde Sultan IV. Mehmed Han fethidir, Köprülü Mehmed Paşa eliyle. Hâlâ Tımışvar Eyaleti'nde başka sancakbeyi tahtıdır. Beyinin hâssı 300.000 akçedir. Zeameti 12 ve timarı 300'dür. Alaybeyi ve çeribaşı vardır. Beyinin askeriyle toplam 1.000 adet asker olur.

Ve 150 akçe kazadır, ama daha nahiyeleri yazılmadı, zira yeni fetholmuş bir ülkedir. 3 oda yeniçeri çorbacıları, 1 oda topçu, 1 oda cebeci, kale dizdarı, 600 adet hisar eri, kethüdayeri, muhtesibi ve bâcdârı vardır.

Kalesinin şekli: Bir geniş yerde Jebel Nehri kenarında dörtgen şekilli bir palanka kaledir. Etrafında hendeği Jebel Nehri'dir. Bu nehir, Erdel'in Demirkapı Dağları'ndan toplanıp Tımış Nehri'ne karışır bir küçük sudur.

Kalenin bir kapısı var. Ve hendeği üzerinde bir musanna asma köprüsü var, her gece köprüyü kaldırırlar. Kale içinde toplam 300 Macar evleri var, kimi saz ve kimi tahta örtülüdür.

Bu kale yeni feth olduğundan daha cami, han, hamam ve dükkânlar yoktu. İç kalesi dörtgen şekilli kârgir yapı bir küçük kaledir. Bunun da başka hendeği vardır. Doğu tarafa bakan ağaç kanatlı bir kapısı ve hendeği üzerinde asma köprüsü var.

Bu şehrin dört tarafı safi bağlı mahsullü yerlerdir. Bütün reayaları Eflak'dır. Eriği, elması ve beyaz kebesi meşhurdur.

Bütün reayası Varat kulu aklâmıdır. 10 yük akçesi Mekke ve Medine'ye vakfolunmuştur ki Ravza-i Mutahhara tarafından her sene Kızlar Ağası adamı gelip 10 yük akçeyi Tımışvar defterdarından alıp gider, büyük hayrat oldu. Buradan kalkıp 3 saatte,

Redvar Kalesi'nin özellikleri

Bu da (---) senesinde Köprülü fethidir. Lugoş Sancağı hükmünde Tımış Nehri kenarında dağlar içinde dörtgen şekilli bir ağaç palankadır. Dizdarı ve neferleri vardır. Yeni fethedilmekle imareti yoktur. Buradan doğu tarafa 2 saatte,

Laboş Dağı, yani Şebeş Kalesi'nin özellikleri

Macarca (---) (---) demektir. Bunun da yapıcısı Betlen Gabor kraldır. (---) tarihinde Sultan Mehmed fermanıyla Köprülü Vezir ile Seydî Ahmed Paşa fethidir.

Tımışvar Eyaleti'nde sancakbeyi tahtıdır. Beyinin hâssı 300.000 akçedir, zeameti 15 ve timarı 305, alaybeyi ve başka iş erleri vardır. Bütün askeri 1.000 adet adamlardır ve 150 akçe yeni oluşmuş kazadır. Kale dizdarı, 500 neferatı, 3 oda kapukulu, topçu ve cebecileri, subaşı, muhtesibi, bâcdârı, şehir kethüdası ve haraç ağası var, bunun da haracından 10 yük akçe Medine'ye surre gider. Tüm reayası Eflak'dır.

Kalesinin şekli: Tımış Nehri kenarında şeddadi yapı güzel bir kaledir. Büyüklüğü fırdolayı 400 adımdır, tamir olurken mimarbaşı nakletti. İki kapısı var, hendeği alçaktır. Hisar içinde toplam 200 adet tahta örtülü Macar evleridir. Ancak bir camii var, Defterdar İbrahim Paşa'nındır, ama gayet yerinde yapılmış olup kalabalık cemaatli, kiremitli ve bir yüksek minareli süslü camidir. Kapısı üzere tarihi budur:

Gûş eden evsâfını Zârî dedi tarihini,
Kıble-i ebvâb-ı hâcet câmi'-i zîbâ makam.

Sene (---)

Bu surun ortasında şeddadi yapı bir beşgen şekilli sarp ve sağlam iç kalesi var, dizdardan başka birisi yoktur. Ağzına kadar dolu cebehane, sanatlı altın gibi cilâlı Macar topları ve bu iç kalenin ancak kuzeyine bakar bir küçük kapısı var. Göle Kalesi'nin iç kalesi gibi bunun da kapısına 30 ayak taş merdiven ile çıkılır, yüksek kapıdır. Üstündeki bacalardan aşağı taş atacak baca delikleri ve kapının sağında solunda mazgal delikleri ile süslenmiş gayet sağlam ve muhkem kapıdır. ***[2a]*** Taşra varoşu, çarşı pazarı süslüdür. Suyu ve havasının güzelliğinden mahbûb ve mahbûbeleri henüz gelip imar olmadadırlar. Beğenilenlerinden; eriği, elması ve alaca at kebesi meşhurdur. Yayla dibi olmakla bağ ve bahçesi çoktur. Oradan 2 saatte,

Desne Kalesi'nin özellikleri

(---) tarihinde Köprülü Mehmed Paşa'nın derya gibi asker ile geldiğini bu kale küffârı görüp Osmanoğlu'nun gücüne direnemeyeceklerini bilip kaleyi boş bırakıp kaçtıklarında içine 700 adet İslâm askeri kondu. Tımışvar Eyaleti'nde Şebeş Sancağı hükmünde Tımış Nehri kenarında bir dağlık ve ormanlık içinde dört köşe mamur kaledir ki Şebeş kadısı niyabetidir. Yeniçeri odaları konmadı, ancak dizdarı ve neferatları var, çarşısı pazarı yoktur.

Bu kaleden 2 saat uzak konaklanıldı. Oradan 3 saatte,

Büyük Tabur menzili: Bu taburu Betlen Gabor kazıp Osmanoğlu ile büyük ceng edip bozguna uğramışlardır. Hâlâ tabur yerinde kâfirin pis kemikleri çer çöp içinde toz toprak olup yatar. Oradan 3 saatte,

Eski Tabur menzili: Bu mahalde Rakofçi Kral, Seydî Ahmed

Paşa ile ceng etmek için bu Eski Tabur yerini yeniden büyük hendek kazıp cenge hazır olup dururdu. Gazi Seydî'nin derya gibi asker ile geldiğini melun Rakofçi duyunca kararı firara çevirip yularını Demirkapı'dan içeride çekip orada da korkusundan bir büyük tabur kazdı. Ve bu mahalde saadetli padişahtan bir haseki ağa ile ferman gelip,

"Elbette ve elbette Erdel diyarına girip bir yeni kral atayıp, kralım diyen Kemen Yanoş'un hakkından gelip geçmiş senelerdeki hazinemi tahsil edip hatt-ı şerifime amel edesin!" diye ferman gelince Eski Tabur yerinden kalkılıp 4 saatte,

Musik Deresi menzili: Musik adlı su çıkar, bu Musik Dağlarından doğup Tımış Nehri'ne karışır. Bu dere içinde çektiğimiz yağmuru Allah bilir. Bütün asker maldan ve candan bıkıp yatacak ve duracak yerler kalmayıp rahmet yağmuru askere lânet yağmuru oldu. Oradan 5 saat yine doğu tarafa,

Kınbe menzili: Bir öz içinde bir ormanlı çemenzârda biraz güneşli olup büyük rahmet oldu. Bütün esvaplarımız, çadır ve çergelerimiz kurudular. Bu mahalde bir Macar avreti bir çadır içinde 7 adet adamı katledip sabahısı o meluneyi gaziler Nemrud ateşinde yaktılar.

Bu menzilde nice yüz adet at arabaları kırıldı, zira sarp yol idi. Ve burada danışma olup o gece Demirkapı'ya 5.000 tüfengli yiğitler gönderilip pusuya girdiler. Bu askerin artlarınca Tımışvar Eyaleti ile Abaza Sarı Hüseyin Paşa öncü asker tayin olundu. Ve oradan Çarkacı İsmail Paşa kalkıp Demirkapı'ya gitti ve Demirkapı'yı mülk ettiği haberi gelip asker taze can buldu. Oradan 3 saatte,

Macaristan Erdeli vilâyeti, yani dağlık ve ormanlık Demirkapı'nın özellikleri

Bu Demirkapı adıyla bilinen zemin taşlık ve ormanlık, öyle bir ağaçlık dağdır ki yeryüzünde yok bir sağlam set ve bir demir kapı idi,

Macar tarihçilerine göre bu mahalde İskender-i Zülkarneyn 3 kat demir kapılar yapıp buradan güney tarafa 4 konak yer dağlar içinde tâ Tuna Nehri Demirkapısına kadar 3 kat sağlam duvar ve 3 kat derin hendek kazmıştır. Hâlâ hendeklerinin izleri ve duvar temelleri açıkta durur.

Bu Demirkapı'dan kuzey tarafa 20 konak yer dağlar içinde Tise Nehri'ne kadar yine 3 kat duvar ve hendekler kazmış, orada da bütün yapı kalıntıları bellidir.

Bu hesap üzere Erdel diyarının batı ve güney taraflarını sur içine alıp Ungurus diyarı ile Erdel diyarına sınır kestiği yerde bu Demirkapı bulunmuştur, ama zamanın geçmesiyle kapılardan eser yok, ancak yapı izlerinden İskender Seddi gibi yapı kalıntıları, temelleri vardır.

Allah'ın hikmeti bu Demirkapı Dağları göklere doğru çıkmış yüksek dağlardır ki 3 aylık yol Erdel diyarının 4 bölük olan Hayduşak diyarını, Erdel diyarını, Saz diyarını ve Seykel diyarını kuşatmış dağlar ki ancak Erdel yoluna girmeye 4 yol vardır. Biri batı yönünde Osmanlı tarafında bu Demirkapı, ulu yoldur.

Biri kuzey tarafında Tise kenarında Orta Macar'a girecek Namin yoludur.

Biri de doğu taraf ile kuzeye eğimli Seykel vilâyetinden Leh vilâyetine girecek Seykel yoludur.

Dördüncüsü kıble yönünde Eflak vilâyetine girecek *[2b]* Praşo Kalesi yoludur.

Bu Erdel ülkesine bu 4 adet yoldan başka anayollar yollar yoktur. Tüm çevresini bu Demirkapı dağları kuşatmış, taşlık ve kayalık dağlardır. Onun için ara sıra bu Erdel küffârı Osmanoğlu'na isyan eder.

Bu Demirkapı'nın batı taraflarında Tımışvar ve Göle vilâyetleri vardır ve kuzeyi henüz feth olmuş Yanova ve Varat kaleleri taraflarıdır. Doğu ve kıble tarafları tamamen Erdel vilâyetleridir. Kıble ve güney taraflarını Erdel ülkesinin Eflak ve Boğdan vilâyetleri kuşatmıştır. Onlar da Tuna Nehri kenarında bulunup sınırları Tuna Nehri'dir ki Eflak ve Boğdan'ın kuzey, yıldız ve batı tarafı Erdel vilâyetleri olmuş olur, Erdel ülkesi büyük vilâyettir. *İnşaallah* elimizden geldiği kadarı ve gördüğümüzce yazılır.

Evvelâ bu Demirkapı'da bütün İslâm ordusu ile dağlar ve ormanlar içinde iki gün konaklayıp 3.200 araba ve bu kadar bin seyishane ve yük develeri güçlükle geçip oradan doğu tarafa yokuş aşağı 5 saatte inip büyük ağaçlar seyrederek Erdel diyarına ayak basıp,

Kuru Kilise menzili

Bu mahalde büyük bir kilise var idi. Daha önce Seydî Paşa ile buraya geldiğimizde bu kiliseyi yaktığımızdan hâlâ harap idi.

Bu sahrada tüm İslâm ordusu ile kanatlar ip ipe konulup bütün beylerbeyilere karakollar ferman olunup gece gündüz bütün pür-silâh hazırlıklı durmaya başladı. Oradan yarım saat uçsuz bucaksız bir ova içinde gidip,

Hasek Ovası menzili

Serhat gazileri Haçek ve Hasek derler. Bu yeşillik ovada bir İslâm ordusu kurulmuştur ki,

"Cem haşmetli bir padişah böyle büyük ordu ile konmamıştır ve benzeri geçmemiştir" diye serhat gazileri anlattılar.

Bu sahrada 10 gün konaklamaya çağırıcılar ilan edip yine karakollar sıkı sıkı tembih edilip uyarıldı. Zira Kemen Yanoş Kral'ın hareketi haberi alındı, ama ne çare daha Tatar askeri gelmedi ve Seydî Paşa olmadığından askerin yüzü gülmedi. Hatta bu ovada Seydî Ahmed Paşa, Budin, Eğre, Tımışvar, Kanije, Sirem ve Semendire askerleriyle (---) tarihinde Rakofçi Kral'ın 87.000 askerini bu sahrada bozup kırıp esir ettiğimiz yerdir ki İslâm askeri hâlâ ceng yerinde konup İslâm ordusu içinde 10 yerde kubbe gibi kâfir kelleleri gülleler gibi tepe tepe yığılmıştır.

Sözün kısası büyük savaş olmuştur ve bütün tarihçiler bu cengi gerçeği üzere yazmıştır. Hak Taalâ da bu mübarek senede öyle bir savaş olmasını nasip ede, *âmîn*.

Zira Seydî cenginde 87.000 Nemse, Macar, İslavin, Korol, Leh ve Çek kâfirlerini o şiddetli kışta bu sahra içinde beyaz kar üzerine kâfirlerin kızıl kanlarını 12.000 yiğit ile dökmüşüzdür. Ve melun Rakofçi Kral 300 adet kâfir ile yaralı olarak kaçıp gitmiştir. Eğer bu Seydî gazasını ayrıntılı olarak yazsak sözü uzatmış oluruz. Ancak hâlâ İslâm askeri ile bu sahrada otururken 50.000 düşman avlayan, yel gibi hızlı Tatar 600.000 seçkin safkan atları ile yalı ağası olan Şah Polad Ağa geldi. Serdardan hil'at-i fâhireler giyip Çarkacı İsmail Paşa'dan bir saat ileri konup o gün İslâm ordusunda bolluk oldu. Ve o an yalı ağasına ferman gidip Kemen Yanoş Kral taburundan haber alıp diller getirmeye me-

mur olup 40.000 askerle o an ılgar edip tabura gittiler. Yine o gün Cerrah Kasım Paşa Kemen Yanoş Kral'ın taburu keferelerinden 10 adet esir kâfirler getirip serdarın huzurunda söylettikten sonra otağ önünde felek cellâdı kellelerini yuvarladı.

Bu hakirin ilk bu gazada çeteye gittiğimizi bildirir

Bu Hasek Ovası'ndan Budin gazileriyle batı tarafa dağlar içine girip Desne Dereleri içinde ve Desne Dağları üzerinde bir gün bir gece seğirtip dere, tepe, dağ, bağ, yakın ve ırağ gezmeye başladık. Desne Dağlarında bir büyük pusu yerinde, yani bir sarp kırıntılık içinde toplanmış kâfirlere rast gelip 3 yerden 3.000 yiğit ile "Allah!" deyip koyulduk. Allah'a hamdolsun yüz bin zorluk ile bu pusu yerini fethedip 121 esir, bu kadar kelle ve bu kadar ganimet malı kelepirler aldık. Esenlikle ve ganimetle bir gün bir gecede Desne Derelerini geçip sahralara çıkıp dördüncü gün Hasek Ovası'nda İslâm ordusuna ulaşıp esirleri ve ganimetlerimizi satarken Allah'ın hikmeti Serasker Ali Paşa bu ganimet ile geldiğimizi duyup herkes çeteye gidip *[3a]* İslâm ordusu boş kalır düşüncesiyle "Çete yasaktır!" diye tellâllar çağırıp,

"Bu gelen cebeciler tüm esirleri sahiplerine teslim edip müjdelerini alsınlar, yohsa padişah başıyçün cebecileri kırarım!" deyip üzerimize mübaşir çavuşlar koştu. Hasek Sahrası'nın kıble tarafında yarım saat uzak Kolçvar Kalesi meydanına yoldaşlarımızla esirleri teslim etmeye giderken merhum Seydî Ahmed Paşa'ya yüz bin rahmet ve bu serdara yüzlerce lânet okuyarak Kolçvar Kalesi dibine vardık.

Kolçvar Kalesi'nin özellikleri

Evvel ve sonra Erdel kralları hükmünde olup Osmanoğlu eline asla girmemiştir ve Seydî Paşa'dan başka bu diyara bir vezir gelmemiştir. Lâkin bu kale Zolomioğlu'nun miras yolu ile intikal eden mülküdür ki bin kadar askere sahiptir. Kolçvar Kalesi yaylası deresinin içinde Kolçvar Nehri kenarında bir yalçın kaya üzerinde göklerle beraber şeddadi ve beşgen şekilli sağlam kaledir. Hasek Sahrası'na bakar bir kapısı vardır ve 11 kuleli şirin kaledir, ama havalesi çoktur. Ancak her tarafı uçurum olduğundan yanına varılmaz. Ve havalesi olan dağların ardları kıble tarafı tamamen Eflak vilâyetidir.

Bu kalenin aşağı dere içinde bağlı ve bahçeli bir varoşu için-

de sanatlı kiliseleri ve deresinde çeşit çeşit balıkları var. Suyu ve havası hoş olduğundan mahbûb ve mahbûbeleri meşhurdur.

Bu kale kaptanı itaat edip serdara hediyeleriyle vardığından bütün esirlerimiz defter ile bu kaptana teslim olunup,

"Bre üç kese esir müjdesi" diye verip 3.000 yiğide 20'şer guruş gaza malı değip,

"Bereket versin" deyip kaptandan da çeşit çeşit hediyeler alıp tekrar İslâm ordusuna dönüldü.

O gün 1071 yılı Zilkadesinin 18. Cuma günü Erdel memleketi kâfirlerini tamamen itaat altına almak için tüm Tatar askeri kalkıp bir saat ileri gitmek ferman olundu.

Budin askeriyle İsmail Paşa çarkacı ve Çatalbaş Paşa ardcı ferman olunup derhâl göç boruları çalınıp Cerrah Kasım Paşa tuğlar ile konakçı olup o güne kadar Hasek Sahrası'nda on gün konaklanmıştı. Oradan Hasek Sahrası'nın doğu tarafına 2 saatte,

Seyk Kalesi'nin özellikleri

Erdel kralları hükmündedir, ama Solom Gargor Batori mülküdür ki Yanova beyi olan Barçay Kral'dır. Seyk Kalesi Macarcada (---) (---) demektir. Kalesi, Lena Nehri kenarında göklere yükselmiş bir küçük taş yapıdır, içinde ancak on hanesi ve bir küçük kilisesi var, ama aşağı sahrada Barçay Kral'ın bir sanatlı sarayı var idi ki görüntüsü, yapısının biçimi, tarzı bukalemun nakşı çok güzeldi. İslâm ordusu bu sarayı ateşe vurup sarayın tamamen Nemrud ateşi içinde kaldığını kale kaptanı görüp sayısız hediyeler ile seraskere gelip itaat etti. Oradan kalkıp Lena Boğazı'nı aşıp,

Küçük Şamos Nehri kenarı menzili kıyısında Kosvar Sahrası'nda konaklandı. O gün, İslâm askeri ganimet olsun, diye kol kol çeteciler gitsin, diye ferman olundu. Hakir fırsat ganimettir, deyip 50 adet silâhlı yiğitlerle dağlara çıktık, 5 saat gezdik ancak asla ganimet bulamadık. Ancak bir Eflak keferesi dil tutup kulağını yay kirişi tuncuyla kıstırıp o kadar eziyet ve işkence ettik, asla ganimet malı demedi. Biz de kellesini kesip yine o gün bol elle serseri gezip İslâm ordusuna katıldık.

Yine o gece 100 yaya yiğit tüfengli ve 100 atlı silâhlı şehbaz bir yere toplanıp yine batı tarafına bir gün bir gece gidip bir kayalık dağlarda mağaralar içine 40-50 parça köyün kâfirleri kapanmışlar. Bir hayli ceng ettik. Sarp kayalar olmakla hiç bir yolla zafer

mümkün olmayıp biz de vazgeçip geri dönünce aşağı derelerdeki hayvanlara tamah etmeyip hepimiz birlikte Şebevar Deresi'yle geriye gelirken 3.000 kadar semiz sığırlar ganimet alıp 5 saat gidip,

Şebevar Kalesi, yani Pisanvar şehrinin özellikleri

Erdel kralları mülküdür. Kalesi bir dere ağzında havaleli dörtgen şekilli ve 11 kuleli sarp ve sağlam bir şeddadi taş yapı güzel hisardır. Doğu tarafına 2 kapısı, içinde topları ve cebehanesi mükellef ve mükemmel iken Rum gulgulesi ve velvelesi sesleri korkusundan *[3b]* kale içinde bütün mallarını mülklerini bırakıp ancak çoluk çocuk aileleriyle dağlara ve sarp mağaralara kaçmışlar. Biz de 200 yiğit cüret edip yavaş yavaş kale içine girdik. Asla adam ve âdemoğlu yok.

Hemen değerli olan eşyaları alıp kaleyi ateşe vurup dışındaki Pisan şehrine girip orada da güzel hediyelik eşyaları alırken kalenin topları ateşten kızıp dört tarafa ve bize o kadar top fırlattı ki anlatılmaz.

Sonra bu İrem bağı Pisan şehrini de ateşe vurup şehrin bağlarından taşra giderken bir kefere dil tutup;

"Bu kale halkı nereye gitti?" diye sorduğumuzda,

"İşte bu taraftaki sarp dağlara hâlâ gidiyorlar" deyince derhâl o kâfiri elini kafasına bağlayıp bir ata bindirip yularını bir oğlanın eline verip tekrar batı tarafına dağlar içinde 5 saat kâfirlerin ardını kovup giderken Allah'ın hikmeti o mahalde 100 kadar Tatar'a rast geldik. Onlar ile eşit bölüşmek üzere sözleşip hakir "Fâtiha" dedim.

Fâtiha okuduktan sonra yayalarımızı Tatarların boş atlarına bindirip 300 atlı yiğit olup o gün seğirtip dağ içinde 18 adet nakışlı ve billur camlı hınto arabalar ile 300 kadar Macar kaçarken yetişip bir ağızdan "Allah Allah" deyip kılıç vurduk. Tam 5 saat ceng edip 18 hıntoyu ikişer atlarıyla ve içinde olan 40 adet pâk ve pâkize açılmamış, güneş ve ay parçası kızları, güneş parçası oğlanları, el değmemiş avratları ve bu kadar ganimet mallarıyla toplam 131 adet esirleri elleri kafalarında bağlayıp kimisi ağlayıp kimi ciğer dağlayıp "Zanca Türk" diyerek elleri cenge kısa kâfirlerin birkaçlarını kelle ve paça edip nicesi dağlara kaçıp onlara göz yumup kurtuldular. Bizden ancak bir adam şehit olup arabaya koyduk. İki adam da yaralanıp savaştan kurtulup kurtuluş tarafına esenlikle

ve ganimetle gelirken dört taraftan 800 sığır ve 600 koyun sürüp 70 adet ganimet atlara Tatar gazilerimiz ve bazı kefere esirlerimiz bindirip o gece yürüyüp gece yarısında,

Serbaz Deresi menzili

Bir dar boğazdır ki diller ile anlatılmaz. O gece bütün arabaları tabur çatıp tüm esirleri muhkem bağladık. Dört tarafa karakollar koyup 300 yiğitten bir kişi eksik sabaha dek uyanık hazır durup bütün hayvanları da zabt u rabt edip sabahleyin 14 saat giderken yüz bin sıkıntı, ürküntü ve korku çekerek Pisan Dağı'nı aşıp çaresiz Jidvar Kalesi önünde yattık.

Jidvar Kalesi'nin özellikleri

Bu diyarda "var" lafzı kale demektir, ama Jidvar Macarcada (---) (---) (---) demektir. Bu kale önce ve sonra Erdel krallarına tabidir, ancak melun Kemen Yanoş Kral'ın mülküdür. Bir sık dağlık ve ormanlık içinde bir sarp kaya üzerinde üç tabyalı, şirin küçük bir taş kaledir. Dibinden Jidvar Nehri akıp doğu tarafına gidip Şamos Nehri'ne karışır. Kaleye yakın bir dar ağaçlık içinde pusu edip karakollar ile uykusuz hazır durduk. Sabah olunca ince karakolumuzu ileri gönderip biz de bir saat gidip hemen karakollarımız çıka gelip,

"Bre medet, küffâr boğazın ağzını almış ve büyük ağaçları kırıntılar dökmüş. Sol tarafta pür-silâh olup dururlar" deyince biz de Tatar gazilerimizle bir yere toplanıp danışıp elimizde olan esirlerin elleri kılıca yapışmaya gücü yetenleri bir anda kılıçtan geçirdik, bütün sığır ve koyunları sıyırıp saldık. Tüm arabaları tabur gibi ederek kâfirin bizi beklediği Bortin Boğazı adlı yere varıp tekrar danışıp küffâr aşağı boğazı beklerken 100 adet tüfengli yiğitlerimiz dağdan kâfirlerin üzerlerine bir yaylım kurşun yağdırdıkları gibi bizler de Tatarlar ile 200 yiğit dere içinden "Allah" deyip koyulunca Tanrı'ya hamd olsun küffârı boğaz ağzından koparıp atlılarını atlımız, yayalarını yayalarımız kıra kıra o an 100 kelle, 200 Macar ve 2 avrat esir edip Allah daha önce kırdığımız esirlerin yerine bu kadar ganimet malını verdi. Bıraktığımız sığırları da çözüp ve esirleri alıp *[4a]* esirlikten kurtulup serseri giderken 12 adet esir Macarlarımız,

"Biz sizi taburunuza rahatça ve esenlikle kolay yoldan götürelim, bizi azat eder misiz?" dediklerinde biz de yemin edip,

"Azat edelim" diye ellerini bağlayıp onlara itimat edip kılavuz ettik.

Gerçekte Seydî Paşa zamanı iki kere Erdel diyarına girmiştik, ama bu mahalleri görmemiştik ve hâlâ yoldaşlarımızda de görmüş yok. Tatarlarsa bir yolla Erdel'e girdikleri yok. Hemen bu kâfirlerin artlarına düşüp o gün "Bre bre hay!" deyip 13 saat yürüyüp bu kadar koyun sığır kalıp,

Şiçe Deresi menzili

İki tarafı gökyüzüne ulaşmış dağlar içinde Şiçova Nehri akıp iki konakta Deve Kalesi yakınında büyük Moriş Nehri'ne karışır. Hele o gece dikkatli olup o derede yattık.

Sabahleyin o dere içinde akan Şiçova Nehri'ni 113 kere geçerek canımızdan bezdik. 50 yerde samakov, yani demir madenleri işliklerini geçtik. İniş ve yokuş, kaya ve sular geçmekten de nice sığır ve koyunlar kaldı. Ve 2 araba dağdan uçup parça parça oldu ve 6 adet esirimiz öldü. Daha önce arabada olan şehidimiz şişip koktu.

Bu derenin göklere uzanmış iki tarafındaki kayalar üzerinde şahin, ispiri ve zağanos yuvaları var. Tanrı hakkı için bu ana gelince 21 yıl seyahatte böyle tehlikeli, korkunç ve amansız dere görmedim. Hatta bu dere içinde tam 12 saat gittik, asla kurtuluştan bir iz yok.

Sonunda hepimiz aziz canlarımızdan bıkıp usanıp kurtuluştan ümit kesip kılavuz olan kâfirlere,

"Bre melun, bizi böyle amansız dereye niçün getirdin?" dediğimizde,

"Gayri boğazlarda kaza kâfirleri bağlar, ama bu Şiçe Deresi amansız olmakla bunda kaza olmaz!" diye teselli verdi.

Kısacası bu sevda ile bu dere içinde 8 saat daha kıbleye doğru gidip gece yarısı olunca bu Şiçe Deresi ağzında,

Şiçevar Kalesi'nin özellikleri

Macarcada (---) (---) demektir. Yapıcısını esirlerimiz bile bilemediler, ama Erdel'e tabidir, ama Nemse çasarından içinde 500 asker vardır, lâkin Seydî Ahmed Paşa katlettiği Rakofçi Kral'ın mülkü idi, ölüp anasına kaldı. Kalesi, Şiçe Deresi ağzında bir geniş yerde yuvarlak şekilli taş yapı, 5 tabyalı, bir sağlam, dayanıklı güzel surdur. Şiçe Nehri hendeği içinden akıp derya gibi hen-

değî gece yarısında bütün duvarlarını meşaleler ile aydınlatıp hendek içi aydınlık olup bütün küffâr hisar içinden "Yajuj, Yajuj" diye gözcülük edip feryat ederek kale beklerlerdi. Biz de o mahalde birdenbire kale dibine vara düştük.

Hemen hepimizin akılları perişan olup kurtuluştan el çekip hayretler içinde kaldık. Hemen o an arabalar içinde ve taşrada olan esirlerimiz bir ağızdan feryat ettiler. Hemen hepimizin akılları başımıza gelip bildik ki neye uğradık, hemen o anda bütün ganimet mallarımızdan geçip bağrışan esirlere derhâl bir satır vurduk, bizi oraya getiren kâfirlerin kellelerin de kesip feryat ve figanlar da kesildi.

"Ayâ perişan hâlin sonu neye varacak?" derken esirin biri:

"İşte sizin askeriniz bu mahalle yakındır. Beni azat edin sizi selâmet ile götüreyim. Eğer eylemezsem, bunlar gibi beni katledin" dedi. "Ancak o benim götürecek yolumdan bu arabalar gitmez, ama pek yakın götürürüm" dedi. Yemin edince kılavuz ettik. Hemen 16 arabaların içlerinde olan ganimet mallarını, kızları ve oğlanları arabaların atlarına yükleyip nicesini Tatar atlarına bindirip koyunları bırakıp tüm sığırları sürüp biraz salt ve yüksüz olduk. Tekrar o Şiçe Deresi içinde yarım saat gidip kıble tarafına bir yalçın kayaya çıkıp üstü sarp ağaçlık, o gece yarısında gide gide bir büyük ateş gördük,

"Âyâ bu nedir?" diye esirden sorduk.

"Sazvaroş şehridir. İşte sizin asker bu şehri ateşe vurmuşlar, ama o şehre iki günde varılır" dedi.

Bizim de canımız rahat olup geride kalan adı geçen *[4b]* Şiçevar Kalesi bizim esirleri kırdığımız duyup o gece sabaha dek binden fazla top atıp yer ve gök inil inil inledi.

Kısacası dört tarafımız bize cehennem dereleri oldu. O gece **Keşt Nehri** kenarına vardık.

Bu nehir Pisan Dağları'ndan gelip adı geçen Şiçevar Kalesi'nin hendeği içinde Şiçe Nehri'ne karışıp oradan aşağı Moriş Nehri'ne karışırlar. Hele o gece bu nehri yüz bin sıkıntı ile geçip sabaha dek yürüdük. Allah'a hamd olsun İslâm ordusunun yoluna çıkıp bazı çeteci askerine rast gelip Deve Kalesi dibinde İslâm askerine esenlikle ve ganimet almış olarak ulaştık.

Daha önce 3.000 adet sığır ve koyunları orduya göndermiş-

tik, onlar doğru yollar ile bir günde İslâm ordusuna gelip dahil olup tüm hayvanları bin guruşa satıp malını hazır bulduk.

Sonra bizim getirdiğimiz tüm esirleri ve ganimet mallarını mezad-ı sultanîde satıp hepsi 7 kese mal olup tüm yoldaşlarımızla ve sonra yoldaş olan Tatarlar ile kardeş gibice eşit olarak üleştik, hakire ancak 40 guruş ve bir köle düştü.

İbretlik, sağlam Devevar Kalesi'nin özellikleri

(---) tarihinde Varat Kalesi fethine giderken Façatlı Ali Ağa karındaşlığı Lâfîzâde'yi esirlikten kurtarmaya bu Deve Kalesi'ne gelip bir gece kaptanında konuk olup bu Deve Kalesi özellikleri yazılmıştı, ama şimdi Serdar Ali Paşa'ya kaptanı itaat edip hediyeler ile gelip buluştu. Ve İslâm askeri bol bol alış verişler edip rahat edildi. Oradan kalkıp kuzeye bir saat gidip,

Sazvaroş Kalesi'nin özellikleri

Erdel krallarına tabidir, lâkin Saz Macarı kavmi hükmündedir. İçinde Nemse çasarı tarafından asker olmak ile itaat etmeyip kaleyi boş bıraktılar, kalesi ve şehri yakıldı. Bir dağ dibinde yuvarlak şekilli güzel bir kale idi. Hendeği su ile dolu idi. Bir büyük varoşu vardı. Çeşit çeşit saraylar, han ve kiliseler ile bezeli ve bağ, bahçe ve çarşı pazar ile süslü şirin bir şehir olup yakılırken o kadar ganimet malı ve zahireler bulundu ki İslâm ordusu zengin oldular. Burada da dağlarda ve bağlarda 300 yiğit ile esirler ve ganimet malları çıkarıp İslâm ordusunda satıp 300 yiğit ile üçer guruş pay alıp çektiğimiz şiddetli sıkıntılar boşa gitti.

Bu kaleden ertesi gün kalkıp kuzeye 6 saat gidip,

Vinçazvar Kalesi'nin özellikleri

Erdel krallarına tabidir, ama melun Rakofçi mülkü olmak ile içinde 1.000 kadar Nemse cengâveri asla itaat etmeyip 500 miktarı top attı ve yanına İslâm askeri ile varılmak imkânsız oldu. Ne çare serasker ise Erdel diyarında kale kuşatıp top ile kaleler dövmeye memur değil, ancak bir kral seçip üç yıllık hazine tahsiline memurdur.

Bu Vinçaz Kalesi ise, Moriş Nehri'nin karşı tarafında gökyüzüne çıkmış bir topraklı yüksek dağ sırtında bir şeddadi taş yapı bir Şeddad kalesidir. Dört tarafı dereli ve tepeli ufacık dağlardır. Moriş Nehri'nin beri tarafında köprübaşında büyük bir varoşu var. Muazzam kiliseler ile evleri, han ve çarşı pazarı ile süslü ma-

mur şehir iken bir gece Tatar askeri bu şehrin bütün insanlarını esir edip o kadar bol mal ve o kadar çok zahire alıp şehri ateşe vurup yakıp yıkıp hayvanları kebap ve haneleri toprak oldu.

Bu öyle bir geniş şehir idi ki Erdel kralları tahta çıksa Erdel'in 4 bölük kefereleri toplanıp bu şehirde krallarına biat edip tabi olurlardı. Yanlış düşüncelerince,

"Betlen Gabor Kral, Hûşenk Şah oğlu Macar İsvan ve Menuçehr oğlu Macar Duşak, yani Hayduşak kavminin atası bu şehirde yatar" diye bu şehire itibar ederlerdi, ama İslâm ordusu, özellikle düşman avcısı Tatar itibar ve itizar bilmeyip kâfir itaat etti ise hoş, eğer itaat ederse haraca bağlayıp affeder.

Bu Vinçaz Kalesi'nden kalkıp kuzey tarafa giderken Tatar askeri Kemen Yanoş Kral ile tabur cengi edip on bin esir ile İslâm ordusuna gelince İslâm askeri içinde *[5a]* bir sevinç, şenlik ve bol ganimet oldu ki anlatılmaz.

Oradan köyleri yaka yıka (---) saatte Moriş Nehri kenarına varıp bir ağaç köprüden bütün İslâm askeri geçip kat kat alay ile askerler yürüyüp Belgrad'dan bir top menzili uzak konuldu.

Erdel Belgradı Kalesi'nin özellikleri

İsmi yine Latincede "Beyaz Kale" demektir. Bütün ülkelerde 4 Belgrad vardır. Biri Tuna Belgradı, biri Arnavut Belgradı, biri Ustolni-Belgradı, yani ustolni Latincede "iskemle" demektir. Biri de bu kâfiristan Erdelindeki İrem bağı Belgrad idi.

(----) tarihinde Sultan Süleyman Han Tuna Belgradı'nı feth edip içinde olan küffâr bir kale yapıp oraya yerleştikleri için "Erdel Belgradı" diye isim verdiler.

Bütün Erdel krallarının menhus taht merkezleridir. Kalesi Moriş Nehri kenarında büyük bir ovaya kurulmuş dörtgen şekilli sağlam ve dayanıklı bir kaledir.

5 adet tuğla yapı sağlam tabyası var, sanki Varat Kalesi'dir, ama bunun iki kapısı var, biri kıbleye doğru bakar, biri batı tarafa bakar. Kalesinin içi satranç nakşı şahlar ile bezenmiş ve sanatlı kiliseler ile süslenmiş idi ki anlatılmaz idi. Han, imaretler, medrese, bıtrik ve kıssishaneler, çarşı pazar ve bedesten ile gayet süslü idi.

Kalenin kıble tarafında olan duvarı üstünde sahraya bakar, krallara mahsus ibret verici yüksek bir sarayı var idi ki bütün

duvarları ibret verici bukalemun nakşı ve bütün yeşim, harekanî, tûtiyâ, mermer, somaki ve zenburî sütunlarla süslü idi.

Bütün pencereleri pirinç kafesli, billur, necef, moranlı camlar ile süslü idi. Ve döşemesi Hind pususkarîsi gibi küçük mermer döşenmiş taşlar idi. Çeşit çeşit altlı ve üstlü şahnişin ve maksurelerinde havuz, şadırvanlarından ve fıskiyelerden berrak sular fışkırırdı.

Ancak Osmanoğlu askerine karşı koyamayacağını bilip böyle bir sağlam kaleyi, böyle süslü, sevimli ve beğenilen bir şehri bırakıp bütün kefereleri dağlara kaçtıklarında bu kalenin her tarafından yağmacı Tatar askerleri girdiler. Zabt u rabtları mümkün olmayıp ilk başta kiliselerinin çanların çıkardılar, diğer değerli hazinelerini bulup hesapsız sınırsız ganimet malları alıp böyle nâzenin şehri Nemrud ateşine vurdular. Garip şehir, semender kuşu gibi böyle mamur diyar ateş içinde kalıp asla bir imaret kalmadı.

Daha önce (---) tarihinde Mehmed Giray Han Yanova gazasına giderken bu şehre uğramıştı. Kazak-ı Ak askeri bu Belgrad Kalesi'ne sarılıp 6 gün 7 gece büyük savaş edip sonunda kaleyi dövmekten vazgeçip han hazretleri taşra şehrini ateşe vurup gitmişlerdi.

O zamandan beri yine varoşu Erdel kâfirleri imar edip o da şimdi ateşe vurulup berbat oldu. Ama bu Belgrad Kalesi kâfiri cenge hazır olsalar, hayli analar ağlayıp büyük savaşlar olurdu, zira bu kalenin kıble tarafı sâfî batak ve çataktır. *Allah saklasın* Mengerusî fil girse kurtulmayıp boğulur. Ama bu şehrin suyu ve havası, bağ ve bahçesi güzeldir.

Burada iki gün İslâm askeri konaklayıp yine Tatar askerine çapula gitmek, yani sefere gitmek ferman olunup 12.000 asker yine Kemen Yanoş Kral ardına düşüp gittiler. Allah işlerini kolay getire. Oradan 5 saatte,

Moriş Nehri kenarı menzili: Orada olan bütün mamur köylerin ganimetleri alınıp ateşe vuruldu. Oradan kuzeye 3 saatte,

Entivar Kalesi'nin özellikleri

Macarca (---) (---) demektir. Yapıcısı Yejder ban imiş. Bu da Erdel kralları hükmünde, ancak Redey İşvan oğlunun mülküdür. Moriş Nehri kenarından uzakça bir ovada güzel bir kale

imiş. Büyük manastırları, mamur sarayları, çarşı pazarı ve hanları olup diğer yapıları da gayet mamur ve süslü imiş. Çarkacı İsmail Paşa ile Tatar askeri ileri gidip bütün erzak ve ganimetlerini alıp şehri ateşe vermişler, ancak yer altlarında mal ü menal, bağ ve bahçe kalıp sonra varan İslâm askerlerine ganimet oldu.

Oradan yine kuzey tarafa 4 saat tirfil, ayrık ve yonca otlukları içinde gidip,

Bonçab menzili: Gayet mamur nahiye idi. Tatar askeri Kemen Yanoş taburu ardı sıra giderken bu nahiyeyi berbat edip, 20.000 adet esir alıp İslâm ordusuna zaferle gelip bir esir bir guruşa satılmaya başladı. Oradan *[5b]* 3 saatte,

Eski maden Tuzda [Tuzla] şehrinin özellikleri

Erdel kralına tabidir, ama başka emanettir ki bir Mısır hazinesi elde edilir. Bütün serhatlere ve diğer vilâyetlere tuz bu şehirden gider. Bütün kefereleri tuzculardır. Burada tuz çıkan mağaraları görmeyen dünyada ibret verici bir şey görmüş değildir, zira gayet tehlikeli ve korkunç yerin dibine inmiş, her bir madeni en derine ermiş cehennem kuyusundan nişan verir mağaralardır ki Allah saklaya. Esir olan ümmet-i Muhammed'i bu tuz madenine korlar, asla kurtulmak yoktur. Bu mahalde tuz kayaları dağlar gibi yığılmış idi. Bütün askerin atları, katırları, develeri, sığır ve koyunları bu tuzları yiyip yalayıp safâlar ettiler.

Bu dünyada böylece tuz madeni iki yerdedir. Biri bu Erdel tuzlasıdır, biri Eflak diyarı tuzlasıdır. Diğer diyarlarda göllerde ve deniz kenarlarında tuz hasıl olur. Hacı Bektaş-ı Velî tuzu keramet ile oluşmuş billur taş gibidir. Bu Eflak ve Erdel tuzları fil cüssesi kadar kayalardır. Bu Erdel'in tuzla madeni yakınında büyük bir şehir var idi. Bağı, bahçesi, imaret ve yapıları sanki İrem bağı idi. Burada bir gün konulmakla bu şehir de Nemrud ateşi ile berbat oldu ki zemininde imaret ve yapılarından ancak yanmış külleri kaldı.

Hakir yine Melek Ahmed Paşa efendimizden izin alıp bu Tuzda şehrinden batı tarafa 50 adet silâhlı yiğitler ile bir gün bir gece dağlar içinde seğirtip "Ha şunda ve bunda" diyerek,

Şolomkovar Kalesi'nin özellikleri

Macarca (---) (---) demektir. Biz bu kaleyi uzak mesafeden görünce kâfir kalesi zannedip daha ileri vardık. Bir yeni mi-

nareyi henüz ustalar inşa ediyorlardı. Meğer bu kale bizim Osmanoğlu'nun (---) tarihinde bu seraskerimiz Ali Paşa Varat Kalesi'ni fethedince bu kale de aman ile fetholup İslâm diyarlarına eklenmiş ve Varat paşasının hass-ı hümâyûnundan voyvodalığı olup nahiye niyâbeti olmuş. Varat Paşası Sinan Paşa'nın adamları bizi görünce şaşırıp hayran kalıp,

"Ayâ bunlar kimler ki?" diye birbirleriyle konuşmaya başlayıp bildiler ki, bir alay cebeci gazileriyiz.

"Bre gaziler, safâ geldiniz ve hoş geldiniz. Bre bir aydır İslâm askerinden haber yoktur. Siz nereden geldiniz, nereye gidersiz ve İslâm askeri nerdedir?" diye sorduklarında,

"Vallâhi biz İslâm askerini tuz çıkan Tuzda şehrinde bırakıp bir gün bir gecede at sürüp bu kale kâfirin zannedip geldik. Allah'a hamd olsun İslâm diyarına ayak bastık" dediğimizde,

"Bre canım, o tuz çıkar şehir bu kalemize 6 konaktır. Siz bu kâfiristanı 40-50 yiğit ile nasıl geldiniz?" diye şaşırıp çok saygı gösterip büyük ziyafetler çektiler:

"Sakının kardaşlar bu nahiyeden esir alman ve köy yakman, siz bilirsiz!" diye bize bolca hediyeler verdiklerinde hemen hakir:

"Baka gaziler bizler at sırtına geldikten sonra can ve baş ile oynar bir alay garip gazileriz. Bu diyara biz gelmedik, köylerini görmedik ve kasabalarını bilmedik. Ordumuza boş gitmemek için aç kurt koyuna salar gibi her yer ne olsa sarılıp elbette av alırız. Ey imdi öyle olsa sizlerden ricamız odur ki bu kadar gazilerinizden bizimle beş on tane şehbaz yiğitler atlanıp bize av alacak kâfir köylerini gösterip sınırlarınızdan geri dönüp geleler!" dediğimde bazı yiğitler:

"Vallahi mâkul" deyip 10 adet yiğit bizimle hazır olmaya gittiler, ama bu Şolomkovar Kalesi şeddadi rıhtım ağaç palankadır, ama gayet sağlam ve tahkim edilmiştir. İçinde 1.000 adet seçkin yiğit erleri, bir camii, iyi cebehaneleri ve şahane Macar topları var, gayet mükellef ve dayanıklı kaledir ki bir yayla dibine kurulmuş biraz havalesi var. O dağda bağları var, çarşı pazarı ve diğer imaretleri henüz mamur olmada idi.

Sonra bu kale yoldaşları gelip bundan eli boş dönüp o gün doğu tarafa yürüyüp Kiriş Nehri'ni geçip Kiriş'in karşı tarafın-

da birden 15 katana kâfire rast geldik. Allah'ın hikmeti ellerinde 6 adet ümmet-i Muhammed esirleri var idi. Hemen anında hepimiz dal satır olup bir anda on beşini de aktarıp ayaklarını bağlayıp esir ettik. 6 adet ümmet-i Muhammedin zincirlerini alıp Hızır gibi yetişip *[6a]* hepsini kâfirlerin atlarına kâfirlerin silâhlarıyla bindirip kâfirleri yaya çekiştirerek yürütüp dört tarafı yaka yıka, 46 adet seçkin esirler alıp İslâm ordusuna kavuşup esirler satılıp onar guruş hissedar olduk.

Oradan da kalkıp, yine kuzey tarafa geniş şenlikli ovalar içinde yakıp yıkarak 6 saat gidip,

Sağlam kale, yani Şamos Uyvar'ın özellikleri

Macarcada (---) demektir, ama doğrusu Uyvar'dır. Erdel krallarına tabidir. Lâkin Süleyman Han asrından önce bütün kâfirlerin şikayetgâhları ve kralların taht merkezleri bu idi. Kalesi bir büyük gölün kenarında altıgen şekilli şeddadi taş yapı büyük bir kaledir ki sağlam set ve uzun duvar 7 adet yeni mil tabyaları vardır. Cebehanesi ve bütün topları bezenmiş ve 6.000 adet cengâver Nemse askeriyle donanmış bir kaledir. Bütün Osmanlı askeri bu Şamos Uyvar Kalesi altına varıp konunca gündüz gözüne, aydınlıkta karınca ve arı gibi kalenin dört tarafına üşüşüp kaleden ancak küffar bir yaylım top atıp bir yaylım kurşun atmaya güçlükle iktidarları olup başka şeylere dermanları olmayıp bütün papazları bedenler üzerine aman bayraklarını baş aşağı dikip,

"El-aman, el-aman ey Âl-i Osman askerinin seçkini" diye bağırıp çağırdılar, ağlayıp inlediler.

Kalenin batı tarafından Melek Ahmed Paşa kolundan Rumeli askeri merdiven ve kementlerle kalenin duvarı üzerine tırmaşıp ve nice burçları ve bedenleri üzere serdengeçtiler sarmaşıp Müslüman gaziler beden dişleri üzerine doluşunca kâfirlerin çoğu mülhid çukura düşer gibi yeri cehennem olası kâfirin yüzlercesi kale hendeğine atılıp gömüldüler ve boğulup öldüler.

Ümmet-i Muhammed kale kapılarını açıp bütün gaziler içeri doldular. Metris ve lağımsız, top ve tüfengsiz bu şekilde bir kale alınmamıştır, ama ne sağlam ve dayanıklı kale idi.

Hemen Osmanoğlu'nun korkusundan amansız kalıp aman dilediler, ama dilekleri kabul olmayıp nice bini esir olup malları

ganimet olup bedenler üzerinde hakir ve 7 adet kölelerim ezan-ı Muhammedî okuyarak padişahın zaferinin ilanı işaretleri dikilip, bütün kiliseleri mabut kabul ettikleri putlardan temizlendi, resim ve heykellerden arındı.

Yüksek yapılı, sanatlı, her biri göklere baş uzatmış, her biri saf kurşun ile örtülü ve bukalemun nakışlı kâşîler ile mamur olmuş ibret verici kiliselerdi. Odaları kâşî renkli kiremitler ile döşenmiş kiliselerin yedisine mihrap, minber, müezzin mahfilleri, kürsüler ve sanatlı eserler konularak Müslüman gazilere ve diğer müminlere ibadethane yapılması düşünüldü. Bunu efendimiz Melek Ahmed Paşa uygun görmeyip bütün devlet ayanı, erkânı ve diğer iş erleri ve gazilerin ihtiyar önderleri bir yere gelip konuşup danıştıklarında Melek Ahmed Paşa

"Eğer bu Erdel memleketini İslâm diyarına ilâve ettim derseniz bu şeyi Yıldırım Bayezid Han ve Sarı Gazi Süleyman Han ederlerdi. Hemen onlar Tuna'yı sınır edip bu tarafa bakmamış ve yakmamış, Mekke ve Medine vakfı olsun demiş gitmiş. Şimdi bu kale tâ kâfiristanın ortasındadır ki 20 gündür, İslâm tarafından buraya güçlükle geldik. Bu kaleyi imar edip içine bu kadar ibadullah koyup gidersiz, sonra nasıl zabt edersiz. Civarında İslâm kalelerinden nam u nişan yok. Evet, eğer Seydî Ahmed Paşa katl olunmamış olup bu anda sağ olsa ve burada imar edip kalsa kâfirlerin gözlerini yıldırmıştı, nice bin küffârı kırmıştı, o zabt edip bütün Erdel diyarını İslâm diyarına ilâve ederdi" deyip Melek Paşa susunca bütün gaziler taraf taraf,

"Mâkul, mâkul müşaveredir. Ve bu kale krallara mahsus eski taht merkezi kaleleridir. Ve danışma yerleri ve Sarı Saltık vakfıdır. Bunu İslâm diyarına zammetsek Üstürgon Kalesi gibi ve Ustolni-Belgrad Kalesi gibi her an yere gelesi kâfirler gelip sarılıp *[6b]* alır. Nice kere sefer dertlerini çekeriz. Cami, mescit ve Osmanoğlu yurdu etmek mümkün, ama zabtı mümkün değildir" deyip vazgeçip bütün hanelerinden, kiliselerinden ve hazinelerinden mallarını alıp bir orada böyle bir mamur ve süslü şehri ateşe verip o kadar ganimet malı alındı ki anlatılmaktan uzak idi.

Hatta krallara mahsus olan yüksek sarayın karşısında olan büyük kilise içinde nice yüz kralların pis leşlerini gaziler buldular. Biri gayetle değerli cevherler ile bir gümüş taht üzerine kuru-

lup emirler verir şeklinde, başında kıymetli mücevher tac ve Menuçehr sorgucu ile pis çehresini buruşturup, çok pahalı ipek giysiler sırtında, kılıç ve kemer belinde, mücevher asası elinde, dört tarafında yaldızlı mücevher ve nakışlı yastıklara yaslanıp huzurunda bir meclis donatılmış ki 200'den fazla büyülü sâfî mücevher fağfurîler içinde çeşit çeşit billur, altın ve cam sürâhiler ile kızıl lâleden nişan verir içkiler, kralın sağında ve solunda yüz kese mümessek dinar-ı Ferdinarlar bulununca o hayatı ve ölümü pis olan o sapık kralın pis cesedi üzerinde bu kadar malı Müslüman gaziler görünce yağma ederken birbirlerine girip kılıç çekip 70 adet yiğit bu kilise içinde birbirlerinden ölüm içkisini içip âhiret sarhoşu oldular. Sonra varanlar bir şey bulmadılar.

Sonunda kralın gümüş tahtı ve yastıklarını alıp kralı parça parça edip kilise üstüne vurduklarında kral da cehennem ateşinde karar edip diğer şehitlerimizi İslâm ordusu içinde kuyular kazıp defnedip bilinmemesi için üzerlerine ateşler yaktılar. Zira sonra kâfirler bulup şehitlerimizi ateşe verirler.

Ertesi gün bu Şamos Uyvar Kalesi'nden kalkıp kuzey tarafa giderken o gün serdara çaşıtlarımız gelip haber verdiler ki,

"Hâlâ Kemen Yanoş Kral Eçetvar Kalesi nahiyesinde bütün hersekleri, beyleri ve sekleri, yüz bin askerle başına toplayıp bugün yahut yarın üzerinize gelmek üzeredir. Zira Seydî Ahmed Paşa öldü, diye küffârın pek taşkınlığı vardır. Ve Osmanoğlu askerini tâ bu kâfiristan ortasına çekinceye dek bir yerden baş göstermedi. Gafil olman" deyip serdarı uyarıp bol bol bahşişler alıp yine çaşıtlığa gittiler. Artık ağırlıkları ileri koyuvermeyip ve çetecileri yasaklayıp tuğlar ve ağırlıklar bir yerden gitmek ferman olunup Budin Eyaleti'yle İsmail Paşa çarkacı, Cerrah Kasım Paşa ardcı, Melek Ahmed Paşa Rumeli'yle sağda ve Çavuşzâde Anadolu'yla solda üzengi üzengiye bütün İslâm askeri pür-silâh ve hazır olup yavaş yavaş gitmede. Ama bu kötü haberden Serdar Ali Paşa hoşlanmayıp bu mahalde Seydî Ahmed Paşa'yı katlettiğine pişman olup üzüntüyle tütününü içerek giderdi, zira Seydî merhum askerin kalb kuvvetiydi ve kâfiri sındırmış idi.

Oradan 5 saat gidip nice kere yüz bin demet buğday yığınları içinde öyle bir verimli ovaları ve yerleşilecek köyleri geçip bir yeşillik yerde,

Şamos Nehri kenarı menzili

Bu mahalde serdar 10.000 Tatar ile öyle ilerisini yağmalayıp Kemen Yanoş Kral'dan bir haber getirmeye gittiler, ama hakir bile gitmedim. Tatar o gün o gece çapula çıktı, Sakmar nahiyeleri adlı yerde binlerce melun domuzları bir bataklık göle arka verip bir tabur kazmışlar ve domuz sürüsü gibi içine girmişler, çevresine de büyük tabur hendekleri gibi çukurlar kazmışlar. Etrafını büyük ağaçlar ile paçarızlar ve kırıntılar kırıp içine girip bir büyük sur etmişler. İçine sayısız esir ve hesapsız mallarla kâfirin saklandıklarını Tatar haber alıp Tatar ile bile giden tüfengci serhat gazileri 2.000 seçkin yaya ve atlı ile anılan taburun üzerlerine varılınca domuz bataktan çıkar gibi bütün kâfirler bataktan taşra çıkıp tam 3 saat büyük çarpışmalar ve cengler oldu. Sonunda Tatar *[7a]* bir kere yan verince kâfirler bunları kaçtı sanıp askeri kovarak hepsi birden taburdan dışarı sahraya çıktılar. Tatar'a kurban bayramı olup bir anda Tatar yine dönün deyip bütün kâfirleri serhat gazileriyle ortaya alıp topa tutulmuş maymuna döndürüp katanalarını, esvaplarıyla bütün kâfirleri kılıçtan geçirdiler. Tüm mallarını alıp çoluk çocuklarıyla esir olup bu kadar ganimet mallarıyla yedinci günde 20.000 esir ile İslâm ordusuna gelirken kaba saba esvapları bırakıp bütün esirleri koyun sürüsü gibi sürü sürü sürüyüp İslâm pazarına gelip askerimizin en zayıfı bile zengin oldu. Hatta hakirin hizmetçileri üç adet Macar keferesi diyakları getirdiler, yani keferenin okumuş yazmışlarına *diyak* derler, ama biri gayet tarih bilir, vagonsa idi, yani cihanı gezip dolaşmış idi.

Bu mahalde gelen esirlerin çokluğundan ve bolluğundan İslâm ordusu içinde korkulmaya başlandı. Serdar-ı muazzamın fermanıyla çocukları, genç kızları ve kadınları alıkoyup eli kılıca yarar, iş görür kâfirden 9.000 kadarını, Şamos Nehri kenarında katırcı, aşçı, başçı, oğlan, uşak bu kadar bin eli bağlı Tanrı kuluna şak şak, şuk şuk öyle bir kılıç çaldılar ki insan kanı ırmak gibi akardı. Bu mahalde hakir hayretler içinde kalıp:

"Ey Âlemlerin Yaratıcısı, *'Allah yaptığından sorumlu tutulamaz'*dır, (*Kur'ân*, Enbiyâ 23). Ama bu ne gizli sırdır ki 9.000 adamın canı ve kanı çıkıp gitti" deyip şaşırdım ve sustum. Ama bunları onun için kırdılar ki,

"Eğer Kemen Yanoş gelirse ordu içinde bu kadar bin kâfir asker içinde bulunup şaşkınlık verir" diye hepsini kırdılar.

Ve yine çaşıtlar gelip "Kemen Yanoş 20 konak içeri Tise Nehri'ni geçti" diye haberler gelip İslâm ordusu sevinip 9.000 esiri kılıçtan geçirdiklerine pişman oldular.

Sonra Şamos Nehri kenarından kalkıp yine kuzey tarafa Kemen Yanoş Kral ardı sıra diye gidip 5 saatte yine,

Şamos Nehri kenarı menzili

Bu mahalde melun Rakofçi, daha önce Seydî Ahmed Paşa korkusundan büyük bir tabur kazmış ki bir günde güçlükle dolaşılır. Hendeği cehennem kuyusundan nişan verip içinden Şamos Nehri akar. Bir tarafı büyük Şamos Nehri ve hendekten dışarı doğu tarafında bir sazlık ve bataklık idi. Bu taburda da Rakofçi Kral karar edemeyip oradan (---) saat menzile gidip,

Küçük Tuzda menzilinin özellikleri

Bu da Erdel krallarına tabi şirin bir şehir idi. Bunda da bir büyük tuz madeni olup bir Mısır hazinesi mal hasıl olur başka irşekliktir. Bu şehir de boş bulunup bütün hazır olan ganimet malları alınıp şehri ateşe verildi. Şamos Nehri'ni bu mahalde kolaylıkla geçip iki tarafı verimli bayırlar geçip (---) saatte,

Kolojvar Kalesi'nin özellikleri

Macarcada (---) (---) demektir. Yapıcısı Lagoş Kral'dır ki Hazret-i İsa'nın doğum tarihine göre 1503 tarihinde dünyaya gelip 40. yılda bu kaleyi Süleyman Han korkusundan yapmıştır, ama hâlâ Erdel krallarına tabi kaledir. İçinde Nemse çasarı tarafından 3.000 adet soltat murtat cengâver kâfir bat olmakla serdara itaat etmedi. Büyük varoşu ise vurulup kalesi ortalıkta kaldığını hisar içinde olan Macar kâfirleri görünce "el-aman" deyip beyaz vere bayrakları dikip kaptanı Hereko adındaki ünlü kâfir serdara hediyeleriyle gelip itaat etti.

Bu kale bir bağlı bayır dibinde havaleli dörtgen şekilli şeddadi yapı bir güzel, süslü kaledir ki büyüklüğü 4.000 adımdır, ancak yalın kat duvarlı, 40 kuleli, 4 kapılı ve hendekli bir kaledir.

Havalesi yönü batı tarafıdır ve ona bakan bir kapısı var. Bu kapı tarafında bir su değirmeni var. Ve doğu tarafına bakar varoş kapısı ve kıbleye açık mezarlık ki maşatlık kapısı var. Bu ta-

raftaki hendeği alçaktır, bu kaleye herkes girip gezip dolaşıp alış verişler olununca hakir de içeri girip gezip dolaştım.

11 sanatlı manastırı var. Her birinin servi gibi yüksek çanlıkları var. Üstleri gümüş gibi kalaylı ve pirinç teneke örtülü çanlıklardır. Ve her kilisenin kubbeleri üzerinde adam boyu kadar altın yaldızlı haçları ve haçlı bayrakları var. Her kilisenin yanlarında benzetme olmasın, medrese *[7b]* gibi palas kuşanan papaz haneleri, mükellef bezirgân hanları ve süslü çarşı pazarı var ki bütün kadınlar alış veriş edip kocaları birer işle meşgullerdir.

İslâm askeri korkusundan bütün köyleri halkı gelip kaleye girdiklerinden hisar içi öyle kalabalık idi ki insanlardan ayak basacak yer yok idi. Ve 4.000 adet askerî kefereleri de burada hazır idiler. Mahbûb ve mahbûbesi, bağ ve bahçesi hesapsız kitapsızdır. Suyu ve havası gayet hoştur.

Bu seyirleri ettikten sonra İslâm ordusuna yoldaşlarımızla gelip (---) senesinde merhum Seydî Ahmed Paşa ile bu kale altına bahar seferinde gelip melun Rakofçi Kral'ın kırdığımız askerlerinin kellelerini görüp seyrettik ki bostanlarda kabak ve karpuz kelekleri nasıl yatarsa kâfir kelleleri yere serilip öyle yatar. Taburu hendeği gayyâ kuyusu gibi olup çukur içinde kâfir leşlerinin derileri kemiklerine sarılıp kat kat toz toprak olup yatarlardı.

Kolojvar Ovası'nın beşer altışar saatlik yerlerinde kâfir kemikleri çer çöp ve ağaç kırıntısı gibi yerlerde yatardı. Tüm Müslüman gaziler ile bu pis leşleri seyredip böyle büyük bir gazada bulunduğumuza bu hakir hamd edip efendimiz Gazi Seydî Ahmed Paşa ruhuna Fâtiha okuduk. Gerçekten de büyük gazamızdır ki *"Bu Rabbimin lütfundandır"* (*Kur'ân*, Neml 40). Oradan 4 saatte,

Fiz menzili: Bir yeşillik yerdir. Oradan 3 saatte,

Şebeş Uyvar Kalesi'nin özellikleri

Doğrusu Uyvar'dır. Macarcada (---) (---) demektir. Yapıcısı Mihadi Laslo Kraldır ki Nemse çasarı hükmünde,

"Tata Kalesi'nde yatar İrşek bunun veledi bir namlı kral idi" diye Macar tarihlerinde yazmışlar.

Bu kale de Erdel kralına tabidir, ama Redi İşvan kralzâdenin miras mülküdür. Kale dışındaki varoşu yakılıp kale içinde olan kâfirler "el-aman" deyip kaleyi vere ile verip kalenin iş erleri, şagları, nemeşleri ve jodoşları kaleden hediyeleriyle çıkıp serda-

ra geldiler ve tüm hediyelerini verdiler. Ve bir oda yeniçeri ve sipahiden yasakçı aldılar. Kalesi Kiriş Nehri kenarında altıgen şekilli bir taş yapı kaledir. Hendeği ve tabyaları gayet sağlamdır.

Sulhtan sonra serdara hoş geldin topları atıp şenlikler edip bol bol alış verişler oldu. Ve yiyecek, içecek, nal ve mıhtan çok şey bulundular, ama hisar içinde 5.000 adet Nemse askerleri rahatça oturdular.

Adı geçen Kiriş Nehri bu mahalde Şebeşvar Yaylaları'ndan doğup iner, iki bölük olur. Bir bölüğü Varat Kalesi dibinden geçer ve bir kolu da Kiş Varat Kalesi dibinden geçip bir konak yer aşağı gidip Siyavuş Paşa kardeşi Hüseyin Paşa'nın yaptığı Fekete-Bator Kalesi dibinden geçip bir konak batı tarafına akıp Çonrad Kalemize yakın büyük Tise Nehri'ne karışır.

Şebeş Uyvar altından kalkıp 5 saatte,

Utvar Kaptanı Sarayı menzili

Bu ibret verici, sanatlı bir saray idi ki anlatılmasında diller kısa ve kalemler kırık idi. Bu cennet benzeri sarayı bir anda yağma, alan ve talancılar ateşlere yakıp yerle bir ettiler. Bu yeşillik yerde bütün iş erleri bir yere gelip *"(Yapacağın) işler hakkında onlara danış"* (*Kur'ân*, Âl-i İmrân 159) emri üzerine danışılıp Vaşarheld Kalesi deresinde kâfirlerin ayaklanması ve taşkınlıkları sebebiyle o taraflara gitmek mümkün olmayıp yine kuzey tarafa sarp dağlar, beller ve zor yollar aşıp 3 saatte,

Senbedek menzili

Bu menzilde çok cebehane arabaları ve toplar gelemeyip tüm ağırlıkların gelmesi için Rumeli Eyaleti'yle efendimiz Melek Ahmed Paşa'yı memur eyleyip o sarp dağlardan nice bin arabalar aşınca bu mahalde iki gün konuldu. Bu mahalde gelen esirlerin hesabını Tanrı bilir. Hatta 5 yaşında bir esir 100 akçeye ve bir at 50 akçeye satılıp İslâm ordusunda öyle bolluk oldu ki herkes ganimetten bıkıp yurt yerlerinde bazı işe yaramaz kaba saba kelepir eşyaları bırakırlardı. Hatta bazı avrat ve oğlan yurt yerlerinde serseri gezerlerdi. Buralara Bihar nahiyesi derler, gayet verimli yerlerdir. Oradan 5 saatte,

Dejvaroş şehrinin özellikleri

Erdel krallarının hassıdır ve doğru Erdel diyarı bu mahallerdir. Orta Macar, Hayduşak Macar, Seykel Macar ve Saz Ma-

car değildir. Gerçek, has Erdel kâfiristanı bu mamur zemindir ki Erdel'in tam göbeği bu mahallerdir. Şehir bir bayırlı yere kurulmuş 13.000 adet kârgir yapı çini gibi renk renk kiremitler ile örtülü bakımlı bir şehir idi ki görenler hayran kalırlardı.

Çarkacı İsmail Paşa askeri ganimet malları alıp böyle nazenin şehri yakarak *[8a]* harap etmişler. Hakir Melek Ahmed Paşa efendimizle uğrayıp seyrettik. Henüz güneşte zerre ve denizde damla gibi İrem bağından nişan verir bahçelerinde dinlenme yerleri, Havernak köşkleri, fıskiye ve havuz ve şadırvanları kalmış. Oradan yine kuzey tarafa 4 saatte,

Otluk Madeni menzili: Gerçekte otluk madeni denildiği kadar var. Tüm İslâm ordusu bu yeşillik, otluk sahra içinde 2 gün konaklayıp otlarını taşıyıp nice kere yüz bin at, katır ve develer bağlayıp bütün Tatar halkının da altı kere yüz bin hayvanları bu sahranın otunu otluğunu yediler. Sanki denizde damla ve güneşte zerre kadar eksilmedi. Oradan kalkıp yine kuzeye 5 saat gidip bayırlar ve çayırlı yerler aşıp,

Şamos Nehri kenarı menzili: Bu nehir tâ doğu tarafında Seykel Yaylalarında Senyal Dağlarından çıkıp 20 pare kalelere uğrayıp Namin Kalesi ile Kalu Kalesi yakınında büyük Tise Nehri'ne karışır bir âbıhayat nehirdir. Tâ Erdel memleketinin ortasından akıp, nice vadileri, köyleri, kasabaları ve kalelerin ekin yerlerini sular. Oradan (---) saat yine kuzeye gidip tekrar,

Şamos Nehri kenarı menzili: Bu mahalde hakir 18 yiğit ile Şamos Nehri'ni geçip doğu tarafında dağlar aşıp bir gece seğirtip Şâfiî vaktinde bir köy basıp 14 adet seçkin güneş parçası oğlanları esir, 150 adet sığırlar ile 200 adet koyunlar ganimet alıp tekrar esenlikle,

Şamos Nehri kenarı menzili: Bu mahalde bütün ganimetlerimizi satıp yirmi birer guruş hissedar olup Kâzım adlı oğlanı hissemize tuta aldık. Oradan 4 saat yine kuzeye gidip yine,

Şamos Nehri kenarı menzili: Bir çemenzar İrem bağı gibi bir verimli mamur köyler idi. Derya gibi asker gelip konakladığında bu sahranın çevresinde olan köyleri yağmalayıp hepsi ateşe verildi. Oradan 3 saatte yine,

Şamos Nehri kenarı menzili: Sözün kısası, bu diyarları yağmalayıp esir ve bolca ganimet malları alıp ateşte yakmak için Şa-

mos Nehri kenarında 10 gün konaklayıp nice 100 köy, kasaba, kale ve palankaları yakıp yıkıp harap edip bu menzilde bütün İslâm ordusu Şamos Nehri'ni karşı tarafa kolaylıkla geçti. Artık kuzey tarafa gitmeyip doğu tarafa doğru yönelip 5 saatte dağlar ve beller aşıp ismi malumum değil bir ovada konaklanıp tüm İslâm ordusuna tembih olunup herkes çadırlarında olan esirleri zabt ettiler. Oradan 2 saatte,

Köyvar Kalesi'nin özellikleri

Macarcada "taş kale" demektir. Erdel krallarına tabidir, ama ölen melun Rakofçi Kral'ın kirli, inatçı veledinin kalesidir. Gorandi Mikloş Kral yapısıdır. Bu kale asla itaat etmeyip yüzden fazla topları İslâm askerine atıp çok adam helâk etti, zira yola yakın idi.

Sonra yanına kimse uğramayıp Müslüman askerler açıktan geçtiler, ama kale kâfirleri daha önce pusuya girip hayli ümmet-i Muhammed'i esir edip zincirle bağladılar.

Bu içler acısı durum seraskere yansıyıp bu kaleden dil almak için efendimiz Melek Ahmed Paşa tayin olundu. Bir gece 2.000 adet tertemiz, silâhlı yiğitleri anılan kale altında pusu yerlerine koyup sabah olunca kale kapısı açılıp bütün pis kâfirler korkusuzca dışarı çıktıklarında hemen pusuda olan gaziler "Allah" deyip kılıç vurdular.

Derhâl kale kapısı kapanıp bütün kâfirler dışarıda kalıp 500 adet eli kolu bağlanıp esir edilerek zincirle tanıştılar. 400 kadar kelle daha alınınca *Allah'ın büyüklüğü* melun kale belki bin kadar balyemez topları atıp semender gibi Nemrud ateşi içinde kaldı.

Allah'a hamd olsun bir kimsemize top gülleleri isabet etmeyip kale taşrasında olan ganimet mallarını bütün Hırvatlı gazilerimiz alıp 500 esir ile Melek Ahmed Paşa ordusuna alay ile gelinip bir nice kâfirleri serdara dil götürülüp sorgudan sonra kelleleri Paşa'nın çadırı önünde pis bedenlerinden ayrıldı.

Sonra bütün ganimetle tüm esirler satılırken meğer kale kaptanı olan melun kıyafet değiştirmiş, o çatışmada esir olmuş. O kalleş, tıraşsız melun suskun dururken serhat gazileri içinde 40.000 guruşa dek fiyata çıkınca ne olduğu belli olup daha önce İslâm askerinden aldığı ümmet-i Muhammed esirlerinin yüz yirmisini daha verip 40.000 guruşa satılıp her bahadır yiğitlere otuzar adet *[8b]* guruş hisse değdi. Adı geçen Köyvar Ka-

lesi, Şamos Nehri kenarında göklere doğru uzanmış bir topraklı dağda 2 çatal karşı karşıya 2 adet sağlam, dayanıklı, kesme taş bir savaş kalesidir ki Deve Kalesi'nden sonra bu kaleye denk bir sağlam sur yoktur. Gerçi Şamos Nehri aşırı bir yüksek dağa havalesi vardır, ama kaleye o dağdan bir zarar yoktur.

Bu kaleye serhat halkı Çatal Kale derler. Batı tarafına bakar birer kapısı var. Çevresi dereli ve tepeli yerlerdir. Oradan kalkıp 3 saatte,

Laboş Nehri kenarı menzili

Bu lezzetli nehir Halmaş Yaylağı'ndan gelip bu mahalde Şamos Nehri'ne karışır, ancak küçük nehirdir, ama tatlı sudur. Oradan yine kuzeye 2 saatte,

Laboş şehrinin özellikleri

Macarcada (---) demektir. Yapıcısı Matyaş Kral'dır ki Ungurus vilâyetine ve Leh vilâyetine mâlik olup Tuna Belgradı'nı Fatih Sultan Mehmed'e vermeyen kralın oğlu Matyaş Kral yapısıdır, ama Orta Macar'da Zolomioğlu mülküdür. Erdel krallarına tabi bir Laboş şehridir ki Laboş Nehri kenarında bir ovaya kurulmuş cennet bahçesi gibi süslü bir şehir imiş. Tatar askeri serdarı olan Şah Polad Ağa bu şehre uğrayıp ganimet mallarını ve esirlerini alıp şehri yakıcı ateş ile ziyan ve halkını esir ve nâlân, köylerini alan ve talan etmişler. Hakir vardığımda ancak birkaç kârgir yapı kiliseleri kalmış idi. Onları da Osmanoğlu askeri zeminlerini kazıp bir hayli define mallar bulup kiliseleri Nemrud ateşiyle yaktılar. Oradan Laboş Nehri'ni geçip 4 saatte bayırlar aşıp nice köyler yakıp giderek,

Sasa Nehri kenarı menzili kıyısında konakladık. Bu nehir Nagbanya Dağları'ndan gelip nice köyleri ve şehirleri sulayıp Şamos Nehri'ne karışır.

Bu mahalle yakın nice yerlerde acayip ve garip banalar, yani ılıcalar vardır, ancak başka diyar ılıcaları gibi mamur kârgir binalar ile inşa olunmamıştır, ama özellikleri çoktur.

"Kiraz günlerinde bu vadilerde 20.000 kefere çadırları ile bu kadar insan gelip yiyip içip ılıca safası ederler" diye naklettiler. Macarcada ılıcaya (---) derler.

Oradan 3 saatte her biri birer şehre benzer köyleri yaka yıka gidip,

Tövar Köyü menzili: İtaat edip bir yeniçeri odası konulup yakılmadı. Ve bu mahalde nam ve nişan için 1.000 koyun 16 akçeye satılıp Ordu Mollası Ramazan Efendi sicile kaydetti. Bir seferde Osmanoğlu askeri böyle bolluk görmemiştir.

Oradan 5 saat gidip 1071 Zilhiccesinin arife günü *"Allahümme Lebbeyk"* diyerek pür-silâh gidip,

Nagban Ejder Kalesi'nin özellikleri

Diyar-ı Acem'den gelme Menuçehr'in evlâtlarından Nikban, yani iyi kral bu pâk toprağa ayak basıp bir ejderhayı katlettiği için ismine Nagban Ejder derler.

Sonra bu şehri yurt edinip onun ismiyle isimlenmiş bir şehir olup Nagban Ejder namıyla şöhret bulmuştur. Tüm Erdel Macarı, Orta Macar, Hayduşak, Saz ve Seykel Macarlarının soylarının sonu bu Menuçehr oğlu Nagban Ejder'e ulaşır. Kendisi (---) gömülüdür.

Erdel krallarının bir tahtı Erdel Belgradı, bir tahtı Şamos Uyvar ve bir tahtı bu Nagban Ejder'dir ki hepsinden eski Macar şehri bu diyardır. Hâlâ Erdel krallarının özel taht merkezi budur.

Banya Ejder Nehri yani Ejder Ilıcası suyu kenarında bir dereli yerde dört tarafı havaleli dağları, rağları, yakın ve ırağları tüm bağlardır ki tamamı 40.000 bağdır, derler. Bütün halkının işleri ve kazançları şarap yapmak ve şarap satmaktır.

Kalesi anılan dere içinde dörtgen şekilli yalın kat taş duvarlı büyük kaledir. Büyüklüğü tam 5.000 germe adımdır. Ve batı tarafı yapma cumbul bataktır ki bu şehrin domuzlarına yataktır. Ve hendeği geniştir, ama alçaktır, lâkin dopdolu sulu savaktır.

Kıble tarafına varoş kapısı var. Üç kapısı da üç tarafa bakar sağlam kapılardır. Bu kale havaleli ve dayanıklı olmadığından ve bütün halkı zengin bezirgân olduklarından korkularından itaat edip bir oda yeniçeriler ile Seydî Ahmed Paşazâde Mehmed Bey yasakçı konulup bu kaleyi koruyup ateşe verilmedi. İki gün konaklanılıp alış verişler oldu.

Hakir de nal ve mıh almaya kaleye girip seyrettim. 5.000 askere sahip ve 11 adet çanlık kuleli manastırları, hanları, medreseleri, irşekhaneleri ve çarşı *[9a]* pazarları bakımlı ve süslü olup burada da bütün kadınlar mallarını müşterilerine gizlice satarlar.

Bu kale irşekleri, birovları, nemeşleri ve dojları hediyeleriyle Ali Paşa'ya ve Melek Paşa'ya gelip hediyelerini getirip tüm kâfirlere ikram olundu.

Daha sonra kefereler kaleye gelip serdara "Safâ geldiniz" diye bin parça balyemez top atıp şenlikler edip ardından serdara ve Melek Paşa'ya beşer kese döğme riyâl talar guruş getirdiler. *Zira bu şehirde gümüş madeni var, ibret vericidir ki bir diyarın gümüş madenine benzemezdir.* "Üç yerde adam beli kalınlığı cevher çıkar" derler, ama kolaylıkla çıkarmış. Maden ocağını görmek kısmet olmadı, ama kale ortasında siyaset meydanı yakınında darbhanesi acayip seyir yeridir. Erdel memleketinin altını ve guruşu tamamen burada kesilir, zira genellikle dağları altın ve gümüş madenleridir.

Nagban Ejder Kalesi varoşunun anlatılması

Bu kalenin taşrasında bir İrem bağı gibi büyük varoşu var. Banya Ejder Nehri'nin iki tarafına kurulmuş İrem gibi bağlı, bahçeli ve şebekeli bostanlı süslü şehirdir. Nehir üzerinde sanatlı Macar su değirmenleri var ki hem çeşit çeşit ince un öğütür ve hem yine unu eleyip kepeğini başka bırakır. Asla bir adam bu değirmenlere el koyamaz, ancak buğday korlar *vesselâm.*

Bu Banya Ejder Nehri Şamos Nehri'ne karışır, ama Banya Nehri ılıca suyu olduğundan o kadar lezzetli ve soğuk değildir, ama faydalıdır. Bu su, madenli gümüş cevherli dağlardan gelmek ile bu şehir halkı o sudan kullandıkları için küçük ve büyüklerinin genellikle boğazlarında kuşka, yani ur gibi bir yumru şey hâsıl olur.

Bu şehir bir derede kurulduğundan havası ağırdır, ama halkı gayet zengindir. Ve zevk ehli, içki ve eğlenceye düşkünlerdir ki herkesin bağlarında birer haneleri var. "Tamamı 28.000 bağdır" diye şehir birovu nakletti.

Bu şehirde tüm marifet sahipleri, hekimler, tabipler, göz hekimleri ve bütün bölge keferelerinin zenginleri güz günlerinde bu şehrin havasının hoş olduğu yere gelip,

Banya Ejder ılıcasının anlatılması

Menuçehrzâde, Ejder'i katlettiği mağaraların yakınında 7 yerde ılıcalarına tüm kâfiristanın ileri gelenleri çadırlarıyla gelip konup bir ay bu ılıcalarda içip eğlenip sıcak suyundan içip tüm

bozuk ahlatlardan arı olup bir daha hekim şurubuna muhtaç olmazlar, böyle yararları çok ılıcalardır. Bu şehir eski olduğundan ilk defa Macar dili bu diyarda ortaya çıkmıştır.

Macar-ı füccar dilini bildirir

Evvelâ sayıları budur, ama önce,

ism-i celâli *(---) İsten*			Îsâ nebî ismi *(---) Jezus*	
eg 1	*ketö* 21	*harm* 3	*nig* 4	*höt* 5
hat 6	*het* 7	*noç* 8	*kilenç* 9	*tiz* 10
husvan 20	*kötvan* 30 20	*harvan* 40 30	*negvan* 50 40	*hötvan* 60 50
hatvan 70 60	*hetvan* 80 70	*goçvan* 90 80	*kılençvan* 100 90	*tizvan* 200 100
kener ekmek	*viz* su	*şov* tuz	*şaytun* peynir	*vay* yağdır
miz baldır	*ney tey* süt	*teyfel* kaymak	*aluttey* yoğurt	*hagma* soğan
kanal kaşık	*kej* bıçak	*talt* çanak	*pinçebe* zîr-i zemin	*gerka* mum

lonak	*tüz*	*disno*	*Hozza buzat.*	*Hozza abrakat.*
attır	ateş	domuz	Getir buğday	*(---)*

liyan	*germek*	*asson*	*seme*	*zorot*
kız	oğlan	karı	göz	burun
saya	*haşa*	*gövel*	*ereg*	*Hamar hoz.*
ağız	karın	gel	git	Tiz getir.
seker	*mojmege* *mojdmeg*	*inge*	*Hoça nekem ayandik.*	
araba	yayka	gömleği	Vere bana bağışla.	
fokmeg	*guk*	*gukman*	*körtvil*	*alma*
tuta	tavuk	yumurta	armut	elmadır
meg	*çereşne*	*hala*	*çonpo*	*list*
vişne	kiraz	balık	sazan balığı	un
söl	*silva*	*fayı*	*diyo*	*anber*
üzüm	erik	odun	ceviz	adam

manaçke gelin	*kıvagon* kimdir o	*nem tudom* bilmem
nem latom görmedim	*hunlakot* nerelisin	*in it lakom* buralıyım
Hoza kiçi valaka. Avretten o şeyi istemektir	*Basom segget* Oğlanın kıçına sövmektir	*Basa manya. Bastam anyat* Anasına sövmektir

Nice saçma sapan sözleri var ancak seyahatte lâzım olmadığından bu kadarla yetindik, ama bu dilin kelimelerinin çoğunluğu Farsçadır, zira asılları, Menuçehr evlâtları Acem olmak ile ***[9b]*** nice bin kelimeleri Farsça olmuştur.

Ve özel lehçelerinde hayli fesahat ve belâğat vardır. Ve seçkinleri, eşrafları ve bizzat kralları reayalarına *"yuram"*, yani "ağam, canım" diye tazim ile konuşurlar. Hepsi İncil kitabına inanır ve Mesih milletindendirler, ama putperest değillerdir, kiliselerinde asla *Vedd, Süva' ve Yeğus* gibi putları yoktur.

Saz ve Macar kiliselerinde haçdan başka bir şey yoktur, mezhepleri Luturyan'dır. Papişte mezhebi, yani Rim Papa mezhebinden değillerdir. (---) (---) ama Orta Macar Nemse kavmine mağlup olmakla gâh Papişte ve gâh Luturyan mezhebinde olur bir alay mezhepsiz ve dinsiz, kefere, fecere ve müşriklerdir.

Orta Macar'ın hesaplarında onar onar saydıklarında bu tertip üzere sayarlar. Evvelâ,

tizvan	*husvan*	*harminç*	*negvan*	*hetven*
10	20	30	40	50
hatvan	*ötven*	*noçvan*	*kılençven*	*saz*
60	70	80	90	100

Daha sonra bu şehirden kalkıp yine yıldız tarafına 4 saatte,

Dejbanya Köyü menzili

Kaptanının olmak ile yakılmadı. Oradan yine yıldız tarafına gidip (---) saatte,

Şijvarya menzili

Bir şehre benzer büyük kasabadır. İtaat edip kılavuzlar koşup yol gösterdiler. Bu mahalle Saboç nahiyesi derler. Erdel diya-

rının Hayduşak vilâyeti hükmüdür, gayet mamur vilâyettir. Katana kâfirleri gayet cesur ve yiğit yunakları olur, ama yine Erdel kralına tabilerdir. Buradan 2 saatte,

Araküş Megeşvar Kalesi'nin özellikleri

Macarcada (---) (---) demektir. Süleyman Han ile Mihaç gazasında ceng ederken batakta boğulup pis leşini Süleyman Han Ustolni-Belgrad'a gönderip orada defn ederken lâşesi üstüne bir çeleng soktuğu Vilagoş Kral yapısı sağlam bir kaledir. Asker itaat etmeyip gorof nemeşleri gelmeyip bizim askere öyle top gülleleri vurdu ki kelle gibi gülleler sahrada yuvarlanırdı. Allah'a hamd olsun yaratılmışlardan bir kimseye zarar isabet etmedi.

Nemse çasarı tarafından 5.000 tüfengli kâfir kalede asla aman dilemedi. Bu sur dışında bir süslü varoşu var idi. Kalesi kâfirleri itaat etmediklerinden Eğre, Budin ve Kanije gazileri bu varoşa şergil olup korkusuzca şehre girip tüm ganimet mallarını ve esirlerini alıp şehrini ateşe vurdular. Ancak kalesi geniş bir ovada sivrildi kaldı. Ve yine İslâm askerine kırkar ellişer okka top gülleleri vurdu. Gayet sağlam ve müstahkem beşgen şekilli bir şeddadi kale 5 tabyalı ve 5 adet kiliseli bir beyaz kale idi, yanına varılmaz. Ancak bu kadar seyrettik, zira top serpintisinden yakın varmaya insan cüret edemezdi. Ama ovaları gayet verimli yerlerdir. Oradan 4 saat sahralarda gidip,

Akkilise menzili: Bir şehre benzer bağlı ve bahçeli varoş imiş. İsmail Paşa Budin askeriyle berbat etmiş. Oradan da ileri gitmiş. Bizler varınca yerinde külü kalmış. Bu şehir Araküş Nehri kenarında olmakla bu berbat şehir önünde köprüler yapılıp karşı tarafa geçildi, 4 saatte,

Tirepişvar Kalesi'nin özellikleri

Macarca (---) (---) demektir. Yapıcısı Yanoş Kral'dır ki Süleyman Han Budin'i Mihaç cenginden sonra feth edip Budin'i Süleyman Han bu Yanoş Kral'a bağışlamıştı, bir itaatkâr kral idi ki,

"Leh'e, Çek'e ve Erdel'e mâlik olup bu kaleyi inşâ etti" diye İrşek Pap *Macar Tarihi*'nde ayrıntılı yazmıştır. Ama bu kale yine Erdel krallarına tabidir, lâkin Zolomioğlu kralzâde mülkü olduğundan içinde olan Macar eşkıyası on binden ziyade olmakla elçilerimiz ile varan mektuplarımıza asla bakmayıp savaşa başladılar.

İslâm askeri hemen o saat büyük varoşuna rüzgâr tarafından ateş edince yana yana ateş kale içinde olan tahta örtülü evlere yapıştı. Hisar içinde olan evler ve cebehaneler öyle tutuştu ki hemen can acısından bütün cehennemlik kâfirlerin kalede kararları kalmadı, kimi kale kapısından dışarı çıkıp kimi beden dişlerinden kendilerini aşağı atıp kimi helâk, kimi esir ve belâ içine düşüp kale içinde olan toplar ateşten kızıp kendi kendilerine büyük gürültülerle toplar atıldı.

Ateş dindikten sonra bir kilise içinde bir kral kızı leşi çıktı. Bütün esvabı cevahirle süslü, kuşağı, tacı, halhalı, sorgucu, istifanı ve parmaklarında yirmişer otuzar kırat Serendil elması, la'l, yakut ve zümrüt *[10a]* yüzükler, nice mücevher ve yaldızlı gümüş, altın kap kacak eşyalar ile dolu bir mezar idi ki bütün cevahiri bir Rum haracı değerdi. Ve mezar içinde iki adet pirinç kapaklı dolaplar yapılmış, biri dopdolu mümessek altın ve biri ağzına kadar Sivilye guruş idi.

Bu ganimetleri gaziler görünce Nemrud ateşine bakmayıp kızın leşi üzerine saldırıp nice ümmet-i Muhammed birbirlerini ganimet için öldürerek tüm ganimetleri yağma edip sakinleştiler.

Bu vilâyetin suyu ve havası güzel olduğundan beğenilenlerinin meşhuru Mengerus fili kadar alaca çakır gözlü sığırlar bir vilâyette yoktur ki boynuzları birer kulaç ablak, yeşil, sarı, kırmızı ve mavi boynuzları olur ki anlatmak mümkün değildir.

Koyunlarının da yine öyle boynuzları büklüm bülküm olup iri ve semiz koyunları olur ki Mısır'da Cerce koyunlarından büyük olur.

Bu mahalde olan dağlarda yeryüzünde bir çeşit kara balmumu olur. Misk ve ham amber gibi güzel kokusu insanın dimağını kokulandırır. Hatta faydası o kadardır ki ondan tekerlenene ve yaralanana muşamma edip sarsalar o an o canın taze hayat bulması kesindir.

Kısacası, Erdel diyarında bu vadilerin mahsulü, Rum'da Sirem ve Semendire mahsulü, Anadolu'da Aydın, Sarıhan, Sivas ve Erzurum diyarları mahsulünden fazla rahmet diyarı meğer Şam'da Havran vilâyeti ola. Bu Tirepişvar'ın havası Haleb sancaklarından Maarra havasından hoştur, ama güzel suyu yönün-

den Maarra'nın, Nil'in ve Şattularap'ın suları gerçekten de *"cennet içeceği"*dir.

Bu Tirepişvar sahrasında serdara çaşıtlar gelip melun Kemen Yanoş'un Orta Macar diyarında 50.000 asker ile dört tarafta serseri gezdiği haberi verilince Tımışvar Paşası Siyavuş Paşa kardeşi Sarı Hüseyin Paşa Tımışvar askeriyle adı geçen melunun üzerine tayin edilip gittiler. Ve artlarınca 20.000 seçkin hayal koşkol atlı zor batır yiğitlerden Tatar askerleri atlanıp gittiler. Oradan 2 saatte,

Botarvar şehri kalesinin özellikleri

Erdel'e tabidir, ama Erdel'in baş irşek, yani İrim Papa'dan üç mertebe aşağı olan papazın hassı bir haslar hası kiliseleri tamamen mavi has kurşunla örtülü mamur bir şehirdir. Bu süslü şehir, Botar şehri Matar Nehri kenarında Sekiz Cennet bağı gibi kalabalık bir şehir idi.

Şagları, nemeşleri ve jodoşları serdara itaat etmediklerinden dolayı bakımlı ve süslü olduğuna bakılmayıp bütün ganimet malları yağmalanıp şehri ateşe vuruldu. Ancak dağlarında bağları ve bal kovanları kalıp 200.000 İslâm askeri balı ve balmumunu talan etti. Bu Matar Nehri doğu tarafta Macar dağlarından gelip büyük Tise Nehri'ne karışır. Oradan kalkıp 13 saat gidip,

Botar Sahrası menzili: Bir yeşillik ovanın nihayetidir. Bu mahalde Sarı Hüseyin Paşa esenlikle ve doyum olmuş olarak gelip "Kemen Yanoş melun Tise Nehri'ni geçip yarı askeriyle Orta Macar'a kaçtı. Ve yarı askeri Hayduşak'a kaçıp dağıldı" diye 680 adet katana kâfirleri dil getirip diller söyletilip nicesinin dilleri başlarıyla kesilip tüm getirdikleri ganimet malları satıldı. Oradan 1 saatte,

Melabarvar Kalesi'nin özellikleri

Macarcada (---) (---) demektir. Yapıcısını esirlerimizden sordum,

"Süleyman Han ile Budin'de kapanıp ceng eden Kral Ferdinand yapısıdır" diye cevap verdiler.

Bu kale de Erdel'e tabidir, ama nice kere Orta Macar ve Kaşa banları Furuşka Macarlar bu kaleyi beşer altışar ay kuşatıp zafer bulamamışlardır, ama hâlâ Erdel krallarına tabidir.

Kalesi Tise Nehri kenarında bir küçük şeddadi taş yapı, sağ-

lam bir sur, dayanıklı bir hisardır. Asla bir tarafında havalesi yoktur. Bu da, içinde Nemse soltatları olduğundan itaat etmeyip cenge başlayıp o kadar balyemez toplar attı ki gülleleri sahrada birbirine dokunup sesleri göklere çıkardı.

Sonunda Osmanlı askeri, kaleden bir top menzili uzak 1071 kurban bayramının 7. günü büyük Tise Nehri kenarında o büyük ovaya İslâm ordusu dip dibe, ip ipe konup 15 gün gece oturak ferman olunup bütün beylerbeyilere karakollar tayin olundu.

Tise Nehri'nin karşı batı tarafı Nemse çasarının memleketidir. "Bir kimse karşıya bir hâl ile geçip çete ve poturaya gidenlerin haklarından gelinir" diye dellâllar çağırıp sıkı sıkı tembihler olundu.

Bu Tise Nehri tâ Leh diyarıyla Erdel'in Seykel diyarında Sıçan Samur Dağlarının *[10b]* batı tarafından doğup bu Erdel diyarı ile Orta Macar arasından akıp 170 adet kaleye uğrayıp oradan Osmanoğlu diyarında Eğre Eyaleti'nde Sonlok Kalesi, Segedin Kalesi ve kırk adet kalelere uğrayıp Tuna Nehri'ne Belgrad'dan bir konak yukarıda Pil Kalesi dibinde karışır, Tuna henüz derya gibi olur. Ama bu sene kenarında konduğumuz mahalde Tise Nehri gayet bataklı ve çataklı yerlerdir ki Mengerus fili geçemez, hele insanlara hiç bir şekilde geçit vermez bir divane akar, derin ve geniş belâ nehirdir.

Bu mahalde Tise üzerinde türlü türlü sanatlı Macar işi değirmenleri var, hepsi gemiler üzerinde ibretlik değirmenlerdir. Bu mahalde Tatar askerinden 10.000 bahadır Tatar ve 10.000 adet serhat gazileri de Kemen Yanoş melunun ardı sıra kovup dört tarafı talan etmeye Tatar'dan Ak Mehmed Ağa serdar olup gittiler, ama;

Bu hakirin Tise Nehri'nden Orta Macar vilâyetine çapula gittiğimiz konakları bildirir

Önce Melek Ahmed Paşa efendimin hayır duasıyla sene 1071 kurban bayramının 8. günü 20.000 seçkin Tatar askeri ve 40-50.000 çatal süratli at ile hakir de yoldaş kölelerimle çatal atlara binip *Allah'a tevekkül* deyip Yalı Ağası Şah Polad Ağa kuvvetiyle kona göçe at etleri, talkan, kurud ve yazmalar yiye içe ordu-yı hümâyûndan çıkıp o gün o gece Tise Nehri'nin beri Erdel tarafına nice yüz köyler ve kasabalar yaka yıka,

Beleşo menzili

Bir bakımlı ve şenlikli nahiye idi. Öyle berbat olundu ki imaretten asla eser kalmayıp tüm halkı esir edilip zincire vuruldu. Şamos Nehri bu mahalle yakın akar. Ertesi gün 4 adet varoşları yakıp, nice eller ve köyler yakıp tüm keferelerini esir edip kimini kılıçtan geçirip Şamos Nehri'ni atlar ile rahatça ayaktan geçip o gün sahralar içinde seğirtip,

Sakmar nahiyesi menzili

Allah'ın büyüklüğü, bir büyük ova ve eski yerleşim yerleri idi ki diller ile anlatılıp kalemlerle yazılmaz. Öyle yakılıp berbat oldu ki ancak zemini, kârgir kiliseleri ve çan haneleri kalıp tüm kefere ve fecereleri esir olup ondan başka diğer hayvanlara asla bakılmadı. Buraya kadar batı tarafının gâh sağını ve gâh solunu alan talan ederek çekinmeden sakınmadan konup göçerek yiyip içerek gidip Şâfiî vaktinde Sakmar Kalesi belli olup tüm askere tembih olundu.

Sağlam Sakmar Kalesi'nin özellikleri

Macarcada (---) demektir. Yapıcısı Makşi Kral'dır ki Süleyman Han ile Budin'de ceng edenin alçak veledi Makşi Kral yapısıdır. Hâlâ Erdel krallarına tabidir. Rakofçi melun zinde iken Nemse çasarıyla işbirliği edip bu kaleye 5.000 Nemse cengâveri koymuş idi. Asla itaat etmeyip sabah vaktinde bizim 20.000 askeri, yeri cehennem kâfirler kale içinden görüp öyle toplar attı ki yer ve gökler tir tir titreyip semender gibi Sakmar Kalesi Nemrud ateşi içinde kaldı. Ve bizden nice at öldü, adamlar şehit oldu. Biz de top altından Tatar ile karınca gibi dağılıp kalenin batı tarafında toptan açıkta bir yeşillik yerde toplandık. Ve bize attığı top güllelerinin her biri kırkar ve ellişer okka gelir idi.

Gerçekte Leh'de, Çek'de, Nemse'de ve Erdel'de böyle bir büyük kale ve sağlam hisar yoktur. Kalesi büyük bir ovada asla havalesi yok bir beyaz sağlam kaledir. Dört tarafı göldür ki bir şekilde zafer mümkün değildir, zira bir semtten lağım, metris ve sibe etmek kâbil değildir.

Kale döven topların sadmelerinden seyretmek mümkün değil idi ki büyüklüğü, hendeği ve tabyalar görüleydi, ama istediğimiz şekilde seyredemedik. Ancak içinde sanatlı manastırları, çanlıkları ve sarayları açıkta idi.

Daha sonra Sakmar sahrasındaki köyleri çatıp ve esirlerin alıp berbat ederek o sahranın Varat Kalesi tarafında bir gece karavullar ile yattık. Bu yerler de Sakmar nahiyesi diye sayılır.

Oradan kalkıp batı tarafına o gün seğirtip yaka yıka ganimetler ve esirler alarak bir dağı aşıp yedinci saatte,

Karolvar Kalesi'nin özellikleri

Macarcada (---) (---) demektir. Yanoş Kral oğlu Matayoş Pranko Kral yapısıdır ki pis leşi Prag Kalesi'nde yatar.

Bu kale de Erdel kralı hükmündedir. Bunun *[11a]* içinde Nemse kâfiri 5.000 kişi vardı. 2.000 kadar cesur Tatar yiğitleri Şâfii vaktinde kale altına varıp bütün kâfirler varoş içinde uğursuz hanelerinde yatarken o kadar esir ve ganimet malları alınıp varoşu Nemrud ateşine vuruldu. Karol Kalesi'ndeki kâfirler de uyanıp dört tarafından top atmaya başladı ve bizden hayli adam haşladı, ama ne fayda. Bir daha esenlikle, ganimetle ve zaferle 20.000 asker ile yine bu Karol Kalesi yakınında olan köyleri berbat etmek için kale altında konaklanıldı. Anılan kale bir sahrada havalesiz bir küçük şeddadi taş kaledir, ama gayet mamur, hendeği gayet derin ve sağlam kaledir. Oradan kalkıp 8 saatte,

İbret verici Eçetvar Kalesi'nin özellikleri

Macarcada (---) (---) (---) demektir, ama beş esirlerimiz gelmediler, zira eski kaledir. Bu da Erdel krallarına tabidir, ancak içinde melun Rakofçi, ağzına kadar Nemse askeri koyduğundan itaat etmedi. Şamos Nehri'ne yakın havalesiz sağlam bir kaledir.

Bir gölün içinde yumurta gibi bir beyaz kaplumbağa gibi göl içinde yatar bir benzersiz bir kaledir. Mamur kiliseleri ve yüksek sarayları belli idi, ancak ne büyüklükte, ne şekilde ve kaç kapısı var malumum değildir. Zira yanına topların güllelerinden varılmak imkânsız idi.

Allah'a hamd olsun 20.000 asker bu kadar mal alıp top menzili gölden açıkta bağlar kenarında konup kale kâfirleri askeri asla tınmayıp bir top atmadı. Bizler de gâh batı ve gâh doğu taraflarını öyle talan ettik ki "Ayâ bu vadide imâretten eser var mı idi?" diye bilinmez idi.

Bu nahiyeye Saboç derler. Geçmiş senelerde merhum Seydî Ahmed Paşa da bu vadilere gelip talan etmiş imiş, nice bin esir alıp gitmiş imiş. Oradan,

Sağlam Namin Kalesi'nin özellikleri

Erdel'e tabidir, ama Hayduşak katanası yeridir. Ve içinde ağzına kadar dolu, 3.000 Nemse askeri var, ama Rakofçi melun anasının bu kale miras mülküdür.

Ve (---) tarihinde Rakofçi Kral bizim Seydî Paşa ile Kolojvar Kalesi altında ceng edip yenilmiş ve yaralı olarak kaçtığında bu kaleye gelip anası yanında ölmüştür, pis leşi burada gömülüdür.

Rakofçi anası o ciğergahdan bize o kadar toplar attırdı ki hesaba gelmez. Gerçi bu kale de Şamos Nehri'ne yakın yüksek bir yerde havalesiz bir küçük şeddadi kaledir, ama cebehanesi, topları ve askeri çok olmakla bir hayli zaman yanına varılmayıp gider şeklinde olup asker kaybolunca pusuda olan gazilerimiz 300 kadar esir alıp varoşu Nemrud ateşine vurdular, çevresinde olan köyleri de berbat ettiler. Oradan,

Saboç nahiyesi menzili

Öyle bakımlı ve şenlikli nahiye imiş ki ateşe vurmak ile berbat edemedik ve esir almakla tüketemedik. Bağ ve bahçesine, şebekeli bostanlarına sınır yoktur.

Bu mahalde Rakofçi melunun ceddinden kalmış bir uğursuz sarayları var idi ki bu eğri suratlı felekte öyle bir gönül açan saray ne görülmüştür ve ne yapılıp görülecektir ki eğer olduğu gibi bütün yapılarını, biçimini, tarzı ve tarhını bir bir anlatıp yazsak bu seyahatimizin müsveddesi bir yılda tamam olmaz. Hemen bütün Tatar gazi yiğitleri bu sarayda kendilerine yarar şeyleri alıp ateşe vurarak berbat ettiler.

Allah'ın hikmeti bu Saboç nahiyesiyle Eçetvar'ın nahiyesi sınırındaki Eçetvar Gölü'ndedir, ama bu taraflara yakındır. O göl içinde küçük yemyeşil adacıklar vardır. Ne zaman ki rüzgâr ters esse, o adacıklar çayırı ve çimeni, taşı ve ağaçlarıyla yerinden hareket edip bir taraftan bir tarafa gidip sert esen rüzgâr durulduğu yerde kalır. O adacıkların hâlleri böyle yaratılmış acayip ilâhî sanattır. Hatta bu adalar üzerinde o kadar hoş sular vardır ki hesabını Âlemlerin Yaratıcısı bilir. Zira bütün kâfirler o inançtadırlar ki bu adalar Hazret-i İsa mucizesi oluşmuştur, onun için hayvanlarını avlamazlar. Oradan,

Kalovar Kalesi'nin özellikleri

Macarcada (---) (---) demektir. Yakın tarihlerde Milan Batori

Mikloş Kral yapısıdır ki leşi Raba Nehri yakınında Alman kalelerinden Nimet-Uyvar'da gömülüdür. Bu kale de Erdel'indir, ancak içinde Nemse askeri olduğundan Nemse kralı "benimdir" diye sahip çıkıp sulha aykırı iş olmasın için ve bir sarp kale olmakla, gerçi itaat *[11b]* de etmediler, ama yağmalanmayıp öylece kaldı.

Bu kale de büyük Tise Nehri kıyısına yakın bir kırlıkta havalesiz bir şeddadi sağlam yapı kaledir. Bu da Saboç nahiyesinde bulunmuştur, ama bu vilâyetlere Hayduşak derler. 12.000 kılıç yarar Macar katanaları çıkardı. Çoğu Seydî Ahmed Paşa cenginde ateş saçan kılıcın ağzından dermansız geçtiler ve cehenneme gittiler.

Bu nahiye tam bin parça bakımlı ve şenlikli köyler ve 77 adet birovları gümüş deyenekli varoşlardır. Her varoşundan anılan birovlar yüzer bin guruş tahsil edip krala varıp o da Osmanoğlu'na 250 kese hazine gönderir. Ancak (---) tarihinden beri Varat Kalesi feth olduğundan bu varoşların çoğu Varat Kalesi gelir kalemi yazılıp tüm birov hâkimleri toplanan malları Varat defterdarına teslim ederler.

Bu Erdel memleketi 4 bölük hükumettir. Bir bölüğü Erdel'dir. Bir sınıfı Saz'dır ve bir bölüğü Şeykel'dir. Ve bir bölüğü Hayduşak'tır. Bütün Macar'dan yiğit, zengin, cesur ve güzelleri bol vilâyettir, ama şehirlerinin çoğunu yakıp ganimet mallarını alıp yaka yıka o gün gidip,

Tise Nehri kenarı menzili

Bu mahalde ismini bilmediğim büyük bir varoşu vurup bin kadar pâk ve pâkize esirler alıp şehrini yaktık. Alınan esirler:

"Kemen Yanoş 8.000 asker ile gemilere binip Tise Nehri'ni geçip karşı tarafta Nemse memleketine gitti" dediler. Bizim İslâm askerini sorduk,

"Tise kenarında oturup Erdel vilâyetini vurup Nemse sınırına geçmek sulha aykırı iş olur" deyip otururlar, ama,

"Tise'den geri dönmek ihtimalleri vardır" diye esirlerden doğru haber alıp hemen bizim serdarımız Şah Polat Ağa tellâllara çağırtıp,

"Gayri yollardan dönüştür. Esirlerinizi sağlam bağlayıp ve bir hoş saklayıp İslâm ordusunu ganimet etmek için sığır ve ko-

yun sürülsün" diye 20.000 Tatar içinde ot ağaları çağırdı. Sonra Efrâsiyâb kerenayları çalınıp koş kösleri gürleyip o gün batı tarafına gidip,

Tokayvar Kalesi'nin özellikleri

Kurs Macarı dilinde (---) demektir. Yapıcısı Topal Hersek'tir. Ve bu da Erdel'e tabidir, ancak içinde reayası ve askeri tamamen Nemse imiş, ama kalesi Tise Nehri kenarında Tokay Yaylağıyla göklere çıkmış yüksek dağın dibinde sağlam bir kale imiş. Hayli uzaktır, seyrettik. Ama havalesi var. Kalenin içinde, aşağı ve yukarısında saraylar ve sanatlı duvarları parıldar güzel bir kaledir. Bu mahalde Tise Nehri'ni, Tokay Kalesi'ni ve yaylağını batı tarafında ardımıza bırakıp o gün kırlıklarda köyler yaka yıka askerimiz sayısız ganimetler alarak kıbleye doğru Kalo Kalesi yakınından yine geçip tam beşinci saatte,

Kış-Varat Kalesi'nin özellikleri

Kurs Macarı dilinde (---) demektir. Yapıcısı Boçkay Kay Hersek'tir. Pis leşi Yanık Kalesi yakınında gömülüdür. Bir Boçkay da Ösek'de yatar. İçinde Nemse olmamakla birovları, kursları ve dojları gelip yalı ağasıyla buluşup hediyeler verdiklerinden bir zarar olmadı. Meğer "Varat Kalesi'ne reayaları yeni yazılmıştır" diye Serasker Ali Paşa'dan ferman ve emirler gösterdiler.

Bu da Saboç nahiyesinde bulunmuş bir kırlıkta havalesiz sağlam kaledir, lâkin o kadar mamur değildir. Bağı, bahçesi ve şebekeli bostanları hesapsızdır.

Bu sahralara Dubroçin varoşuna ve ona yakın Bulkar varoşuna kadar Saboç nahiyesi derler ki Varat Kalemizin gelir kalemleri yazılmıştır ki tamamı 87.000 kefereler Varat'a reaya yazılmıştır. Oradan kalkıp,

Çehivar Kalesi'nin özellikleri

Erdel'e tabidir. Macarcada (---) demektir, ama kimin yaptığını bilmiyorum. Bu kaleyi uzak mesafeden görüp kalesi kıble tarafında bir büyük şehir gibi sanatlı manastırları, çanlıkları ve haneleriyle belli olup ona bir mil yakın yine Sakmar nahiyesinde konaklanıldı.

Bu mahalde Varat Paşası Sinan Paşa kethüdası gelip Sinan Paşa'dan Tatar seraskerimize mektuplar getirip,

"Bu Varat reayaların ne esir edersiz ve bu Varat Eyaleti'ni ne diye yakarsız? Sizi padişaha telhis edip Serasker Ali Paşa'ya *[12a]* sizi arz ederim. Aldığınız esirleri varan kethüdama teslim eyle. Yohsa sen bilirsin" diye Sinan Paşa'nın mektupları okunduğunda, yalı ağamız,

"Paşan bildiğinden kalmasın. Biz bir alay ulûfesiz askeriz. Biz kâfir vilâyeti vurup esir ve ganimet malı aldık; Varat, vurat, sorat vilâyetleri vurmadık" diye Sinan Paşa kethüdasına bu şekilde cevap verilip onlar Varat yönüne gittiler. Biz geri dönüp yaka yıka bir başka yoldan yeni avlar ile ganimet malları alarak bir gün bir gecede,

Şamos Nehri kenarı menzili

Bu mahalle Beleşo-Sonlok nahiyesi derler. Ertesi gün Şamos Nehri'ni geçip bir gün bir gece daha yürüyüp 1071 kurban bayramının 22. günü 40.400 adet esir ve bu kadar ganimet mallarıyla zengin olup Allah'a hamd olsun İslâm ordusuna yine Tise Nehri kenarında katıldık. Yalı Ağası Şah Polad Ağa, Ak Mehmed Ağa, Dedeş Ağa ve gayri ot ağaları hil'at giydiler. Hakire ancak bir çeleng bağışlanıp serdar başıma kendi eliyle koyduğundan dünya kadar hoşlandım.

Hemen o an bütün ganimet malları ve esirlerimizi meydana çıkarıp satılıp asla akçe etmeyip bir guruşa on yaşında güneş parçası oğlanlar alınıp satılıp bir kadının iki elinde iki evlâdıyla bir buçuk guruşa satıldığı sicilde yazıldı.

Sözün özü, adam başına ikişer guruş hisse değip, gaza malıdır Hak berekât versin, dedik.

İslâm ordusunda öyle bolluk oldu ki herkes esir almadan bıktı. Hakir de bir gazada 3 adet esire malik oldum ve 3 kölem de birer esir ile doydular.

Allah'a hamd olsun yine Melek Ahmed Paşa efendimize esenlikle kavuşup sohbet şerefleriyle şereflendik. Bütün gaziler ganimetlerini satıp gaza malıyla doydular.

Bu mahalde Serdar Ali Paşa bütün devlet ileri gelenleri ve tüm iş erleriyle görüşüp danışıp,

"Elbette padişah fermanı üzere bir kral nasb edip arta kalan malı tahsil edip hizmet eda edelim, yoksa bu el vilâyetleri yakıp yıkmaktan padişaha ne fayda. Elbette Husvar Kalesi'nde

olan Helil Gaboru ve Kaşa şehrinde Zolomioğlu'nu getirtip kral edelim. Yohsa kılıç gibi kış gelmede ve iş geri kalmada" dediklerinde Siyavuş Paşa kardeşi Abaza Sarı Hüseyin Paşa Tımışvar Eyaletiyle ve serdar kethüdası Hasan Ağa 40 adet bayrak sekban sarıca ile tayin olunup kral getirmeye memur olduklarında hakir Hüseyin Paşa ile,

Husvar Kalesi'ne ve Kaşa şehrine gittiğimiz konakları bildirir

Hakir 3 kölem ve altı adet çatal atlarım ile bu mahalden kalkıp,

"Ayâ Tise Nehri'ni ne taraftan geçmek mümkündür?" diye danışıp Tise'nin doğu tarafına baş yukarı altı saat gidip,

Sonunda bu mahalden geçilir diye can kuşlarımızı Allah'a ısmarladık. Herkes arkadaşlarıyla helâlleşip kılıçları, oklukları ve diğer silâhlarını herkes arkalarına bağlayıp bazı iş görmüş ve çete gözetmiş gaziler silâhlarını tulumlara ve sazdan sallara koydular. 10.000 bahadır yiğitler 25.000 Arap atları ile Allah'a sığınıp dua ve senadan sonra bütün gaziler balık gibi o amansız Tise Nehri'ne vurup yüzerek can pazarına düşüp bir kenara geçmede. Hüseyin Paşa sallar ile geçti, hakir tüm esvap ve eşyalarımı tulumlara koyup iki at ortasına gelip Tatar'dan gördüğüm gibi esenlikle Tise Nehri'ni geçip şükür secdesi ettim.

Gerçi Tuna, Şattularap, Nil, Ceyhun ve Seyhun kadar derin ve geniş su değildir, ama divane coşkun akar büyük nehirdir.

Bütün İslâm ordusu yüz bin sıkıntı çekerek geçip ancak 17 adam attan ayrılıp şehit oldular. Bu mahalde biraz dinlenip herkes esvaplarını kurutup yine atlara binip o yemyeşil ovanın doğu tarafına 8 saatte bakımlı ve şenlikli köyler, kasabalar, ibret verici sanatlı manastırlar, bağ ve bahçeler geçerek (---)

Sağlam Husvar Kalesi'nin özellikleri

Macarcada (---) (---) demektir. Menuçehr oğlu Acem'den Macar olan Nagban Ejder Kral yapısıdır. Erdel krallarına tabidir, ama Orta Macar toprağında bulunup bir zaman Orta Macar hâkimi Kurs Palatinuş hükmünde idi.

Sonra (---) tarihinde Erdel hâkimi Betlen Gabor Kral Süleyman Han'ın izniyle *[12b]* bu Husvar Kalesi'ni Kurs Macarı elin-

den Osmanoğlu kuvveti ile alıp sağlam bir kale etmiştir ki gece rüyasında gören adamın dudakları uçuklar. Hâlâ içindeki bütün keferesi Nemse, kaptanı, irşekleri, şagları ve nemeşleri tamamen Nemse'dir, lâkin Zolomioğlu mülküdür. Kalesi, Hasun Yaylası dibinde duvarları dolma şeddadi rıhtım, İskender Seddi gibi, beyaz kuğu gibi kaledir ki sağlam surunun boyu gökyüzüne çıkmış bir sağlam, dayanıklı, yeni yapı bir güzel hisardır.

Aşağıda varoşu kalenin batı tarafına bakar, tüm evleri biri biri üzere gayet süslü varoştur ki bütün saraylarının çatıları renkli kiremitler ile örtülü ve bütün kiliseleri kurşun ile ve kalaylı teneke ile kaplı mamur kiliselerin haçları saf altın ile yaldızlı olduğundan insanın nergis gözleri kamaşır. Bağ ve bahçesinin sınırı ve sonu yoktur ve suyu ve havası gayet hoştur.

Bu kaleyi hayli uzak mesafeden seyredip tüm gaziler ile bir top menzili açıkta konduk. Sonra kale içine 2 adet iş görmüş iyi Macarca bilir adamlar gönderdik. Yarım saatten sonra kale tarafından bir toz belirdi.

"Ayâ bu ne ola?" derken 10.000 kadar küffâr, pür-silâh sarhoş, serkeş gelip Hüseyin Paşa huzurunda korkusuzca,

"Baka Türkler. Buraya ne cüret ile geldiniz? Ve muradınız bize bildiriniz" dediklerinde bizim serdarımız, Hüseyin Paşa;

"Size ve kaptanınıza Erdel dojları, nemeş ve birovlarından ve bizim serdarımız Ali Paşa'dan mektuplarımız var. Kale kaptanıyla buluşmak isteriz" deyince, gelen fecerelerin başı,

"N'ola sizden birkaç adam bizimle gelsin, ama sizler bu mahalde kalasız ve top altına gelmeyesiz" deyince, Hüseyin Paşa Budin ayanından Hüseyin Odabaşı ve Mustafa Odabaşı ile 9 kişi, hakir ile 10 kişi olup küheylân atlarımıza binip mektupları alıp kâfir askerleri önümüze düştüler, kale altına vardığımızda aşağı varoş kapısını açıp iki tarafı seyredip büyük hisar dibine varınca hendek kenarında atlardan indik. Beş adet yiğitlerimiz atlar yanında kalıp hendek üzerindeki köprüye ayak bastığımızda yüzlerce kâfir karşı gelip beşimizin de silâhlarını alıp gözlerimizi bağlayıp ellerimize yapışıp tam 100 ayak merdiven çıkınca gözlerimizi açtılar.

Bir yüksek divanhanede iskemleler üzere oturup bütün Tise Ovası ve Nehr-i Tise yalıları, tüm köyler ve kasabalar *Minor Coğ-*

raf sayfası gibi bukalemun nakşı gibi belli idi. Bu seyirleri ederken kaptan içeriden gelip;

"Safâ geldiniz ve hoş geldiniz" deyince mektupları nâ-pâk eline verip okuyunca ne yazdığını anlayıp derhâl Zolomioğlu'nu meydana getirtip,

"Bu divane midir krallığa istediğiniz?" deyince Zolomioğlu'na baktık, ayağında 70 okka gelir demir bukağısı var, elleri bağlı ve boğazı halkalı fakir kralzâde hem kale sahibi ve hem mahpus imiş. Kaptan:

"Osmanoğlu Devleti bu güne mi kaldı ki böyle divaneyi kral edip hazineyi nasıl toplayıp Erdel diyarını nasıl koruyup beklese gerek. Yâ bizim kralımız Kemen Yanoş'un nesi vardır" deyince Hüseyin Odabaşı:

"Kemen Yanoş'un kral olduğundan Osmanoğlu padişahının izni ve haberi yoktur. Kanun üzere kral değildir, bir zorba âsîdir. Şimdi bu sefere onun için geldik, ama bize de karşı duramayıp kaçıp gezer. Biz onu kral istemeziz, bu Zolomioğlu'nu verin götürüp kral ederiz" deyince, hemen acımasız melun kaptan öfkelenip hemen fakir Zolomioğlu'nun kaleden aşağı atılmasını emretti. Zolomioğlu'nu gökyüzüne uzanmış kale kenarına getirip fakir kefere yüz bin feryat edip ağladı, atılacakken bütün kaptanlar, irşek, bıtrik ve şaglar rica edip kurtardılar. Yine zindana girerken hemen Hüseyin Odabaşı Zolomioğlu'na sarılıp,

"Elbette biz bunu kral etmeye götürürüz" diye Zolomioğlu'na sarılınca hemen kaptan elindeki meçiyle Hüseyin Ağa'nın uyluğundan vurup yaraladı. Sonra yine gözlerimizi bağlayıp kaleden dışarıya çıkardılar.

Sonra gözlerimizi açıp ellerimize *[13a]* birer çuka, birer kumaş, ellişer altın ve hizmetçilere ellişer guruş verip yolladılar. Bizler de üzüntülü dönüp o sahrada ve Serdar Hüseyin Paşa ile kalan 10.000 askere kavuştuk. O an Hüseyin Ağa'nın yarasını sarıp sarmalayıp başımızdan geçen bütün hikâyeyi Hüseyin Paşa'ya bir bir anlatınca bütün gaziler bir yere gelip,

"Ayâ, biz kralsız İslâm ordusu serdarına nasıl varalım ve ne diyelim?" diye danıştılar. Bu Husvar Ovası'ndan kuzey tarafına 1 saat gidip,

"Kaşa Kalesi'nden Helil Gabor'u talep edelim" diye Musta-

fa Odabaşı'yı 10.000 yiğide serdar edip elçi gönderince Hüseyin Paşa, Kaşa Kalesi altındaki sahrada kaldı. Yanında kalan asker ile yine hakir Kaşa Kalesi altına varıp Mustafa Ağa ve 50 adet yiğit hizmetçilerimiz ve bu hakir ile hepsi 51 adam olup sabaha dek kuzey tarafa gidip 6 saatte,

Süslü İrem şehri, yani ibretlik Kaşa Kalesi'nin özellikleri

Macarcada Kaşa sözü (---) demektir. Bu şehir Acem diyarından gelen Menuçehr evlâtlarından Kaşa Ban yapısıdır ki Tise kıyısında devler ile ceng edip devleri kıra kıra Tise Nehri'ne döküp sonunda kendisi de Tise Nehri suyuyla boğulmuştur. Hâlâ yapıcısı Kaşa, Tise Nehri kıyısında bir muteber kilisede yatar, onun için hâlâ bazı balıkçılar Tise Nehri'nden kazan kadar dev kelleleri ve bedensiz 8 arşın uzunluğunda diz kemikleri çıkar.

Sonra Kaşa Ban Menuçehr evlâdı ismiyle isimlenmiş güzel bir kale olup günden güne imar olduğundan bütün kralların hasretini çektiği yer olmuştur.

Daha sonra nice kraldan krala geçmiştir. Hâlâ hâk-i Orta Macar'da Kurs keferesi içinde Nemse çasarı hükmünde ve gâh Erdel kralları elinde olup bütün keferesi Erdel, Nemse, Orta Macar ve Kurs kâfiridir, ama reayası Eflak ve Korol'dur.

Kalesi, Kaşa Yaylası eteğinde dörtgen şekilliden uzunlamasına şeddadi kesme taş, sağlam ve dayanıklı bir savaş kalesidir ki sanki Eğre Kalesi gibi dağ eteğine kurulmuştur. Ancak bu Kaşa, Eğre'nin üçü kadar var bir geniş ve büyük tabyaları var. Dağdan tarafı bir büyük gayyâ gibi hendeği ve 8 adet yeni ve sağlam kapıları var. Çepçevre 2 kat kale duvarı ve kale dışında Kahkaha Seddi gibi sağlam tabyaları, kirpi gibi balyemez toplar ile bezenmiş ve çeşit çeşit hile ve şeytanlıklar ile döşenmiş sağlam hisardır ki geçmişin ustaları bütün güçlerini sarf edip bu hisarda öyle ustalıklar etmiştir ki zamanımız ustalarının o şanı yüce yapıya denk bir hisar yapmaya güçleri yetmez.

Sözün kısası, bu yeryüzünde öyle bir sanatlı, parlak ve cilâlı ağaçlı şirin kale yoktur. Allah'ın yarattığı bütün cinslerle dolmuş işlek, sağlam yapılı kaleli bir şehirdir ki Erdel diyarında bu Kaşa şehri ve Praşo şehri sanki Mısır'a denktir ve kış yaz insan deryasıdır.

Hisar içinde 4.000 adet saraylar ve diğer haneleri kat kat

kârgir yapılar vardır. Her biri birer tür tarz ve tarh üzere yapılmış şahnişin ve sanatlı köşkler ile bukalemun nakşı gibi haneler var ki hepsinin damları baştan başa renkli sırçalı kiremit, sarı pirinç, beyaz kalaylı teneke ve has kurşun ile örtülü saraylardır ki her birinin anlatılması, cevher saçan kalemler ile yazılması mümkün değildir.

Kale kapılarının araları ağzına kadar cebehaneler ile dolu, bekçiler ve gözcüler ile döşeli ve hazırdır. Zira bu kale halkının korkuları daima Leh'den ve Çek'dendir.

Kaşa şehri varoşunun özellikleri

Bu kaleden dışarı güney tarafta kıbleye bakar yokuş aşağı tüm evleri biri biri üzere önünü görecek şekilde, bir bakımlı ve süslü büyük varoştur.

Bu da dörtgen şekilli bir yalın kat kaledir, ama hendeği gayet sarp ve sağlamdır ki bu şehir iki saatte ancak dolaşılır, işlek şehir, süslü kasaba ve mamur beldedir ki kâfir memleketinde böyle kıbleye bakar şehir yoktur. Şehir içi baştan başa satranç nakşı tarh olunmuş anayolları pâk kaldırımlı sokaklardır ki yazılması bir şekilde mümkün değildir.

Çarşısı, bedesteni: Tamamı 1.060 adet kârgir yapı, süslü güzel dükkânlardır ki bütün nefis yiyecekleri ve türlü türlü değerli kumaşlardan giyecekleri satan hepsi güneş ve ay parçası güzel kızlardır.

Ve tamamı 11 adet hanlardır. Bunlardan Gabor Ban Hanı kale gibidir.

Ve 3 adet hamamları var, kubbeli değildir. Tahtadan bir çeşit dört köşe kubbeli kireç ve horasan ile yapılı *[13b]* başka bir tarz sobalı hamamlardır, ama dört tarafı kârgir duvarlara kat kat kârgir merdiven gibi yerler edip her birinde kurnaları var, ama aşağı sofada olan adamlara yukarı sofada yıkanan adamların kirli suyu sıçramaz garip sanattır. En aşağı tabakası soğuktur. Ondan aşağı havuzlu meydandır, orta tabakaları da sıcaktır. Daha yukarı katları da sıcaktır, tâ kubbe hizasındaki katı ateş parçasıdır. Herkes tahammülüne göre sofalarda yıkanırlar. Külhanı dışarıda değildir.

Hamamın dört köşesinde dörder adet billur camlı sobalar var ki camlardan ateşleri görünür. Ve tellâkları hep kocakarı-

lardır ki her biri birer hekim zamane ihtiyarlarıdır. Eski hekimler böyle hamam icat etmişler ki asla insan sıkılıp rahatsızlık vermez.

Bütün anayolları, baştan başa beyaz mermerleri yapı ustası düzenli döşeyip her ne zaman çamur olur şekilli olsa Tise Yaylağı dibinden akan nehri, kale ensesinden yokuş aşağı akıtıp her sokakları hane sahipleri süpürgeler ile süpürüp o kadar pâk sokaklar olur ki bal döksen yalanır. Zira bütün kâfirler elinde o kadar pâktır ki bir diyar kefereleri böyle değildir.

Sözün kısası bu kefereler eski zamanlardan beri şehri ve kendi pâklıklarını böyle görmüş olup böyle pâklardır.

Kaşa şehri tılsımlarını bildirir

Evvelâ bu şehirde asla veba olmaz. Hekimlere göre veba kirlilikten olur derler. Onun için bu keferelerin şehri ve kendi dilleri pâktır, ama kendileri pâk değildir.

Ve dahi yılan, çıyan, akrep, sıçan, leylek, çaylak, kısacası zararlı ve zehirli canlı kısmı hayvanlar olmaz, zira Hazret-i İsa halifelerinden bir havârî bu şehre gelip tılsımlar eylemiştir, hâlâ tesirleri vardır.

Bu şehrin suyu ve havasının güzelliğinden her şey beğenilir, ama hepsinden dilberlerine aşk olsun ki on yaşından tâ yirmisine varmış muğpîçe güneş parçası seçkin ve müstesna oğlan mehtapları vardır ki sanki her biri peri çocuklarıdır. Güzel yüzlü ve düzgün endamlı olup konuşmaları ölçülü, düzgün ve dişleri inci tanesi olup gümüş beden ve ince bel ile Merâm bağı tavusu gibi salınarak yürüdüklerinde gören düşkün âşıkların aklını başından alıp mecnun ederler.

Kadınları ve kızları da öyle sevimli, güzel, parlak yıldız gibi açılmamış goncaları olur ki misk kokulu saç örgülerini sarkıttıklarında bir anda zampara âşıkları kendilerine akıtırlar ki,

Görenin aklı gider özge temaşadır bu.

mısraı üzere bu şehir güzel yüzlüler beldesi şehridir.

Gerçekten de bu vilâyetin zarifliği ve tatlılığı gibi bir diyarın güzelliği ve çekiciliği olmazdır. Ve bütün küçük ve büyük kefereleri eğlenceye düşkün, neşeli, sanatkâr, yumuşak huylu, dost canlısı, Mesih milleti kavmidirler.

Gezinti yerlerini, bağlarını bildirir

Bu şehrin dört tarafı Kaşa Yaylağı eteklerine kadar uzunluğu ve genişliği 4 saati bulan uzak mesafe zeminlere kadar bağ, bahçe, şebekeli bostan ve bahçelerdir ki "Hepsi 50.000 adet bağ öşür verir" diye birovları naklettiler.

Her bir bağda köşk ve birer bağ kulesi bulunur. Ve nice bin Havarnak köşkleri, dinlenme köşkleri, havuz ve şadırvanlar ile hesapsız selsebil fıskiyeler ile süslenmiş cennet bağı gibi bahçelerdir.

Sözün kısası bu şehri olduğu gibi övsek sözü uzatmış oluruz, ama,

Rahip, kıssis kiliseleri

Hepsi 70 adet Mesih ayini yapılan kiliseleri vardır, ama bunlardan,

Kaşa Ban Muğânı Kilisesi: O melekler toplantı yeri olan o gönül alan kilisenin tavanı ve döşemesi çok sanatlıdır. O asrın hüner sahibi ustaları bu kiliseye yüz sanduka saf altın sarf edip nice bin renkli ibret verici sanatlar icra edip bu Mesih mabedgâhı kilise öyle tatlılıklar ve incelikler etmiş ki felek atlasında öyle bir kârgerlik Menuçehr'den beri bir eski mimar etmemiştir.

"Bu eski mabedin masrafına saf altın kısmından 5.000 kese sarf olunmuştur" diye gorof kapısında Macarca yazılmıştır.

Ondan başka bu kilisenin içinde ve dışında türlü türlü yüzükler, mermerden çeşit çeşit ibretlik işlemeli şekiller yapılmıştır. Bütün maksurelerinin duvarları mînâkârî gibi nakışlar ile süslenmiş ve yaldızlı ve parlak camlar ile bezenmiştir.

Her mavi kubbesinde ve tüm duvarları kemerlerinde yuvarlak camlar, beyaz, siyah, kırmızı ve başka renk renk değerli taşlar ile Hint sadefkârîsi gibi bütün duvarı süslenmiş bir sanatlı kilisedir ki aynülhir, Yemen akiki, zeberced ve seylân *[14a]* gibi küçük taşlar ile bezenmiş abalı papazlar toplantı yeridir.

Bazı kapılarının halka ve çerçeveleri halis sîm-âbdan ve nice bin saf altından mücevher kandiller ve avizeler ile öyle süslenmiştir ki sanki Kudüs-i Şerif'de kâfirlerin Kamâme Kilisesi'dir ki cihanın gelini, rahip, kıssis ve papazların oturduğu kulübeleridir.

Bu kilisede papazların vaaz vermeleri için mihrabının doğu

tarafından altınlı, gümüşlü bir kürsü koymuşlar, hâlâ zamanımız ustalarının ona bir keski ve bir mıtraka vurmaya güçleri yetmez.

Bu kürsü karşısında bir Davudî erganunu kürsüsü var, binayı Betlen Gabor Kral yaptırmıştır. Bu da sihir derecesi süslü ve büyüleyici mahmildir ki bütün papaz, kıssis, bıtrik, ladika ve kalayoros irşekleri bu yerde yüksek sesle rehâvî makamında ağâzeler edip İncil âyetlerini art arda yanık sesle okuyup Davud Nebî erganununa yol buldurup bir ferdaş ve zemzeme ettiklerinde adamın vücuduna bir dehşet gelip insan vücudunda olan bütün kıl uçları haberdar olup adamın tüyleri ürperir. Kısacası, ümmî ve inançlı adam dinlese inancına zarar gelir, ama sâdık ârifler dinlese acayip sanatlı erganun sazıdır, deyip aldırış etmez.

Yine bu kilisenin çarpık mihrabının solunda gümüş ve altın ile süslü minber gibi bir seyre değer ibret verici kürsü yapmışlar ki patriklerin oturacağı yer olmak üzere geçmişin usta hakkâkları yekpare moran ve billur ile yapıp dört tarafı Leh diyarının Daniska iskelesinden gelmiş sarı halis kehribar ile bezenmiş ibret verici maksuredir. Her şebekesi sanki Fahrî-i Bursavî oymasıdır ki bizzat Fahrî ona denk hayalî kâğıtta makasla öyle oyma oymaya kadir değildir.

Bir seyirlik de eğri mihrabının yanında bütün mencukları cevahirli, sanatlı ve yaldızlı bir çelipay, yani İncil-kitabı konacak bir gümüş sehpa yapmışlar ki 12 payeli bir minâ kürsü idi ve her payesinin alt kısmında palasanta Hazret-i İsa'nın 12 havarilerinin heykel ve timsalleri var, sanki her biri edep üzere durmuş resimleri ceset gibi yapmışlar ki sanki her biri canlıdır.

Bu çelipa kürsü üzerinde bu kadar muteber kitaplar ve bu kadar cevâhir kaplı İnciller yığılıp bu kitapların arasında altına boğulmuş Hazret-i Meryem'in timsâli ve kucağında palasanta Hazret-i İsa'nın çocukluğu timsâli heykeli yapılıp sanki annesinin kucağında ana sütüyle beslenip gülümseyerek bütün insanlara bakar bir resimdir ki sanki canlı rûhullahdır. Herkese bakarken, ister annesi Meryem heykeli ve ister İsa Nebî heykeli öyle bir şekilde bakarlar ki her gören onları canlı zannederler.

Meğer bu suretlerin başları içinde saat çarkı gibi çarklar olup

gözleri saat rakkası gibi dönüp elleri ve kolları da hareket eder, açık sihir derecesinde suretler idi.

Parmaklarında birer Rum haracı değer elmastan tırnakları var. Bütün kâfiristan ve Hıristiyan kralları ve karıları bunlara hediye gönderip İsa ve Meryem Ana boyunlarına geçirmişler. Benzersiz büyük inci tespihler, heykel ve tılsımlar ve nice bin kıymetli eşyalar ile bu iki suret o kadar süslenmiş idi ki kısacası her biri onar Mısır hazinesi değer mücevheratlara boğulmuş suretlerdir ki her biri birer kral hediyeleriyle gelin gibi bezenmiş timsaller idi.

Bunların dört tarafında olan duvar yüzünde zerbaft, dîbâ, şîb ve atlas parlak yaldızlı perdeler asılıp her biri birer kral hediyeleridir. Bunlar da bir Deylem haracı değer ibretlik perdelerdir. Köşe köşe mücevher sanatlı ve süslü ûd ve amber micmereleri var ki gece gündüz o micmerelerden yanan ateş eksik olmayıp ûd ve amber kokusu kilisede olan bütün insanların dimağlarını kokulandırır.

3.000 adet papaz, ruhban ve muğpîçe muğân hizmetçileri var. Her biri bu kiliseye İsa âyini etmeye gelenlere ûd ve amber yakıp ve ıtr-ı şahî gülsuyu verip hizmet ederler.

Yedi iklimde olan Hıristiyan beldelerinden gelen çeşit çeşit 12.000 adet gümüş, altın kandiller ve başka türlü türlü sanatlı avizeler vardır.

Anılan çalipalarının 12 payesi dibinde duran 12 havârî suretleri önünde birer altın ve mücevher şamdan var ki *[14b]* "Her biri ikişer kantar gelir" diye naklettiler ve doğrudur. Zira her biri birer adam boyu kadar vardır. Ve her birinde her gece kâfûrî mumlar yakılıp bütün kandiller ile aydınlanıp karanlık geceleri aydınlık gündüz olur.

Bu büyük kilisenin dört tarafında olan geniş avlunun döşemesi balıkgözü, firûze, yeşim, yerekan, harakan, Yemen akiki ve türlü türlü mermerler ile döşelidir ki sanki Mânî ve Bihzâd'ın bukalemun nakşıdır.

Bu avluda pek çok fıskiye, şadırvan ve selsebiller akmada.

Bu avlu içi çeşitli meyve ağaçları ile öyle süslenmiş ki *Sübhanü'l-Hâllâk*, hatta bir üzüm asması var nice bin kara ve deniz seyyahları bu kiliseye gelip konuk olduklarında bağcılık ki-

tabı yazanlara göre bu üzüm ağacına nice bin aşlamalar eyleyip nice bin çeşit salkım sulu üzümleri yetişir. Ama gariplik ve acayiplik odur ki bir salkımda 22 tür rengârenk iri yeşil, kırmızı, sarı, beyaz ve siyah taneler olduğundan başka yine bir salkımda parmak üzümü, tilki kuyruğu, hore, misket, ham, keşmekeş, düzenli, zeynî, razakı, beğlerce, hüsâmî ve kudsî taneleri bir salkımda olur Allah'ın hikmetidir.

Bu avlu bağı çevresinde 300 adet zerkârî odalar var ki her birinde Aristo akıllı bıtrik, irşekler ve papaslar var. Nice yüzü haftada bir fincan süt, bir hurma ve bir badem ile iftar edip perhiz ve az yeme ile iskelet gibi olup Van diyarında Ahlat şehri iskeletine dönmüşler ki her biri birer çeşit felsefi ilimlerle uğraşıp Aristo bilgili olmuşlardır.

İbret verici mutfağı sanki Keykâvûs mutfağıdır ki bu kilise içinde olan papazların ve bütün gelen gidenlerin çeşit çeşit nefis yemekleri tamamen Hazret-i İsa vakfındandır ki dostların dillerinde destandır.

Kaşa şehri şifa yurdu: Bütün dertlilere deva olmak için bir hastahanesi var ki cansız gelse canlı gider. Zira bu kilisede bütün bilimleri öğrenmiş, Eflâtun, Bukrat, Sokrat, Feylekos, Feylesof ve Fisagores-i Tevhidî gibi tevhitsiz mezhepsiz hekimler oradadır.

Hatta bir gün yine bu kiliseyi gezip dolaşırken bir keferenin vücudu sallanıp yıkılmaya yüz tutunca ömür yakasını ecel eli parça parça etmiş. O çaresiz kâfirin pis leşini Mesih âyini üzerine 4-5 bin alemlerle nice yüz papaz ve bıtrikler buhurdanlarını yakıp İncil âyetleri okuyarak bu kilisenin çarpık mihrabı önüne anılan kefere leşini gömdüler. Sonra bütün akrabaları feryat edip gittiler.

Diğer seyirlik: Ertesi gün bu şehirde bâtıl âyinleri üzere İsa *aleyhisselâm* doğum günleri imiş. Macar tarihçilerine göre,

"Hazret-i İsa doğumundan Hazret-i Muhammed'e kadar 600 yıldır. İskender-i Zülkarneyn vefatından Hazret-i Muhammed doğumuna kadar 882 yıldır" diye yazmışlar.

Gerçekten de tastamam öyledir ki yazmışlar ve sikkeyi mermerde kazmışlar. Ancak anılan İsa Nebî doğumu günleri bu Kaşa şehri içinde üç gün üç gece on kere yüz bin kâfir toplanıp

adı geçen Kaşa Ban Manastırı'nda ve Kaşa Ovası'nda kara nahır gibi kara şapkalı ve kara roklalı zünnâr sâhibi cehennemlik keferenin büyük toplantılarını o gün seyredip *Sübhanallah* deyip hayran kalıp mest oldum.

Hatırıma bu geldi ki iki âlemleri yaratan Allah ne âlemlerin Rabbi'dir ki yeryüzünü çeşit çeşit milletler ile süsleyip bu kadar kere yüz bin kâfirleri de besleyip onlara da tac u taht, raht u baht verip onları bize ve bizleri onlara esir eder diye hayretler içinde kaldım.

Daha sonra bu büyük topluluk ile bütün kâfirler kaleden dışarı bizim Hüseyin Paşa'nın konakladığı lâlezâr ovaya çıkıp papazları İsa mevlüdü (doğumu) öğütlerini bir kürsü üzerinde okuyunca bütün kâfirler başlarını açıp garip hareketler ve acayip davranışlar ile dua ve yalvarışlarının sonucu bu ki ilâhî,

"Ey Marya Kot, yani ey valide Meryem ve ey Kot büyük Allah Osmanlı askeri Tise Nehri kenarına ve bu Kaşamız şehri altına geldiler. Osmanlı'dan ve Tatar askerinden sana sığınırız" diye yüzlerini sürüp ***[15a]*** yalvarıp dua ederlerdi. Oradan büyük manastıra gidip imaretinde yemek yerlerdi. Ve başka fakirlere de yemek yedirip yetim ve dulları giydirirlerdi.

İnsan eserinin seyri: Bu kilisenin yakınında dört köşe bir tek parça mermer üzere tunçtan bir siyah Mengerus fili yapılmış. Kulakları, başı ve hortumu hareketli olup gözleri saat rakkası gibi dönmekte. Ne zaman ki öğle vakti olur, o zaman fil bir kere harekete gelip gıjgırıp bir korkunç sesle gök gürültüsü gibi haykırıp hortumu ile göğsüne 12 kere vurur, göğsünü nakus gibi çandan etmiş. Fil hortumuyla kendi göğsüne darbe vurunca sesi göklere çıkıp tüm şehir halkına ondan belli olur ki fil saati 12 kere çalıp öğle vakti oldu, derler. Sonra bütün kefere o vakitte yemek yerler. Başka zamanda yemek yeme ihtimalleri yok bir alay perhiz ile geçinir aba giyer perhizli keşişlerdir.

Nakış ustasının ibretlik eseri: Bu sanatlı kilisenin papazlarıyla dost olup nice kere bu kiliseyi gezip dolaştım. Bir keresinde incelemek için bu kilisenin bütün duvarlarına baktım. Binlerce resimden başka bu kilisenin sağ tarafında bir açık duvarın yüzüne 50 adım uzunluğunda bir cennet tasviri yazmışlar ki insan görünce ruhunu teslim edip Fecr suresindeki *"Ey huzura*

eren nefis, gir kullarımın arasına, gir cennetime" (Kur'ân, Fecr 29-30) âyetini okuyup cennete gireceği gelir.

Ona karşılık karşı tarafta bir karanlık duvarın yüzünde 50 adım yerinde bir cehennem tasviri yazmış ki sırati gören Fâtiha suresindeki *"Bizi doğru yola eriştir"* (Kur'ân, Fâtiha 6) âyetini okur.

Terazi tasvirini gören (---) suresindeki *"Tartmayı doğru yapın, tartıyı eksik tutmayın"* (Kur'ân, Rahmân 9) âyetini okur.

Cehennemin çukur derelerinin tasvirlerini gören *"Doğrusu münafıklar cehennemin en alt tabakasındadırlar"* (Kur'ân, Nisâ 145) âyetini okur.

Gayyâ kuyusu tasavvurunu görünce Veyl suresindeki *"Diliyle çekiştiren, kaş ve gözüyle işaretler yapıp alay eden her fesad kişinin vay haline!"* (Kur'ân, Hümeze 1) âyetini okur.

Sözün özü, bu cennet ve cehennem, mîzân ve sırat tasvirlerini usta nakkaş öyle yazıp çizmiş ki sanki büyüleyici, Freng-işi, Freng-i Mânî nakşı etmişler. Eğer Acem ve Rum nakkaşlarından Erjeng, Bihzâd, Şahkulu ve Ağa Rıza adlı ünlü nakkaşlar hepsi bir yere gelip böyle Freng işine Firdevs, Adn-i berîn, Huld-i irem, Illiyyin ile bir cehennem, sa'îr, sakar, gayyâ, derk-i esfel, veyl ve tamu tasvirlerini yazmaya kâdir değillerdir.

Zira Freng-i Mânî Erjeng usta nakkaşı, Ezelî Yaratıcı'nın celâl tarafını yazıp halkı korkutmak için öyle bir cehennem ve ateş resmi yapmış ki o cehennem dereleri içinde insanların neft, katran ve yakıcı ateş içinde pur-putur ve kokoç kebap olup zebânîler vurarak deve boynu gibi yılanlar, çıyanlar ve akrepler sokarak herkesin çektiği acı azabının resimlerini görenler hemen dünyayı terk edip her şeye tövbe ederek temizlenip yemeden içmeden el çekeceği gelip insana bir dehşet ve vahşet hasıl olur.

Sözün kısası, bu ünlü kilisenin bu mertebe anlatılmasında fayda yoktur. Değeri olmayan nesnelerin uzun uzun övülmesinde sıkıntı vardır, ama bu kadar yıldır seyahatimiz içinde böyle bir acayip eser ve ibret verici garip yapı görmediğimizden bu müsveddemiz içinde bu kadarca yazılarak yetinildi. Biz yine konuya dönelim.

Bu Kaşa şehri altına Serdar Hüseyin Paşa efendimiz ile (---) asker varıp Helil Gabor'u krallığa istediğimizde Kaşa Kalesi hâkimi,

"Sizde veba vardır ve bizim birkaç gün İsa Nebî doğum günü vardır, birkaç gün sabredin" diye haber göndermişler idi.

Meğer onların işi savsaklamalarının sebebi, görüşüp danışarak sözü bir yere koyup ve İsa doğumu bahanesiyle bize derya gibi kâfir askerini göstermek maksadı imiş. Beşinci gün bizim askerden 10 adam ile "Nâmeleri getirin" diye 10 adet başları devekuşu yünlü ve siyah şapkalı Nemse nemeşleri gelip bizden Mustafa Odabaşı'yla 11 adam hakir ile 12 adam olup yine Kaşa Kalesi deyip mektuplar ve serdarın mektubu ile Kaşa'ya girdik. Asla gözlerimizi bağlamayıp daha önce seyrederek öğrendiğim, bu hakirin bildiği yollardan doğru acımasız kaptanın sarayına varıp birer iskemlede oturduk. Kaptan içeriden taşra divanhaneye gelip tahtında oturunca eline Erdel dojları ve birovların mektuplarını ve bizim serdarımızın mektubunu verip anında tercüme edip okuduklarında ne yazdıklarını anladılar. Akıllı kaptan,

"İşte bu oturan adam kralzâde Helil Gabor'dur, ama çasarımızdan korkup *[15b]* bu adamı size kral etmeye veremeziz, zira hâlâ kralımız Nemse çasar imparatoru çırağı Kemen Yanoş Kral'dır. Bir adaletli adam olup reaya zarar görmesin için sizin askere karşı koymayıp Orta Macar vilâyetine askeriyle çıkıp gitti" deyince hemen içimizden Budinli Ömer Ağa:

"Kemen Yanoş nice bize karşı durabilir. Biz onları Seydî Ahmed Paşa ile kıra kıra biz onlarda katana ve yunak mı koduk? Eğer Kemen Yanoş'un kuvveti olsa bizi bu Erdel diyarına kor mu idi? Ve iki kere yüz bin esir aldırıp bu kadar eli vilâyeti harap ettirir miydi?" diye yumuşakça yararca şâfî cevaplar verince kâfirler bir cevap demeyip bizim serdarımıza bir mektup yazıp,

"Helil Gabor'u veremeziz. Eğer Nemse çasarımızdan haber gönderseniz n'ola, baş üstüne verelim" deyip mektup yazılıp hepimize birer çuka, birer top kadife, birer gümüş kadeh, birer saat ve yüzer altın verdi. Dönüp yine kralsız serdarımız Hüseyin Paşa'ya Korlad Kilisesi sahrasında gelip İslâm ordusuna kavuşup Hüseyin Paşa'ya başımızdan geçenleri bir bir anlattık. Ömer Ağa

"Bana kalede bir kaptan dedi ki Helil Gabor bunda yoktur, İsveç padişahına gitti. Size Helil Gabor'dur diye gayri kralzâde

gösterdiler, ama Helil Gabor bunda olsa çasardan korkmadan size Helil Gabor'u krallığa verirlerdi" diye Ömer Ağa bir kâfirden duyduğu üzere Hüseyin Paşa'ya böyle söyleyince hemen Hüseyin Paşa yine Kaşa Kalesi'ne bizi tekrar gönderip başka kralzâde istedi, Korlad Kaşa Ban Kilisesi'nin başpapazı,

"Olmaz adamlar, Kemen Yanoş Kralımızdan hoşnuduz ve size bir adam vermeye kraldan korkarız. Varın Erdel'de dahi kralzâdeler çoktur. Onlardan birini bulun!" diye cevap verdi. Yine Kaşa varoşunu seyr ederek dışarı çıkıp Hüseyin Paşamıza gelip yine bu perişan hâli anlattığımızda öfkelenip göç boruları çalınıp oradan gayri yollar ile kıbleye doğru,

Tise Nehri kenarına giderken seyrettiğimiz sağlam kaleleri bildirir

Evvelâ İrem bağı Kaşa şehrinden uzak bir mesafe batı tarafa giderken bir alay mücahit gaziler bir yere toplanıp Allahu Ekber *"Allah her şeye kadirdir"* (Kur'ân, Bakara 20) deyip taaccüp ederek söyleşirler. Hakir de at tepip ileri vardım.

Allah'ın hikmeti, ibret verici şeyi bildirir: Onu gördüm bir acayip su kuyusu kenarında gaziler kuyudan su çekip demir üzerine dökerler. Anında, hemen o demir bakır olur. Hakirin de kölelerinin heybelerinde birer eski at nalları var idi. Anılan kuyu suyundan at nalları üstlerine dökünce Allah'ın emriyle at nalları kıpkırmızı has bakır oldu. Hatta bu nalları serdarımız Ali Paşa'ya getirip seyredince hayretler içinde kaldı. Acep seyirlik kuyudur. Suyu bir adamın eline dokunsa kapkara yakar. Ve insanın saçına sakalına bu su dokunsa o adamın saçı sakalı bıyıkları dökülüp seksen yaşında adam sevimli genç olur. Onun için Kaşa şehrinin Macar karıları bu sudan çirkin fercleri çevresine toprakla çamurlu suyu sürüp bütün kılları dökülüp pâk ve berrâk küsam-ı fi'l-i kâm olur. Kadın tayfasına hırızmadan daha iyi bir sudur.

..... (11 satır boş)..... *[16a]*

Oradan (---) saatte Tise Nehri kenarında Kaşa Kalesi'ni yapan Menuçehr oğlu Kaşa Ban ve adı geçen Korladik Manastırı'nı yapan Korladik, ikisi bir yüksek bir kubbede İrem bağı içinde yattığı maşadını seyrettik.

Tise kıyısında Kaşa Bey'in kırdığı devlerin kelle ve kemikle-

rini de seyrettik ki hamam kubbesi kadar kelleler ve tomruk kadar incik kemikleri idi.

Bu mahalde atlarımıza yem kestirip sabahleyin Tanrı'ya sığınıp potlar, sallar ve tulumlarla tekrar Tise Nehri'ni yüz bin sıkıntı ve zorluk ile geçtik. Ancak 2 adam suda boğularak şehit olup 10 at kayboldu. O gün sırsıklam serdar ordusuna gelip kral vermediklerini seraskere ayrıntılarıyla bir bir anlattık. Kaşa kaptanı mektubunu verip okundu, ama ne fayda. Arada bir kral edecek bir ağaçtan bir kefere yok. Tüm devlet erkânı bir yere gelip konuşup danıştı. Sonunda bu Tise kenarından geri dönmeye karar verildi.

1072 Muharreminin birinde [27 Ağustos 1661] Tise Nehri kenarından Seykel diyarına gittiğimizi bildirir

Evvelâ *Bismillah* ile Tise Nehri kenarından derya gibi ordu ile kıbleye doğru geri dönüp lâlezâr yeşillik ovalar geçerek 13 saatte,

Matar Nehri kenarı menzili: Oradan kalkıp,

Tirepiş Kalesi: Daha önce Tise'ye giderken özelliği yazılmış idi. Bu kaleyi geçip oradan 8 saat gidip,

Akkilise menzili: Bu mahalde hakir doğu tarafına 16 kişi ile çeteye gidip o gün dağlardan 20 adet seçkin esirler çıkardık. Oradan,

Aranoş Megeş Kalesi menzili karşısında konulup tekrar İslâm askeri bu kale altına varıp hayli ganimet aldılar ve kaleden askere yine acayip toplar attılar. Daha önce bu kale anlatılmıştı. Oradan kalkıp yine kıbleye doğru,

Nagbanya Kalesi yakınında Banya Ejder Nehri kenarında konuldu. Daha önce bu kale anlatılmıştı. Bu kale kaptanı, birov ve şagları, hediyeleriyle serdara 40 nefer kefereler gelince kılavuz yoluyla hepsini bağlayıp muhzır Mustafa Ağa'ya teslim olunup bu mahalden de kalkıp,

Köyvar Kalesi menzili altında konaklanıldı. Bu mahalde Melek Ahmed Paşa efendimizin sekban ve sarıcalarıyla yeniçeri ocağı kavmi gaza malı için savaşıp arada birkaç adam telef olunca sulh olundu. Oradan yine kıbleye doğru,

Şamos Nehri kenarı menzili: Oradan 5 saatte,

Redey İşvan menzili: Şamos Nehri kenarında bir cennet sa-

rayı gibi iken insanoğlu gözü görse, görenler şaşırır, hayran olurdu. Gerçi içinde adamları yok idi, ama yeraltlarında hesapsız mallar bulunup o nazenin sanatlı kisra sarayı benzeri, bir anda ateşte yakıldı. Bağ ve bahçesinde olan türlü türlü sulu meyveleri yenilip Osmanoğlu askerini doyurdu.

Daha sonra acımasız kalabalık asker bu bağa karınca gibi üşüşüp bütün nâzenin ağaçlarına öyle Müslim baltaları vurdular ki bir anda o Meram bağını yerle bir ettiler. Oradan 4 saatte yine,

Şamos Nehri kenarı menzili: Bu nehrin karşı tarafında sarp dağlarda bazı esirler görünüp derhâl birkaç bin asker dağların artlarını alıp tüm esirleri koyun sürüsü gibi sürüp İslâm ordusuna getirip getirip sattılar. Oradan kalkıp 9 saatte,

Dij şehri menzili: Daha önce berbat olunduğu yazılmıştı.

Bu mahalde Varat Kalemiz tarafından hünkâr hasekisi hatt-ı şerif ile gelip büyük bir alay ile hasekiyi Serdar Ali Paşa çadırında kondurup padişah divanı olup ferman okundu. Yazılan odur ki,

"Hatt-ı şerifim ulaştığında Erdel memleketine derya gibi askerimi çekesin. Tâ Leh memleketlerine kadar kastedesin ve o diyarlara Tatar askeri ile kâfirlerin yurtlarını harap hanelerini toprak edesin. Tüm puthanelerin talan edip viran edesin, cihanda mamur olmamış gibi namsız nişansız edip kılıç suyuyla o vilâyetleri şirk pisliğinden yuyup pâk edesin. Bütün sapık inançlı kefereleri esir edip âdete muhalefet edenlerin hayat harmanlarını sert rüzgârda savurup inkârcılardan bir fert komayıp kırasın. Elbette bir kral nasbedip 2.000 kese Erdel hazinesini tahsil edesin. Kemen Yanoş kefere krallık iddiasında olduğu için hakkından gelesin, alâmet-i şerifeme itimat kılasın" diye, ferman serdar-ı muazzama ulaşınca tüm askerlerle ve sipahilerle *[16b]* bu Dij şehri ovasında üç gün oturulup geniş danışma toplantıları oldu.

Daha önce yukarıda Nagbanya Ejder Kalesi'nin kaptanları ve birovları kılavuzluk için alıkonmuş idi. Onların kefaletiyle bir nice kâfirler aman ile gelip serdarla buluştular. Meğer bunlar kralzâdeler imiş.

1072 Muharreminin ikinci Cuma günü Betlen Gabor ki Sultan Süleyman bunu Budin'de yakasından geçirip üç yaşın-

da manevî evlat edip Budin krallığını bu Betlen Gabor oğlana verip anası Alina Budin'e melike olmuştu. Bu Betlen Gabor evlâtlarından Apopi Mihal adlı namsız pis bir kefere gelip 2.000 kese padişah malı tahsil etmeyi üstlenip ve Kemen Yanoş'u her nerede bulursa hakkından gelmeye yemin edip söz verdi, ama Serdar Ali Paşa bu kâfiri beğenmeyip meyli Helil Gabor tarafında olup,

"Bu kral olamaz" diye göz yumunca hemen Melek Ahmed Paşa efendimiz,

"Vallâhi bu iyi ve düzgün kral olur, zira Süleyman Han'ın bunlara nazarı değmiştir" deyip hemen padişah divanında muhzır ağanın başından Melek Paşa kuka süpürgesini alıp kral olacağın başına kukayı *Bismillah* ile geçirip kralın elinden Melek yapışıp zorla serdarın elin öptürüp kralı bir iskemle üstüne Melek oturtup bir Fâtiha okudu. Apopi Mihal müstakil kral nasb olunup ilk önce çavuşbaşı ve diğer divan çavuşları krala mübarek olsun deyip ondan sonra kral iskemleden kalkıp tüm vezirlerin ve beylerbeyilerin ellerini öptü. Daha sonra tüm orada bulunan kaptanları kralın elini öperek biat ettiler.

"Kral nasbolundu, şimden geri çete ve potura yasaktır. Esir ve ganimet malı getirenlerin başı koyun başı gibi kesilip tenînden ayrılır" diye tellâllar ilan etti. Daha önce Seykel vilâyetine elçilerimiz gidip itaat etmedilerdi. Ve yeni kral da onların üzerine sefere gitmeyi serdara söyleyip Seykel cengine teşvik edip tüm asker,

"Habbe kalmadı. Bari Seykel seferine gidelim, görelim felek ne gösterir" diye herkes hazır oldular. Ve doğu tarafına, sol tarafa sapıp Seykel vilâyeti üzerine *Allah'a tevekkül* deyip gidildi.

Bu mahalde hünkâr hasekisine 40 kese, 200 esir ve samur kürkler bağışlanılıp kral da 5 kese verip 2.000 kadar kefere askeri koştu. Hüseyin Paşa da Tımışvar askeriyle hasekiyi Varat tarafına götürdüler.

Buradan da İslâm askeri kalkıp (---) saatte doğu tarafa gayet bakımlı ve şenlikli asker ayağı basmamış yerleri seyrederek,

Betlenvar Kalesi'nin özellikleri

Sultan Süleyman asrında Betlen Gabor yaptığından Betlenvar derler. Henüz kral olan Apopi Mihal Kral'ın miras mülkü-

dür ve Erdel krallarına tabidir, ama bu kale Saz Macarı vilâyeti toprağındadır. Erdel Macarı hükmü bu arada tamam oldu.

Bu Betlen Gabor Kalesi kavmi kale sahibi Erdel'e kral olduğundan çok çok sevinip belki gece ve gündüz bin pare toplar atıp kale kapılarını açıp İslâm askerleri ile yağ u balı olup avradı ve oğlanlarıyla asker bir alma ve bir verme pazarı ettiler ki bazı yiğitler o pazardan bıkıp usandılar. Kale kaptanı, nemeşleri, birovları, şagları ve dojları hediyeleriyle İslâm ordusunu doyurup mal, can ve başları, çoluk çocuklarıyla hizmet edip o gece kaleyi nice bin meşale, kandil, neft ve katran ile aydınlatmışlar ki kapkaranlık geceleri sanki aydınlık gündüz oldu.

Sabaha dek bir yaylım top, bir yaylım tüfeng ve bir yaylım renk renk havayî fişengler atılıp şenlikler ederler.

Kalesi cennet gibi bir mamur ova içinde kurulmuş, dört tarafı göz alabildiğine yaylalardır ve yayla etekleri tamamen köylerle süslenmiş hesapsız bağ, bahçe, şebekeli bostan ve cennet bağları vardır. Sağlam bir kale, bir şeddadi taş yapı, alçacık duvarlı dayanıklı bir surdur, ama hendeği gayet derindir. Toplam iki adet kapısı var, biri doğuya ve biri batıya açıktır. Hisar içinde 2.000 adet kırmızı kiremit ile örtülü mamur haneleri vardır. *[17a]* Han ve hamamları, 7 adet sanatlı kiliseleri ve çarşı pazarı gayet pâk, bakımlı ve süslüdür.

Bu kale kaptanı ilk önce krala gelip 10.000 guruş padişah malını verip 5.000 guruş krala ve 5.000 guruş serdara verdi, asla köyleri vurulup yağmalanmadı. Oradan 2 saatte,

Küçük Şamos Nehri menzili: Bu nehir Tesvar Dağlarından gelip Büyük Şamos'a karışır, lâkin küçük nehirdir, ama âbıhayattır. Oradan yine doğu tarafa (---) saat gidip yine,

Küçük Şamos Nehri: Bu mahalde de hayli kaptanlar gelip kralla buluştular. 5 Saatte,

Saz Şamos Kalesi'nin özellikleri

Macarcada (---) (---) demektir. Yapıcısı yine Betlen Gabor Kral'dır. Kaptanları Erdel krallarına tabi olup hâlâ kralın miras kalmış mülküdür, ama Saz vilâyeti toprağındadır. Hiçbir zamanda Saz Macarı kavminden isyan çıkmamıştır. Bu kale bir eğimli bayır dibinde Kolojvar Kalesi'nden büyük bir kaledir. İçinde 11 ev vardır derler, ama gayet bakımlı ve sanatlı saray-

ları ve pek çok ibret verici kiliseleri, han ve çarşı pazarları var. Halkı gayet zengin bezirgânlar olup kaptanı ve birovları krala gelip itaat edip kalelerine bir yeniçeri odası yasakçı asker tayin olundu.

Bütün gaziler kale içine girilip alış verişler olup gezildi. Bu kalenin varoşu bu kadar, ama bağ ve bahçesi çoktur. Bunda da padişah malı için krala 70 kese mal gelip günden güne kral yanında kefere askeri çoğalıp İslâm ordusu içinden alarkaya konaklanmak ferman olundu. Oradan 6 saat gidip yine,

Küçük Şamos Nehri menzili: Bu mahalde Bistiriçse Kalesi kaptanının itaat etmeyeceği anlaşılıp doğu tarafına gitmekten vazgeçilip yine önceki gibi kuzey tarafına tuğlar ile Çarkacı İsmail Paşa asker öncüsü olup Tatar askeri de ileri gitmek emrolunup tam 5 saatte,

Bistiriçse Kalesi'nin özellikleri

Macar dilinde (---) (---) demektir. Erdel kralına tabi Saz Macarı kalesidir, ama Rakofçi zamanında hisar içine bir yoluyla 5.000 Nemse askeri girip Kemen Yanoş'a tabi olarak ve hâlâ Apopi Mihal Kral'a rağmen bütün kâfirler kaleye kapanıp İslâm ordusuna hayli top attılar. Kalesi bir bataklıkta havaleli bir büyük kaledir. Nagbanya Ejder Kalesi'nden hayli büyüktür. 11 tabyası ve 5 kapısı var, hendeği yoktur, zira batak içindedir. Çeşit çeşit sırçalı kiremitler ile örtülü sarayları, yüksek yapılı kiliseleri ve yüksek çanlık kuleleri var. Havalesi olan bayırlar baştan başa bağdır. Aşağı batak tarafı tamamen satranç nakşı gibi şebekeli, mahsullü bostanlardır.

İslâm askerinin korkmadan çekinmeden top altına konduğunu kâfir kaleden görünce melunun kararı kalmayıp Osmanoğlu'nun haşmetinden korkusundan hediyeleriyle kral meydanına gelip hediyelerini arz edip kaleye Can Arslan Paşa ile bir yeniçeri odası yasakçı tayin olundu.

Hakir de o yolla bir gece kale içinde yatıp zevk u safâlar edip kaleyi seyrettik. O kadar güzelleri var ki anlatılmaz. Hatta hanemizin bir açılmamış gonca, bânû-sıfat, bir tebekanî elması yanaklı ve al kiraz dudaklı, âhû gözlü, şirin sözlü, dişleri inci gibi dizilmiş, sanki bir peri Aline adında bir tertemiz yıldız kızı var idi ki misk kokulu saçlarını dağıtıp, kıvrım kıvrım, belik belik

edip şîb ü zerbâf fistanını ve roklasını giyip salındığında görenin aklı perişan olurdu.

Onun için bu pek kusurlu hakir o zamandan beri saçma sapan sözler edip perişan kelimeler ile perişan evrakımız, tatsız tuzsuz oldu. Kusuruna bakılmaya.

Bu şehrin suyu ve havası gayet tatlıdır. Beşinci iklimin ortasında bulunup arz-ı beledi (---) (---) uzun gündüzü (---) (---) derece ve (---) dakikadır. (---) Bu şehrin imareti tâlii Kaşa şehri gibi (---) yengeç ve evi ay ve sudur.

Oradan 4 saat gidip,

Zolomioğlu Sarayı menzili

Atıl hâlde bulunup içine İslâm ordusu koyup bağ ve bahçesinde türlü türlü meyvelerini yiyip bahçeyi harap ettiler. Ama sarayı kârgir *[17b]* ibretlik bir yapı olduğundan ne yakılması mümkün ve ne yıkılması mümkün bir sağlam saray idi.

Bu mahalde 5 adam çeteye gidip esir getirdikleri için otağ önünde katl olundular ve yine tellâllar ilan ettiler. Bu mahalde Vaşarheldli gelip itaat ettiler. Oradan 2 saatte,

Vaşarheld Kalesi'nin özellikleri

Saz Macarı dilinde (---) (---) demektir. Yapıcısını hiçbir kefere bilmediler, zira eski kaledir ve Erdel krallarına tabidir. Ama bu da Saz Macarı kalelerindendir ki beşgen şekilli bir tuğla yapı, bir küçük güzel kaledir. Batı tarafına bakar ancak bir sağlam demir kapısı var.

Bunun da doğu tarafına bayırlar ve tepeler eğimi var, tamamen bağ ve bahçelerdir. Kalenin 5 adet tuğla horasanî rıhtım ile yapılmış kârgir sağlam yapı tabyaları var, lâkin kalesi küçüktür ve hendeği alçaktır. Hisar içine Seydîzâde Mehmed Bey efendimiz bir oda yeniçeri ile korucu tayin olunup onun sebebiyle hisarı gezip gördük. Mamur çanlı kilise, hanları, şindire tahta örtülü evleri ve süslü kefere çarşısı var. Bütün dükkânlarında güzel kadınları gizli alış-veriş ederler, ama her metalarıyla askeri doyum ederler.

Vaşarheld varoşunun özellikleri

Bu kalenin batı tarafı dibinde yıldız tarafından kıbleye uzunlamasına kurulmuş büyüklüğü tam 10.000 adım bir büyük varoştur, ama etrafında suru yoktur. Hemen derin germe kapı-

lı hendekleri, saz ağaç şaranpavları ve iki yerden metin kapıları var bir büyük şehir, büyük varoştur. Halkı tamamen zengin bezirgânlardır ki bolluk şehir olduğundan bütün asker mühimmat ve levazımatlarını burada alıp kaptan ve birovları krala 105 kese padişah malı getirdiler. Zira bu Vaşarheld ulu nahiyeli vilâyettir, 150.000 Saz Macarı reayası vardır, derler.

Buradan kalkıp kale yakınında bir çemenzâr ve lâlezâr yerde 12 gün konulmak ferman olunup bu mahalde kral tarafından nice bin kefereler dört taraf kaptanlarına mal tahsiline gittiler. Ve on günde bu mahalle 1.060 kese mal gelip serdarın gözü açılıp bütün hazineyi Hüseyin Paşa ile Varat'a gönderdi. Oradan 3 saatte,

İbret verici, benzersiz Saray Kalesi'nin özellikleri

Her kim Erdel kralı ise bu saray kralların hepsine mahsustur. Kimsenin miras kalmış mülkü değildir.

Fatih Sultan Mehmed asrında 857 tarihinde Büyük Betlen İsvan yapmıştır, ancak krallar Saz vilâyetine gelse burada konuk olur. Yoksa eski taht merkezi yukarıda yazılan Erdel Belgradı'dır.

Bu saray bir büyük ovada bulunup dört tarafını Küçük Şamos Nehri dolaşır. Asla ve kat'a havalesi yok zararsız bir hoş kaledir. Hendese ilmine göre yapılmış dörtgen şekilli baştan başa kârgir olup içi ve dışı, aşağısı ve yukarısı toplam 360 kadar sanatlı ve nakışlı odalardır ve pek çok divanhaneleri var ki her birine biner adam girse yerim dar demez, kalelerdir.

Bu büyük divanhanenin duvarının yüzüne nakış ustası yıldızlar ilmi üzere Fatih'in İstanbul'u ve Mora'yı alacağını ve Tuna Belgradı'nı alamayacağını vakti saati, derece ve dakikasıyla ve Fatih'in molla sarığıyla katıra binip esvap ve eşkâliyle resmini yapmış.

Sözün kısası "Osmancık'dan tâ Sultan Korkud'a kadar 50 padişah gele" diye her padişahı şekliyle ve feth edeceği vilâyetleri her padişahın başı ucuna yazmış ve bildiğimiz padişahlardan Sultan Ahmed ve oğlu Sultan Osman'ı ve Ahmed Han kardeşi Sultan Mustafa'nın 2 kere padişah olacağını, Sultan Murad Han'ın zorbaları kıracağını, Revan'ı ve Bağdad'ı alacağını, Sultan İbrahim'in Azak'ı ve Girid'i alacağını, Kilis'i ve Dirniş'i kâfire vereceğini ve zekerini eline alıp şehit olacağını, İbrahim oğlu

Yusuf-sıfat Mehmed Han'ın elinde bâzı ve doğanı ile Yanova'yı, Varat Kalesi'ni, Erdel'i, Uyvar'ı ve Kandiye'yi feth edip Alman'da ve Boğdan'da serdarları ceng edeceğini, "Velekad" isimli padişah olacağını ve Esvedü's-safâ adlı bir veziri olacağını tüm vakti saatleriyle yazmış, gerçekten de sikkeyi mermerde kazmış.

Her padişahın ne kadar ömür süreceğini, ne kadar fetihler edeceğini, ondan sonra kim padişah olup ölüm sebeplerinin ne olacağını, her padişahın tahtı üzere başı ucunda birkaç satır kâfir yazısı ve birer *[18a]* satır Müslim yazısı ile yazmış.

Bu divanhanenin batı tarafında Osmanoğlu padişahlarına karşılık 50 adet Erdel kralları ve her kralın önünde birer Osmanoğlu vezirleri hepsini atlar üzere suretleri yazılmış ve her kralın azl ü nasbını ve ölüm sebebini yazmış.

Hatta 67 ve 72 tarihine dek Erdel memleketinin yağmalanıp yakıp yıkılacağını, hatta Rakofçi kralın başına bizim Seydî Ahmed Paşa kılıç ile vuracağını acep resimlemiş ki *bire bir resm* etmiş.

Mehmed Paşa adında bir bodur kara vezirin Kemen Yanoş Kral'ı katledeceğini yazmış. Kemen Yanoş bu kendi katli resmini görüp bozmuş. Bu mahalde bizim Serasker Ali Paşa'yı kır at üzere Mısır sarığı ile kahverengi kürkü ve köse sakalıyla bu vilâyete gelip harap edeceğini ve Apopi Mihal'in 30 yıl kral olacağını çirkin şekliyle karşı karşıya Ali Paşa ile resmeylemiş.

Sözün kısası binlerce hayret ki bu ustalıkları 230 sene önce yazmış ve resimlemiş.

"Ve dahi yazardım, ama bu saray Osmanoğlu'nun 50. padişahı Sultan Korkud ola. O asırda Erdel kralı Redey Yar ola. Bunların zamanında Osmanlı gelip bu sarayı yerle bir edeler. Onun için Sultan Korkud isminden bir isim ve bir resim yazmadım" diye ketebesi yanında Türkçe yazmış.

Bu sarayda olan 360 odanın her birinde olan rengârenk bukalemun nakşı bir odada olan bir diğer odada yoktur. Tamamen ayrı ayrı ibret verici nakışlardır.

Kısacası böyle bir sanatlı ve ibret verici saray bir vilâyette yoktur. Meğer yine bu Erdel sarayı ola. Zira insafla bakan akıl ve bilgi sahibi bu sarayı görünce parmağını ağzına götürür, tırnağını ağzına batırıp susar ve hayretler içinde kalır.

Bu saray yakınında İslâm ordusu 10 gün konaklayıp Çatalbaş Paşa Karaman Eyaleti ile Siriçse Kalesi'ne 50.000 guruş mîrî mal tahsiline gitti. Oradan kuzey tarafa 4 saatte,

Ravnot Radnot Kalesi'nin özellikleri

Saz Macar dilinde (---) (---) demektir. Yapıcısını bilmiyorum, ama Erdel'e tabi Saz Macarı kalelerindendir. İçinde asla Nemse askeri yoktur. Tamamı 1.000 kadar Saz askerleri vardır. Bu da bir eğimli yerde bir küçük taş yapı kaleciktir, ancak doğu tarafı cennet gibi bir ovadır, bağ, bahçe ve mahsullü bostanları hesapsızdır. Suyu ve havası gayet güzel olduğundan mahbûbları gayet beğenilir ve aranılır.

Kiliseleri, süslü evleri, pek çok hanları ve çarşı pazarı hoştur. Ve dükkânlarında değerli mallarını satanlar tamamen güzeldir. Bu kale kaptanı da tüm birovları, irşek ve nemeşleriyle krala gelip 120 kese padişah malı getirip teslim etti ve gitti. Oradan 4 saatte,

Kokol Nehri kenarı menzili: Bir bağlı bahçeli mahsullü yeşillik zeminde konuldu. Bu Kokol Nehri Seykel dağlarından doğup Küçük Şamos Nehri'ne karışır. Oradan (---) saatte,

Kokol Nehri menzilinde Osmanoğlu ordusuna kralın verdiği büyük ziyafet

Bu mahalde Erdel kralı tüm Osmanoğlu askerine büyük ziyafet vermiştir ki ne bir Cem haşmetli padişah etmiştir ve ne bir kral bu büyük ziyafeti görmüştür.

Genellikle bol yiyecekleri ekmek, çörek, poğaça ve sipov dedikleri Haleb kalkanı kadar has ve beyaz ekmekler idi. Hatta bu yeşillik vadi üzerine Macar kilimleri döşenip üzerine ekmekleri koyup süslediler.

İbretlik büyük seyir: Bu bir temaşadır ki anlatılmaz. 40 adet has ve beyaz ekmeklerin her birini kırkar çift sığır arabası kızaklarına her bir ekmeği yükleyip her birine nice bin kefereler üşüşüp 40 adet ekmeği de sofra üzerine koydular. Her biri yirmişer adım uzunlukta, beşer adım genişlikte ve birer adam boyu yükseklikte pamuk gibi ekmekler idi. Allah bilir ki böyle idi.

Üzerleri pişmiş yumurtalı, çörek otlu, karanfil ve kakulalı yağlı çöreklerin ve sığırların hesabını kulların Rabbi bilir. Hatta hakir,

"Bu ekmekleri nasıl ederler ve nice yoğurup nasıl pişirirler" diye sorduğumda,

"Bu kadar bin kile saf unu getirip nice bin teknelere hamur edip bu ekmeklerin boylarınca kazılmış kale hendekleri gibi çukurlar içinde hafif ateşler yakıp o hendeklere bütün hamurları doldurup üzerlerine elenmiş kül korlar, daha üstüne ve yanlarına dağlar gibi kömür yakarlar. Yedi saatten sonra ateşleri *[18b]* söndürüp ekmekleri hendeklerden bu kadar adam çıkarıp bazı yanan yerlerini bıçaklarla kazıdıktan sonra kırkar çift su sığırı arabalarına yükletip bu ziyafete getirdiler" dedi.

Sözün özü, bu ibret verici ekmeklerden başka tam 300 adet sığır, boğa ve dananın içleri tamamen koyun ve kuzu; koyun ve kuzuların içleri tavuk ve güvercin dolu semiz ve iyi pişmiş sığır kebapları idi.

Bazı sığır kebapları içinde canlı tavşanlar, tilkiler, çakallar ve diri güvercinler var idi ki İslâm askeri bu nimetleri yerken içlerinden bu kadar hayvanlar çıkıp bir hay huy, bire vardı ve bire koma gitti hay, diye nimete giriştiler.

Tam 3.000 koyun, 3.000 kuzu, 600.000 sipov ekmek, 100 adet kazan firik pilâvı, 100 kazan herise ve 100 kazan yoğurtlu firik çorbası idi. Bu diyarda pirinç olmamak ile pirinç pilâvı yok idi, ama büyük baş sofrada vezirler ve paşaların önünde 10.000 sahan dolu nefis nimetlerin her çeşidinden mevcut idi. Zira 3 gün önce İslâm ordusu içinde vezir ve paşaların aşçıları krala gidip bu ziyafetin büyük yemeğine çalışıp masraf harcı kraldan olduktan sonra bir miskli baharatlı büyük bir ziyafet olmuştur.

Tüm Tanrı nimetlerinin güzel kokusundan insanların dimağları kokulanırdı. Hatta bütün sipov ekmeklerde, yağlı poğaça ve çöreklerde ve böreklerde bile hoş kokulu gülsuyu, râziyane (rezene), karanfil ve tarçın suyuyla yoğrulmuş beyaz ekmekler idi. Paşaların sofrasında nice yüz güneş parçası kralzâdeler, kaptanzâde, irşek ve birovzâdeler cam, billur, necef, moran ve fağfûrî kâseler ile nice yüz mûğpîçe erginleşmemiş dilberler kâküllerini dağıtıp vezirlere hizmet ederlerdi. O gün Çavuşzâde Mehmed Paşa bu dilber seyrinde ağzı açık kalıp aç kaldı. Ancak nice muğân dilberleri ellerinden çeşit çeşit miskli şerbetleri alıp içip ateşini söndürürdü.

Hatta bu vezirler sofrasının uzunluğunu adımladım tam 300 adım idi ki hepsi al al nefis nimetlerle dolu idi, ama İslâm askeri sofrası türlü türlü kebaplar ve nefis nimetler ile dağlar gibi yığılıp bu sofranın boyunu bu hakir adımladım, tam 1.500 adım çimenlik üzerinde bir nimet deryası idi.

Bu ziyafet kuşluk vakti kurulup yenilmeye başlayıp tâ ikindi vaktinde tamam olup bütün Müsüman gaziler Ma'dî Kereb kadar yiyip açlıklarını giderip kebapları yağma edip çadırlarına götürdüklerinden başka yine cümle kefereler tâ akşama kadar yemek yiyip güçlükle son buldu.

Bu derece büyük bir ziyafet olmuştur ki hâlâ Macar tarihçileri yazıp dillerde destan olmuştur.

Yemekten sonra bütün Müslüman gaziler tam 300 fıçı bal şerbetine girip öyle içip sarhoş oldular. Meğer bazı fıçılarda sarhoş edici bal suları var imiş.

Yemekten sonra kral tarafından 7adet vezirlere birer adet camlı hınto arabaları altışar at çekip her arabada onar kese talar guruş, bu kadar değerli kumaşlar ve bu kadar nadir mallar hediyeler gitti. Diğer beylerbeyilere arabasız beşer kese guruş, çukalar ve ipek kumaş hediyeler gitti. Diğer beylere birer kese guruş, birer pastav çukalar ve zahireler araba araba gitti. Tüm ordu ileri gelenlerine çeşit çeşit zahireler gidip bütün İslâm ordusu türlü türlü nimetler ile zengin olup padişahın devletinin devamına hayır duada oldular. Sözün kısası bu ziyafet bir devlette olmamıştır *vesselâm*. Oradan 5 saatte,

Yüksek Megeşvar Kalesi'nin özellikleri

Macarcada (---) (---) demektir. Sonlok Gabor yapısıdır, ancak zemini Saz Macarı toprağındadır, ama hâlâ kral olan Apopi Mihal'in karısı May Frav Bânû'nun miras mülküdür.

Bu kale altına İslâm ordusu konunca kralın avradı şenlik için bir fitilden bin pare top atıp yer ve gökler tir tir titreyip İslâm ordusunda boşanmadık at kalmadı.

Bu kale bir dereli ve tepeli özler arasında bulunan zeminde bir sivri tepe üzere bir sağlam set, şeddadi kesme taş bir hoş savaş kalesidir. Ancak havalesi çoktur ve içinde çarşı pazarı yoktur. Kilise ve mamur şindire tahta örtülü haneleri çoktur. Kıble tarafına bakar ancak bir demir kapısı var, nöbetçiler ile hazır

iki kat sağlam kapıdır. Hendeği yoktur, zira yüksek bir tepe olduğundan hendek yeri yoktur. Tamamı bin adet soltat neferatlara sahiptir. Kaptanı krala hediyeleriyle gelip on kese yardım etti.

Megeşvar varoşu

Saz Nehri batağı kenarında büyük bir varoştur ki tamamı 10.000 adet şeddadi, kârgir şaranpavlı, tamamı renkli kiremitli ve şindire tahta *[19a]* örtülü evlerdir. Ve 11 adet yüksek çanlı manastırlar var ki her biri birer kralın yapısıdır ki hepsi beyaz kalaylı tenekeler ile örtülüdür. Çeşit çeşit odalar, aşevi ve misafirhaneler ile mamurdur. Pek çok hanları, bir hamamı, benzetme olmasın tekkeleri ve medrese şekilli bıtrikhaneleri var, ama çarşı pazarı gayet düzgün ve sıralı yapılmış süslü bir çarşısı var ki anlatılmaz. Ve yine tüm ehl-i hırefi bâkire, şâkire ve el değmemiş kadınlar dükkânlarda oturup metalarını satarlar. Bütün ülkelerin türlü türlü değerli malları bu şehirde mevcuttur. Zira kuzeyinde Leh diyarının Muhit Denizi kenarında Daniska iskelesi yakındır. Kıble tarafında Boğdan tahtı Yaş şehri ve Eflak'in Tirkoviş ve Bükreş şehirleri onar konak yakındır. Onun için bu Megeşvar'da her değerli mallar bol bol ve rahatlıkla bulunur. Ve halkı tamamen tüccar ve zengin Saz kefereleri vardır.

Erdel kavminin giyeceklerini bildirir

Bunlar da diğer Macar kavmi gibi yeşil, kırmızı ve çeşit çeşit çukadan samur ve zerdeva postu kaplı kalpak giyip çeşit çeşit çukadan dolamalarının yenleri ve göğüsleri altına gümüş düğmeleri olur. Çakşırları ve kutmenleri tamamen rengârenk çukadandır, pabuçları sarı ve kırmızı kubadî serhatlı pabucudur. Ve kuşakları tamamen ipek zünnâr teybend kuşaktır.

Bu Macar taifesi pür-silâh atlı dörder ve beşer tüfengli yarar katanalardır. Bu sipahileri genellikle güderi dolama ve güderi çakşır giyerler. Kadınları tamamen ipek rokla ve türlü türlü fistan giyip kızlarının saç belikleri ve kadınlarının başları renkli ipek arakıyeler üzerinde çeşit çeşit inci, la'l ve yakutlu istifanlar ile süslüdür. Bunlar da sarı ve turuncu sahtiyandan renkli kubadî pabuçlar giyip gezerler. Bütün Erdelistan kefereleriinin ve kadınlarının esvapları böyledir. Nemse ve Freng gibi Eflâtuniye kara şapkalı değillerdir.

Hepsi İncil kitaplı ve Mesih milletindendirler ve mezhepleri

Luturyanîdirler. Nemse, Papişte mezhebinde, yani İrim Papalıdır ki tamamı putperestlerdir, ama Macar kiliselerinde asla put yoktur. Hemen birkaç altın yaldızlı ve mücevher haçları var ki *hâşâ sümme hâşâ* haçımız Allah ismidir ve Allah'a taparız, derler. Gerçekten de tüm Macarlar Hudâ-perestlerdir. Beri taraftan,

Bu Megeşvar Kalesi varoşunun iki kapısı var, biri kuzeye ve biri kıble tarafına açıktır.

Bu şehrin ortasında geniş bir meydan vardır, orada bir siyaset yeri ve darağaçları var ki bu uğursuz yerde keferelere işkence ettiklerinde gören insanın ödü patlar. Hatta İslâm ordusundan bir Rumeli gazisinin bir atı bir kefere evinde bulunup atı asker kalabalığı içinde çalarken yaralandığından belli olup o hırsız kâfire o kadar işkenceler ettiler ki Acem diyarında, Dağıstan'da ve Arabistan'da öyle işkence çeşitleri görmedim. Eğer her birini yazsak yazımız uzar gider.

Bu siyaseti gören İslâm askeri ibret alıp parmaklarını ağızlarına götürüp çarşı pazarda alış verişler edip daha önce alınan esirlerden nice binini sahipleri çok yüksek fiyatlara sattılar.

Ertesi gün serdar-ı muazzam kethüdası Hüseyin Ağa kralı büyük alay ile kalede karısına götürdüğünde melun kale bir fitilden 500 pare kale döven toplar atıp yeryüzü titredi ve kale semender kuşu gibi Nemrud ateşi içinde kalıp siyah barut dumanları Samanyolu gibi göklere boy uzattı.

Bu şehri gönlümüzün istediği gibi gezip dolaşıp bir hayli lüzumsuz ağırlıklarımızı satıp 1.300 guruş kâr edip Allah'a hamd olsun yükümüz hafifleyip bir arabamızı yaktık.

Bu şehir içinde akan Saz Nehri, Seykel vilâyetinin kıble tarafındaki Nisvan Dağlarından bu şehir içine gelip Küçük Şamos Nehri'ne karışır.

Ertesi gün kral karısı Serdar Ali Paşa'yı, 7 veziri, 22 adet beylerbeyileri ve 70 adet sancakbeylerini bir İrem bağı gibi bir Rıdvan cenneti benzeri gülistan bağı içinde bir ziyafet etmiştir ki bu da melikelere mahsus bir şahane ziyafet olmuştur ki diller ile anlatılır değil idi ve bu yeryüzünde böyle bir ikramlı ziyafet görülmemiştir. Zira bu ziyafet avrat ziyafeti olduğundan bu şehirde ve başka yakın ve uzak kalelerde ne kadar güneş parçası açılmamış gonca, işlenmemiş inci, ay parçası ve nâzenin kız-

lar var ise hepsi şîb, zerbâf ve çarkâb ile altın işlenmiş fistanları, yaldızlı ve mücevher *[19b]* her biri birer hizmete memur olup nice yüz adedi vezirlerin huzurunda altınlı kâseler ile çeşit çeşit miskli şerbetleri susamışlara sunarken her biri birer çeşit naz, eda, işve ve hareket ile adab üzere hizmet ederlerdi ki her birinde olan türlü türlü giysiler bir kızda yok idi. Ve her birinde olan ham amber, zebad, kalle-misk, Arap miski ve Hint sümbülü kokuları insanın dimağını kokulandırırdı.

Hatta Tatar serdarı olan Şah Polad Ağa latife olmak için serdara:

"Sultanım bir beygir verseniz şu şehre bir çapul civerip şu şılga kızlardan ve devkelerden alıp Kırımğa doyum varsak ölyüdüğümüzge gam yimezdik" deyince bol bol gülüşüldü. Yani bu mertebe güzel kızların bolca bulunduğu bir ziyafet idi ki zendost canların o anda canları çıkayazdı.

Eğer bu büyük ziyafetin, altın ve gümüş sahanlarını, fağfurî, hıtayî, balgamî ve mertebânî mücevher, yaldızlı ve altınlı kap kacaklarını övsek başka bir kitap olur.

Yemekten sonra melike tarafından serdara, 7 vezire, tüm beylerbeyilere ve beylerin her birine birer çeşit kıymetli yadigârlar hediye verdi.

Ardından kefere tarzı sâzendeleri gelip rehavî makamında çeşit çeşit fasıllar edip gittiler.

Ardından bütün vezir ve paşalar atlarına binip giderlerken yine kaleden bir yaylım top şenlikleri etti.

Sözün kısası, Erdel seferinde bu Megeşvar Kalesi'nde 3 gün 3 gecede ettiğimiz zevk u safâyı dünya seyyâhı olalıdan beri hakir Rum, Arap, Acem, Leh, Çek, Krakov, Kırım, Dağıstan ve Gürcistan'da etmemişimdir. Ancak belde-i tayyibe, yani İstanbul'da Kaya Sultan, Sultan İbrahim Han'a ziyafetler edip bütün hanende ve sâzendeler İbrahim Han huzurunda Hüseyin Baykara fasılları ettiklerinde, işte o zaman bu hakir zevk u safâlar edip can sohbetleri ederdim. Bir de bu Erdel diyarında zevk u safâlar ettim. *Bu Rabbimin bir ikramıdır.*

Sonra yine bu Megeşvar Kalesi'nden kalkıp doğu tarafına 5 *saat gidip,*

Kokol Nehri kenarı menzili: Bu mahalde tüm İslâm ordusu

çeşit çeşit sulu meyvelerle doydu, zira bu zeminin bütün dağları, yakın ve ırağları bağlardır. Oradan yine 3 saatte,

Kokol Nehri kenarı, ardından yine **Kokol Nehri kenarı:** Bu mahalde Seykel vilâyetine elçilik ile giden Budinli Ömer Ağa, Varatlı Panço Hüseyin Ağa ve Façatlı Ali Ağa Seykel'den gelip, kâfir itaat etmeyip nâmeyi parça parça edip biz güçlükle kurtulduk ve Kuta adlı Seykel boğazında bir dağdan bir dağa üç kat büyük tabur eyleyip içine 20.000 tüfengli kâfir girdiğinin haberini elçiler getirip büyük danışma toplantısı olup kral ve tüm serhat ayanları Seykel vilâyetlerini yakıp yıkmaya karar verdiler.

1072 Saferinin 20. günü Erdel'den Seykel vilâyetine gittiğimiz konakları bildirir

Evvelâ *Bismillah* ile Kokol Nehri kenarından İslâm askeri ile Seykel seferine çıkıldığında doğu tarafına 2 saatte,

Udvarhel Kalesi'nin özellikleri

Macarcada (---) (---) demektir. Yapıcısı Hel Ban Yoram'dır. Süleyman Han zamanında Seykel kâfiri elinden Koca Betlen Gabor feth edip Saz Macarı'na hibe eyledi. Hâlâ Erdel kralları hükmündedir, ama Saz Macarı elindedir. Tamamı 3.000 adet askerlerinin hepsi Saz kâfirleridir. Ancak daha önce İslâm askerleri Tise kenarına giderken Tatar askeri tâ bu mahalle kadar yağmalayıp ne Saz kavmi, ne Laz, ne çok ve ne az bilip bu kale varoşu keferelerini hepsini evli evlerinde bulup bir can kurtulmadan tamamını esir edip daha sonra 10.000 Tatar 10.000 ok ucuna kibrit ve çıra bağlayıp kale içine okları atar, tüm tahta örtülü evler üzerine kibrit ve çıra düşünce kale içinde ve varoşunda olan evler tutuşur. Kaleden de bütün kâfirler hemen çocuklarını ellerine ve kucaklarına alıp taşra çıkınca el kaldıranları Tatar elinde kılıçtan geçip kılıç artıkları Tatar elinde ayakları bağlı esir olmuşlardır. Onun için bu kaleye geldiğimizde berbat bulduk.

Ancak şehir çevresinde bağ ve bahçesi kalıp tüm kaçan kâfirleri kralın yenilendiğini duyup kale içi ve dış varoşunu imar etmeye başlamışlar. ***[20a]***

Sonra bu Udvarhel Kalesi altında İslâm askerinin tüm iş erleri ve iş görmüş, geleceği düşünen önderleri serdar-ı muazzam otağına toplanıp danışıp hep birlikte,

"Sultanım siz bu Seykel diyarına gidemezsiz, zira bu kadar cebehane, bu kadar bin arabalar, develer, katar-matar ağırlıkları vardır. Hemen salt ve hafif asker gerektir, zira Seykel memleketinin dört tarafı sarp taşlık ve ormanlık dağlardır. Bu İslâm askeri içinden 20.000 seçkin atlı pür-silâh yiğit ve 10.000 adet tüfengli yaya cesur, korkusuz yiğitlere Budin Veziri İsmail Paşa'yı Budin Eyaleti askeriyle serdar edelim, Cerrah Kasım Paşa'yı çarkacı, Yentür Hasan Paşa'yı ardcı ve Melek Ahmed Paşa Kethüdası Yusuf Ağa'yı 20 bayrak ile karakol tayin edelim. Ve 10 oda kapukulu yeniçerileri, 1 oda topçu, 1 oda çeteci, 10 pare şahî darbuzen toplar ve mükemmel cebehaneleri ile tayin edelim. Ve Yalı Tatarından 10.000 yedek atlı sadaklı ve savatlı batır yiğitler tayin edelim" deyip danışmayı bir yere koyup dua ve senâ olup karar verildiği üzre her ocağa sıkı tembih olunup ertesi sabah Cerrah Kasım Paşa çarkacı gidip İsmail Paşa'nın dah göç köslerine turralar vurulup borular çalınınca hakir Melek Ahmed Paşa'nın mübarek elini öpüp hayır dua ile Yusuf Kethüda ile 5 kölem ve bir hafif seyishanemiz ile Seykel seferine yola çıktık.

Danışma mahallinden kalkıp doğu tarafa 7 saat gidip,

Vanç Köyü menzili

Seykel Yaylağı dibinde bağlı ve bahçeli köy idi, ateşe vuruldu. Ama Seykel Yaylası'ndan akan ırmaklar üzerinde bu köy çevresinde çeşit çeşit sanatlı Macar şeytanlıklı un değirmenleri var idi ki görmeye muhtaç idi. Nice yüz adet ibretlik tahta biçecek değirmenler var ki türlü türlü tahta biçilir.

Bu dağlarda fıstık lezzetinde 3 köşeli bir tür lezzetli meyve biter, börülce kadar ancak vardır, göklere doğru baş uzatmış ağaçlarda biter acayip lezzetli ve yağlı meyvedir. Bu mahalde tüm İslâm askerine,

"Sabah sultan cengi ve hakan savaşıdır, gafil olmayın. Atlarınızı bir iyi saklan ve silâhlarınızı yoklan ve gafil yatman" diye çavuşlar tembih edip tellâllar bağırıp her yöne karakollar tayin olundu. Bizler de Melek Paşa askeriyle dağlar içinde atlarımız ellerimizde sabaha dek uykusuz ve bıkkın karakol bekledik, ama Cenâb-ı Hakk'ın ezelî hikmeti ve kudreti üzere yaratılmışların en şereflisi olan cesaret ve yiğitlik sahibi insandır. Ondan tehlikeli âfetler ve zararlı şeylerin giderilmesi her türlü eşyanın ya-

rarına olduğundan insanoğlundan sonra yaratılmışların şereflisi *sâfinâtü'l-ciyâd* gibi küheylân atlardır ki bu karakol beklediğimiz karanlık gecede bitkin, mecalsiz ve zerre miktarı askerimizde derman olmayıp yalancı şafakta nice yüz askerlerimiz uyku borusu çalarlarken ellerimizde yularları olan küheylân atlarımızın nice yüzü horuldayıp burunları hırıldayıp ürküşmeye başladıklarında karakolumuzun bütün yiğitleri atların gürültüsünden yine itişip kakışıp,

"Aya bu ne ola" diye hepsi hazırlıklı oldular ve tüm atlar birden deşinip kişnediler, niceleri ayak bağı ve kösteklerini kırdılar. Gaziler mecburen üzengisiz atlarına binip hazır durdular, ama bizden ileri ince karakollarımızın bu atların hareketlerinden haberleri olmayıp uykuya dalıp gafil yatarlarmış. Derhâl onlara birkaç yiğit gönderdik. Nicesi karavul bekler, nicesi Ashâb-ı Kehf rüyasını gözler. Hele bunlar birden uykudan uyanıp pürsilâh Arap atlarına üzengisiz binip göz açıp kapayıncaya kadar yanımıza geldiler, ama henüz atlarımız deşinmeden kendilerini parça parça ediyorlar. Onu gördük bir anda dağlar içinde Macar kâfirlerinin erganun, torompete ve luturyanî borularının, kebirge çanları ve davullarının sesleri işitildi. Şâfiî vakti ki oldu, haçlı bayrakları açık seçik gözükünce onlar da bizleri görüp at başını çekip durdular, ama bizim atlar kudurdular. Hemen serdarımız Melek Paşa kethüdası:

"Bre gaziler atlarda bir istekli hayr alâmet var. Şu kâfire bir kere dokunalım, ya taht ola ya baht" deyince *[20b]* tüm Melekli gazilerimiz "N'ola *Bismillah*" deyip hepimiz bir uğurdan ok yaydan çıkar gibi çıkıp kâfirler üzerine at saldık. Saba yeli gibi hızlı atlarımızın ayaklarından kalkan siyah toz bulutu ve sipahilerin sesleri göklere ulaşıp toz bulutu âlemi aydınlatan güneşin gözünü bürüdü kaldı, güneşin sevinçli yüzünü keder pası kapladı, aydınlık gündüz karanlık geceye döndü, gülbâng sesleri göklere hâle bağladı ve bahtı kara cünüp kâfir askerleri, bahtı ak İslâm askeri ile, "Ya taht ola, ya baht" deyip onlar da "Yajuj, Yajuj, Marya Kot" deyip üzerimize at saldılar. Atlı asker umman denizinin dalgaları gibi birbirlerimize vuruşup tokuşup Fâtır suresinde, *"Allah, geceyi gündüze katar, gündüzü geceye katar"* (*Kur'ân*, Fâtır 13) hikmeti üzere şiddetli bir savaş olup nice atları-

mız küffâr atlarının burnunu ve kulaklarını kavrayıp her biri birer yedi başlı ejdere dönmüşlerdi.

Allah'a hamd olsun bir saat içinde Müslüman askerlerimiz üzerinden karanlık gidip zafer rüzgârı İslâm üzere esip yere gelesi kâfirler bozguna uğrayarak kılıç artıklarının kararları kaçışa döndü. Sonunda 1.060 kelle ve 300 adet silâhlı kâfirleri esir edip Allah'a binlerce şükredip küheylân atlarımızın gıjgırıp fışırdadıklarından hepimiz hazırlıklı olup askerimiz muzaffer oldu. Bu hakir o cengden beri bildim ki insanoğlundan sonra yaratılmışların şereflisi küheylân atlardır. Allah'a binlerce şükür bütün hayatımız boyunca küheylân atlar beslemekten geri durmamışızdır.

Sonra bu karakolumuz cenginden zaferle İslâm ordusuna gelirken 5.000 asker yardıma gelip,

"Bre âdemler nice oldu, bire şükür *elhamdülillâh* şükür sağlığa" deyerek İslâm ordusunda doğru Melek Paşa'ya, onlar da serdara gelip Melek Paşa efendimiz serdar-ı muazzamdan bir samur kürk ve Yusuf Kethüdamız bir altın işlemeli hil'at-i fâhire giyerken serdar,

"Yusuf Kethüda, yüzün ak olsun, ama bize niçün haber etmedin?"

"Efendim küffâr ansızın baskın etti ve biz de küffârı göze salındırmadık. Allah'a hamd olsun devletinde muzaffer olduk" deyince gayri bölükbaşılara da hil'atler bağışlanıp hakire bir esir verdiler, bütün esirleri kırdılar ve tüm kelleleri zeminde yuvarladılar. Bütün asker bunu fal edinip,

"İnşaallah bu uğurdur, Melek Ahmed Paşa karakolunda böyle oldu, tabur da böyle feth olur" diye herkesin dilinde söylenirdi.

Ertesi gün sabahleyin bütün asker bir yerden kalkıp ve bir saat gidip,

Kutuh Boğazı menzili, yani büyük tabur Seykel Boğazı

Bütün Müslüman gaziler bu savaş meydanına gelip çadırsız ve ağırlıksız konup herkesin dizginleri ellerinde olup savaşmaya hazır oldular.

Seykel Taburu: Bu tabur mahalli Seykel vilâyeti sınırında Kutuh Boğazı adlı bir ağaçlık ve ormanlık yerde bir dar boğa-

zın sağı ve solu gökyüzüne ulaşmış dağlar üzerinde göklere baş uzatmış büyük ağaçlar ile bezenmiş yüksek dağlardır ki görenin aklı perişan olur. Macarlar kâfirleri kendi hanları ve çoluk çocukları vilâyetlerini kurtarmak için bu Seykel Boğazı'nın deresi içinde tâ bir dağdan bir dağa kadar minare boyunda kalyon direklerini ve başka yüz binlerce türlü türlü ağaçlarını kırıp bu dereye döküp kat kat büyük bir tabur kırıntılık etmiş ve içine 20.000 tüfengli kâfir ile girmiş ve 10.000 atlı kâfir ile cenge hazır durmuş.

Bu tabur üzerinde 7 sıra 60-70 pare şahî toplar koymuş, bu taburdan hariç bizden tarafa yarım saat yer derelere, tepelere, dağlara ve bağlara o kadar uzun ağaçları kırıp bu dere içine döküp öyle domuz damları ve türlü türlü pusuları kefereler ile doldurup bir paçarızlıklar ve çeşit çeşit hile ve şeytanlıklar edip dağı taşı kırıntı edip kırıntı altından gerideki taburlarına gidecek yollar etmiş, taburlarına varmak değil, bu kırıntıdan girmek imkânsız, insan değil başka bin canlının bile bu kırıntıdan geçmesi hayal.

Sonunda İslâm askeri bunu görünce asla bir tedbir ile bir çare bulamayacaklarını bilip tüm gaziler bir yere gelip danıştılar.

Konuşmalarının sonunda, Tatar askerini üç saat sol taraftan dağlara gönderdiler ve Eğre Eyaleti atlılarını sağ taraftan gönderdiler. Onlar o taraflarda dağlardan girmede. *[21a]* Beri tarafta serdarımız İsmail Paşa tüm yaya kapukulu yeniçerilerini, Eğre ve Budin yeniçerileri ve cebecilerini bir yere toplayıp bir kol etti. Diğer vezir ve beylerbeyilerin sekban ve sarıca yiğitlerine Melek Ahmed Paşa kethüdasını serdar edip bir kol da ileri atlandı. Kendisi ve diğer beylerbeyiler ile atlı ve yayan askerin ortasında toplanıp bütün gaziler bir ağızdan ve bir uğurdan dilden ve can u gönülden Allah Allah seslerine yol buldurup hepsi göz karartıp saldırarak kâfirler üzerine 7 yerden yürüyüşler edildi. İki taraftan çok top ve tüfengler atıldı. İslâm askeri Nemrud ateşi içinde kalıp kırıntılık içinden kâfirleri biraz sürüp yerlerine Müslüman askerleri girdi. Birden köpek cengine başlayıp bizim toplar içine neft, katran ve paçavralar koyup tabura yedi sekiz kere topları attıklarında taburun ağaçları sert

rüzgârdan yer yer tutuşmaya başladı ve kâfirler ile Müslüman gaziler kırıntılar içinde savaş ederek yaka yakaya gelmeye başladı. Kâfirlerin ateşi söndürmeye dermanları kalmayıp kararları kaçmaya dönüp tamamen büyük tabura girip kapandılar. Henüz taburda kapananlar Allah'ın emriyle taşra kırıntıların ateşleri büyük taburun çam ağaçlarına yapışıp tabur da yer yer yanmaya başladı. Tabur içinden kâfirler bu hâli görüp şaştı, ama var kuvveti pazuya getirip iki taraftan büyük çatışmalar olup toplarımız kâfirlere göz açtırmaz oldu.

Ardından tüm gaziler korkusuzca taburun şarampav diplerine varıp tabura bin yerden ateş vurmaya başladılar. Derya gibi asker karınca yılana üşüşür gibi tabura üşüşüp yer yer tabur üzere sarmaşıp tırmaşıp taburun nice yerlerin mülk edip tabur üzere kâfirlere kurşunu lânet yağmuru gibi yağdırdılar, ama bu mahalde çok yiğitlerimiz şehitlik şerbetini içtiler. İsmail Paşa, Cerrah Kasım Paşa ve Yentür Hasan Paşa bu mahalde,

"Bre koma gaziler Kerbelâ günüdür, fırsat bizimdir" diye Müslüman askerleri cenge teşvik edip kelle ve diri getirenlere, iyi iş gören iş erleri ve önderlerine bol bol ihsanlar dağıtırdı.

Bu minval üzere bu büyük taburda tam 3 saat ceng devam edip bu kadar kâfir esir ve baş alındı. Bu sırada taburun iç yüzünde doğu tarafında dağlar içinde bir Allah Allah sesleri ile gülbâng duyulup kâfirler bu Allah Allah seslerini işitip geriye dönüp baktı ki kendilerinin Seykel vilâyetleri içinden beri yeşil alav alav sancak ve bayraklı İslâm askeri ve bir taraftan Tatar askeri Allah Allah deyip şimşek gibi gelirler. Hemen kâfirler gördü ki tabur üzere Osmanlı da çıkmış ve 4 tarafından yapılan hücumları görüp karar edecek yerlerinde kararları kalmayıp kararları firara dönüp tüm kâfirler taburlarını bırakıp yaban domuzu gibi kendileri dağlara düştü. Ve nice bini akılları gidip şaştı ve esirlik çukuruna düştü.

Allah'a hamd olsun bütün kâfirleri kıra kıra 1072 yılı Saferinin 28. günü Cuma'da Seykel Taburu feth oldu ve Serdar Ali Paşa'ya müjdeci gitti.

Allah'a hamd olsun bu cengte kâfirlere öyle bir satır vuruldu ki kimse vurmuş değildir. Meğer Hazret-i Şeyh Kassab-ı Cömerd böyle kan dökmüş ola. Tâ o mertebe oldu ki bu tabur ma-

hallinde olan yüksek ağaçların gölgeleri kâfirlerin pis leşleri ile bezenip Vakvak ağacı dibi gibi kâfir leşi döşenmişti. (---)

Başımızdan geçen garip gülünç olay

Bu hakirin başından geçen hikâyedir ki eğer edebi terk ise de mazur buyurulup af eteği ile üstü kapatıla.

Bu cengden sonra ihtiyacımı gidermek için yakında insan yok diye bir gizli köşede şalvarın uçkuruna yol buldurup etek toplayıp yalnız başıma edebde ihtiyacımı giderirken üst tarafımdan ağaçlık içinden bir çatırdı ve bir patırdı koptu.

"Ayâ bu da ne ola?" derken hemen başım ucundaki bir alçacık kayadan bir kâfir kendini can havliyle üstüme atıp hakir larkıdak pisliğimin üzerine otura vardım. Atım da ürküp elimden alarka durdu.

Bu kere aklım başımdan gidip kâfir ile alt üste gelip çakşır, don ve uçkur ayak bağı gibi ayağıma dolaşıp üstüm başım bok olup boklu şehit ola yazdım.

Allah'a hamd olsun aklım başıma gelip kefere ile güreşçi Mahmud Pir Velî gibi güreşirken *[21b]* himmet-i merdan kefere elime gele düştü.

Hemen hakir dal-hançer olup keferenin bir hançer boynuna ve göğsü üzerine memesine birkaç kere hançer vurup keferenin kellesini keserken üstüm pislik ile boyanmış iken bu kere kızıl kana gömüldüm.

Mecburen kendimi bokluca gazi görüp güldüm ve üstümün başımın pisliğini hançerimle sildim ve ardından uçkurumu bağladım.

Onu gördüm başımın ucunda kaya üstünden bir yayan yiğit soluyarak,

"Benim birâderim o kestiğin kâfiri biz dağlarda kovalarken can havliyle kendini atıp kellesini sen kestin, ama kellesi benimdir" deyince hakirin de uçkuru elimde iken,

"Ala şu kelleyi" deyip bizim bile doğdu küçük biraderimi gösterdiğimde,

"Bre edepsiz âdem" diye herif kelleden ümidini kesip gidince kâfirin o pisliğe bulanmış düğmeli dolamasını ve çakşırını çıkarırken kemerinde 105 Ungurus altını, bir yüzük ve kırk talar guruş bulundu.

Bu esvapları heybeme koyup derhâl Hamîs adlı atıma binip kelleyi İsmail Paşa önüne bırakıp,

"Hep din düşmanlarının devletsiz kelleleri böyle yuvarlansın" deyip el öpüp huzurunda durdum.

Yanımda duran halk pislik kokusundan kaçılar. İsmail Paşa: "Evliyâm ne acep bok kokarsın" deyince,

"Hiç sorma sultanım başıma gelen ahvâli" diye başımdan geçenleri bir bir anlattım.

Tüm ağalar o fetih şenliğinde hakire güle güle bî-hoş oldular.

İsmail Paşa da çok hoşlanıp hakire 50 altın ve başıma bir gümüş çeleng bağışlayıp şenlik içinde şenlik yaşadım.

Bu mahalde İsmail Paşa otağı önüne Seykel kâfirinden 2.700 kelle ve 1.040 adet esirler gelip tüm esirleri sahiplerine bağışlayıp her bir gazilere derecelerine göre bağışlarda bulundu.

Ardından feth olunan taburda yollar açıp tüm ile Seykel diyarına yollandı.

Meygel vilâyeti, yani sağlam Seykel Kalesi'nin özellikleri

Dört bölük olan Erdel diyarının bir bölüğü bu Seykel vilâyetidir. Bu feth olunan taburdan bütün İslâm askeri içeri girip elleri kan, kılıçları çıplak, sineleri kebap, ciğerleri ağlar, vücutları yanık ve dillerinde Hazret-i Kur'ân okuyarak doğu tarafa (---) saatlik menzili iki saatte ılgar ile varıp tâ Seykel Sahrası'na at bırakıp gittiklerinde tüm Seykel kâfirleri,

"Türk Seykel Taburu'nu alamaz" düşüncesiyle evli evlerinde içip keyfinde iken kimi zincire bağlı esir, nice bini kılıç yemi oldu. Nice bini kaçayım der iken onlar da kılıca doyup evlât ve çocuklarından oğlanları, kızları ve kadınları İslâm ile şereflenip bu cennet gibi ova içinde olan köylerini tamamen yağmalayıp keferelerin esir edip yakılıp yıkılıp öyle berbat oldu ki,

"Ayâ bu zeminde eskiden bir yapı var mı idi?" denirdi.

Sözün kısası bu sahrada Müslüman gaziler tam 7 saat kılıç çalıp Seykel Ovası zemini insanın kızıl kanıyla bukalemun nakışlı olup kâfir cesedi ile döşendi.

Akşama yakın konuldu ve kol kol ip ipe bitişik kurulup tüm beylerbeyilere fermanlar olup kat kat her tarafa karakollar tayin olundu.

Pitiştvar Kalesi'nin özellikleri

Seykel Macarı dilinde (---) (---) demektir, ama yapıcısı malumum değildir. Bu kale de Erdel krallarınındır, ama kefereleri harbe ucuyla krallara tabilerdir, zira sarp ormanlık başka vilâyettir.

Yeni kraldan ve serdardan mektuplar gidip asla itaat etmediler, ama bu kale Seykel Ovası'nın kıble tarafı bitiminde eğimsiz taş yapı yüksek bir kaledir, beşgen şekilli, 5 sağlam tabyalı ve 2 demir kapılı sağlam set, taş kale idi.

O gece bu kaleye ve taşra varoşuna İslâm ordusu saldırıp sarıldılar. Kaleden de ateş edip sayısız, hesapsız toplar atılınca Nemrud ateşi içinde kaldı. Hemen o gece Müslüman gaziler gece elbiselerini giyip o karanlık gecede büyük varoşuna göz açtırmayıp kale döven toplar ile dövmeden ve kalesi berbat olmadan ilk saldırışta Allah Allah deyip varoşu feth edip tâ sabaha dek tüm ganimet mallarını taşıyıp Müslüman gaziler zengin oldular. Ama bütün kâfirleri mallarını bırakıp kaleye girdiklerinden bu varoşta ancak işten güçten kalmış ceset gibi yaşlı kefereler ve yaşlı kadınlar kalmıştı. Onlara işkence edip söylettiklerinde bu varoşun yer altlarında *[22a]* o kadar çok mal çıktı ki hesabını kitabını Cenâb-ı Bârî bilir.

Sonra bu mamur varoşu ateşe verip poyraz rüzgârı çok sert esip bu mamur şehir öyle yandı ki tüm alevleri kaleye girip kale içinde olan binlerce evlerin tahta örtülü damları tutuştu. Seher vakti olduğunda hisar içindeki Macarlar götürmede yeğni ve bahada ağır değerli eşyalarını çoluk çocuklarıyla,

"El-aman ey Osmanoğlu askeri" diye bağrışıp çağrışarak kaleden dışarı çıkınca bir insan canı ve bir aç köpek bile kurtulmayıp kılıç vurulmadan tamamı zincire vurulup esir oldular. Kaptanı, 200 irşek papazları ve birovları ile küçük büyük toplam 4.000 kâfir esir olup ellerinde olan tüm kıymetli malları yağmalandı.

Hemen bütün İslâm askerleri kalenin yanmış yerlerine girip ve kimini söndürüp o kadar mallar, cebehaneler ve kiliselerden cevâhirli haçlar aldılar ki haddi sınırı yok idi.

Daha sonra yanmayan yerlerini de ateşe vurup cebehanesi ve toplar yandı, belki 300 pare toplar kendi kendilerinden atıl-

dı, kalesi ve şehri berbat oldu. Zafer kazanmış gaziler sevindiler, neşelendiler ve şenlik yaptılar.

Ardından göç boruları çalındı, yarım saat gidip **Çik Köyün**de konaklanılıp dört tarafa karakollar konulup o gece orada konuk olundu. Dört tarafta olan mamur köy ve kasabalara çeteye gittiler, esenlikle ve ganimetle geri geldiler. Sabah olunca danışılıp tellâllar çağırdılar ki,

"Bu menzilde 3 gün 3 gece oturaktır. Herkes dört tarafa kol kol olup dikkat ederek çeteciler gitsin. Ama dördüncü günü bu köyde bulunmak şarttır" dediler. Hakir o gün Melek Ahmed Paşalıdan 50 pür-silâh yiğit, 250 adam Tımışvarlı ve Eğreli Kanije gazilerinden çatal atlılar ve 500 Tatar gazileri, hepimiz 800 yiğit çatal atlı olup *Allah'a tevekkül* deyip Seykel Ovası'ndan kuzey yönüne bir gün bir gece seğirtip Seykel diyarı sınırından çıkıp,

Leh vilâyetinin özellikleri

Şâfii vaktinde büyük Turla Nehri kenarında bir büyük şehir belirip yalancı şafakta,

Lapoviçse şehrinin özellikleri

Lehce (---) (---) demektir. Kalesi yoktur, ama anlatılmaktan uzak bir şenlikli şehirdir. Bu şehir içine Tatar koyulup girdiklerinde tüm kâfirler evlerinde mest olmuş, mahmur ve derin uykuda yatmakta idiler. Bazı evlere ateşler vurup Allah Allah deyip bâng-ı Muhammedî çekerek bağırıp şehrin içine aç kurt gibi girip ilk önce arısını söndürüp sonra balını yiyelim deyip başta bir hayli kâfire kılıç vurup nice bini rahat uykusundan uyanıp çıplak, perişan, yanmış, bitmiş dağlara kaçmada.

Bizler beri tarafta canımızın isteği gibi seçkin güneş parçası oğlanlar, peri yüzlü ve melek görünüşlü kızlar alıp hesap ettik, adam başına dörder beşer esir düştü, ama bindirecek atlarımız yok. Hemen şehir içine yayılıp o kadar at bulduk ki 5 katı daha esirlerimiz olsa yeterdi.

Hakir 7 yiğit ile bir saraya girdim ve kapılarını kapattım. Yukarı şahnişinlerine vardık, daha henüz yataklarında naz uykusunda nâzenin oğlan ve kızlardan nur gibi gümüş-beden kızların ve oğlanların esvaplarını hizmetçileri gibi giydirip kuşatıp analarıyla bile elleri kafasına bağlı on ikisini de bağlayıp ganimet mallarını almaya şaşıp hayrette kaldık.

Hemen kapıyı açıp diğer yoldaşlarımıza haber ettik. Onlar da ganimet malları almaktan doyum olup zengin olmuşlar, zira tamamı 800 yiğit böyle büyük şehirde ne alıp ne götürseler gerek.

Bu sarayda birkaç kefere bir odadan çıkıp el kaldırdılar, aman ve zaman vermeyip yedisinin de boyunların vurduk. Asla kimse karşı koymayıp engel olmadı, çekinmeden pervasızca sarayın içinde olan kıymetli eşyalardan 20 adet gümüş sahanlar, gümüş bardaklar, 7 adet gümüş kadeh, 3 altın kadeh, 50 adet yay, 20 adet çarklı murassa gibi kol tüfengleri, 10 adet gümüşlü kılıç, 3 adet gümüşlü haç, bir gümüş Meryem Ana ve kucağında altından bilâ-teşbih Hazret-i İsa ve elleri tamamen cevâhirli, heykel olarak yapılmış suretler idi. 7 adet samur kürk, bu kadar atlas, dîbâ, şîb, zerbâf, kâmhâ, hârâ, dârâyî, kadife ve çukaların hepsini, 7 kişi bu kadar eşyaları toplayıp,

"Ayâ selâmete bu kadar eşyaları çıkarabilir miyiz? Yohsa *[22b]* salt başımızla kurtulabilir miyiz" diye endişe edip düşünürken aramızda birimiz bir esirin parmağını çakmaklı tüfeng taşı yerine koyup kıstırınca,

"Tez mal getir" dedi. Bir kapının eşiği dibinde yedi kese dökme riyal guruş bulduk. Dört tarafı da ararken serhatlı yoldaşlarımız "Gidelim hay" diye bağırıp çağrışmaya başladıklarında,

"Bre yoldaşlarımız gidiyor" diye av aramaktan vazgeçip derhâl sarayın ahırına girip 20 baş at ve 6 atlı bir nakışlı hınto araba çıkarıp tüm esirleri atlara ve bütün ganimet mallarını arabaya yükletip ardından bütün şehri ateşe vurup yaktık. Şehrin dışında hepimiz bir yere toplandık. Daha önce 800 yiğit iken ancak 3 yiğit şehit olup bu kadar esirler, bu kadar atlar ve bu kadar arabalar ile bir kalabalık asker olup yola koyulduk.

Bu yaktığımız Lapoviçse şehri Kamaniçse Kalesi'nin 5 merhale yakınında idi ve İlvov şehri kuzey tarafta 6 konak yakın idi.

Oradan hemen Allah'a tevekkül edip bu kadar mal menâl ile "Kuskuna kuvvet ve kamçıya bereket" deyip gece ve gündüz yürüyüp (---),

Siven şehrinin özellikleri

Erdel hükmünde imiş, ancak Leh kralı tarafından bir gümrük emini oturur. Zira bu şehir Erdel'in Seykel diyarıyla Leh sı-

nırı arasında Turla Nehri kenarında bağlı ve bahçeli bir yayla eteğinde İrem bağı gibi bir şehir idi, ama içinde insandan ve hayvanlardan can, cinden, bir sinek ve arı yok. Tüm sokakları satranç nakşı tarh olunmuş pâk sokakları içinde sular akıp iki tarafında salkımsöğütler ve yüksek çınarlar ile gölgelenmiş bir kâfir yurdudur. Ve şehir içinde kârgir yapı, tek katlı ve iki katlı saraylar hesaba gelmez. Her birinin bağları bahçeleri sanki İrem bağıdır ki her bir saray bir Mısır hazinesine olmaz.

Bazı sarayın damları sarı pirinç, nicesi kalaylı teneke ve yeşil, kırmızı, sarı, al renk renk kiremitler ile örtülü mamur haneler idi. Ve ocaklarının hepsi sobalıdır ve bacalarının ağızları ejder ağzı biçiminde yüksek bacalardır.

Suyu, havası ve yapısı gayet süslü şehir idi. Osmanlı askerinin geldiğini duyup tüm kefereleri dağ, bağ ve rağlara kaçıp şehri boş bıraktıklarından dolayı biz de şehri yakıp ganimet mallarımızla 2 gün 2 gecede İslâm ordusu yerine geldik, ama askerin yerinde yeller eser. Tüm yoldaşlarımızla aklımız başımızdan gidip,

"Hay gidi serdar bizi kâfir içinde bıraktı" diye türlü türlü konuşmalar yaptık. Sonunda "Arabada malı bırakıp salt esirler ile bir tarafa çıkalım" diye karar verdik. Hakir,

"Bre gaziler şurada konan 40-50.000 asker idi. Eğer onlar bu sahradan kalktılar ise izleri kalkıp gitmedi. İzlerini arayıp bulalım, o yola düşelim. Elbette onlar ya dün ya bugün kalkmışlardır" dedim.

"Vallâhi makul" deyip Seykel Sahrası'nda biraz serseri gezdik.

Gerçekten de Osmanlı askerinin eserlerini bulduk, ama geldiğimiz yoldan ters yola gitmişler ve yol üzere henüz biraz kâfir kırıp geçmişler.

"Bre asker yakındır" diye acele ile bre bre hay deyip giderken Allah'a hamd olsun İslâm ordusunun gerisine yetişip şükür secdesi ettik, ama sarp dağlar olmak ile arabamız kaldı.

Sonunda Budinlilerden bir arabayı 4 adet Tatar yiğitler ile ortak olmak üzere yoldaş alıp bizim nakışlı ve yaldızlı arabayı boş getirdik.

O gün güney tarafa (---) saatte,

Seykel Kalesi'nin özellikleri

Bu da Erdel krallarına tabi müstahkem kaledir, ama kefereleri krallara daima esirdir. Hatta bizler Leh diyarına gittiğimizde bu kale kaptanına Serdar İsmail Paşa elçi göndermişti, varan elçiyi öldürüp adamlarını dövüp sövüp kovmuşlar.

Bu kere hemen İsmail Paşa kale altında top menzilinden uzak savaşçı asker ile konup Seykel Kalesi'ne aman zaman vermeyip kuşattı, ama kale dövmeye memur olmayıp kale kuşatayım derken tehlikeye düştü. Zira kale dövmek için nice bin çeşit mühimmat, levazımat ve kale döven toplar lâzım. Bizde ise Seykel'e gelen (---) adet şahî küçük topcağızlar var. Onların da yüzer *[23a]* adet güllesi var ve Seykel Taburu'ndan alınan 12 şahi toplar var, ama onlar ile de iş bitmez.

Seykel Kalesi ise bir yüksek tepe üzerinde sağlam, dayanıklı, tahkim edilmiş bir surdur ki bunun bir tabyası tüm Erdel kalelerine yan başı gelir Seykel seddidir. Özellikle aşağı büyük surun derin hendeği içinde Seykel Nehri akıp ağzına kadar dolup sanki bir göl gibi ırgalanıp dalgalanıp durur.

Dört tarafında kat kat burçlar ile öyle süslenmiş ki tarif edip anlatmak mümkün değildir. Hatta bu Seykel Kalesi çevresinde 50 adet kâfir esir tutulup kalenin durumu o yakalanan kâfirlerden sorulduğunda,

"Kale içinde 7 nahiye askeri toplam 18.000 Hıristiyan asker vardır ve diğer reaya ve berâyâsı hesapsızdır. Burada olan âlet edevat, silâh, cebehane, mühimmat ve levazımatlar bol ve içinde olan kefereler sayılamayacak kadar çoktur. Bu kale fethinde zorluk çekersiz, belkim bir gece içerden kâfir gece baskını ede. Zira bir kere Leh kralına öyle edip Leh askerini kale altından kaçırıp kaleyi Leh elinden kurtarmışlardır" diye yakalanan diller böyle haber verdiklerinde dillerin dilleri bedenlerinden ayrıldı, bazısı dinleri uğuruna feda olunup Seykel Kalesi altına o şiddetli sıcakta dört tarafa karakollar tayin olunup konaklanıldı.

Melun kaleden o uzun gecede Yajuj sesleri, yani Allah Allah sesleri göklere çıkıp kalenin dört tarafındaki bütün duvarlarını yüz binlerce meşaleler ile aydınlatıp o karanlık gecede aydınlık gündüz olup sabaha dek 2.000'den fazla top atılıp kale semender gibi Nemrud ateşi içinde kaldı.

Bu hâli serdarımız İsmail Paşa görüp fethinde zorluk çekileceği çok açıkça belli olup sabahleyin kale tarafına bakmayıp Seykel Sahrası'nın kuzey tarafına 3 saat gidip orada bir alçak tepe üzerine çadırını kurdu. Bütün gaziler de aşağı ovada tüm çadırları, çergeleri ve ağırlıklarıyla kondular.

Ferdenvar Kalesi'nin özellikleri

Ferdenyan adında bir kral bu kaleyi yaptığından o keferenin ismiyle isimlenmiş bir güzel kaledir ki Erdel kralları hükmündedir, ancak Seykel vilâyeti toprağında olduğundan kefereleri krala çokluk bağlı değillerdir, zira kaleleri gayet sarp, şeddadi ve yüksek taş yapı bir hoş surdur. Hendeği, burçları ve beden dişleriyle bezeli ve diğer savaş âletleri mühimmatlarıyla her hususta hazır sağlam bir hisar idi.

Batı tarafında bir batak cumbul kenarında bir mamur varoşunda çeşit çeşit sanatlı kilise, han ve çarşı pazarı gayet mamur şirin şehir idi.

İsmail Paşa bu kale altında konunca Budin ağalarından Hüsam Çavuş adında bir ağayı kale kaptanına elçi gönderdi. Başı yarılıp gözü çıkmış Hüsam Ağa serdara gelince hemen tellâllar çağırıp tüm gaziler bir anda zırhlara gömülüp tüm Müslüman gaziler bu kaleyi varoşuyla ortaya alıp açıktan *gündüz gözüne* her taraftan bu sağlam kaleye karınca yılana nasıl üşüşürse üşüşüp ilk başta kalenin havalesinden kale içine 5-10 kale döven top vurdu. Kale de 40-50 pare toplar atıp tıslayan yılan gibi kudurdu. Kâfirler bu tarafla uğraşırken aşağı varoşa ateş vuruldu.

Kısacası iki saate varmadan kaleye de aman vermeyip feth olup girildi, el kaldıran kâfirlere kılıçlar vuruldu, tam 3.700 adet seçkin esirler alındı ve ganimet malları tüm Müslüman gazilere bölüştürüldü.

Ardından serdar-ı muazzam adalet edip elçilik ile kaleye giden Hüsam Ağa'nın başını yarıp gözünü çıkaran kale kaptanının gözünü Hüsam Ağa'ya çıkarttırdı. 70 adet birov, irşek ve nemeşleri 3.700 esirlerin gözleri önünde, bu kaptanı ve birov ve irşekleri siyaset meydanına getirip cellatların eline verip her birlerine öyle işkence ettiler ki âhları, iniltileri göklere çıktı. Nicesi işkence altında öldü. Bu işkenceleri gören esirlerin nicesi de ölüp

pis leşlerini sürüdüler, ama kaptana yapılan *[23b]* Ebu Müslim-i Mervî elinde Emevîlerden Mervan-ı Himâr'a olmamıştır.

Sonra kaptanı siyaset meydanında parça parça doğrayıp etinin nice parçasını kendisine yedirdiler, kızgın tasları başına giydirdiler ve at dağlağılarıyla vücudunu dağladılar, derisini yüzüp kale kapısına çarmıha gerip mıhladılar. Esirlerin anlattığına göre, meğer bu kaptan gayet zorba, zâlim ve inatçı melun biri imiş ki esir olan nice ümmet-i Muhammed'e böyle eza ve işkenceler edermiş. Herkes *hak ettiğini buldu* diye meluna lânet ettiler.

Ardından bu menzilde İsmail Paşa tellâllar çağırtıp,

"Bu kale altında 3 gün 3 gece oturaktır, gafil olmayın. Tüm gaziler bu nahiyelere çete ve potura çıksınlar, akınlar ve gece baskınları yapılsın" diye serdar fermanı çıkınca İslâm ordusu içinde ancak 3.000 kapukulu, 2.000 Budin, 2.000 Eğre kulları ve diğer yayalar kalıp gerisi ata dona mâlik olan Osmanoğlu askerleri ve Tatar askerleri bu nahiyelere dağılıp karınca buğday tanesi taşır gibi kâfirin küçüğünü büyüğünü İslâm ordusuna taşımaya başladılar. Alınan ganimet mallarının haddini hesabını ancak mülkün mâliki Allah bilir.

Şöyle oldu ki Seykel vilâyetinde değil Erdel diyarında nice günlük yerde yerleşim ve canlılıktan belirti kalmayıp tüm kaleler, köyler, kasabalar büyük beldelerden bir eser kalmadı. Erdelistan ülkesinin yapıları ve kiliseleri yerle bir ve haneleri yakılarak toprak oldu. Bu yakıp yıkmanın serpintileri Leh vilâyetine, Orta Macar'a, Nemse, Eflak ve Boğdan diyarlarına varılıp elleri ve vilâyetleri vurulup ganimet malı esirleri alınıp şehirleri onların da ateşlerde yakılmıştır.

Bu zaferle sonuçlanan seferde olan yakıp yıkma, harap etme, yağmalama ve tahrip etme cüreti bir seferde olmamıştı, ancak bu Erdel kâfirlerinin Rakofçi'yle ettikleri isyan ve başkaldırıları da bir zamanda görülmemişti.

Kısacası, bu diyara böyle vurgunculuk olmadığı yazılıp anlatılmak mertebesinden çok uzaktır. Hatta bu memleket öyle bakımlı, canlı ve öyle süslü idi ki, birbirlerine bitişik sağlam kale, burç, varoş ve hisar, sarp taşlıklar üzerinde sağlam ve süslü surlar ve her tepenin zirvesinde birer yüksek kiliseler vardı. Her

biri bir zenbur ile korunmuş kiliselerde bile rahiplerden bir tane bıtrık kalmayıp tamamı esirlik ile tanıştılar.

Bu nahiyelerde insan nüfusunun ve binek hayvanlarından tamamı İslâm askeri eline girip kimini zincir halkalarına geçirip kimine öldürücü zehir içirip kiminin kellelerini yuvarlayıp hayat dolu ülkeleri bomboş kalıp tüm taze civan ve kadınları İslâm ordusu içinde ve düşman avlayan yel gibi hızlı giden Tatar'ın çadırları ve birlikleri içinde o muğân mûğpiçeleri ve o nâzenin bânû kızları, kadınları her gaziye her türlü hizmeti ederlerdi.

Bu seferde bu kadar semen yüzlü, yay kaşlı, peri görünüşlü, melek manzaralı, gül-çehre ve gül kokulular kucaklanıp her birinin güzellikleri bir mertebede idiler ki kıvrım kıvrım, büklüm büklüm saç beliklerinin her bölüklerini *revnak ve şeb* gibi gören âşıkların akıllarını perişan ederlerdi. Ancak bu güzellerin nice bini ehliyetsiz, ehremen, azman ve devlerin ellerine girip gece gündüz çadırlarında ve dağda ağaçlıklar içinde bu bâkire, el değmemiş kızları, evlenmiş kadınları ve mûğpiçe oğlanları alt edip o gençlerin şakır şakırdı şaka sesleri tâ göklere çıkınca her köşe ve bucakta o kadar cima olurdu ki 9 ayda 10.000'den fazla bula (kadın) hamile olup bu seferde evlât sahibi oldular. Hamile kalmaz diğer hizmetçilerin hizmetini Lut kavmi bilir. Bu Seykel diyarının mahbûb ve mahbûbesi Macar Erdel memleketinde değil belki Leh, Çek ve Alman vilâyetlerinde misilleri yoktur.

Bu mahalde İslâm askeri 3 gün 3 gece çete ve poturalara seğirtip Leh diyarında ve Krakov diyarında her kefere hanesinde ve kiliselerinde zevk ve eğlencede iken esir oldular. Ergenliğe ermemiş oğlanlar, babalarından başka er yüzünü görmeyip erkek sözünü işitmemişken nice bin seçkin al yanaklı, güzel, dolunay gibi oğlan ve kızlar ele girdi. Her birinin saf gümüş gibi boyunlarında ***[24a]*** ve parlak yüzlerinde olan püskürme benleri her tanesi Hâşimî beni gibi bin Tatar müşkü değer ki oymacı eli değmemiş bir iri inci idiler. Ve eteklerine çer çöp ilişmemiş ve gözleri kapalı, açılmamış gonca civan ve kızlar ele girip tüm geziler zaferle, esenlikle ve ganimetle Seykel Ovası'nda tüm çeteciler toplanıp geride bir fert kalmayıp tam 4.000 araba yükü ağırlıklar ile Seykel seferinden dönülüp Seykel Boğazı'ndan çıkarken hemen daha önce feth olan Tabur boğazında,

Tatar gazileri ile yeniçerilerin çatışmasını bildirir

Hemen bu tabur boğazında tüm kapulu, Budin kulu ve Eğre kulu yayan yeniçerileri bu tabur içinde hep birlik olup,

"Biz yaya olup kırılarak taburu feth edip elimiz boş kalayız, Allah'dan revâ mıdır?" diye tüm yaya yeniçeriler Tatar askeri üzerine, diğer arabalar üzerine, hatta bizim bir arabamız üzere dökülüp Tatarların hepsini atlarından yıkıp ellerinden esirlerini alıp çadırlarında ne kadar ganimet malları var ise aldılar. Tatar bu berbat hâli görüp neylesin, bu kadar tüfengliler esir ve ganimet mallarına aç kurt gibi sarıldılar. Tatar da hemen atlarına binip,

"Bu yeniçerileri çaparız ve özlerini sokarız ve bu taburdan taşra bunları sahraya çıkarmazız" diye Tatar yeniçeriye biraz giriştiler ve bir hayli vuruştular, ama yeniçeri taburda Tatar meydanda. *Hüküm Allah'ın* birkaç Tatar şehbazları kurşundan ve nice yeniçeriler okdan şehit olunca hemen Serdar İsmail Paşa, diğer beylerbeyiler, beyler, iş erleri ve yeniçeri çorbacıları araya girip,

"Bre etmen gaziler" diye iki taraf gazilerine ricalar edip bu kadar arabulucular çare olup yeniçeri elinden bir esir kurtarmak mümkün olmayıp Tatarlar hüsranla şehitlerini atlarına yükletip hepsi at boynuna düşüp Serdar Ali Paşa'ya yollarlar.

Allah'a hamd olsun bizim arabamız ve tüm esirlerimiz serhat gazileriyle olmak ile kurtulup bir şeyimiz kaybolmadı.

O gün tabur boğazından bu kadar bin İslâm askeri ve bu kadar arabalar ile geçerken taburu dikkatle inceleyip seyrettik.

Bu bir seyirlik tabur imiş ki belki Âdem devrinden beri böyle ileri görüşlülük ile böyle bir pusulu tabur yapılmamıştır. Yaya adam giremez yerleri var ki tamamen hile ve şeytanlıklar ile bezenmiş kat kat şebeke gibi tabur imiş. Nice yerleri yanmış ve niceleri kalmış, hemen Cenâb-ı Allah'ın yardımıyla feth olmuş bir tabur imiş. Savaş günü bu ormanlık ve ağaç denizi içinde geziler ceylân gibi sıçrayıp atlar ile geçerlerdi. Şimdi sağkol ve solkol savaşsız, vuruşmasız, çatışmasız bütün asker bir günde güçlükle geçtik, ama savaş günü bir anda geçdik. Hemen Tanrı'nın fazlı ve yardımı yetişip feth oldu.

Ertesi gün biz de bu kadar esir, ganimet malları ve (---) ara-

balar ile büyük bir alay olup İslâm ordusuna katılınca Serdar Ali Paşa otağında bir büyük divan oldu. Serdar Ali Paşa, İsmail Paşa'ya bir samur kürk, Cerrah Kasım Paşa'ya, Yentür Hasan Paşa'ya, Hüseyin Paşa'ya, diğer beylere, Melek kethüdasına, tüm yeniçeri çorbacılarına kısaca 310 adet zerdûz hil'at-i fâhireler giydirildi. Melek Paşa kethüdası Yusuf Ağa karakolda yüz aklığı ettiği için iki hil'at biri biri üzere giyip başına bir şahin kanadı çeleng sokup hepsinden önde ve seçkin oldu.

Tatar Serdarı Şah Polad Ağa'ya padişah hil'ati giydirilir iken hil'ati giymeyip,

"Emir şeriatindir. Bugünkü gün bizim serdar-ı muazzamımız bir büyük vezirsin. Bu padişah divanında bizim hakkımızı ver. Biz bir alay ulûfesiz garip gaziler olup din-i mübîne imdada gelevüz, diyarımızı terk edip can ve baştan olavuz ve din karındaşı olavuz, bizi kâfir kırar gibi yeniçeriler kırıp böyle edeler" diye 17 adet şehitlerini divan meydanına koydular ve,

"Bu kadar esir ve ganimet malımızı elimizden aldılar" diye serdarın eline defter verip bu kadar mirzalar, ot ağaları, kartlar, atalıklar ve batırlar hepsi şıpırtma kalpakların yere vurup ağladılar.

Hemen Serdar Çelebi yeniçeri ağasını, Muhzır Beyzâde Tekirdağlı Mustafa Ağa'yı ve tüm sefere memur olan çorbacıları *[24b]* divana çağırıp,

"Baka gaziler nedir bu şehit, niçün böyle haksız yere kan dökersiz. Tatar gazileri kardaş, yoldaş ve gazadaşlarınız değil midir" deyince yeniçerilerin ileri gelen söz erleri,

"Sultanım o gazaya giderken biz Tatarlara dedik ki 'Kardaşlar biz bir alay piyade ayağı bağlı adamlarız. Bizler cengde kırılırız, siz atlarla seğirtip av alırsız. İnşaallah feth ü fütûhât olursa ortak olalım' diye anlaştık. Allah'a hamd olsun fetihler oldu, sonra sefer dönüşünde bunlardan hisse istedik. Bizi vur deyip işte bizden 9 adam şehit ettiler" diye onlar da şehitleri meydana bırakıp "Emir şeriatin" dediklerinde Tatarlar:

"Hâşâ biz sizinle ortak olalım demedik. Eğer disemiz olsa dinimiz kâfirin bolsun. Siz gazada ölürseniz ve yayan giderseniz padişahtan ulûfe alıp ölürsüz, ama biz bir alay garip gazilermiz [gazileriz]. Malımızı canımızı elimizden almağa gelip

önce sizler bizden adam şehit ettiniz, kanlarınız hederdir, yolkesici oldunuz. *"Zulmeden milletin kökü kurutuldu. Âlemlerin Rabbi Allah'a hamd olsun"* (*Kur'ân*, En'âm 45) âyeti üzere katilleriniz vaciptir" diye âyet ile cevap verince hemen Serdar Ali Paşa:

"Padişah başıyçün hepinizi padişaha arz edip haklarınızdan gelirim. Tez şu gazilerin defterleri üzere tüm esirlerini verin. Yohsa siz bilirsiz" diye kat'î hüküm edince tüm Tatar gazileri hayır duası ederek taşra çıkıp gittiler, ama nice mümkün, yedi başlı ejder ağzına düşmüş av bir daha kurtulur mu?

Kısacası, esir ve ganimet mallarının yarısı alınıp Tatar'a verildi ve yarısı için Ali Paşa kendi malından Tatarlara 17 kese mal verip gönülleri alındı. Yeniçeri ve Tatarların arasının düzeltilmesi için sonu düşünen serdar bir başka otak ve çadır sokak kurup bir büyük ziyafet tertip olunmuştur ki anlatılmaz, bu sanki Firdevs cenneti ziyafeti idi.

Yine bu menzilde 3 gün oturulup Seykel kâfirleri parça parça kaleleri ve köylerine gelip şehirlerini imar etmeye başladıkları haberi geldi. Hemen tedbirli serdar Tatar'ın hatırını ele almak için bütün Tatarları Seykel vilâyetine yine gönderip Kâbe Rabbi hakkına 2 gün 2 gecede 10.600 esir ve bu kadar çok malla İslâm ordusuna zengin geldiler.

Ardından serdar kalkıp bu kere batı tarafa dönüp (---) saatte,

Udvarhel Kalesi menzili

Daha önce Seykel gazasına giderken özelliği yazılmıştı. Yine bu mahalde Tatar, Seykel vilâyetlerine 10.000 yiğit gitmeye ferman verilip bir gün bir gecede 7.000 esir ile zengin geldiler.

Sözün özü, düşman kâfirlere kahrile her taraftan aman ve zaman verilmeyip Tatar eliyle 30.000 kâfire ateş saçan kılıç vurulup 26.000 esirin Yalı Ağası Şah Polad Ağa beşte birini almıştır, ama 3 ay önce Demirkapu'dan beri alınan Tatar esirleri de yazılmamıştır. Buraya Seykel gazasına giderken ve gelip yine gidildiğinde 2 gazanın esirleri yazılmıştır.

"Eğer yeniçeriler müdahale etmeseler 10.000 esir dahi olurdu" diye Tatarlar bağırıp çağırdılar. Diğer ganimet mallarından başka eşsiz metalar ve binlerce binek hayvanı alındı ki haddi sayısı yoktu.

Allah'a hamd olsun İslâm askerleri sevinip herkes güven-

de ve rahatta olup pâk Erdel topraklarına yüzlerce hayır dualar edip İslâm tarafına çıkmak istediler. Gerçekten de Erdel gayet bakımlı, şenlikli, otları ve zahiresi bol, her tarafı gül ü gülistan, sümbül ve reyhanistan, Rıdvan cenneti bağı gibi cennet bağların ve şebekeli bostanlarının hesabını Mülk sahibi Bağbân-ı Rabbü'l-izzet bilir. Zira mülk O'nundur, kâfiristan değildir. Oralarda yaşayanlar Tanrı'nın yarattıklarıdır ki bu konuk sarayına tüm varlıklar gelip gitmededir. Yine mülk o âlemlerin yaratıcısı mülk sahibi Allah'ın.

Bu Erdel zemin bir geniş topraklar ve verimli yerler, bir diyardır ki asla bu yeryüzünde benzeri yoktur, zira geniş vilâyeti mamur ve daima kefereleri zengin ve mesrur, *[25a]* kaleleri güzel ve pâk toprağı kefereler arasında beğenilir, ekinlikleri geniş, çok bereketli, nimetleri bol, nehirleri her nahiyece bol bol akar ve 1.700 adet kaleleri, şenlikli şehirleri ve büyük beldeleri var ki ancak bu bizim yazdığımız kaleler ve şehirler yolumuz üzerinde bulunanlardır.

Bu kadar bakımlı ve şenlikli vilâyetin yakıp yıkıldığını Nemse çasarı İmparator Kral ve Orta Macar Banı Topal Palatinuş, Hersek ve Kurs Macarı hersekleri ve köpekten ileri olan segleri olan kâfirler haberdar olunca tekrar tekrar elçiler ile alçak gönüllü mektuplar gönderip barış istediler. Bunun üzerine kurtuluş umudu yok, şeklinde asla yüzlerine bakmayıp yine şen memleketlerine ateşler ve akınlar salınıp yağmalardan geri durulmazdı.

Yine bu Udvarhel Ovası durağında gazilerin Seykel'de olan esirlerinin ferman ile kanun üzere beşte bir istendiğinde 30.000 yiğidin tüm esirlerinden 18.000 esir ve küçük büyük beşte bir padişah için alındı. Diğer ganimet mallarından bir şey alınmadı. Ve Tatar'dan da kanundur, bir şey alınmaz. Onların savgalarını (esir vergisi) hanlar, kalgalar, nureddinler ve yalı ağaları alır. Bu kadar beşte bir esir olunca aslı ne kadar bin esir olmak gerek, ona göre kıyas oluna, demişler.

Sonra yine bu Udvarhel Kalesi'nden kalkıp 3 saatte,

Senyal Köyü menzili

Bu mahalde Seykel kâfirleri kaptan, irşekleri, dojları ve birovlarıyla beyaz bayraklarıyla aman deyip krala gelip padişah

hazinesine 6 yıldan beri vermedikleri mal için tam 150 kese mal verip Pitiştvar Kalesi kaptanını Ali Paşa'dan 40.000 guruşa kurtardılar. Oradan 2 saatte,

Kıhalom Kalesi'nin özellikleri

Bazılar Kihalom yazmışlar, ama Macar dilinde Kıhalom (---) (---) demektir. Yapıcısı Yejder Ban'dır ki eski kaledir. Bu da Erdel krallarına tabi Saz Macarı kalesidir. Tüm kaptanları, birovları ve bütün iş erleriyle ileri gelen kefereleri 200 kese padişah malını krala getirip teslim edip *temessük* aldılar. Bu menzilde krala bir otak bağışlanıp kral başka konup göçmeye başladı.

İyi niyetli papaz ile Serdar Ali Paşa'nın görüşmesi

Bu kaleden bir papaz gizlice Serdar Ali Paşa'ya gelip:

"Sultanım gâfil olman, işte 5 konak yerde Kalu Kalesi altında Kemen Yanoş Kral 50.000 asker ile hazırdır. Hâlâ dahi Nemse, Çek ve Leh'den, İsveç ve Korol'dan asker yazıp sizi bir mahalde basmak niyetindedir. Sizde ise asker dağılıp insan avlamak için dağlarda yatıp kalkarlar. İçinizde Seydî Ahmed Paşa da yok; işittim hünkârınızın fermanıyla öldürmüşsüz. Küffâr yüze çıktı. Bu kadar zaman Kemen Yanoş baş göstermediğinin aslı sonunu düşünüp 'Osmanlı bana muhtaç olup yine onlar çasar ricasıyla beni kral ederler' beklentisinde olup susup serseri gezerdi. Şimdi kral tayin ettiğinizi işitip kudurup ansızın elbette bir gece baskını eder" diye papaz sözlerini sözleyip gidem derken Ali Paşa papazı muhzır ağaya göz hapsine verdi ve serdar kralı katına çağırdı. Kemen Yanoş'un durumunu sorarken Varat Paşası Sinan Paşa tarafından bezirgân görünüşlü iki nefer casus gelip papazın anlattığına uygun mektuplar getirip tâ Kemen Yanoş ordusuna vardıklarının sağlıklı haberini getirdiklerinde serdar papaza ihsanlar edip kralın yanına gönderdi.

Bu kere kral da bu kötü haberi duyup hemen o gün tüm itaat eden kalelere haberler gönderip o gün o gece tâ sabaha dek dağı ve taşı kara nahır gibi kara şapkalı kâfirler cihanı tutup İslâm ordusu kâfirlerle doldu. Melek Ahmed Paşa efendimiz serdar-ı erkeme,

"Makul budur ki bu kâfirleri ordudan hayli uzak mesafe yerde Kemen Yanoş'un geleceği taraflarda kondurup bir ayak atlarında konup göçsün. Ama içlerinde bizim askerden Çatalbaş

Paşa, Doğancıbaşı *[25b]* İbrahim Paşa ve Karaman Eyaleti gazileri hepsi birlikte konsun ve kraldan ileri Tatar askeri konup göçsün" deyince Melek Paşa'nın bu teklifine taraf taraf makul denilince Küçük Mehmed Paşa,

"Ya sultanım, beni de bir kulluğa kabul etseniz, biz de çiğner tükürür yârândan kalmaz" deyince hemen Melek Ahmed Paşa,

"Allah Allah, işte söz budur ve iş bundadır" deyip Melek yerinden bir sıçrayıp serdarın sırtından samur kürkünü çıkarıp Küçük Mehmed Paşa'nın eynine giydirip,

"Yürü Allah işin onara. Serdar karındaşım seni kraldan ileri bu işe çarkacı etti" dedikde Serdar Melek'in bu işlerine hayran kalıp sustu. Küçük Mehmed Paşa el öpüp o an kral, Çatalbaş ve İbrahim Paşa ordudan bir fersahtan uzak bir geniş ovada karar ettiler, ama İslâm askeri Kıhalom Kalesi'ni siperleyip mal tahsil eder şeklinde meşguller.

Lem-yezel Allah'ın ezelî hikmeti bu imiş. O gece âlem dışardan habersiz iken Küçük Mehmed Paşa kral ordusundan tüm askeriyle ayrılıp çadırları, eşyaları ve ağırlıkları yerinde kalıp sahiplerinden bir belirti yok idiği haberi serdara gelip serdar hayretler içinde kaldı.

Meğer Küçük Mehmed Paşa o gece ansızın 16.000 salt cürd atlı silâhlı ve donanımlı serhat gazileriyle melun Kemen Yanoş'un güç kuvvet damarlarını kılıçla kesmeye çıkıp yolları katederek bir gün bir gece Kemen Yanoş taburuna at sürerek yetişip Şâfii vaktinde 60.000 kâfir sarhoş, nâhoş ve zırhlar içinde domuz gibi hor hor horlayıp yatarlarken hemen bir kere tüm gaziler can u gönülden Allah Allah'a yol buldurup bir taraftan da gülbâng-ı Muhammedî ile İslâm askeri at bırakıp kâfirlerle savaşarak türlü türlü kahramanlıklar edip candan baştan geçmiş gaziler kâfirleri hareket ettirmediler. Öyle satır vururlar ki göz açıp kapayıncaya kadar Hanefî sabah namazı vaktine kadar tüm kâfiri çakıl taşı gibi yere döktüler.

Melun Kemen Yanoş, yıldız ilmini çok iyi bildiğinden bu kâfir sürüsü içinde bulunmayıp 300 kadar kefereler ile bir köşede atlanırken ona da asker yetişip onu da savaş meydanında kelle paça ederler. Yerlerde mahmur kendinden geçmiş yatan kâfirleri kıra kıra orduları, kara çadırları, tüm hınto araba-

ları ve bütün atlarını ele geçirip 41.000 küffârın kellesiyle 7.000 adet katana kâfirleri, torompete, çan, haçlı peykerleri, 40 pare topları, 1.060 hınto arabaları, diğer ağırlık, yüklük ve kapkacaklarıyla 7. günde İslâm ordusuna büyük bir alay ile gelip bu kadar bin kâfir kellesi mızrak süsü olup sanki bir orman gibi sırıklar üzere kelleler gelip serdar-ı muazzamın otağı önünde tüm kelleleri yuvarladılar. Serdar Ali Paşa sevincinden Küçük Mehmed Paşa'ya 2 kürk giydirip beline bir murassa kılıç, bir hançer, bir çârkâb okluk verip başına bir şahin kanadı sokup,

"Bre benim Küçük Mehmed arslanım, padişahın ekmeği sana helâl olsun" deyip (---) Eyaleti'ni bağışlayıp telhis ile Kemen Yanoş'un öldürüldüğü müjdesini ve kral tayin olunduğu haberlerini Der-i devlet'e gönderdi. Ve,

"Her kim beni severse Mehmed Paşama hediyeler versin" deyince Melek Paşa, Çavuşzâde, Cerrah Paşa, İsmail Paşa, Hüseyin Paşa ve Yentür Hasan Paşa hepsi birer samur kürk, başka türlü türlü değerli kumaşlar ve nadir bulunur hediyeler verdiler.

O an kral da rakibi Kemen Yanoş'un öldüğü sevincinden Küçük Mehmed Paşa'ya 15 kese, bir samur, 100 araba zahire ve 10 araba değerli kumaşlar verip Küçük Mehmed Paşa bir sıradan beylerbeyi iken yiğitliği sebebiyle bir anda İskender kadar güç sahibi oldu. Zira Kemen Yanoş Kral'ın hazinesi, çadırı, cebehanesi, diğer eşya ve mühimmatlarına sahip olup bir kimse sormayıp müdahale olunmadı, hemen 2.000 kese nakit talar guruş ve 100 kese Ungurus altını var idi, diye yakalanan esirler nakl ettiler.

Mehmed Paşa gazilerinin bir seyisi bir kaptanın tüm yüklüğüne 100 kese nakit guruş ile sahip olup seyis ağanın huzurunda gece gündüz 40 adet güneş parçası oğlanlar *[26a]* el kavuşurlardı. İşte cesur ve yiğit olanlar böyle gaza malıyla zengin olurlar. Gayet lezzetli, helâl mal menâldir.

Bu sevinçli sefer sanki yeni kral için oldu, zira rakibi Kemen Yanoş öldü. Kral bundan sonra müstakil kral olup bir haftada 2.000 kese, ki 3 sene baki kalan haracı tahsil edip hazineye teslim edip geri kalan 1.000 kese padişah malını vermeyi üstlendi. Gerçekten de bu tedbirler tamamen Serdar-ı Ekrem Ali Paşa'nın sonu düşünen, ileri görüşlü güzel fikirleriyle ve Melek Ahmed Paşa'nın hayır duası bereketiyle olmuştur.

Ama yiğit Vezir Ali Paşa gayet hatır gönül bilir, tedbirli, ileri görüşlü, yumuşak huylu, sakin, akıllı ve tedbir sahibi bir vezir idi. Bizzat Hazret-i Ebubekir'in temiz soyundan olup Silivri'de camileri, hayrat ve hasenatları olan Yavuz Sultan Selim Han veziri Kara Pîrî Paşa evlâdı evlâdıdır ki Ebubekir neslinin sağ elinde şahadet parmaklarının bir boğumları yoktur, Ebubekir'in temiz soyundan olduklarına o belirti tanıktır. Zira bütün siyer kitaplarının yazdıklarına göre Hazret-i Ebubekir'in şahadet parmağı ki, ona Arapçada *sebâbe* parmak derler, onun tırnağı boğumu yok idi, *Allah ondan razı olsun.*

Serdar Ali Paşa Rumeli toprağında İstanbul'un 2 merhale yakınında Kırkkilise adlı bir Meram bağı kasabada doğmuştur.

Sonra Kaptan Hasan Paşa hizmetinde yetişip ardından Tabanıyassı vezire intisap etmiştir. Ondan sonra Derviş Mehmed Paşa kethüdası, defterdar, Mehmed Han Vâlidesi kethüdası ve kapudan paşa olup Akdeniz Boğazı'nda iki kale inşa etmiştir. Sonra Varat fâtihi olup ardından bu Erdel'e serdar ve Uyvar'a gidip Uyvar fethinden sonra Budin'de vefat etti, *Allah rahmet eylesin.* Bir kerem sahibi ve maarif erbâbı dostu, güzel sözlü, daima neşeli ve güler yüzlü, iyi konuşan ve her yönüyle hâline düzen vermiş bir vezir idi. Nice bin çeşit görüş ve fikirleriyle Erdel diyarı askerin kalabalığından ayaklar altında kalıp karanlık uzun geceler dostların ışığıyla sanki aydınlık gündüz olurdu. Her gün göklere çıkan dumanın delâleti ile uzak beldelere gidip gelinip ganimet malları alınırdı. Ama böyle iken,

Korkunç haberler

Bir gün bu konaklanan bu Kıhalom Kalesi altında Budin, Üstürgon, Ustolni-Belgradı, Şimatorna ve Kanije kalelerimizden feryatçılar öyle kanlı mektuplarda yazmışlar ki,

"Aman sultanım yetiş, el vilâyet elden gitti" diye feryatnâmeler yazmışlar.

Meğer Nemse çasarı adındaki kalleş, nâmertlik edip sulh bozup ahid-şikenlik edip sanki fursatı ganimet bilip ve Budin vilâyetini boş bulup Osmanlı Erdel diyarını yağmalayıp yakıp yıkarken,

"Budin serhatleri boştur, orada muhafız olan asker bize karşı koymaya kâdir değildir" diye onların serhatlerine komşu olan

kalelerimiz üzerine Nemse, Donkarkız, Danimarka, Çek, Leh, İsveç, Korol, İslovin ve Hırvat keferelerinden tam 50.000 cünüp, cehennemlik, yere gelesi asker toplayıp Budin'e yakın serhatlerinden Hamza Bey, Erçin, Penteli, Cankurtaran, Canbeğ, Val, Kızılhisar, Polta, Çavka, Began, Nadaj adlı palanka ve kalelerde, diğer İslâm köy ve kasabalarının tepelenmelerine Zirinoğlu, Beganoğlu, Nadajoğlu ve Kettanoğlu adlı Hersek kâfirlerini başbuğ edip adı geçen kaleleri sağ ve solda açıktan pervasızca döve döve kaleleri işgal edip şu kadar hazine, define, mal ve ümmet-i Muhammed esiri alıp koyun sürüsü gibi bu kadar insanı sürü sürü sürüp Belgrad Kalesi ve Çakatorna Kalesi'ne gönderip tüm yukarıda sayılan kalelerimizin bütün cebehane ve toplarını alıp tüm kaleleri Nemrud ateşi ile yakıp tutunamayıp kararları kaçmaya dönüp uğursuz memleketlerine gittikleri haberi Serdar Ali Paşa'ya gelince hemen o anda kendinde güç kuvvet kalmayıp gayretinden sanki cansız olup *"Bismillah gaza niyetine"* deyip o demde dem çekmeyip etek toplayıp padişah divanına Budin Veziri İsmail Paşa'yı katına çağırtıp,

"Tez durma benim karındaşım Budin Eyaleti'nle bu anda kalkıp 3 konak bir edip Budin serhatlerine yetiş."

Bir tuğrâlı serdar emrini İsmail Paşa eline verip bir hil'at-i fâhire giydirip hemen o anda İsmail Paşa Erdel'in Kıhalom Kalesi altında çadırlarını ve yüklüklerini bozup göç boruları çalıp tüm Budin askeri ile Budin'e gittiler. Bu mahalde tedbirli serdar ***[26b]*** bir büyük divan edip danışıp Nemse çasarından intikam almak için tüm Tatar askerini ve bütün Eğre, Varat, Tımışvar, Sirem ve Semendire eyaletleri askerlerini ve gazilerini Nemse vilâyetini vurmayı, yağmalayıp yurtlarını yakmayı ferman etti. Yine Küçük Mehmed Paşa'yı başbuğ edip 40.000 adet seçkin Osmanlı askeri ve 50.000 Tatar askeri Kıhalom Kalesi altından kalkıp Tise Nehri'ni karşı geçip Nemse diyarı gazasına gittiler. *Allah kolay ede.*

Muzaffer serdar Kıhalom Kalesi altında Rumeli ve Anadolu kısacası 87.000 askerle kalıp kral ile birlik olup padişah hazinesi toplamaya devam edip toplanan padişah malını, serdar-ı muazzam hazinesini ve diğer vezir mallarını tamamen Kıhalom Kalesi içine koyup Hısım Mehmed Paşa'yı, Çatalbaş Paşa'yı ve

Yentür Hasan Paşa'yı tüm askerleriyle kale içine koyup muhafazacı tayin etti. Dikkatle kale ele geçirilip tüm asker kale altında ip ipe konup kaleye seyre gittiler. Zira bu Kıhalom Kalesi gayet sarp ve sağlam hisardır ki Erdel diyarının kilididir. Bir vadide kurulmuşdur ki Saz Macarı toprağıyla Seykel vilâyeti ve Erdel toprağı arasında 3 vilâyet sınırında inşa olunmuş gayet hoş ve süslü kale, taş şeddadi sağlam yapı bir surdur. Zemini öyledir ki iki dere ağzında bir yüksek topraklı bir yüksekçe bayır üzerine kurulmuş, tuğla bina yuvarlak şekilli güzel bir kaledir ki sanki kuğu gibi beyaz aydınlık 1 kapılı, 7 kiliseli ve mükemmel cebehaneli havalesiz iki kat şirin kaledir.

Kıhalom Kalesi varoşunun özellikleri

Kalenin batı tarafında yeşillik bir ovada yayılmış bağlı, bahçeli varoştur. 20 adet kârgir kiliseleri var ki her biri birer kale gibidir. Her birinde 100-200 perhizli keşiş, bıtrik ve papazları, kıssis ve ruhbanları var. Ve 7 adet hanları, 3 adet hamamları, medrese gibi 10 adet bıtrikhaneleri ve 2.000 adet dükkânları var. Burada da diğer Hıristiyanların âdetleri gibi dükkânlarda avratlar esvap satıp kâr ederler.

Bu süslü varoşun çevresinde bir kat şeddadi duvarlı, 3 kapılı, 8 tabyalı, hendeği ağzına kadar sulu, hendek çevresi şarampavlı gayet sarp, sağlam ve korunmalı varoştur.

Bu şehrin bütün dağları baştan başa bağlardır ki şarabı gayet çok olur. Hatta tüm askere şarap, rakı, boza, pivo ve med adlı içkiler, berbat ve pis şeyler ve beyaz ekmekler ile askerin aşağılık takımına kefereler ziyafet ettiler ki Erdel diyarında bir kalede böyle pis ziyafet olmamıştır. Hatta İslâm askerinin sonunu düşünen namus ehli olanları korkup,

"Belki kâfirin askere böyle şarap içirmekten istek ve kasıtları acaba hile mi ki" diye düşündüler, ama düşüncelerinde yanılıp hata ettiler. Zira bu kale kefereleri asla Müslüman görmemişler, bunları Tatar ve asker yağmalamamışlar ve bunlardan bir esir almamışlar, zira gayet sapa yerde kurulmuş şehirdir.

Acayip seyirlik: Hatta bu şehrin kefereleri öyle aptal ve korkaktırlar ki nice çocuk ve gençleri İslâm askerinin develerini görüp korkularından titreyip öldüler. Bunların bağ ve bahçelerine asker bir zarar vermediler. Onun için askere kefereler sevgi gös-

terip şarap ile ziyafet ettiler. Halkı da gayet zenginlerdir. Bolluk ve bereketli büyük bir şehirdir ki anlatılmaz.

Hatta bu şehrin ekinlik ovalarında yüksek bayırlar üzerinde Ayasofya kubbesi gibi ve Mısır'da Ehram dağları gibi 40-50 yerde yüz yıllık buğday demedi yığınları var. Tüm buğdayların başakları yığın içinde ve kökleri dışarıda olup yazda kışta asla çürümez, yüz yıldan kalmış kral öşrü buğdaydan dağlar var. Tâ bu derece bolluk İrem şehri olduğundan serdar bu güvenli şehirde emniyet üzere durup her tarafa yarar asker gönderdi, zira düşman ve güçlü engel melun Kemen Yanoş belası da defedilip Erdel diyarı güvenli hâle geldi. Beri taraftan,

Daha önce bu hakir Seykel gazasında 800 yiğit ile tâ Leh diyarına seğirtip Lapoviçse şehrinden aldığımız ganimet mallarını Kıhalom pazarına çıkarıp önceden Leh sarayının kapısı eşiğinde gömülü olup çıkardığımız 7 adet kese guruşları 7 kişi birer kese alıp kalenderî bölüşmesi ettik.

Bundan böyle kalan esirleri, atları ve tüm değerli gümüş kap kacak eşyaları Kıhalom pazarında satmaya başladık. Önce sanatlı ve nakışlı *[27a]* hınto camlı arabamız 6 adet kır atlarıyla 1.000 adet dövme talar riyâle krala satıp diğer eşyaları kırat kırat her şeyi değeriyle ve daha ziyade kıymetiyle sattık.

Sözün kısası, daha önce 7 kişi saraydan çıkardığımız malı ve diğer malları, 4 Budinli dahi Tatar yiğitler araba çekerlerdi, onlar ile 11 kişi ortak olmaya sözleşmiştik. O sarayda alınan malımız toplam 11 kese olup 11 kişi birer kese gaza malı kardeş gibi pay edip Fâtiha okuduk. Diğer esir, hayvan ve değerli eşyaları 800 yiğitler satıp onların ganimet malları toplam 41 kese mal edip 800 yiğit defterimle kardeş gibi pay edip her yiğide (---) (---) guruş hisse düştü. Hakire de kâtipliğim için ve doğru bir şekilde bu gazilere bölüştürdüğüm için 100 guruş, sırf nur bir esir, bir at ve bir gümüş küçük şamdan verdiler.

İslâm ordusunda olan gaziler bu kadar malları yerinde güvenli bir şekilde satıp bu kadar mal hissedar olduğumuza imrenip "Yazık bizim daha önce yok pahasına sattığımız mallara" diye üzüldüler.

Allah'a hamd olsun bu mahalde Evliyâ fakir eline bu gaza malından 2 esirim, 8 atım ve 1.700 guruş ganimet malım var idi.

Diğer çete ve potura malları başka idi, *Allah'a şükürler olsun*. Nice bin adam ganimet malı alayım derken kendi zincire bağlı esir olup başıyla ganimet oldu.

Bu Kıhalom Kalesi altında toplam 10 gün İslâm askeri oturup 1.060 kese padişah malından sonra serdar-ı muazzam kalkıp güney tarafa 6 saat gidip,

Velat Nehri kenarı menzili: Bu mahalde tüm köyler güvende olup bütün kefereleri köylerini imar etmede idiler. Ve bu yerde bir varoş yanmayıp mamur dururdu, ama ismi hatırımda olmadığından yazmaya kalkışılmadı.

Bu Velat Nehri tâ Seykel Dağları'ndan gelip Foğraş Kalesi altında Büyük Şamos Nehri'ne karışır. Oradan yine güney tarafa mahsullü ovalar içinde 4 saat gidip,

Façavar Kalesi'nin özellikleri

Macarcada (---) (---) demektir. Façа adında bir krale avrat yapısı olduğundan o isim ile isimlenmiş yüksek bir kaledir. Hâlâ Erdel krallarına tabidir, ama Saz Macarı kalelerindendir ve Saz Macarlarının irşek, yani baş papazlarının mülküdür. Hakir bu kaleye girip seyr edemedim.

Bu mahaller artık güvenlidir, diye yine çarkacı tayin olunup Doğancı İbrahim Paşa konakçı ferman olunup tüm beylerbeyilerin tuğları ileri kıble tarafına Foğraş Kalesi altına konmaya doğru yola çıktılar. Beş saatten sonra Foğraş tarafında 50 pare balyemez toplar atıldı. Derhâl orduda bir bağırış çağırış meydana çıkıp derhâl Foğraş Kalesi tarafına adamlar varıp geldi. Meğer Foğraş kaptanı isyan edip tuğu sahraya kondurmayıp toplamış. Hemen serdar-ı muazzam kalkıp 5 saatte,

Foğraşvar Kalesi'nin özellikleri

Erdel Macarı dilince Foğraş (---) (---) demektir. Erdel krallarına tabidir, ancak Saz Macarı toprağındadır. İçinde Kemen Yanoş hazinesi ve askerleri olmak ile kaptanı itaat etmeyip o gün İslâm ordusuna bin pare top attı.

Sonunda efendimiz Melek Ahmed Paşa tarafından ordumuz kalkıp top güllesi gelmez yerde serdar ordusuna katılıp orada konduk. Ertesi gün tüm asker memur olup kale varoşunu yakmaya 1.000 adet seçkin cesur serdengeçti yazıldı. Hepsi çıplak kılıçları ağızlarına alıp varoş dibinde Şamos Nehri'ni ge-

çip karşı varoşa bu kadar çıplak yiğitler sıyrılmış kılıçlarıyla varoşta korkusuzca pervasızca duran kâfirlere bir çıplak kılıç vururken küffâr bu çıplak, yanık, şallak, mallak ve cellâk adamları görünce "Bre meded Türk deli olmuş" deyip şaşırıp hayrette iken bu keferelere deli çatlak gaziler bir çıplak kılıç vurdular ki nice kâfirler kendilerini nehre vurup kimi beri tarafa çıkıp esir olup, kimisi suda boğulup kılıç ağzından kurtulanlarının kararları kaçmaya döndü. O büyük varoşu gündüz gözüne ateşe vurup tâ kale altında şarampav içinden esir ve ganimet malları alınıp toptan alarka çıplak gaziler su kenarına gelip çeşit çeşit ahşaplar ve fıçılar ile aldıkları esirleri ve eşyaları beri ordu tarafına selâmete geçirip o süslü varoş gazi ateşi ile aydınlandı. Ve bazı yiğitlerimiz yine karşıya *[27b]* geçip yine avlar alıp nehirden yüzerek esenlikle İslâm tarafına geçtiler.

Sonra kale varoşu tamamen yanıp Foğraş Kalesi meydanda kalıp o gün binden fazla esir alındı. Bu kale altında 10 gün 10 gece oturak ferman olunup Tatar askeriyle Küçük Mehmed Paşa'nın Nemse vilâyetinden gelmesini beklediler. Yine her an kızgın asker dek durmayıp Foğraş hendeği dibindeki şaranpav içinde olan keferelerden esir almaya gittiklerinde kaleden geceli gündüzlü bin pare balyemezler atardı.

Bu arada nice yüz murad almamış yiğitler şehitlik şerbetini içerlerdi, murad alıp ruh teslim ederdi, kalan gaziler ganimet malları alıp sevinirlerdi. Yine böyle iken bu Foğraş Kalesi asla itaat etmezdi, zira Büyük Şamos Nehri kenarında sağlam bir sur, dayanıklı bir hisar, kefere yapısı bir sarp kaledir. Gerçi küçüktür, ama içinde 10.000 kadar taşra nahiyelerinden kalkıp gelmiş kefereler ile dopdolu sarp bir surdur. Haddinden fazla cebehane, mühimmat u levazımatı olduğunu ve o kadar cengâver keferelerinin bulunduğunu yakalanan esirler anlattılar. Ardından kaleyi kuşatmaktan vazgeçtiler.

Foğraş Kalesi'nden vazgeçmenin sebebini bildirir

Aslı odur ki; gerçi Ali Paşa serdar-ı muazzam idi, ama kendine cebehane, yüklük, mühimmat u levazımat verilmeyip kaleyi dövmeye memur değil idi, ama başlanılsa Allah'ın emriyle fethedilmesi çok kolay idi. Ancak kasım günleri yakın olup şiddetli kış bir mertebede yaklaştı ki yağmur ve karın bolluğun-

dan, çamur ve bataklığın çokluğundan elleri ve ayakları zerre kadar hareket ettirmeye imkân olmadığından ve asker çadırından dışarı çıkmadıklarından kaleyi kuşatmaktan vazgeçip fetihden ümit kestiler.

Tam 5. gün oldu Küçük Mehmed Paşa alayları belli olup tâ kuşluk vaktinden ikindi vaktine kadar Mehmed Paşa askeri ve Tatar askerinin aldıkları esir ve ganimet malları arabalarının arası kesilmedi.

Hemen 170 adet belli başlı kaptan zincire bağlı esir olup Foğraş Kalesi kâfirlerine rağmen kâfirlerin tüm torompete, luturyan boruları, davulları ve erganunlarını "Tabur tabur" diye çalarak ve haçlı sancaklarını açarak bu kadar hazine ile muzaffer askerler İslâm ordusuna katıldılar. Belki bizim 8 aydan beri elde ettiğimiz maldan ve eşyalardan 3 kat fazla esir ve mal getirip bir esir bir akçeye olup tüm esirleri Nemse gençleri idi.

"Bizim koşlarda tam 61.060 adet esir vardır. Tise kenarını geçerken Osmanlı olan Küçük Mehmed Paşa ordusunda 33.000 esir işittim" diye Tatar Elem Şah Mirze anlattı.

Allah'a hamd olsun yine Müslüman gaziler bu kadar mal ve menâl ile gelip Nemse kâfirinin daha önce Budin yakınında yağmalayıp zarar verdiği kalelerin intikamları alındı ve yine muzaffer askerin yüzleri güldü.

Bu içler acısı hâli Foğraş Kalesi kaptanı görüp aklı yok iken olancasında başından gidip o an hemen kale üzerine 7 yerde beyaz aman bayrakları dikip "Aman el-aman ey Osmanoğlu askerleri" deyip kale kaptanı, birovları ve irşekleri kayıklara binip beri tarafta krala gelip itaat ettiler ve padişahî malı için 170 kese verip aman ile gittiler. Kalelerine İskenderiye Beyi Yusuf Bey muhafazacı tayin olundu. Ama nehrin karşı tarafında olmak ile askerden karşıya çok kimse geçip alış veriş etmediler. Bu mahalde,

Praşo Kalesi'ne gittiğimiz menzilleri bildirir

Evvelâ danışılıp efendimiz Melek Ahmed Paşa'nın Rumeli Eyaleti'nde sağkol Mustafa Bey ve solkol Çelebi Bey padişah hazinesi tahsiline 4.000 asker ile Praşo Kalesi'ne tayin olununca Melek Ahmed Paşa izniyle Foğraş Kalesi altından kalkıp kıbleye doğru 7 saat gidip,

Praşo Nehri kenarı menzili: Boğdan ile Erdel dağları aralarından doğup Foğraş'a yakın Büyük Şamos Nehri'ne karışır. Bu mahalde bir büyük şehir var imiş. (---) tarihinde Silistre Valisi Kadri Paşa ve Mehmed Giray Han bu şehre saldırıp ateş ile bu şehri berbat etmişler ve ganimet mallarını alıp Yanova gazasına gitmişler. Oradan (---) saat kıbleye gidip,

Büyük ve eski şehir Praşo Kalesi'nin özellikleri

Saz Macarı dilinde (---) (---) demektir. Adom adında Saz kralı yapısıdır, diye esirlerim anlattı. Erdel krallarının hükmündedir, ama Saz Macarı irşeklerinin taht merkezleridir ki tüm *[28a]* zamanda bu Saz Macarı kavmi Osmanoğlu'na isyan etmemişlerdir. Bir alay akıllı, tedbirli, insaflı, namuslu ve ileriyi gören, zengin bezirgân keferelerdir. Bu Praşo Kalesi kaptanları, şagları, birovları ve jodojları, tümü pür-silâh atlar üzerinde ellerinde gümüş asalarıyla alay edip bizim askere karşılamaya çıkıp bizi şehir varoşuna kondurdular. Diğer askerlerimize şehrin batı tarafında yer gösterip çadırlarıyla onlar da konup 4.000 askerimizi anında yazıp adam başına yarım okka et, birer okka sipov beyaz ekmek, buna göre diğer yiyecek ve içecekler, bal, yağ, pirinç, şeker, kahve, biber, tarçın ve karanfile kadar her gün bir bir ve araba araba tayinâtları getirip teslim edip,

"10 gün misafirimizsiz. İnşaallah padişah malını tahsil edip 11. günde sizi yollarız" diye iyi haber verip hemen o an aman zaman vermeyip mal toplamaya başladılar. Bu hakir de kalenin şekli, zemini, tarz ve tarhını, içi ve dışını seyretmeye başladık.

Praşo Kalesi'nin şekli

Bir dereli, tepeli ve eğimli yere yapılmış büyük bir kaledir, ancak eğimli tarafı yıldız rüzgârı tarafında ters yönde olduğundan o mahalle iki adet kale gibi sağlam tabyalar yapıp kaleyi o eğimden kurtulmuş sanırlar, ama henüz kaleye ciğerdelen yapmışlar, zira bir düşman gelse bu kulelere sarılınca kalede kaz ve tavuk gezmez olur. Eğimleri de çok kayalı tepeler vardır. Sanki hemen Venedik'in Hersek vilâyetinde Nova Kalemiz yakınında Kotur Kalesi gibi bu Praşo da öyle havaleli sefil kaledir. Şin Kalesi kadar geniş değildir, ama şeddadi yapı sağlam rıhtımdır ve muazzam tabyaları var. Her birinde kırkar ellişer adet balyemez topları, cebehaneleri ve (---) adet kapıları var. (---) (---) (---)

ve hendeği (---) ve toplam 2.000 adet kale soltat askeri var. Asla ve kat'a burada Nemse yoktur ve komazlar da.

Hisar içinde 10.000 adet odalardır, zira her sarayda beşer onar adet tek ve iki katlı seyirlik bukalemun nakışlı haneler var. Her biri birer tür hendese üzere tarh olunmuş baştan başa kırmızı, yeşil, sarı, mavi ve beyaz tarhlı kiremitler ile damları örtülü mamur saraylar vardır ve nice bin evleri de şindire tahta örtülüdür. Çeşit çeşit billur, necef ve moran camlarıyla pencereleri, şahnişin ve maksureleri süslü şehirdir. Tüm evleri biri biri üzere kat kat eğimli, yer yer bahçeli güzel hanelerdir.

Ve hepsi 70 adet kiliseleri var, ama 22'si manastırlardır ki her biri birer kralın, birov ve irşeklerin kale gibi yapılarıdır. Hepsinde yüzer, ikişer yüzer ladika ve irşekler vardır. Hepsinin damları sarı pirinç ve beyaz kalaylı teneke örtülüdür ve yüksek kule gibi dört köşe gökyüzüne doğru çıkmış çan kulelerinin altın ile yaldızlı haçları parıldar, ama (---) (---) (---) Tamamı 40.000 odadır, diye birovlar anlattılar.

Bu da yalın kat duvar içindedir. Burada olan cennet bağlı ve bahçeli, bukalemun nakışlı altınlı saray bir diyarda yoktur, meğer İstanbul'da ola. İstanbul'un haneleri kalaylıdır, her an yanar. Ama bu Praşo sarayları baştan başa kat kat kârgir yapı, kemer üstüne kemerdir. Sanki her kemerleri tumturaklı Kisra kemeridir.

Çarşı pazarı ve diğer sokakları tamamen düzenli olarak satranç nakşı tarh olunmuştur. Tamamı 2.000 dükkândır, ama hepsi anayol üzerinde değildir. Tüm sanayi ehli evlerinde işleyip kadınları ve kızları, bozuk âdetleri üzere alış veriş eden yıldız gibi temiz kızları mallarını satarlar ki, her biri Züleyhâ benzeri peri gibi güzel kızlar güzellik metalarını da satıp güzellik metaını arz ederler ama ırz-ı kemâl-i cemâl etmezler.

Tüm sokaklarında insandan omuz omuzu sökmez. Birovların sözleri üzere bu şehirde 100.000 adam vardır dediler, gerçektir. Zira Osmanoğlu askeri korkusundan bu kale emin olduğundan tüm Macar kâfirleri bu kaleye dolmuşlardı. Ve pazarında gerçi Rum şehirleri gibi kubbeler ile yapılmış bedesteni yoktur, ama tüm Rum, Arap, Acem, Hint, Sind, Belh ü Buhârâ, Laristan, Multan, Maskov, Leh, Çek, İsveç, Nemse, Dip Frengistan

[28b] ve Türkistan mallarının kıymetli eşyaları bolca her ne istesen bulunur.

Güzellik pazarı içinde türlü türlü ıtriyat, ûd, zebât ve mâverdin hoş kokusundan insanın dimağı kokulanır. Genellikle güzel kokulu telâtin derisi kokar. Bu güzel kokuluk bir kâfir memleketine mahsus değildir. Başka kâfir diyarları balık, sirke, turşu, murşu, salamura, şarap ve arak kokar, ama bu Praşo misk ve ham amber kokar.

Tamamı 17 handır. Tüm Hint, Sind, Rum ve Acem bezirgânları bu hanlarda kalırlar ki yeri iklimin tüccarları elbette burada bulunurlar. Zira bu şehir Erdel memleketinin Mısırıdır. Ve (---)

Suyu ve havası hoştur. Onun için mahbûb ve mahbûbesi cihan süsüdür. Bağ ve bahçesi hesapsızdır. Yemesi hoş üzümü olur, eriği, elması, armudu ve beyaz sipov ekmeği güzel olur. Ancak inciri, narı, limon turuncu ve zeytini asla olmazdır, zira beşinci iklimin sonunda bulunmuştur. Arz-ı beledi (---) (---) ve uzun günü (---) saat ve derecedir. (---) beğenilenlerinden,

..... (1 satır boş).....

Bu şehrin ileri gelen kefereleri, seçkin dilberleri, maarif erbabı ve sanatkârlarıyla has sohbetler edip o kadar eğlendik ki Leh vilâyetinde Krakov hâkimi Varşalka Kral yanında böyle safâlar etmedim.

Bu şehrin tüm özelliklerini olduğu gibi yazsak sözü uzatmış oluruz. Oradan 50.000 guruş mîrî malı hınto arabalara yükleyip bazı alaybeylerine ve ağalara birer çuka ve birer kumaş verip hakire de iki çuka, iki kumaş ve bir mineli saat verip 150 adet birov, şaglar ve jodoşlar hazine ile birlikte Praşo Kalesi'nden kalkıp bu kere batı tarafa 9 saatte,

Foğraş Kalesi yakını menzili: Bir çemenzâr sahracık idi. Oradan 3 saatte,

Foğraş Kalesi menzili

Seraskere hazineyi teslim edip 17 kişi serdar divanında hil'at-i fâhireler ile seçkin kılındık. Praşo kaptanları serdara ve krala hediyelerini verip onlara da nadir hil'atler verildi.

Allah'ın hikmeti bu Foğraş Kalesi altında (---) senesi (---) ayında Âsitâne-i saadet tarafından hatt-ı şerif ile Hünkâr Kapu-

cular kethüdası gelip Serdar Ali Paşa'ya hil'at-i fâhire, bir nadir kılıç ve bir samur kürk (---) getirip Melek Ahmed Paşa'ya ancak bir kürk, diğer vezirlere ve beylerbeyilere birer altın işlemeli hil'at gelip Köprülü Mehmed Paşa'nın ölümü, oğlu Fâzıl Ahmed Paşa'nın sadrazamlığı ve Melek Ahmed Paşa'ya Sultan Ahmed kızı Fâtıma Sultan'ın nikâhı haberleri geldi. Bütün vezirler ve diğer insanlar Köprülü'nün ölümüne üzüldüler, ama mühür Köprülü oğlunda kalacağına asla ihtimal vermeyip,

Kati âlâ, mühür miras mı olurmuş? İnşaallah mühür serdara gelir, yok Melek'e gelir, yok Çavuşzâde'ye gelir. Kısacası Çirmen beyine kadar mührü umdular. Ama Melek Paşa'nın ne mühür, ne mihr, ne ay ve yıl hatırına gelip Fâtıma Sultan gibi içi geçmiş, yaşlı kadını bana verip mîrî fil besle, diye üzülüp cihan başına dar idi.

Sonra Foğraş Kalesi altından yine batı tarafa sabahleyin tüm tuğlar gidip öğle vaktinde biraz güneşin sıcaklığı tesir edip tüm çadırların buzları çözülüp yüklüklere yükleyip her taraftan göç boruları çalınıp yine büyük alay ile gelen kapucular kethüdası serdar ile at başı beraber Sibin Kalesi yolu, diye 2 saatte Foğraş'ın kıble tarafında bir sahrada konuldu.

Esirlerimden bu sahranın ismini sordum, bilmediklerinden yazılmadı. Bu sırada melun Foğraş katanaları çok ümmet-i Muhammed'i alıp esir ettiklerinde o an kral katanaları yetişip 170 adet katanaları elleri kafalarında getirip hepsini kılıçtan geçirip ümmet-i Muhammedler esirlikten kurtuldular. Oradan 4 saatte,

Küçük Velat Nehri kenarı: Praşo Dağları'ndan gelip Büyük Velat'a karışır. Oradan 4 saatte kıble tarafına gidip yine,

Küçük Velat Nehri: Bu mahalde kasım günü Ordu Mollası Ramazan Efendi mahkeme çadırında sicille kayd olup "Sefer dönüşüdür" diye serdar izni olmadan kaçanların haklarından gelip katl olmaları için serdar fermanı ile tüm kaçakların ardlarınca Yentür Hasan Paşa tayin olundu. Oradan 3 saatte,

Sibin yakını menzili

Bu mahalle tüm *[29a]* Sibinli birov, irşek ve kaptanları ve şaglarıyla gelip itaat edip 170 kese padişah malı, 70 kese serdara ve 40 kese krala verip bu kadar hediyeler ile ileri gelenler ordunun gönlünü alıp hil'atler giyip Sibin'e gittiler.

Ertesi bir büyük alay tembih olunup sabahleyin tüm İslâm ordusu pür-silâh cebe ve cevşen, zırh ve zereh-külâh, katlavi ve ser-penâh tuğulkaya gömülüp tüm küheylân Arap atları altına gömülüp hepsi kemer gümüş rahtlar, bahtlar, gümüş ve mebrum kadife eyerler, altı pare Nahşevan demiri yancıklar ve bahrî hotaslar ile hepsi *sâfinâtü'l-ciyâd* gibi atlara bütün geziler binip tirkeş tirkeşe ve üzengi üzengiye bütün askerlerin enselerinde bebr, kaplan, kağan arslan kat kat mahbûb köçekler at başları beraber âdâb üzere gidip tüm vezirler, beylerbeyileri, sancakbeyleri, tüm alaybeyleri ve birbirinden yeğleri Osmanoğlu teşrifat kanunu üzere yerli yerlerinde ve kollu kollarında bölük bölük, dalga dalga, saf saf, alay alay, baş başa ve her biri küme küme gösteriş, azamet ve şevketleriyle geçtiler. Sibin Kalesi belli olunca Serdar Kerrâr Ali Paşa ki Düldül binicisi Ali gibi hızlı atını sürdü, tüm sağ ve sol, mataracılar ve Amr-ı Ayyâr köçeği şâtırlar altınlara gömülüp birer yaldızlı taslar ile her biri İrem bağı tavusu gibi salınarak yürüyüp geçti, önlerinde 9 adet yedekler de lâl, yakut ve cevâhir murassalara gömülüp geçti. Bizzat Serdar Ali gerçekten de arslan gibi cesurca Sam edasıyla kır atı üzerinde usta pehlivan, altında samur kapaniçe ve Selimî üzre serdar sorgucu ile Âsaf-ı Berhayâ gibi huşu ile geçti. Ardı sıra tam 500 adet pür-silâh ateş parçası enderun gılmanları zırhlara gömülüp bunlar da üzengi üzengiye at başı beraber geçti. Ardlarınca dokuzar kat mehterhane segâh faslını mehterân üstadları çalarak geçti. Serdar-ı muazzam Sibin Kalesi altına vardığında Sibin Kalesi'nden bin pare balyemez toplara bir fitilden ateş edince sanki mahşer gününden bir gün olup yeryüzü tir tir titreyip Serdar bu tertip üzere otağına indi. Alışkanlıkları üzere sofralar kurulup yemek yenilip herkes çadırlarına gittiler.

İbret verici sağlam hisar, yani işlek büyük şehir Sibin Kalesi'nin özellikleri

Saz Macarı dilinde Sibin (---) (---) demektir. Yapıcısı (---) (---). Bu da Erdel kralları hükmündedir, ama Saz Macarlarının irşekleri ve baş kaptanları taht merkezidir ki burada darbhanelerinde *kâğıt yırtan* adlı bir tür dökme talar guruş kesilir, Saz Macarı pâyitahtıdır.

Kalesinin şekli: (---) Nehri kenarının yer yer batağı içinde (---) şeklinde 74 kuleli bir sağlam ve dayanıklı İskender Seddi gibi bir hisar, tahkim edilmiş Kahkaha Kalesi gibi şeddadi yapı bir güzel kaledir. Tamamı 11 adet tuğla yapı büyük tabyaları var ki her birinde kırkar ellişer adet balyemez, kolumburna, pranka, şayka ve havan topları var ve her tabyaları o kadar geniştir ki her birinde biner kefere ceng etse yerim dar demezler. 6.000 askere ve 60.000 adama malik büyük bir kaledir.

5 adet kapısı var. Batı tarafındaki kapı semtinde bu kale bayırlı yere gelmekle o taraf iki kat kale duvarı ve iki kat hendektir ve büyük balyemez topları tüm bu tarafa dönüktür. Zira bu kalenin korkusu tamamen bu taraftandır, gayri yerden korkusu çekinmesi yoktur. Ve bu taraftan başka yerde hendeği yoktur. Doğu tarafı, kıblesi ve kuzey tarafları tamamen yapma bataklıktır, çukur çukur ve havur havur cumbul batakları çoktur. Ama geniş ve derin batak değildir, bir ucundan diğer ucuna kurşun yetişir. Hatta bir bataklığın arasında ara ara küçük lahana ve kabak bostancıkları vardır. Yani Osmanoğlu bu kaleyi kuşatsa bir günde bu bataklığı cadde etmesi kolay iştir. Ancak bu hâl ile hâlâ bu batak tarafından bir şekilde metrise girilmek mümkün değildir.

Kuzey tarafında bir kapısı üzerinde iri cinlerin resimlerini yapmışlar ki görenin aklı gider. Macar dilinde bu kapıya *fma (...)* derler, yani ecinne kapısı demektir ki özge temâşâ kapıdır. Bu hakir yaya olup bu kaleyi tam bir buçuk saatte fırdolayı dolaşıp seyrettim.

Ertesi gün Serdar Ali ***[29b]*** Paşa'nın vekilharcıyla kaleye girip sağı solu gezip dolaştım. Aklım perişan olup seyrinde âciz olup şaşırıp kaldım.

Gümüş deynekli 10 adet birov hâkimleri var, onlardan sordum. Bu büyük şehir tam 70 adet papazlıktır, yani 70 mahalledir, tamamı 70 adet kiliselerdir ve 17 adet manastırlardır ki her biri sağlam hisarlara denk kiliselerdir. Her birinde kırkar ve ellişer bıtrik ve kıssisleri var ve her birinin yedişer sekizer kat göklere doğru uzanmış çanlık kuleleri var ki çanlarının sesleri birer merhale yerde duyulur. Her kulenin tepesinde adam boyu altın yaldızlı haçları var ve her kilisenin damları ve çatılarını sarı, ye-

şil, kırmızı ve mavi çini kiremitler ile bir çeşit düzgün kiremitler örtmüşler ki sanki büyü etmişler.

Bütün sokakları satranç nakşı tarh olunmuş baştan başa kaldırım döşelidir. Her köşede çeşit çeşit acayip ve garip şekillerle yapılmış tılsımlar var. Hatta bir tılsım, cin kapısının yanına yakın bir küçük kale kapısı daha var, bu kapıdan taşra bir adım uzak bir küçük kubbe altında bilâ-teşbîh Hazret-i İsa'yı bir haça gerip ellerinden ve ayaklarından gümüş çiviler ile haça mıhlamışlar. Bir garip ve acayip taştan oyup İsa vücudunu heykel gibi yapmışlar, yani kâğıtta çizilmiş gibi değildir, hemen insanoğlu kalıbı gibi bir timsaldir ki boyu hâlâ insan boyunun üç katı kadar vardır. Nakış ustası, heykeltıraş buna bir keser vurup öyle bir mermer oyuculuk sanatını icra etmiş ki sanki haça mıhladıkları yarasından bir ağlar çehresi göstermiş ki sanki bir büyüdür. Ve bir boynu bükük ve bir eğri bakış gösterip sanki nergis gözlerinden sicim sicim yaş damlaları akar gibi göstermiş. Tılsımlı sanat budur ki bu İsa sureti eski zamanlarda konuşup herkese nasıl olup olacağını ve sonunda nasıl öleceğini söyleyip gözünden yaşlar akıp ellerinden ve ayaklarından, çivi yarası yerlerinden kanlar akarmış.

Hâlâ tılsımı muattal olup bu yazılan belirtilerden ancak çarmıha gerilmiş bir İsa heykeli kalmış, ama mısra:

Görenin aklı gider, özge temaşadır bu

mısraı üzre gören maarif erbâbı bilir ki bir büyüleyici bir sanattır.

Bu Sibin şehrinde nice bin garip ve acayip eserler ile yapılmış sanatlı pencere ve şahnişinli saraylar var ki her biri biner çeşit üstadca tasarruflar ile inşa olunmuş güzel hanelerdir, benzerleri meğer Kaşa şehrinde ola. Tüm evleri baştan başa şindire tahta örtülüdür. Ve öyle bolluk şehirdir ki yiyecek kısmından kuş sütü, yani yumurta bulunur ve içecek kısmından arslan sütü her evde mevcuttur ki o şaraptır. Âb-ı zülâl da bulunur o ki kar içinde hasıl olan buzdan kar kurdudur. Bunun da sokaklarında insan deryası vardır ki yüz binden fazla insan vardır, derler.

Kısacası bu ana kadar bu kadar seyahatte 3.700 kale ve şehir seyrettim, böyle bir sağlam ve dayanıklı kale ve işlek şehir gör-

medim, ancak Edirne, İstanbul, Bursa, Haleb, Şam, Mısır, Irak ve Tebriz şehirlerini gördüm. Allah yardım edip bu Sibin Kalesi'ni de Osmanoğlu'na nasip edip İslâm şehirlerinden ola.

Tamamı 70 adet hanları var, yedi iklim diyarlarının kara ve deniz tüccarları bu hanlarda mevcuttur. Tamamı 7 soba hamamları var ve her evde hamam gibi kazan ve kızmış sobalarında kadınları yıkanırlar ki kızmışlıklarını def ederler. (---) (---) (---) (---) (---)

Tamamı 40 adet medrese gibi irşekhaneleri var ki her birinde perhizli ladika, zünnar sahibi papaz ve kıssisleri var ki haftada bir yemekle iskelet gibi olup lâdes kemiğine dönüp kuru kemik olmuşlar. Nice kiliselerde binlerce böyle perhizli cihan mahbûbu bâkire kızlar var ki er sözünü ve erkek yüzünü görmeyip İsa için babaları o dünya güzeli kızları vakf etmişler. Nice bini yaşlanıp, çöküp çürüyüp kalmışlar. Bu rahipler zümresi acep sapıklıkta iskelet olup kalmışlar.

Allah'a hamd olsun *İslâmda ruhbanlık yoktur* ölçüsünce Ma'dî-Kerib kadar yiyip ibadetle kuvvet bulup asla riyâzet ve perhiz ile iskelet gibi zayıflamak nedir bilmeziz.

Meramın sonu, eğer bu Sibin Kalesi'ni gördüğümüz üzere yazsak uzun bir tomar olur. Hemen ne mertebe sarp ve sağlam hisar olduğu şundan belli ola ki (---) tarihinde Köprülü Mehmed Paşa Yanova Kalesi'ni feth edip Barçay adında bir kefereyi kral yapmıştı. Bu kral hazine tahsiline bu Sibin Kalesi'ne girdi. Haydar Ağazâde Mehmed Paşa kethüdalığından çıkan Mehmed Paşa bu kalede muhafız *[30a]* olmuştu. Rakofçi Kral 100.000 asker ile gelip Barçay Kral'ı ve Mehmed Paşa'yı bu Sibin Kalesi'nde kapatıp tam 7 ay bu kaleyi kuşatıp 400.000 balyemez top gülleleriyle bu kalenin duvarlarına ve tabyalarına bu kadar gülle vurmuş, asla kaleye bir zarar edememiş, toplarını çekip alarkaya gitmiş koymuş, kendi denkleri arasında hüsrana uğramış.

Hemen hisar içinde bir gece 70.000 kefere askeri ve Mehmed Paşa'dan da bu kadar İslâm askeri ile kaleden çıkıp Şâfiî vaktinde melun Rakofçi üzerine baskın edip bir koldan Barçay Kral ve bir koldan Mehmed Paşa Rakofçi askerini basıp kıra kıra iktidar yayını yasıp tüm mallarını yağmalayıp Rakofçi an-

cak 70 atlıyla canını başını kurtarma derdine düşüp kaçtı. Sibin kâfirleri esir almayıp Mehmed Paşa askeri 3.000 adet esir ve bu kadar ganimet malları alır. Bu kadar cebehane ile 70 adet balyemez ve düşmana aman ve zaman vermez kale döven toplar yerinde kalıp hepsini Sibin Kalesi'ne korlar. Hâlâ kırmızı bir parankona çukalar ile örtülü altın gibi toplar olduğunu görmüşüzdür.

Kale duvarlarında nice bin kule kadar gülleler gömülü kalmıştır. Nice yüz bin güllesi ancak kaleye bir gül gibi eser etmiştir.

Sözün sonu, bu Sibin Kalesi tâ bu mertebe rıhtım ve şeddadi Ferhad yapısıdır. Hâlâ Rakofçi'den kırılan cehenneme giren kâfirlerin kemikleri Sibin Kalesi sahrasında yığın yığın, tepe tepe, bölük bölük pis cesetleri bile yığılı yatar. Hatta Sibin Kalesi'ni ve kâfirlerin kemiklerini görmek için serdar gezerken Sibin Kalesi'nden "Safâ geldin" diye bir fitilden bin pare top atıp yer ve gök tir tir titreyip melun kale semender kuşu gibi ateş içinde kaldı.

O gün kale kaptanı İslâm ordusunun vezirlerine, beylerbeyilerine, beylerine, yeniçeri, sipah, cebeci ve topçu ocaklarına 10.000 koyun ve 100.000 sipov beyaz ekmek dağıtıp orduyu doyurup 100 kese de padişah malı hazinesini getirip veda edip gittiler. Ertesi gün serdar da İslâm askeri ile kalkıp 4 saatte,

Sibin yakını: Bu mahalde tüm Osmanoğlu ordusunda olan 200.000 esirlerin pencik kâğıtları pencik emini eliyle tamam olup padişah malı, diye 600 kese hasıl oldu. Ama 100.000 esirden fazla Tatar askerinde var idi, onlardan penik malı alınmayıp bugünden sonra bütün Tatar'a ileri gitmek ferman olundu. Oradan kalkıp 3 saat gidip,

Şebeş yakını menzili: Bu mahalde bütün Erdel kâfirleri ileri gelenleri ve kaptanları krala haber gönderip,

"Nagban Ejder atamızın kanunu ve geleneği üzere kralımıza biat edelim" diye haberleri gelince kral bu haberi serdara bildirdi. İşbilir serdar da Hüseyin Paşa'yı, Küçük Mehmed Paşa'yı ve Çatalbaş Paşa'yı askerleriyle ve Tatar askerini de 40.000 adet sadaklı, savatlı ve kübeli zor batır yiğitleri tüm krala koşup Vinçaz Kalesi sahrasına gittiler. Ertesi gün serdar 10 saat gidip,

Turvin Ovası menzili: Bir büyük ovadır ki sanki Deşt-i Kıpçak'dır. Bu lâlezâr ovanın etrafına kol kol muzaffer askerler çadırlarıyla konup bu vadinin tâ ortasına kral askeri konup çevresine kral ile memur olan paşalar ve Tatar askerleri yanyana konup kral için büyük otaklar ve alaca çadır sokaklar kurulup kral şan ve şöhretiyle konup öğle vakti olduğunda bu ovanın bir yüksek yerinde bir beyaz mermerden 40 basamak yükseklikte bir minber ve taht gibi bir yüksek kürsü var. O kürsü de Alman mermerinden yapılmıştır. Eğer bu minber ve kürsüyü anlatsak esas yazacağımız konudan kalırız. Hemen şundan belli ola ki bir cahil, bilgisiz, saf, ebleh adam bu taht ve minberi görse kudret eli ile yaratılmış, der.

Gerçekte yine düşüncesinde hata etmez. Yine Ezelî Yaratıcının kudret eliyle yaratılmış mermerden yapılma minber ve kürsüdür, ama gören oğuz canlar böyle ibretli bukalemun nakışlı yaratılmıştır, der ve nice nakş-ı bukalemun-ı ibret-nümûn halk olunmuşdur der ve nice heyûlâları canlıdır, der.

Öğle vakti yaklaşınca bu büyük ovaya kara şapkalı, renkli çuka kalpak şapkalı ve kutmenli kâfir piyadesi ve atlısı gelip bu Turvin Ovası'nda öyle toplandılar ki cihanı tamamen kâfir tuttu zann olundu.

Hemen o an gizliden askere atlanmak ferman olundu. 40.000 adet asker kral etrafında atlarından asla inmeyip hazır duruldu.

Ardından kral bir mücevher iskemle üzere oturup hemen Serdar Ali Paşa tarafından İbrahim Paşa krala hediyeler getirdi. İlkönce kral başına muhzır ağanın süpürge sorguç zerdûz kukasını giydi, hediye *[30b]* gelen samur kapaniçeyi eğnine giydi ve o murassa kemeri beline bağlayıp padişah tarafından gelen topuzu eline aldı ve üç adet şahî tuğları anılan minber üzere dikip davulunu, alemini, sancak ve bayraklarını kürsü üzere dikti. Daha sonra iki vezir kralın sağında ve solunda saygı ile koltuğuna girip çadır mehterbaşısı o an kral altından hünkâr iskemlesini yukarı minber üzerine koydu.

Sonra kral da koltuğunda iki vezir ile minbere yavaş yavaş çıkıp iskemle üzerinde karar edip vezirler kraldan bir basamak aşağı yerde oturdular.

Hemen kral elindeki mücevher topuzu iki dizi üzere koyup

el açıp önce Osmanoğlu padişahı Sultan IV. Mehmed Han'a dua edince yer götürmez tüm kâfirler başlarını açıp bütün kâfirler Osmanoğlu ismini işittikleri gibi secde ettiklerinde kral ayak üzere kalkıp başından kuka sorgucunu çıkarıp başı kabak Osmanoğlu'na hayır dualar etti ve tüm kâfirler başlarını yere koyup secde ettiklerinde bu hakire bir dehşet el verip bir ağlamak tutku ki Osmanoğlu'nun kıyamete kadar devam etmesi için ağlayıp sızlayarak dualar ettim.

Kral yine ayak üzere kalkıp padişahdan gelen topuzu eline alıp tüm kâfirlere gösterip "Osmanoğlu padişahına itaat eder misiz?" diye bağırdığında ovada olan tüm kâfirler bu kere başlarını açıp yine secdeler edip *duyduk ve itaat ettik,* diye bağırıştılar.

Kral yine sağında ve solunda olan derya gibi kâfirlere sözlü olarak büyük sözler verip yeminler edip,

"Kendüden istenen 3.060 keseyi deruhde ettim, onları tahsil edelim, Osmanoğlu ile hoş geçinelim, serhoş, hoşhâl olup nâhoş olmayalım" deyince bütün kefereler yine baş açıp,

"Padişah malını verelim" diye taahhüt eylediler.

Bu sözlerden sonra kral nice öğüt verici sözler söyleyip sağına soluna selâm verip minberden aşağı inerken yine iki vezir kralın koltuğuna girip minberden indirdiler. Daha sonra adı geçen murassa kürsüye çıkıp tüm Erdelistan kâfirleri bölük bölük, takım takım ve sürü sürü yakına geldiklerinde tüm Osmanoğlu vezirleri, beylerbeyileri ve beylerinin bütün çalıcı mehterbaşıları gelip bu kadar bin davul, nefir, zurna, boru, ziller ile ceng-i harbî fasılları rehavî makamında çalınınca yer gök davul ve boru seslerinden gürül gürül gürledi. Ve tüm kâfirler krala biat ederlerdi.

Kısacası, sözü uzatmaya ne hacet tüm cehennemlik kâfirler o gün biat edip el öpmekten, öğüt dinlemekten ve toplantı tartışmalarından kurtulamayıp biattan sonra yüz binlerce kâfire kral bir ziyafet düzenlemiştir ki bu da dillerde destandır. Ama ziyafetteki yemeklerin çoğu genellikle ekmek, kebap ve şarap idi. Hemen *istenamasa nacramasa/sağlığınıza* deyip nice bin araba şarap gelip içildi. Tâ sabaha dek karanlık gecemiz atlar üstünde böyle geçildi. Sabah olunca tüm kâfirler dağılıp bu sahradan göçüldü. Henüz kral müstakil kral olup dolusu içildi.

Oradan 9 saatte **Şebeş** yakınındaki menzilde serdarın ordusuna gelindi. O gün Hünkâr Kapucular kethüdasına serdar, tüm vezirler, beylerbeyiler ve kral toplam 110 kese ve 200 esir verip "Kral henüz müstakil kral olup 2.000 kese mal-ı padişahî tahsîl olundu" diye müjde ile bahsi geçen ağa Der-i devlete gönderildi ve Melek Paşa Fatıma Sultan nikâhından hoşlanmadığını sadrazama bildirdi. Oradan 2 saatte,

Şebeşvaroş Kalesi'nin özellikleri

Saz Macarı dilince (---) (---) demektir. Yapıcısı Betlen Gabor'dur. Yakın zamanda yapıldığından konuyu bilir koca patrik yaşlı papaz ve genç Hıristiyanlar vardır. Bu da Erdel krallarına tabidir, ancak Saz Macarı hükmündedir.

Kalesi bir sahrada bir tarafı batak, çatak, şatakda dörtgen şekilli yalın kat alçak duvarlı büyük bir kaledir. Bazı duvarları taş ve nice yerleri tuğladır. Sibin Kalesi'nden büyüktür, ama içinde adam azdır ve gayet müflis ve fakir kefereleri vardır.

Tamamı 6.000 adet saz ve kamış örtülü evleri ve 5 adet manastırları çanlıklarıyla belli idi. Tabyaları yok, cebehane ve topları az olduğundan seraskere 10 adet şahî topları atıp, yani "Safâ geldin" dedi. Hendeği alçak ve içinde sazlık, kamışlık bitmiş bataklıkdır.

Şehir içinde henüz dükkânları ve evlerini imar etmeye çalışırlardı. Zira 8 ay evvel askerlerimiz Tise sahillerine giderken bu kale kefereleri kalelerinin ne kadar dayanıklı olduğunu *[31a]* bilmeyip itaat etmediklerinden askerin çetecileri gelip bir gece kaleyi dövüp askerlerimiz kaleye dolup içinden 1.000 adet esirler alıp kale için ateşe yakmışlar, ganimet mallarıyla sağ selâmet gitmişler.

Allah'a hamd olsun kral nasb olalıdan beri hep birlikte itaat edeceklerini bilip şehri imar etmişler. Bunlar da tüm birovları ve kaptanlarıyla gelip 70 kese mal getirip kaptanını haps etti. Kral kendi divanında bu kaptanın birovlarıyla boyunlarını vurup nice kâfirlerini kırıp başka birov ve başka kaptan nasb edip 100 keselerini aldı.

Bu nahiyeler daha önce yakılmıştı, zahire bulmak şiddetli kışta zor olduğundan "Bu mahalde Tatar askeri bu kadar bin esiriyle ordunun kıtlığına sebep olmasın" diye Yalı Ağası Şah Polat

Ağa'ya bir samur kürk, üç küheylân at ve nice hediyelerle Tatar Han nâmeleri verilip yalı ağasına izin verildi.

Şah Polat Ağa bu hakire bir seçkin Tot gulâmı ve 2 Nemse kızı verdi. Bütün Tatar askeri Akkirman diyarına yollanıp Demirkapı tarafına gittiler. Allah yollarını açık ede.

Bu mahallerde kış yakın gelip büyük soğuklar olduğundan ve yanıp yakılmış yerler olduğundan kesinlikle içecek ve yiyecek kısmından bir buğday tanesi, bir demet arpa ve başka meta bulunmayıp büyük kıtlıklar ve kışlar oldu. Hatta 10 dirhem ekmek 1 akçeye, bir yem 1 guruşa, bir okka beksumat 1 altına, bir kıyye kahve 1.000 akçeye ve bir okka tütün 10 guruşa çıkdı. Zira İslâm ordusunda 200.000 esir, 100.000 İslâm askeri ve 100.000 kadar kâfir var. Gerçekden kıtlık ve yokluk olup askerin gözü büyüdü, bir gün evvel ileri gitmeye asker yürüdü, ama izin verilmedi.

Hemen tedbirli Âsaf-ı Berhayâ bu mahalde kral askerinin ne kadar bin araba zahireleri var ise hepsini İslâm ordusuna arabalarıyla dağıtıp burada krala izin verilip eğnine bir samur kürk giydirilip baki kalan 1.000 kese malı ilkbaharda kral göndermeyi üstlendikten sonra kral cümle tüm vezirlerle vedalaşıp geriye döndü. Oradan 7 saat gidip Velat Nehri'ni geçip,

Sazvaroş şehri: Kalesi bu nahiyenin sonunda bir bayırlı yerde belli idi, ama bu kadar esir, mal ve menâlim derdinden gidip seyretmedim, ama şirin ve mamur kale gözükmekte idi. Bu mahalde 5 dirhem ekmek 1 akçeye sicille kaydolundu. Oradan yine güney tarafa 6 saatte,

Sazvaroş Kalesi menzili: Sazvaroş şehri evvelki menzildir bu Sazvaroş Kalesi'dir. Daha önce içeri Tise'ye giderken bunun da yakıldığı yazılmıştır, ama şimdi bu kale her ne hâl ise olduğu gibi tamir edip kaptanları ve birovları gelip 100 araba zahireleriyle itaat edip İslâm ordusunda biraz bolluk olup herkes şehirden zahirelendiler. Oradan güney tarafa 7 saat gidip,

Deve Kalesi yakını menzili: Daha önce Tise'ye giderken itaat etmeyip 3. gün itaat etmişti, ama şimdi kral nasb olunduğunu duyup kral tarafından birlikte birkaç nefer zâbit şaglar olmakla kaptanı 200 araba zahire ile serdara gelip itaat edip zahireler tüm yeniçeri, cebeci, topçu ve sipahi taifelerine dağıtıldı.

Bazı adamlar zahirelenmeye Deve Kalesi'ne gittiler ve meta alıp geldiler. Oradan 9 saatte,

Lena Boğazı menzili: Bir günde Lena Boğazı'nı aşıp öte tarafta 6 saatte,

Barçay Kral Sarayı menzili: *Daha önce yakılmış ibret verici* saray idi. Henüz yine harabe idi. Oradan (---) saatte geri dönüp 10 gün oturduğumuz Haçek Ovası'nı geçip,

Haçek Ovası'nda Demirkapı menzili

Bu mahalde tüm askerler çadırlarını kar üzerine kurdular. O gece kar ve yağmur daha yağdı. Bütün çadırlar kar altında kalıp öyle soğuk oldu ki eller ve ayaklar tutmaktan kaldı. Burada iki gün kış oturağıdır diye dellâllar çağırıp Demirkapı'nın iç yüzünde kâfir tarafında o gün konuldu.

Daha önce bu Demirkapı'dan içeri girdiğimiz zaman tamamı 13.200 adet araba idi ve bahar günleri olduğundan kolaylıkla bir gün bir gecede geçildi. Ama şimdi *[31b]* 19.800 araba defter olunup 200.000 esir ve 1.000.000 sığır 3 gün 3 gecede geçtiler ve büyük sıkıntı çektiler. Deve ve katar ile seyishaneler ile geçenlerin hesabını kitabını Rabbü'l-izzet bilir.

Bu Demirkapı'nın iç yüzündeki yurd yerinde 3 gün içinde 5.000'den fazla esir ibâdullahlar tipi, boran, şiddetli kış ve açlıktan bu kadar Allah'ın binaları kırılıp kar üzerinde kaldılar. Çok büyük *nefsim nefsim* günleri oldu. Ve nice yüz araba yükü ganimet malları ve hayattaki esirler meydanda kalıp herkes canını başını kurtarma telâşı pazarına düştüler.

Allah'a hamd olsun bu hakir, fakir Evliyâ 13 esirim, 12 baş atım ve bir araba esvabım ile bedenim sağlıklı olarak Demirkapı'yı esenlikle geçip (---) saat gidip 1072 Cemaziyelâhirinin sonunda sağlık ve esenlikle İslâm ülkesinde olan pâk Tımışvar vilâyeti toprağında,

Musike Köyü menzili: Sağlık ve esenlikle bir kefere hanesine girdik. Esirleri evler içine ve ateş başına oturtmadık. Tüm hizmetçilerin esvap ve ağırlıkları hane sahibine yıkatıp sıcak yemekler yedik, tüm hizmetçilerin gözleri açılıp yüzleri güldü. Serdar-ı muazzam da bu mahalde tüm gazilere izin verip bir günde askerden nam ve nişan kalmayıp herkes vatanlarına gittiler. Oradan 8 saatte,

Şebeş Kalesi yakını menzili: Burada tüm vezirlere, beylerbeyilere ve diğer beylere kışlalarına gitmek ferman olunup Serdar Ali Paşa Tımışvar'da, Çavuşoğlu Mehmed Paşa Varna(?) Kalesi'nde ve Melek Ahmed Paşa efendimize Belgrad'da kışla ferman olunup,

Belgrad kışlağına gittiğimiz ve kurban bayramı ettiğimiz menzilleri bildirir

Şebeş altından Melek Ahmed Paşa askeriyle kalkıp güney tarafa 4 saat gidip,

Jebel Köyü menzili: Bu mahalde Melek Ahmed Paşa 2.000 sekbanına, 2.000 sarıcalarına ve 2.000 adet diğer karakullukçularına toplam 79 kese ulûfelerini verip karakullukçulardan başka neferatlarına izin verip herkes asıl vatanlarına gittiler. Oradan 5 saatte,

Kaylar Köyü menzili, oradan **Semiha Köyü menzili**, oradan **Ali Pınarı Köyü menzili**, sonra **Jeldes Köyü menzili**, oradan **Yaboka Köyü menzili.**

Yukarıdaki köylerden daha önce birkaç kere geçildiğinden özellikleri yazılmıştı. Ama bu Yaboka, yani Sırpça ile Yabloka "Elma köyü" demektir, Belgrad karşısında Tuna Nehri'nden ayrılmış bir azmak kenarında bir mamur 300 haneli Eflak, Bulgar ve Sırp kefereleri köyü ve zeamettir. Bu köyler ve geçtiğimiz tüm ovalar baştan başa Tımışvar Eyaleti idi, bu arada tamam oldu.

Ertesi gün 300 pare gemiyle büyük Tuna Nehri'ni geçip,

Cihad yurdu cennet Belgrad kışlağı

Bu şehrin tüm ileri gelenleri iskele başına karşılamaya gelip Melek Ahmed Paşa efendimiz büyük bir alay ile Belgrad'a girmiştir ki yazılıp anlatılmaz. Daha önce bu işlek Belgrad şehri (---) tarihinde Varat Kalesi seferine giderken anlatılmıştı, ama şimdi tüm ileri gelenler efendimize her gece ziyafetler eyleyip o kadar nefis nimetler yenilip o kadar zevk u safâlar etmişiz ki anlatılması mümkün değildir. Gerçekten de Belgrad ziyafetlerinde olan baklavanın Rum, Arap ve Acem'de olmak ihtimali yoktur ki Belgrad baklavası her tarafta meşhurdur. Şehri de Rumeli'nin Mısır'ıdır. Bir gün Melek Ahmed Paşa efendimiz ile Belgrad çevresini gezip dolaşıp kıble yönüne 2 saatte gidip,

Sağlam hisar Havale Kalesi'nin özellikleri

İlk yapıcısı (---) tarihinde Yıldırım Bayezid Han'dır. Gazi Şehabeddin Paşa eliyle yapılmıştır. Bu kaleyi yapıp Belgrad Kalesi kâfirlerini zayıf düşürmek için Yıldırım Han Semendire hâkimi Delakoğlu Duçye kâfirin kızını nikâh ile alıp Delakoğlu yardımıyla bu kaleyi yapıp Belgrad keferelerine huzur vermeyip amanlarını kesmişti.

Sonra Timur Han olayında Yıldırım Han vefat edince Sırp kefereleri fırsat bulup Havale Kalesi'ni işgal ettiler.

Daha sonra 846 tarihinde Fatih Sultan Mehmed Han Belgrad fethine gelirken bu kaleyi Gazi Porça'ya feth ettirmiştir. O asırdan beri İslâm elinde kalmıştır. Sonra Mehmed Han Belgrad'ı alamayıp fetihsiz dönmüştür.

Hâlâ bu yüksek kale Semendire Sancağı toprağında Belgrad nahiyesinde gökyüzüne doğru bar uzatmış yalçın kaya üzerinde *[32a]* asla havalesi yok, ismine uygun havalesiz Havale Kalesi'dir ki Belgrad şehrine havale olmuştur. Duvarı büyük bir kapılı, hendeksiz, küçücük taş yapı bir şirin kaleciktir, ama bu yüksek kale her tarafta beşer konak görünür. Kuzey tarafında Tımışvar'dan, batı tarafında Sirem Mitroviçsesi'nden, kıble yönünde tâ Karadağ'dan görünür. Havale Kalesi denmeden maksat bu anılan vilâyetlere havale olmuş bir kaledir, asla ona havale bir şey yoktur.

Bu kalenin tepesindeki burcu üzerinden tâ Hersek Sancağı dağları görünür. Gazi Porça bu kaleyi 40 yiğit ile feth edip bu kale taşrasına bir kat sağlam duvar çekmiş ve bu duvara kıbleye bakar bir kat demir kapı da yapmış, gayet sarp ve sağlam etmiş.

Bu kalenin dört tarafı öyle uçurumdur ki *Allah saklasın* insan aşağı bakmaya cüret edemez. Ancak batı tarafında bir küçük varoşu var, o tarafta bir kesme kaya sehel hendeği gayyâ kuyusu gibi bir derin çukurdur. Gazi Porça zamanında böyle küçük kaleden 1.000 adet seçkin yiğit gaziler pür-silâh ve atlı çıkıp o vilâyetlere ve Belgrad'a el-aman dedirtip Tuna kenarında esvap yıkayan kızları alıp şahin yuvasına gelir gibi Havale'ye gelirlermiş. Hâlâ o gazilerin odaları kale içinde kat kat, küçük küçük daracık odacıklardır ki hepsi bekâr imişler, asla evliler de-

ğillermiş, ama hepsi yetmiş tasdan geçmiş öldürücü zehir imiş. Ancak odaları günden güne viran olmadadır, zira bu kale şimdi iç elde olmak ile imar etmeye muhtaç değildir. Yine de dizdarı, 50 adet silâhlı neferatları, yeteri kadar cebehanesi, birkaç şahî topları, bir camii, hoş su sarnıçları ve 5 adet hanesi var, avlusu gayet daracıktır.

Batı tarafında kaleden taşra 100 kadar bağlı ve bahçeli, saz ve kiremit örtülü varoş evceğizleri ve bir camii var, çarşı pazar, han ve hamamı yoktur; ama cennet bahçesine benzer mesiregâh bağları çoktur. Yaratıcı'nın hikmeti bu yüksek dağın üzerinde bağların maksureleri yanında ikişer üçer kulaç kadar yakın âbıhayat kuyuları var ki her biri *şarâben tahûr*dan nişan verir kevser sularıdır. Ve tüm bu bağlar Belgrad ayanının mesiregâhlarıdır.

Gazi Porça ziyaretgâhını bildirir
Sırrı aziz olsun

Adı geçen bağlar arasında mezarlık içinde göklere doğru uzanmış bir fıstık ağacı var, ki Rumeli'de fıstık ağacı yoktur, bu güzel ağacın gölgesinde Gazi Porça mezarı kubbe ve yapı kabul etmemişlerdir. Ancak bu fıstık gölgesini kabul etmişlerdir. Hatta hayatta iken,

"*Din-i mübin uğuruna mücahid olup şehit olunca*, yahut Allah aşkından vefat edince cennet ehli olmasına alâmet üstüne nur yağa yahut kabri üzerinde bir nadir ağaç veya bir İlâhî sır çıka" buyururlarmış.

Gerçekten de o uzun ağaç ve o kuyuların ikişer üçer kulaç olmaları tüm Gazi Porça ruhaniyeti ile olmuştur, derler. Hâlâ bir büyük küçük herkesin ziyaretgâhıdır, *Allah rahmet eylesin.*

Sonra yine Melek Ahmed Paşa efendimizle Belgrad şehrine gelip 120 gün tüm Belgrad ileri gelenleri ile zevk u safâda iken 1072 Cemaziyelâhirinin sonlarında Dergâh-ı âlî kapucubaşılarından Mustafa Ağa adlı bir himmet sahibi ağa Sultan Mehmed Han'ın hatt-ı şerifiyle Melek Ahmed Paşa efendimize geldi.

"Sen ki yüce atalarıma hizmet etmiş vezirim Melek Ahmed Paşa'sın. Hatt-ı şerifim ulaştığında Der-i devletime gelip kaymakamım olasın ve nikâhlın olan halam Fâtıma Sultan ile müşerref

olup devletimin devamına hayır duada olasın" diye yazan hatt-ı şerif gelip okunduğunda hepimiz İstanbul'a gideriz, diye şenlik edip hazırlık görmede idik.

İlâhî takdir

Melek Ahmed Paşa bu hakiri huzuruna çağırıp,

"Evliyâm bilirsin, Erdel gazasında İskenderiye Beyi Yusuf Bey oğlu Mehmed Şâ Bey'e 13.000 riyâl guruş borç verdim ve Dukagin beyi (---) (---) 10 kese solta riyâl Allah borcu verdim. Piruzin Beyi Arslan Bey'e 5 kese riyâl Tanrı borcu verdim ve Bihorlu Memi Bey'e 1.000 altın verdim. İşte tüm temessükleri ve işte hüccetler ile seni bu malların toplanmasına memur eyledim. İşte sana 20 adet şehbaz yoldaşlar ile 2 kese harcırahlar, al şu temessükleri, durma oturma Arnavut İskenderiyesi'ne ve öbür sancakbeylerine git. Bu malların altın olarak alırsan sana götürmesi kolaydır. Sana beyler sancaklarında adamlar koşalar ve Evliyâ'ya riayet edeler, diye yazmışım. Ben İstanbul'a giderim. *[32b]* Fâtıma Sultan düğününe ve gayri masraflarıma bana akçe lâzımdır, zira ben Erdel seferinde 9 ayda 1.060 kese harc ettim. Elbette oğul bana akçeleri İstanbul'a girmeden yetiştiresin" dedikde hayretler içinde kalıp,

"İlâhî sen bilirsin, bu hakir 'İstanbul'a giderim' diye sevindim. Sen bana hangi diyara gitmeyi nasip ettin, kuvvet, kudret ve takdir senindir" deyip gönlümü Allah'a yöneltip Melek Ahmed Paşa'nın elini öpüp,

"N'ola sultanım gidelim" deyip tüm hazırlıklarımızı gördük.

1072 yılı Cemaziyelâhirinde Belgrad'dan Arnavut İskenderiyesi'ne, Dukagin ve Piruzin sancaklarına gittiğimizi bildirir

Evvelâ Belgrad'dan 10 hizmetçim ve 20 adet silâhlı yoldaşlarımla çıkıp güney tarafa bakımlı ve şenlikli köyleri 8 saatte geçip,

Rojay menzili: Tamamen Sırp ve Bulgar kefereleri sâkin 300 haneli zeamet köydür. Oradan

Litovik Köyü'nü geçip 13 saatte aştığımız yaylaları Tanrı bilir. Oradan,

Bistiriçse Köyü menzili: Sırp ve Bulgar keferesi köyü zeamettir. Oradan yine güneye doğru, yine dağlar aşıp,

Esmerli Kovac Köyü'nü geçip yine dağlar ve beller geçip 10 saatte,

Lipye Köyü menzili: 200 haneli ve bir kiliseli Sırp ve Bulgar kefere köyü ve zeamettir, ama burada beyaz ve kalın lezzetli kaymak ve bal olur ki Erzurum'un Bingöl Yaylası'nda ve Adana şehrinde camız kaymağı böyle olmaz. Oradan,

Moraviçse Köyü'nü geçip Lig Nehri'ni atlarla ayaktan geçtik. Bu nehir Karadağ'da Bahte Köyü'nden çıkıp Valiva kasabasına yakın Kolipara Nehri'ne karışıp ikisi Sava Nehri'ne karışır.

Kısacası Lig Nehri'ni geçip oradan Karadağ'ı aşıp haydud kâfirleri eşkıyasından can kurtarıp 12 saatte,

Banya Köyü menzili: Bin haneli Bulgar keferesi köyüdür ve zeamettir. 7 manastırı ve birkaç dükkânları var, sanki büyük bir kasabadır. Bu büyük köy yakınında bir ağaçlık dağlar içinde,

Banya Köyü ılıcasının özelliği: Tâ kefere kralları asrında bu ılıca suyu üzerine ibret verici yüksek kubbeler ile büyük havuzlar ve pek çok sofa, halvet ve camekanlar yapmışlar. Yılda bir kere, kiraz mevsiminde 40-50.000 kefere toplanıp panayırlar kurulup alış verişler olur, büyük dinlenme mekânı ve zevk ü safâ yeridir. Suyu gayet sıcak olduğundan soğuk su karıştırırlar. Diçina Nehri, Öziçe şehri dağlarından gelip bu ılıca deresinden geçip Çaçka kasabası dibinden geçip Morava Nehri'ne, o da Köylüç Kalesi dibinde Tuna Nehri'ne karışır. Sonra Diçina Nehri köprüsünden geçip,

Dorojvenik Köyü menzili: Bu köye gelinceye kadar 19 saatte 15'e yakın mamur köyler geçtik.

Ardından Kamaniçse Nehri'ni köprüden geçtik. Bu da kuzey tarafa akarak Belgrad yolu üzerinde Morava Nehri'ne karışır.

Oradan yine güney tarafa dağlar aşıp mamur köyler ve Işkırapiş Nehri'ni geçtik. Bu nehir Pojagacık dibinde Öziçe Nehri'ne karışıp ikisi bir olup Çaçka kasabası yakınında Morava Nehri'ne karışır. Oradan,

Dobrodo Köyü menzili: Bu da Bulgar köyüdür, ama Öziçe Kalesi hükmündedir, ancak Belgrad'dan bu yere kadar 300 adet şenlikli köyler geçtik. Hepsi ve buraya yakın Öziçe şehri bile tamamen Semendire Sancağı hükmünde mamur köylerdir.

Oradan yine güney tarafa giderken **Tivirdik Köyü**'nü ve **Özice şehri**ni dağlar içinde sağ tarafımızda bırakıp 13 saatte gidip,

Umaniçse Köyü menzili: Tamamen Sırp ve Bulgar keferelerdir.

Ardından **Tornik Yaylası**'nı aşıp **Voça Nehri**'ni geçtik. Bu nehir tâ İştavna dağlarından inip Pirboy Hanı'na yakın Lim Nehri'ne, Lim de Arnavutluk içinde Plav Kalesi'nden gelip Bosna Vişegradı Kalesi yakınında Drin Nehri'ne ve Drin, Sava Nehri'ne ve Sava Belgrad Kalesi dibinde Tuna Nehri'ne karışır.

Kısacası Tornik Yaylası'nı ve Yablaniçse Yaylası'nı aşıp Lim Nehri kenarınca 5 saat gidip Hersek vilâyetinde,

Roda kasabası sağ canibimizde dağlar içinde Lim Nehri kenarında kalıp uğramadık, onu geçip Lim Nehri'ni gemi ile karşı tarafa selâmetle geçip,

Pirboy kasabası menzili: Hersek Sancağı'nda 1.000 haneli cami, han ve hamamlı ve birkaç dükkânlı güzel bir kasabadır. Geçen sene Bosna'dan Rumeli'ne giderken kale ve kasabası anlatılmıştır. Oradan,

Kon Kalesi: Yüksek bir dağda görünüp geçtik. Oradan güney tarafa **Pirepol Kalesi** de sağda kalıp 15 saatte,

Mileşova Kalesi yakını menzili: Mileş Ova da yazmışlar. Bu kaleden uzak konakladığımızdan seyredemedim. Oradan (---) (---) (---) *[33a]*

Oradan Kırraba Yaylası'nı yüz bin sıkıntılar çekerek aşıp 9 saatte,

Tiran kasabası: Ohri Sancağı toprağında voyvodalıktır ve 150 akçe kazadır. Şehri bir geniş ovada camileri, han ve hamamları, çarşı pazarı, bağ ve bahçesi sayısızdır. Tüm yapıları baştan başa kiremit örtülü hayrattır.

..... (2.5 satır boş).....

Sonra Mati Nehri'ni at ile geçtik. Bu nehir Ohrasada (?) Dağları'ndan gelip Ohri Gölü'ne karışır. Oradan batı tarafa gidip,

Omoras Köyü menzili: Bu da Ohri toprağında kasaba gibi 300 haneli camili, han ve hamamlı bir mamur Arnavut köyüdür. Bağ ve bahçeleri çoktur, reayaları tamamen kâfirdir ve avratlarının hepsi büyücüdür.

Oradan yine 9 saat gidip,

..... (2 satır boş).....

Eski Leş Kalesi'nin özellikleri

Arnavut dilinde *Leş* derler, ama 883 tarihinde bu kaleyi Fatih Gazi İskenderiye savaşına giderken Venedik Frengi elinden alırken zorluk çekip,

"Bu kale leys gibidir, yani arslan gibidir" diye söylemişlerdi. Fetihten sonra ismine Leys Kalesi dediler, bozulmuş hâli yaygın olduğundan Leys'den bozma halk dilinde Leş Kalesi dediler.

Fatih Gazi yazımı üzere Rumeli Eyaleti'nde Dukagin Sancağı toprağında voyvodalıktır. Muhtesibi, naibi, bâcdârı, kale dizdarı ve (---) adet hisar erleri vardır.

Kalesi Drin Nehri kenarında bir kaya üzere dörtgen şekilli bir küçük sanatlı hisardır, ama mamur değildir. Ancak Venedik Frengistanı'nın serhat kalelerindendir. Yapıcısı yine Venedik Pirinc-pirimleridir.

Bu şehrin tüm Arnavut gazileri daima firkatelere binip Venedik diyarların ve İspanya'nın Pulya yakalarını yaka yıka ganimet malları alıp kâfir esirleri ve leşlerini Leş Kalesi'ne getirip Drin Nehri'ne atarlar. Bu kale Venedik Körfezi Denizi'ne (---) uzak yerdir. Drin Nehri (---) dağlarından çıkıp kıbleye doğru akıp bu körfez kıyısında Sincivan Limanı yakınında Körfez Denizi'ne karışır.

Tamamı (---) adet mihraptır.

..... (1,5 satır boş).....

Ve (---) adet medresedir. (---) (---) Ve (---) adet tekkedir ve (---) adet mekteptir. (---) (---) Ve (---) adet handır. (---) (---) Ve (---) adet hamamdır. (---) (---) Ve (---) adet dükkândır. (---) adet kiremit örtülü bağlı ve bahçeli geniş serhat evleridir. Ama kale içinde evleri azdır ve bahçeleri yoktur, ama cebehanesi çoktur ve şahane uzun balyemez topları ve mehterhanesi vardır.

..... (2 satır boş).....

Oradan batı tarafa Drin Nehri'ni geçip,

İskenderiye Kalesi'nin özellikleri

İlk defa İskender-i Zülkarneyn yapısı olduğu için İskenderiye derler. Sonra İspanya hâkimi eline girip daha genişletilmiştir. Sonra Pulya Kral elinden Venedik Pirinc-pirimleri

bu kaleye sahip olup Üsküp, Priştine ve Vuçitrin taraflarını yağmalamaya başladılar. Bu kötü haber Fatih'e gelince hemen *gaza niyetine* deyip İskenderiye üzerine büyük bir ordu ile gelip 40 gün 40 gece kuşatıp 883 tarihinde Fatih Sultan Mehmed Gazi Venedik elinden zorla feth edip Rumeli Eyaleti'nde başka sancakbeyi tahtı etti. İlk fetihde hâlâ *[33b]* sancak hâkimi olan Mehmed Paşa'nın atası Yusuf Bey sancakbeyi olup ocaklık ihsan olunduğundan hâlâ hâkimlerine Yusuf Bey oğulları derler.

Bey bu hakiri karşılamaya çıkıp bizi kale içinde Dizdar (---) Ağa hanesine kondurdu. Melek Paşa efendimin dostluk mektuplarını verdim, okuyunca çok sevindiğini gösterip,

"İnşaallah 10 güne dek borcumuzu dinimizin hakkı için ödeyip sizi yollar" diye hakire hamam ücreti bir kese ve bir kat giysi verdi. Ve 30 adet yoldaşlarıma ve hizmetçilerime onar guruş verip her an sohbetleri şerefiyle şereflenip ara sıra Busatlar adlı köyde Yusuf Beyzâde saraylarına gidip eğlenirdik, ama daima İskenderiye'ye gelirdik, zira Venedik kâfirinin ayaklanma ve taşkınlıkları var idi.

Osmanoğlu devletinde İskenderun 3 adettir, biri budur ki buna Arnavut İskenderiyesi derler; biri Akdeniz kenarında Haleb'e ara yatı Haleb iskelesidir, ona İskenderun derler; biri Mısır İskenderiyesi'dir, ama Yunan dilinde buna Aleksandire Purgaz derler. *Purgaz* Rumca kale demektir; yani İskender Kalesi derler.

Hâlâ beyinin Süleyman Han kanunu üzere hâss-ı hümâyûnu 459.200 akçedir, zeameti 19 ve cümle timarı 205. Kanun üzere üçer bin akçede bir cebelüleri ile alaybeyi, çeribaşı, subaşısı ve paşasının askeriyle toplam 4.000 adet seçkin yarar askeri vardır. Memur oldukları sefere Rumeli veziriyle veya sancakbeyleriyle sefer eşerler. Hatta tüm gazileri bizimle Erdel gazalarında bile idiler, gerçekten de cesur ve yiğit askerdir.

Bu sancaktan paşasına 40 kese gelir olup 1.000 adet yiğit ile bu sancağı korur. Şeyhülislâmı, nakibüleşrafı, ayanı eşrafı ve 150 akçe payesiyle kadısı, sipah kethüdayeri, yeniçeri serdarı, kale dizdarı, kale erleri, muhtesibi, voyvodası, bâcdârı, mimarı, şehir kethüdası ve harac emini vardır.

İskenderiye Kalesi'nin şekli: Boyana adlı bir büyük gölün kıyısında bir sarp yüksek kaya üzerinde 4 köşeden uzunlamasına ve eğrice kurulmuş şeddadi kesme taş bir savaş kalesidir ki asla havalesi yok eğimsiz ve tehlikesiz bir kaledir, küçüktür, ama sarp ve sağlam bedelsiz bir hisardır. Boyana Gölü tarafında ve başka yerde hendeği yoktur, burçları ve bedenleri çoktur. İki kapısı vardır, biri gün doğusu tarafına, biri Küçük Ova'ya bakmaktadır, bu kapı içinde **Muyo Baba Sultan** medfundur ve ziyaret yeridir.

Hisar içinde evler azdır, ancak Sultan Mehmed Camii kiremit ile örtülü eski tarz aydınlık bir camidir. Ve 7-8 sarnıçları var, yağmur suyu ile doludur. Kaleden Boyana Gölü'ne inecek su yolları vardır ki kale halkı bilir, dışarıda düşman göremez gizli su yollarıdır, kuşatma sırasında onlardan su alırlar. Bu kalede dükkânlar yoktur, ancak 100 adet neferat hanecikleri ve buğday ambarları vardır. Cebehanesi ve şahane topları vardır. Boyana Gölü aşırı Torondoş Dağı'ndan bu kaleyi dövdüğü dağ biraz bu kaleye eğimlidir, ama kırkar karış uzun kale döver toplar lâzımdır; eğer küçük toplar ise bu kaleye o havaleden zarar yoktur, zira arada göl vardır. Kale dibinde kayalar kenarında Boyana Gölü içinde çam direkleri üzere balık dalyanları var. Başka eminliktir ki kale kulu aklâmıdır.

..... (1 satır boş).....

İskenderiye Kalesi varoşunun özellikleri

Tamamı 1.800 adet tek ve iki katlı cennet bahçesi gibi bağlı bahçeli, kiremit ve kayağan örtülü kârgir sağlam yapılı Müslüman haneleri vardır. Hepsi 15 mahalledir. Evvelâ Bayezid Han Mahallesi, Ali Bey Mahallesi, Hüseyin Bey Mahallesi, İskelebaşı Mahallesi, Müftü Mahallesi, Kara Hasan Mahallesi, varoşda pazar başında Mahkeme Mahallesi ve (---) (---) (---) (---) (---)

Camilerinin anlatılması

Tamamı 11 mihraptır. Evvelâ çarşı başında **Sultan Bayezid-i Velî Camii**, önünde bir kuyusu âbıhayattır ki demir zinciri var, diğer camiler buna göre değil, kiremitli ve kalabalık cemaate sahip aydınlık bir camidir. Ali Bey Mahallesi'nde **Hüseyin Bey Camii**; İskelebaşında **Müftü Camii**; ve **Kara Hasan Camii** meşhur, mamur ve kiremit ile örtülü nurlu camilerdir.

Bunlardan başka 70 adet mescit vardır. Evvelâ (---) (---) (---) (---) (---) *[34a]*

Ve hepsi 7 adet medresedir, her camide birer medrese bulunmaktadır, ama özel dârülkurrâ ve dârülhadis yoktur.

Ve (---) adet sıbyan mektebi vardır. (---) (---) (---)

Tamamı 6 adet tarikat ehli derviş tekkeleridir. (---) (---) (---)

Ve tamamı (---) adet tüccar hanı vardır. Bunlardan Ulama Paşa Hanı sağlam ve dayanıklı handır ki tüm kıymetli eşyalar bu handa bulunur.

Ve ancak bir adet mükellef hamamdır, ama gayet geniş, hoş havalı ve güzel yapılı aydınlık bir hamamdır. Suyu dolap ile Boyana Gölü'nden çekilir.

Ve hepsi 500 adet çarşı bedestendir, tüm sanat ehli mevcuttur, ama göl tarafında balık pazarı bakımlıdır.

Erkeklerinin giysileri: Hepsi çuka esvaplar giyip sıkma kopçalı çakşır, teybend ipek kuşak, kubâdî pabuç ve başlarında samur Arnavut kalpakları giyerler; ulemâsı ve levendleri kortela bıçak taşıyıp yiğitleri kılıç ve kalkan ile daim gezerler.

Kadınlarının giysileri: Tüm kadınları çuka feraceler giyip başlarına bostancı külâhı gibi bir acayip görünüşlü takke giyip üzerlerine beyaz car ve tülbent örtünüp sarı iç edik ve pabuç giyerler, ama gayet edeplice gezerler. (---) (---)

Erkeklerinin isimleri:

..... (2/3 satır boş).....

Kadınlarının isimleri:

..... (2/3 satır boş).....

Mahbûbe ve mahbûbları: Kız ve oğlanları o kadar gümüş endam ve gül dudaklı mahbûb u mahbûbeleri olur ki hepsi gülçehrelerdir.

Can bağışlayan havası: Suyu ve havası o kadar hoştur ki tüm halkı yetmişe seksene yetmiş, daha kuvvetleri henüz gitmemiş.

Âbıhayat suları: Bir tarafında Drin Nehri ki sanki Kevser suyudur, bir yanındaki Boyana Gölü suyudur ki sanki *şarâben tahûr*dur.

Beldenin iklimi:

..... (3/4 satır boş).....

İmaristanının talii:

..... (3/4 satır boş).....

Kiliseleri:

..... (3/4 satır boş).....

Tahıl ve bitkileri:

..... (3/4 satır boş).....

Sanayii:

..... (3/4 satır boş).....

Yemekleri:

..... (3/4 satır boş).....

Meyveleri:

..... (3/4 satır boş).....

İçecekleri:

..... (3/4 satır boş).....

Kudret eliyle yapılmış ibretlikleri

O Âlemin Yaratıcısı'nın kudret eliyle bu şehrin gölü içinde 7 adet küçük ve büyük çemenzâr adacıklar var ki bu büyük gölün ortasında her biri bir harman ve 2, 3 ve 5 harman büyüklüğü kadar adacıklardır. Bazı senelerde her hangi sert ve şiddetli rüzgâr eserse, o adacıklar hareket edip bir başka semte gider, bazı mevsimde bu adacıklar gölün ortasında birbirlerine rast gelip birleşirler. Her birinde çeşit çeşit küçük fidanlar ve yeşillik yerler var. Vilâyet halkından bazı kimseler gezinti ve dinlenme için bu adacıklara kayıklar ile varıp içip eğlenirler. Eğer zorlu bir rüzgâr eserse adaların ya biri ya ikisi yerinden hareket edip göl üzerinde, üstünde âdemler ile bir taraftan diğer tarafa gezip dolaşırlar, sanki Hazret-i Süleyman tahtıdır. Halk bu ada hareketlerinden hoşlanıp,

"Zamanımızda şöyle oldu" diye övünürler, asla bir kimseye zarar isabet etmez, bu adacıklar böyle yaratılmıştır. *"Allah her şeye kadirdir"* (*Kur'ân*, Bakara 20).

"Rüzgâr çok sert ve şiddetli eserse, o adacıklar hareket eder, yoksa değme rüzgâr ile hareket etmez" diye anlatırlar. Bu hakir bu İskenderiye'de iken nice kere sert rüzgârlar esti, ama bu adacıkların hareketlerini görmedim, ancak durduklarını her an gördüm. Bu geçmiş zamana ait anlatılanları ihtiyar kimselerden sordum,

"Evet, Sultan Osman Hotin seferine gittiği sene birçok şiddetli kışlar olup yıkıcı yeller esip İstanbul *[34b]* Boğazı donduğu sene bu şehirde şiddetli rüzgârdan kıyametler koptu, evler yıkıldı, çok büyük ağaçlar kökünden çıktı. Bu ağaçların havada peftere gibi uçtuğu sene bu adacıklar 40-50 gün bu Boyana Gölü üzerinde serseri gezip yüzdü. Gâh kuzeye, gâh güneye, gâh doğuya ve batıya gezerlerdi" diye çok yaşlanmış ihtiyarlar, iş görmüş, dünya görmüş insanlar böyle hikâye eylediler, *vesselâm.* (---)

Arnavut İskenderiyesi'nin tatlı sulu gölü

Bu tatlı sulu göl İskenderiye Kalesi dibinde Boyana Gölü adıyla meşhur olmuş bir lezzetli âbıhayat göldür. Fırdolayı büyüklüğü 11 mildir. Doğudan batıya uzunlamasına olup Fatih Sultan Mehmed Han'ın bu kaleyi dövdüğü havale olan Boyana Gölü aşırı Torondoş Dağı bir top menzili karşı yakındır. Diğer kenarları uzak, bir uzunca yaratılmış tatlı sulu bir körfezdir ki yine kale karşısındaki Torondoş Dağı'nda başı vardır, oradan çıkar; geniş bir gezinti ve dinlenme yeridir.

Bu mahalden aşağı bu gölün ayağı 4 saat batı tarafa akıp giderek nice bağları bostanları sulayarak körfez denizine karışır. Kalenin yapıldığı kayaların dibinde 10 adet balık dalyanları var, tamamı mîrîdir. Bu dalyanlarda ve gölde avlanan balıklar tamamen emin tarafından zabt olunup malı kale neferatlarının aklâmıdır. Selâtin camilerinin imam ve hatiplerinin maaşları bu dalyanların mahsulünden verilir.

O kadar çeşit çeşit nakışlı balıklar çıkar ki hesabını Allah bilip cihanı tutar. Evvelâ pisi balığı, sazan balığı, levrek balığı ve kefal balığı aşağı denizden gölün ayağıyla gelir. Nice bin çeşit balıklar bu gölde mevcuttur.

Özellikle bu İskenderiye Körfezi'nde çıkan yılan balığının ne Gölikesri'de, ne Ohri'de ve ne Beşik göllerinde çıkmak ihtimalleri yoktur. Bu İskenderiye Gölü'nde çok çıkar ve semiz ve lezzetli olup balığı misk gibi kokar. Bu güzel koku da bir diyar göllerinin balıklarına özgü değildir, ancak bu İskenderiye balığına özgüdür. Ve oldukça yararlı yılan balığıdır ki dünyada benzeri yoktur, sıtmaya ve ağrı hastalığına yakalanan kimseler bu yılan balığını pişirip yeseler veya başını yanında götürseler Allah'ın em-

riyle sıtmadan ve ağrı hastalığından kurtulup şifa bulur, tâ bu derece faydalı yılan balığı olur ki İskenderiye şehrinde sıtma ve ağrı hastalığı olmazdır.

Bu gölün tatlı suyunu devamlı içenin tabiatı yumuşak olup sevda, safra, balgam, başağrısı, kabz ve şişlik gibi çeşitli hastalıklardan kurtulur. Suyu da bu kadar yararlıdır.

..... (1 satır boş).....

Vilâyet halkını işleri ve kazançları

Bir sınıfı gölünde balık avcılarıdır; bir bölüğü askerî taifesidir; bir zümresi kara deniz tüccarlarıdır; ve bir fırkası sanat ehlidir; bir kısmı suhte ulemâlarıdır; ve bir kavmi bağcıdır, zira 23.000 adet bağları vardır. Çok iyi rencberlik edip işlerine ve kazançlarına mukayyet cesur ve yiğit Arnavut gazileri var. Başka millet bu şehirde yoktur.

Hepsinin dilleri Arnavutçadır ki bir dile benzemez, zira bu Arnavut kavminin ilk asılları ve çıkışları Mekke-i Mükerreme Kureyşlilerinden Arap kavmidir. Onun için Arnavut dilinde bazı Arapça kelimeleri vardır ki hâlâ aralarında kullanılır. Ve bu Arnavut kavminin bu İskender ve Avlonya dağlarından doğup Freng Talyanı dili ile karışarak Arapça ile Freng dilleri arasında Arnavut dilini Hazret-i Ömer zamanında bulduklarının sebebi ve Arnavut kavminin asıllarını inşaallah yeri geldiğinde yazarız. Ama şimdi,

Arnavut dili

Ve "Ârnâbûd" diye Acem kavmi lakap demişler. Ve nice tarihçiler Ârnâbûd kavmi yazmışlar, ama tatlı dildir, birbirlerine izzet ikram ile alçak gönüllü ve yumuşakça sözler söylerler. Gerçi kefereleri Hıristiyan geçinirler, ama o da İspanya ve Venedik keferelerinin zorlamalarıdır, yoksa Mecûsî gibi ne kitap, ne haşir ve neşirden bir şey bilmezler, bir alay kitapsız kefere ve fecerelerdir ki dilleri budur.

Evvelâ: *Pörtuni zoti* Allah hakkıyçün demektir. Alış veriş sırasında akçe hesapları böyle sayılır. Evvelâ:

ne	*dü*	*tiri*	*kotra*	*pensı*
1	2	3	4	5
gaşt	*iştat*	*tetı*	*nandı*	*zit*
6	7	8	9	10

Falemi müre.
Selâmün aleyküm âdem.

Aye şendoş enbahi.
Ey hoş musun.

Mir niştıra nişe.
Sabahın hayr ola.

Miliserde.
(—) (—)

Palâ mizuni.
(—) (—)

buk
ekmek

uy
su

miş
et

dele
koyun

pulı
tavuk

Baya müre.
Gel âdem.

Aha buk.
Ekmek yer misin.

Ku kiye.
Nerede idin.

miyalt
bal

Aki te ki.
Arpa var mı.

Nuku kam.
Yoktur.

ruş
üzüm

Aki mebe teşin kurd.
Arpa getir yoksa başın yararım.

Pörtuni zoti nuku kam aki.
Allah hakkıyçün yoktur arpa.

tamu
ana

motra
kız karındaş

şoke
avret

Boş ve gereksiz sözlerdir, ama seyyahlara lâzımdır, belki söveler yahut döveler.

Hak mut.
Bok ye.

Tıkifşatı tamu.
Anamı filan edeyim.

Tıkifşatı şoke.
Avradını *[35a]* filan edeyim.

Tı pirişte bıhund.
Burnuna yelleneyim, yani zarta çalayım.

Tıkifşatı büsı.
Edebde götünü filân edeyim.

İç kıvırdım.
Puşt gidi demektir.

Sözün kısası, dervişler seyahat sırasında böyle dilleri de bilip kendine sövdükleri yere varmayıp rahat edeler.

İskenderiye şehri şehrengizinin tamamlanması: Varoşu içinde Drinaz Nehri üzere iki adet köprüleri var, biri Hüseyin Bey Köprüsü'dür ve biri Ali Politina Köprüsü'dür.

..... (4.5 satır boş).....

İskenderiye ziyaret yerleri: Evvelâ kale kapısının iç yüzünde **Gazi Muyo Baba ziyareti** *sırrı aziz olsun.*

..... (1 satır boş).....

Bu kaleyi gezip dolaşıp ve nice hâllerine vâkıf olup bir gün Sancakbeyi Yusuf Beyzâde Mehmed Paşa ile İskenderiye'den kalkıp kuzey tarafa 2 saat gidip,

Buşatlar kasabası

Bu süslü kasabaya büyük bir alay ile girip Mehmed Paşa sarayında konup ziyafetten sonra cennet sarayı benzeri konağımıza varıp ardından bu kasabanın da seyrine başladık. Drin Nehri kenarında geniş, mahsullü, yeşillik, lâlezâr, kuşları bol, cennet bahçeli ve İrem bağı gibi bir vadide bir mamur, süslü ve şirin kasabadır.

Tamamı 800 adet tek ve iki katlı, hepsi taş yapı, hoş bir kasabadır ki yarısı kiremitli ve yarısı kayağan örtülü evlerdir. Bunlardan büyük saray Yusuf Beyzâde sarayıdır ki Fatih Sultan Mehmed Han'dan beri, atası Koca Yusuf Bey'den beri kendilerine miras yoluyla intikal etmiş saraylarıdır, kat kat oda, sofa ve divanhaneler ile süslenmiş, mutfak, kiler ve tabilere ait odalarıyla bezenmiş has saraydır.

Bir geniş camii, bir mescidi, bir medrese, bir hamam, bir güzel han ve 50 adet dükkânları tamamen Yusuf Beyzâdelerin hayratlarıdır.

..... (1 satır boş).....

Hakir bu kasabayı da gezip Melek Ahmed Paşa efendimizin malı tahsil oluncaya kadar burada konuk olmak gerektiğinden vakit kaybetmek olmasın diye hakir, beyden 20 adet yaya pür-silâh Arnavut yiğitleri yoldaş alıp,

Kotur ve Karadağlara gittiğimiz yolları bildirir

Hakir beyden harcırah ve her kale kaptanlarına mektup (---) alıp İskenderiye'den batı tarafa kara dağlık içinde (---) saat gidip,

Serhaddin ateş gibi kalesi, yani amansız
Podgoriç Hisarı'nın özellikleri

Arnavutça (---) demektir. 883 tarihinde Fatih Gazi, yani Sultan II. Mehmed Han İskenderiye Kalesi'ni feth ettiğinde Arnavut eşkıyası ve keferesi ile Venedik feceresinden İskenderiye'nin

güvende olması için anılan sene içinde bu kaleyi bizzat Sultan Fatih yapmıştır.

Karadağ adlı bir amansız taşlıklar içinde 4 köşe bir taş yapı, burçları, kuleleri ve bedenleri sağlam sed, bir kapılı ve kesme kaya hendekli yeni bir kaledir. İçinde dizdarı, 700 adet yarar ve bahadır yalınayak başı kabak, kotur, şehbaz, cesur ve şehnâz yiğitleri var, gece gündüz Kotur kâfirleriyle savaşıp ceng etmede mücahid gazilerdir, ama giysileri gayet gülünç giysilerdir.

Kıyı bölgesi olduğundan suyu ve havasının güzelliğinden halkının boyları yüksek çınarlar gibi uzun boylu, fedayi yiğitlerdir. Başları Adana kabağı kadar büyüktür. Tohuma gelmiş dolma kabağı kadar kalın pazuları var ve sineleri husrevanî küp gibi güm güm ses verir geniş ve iri gögüsleri var, yani bu derece iri cüsseli olan gaziler o kadar sağlıklı, zinde, çabuk ve hızlıdır. Bütün silâhlarıyla kayadan kayaya Bağdad ceylânı gibi sıçrarlar. Zira *"Elbisenin iyisi (eteği) kısa (yerden sürünmeyeni) olanıdır"* hadisi üzere esvapları o derecede hafiftir ki o iri cüsselerin üzerinde sanki esvap olmaya.

Ayaklarında sıkma çarık vardır. "Baldır duruda" dedikleri gibi baldırları çıplaktır, hatta donları bile yoktur, hemen bellerinde birer dimi bol paçaları var. Genellikle gömlek nedir bilmezler, eğinlerinde birer maskara daracık ve kısacık kebe giyerler, göğüsleri ve omuz başları tamamen açıktır. *[35b]* Lahana kafaları ne kadar büyük ise o kadar küçücük takkeleri var ki ancak bir fincan kadarca takkeyi iplik ile iki yanından bağlayıp boğazına ipliği geçirip takkeyi başına giyer, ama Allah bilir öyle büyük kelle üzerinde o takke sanki emanet durur, giyilecek hâli yok siyah takkedir.

İşte bu türden bir alay sipahi gazilerdir. Her an çete ve potura kovup ceng ederler ki Kotur kâfirinin, Kilimente ve Karadağ Arnavut kâfirlerinin gözlerini korkutup ödlerini patlatmış Podgoriçse gazileridir.

İskenderiye Sancağı toprağında subaşılıktır ve nahiye naibi hükm eder, başka hâkimleri yoktur. Hisar içinde toplam 300 adet daracık hanecikleri, bir Fatih Camii, buğday ambarları, donanımlı cebehanesi, topları ve su sarnıçları var, başka yapı, han, medrese, hamam ve çarşı pazarları yoktur.

Bu kaleden Venedik'in Kotur Kalesi'ne vere ile gidip seyretmek istediğimizde kale neferatları razı olmadılar, meğer Kotur kâfirleriyle vereleri bozgun imiş. Bir dahi inşaallah fethinde bulunup seyrederiz. *"Her iş, vakt ü zamanı gelince olur"* diye Kotur'a gitmekten vaz geçip Podgoriç'den kuzey tarafta yarım saat uzak bir yüksek tepe üzerine hakir çıkıp,

Kotur Kalesi: Nova Körfezi kenarında bir kaya üzere havalesi çok bir küçük kale görünmekte idi. Bu kalenin güneyinde 2 konak yerin iki tarafı Venedik Körfezi denizidir, batı tarafı Nova Körfezi denizidir. Bu iki deniz arası 10 konak yere kadar büyük geniş yer bir burundur ki Mora vilâyetinde Manya Burnu gibi ormanlık, taşlık yalçın ve verimsiz dağlardır, yarısına Karadağlar ve yarısına Kilimente Dağları derler. 47 bin tüfengli, iri cüsseli, kuvvetli Arnavut kâfirleridir ki daha önce İskenderiye'ye tabiler idi, Girid adası savaşından beri bu kâfirler Venedik'e tabi olup Kandiye Kalesi'ne yardıma gider. Bu Kilimente Burnu'nda 7 pare kalenin hepsi Venedik hükmündedir ki kaptanları Freng ve askerleri tamamen Arnavut kefereleridir.

Bu dağlarda da nice ibretlik seyirler edip Podgoriç'ten kalkıp güney tarafa taşlık ve dağlı içinde pür-silâh hazır giderken,

Buduva Kalesi'nin özellikleri

Önce ve sonra Venedik Frengi kalesidir. Deniz kıyısında dörtgen şekilli şeddadi taş yapı bir küçük beyaz hoş kaledir. Bizim askeri görüp kaleden hayli haber topları attılar. Bir tabyası üzerinde bir uzun gemi sereninin tepesine bir fılandıra bayrak kaldırdılar ve deniz kıyısında olan tüm kavata (gözcü) kulelerinde bir anda ateşler yakıp dumanları göklere samanyolu gibi çıkıp her kuleden birbirlerine işaret topları attılar, zira bizi çeteci ve yağmacı zannettiler.

Bizler de pervasızca Buduva Kalesi yakınından (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Taşlık ateş vadisi, yani sağlam set, Bar Kalesi'nin özellikleri

Arnavutça (---) (---) demektir. Pulya Kral yapısıdır ki bu kale önce İspanya kralı hükmünde idi, sonra Orhan Gazi zamanında Bundukani Venedik'i eline girip ondan 883'de Fatih Gazi eline girdi. İskenderiye Sancağı'nda voyvodalıktır ve Ülgün nahiyelerinden olup naipliktir. Kale dizdarı ve (---) adet mükellef ve

mükemmel pür-silâh gazi yiğitleri tüm Arnavut şehbazlarıdır ki firkateleriyle daima Pulya vilâyetlerini, İspanya ve Klora kıyılarını, asi Venedik kalelerini, Karadağ ve Kilimente Arnavutlarını kırıp kılıçtan geçirip esenlikle kalelerine daima tok doyum gelirler, asla boş gelmezler, elbette bir taraftan bir av ile gelirler.

Bu kale Venedik Körfezi denizi kıyısında (---) (---) (---) üzere dörtgen şekilli bir sanatlı taş yapı, yamalı bir kaledir. Hisar içinde (---) adet kiremit ve kayağan örtülü bahçesiz neferat evleridir. Sultan Mehmed Camii, mektebi, medresesi, bir mescidi, bir tahıl ambarı, cebehane hazinesi, su sarnıçları, mükellef iri topları, (---) kapısı, mehterhane kulesi ve hendeği (---) (---) (---)

..... (4 satır boş).....[36a]

Serhaddin son ucu, Ülgün Kalesi'nin özellikleri

(---) (---) demektir ve isimlenme sebebi (---) (---) (---) den bozmadır. Yapıcısı yine İspanya keferesidir ki baş irşeklerinin hâssı idi. Sonra Venedik bir şeytani yolla işgal ettiler. 883 yılında Fatih'in veziri Hersekoğlu Ahmed Paşa'ya bu kale anahtarlarını teslim edip kendileri cehennem olup hanelerine gittiler.

Daha sonra Mehmed Han bu kaleyi gereği gibi imar edip İskenderiye Sancağı beyi hâssı yazdı, hâlâ voyvodalıktır ve 150 akçe kazadır.

Kalesi Venedik Körfezi kenarında (---) (---) üzere altıgen şekilli kesme taş hazırlıklı bir savaş kalesidir. Burçları, bedenleri, sağlam kapıları mazgal delikleri, hendekleri, tüm mühimmat ve levazımatları ile bakımlı ve süslü güzel kaledir.

Hisar içinde Mehmed Han Camii ve toplam (---) adet neferat evleri baştan başa (---) (---) örtülü haneciklerdir. Zahire ambarları, cebehane hazineleri, su sarnıçları var ve gayet iri balyemez ve kâfire aman vermez topları var.

Kale kapısı önünde dizdar ağa lonca yerinde oturup 700 adet Arnavut gazileri kale neferatlarıyla muhafaza beklerler. Bunun da yarar, bahadır, korkusuz ve cesur yiğitleri var. Genellikle şehbazları firkatecilerdir. Bu kale deniz kıyısında bulunmakla 20 adet firkateleri kale limanında mevcuttur. Diğer kasabalardan da şehbaz Arnavut yiğitleri gelip firkatelere girip kâfiristan yakalarını yaka yıka harap ede hesapsız bol mallar ve seçkin esirler alıp zaferle Ülgün'e gelirler ve sancakbeyine öşür verir-

ler. Hatta bu hakir bu kaleyi seyretmekte iken 7 adet firkate Pulya kâfiristanından ganimet malıyla gelip 7 firkateden Yusuf Bey oğluna 21.000 guruş öşür ve 17 esir düşüp o da Melek Ahmed Paşa borcuna bu gaza malından verdi.

..... (20 satır boş).....[36b]

Oradan tekrar **İskenderiye Kalesi menzili,** oradan tekrar,

Buşatlar kasabası menzili: Burada bir gece daha paşa yanında konuk olup Melek Ahmed Paşa efendimizin borç olarak verdiği mal için Yusuf Beyzâde hakire 13.000 guruşluk Venedik altınlarını mahkeme huzurunda verip hüccet-i şer'iyeye geçip hakir, beye temessükleri verip temessükleri alınca bey, Melek Paşa'ya hediye olarak 3 Freng kölesi, 20 adet altın zarflı saatler, bir inci tesbih, 40 top dîbâ, 40 top Ceneviz kadifesi ve murassa kırmızı mercan kabzalı hançer verip bunlar da dostluk mektubuna kayd oldu. Bey ayrıca hakire 300 Venedik altını, Bihzâd adında bir İspanya kölesi, bir at ve bir kılıç verip tüm tabi ve kölelerime onar altın, birer çuka ve kumaşlar verip yoldaşlar koştu. Ertesi,

İskenderiye'den İstanbul'a giderken seyrettiğimiz kale ve menzilleri bildirir

..... (2 satır boş).....

Balık yurdu, yani Mut Kalesi'nin özellikleri

Arnavutçada (---) (---) (---) demektir. Yapıcısı İspanya kralarıdır. Daha sonra 884 tarihinde Fatih Mehmed Han Venedik kâfiri elinden aman ile feth edip İskenderiye Sancağı yazılıp naipliktir.

Kalesi Esim Nehri kenarında (---) (---) üzere dört köşe ve dört kule bir kârgir köhne taş yapı eski bir kaledir. Bu kale altından akan Esim Nehri'nde yılda bir kere o kadar balık çıkar ki miktarını Cenâb-ı Kibriyâ bilir. Bezirgânlar bu balıkları tuzlayıp tüm kâfiristana götürürler. Gayet lezzetli balıkları olduğundan nice Rum tarihçileri bu kaleye "Dâr-ı hût/Balık yurdu" diye isim verdiler. Eski zamanda gerçektende sağlam kale imiş.

(---) yönüne kapısı var. Hisar içinde toplam (---) örtülü bahçesiz daracık neferat evleri, Fatih Camii, ambarları, cebehane mahzenleri ve yetecek kadar şahî topları var. Dizdarı hâkimdir, voyvodası zabittir ve 200 kadar neferatları var, hepsi şehbaz Ar-

navut gazileridir ki garip dostlarıdır, her kim misafir gelirse evlerine kondurup ikram ederler. Gayet bolluk diyardır ki balığı meşhurdur. Bağları bahçeleri ve şebekeli bostanları var.

Suyu ve havasının güzelliğinden mahbûb ve mahbûbeleri var. Ama Anadolu'da Silifke Sancağı'nda bir daha Mut Kalesi vardur.

..... (3 satır boş).....

Oradan doğu tarafa (---) (---) gidip,

Yenikale'nin özellikleri

883 tarihinde Fatih Sultan Mehmed Han yapısıdır. Rumeli Eyaleti'nde Dukagin Sancağı hükmünde subaşılık ve niyabettir. Başka hâkimleri yoktur. Kalesi bir dağ eteğindedir, gerçi taş yapıdır, ama iç el olmak ile bu vilâyet kaleye muhtaç olmadığından zamanla kalesi harap olmuştur. Ancak dizdarı, 10 adet neferatları ve yeteri kadar şahî topları vardır./

..... (2 satır boş).....

Oradan,

İspas kasabası menzili: Bu da Dukagin Sancağı toprağında 1. .000 haneli ve 1. .000 adet seçkin tüfengli Arnavut yiğitleri var. Bir camili, bir hanlı ve beş on dükkânlı kasabacıktır. (---) (---) (---) Oradan,

Yakoviçse kasabasının özellikleri

Pojaga Sancağı'nda bir Yakoviçse daha vardır, ama bu Dukagin Sancağı'nda mamur ve şenlikli, 2.000 haneli süslü kasabadır ki tüm haneleri kârgir ve (---) örtülü ve bahçeli evlerdir. Ve hâkimi voyvodadır ve 150 akçe payesiyle iyi kazadır. Tüm imaretleri geniş bir ovada kurulmuştur.

İki adet mükellef camii, mescitleri ve kurşunlu hanları içinde hâlâ Kotur seferiyçün cebehane ve peksimetler doludur. Geniş, iç açıcı ve aydınlık bir hamamı ve 300 kadar dükkânı vardır. Suyu ve havası güzelliğinden mahbûblar vardır. ((---) (---) (---) *[37a]* Oradan,

Üsküp Kalesi menzili: Daha önce 1072 senesinde Bosna diyarından Melek Ahmed Paşa ile Rumeli Eyaleti'ne gelirken bu Üsküp şehrine gelip özelliği yazılmıştır. Önceki ciltlere.

Oradan kalkıp kıbleye doğru giderken Kıratova şehri dağlar içinde sol tarafımızda kaldı. Buna da geçen sene uğrayıp gümüş

madenleri ve geniş hamamıyla özellikleri yazılmıştır. Oradan,

Kapıcıoğlu Köyü menzili: Müslüman Yörükân halkı var, bir camii, mescidi ve bağları var, asla başka şeyleri yoktur. Oradan kıbleye,

Köprü Kalesi menzili: Anadolu'da Sivas Eyaleti'nde Merzifon şehri yakınında bir daha Köprü şehri olduğu yukarıda bu Köprü Kalesi özelliği yazılmıştır. Oradan yine kıbleye doğru gidip,

Ofçabolu Nahiyesi menzili: Bir mahsullü ovaya kurulmuş 76 pare, cami, han ve hamamlı mamur köylerdir ki hepsi İstanbul'da Yeni Odalar içinde Orta Cami adlı yapının evkâfı mamur köylerdir ki Rumeli vezirleri asla müdahale edemez. Tüm salb u siyaseti ve cürüm ve cinayeti Üsküp'de mütevellî Koca Serdarzâde Ahmed Ağa elindedir, 200 adamla bu köyleri zabt eder.

Oradan **Kiliseli Köyü**'nü ve **Beşerli Köyü**'nü geçip oradan,

Kara Osmanlı Köyü menzili: Bu da camili Orta Cami evkâfı Yörük köyüdür. Buradan yine kıble tarafına gidip,

Hamza Beyli Köyü: Gayet büyük köydür. Oradan,

Hızır Fakılı Köyü: Bu da Ofçabolu köylerinden cami ve hanlı mamur Yörük köyüdür. Buradan,

Lenadib şehri, yani süslü İştib Kalesi'nin özellikleri

Hazret-i İsa Nebî asrında Sırp krallarından Despot Kral yapısıdır. Nice yüz melik eline girip sonunda (---) tarihinde Sultan I. Murad feth etmiştir, Gazi Mihal Beyzâde eliyle. İkiyürekli Ali Bey 20.000 asker ile bu Lenadib Kalesi'ni kuşatıp bir yılda fethi nasip olmamıştı. Müslüman gaziler üzüntülü ve mecalsiz dönerlerken Cenâb-ı Bârî yardım edip,

İştib Kalesi fethinin sebebi: Bu kalenin batı tarafında metrisde olan gaziler bir sabah abdest tazelemeye su kenarına varıp görürler ki kale altından akan Biregalitçe Nehri içinden kalenin kayası altından 40-50 tane ev ördekleri çıkıp kale kayası dibinde yüzerler. Bu ördekler daha sonra yine kayalar altına dalıp kaybolurlar. Gaziler bir iki gün bu ördeklerin durumlarını anlamak için orada bekleyip gözetlerler ve birkaç kere devam edip bir kere seraskerlerine haber ederler.

Allah'ın hikmeti bir sabah yine gaziler su kenarında bir

pusu yerinde beklerler iken ördeklerin girip çıktığı delikden birkaç kefereler silâhlarıyla çıplak olarak su içinden çıkıp tulumlardan esvap ve silâhlarını çıkarıp pür-silâh olup askerden esir almaya gelirken hemen gaziler bu kefereleri tutup bağlayıp esir alalım derken kendileri esir olurlar. Serdar Ali Bey bu kefereleri kılavuz edip 3.000 adet serdengeçti cengâver, yiğit ve cesur gaziler ile kaleye ördeklerin girip çıktıkları su deliğinden gaziler girip "Allah Allah" diye gülbâng getirip o an aman ve zaman vermeyip Lena Kalesi'ni feth ederler.

Hâlâ Bulgar taifesi arasında darb-ı mesel kalmışdır ki "patka bok" derler, yani "ördek bok yer" derler, ama Bulgar ve Sırp dilinde kalenin ismi Lenadib'dir, ama,

İştib'in isimlenme sebebi: Daha önce gaziler kale dibinde ördekleri gördüklerinde birbirlerine ördekleri gösterip "İşte dibde, işte dibde ördekler" dediklerinden fetihten ismine "İş dibde" diye isim verdiler. Daha sonra bozulmuş kelime tercih edildiğinden iş dibde sözünü değiştirip hafifleterek İştib isimlenme sebebi olmuştur.

İştib hâkimlerini bildirir: Rumeli Eyaleti'nde Köstendil Sancağı toprağında Köstendil beyinin hâssıdır ki voyvodası 100 adam ile yönetir. Şeyhülislâmı, nakibüleşrafı vardır ve 150 akçe pâyesiyle şerif kazadır. Nahiyesi 105 adet itaatkâr köylerdir. Sipah kethüdayeri, yeniçeri serdarı, muhtesibi, bâcdarı, şehir kethüdası ve harac ağası var, eşraf ve ayandan sayısız kıyassız ileri gelenleri, muhteşem hanedan sahibi adamları var. Bunlardan Küçük Zâim, Çelebiler, Ahmed Ağa, Celîlzâde Mehmed Ağa, Yahya Ağa, Zenberekçibaşı Mahmud Ağa, Köstendil Beyi Osman Bey, Baltacı Mehmed Ağa, Murad Ağa, Kopanlı Mustafa Ağa, Köse Serdar Ahmed Ağa, Behram Ağa ve âlimlerden Balı Efendizâde Mustafa Efendi, şeyhdir ve Vâiz Receb Efendi, Kadı Ömer Efendi, Mevlevî Mustafa Efendi önde gelen âlimlerdendir ve ayandır. İç el olmak ile kale ağası ve neferatları yoktur.

İştib Kalesi'nin şekli: Bu eski kale şehrin batı tarafında, bir kayalı yüksek dağ üzere beşgen şekilli bir şeddadi tümü cilâlı kesme taş ile yapılmış sağlam bir kale imiş, ama eski zamanda *[37b]* gayet dayanıklı kale imiş. İç el olmak ile zamanın geçmesi sebebiyle imar olmayıp bazı yerleri yıkılıp kale içinde yapı cin-

sinden asla bir şey yoktur. Kış günlerinde kale içinde koyun ve keçiler kışlar.

İştib varoşu: Kalenin doğu tarafında iki dere tepe arasında bir geniş öz içinde bağlı, bahçeli ve hepsi kârgir yapı, tek ve iki katlı, bakımlı ve şenlikli, hepsi 2.240 adet baştan başa kayağan taş örtülü güzel hanelerdir. Ancak Ahmed Ağa sarayı hâlâ yeni yapılmak ile kiremit örtmüş. Yoksa diğerleri, zengin ve yoksul evlerinin tamamı kayağan ile örtülü mamur evlerdir. (---)

Mahalle sayıları ve isimleri: Hepsi 24 Müslüman mahallesidir. Evvelâ Karakadı Mahallesi, Cuma Mahallesi, Sinan Bey Mahallesi ve Oluklu Mahallesi.

Gönül erbabının mesire yerleri: Şehrin doğu tarafı taşrasında Kavaklı adlı mahalde çeşit çeşit yüksek köşkleri ve akarsuları ile mamur bir meşhur gezinti ve dinlenme yeridir.

Camileri: Tamamı 24 adet mihraptır ki cuma kılınan selâtin camileri bunlardır:

Evvelâ kale altında Fethiye Camii; İkiyürekli Ali Bey fetih sırasında kiliseden mihrabını çevirip cami etmiştir. Eski yapı, birkaç küçük kubbeli ve bir alçak minareli eski bir camidir.

Fatihi Sultan I. Murad Han camiine Orta Cami derler. Gayet kalabalık cemamate malik, tahtadan yapılma, dört köşe, bir sanatlı kubbesi saf kurşun ile örtülü bir mamur camidir ki bu şehirde böyle bir yüksek kârgir yapı minareli nurlu cami yoktur.

Hüsam Paşa Camii, bir tepe başında kurşunlu ve kârgir minareli sanatlı camidir. Aşağı Tekye Camii, fukara yeridir. Adlî Efendi Camii, süslü mabeddir. Ahmed Paşa Camii, ruhaniyetli camidir. Şehreküstü Camii, sâlihler yeridir. Kadın Ana Camii, gayet süslü geniş camidir ve cemaati çoktur.

Halkı gayet musallî olduğundan her (---) bunlar meşhur camilerdir.

Mescitlerini bildirir: Tamamı 24 adet adet mescittir. Bunlardan kalabalık cemaate sahip çarşı içinde Arasta Mescidi, Tabahane Mescidi, Haniçi Mescidi, Ortamescit, Sücâh Mescidi, Karakadı Mescidi ve Sinan Bey Mescidi.

Medreseleri: Vilâyet fatihi Gazi Hudavendigâr I. Murad Han'ın camii önünde Muradiye Medresesi derler bir mamur medresedir.

Dârülkurrâları: Hüsam Paşa Camii'nde, Ana Kadın Camii'nde ve Çarşı Camii'nde şeyhülkurrâ her hafta bir Kur'ân öğretir.

Dârülhadisleri: Kale fatihi Gazi Murad Han Camii önündeki medresede hadis ilmi okunur, dersiâmmı var.

Sıbyan mektepleri: Tamamı 11 adet sıbyan mektepleri var. Karakadı Mektebi, Cuma Mahallesi Mektebi, Hamam Mektebi ve Sinan Bey Mektebi.

Gönlü yaralı derviş tekkeleri: Hepsi 7 adet tekkedir, ama bunlardan Bayramî tarikatinde Sofyalı Balı Efendi Tekkesi ruhani tekkedir. Adlî Efendi Tekkesi, Emir Çelebi Sultan Tekkesi, Hüsam Paşa Camii yakınında Yukarı Tekke, Aşağı Tekke, Kadın Ana Tekkesi ve Oluk Mahallesi Tekkesi.

Gelen gidenler için kervansarayları: Ancak bir adet hasbî kervansarayı var, ama binde bir gibidir. Kale gibi baştan başa kurşun örtülü, birinci katta 50 adet ve ikinci katta 50 adet kârgir yapı odalar vardır. Ortasında bir geniş meydanında büyük havuz üzerinde bir mescidi var. At ahırı bin miktarı deve, at ve katır alır. Bu ibretlik yapı Küçük Emir Sultan'ın yapısıdır ve Büyük Emir de derler.

Tüccar hanları: Tamamı 7 adet bekâr tüccar hanları var. Sinan Bey Hanı, Karakadı Hanı ve Çömlekçizâde Hanı.

Hamamları: 2 adet hamamdır. Birisi Emir Efendi'nindir, ama Biregalitçe Nehri kenarında şehir dışında faydalı ılıcaları vardır.

Çarşı bedesteni: Tamamı 450 adet sanat ehli usta dükkânlarıdır. Bu güzellik çarşısı ile Küçük Emir Sultan Hanı arasında bir pâk kaldırım döşeli büyük meydanın tâ ortasında bir yuvarlak havuzu var ki şadırvanlarından ve ejder ağızlarından tatlı su havuza akıp tüm insanlar ve hayvanlar ondan susuzluklarını giderirler ki Şâfiî mezhebi üzere ona on bir pâk sanatlı havuzdur.

Bu mahalle yakın baştan başa kurşun kubbeleri yüksek, iki başı demir kapılı bir bedesteni var ki tüm yedi iklimin değerli kumaşları, eşyaları ve ipekleri bu çarşıda mevcut olup güzel ıtriyatın hoş kokusundan insanın dimağı kokulanır. Zira bu diyar halkı hoş kokulara ve türlü türlü ıtriyata düşkünlerdir. Mükellef kahvehaneleri de Emir Efendi'nindir.

İbret verici yapıları: Emir Sultan Kervansarayı yakınında Biregalitçe Nehri üzerinde 5 adet gözlü sanatlı köprü ve kale altında *[38a]* akan Biregalitçe Nehri üzerinde 5 göz ağaç köprü seyre değerdir.

Kısacası, bu şehir içinde anlattığımız han, cami, çarşı pazar, havuz, şadırvan, bedesten ve köprüler tamamen bu büyük Şeyh Emir Sultan'ın hayratlarıdır ki bu şehri o aziz *"Yâ Azîz"* ismine mazhar düşüp imar etmiştir. İşte Osmanoğlu devletinde bu tarikat önderi aziz şeyh ve bir de Yemen fatihi Sinan Paşa kimyaya malik olup bu kadar hayır eserleri yapmışlardır. Gerçekten de bir şeyh yalnızlık köşesinde neye malik olup bu kadar hayrat ede. Elbette *iksir-i a'zam* kimyası bereketiyle bu kadar eserler yapmış ki bir padişah malik değildir. Ve ziyafet evi imaret de Emir Efendi'nindir ki nimeti zengin ve fakirlere dağıtılır.

Halkın özel lehçesi: Tüm şehir halkı düzgün Türkçe bilirler, ama tüm reayaları Sırp ve Bulgar kefereleri olmak ile tüm vilâyât halkı Sırp ve Bulgarca konuşurlar, ama Arnavutça bilmezler. Bu şehre Ofçabolu vilâyeti yakın olduğundan bu şehir halkı Yörük kavmi lehçesiyle de konuşurlar. İnşaallah Yörük dili de yeri geldiğinde yazılır.

Erkeklerin giysileri: Hepsi çuka ferace, kontuş ve serhatli kürk, beyaz sarık, boğası kaftan ve ipek de giyerler.

Kadınlarının giysileri: Bütün kadınları yassı başlı ve çemberli tülbent, siyah boğası ve beyaz aba ferace giyip edeplice gezerler.

Can bağışlayan havası: Suyu ve havasının güzelliğinden halkı sağlıklı ve zinde olup İştib mahbûb ve mahbûbesi meşhurdur.

Sanayii: Rum, Arap ve Acem'in avcıları arasında İştib çakısı meşhurdur, ama rakısı yerilir. Genellikle sanatkârları çakıcıdır. Her yere hediye götürürler. Bir çeşit şebekeli ve keskin çakısı olur, ama bıçağı da olur, ama güzel değildir. 32 çeşit kirazı sicilde yazılıdır ki ceviz kadar sulu ve yemesi hoş kirazları olur, ancak keçi memesi hepsinden meşhurdur.

Âbıhayat nehirleri: Şehir içinde Küçük Emir Sultan Köprüsü altından ve kale dibinden akan Biregalitçe Nehri 5 konak yer dolaşıp tâ Usturumca şehri karşısında Bobosta Yaylası'ndan ge-

lip bu İştib'den güneye doğru 3 saatlik yer gidip Vardar Nehri'ne karışır hoş sudur ve sindirimi gayet hızlıdır. (---) (---) (---)

İştib şehri şehrengizinin tamamlanması:

..... (3.5 satır boş).....

İştib'in ziyaret yerleri: Evvelâ Hüsam Paşa Camii'nde Şeyh Muhyiddin-i Rumî hazretleri medfundur, *sırrı aziz olsun.*

Sofyalı Balı Efendi Tekkesi ve Küçük Emirzâde Cenân Efendi ziyareti: Sofyalı Balı Efendi hazretlerinin müridi olup Bayramî tarikatinde namlı olup *iksir-i a'zam*a malik olunca bu şehre yerleşmiştir. Ama bu İştib şehrinde bu kadar kurşunlu han, imaret ve gayri hayratlar yapan Büyük Emir Efendi Sultan, İstanbul'da Atmeydanı'ndan aşağı Kadırga limanı yolu üzerinde Koca Mehmed Paşa Camii'nin avlusunda medfundur. *Allah rahmet eylesin.*

Adlî Efendi Türbesi ve dahi Şehreküstü varoşunda kale altında akan nehrin altı göz ahşap köprünün başında Sünbül Efendi merkadi.

Sonra Hüsam Paşa Camii yakınında Alâeddin-i Rumî *sırrı aziz olsun* ve ona bitişik Mevlevî Şeyhi Mustafa Efendi; fâzıl, âlim ve âmil imiş, halkın ziyaretgâhıdır. *Allah hepsine rahmet eylesin.*

Büyük zatlardan yüz adet azizler ziyaret ettik, ama çok gezmekten hatırımızda kalan bunlardır ki yazıldı. *Allah hepsine rahmet eylesin.*

Daha sonra İştib şehrinin tüm ileri gelen zarif, şair ve safalı dostlarıyla vedalaşıp ve nice hediye ihsanların alıp kuzey tarafa gidip Biregalitçe Nehri'ni atlar ile geçip bu nehir kenarınca 2 saatte,

Osman Ağa Köyü'nü ve nice kuleli mamur köyleri geçip,

Balvan Köyü: Müslüman Yörükân köyüdür. Bir güzel, hoş mescidi var. Bu köy serbest zeamettir. Oradan yine kuzey tarafa 4 saat Kıratova şehri kazası köylerinden,

Maden Köyü menzili: Serbest zeamettir, bağlı bahçeli tüm kefere köyüdür ki reayalarının hepsi Girid gazasına güherçile işleyip Selânik'de baruthaneye götürürler.

Oradan 2 saatte yine kuleli, mamur köyler geçtik. Bu mahallerde haydut Bulgar kefereleri çok olmak ile tüm köylerinde yüksek kârgir yapı dört köşe demir kapılı büyük kuleleri vardır. Oradan,

Haydut yatağı, yani cehennem Koçana kasabası'nın özellikleri

Bulgarcada (---) *[38b]* (---) demektir. Kıratova nahiyesidir ve Köstendil beyinin hâssıdır ki subaşısı hâkimdir. Ama o dahi haydut kefereleriyle birliktedir ve niyâbettir. Tüm reayası açıkça haydutlardır ki kervan bozarlar. Cenâb-ı Kibriyâ bizi koruyup burada Kasım Ağa'nın hanesine dahil düşüp canımızı kurtardık. Eğer bu başımızdan geçenleri bir bir yazsak Allah bilir bir kitapçık olur.

Bu kasaba bir (---) deresinin kenarında ve bir geniş öz içinde tamamı 600 adet saz, kamış, tahta ve kiremit örtülü bağlı ve bahçeli, ağaçlıklı, gölgeli mesiregâh, avlak dağlar ve ormanlar içinde bulunan bir verimli zeminde geniş kasaba, bir diyardır, ama halkında asla merhamet yoktur. Dağlarına avlanmaya giden, haydutlara kendi av olup şehre çıplak gelir veya baştan olur.

Bu kasaba içinde kiremit örtülü bir cami, bir mescit, bir han ve 15 dükkân var, başka imâret yoktur. Ancak hepsi 10 kadar Müslüman haneleridir, gerisi Bulgar ve Sırp kefereleri evleridir. Ayandan Kasım Ağa ve kardeşi Mehmed Ağa'nın haneleri gelen geçenlere konuk sarayı olup nimetleri zengin yoksul, yaşlı genç, Hıristiyan putperest herkese bol bol dağıtılır. Bunlar da bu menzilde olmasalar bu dereden kuş uçmazdı. Kasım Ağa bu hakire 20 yiğit tüfengli yoldaşlar verip sabahleyin doğu tarafa dağlar, ormanlar ve nice bin sürü koyunlar geçip 4 saatte,

Yeni kasabası: Bosna Eyaleti'nde Yenipazar şehridir. Bu Köstendil Sancağı hükmünde Kıratova nahiyesi ve Köstendil beyi hâssıdır, subaşısı hâkimdir. 1035 tarihinde Sultan IV. Murad zamanında imar olmak ile Yenipazar derler. Şehri bir öz içinde bağlı bahçeli, tamamı 300 adet kiremit örtülü mamur kasabadır. Haftada bir pazarı durup çok kalabalık insan toplanır. Bir camii, bir hanı ve 17 dükkânı var, başka yapı yoktur.

Oradan **Koçana Yaylası**'nı aşıp 6 saatte **Derbend Köyü**'nü geçip,

Çarunasulu Köyü menzili: Bulgarca ulu hünkâr köyü demektir. Bir dağ eteğinde 100 evli ve bir kârgir minareli hoş camii var, Müslüman köyüdür. Bu köyün doğu tarafından İştib şeh-

ri içinden akan nehir akar. Bu köyde Balı Bey hanesinde konuk olup padişahane zevkler edip ayandan Korucuoğlu'yla da dostluk kurup can sohbetleri ettik. Oradan yine doğu tarafına giderken İştib Nehri suyunu atlar ile geçip bir dere içinde yarım saat gidip,

Gabrova Köyü: 40 evli kefere ve Müslüman köyüdür ve kiremitli bir camii var, ama minaresizdir.

Oradan yine doğuya baş yukarı **Vuleçe Yaylağı**'nı, çamlı ve karlı belleri, tehlikeli yolları ve ulu dağları aşarken her çam ağaçları gökyüzüne doğru baş uzatmış yüksek ağaçları seyrederek (---) saatte,

Ortacuma kasabası menzili: Düşeniçse Nahiyesi'ndendir. Tamamı 200 kiremit örtülü evlerdir ve 4 adet mihraptır. Büyük cami kiremitli ve cemaati çoktur, ama tekkesi yoktur. Ve 80 adet dükkânı vardır, ama bedesteni yoktur. Hamamı ılıcalardır. (---)

Ortacuma ılıcasının özellikleri

Bu mamur kasaba yakınında 4 adet ılıcası var ki eğer büyük bir şehir yakınında olsalar hayrat sahipleri güzel eserlerle imar ederlerdi, ama günümüzde ikisi ufak tefek kiremit örtülü camekânlar ve geniş havuzlar ile yapılmış ılıcalardır. Bu ikisi gayet sıcak sululardır. Soğuk su koyup ılık olur.

İki adet ılıcalar da vardır. Onların üzerleri açıktır, ama yine havuzları ona ondur. Bunlara kefereler girer. Çok zayıflamış at, katır ve sığırları bu açık ılıca suyuyla yıkayınca o kadar yağlı ve etli hayvanlar olur ki uyuzları gidip tüyleri samur gibi ışıldayıp o hayvanlar çok sevimli olurlar. İnsanlar bu ılıcaların suyundan içseler 7 günde uyuz ve hararetleri, leke ve sedef hastalıkları gidip sağlıklı olurlar.

Kiraz mevsiminde 40-50.000 insan çadırlarıyla gelip konaklayıp 10 gün 10 gece içip eğlenirler, bu ılıcalara girip berrak sularından içip semiz olur. Bu kaplıcalar Düşeniçse şehrine yakın olduğundan tüm Düşeniçse sanat ehli çadırlarıyla bu yere gelip kâr ederler. Kısacası faydalı ve lezzetli sulu ılıcalardır ve çevreleri baştan başa bağ ve bahçelerdir. Köstendil elması gibi lezzetli elması olur.

Sonra bu ılıcalardan 2 saatte kuzeye gidip Düşeniçse suyu kenarında,

Boboşova kefere kasabası menzili: 500 adet saz ve kiremit örtülü kefere evleridir. Düşeniçse toprağında naiplik ve Sokollu Mehmed Paşa'nın vergilerden kesilmiş *[39a]* vakfıdır ki hâlâ İbrahim Hanzâdeler mütevellîsi olup onların tarafından 100 adamla voyvodaları hâkimdir.

Bu kasabanın ensesinde iki saatlik dağ ve rağları, yakın ve ırağları baştan başa bağ ve bahçeleri cihanı tutmuştur. Tamamı 9.000 adet Bulgar kefereleri reayası vardır. Burada olan mahbûbe Bulgar kızların maralî ve ceylân gözleri ve şirin sözleri var ki görenin aklı gider.

Bu kasabada ancak mütevellî için bir mescit, bir saray, bir büyük han, 50 kadar dükkân ve Arbina adında ünlü bir kilise var, tüm kefereler orada âyîn ederler ve hanelerine giderler.

Burada haftada bir kere pazar günü çevre köylerinden nice bin insan toplanıp alış veriş ederler.

Bu Boboşova kasabasının ürünlerinden peynir gibi bir lezzetli sarı yağı olur ki Rum, Arap ve Acem'de dengi yoktur. Sanki Erzurum Eyaleti'nde Kemah Kalesi'nin katık peyniridir.

Bu süslü kasaba öyle bir verimli zemine kurulmuştur ki bir pâk topraklı bayır dibinde Köstendil şehri içinden akan Karasu kenarında ve Düşeniçse kasabası içinden akan Hırmat Nehri'ne karıştığı küçük iki nehir mahallinde geniş bir yerde gayet mamur kefereler kasabasıdır. Anılan iki nehir bu kasaba yakınında 5 göz sanatlı ağaç köprü altından geçip akarak (---) yakınında Rum Denizi'ne karışır *vesselâm.*

Oradan kalkıp kuzey tarafa 2 saatte,

Düşeniçse kasabası menzili: 1062 tarihinde Silisre vilâyetinden Rumeli'ne Melek Ahmed Paşa efendimizle geldiğimizde bu kasaba anlatılmıştır. Ama şimdi bu gelişimizde birkaç gün konaklamak gerekti, zira yollar tehlikeli olduğundan Melek Ahmed Paşa efendimizin bizde olan Arnavutluk'dan getirdiğimiz emanet mallar başımıza belâ oldu, o yüzden Düşeniçse kasabası'nda konduk. Bir gün vilâyet halkından 300 kadar cürd atlı silâhlı adamlar ile Düşeniçse'den batı ile güney yönü arasına gidip,

Sitarova Köyü ılıcasının özellikleri

Bu köy Düşeniçse nahiyelerinden 300 adet haneli bağlı ve

bahçeli, kefere ve müslim köyüdür. Bu köyden dışarı yeşillik geniş bir vadide kârgir olarak yapılmış bir ılıcadır, ama seyirliktir. Köstendil ılıcalarından faydalı suyu vardır, ama o kadar şiddetli sıcak su değildir. Soğuk su karıştırmadan yıkanılır. Ilık ve rahat içilecek ılıca suyudur ki hayrat sahibi Gazi Lala Şahin Paşa bu hoş ılıca üzerine camekân kubbe ve bir yıkanacak yer olarak havuz ve şadırvan yapıp bu ılıcayı imar etmiş. Burada da Temmuz ayında ve Nevruz başlangıcında binlerce insan toplanıp büyük kalabalık olur ve burada ılıca eğlencesi yaparlar. Ancak faydası kadınlara mahsustur. Özellikle hamilelikte bir kadın sıkıntı çekerse bu ılıcaya girip ılık suyundan içse belki havuzdan çıkmadan doğurur. Tâ bu derece kadınlara faydalıdır.

Hakir de tüm safâlı dostlar ile bu kaplıcaya girip biraz dinlenip dönüşte avlanarak yine Düşeniçse kasabasına gelip bir gece daha konuk olduk. Ertesi bize şehir ayanından eski dostlarımız bu hakire 100 adet pür-silâh namlı yiğitler koşup bütün dostlar ile vedalaşıp doğu tarafa 2 saatte,

Lala Şahin Paşa Derbendi

Allah saklasın kuş uçmaz ve kulan yürümez, dedikleri bir korkunç, tehlikeli, pusu yerli ve kayalıklı bir amansız boğazdır ki Rum, Arap ve Acem'de Lala Derbendi adıyla meşhur olmuş bir dar yoldur ve sarp beldir. Hatta bu mahalde Gazi Hudavendigâr, yani Sultan I. Murad Veziri Lala Şahin Paşa 70.000 askeriyle bu tehlikeli derbendden geçerken Destpot Kral adlı melun pusu yerlerinden 40-50.000 kâfirle Lala Şahin Paşa üzerine ansızın saldırıp gaziler savaşa savaşa 20.000 İslâm askeri burada şehit olmuştur. Hâlâ anayol üzerinde bütün nurlu kabirleri bellidir. Lala Şahin Paşa da şehit olup bu dere içinde bir sofada yatmakta olup gelen geçenlerin ziyaretgâhıdır. Onun için bu tehlikeli yere Lala Şahin Derbendi derler.

Allah'a hamd olsun bu mahalde bir zarar görmeyip esenlikle geçip Samakov Yaylası ve Sahrası içinde 50 pare mamur köyleri geçtik. Tüm reayaları Bulgardır, avrat ve oğlanları demir cevheri çıkarmada çalışmaktadır. Bütün cevheri çuval çuval Samakov şehrine getirip Samakov eminine satarlar.

Bu köyleri 5 saatte geçerek nice yüz adet demir madenleri

çıkar yerleri, dereleri ve tepeleri geçip Rila Yaylağı ve Samakov Yaylağı ulu dağlarını seyr ederek 4 saatte, *[39b]*

Samayakov şehri, yani harap
Samakov Kalesi'nin özellikleri

Despot Kral'ın atası olan Sırp keferesi banı Samayakov adlı şahsın yapısı olduğundan Samayakov'dan bozma Samakov derler.

Nice kefere kralları bu kaleye malik oldum sanmışlar, sonunda helâk olmuşlardır. Hâlâ Malikü'l-mülk hükmündedir. 772 tarihinde Gazi Hudavendigâr ki Gazi I. Murad Han'dır, bu kale onun fermanıyla gazi ve sonra şehit Vezir Lala Şahin Paşa fethidir. Çarpışma sırasında bu kale altında zorluk ve sıkıntı çektiğinden bir daha bu kaleye kâfirin iştahı kabarmasın diye bu sağlam suru temelinden yıkmıştır. Hâlâ yer yer duvarının temelleri bellidir.

Hükumetleri Rumeli Eyaleti'nde olup Osmanoğlu padişahlarının hâss-ı hümâyûnudur ki başka emin hâkimi vardır. (---) akçe iltizamdır. Bir hâkimi de 300 akçe payesiyle şerif kazadır ve nahiyesi 70 adet köylerdir. Kethüdayeri, yeniçeri serdarı, bâcdârı, muhtesibi, şehir kethüdası ve harac ağası vardır, ama müftüsü ve nakibüleşrafı yoktur, Sofya şehrinden fetva alırlar, zira gayet yakındır. Vilâyet halkı ve tüm Sırp ve Bulgar reayaları kadar Osmanoğlu hükmünde öyle varlıklı ve zengin reaya ve berâyâlar yoktur.

Samakov şehrinin zemini

Işkır Nehri kenarında 12 göz ağaç köprü ile geçilir geniş bir boşlukta tamamı 1.700 adet saray gibi bakımlı ve şenlikli, baştan başa kiremit ile örtülü mamur hanelerdir. 11'i Müslüman mahallesidir, geri kalanları kefere ve Kıptî mahalleleridir.

Ve tamamı 12 adet mihraptır. Bunlardan kalabalık cemaate malik çarşı içinde Hünkâr Camii, bir uzun, sanatlı, şirin ve düzgün alaca minaresi var ve dış tabakalarından cihan baştan başa seyr olunur. Tamamen kiremit ile örtülü nur üstüne nur bir camidir ki kapısının üst kısmında tarihi celî güzel hat ile böyle yazılmıştır:

Yessir lenâ hayyi haseneti mescidi'l-mü'eyyed,
Allâhümme târîhahu min (?) es-Samed,
Seyyidü'l-hak beytü'l-ahad.

Sene (---)

Yine çarşı içinde Malkoç Bey Camii, buna Yeni Cami derler.

Şeyh Efendi Camii ve Yunus Voyvoda Camii. Bu 4 adet camide cuma namazı kılınır. Kiremit örtülü mümin mabedgâhlarıdır.

Ve tamamı 8 adet mescitlerdir. Ve hepsi 2 adet medresedir. 3 adet de sıbyan mektebi vardır.

Ve tamamı (---) adet tarikat ehli abdal derviş tekkeleri vardır. Bunlardan Malkoç Bey Tekkesi ve (---)

Ve hepsi 6 adet kârgir yapı tüccar hanları var, bunlardan Malkoç Bey Hanı mamur ve sağlamdır. (---) 2 adet aydınlık hamamı var.

Ve 240 adet dükkânları var, ama bedesteni yoktur ve her sanat ehlinden bulunur, ama demircisi gayet çoktur.

Her evde birer âbıhayat sular akar, ama suları güzel değildir. Zira tüm suları demir madeni çıkan dağlardan doğduğundan faydasız suyu vardır. Tabiat sahibi olan kimseler kuyu suyu içerler.

Çarşı başındaki meydanda Matbah Emini Mahmud Efendi henüz yeni yapı dört köşeli bir çeşme yapıp her tarafında adam kolu kalınlığı ikişer lüle su akar, hepsi 8 adet gözlerdir. Her köşesinde birer fıskiye ile şadırvanlar fıskiyelerinden fışkırmada ibretlik bir hayrattır.

Suyu ve havası gayet yüksek zemin olmakla kışı çok sert olup dağları büyük yaylaktır ki yeryüzü yaratılalıdan beri dağlarında karı ve tatlı suları eksik değildir. Işkır Nehri bu Samakov Yaylası'ndan doğup Sofya şehrinin doğu tarafında Kenan Paşa Çiftliği dibinde ahşap köprü altından geçip kuzey tarafa Sofya sahraları içinde akarak Niğbolu Sancağı toprağında Pileve şehri yakınından geçip bir saat aşağı Zamit adlı köy dibinde derya gibi Tuna Nehri'ne karışır.

Bu Samakov'un şiddetli kışından bağları azdır. Ancak kavak ve söğüt ağaçları çoktur.

Nice bin bahçeleri, dükkânları ve evlerini Işkır Nehri harap etmiştir. Hâlâ harabesinin kalıntıları bellidir. Tüm yaşlılarının söylediklerine göre "Sonunda bu zorlu Işkır Nehri, bu Samakov şehrini yıkar" derlermiş. Allah bilir ya yine öyle olur, zira aktıkça şehir üzere meyilli gelir. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) ***[40a]***

Beğenilenleri, sanatlı kafesli demir fanusları, demirden rezeli ve kalaylı sofra iskemleleri sefer ehline bile götürmek mümkün yahşı şeydir. Türlü türlü kilitler, at yük bağlama ipleri, demirden kurt ve arslan kapanları, demirden sandukacık içinde kahve değirmeni, gerektiğinde un bile öğütür, çok ince unu olur.

Bu Samakov'un Freng çivisi, lofça, zağra, ortasayış, yüleme, miyane ve tahta çivileri tüm diyarlara yayılıp cihanı tutmuştur.

Bu Samakov şehrinde ve çevredeki nahiyelerde toplam 110 adet demir işleyen işliklere bu diyarda samakov derler. Nemrud ateşinin yakan körüğünü 10 adam çekemez, su değirmeni körüğü çekip Nemrud ateşi hasıl olur. Fil karnı kadar demir örsler üzere Yemen akiki gibi kırmızı demirler ki ateşten çıkmıştır, o demirleri demirci ustaları birer çeşit sanatlı dolaplar ile kızgın demirleri örs üzerine koyup camız kellesi kadar çekiçleri yine bir sanat ile su dolapları çekiçleri kırmızı demire vurunca zemin titrer.

İşbaşında ancak iki usta, örs üzerine dolap ile birer ikişer kantar demirleri çekiç altına koyup çekip vermede olup demir uzayıp bir çubuk olunca yine bir sanat ile çekiç dolap çarkının suyunu kesip gece gündüz böyle bir iş işlerler ki böyle bir işi demirciler piri Hazret-i Davud etmemiştir. Nice yüz bin gezgin böyle dev gibi işi görmemiştir. Gerçekten de seyre değerdir ki mısra,

İşitmek nasıl görmek gibi olur?

mısraı üzere bizzat gidip görerek öğrenmeyince anlatılabilecek bir şey değildir.

Zira İstanbul'da top dökmek, Karadaniska şehrinde top güllesi dökmek, Kırım ülkesinde Çüyinçi köyünde demirden Tatar kazanı dökmek ve bu Samakov'da demir dövmek gerçekten de insanoğlu işi değildir, ancak kara dev işidir. Gören adam şaşırıp hayretler içinde kalır.

Sonra bu Samakov'dan her sene Selânik iskelesine ve Varna iskelesine kısacası tüm Osmanlı ülkesine her sene 8.000 araba demir gidip her şehirde ustalar istedikleri eşyaları yaparlar.

..... (3 satır boş).....

Samakov şehri ziyaret yerleri

Evvelâ **Malkoç Bey ziyareti,** camii kapısı önündeki nur

dolu türbesinin kapısı üzerinde usta hattatın celî yazısı ile tarihi budur:

Rûh-ı Kudsi kasd edip tarih ana,
Dedi tarihin beğim hayrun cemîl.

Sene (---)

Şeyh Şâkirî Efendi, Sofyalı Balı Efendi halifelerinden mübarek bir kimse imiş. Malkoç Bey kabristanında medfundur, *sırrı aziz olsun.* (---) (---) (---)

Bu şehri de gezip dolaşıp yoldaşlarımız dönüp bu şehirden de 100 adet silâhlı yiğitler alıp doğu tarafa Samakov Yaylağı'nı Temmuz ayında kar üzere yüz bin sıkıntı ile aşıp koca Rila Yaylası eteklerinden geçerek yokuş aşağı inerken Allah'a hamd olsun kar kalmayıp aşağı indiğimizde toz tozar. Bu koca Rila Yaylası'nda bahar günlerinde 700 adet egrek koyun yaylaya çıkar. Her egreği yüzer bin koyundur.

Bu yayla Gebze kasabasında Mustafa Paşa Camii evkâfıdır ki 100 atlı ile yayla ağası koyun hakkı toplayıp mütevellîye teslim eder, o da bu haktan yararlananlara haklarını verir.

Bu Rila Yaylası'na Despot Kral Yaylası bitişiktir ki Tatarpazarcığı şehrinden ve nice uzak mesafeki yerlerden gözükür. O da şenlikli bir dağ ve Yörükân mekânıdır. Hele sağlıkla Samakov belini aşıp baş aşağı 4 saat gidip,

Sofya şehri menzili

Daha önce bu şehir (---) tarihinde Melek Ahmed Paşa vali iken genişçe yazılmıştır. Allah'ın hikmeti İştib'de ve Düşeniçse'de haber almıştım, ama Yaratıcı'nın hikmeti biz de Sofya'ya 1072 yılı Receb ayında geldiğimizde Melek Paşa efendimiz de alay ile şehre girerken biz de yüklüklerimizle alayına katılıp atımdan ***[40b]*** inip yaya yürüyerek Melek Ahmed Paşa efendimin üzengisini öptüğümde,

"Bre Evliyâm, bre benim canım seyyah-ı âlemim. Sen safâ geldin ve hoş geldin" deyince hakir,

"Boş gelmedim, istediğinizden daha fazla dolu geldim" dediğimde fazlasıyla hoşlanıp gülümseyip "Atına bin" deyince üzengisiz Hamis adlı atıma binip at başı beraber Sofya şehrine girerken hakir geri kaldım, bir Âsaf alayı ile Melek Paşa Sofya'ya girmiştir. Bu alayı felek ancak görmüştür. Hakir doğru paşala-

ra özgü saraya ağırlığımla varıp o an mektupları, arz ve hüccetleri, bütün malı ve tüm hediyeleri 3 sancak beylerinin defterleriyle hediyelerin hepsini Paşa huzurunda hazinedara teslim ettiğimde Paşa,

"Evliyâm, gerçekten de mertsin, sadık dostum, akrabam ve sır ortağımsın, iyi yerinde yetiştin" deyip hakire o an bir kat elbise ve bir serâser hil'at giydirip bir kese Bundukan guruşu verip bol bol hayr dualar edip hizmetçilerime onar altın, birer çuka ve kumaş bağışlayıp elini öperek şereflenip Yakub Çavuş adındaki velinimetin hanesinde konuk olup 3 gün Sofya şehrinde oturduk. Allah'a hamd olsun yüzümüzün akıyla emâneti teslim ettiğimde sanki Demâvend Dağı yükünden kurtulup çok sevindim ve akranlarım arasında efendimiz yanında seçkin oldum. Üçüncü gün Sofya'dan İstanbul'a gidecek sırada efendimiz koşumuyla hakire bir küheylân muteber at, sâfinâtü'l-ciyâd benzeri rüzgâr gibi hızlı at bağışlayıp bindim. Oradan,

1072 Recebinde [Mart 1662]

Sofya'dan İstanbul'a gittiğimiz menzilleri bildirir

Evvelâ Sofya-i sâfiyeden çıkıp Receb ayının 15. Pazar günü doğu tarafa o lâlezâr ova içinde (---) saat gidip,

Lozna Köyü menzili: Daha önce anlatılmıştır. Oradan,

Hacı Karaman Köyü menzili: Bir geniş bir ovanın bitiminde 300 haneli ve bir hoş camili mamur köydür, ama kasaba olmaya müsaittir. Sofya paşalarının hâssıdır ki başka voyvodası hâkimdir. Bu köyün çevresi tamamen birbirine bitişik mamur köylerle bezenmiştir. Oradan kıble yönüne,

Ormanlı Köyü menzili: Bu da Sofya Ovası'na kurulmuş bir camili ve 300 haneli tamamen zeamettir. Oradan yine kıble yönüne,

İhtiman kasabası menzili: Bu da 1063'de anlatışmıştır. Oradan,

Yeniköy menzili: Bulgar keferesi köyüdür ve gayet mahbûbe kızları olur. Kapılı Derbend adıyla âlemce meşhur köydür. Oradan yine doğuya gidip,

Tatarpazarcığı kasabası: Bu da daha önce anlatılmıştır. Bu mahalde "Filibe ve Edirne üzeri kalabalıktır" diye o tarafa gidil-

meyip sol kola Eski Zağra üzere sapıldı. Oradan biraz kuzey tarafıyla doğuya meyilli 5 saat gidip,

Kırnagol Köyü menzili: Rum köyüdür. Oradan 5 saatte,

Urumlar Köyü menzili: 500 haneli mamur Rum köyüdür ki İstanbul'da İbrahim Paşa Camii evkâfıdır. Oradan 4 saatte yine doğu tarafa gidip,

Köseli Köyü menzili: Müslümanlardır ve bir güzel camii var, Hacı Süleyman adında bir hayrat sahibi yapmıştır, hâlâ 50.000 altın vakfı vardır. Camiin avlusu çevresinde Halvetî tekkesi var ki 40-50 adet fukara odaları var. Bu köy ve bu cami bir sık ormanlı ve yüksek ağaçlı koru içinde kurulmuş köydür. Bu köye yakın gözüken Konuş adlı köyde,

Meyyitoğlu ziyaret yeri: Gönül erbabının ziyaret yeridir. Bu Meyyitoğlu'nun annesi hâmile iken vefat eder. Allah'ın emriyle iki ay sonra bu kabir sahibi Meyyitoğlu Gazi Mehmed Bey doğar, ağlayıp bağırışlarını duyup kabirden çıkarırlar. Yıldırım Bayezid Han oğlu Sultan Musa zamanında beylerden olur. Vefat ettiğinde üzerine Çelebi Sultan Mehmed bir nurlu türbe, bir cami ve bir aşevi imaret yapar, hâlâ mamur ziyaretgâhdır. Bunu daha önce ziyaret etmiştik.

Allah'a hamd olsun yine ziyaret edip tekrar **Köseli Köyü**'ne geldik. Bu anılan köyler hep Filibe Ovası'na kurulmuş İrem gibi mamur köylerdir. Oradan 4 saat,

Çırpan kasabasının özellikleri

Burası Rumeli Eyaleti'nde 150 akçe payesiyle 32 köylü kaza ve zeamettir. Tamamı 7 mahalle ve 6 mihraptır. Dördü mahalle mescitleri ve ikisi de camidir. Biri Yeni Cami ve biri Eski Cami'dir. *[41a]* Bir basık hamamı var, Sultan Musa Çelebi yapısıdır ki Timur olayında bu Musa Çelebi birkaç sene Rumeli'ne padişah olup bu şehirleri o feth etmiştir. Daha sonra Çelebi Sultan Mehmed bu Musa Çelebi'yi katletmiştir.

Bu Çırpan kasabası yüksek kayalı bir yere kurulmuştur. 600 adet kiremit ile çatıları örtülü mamur evlerdir. Bunlardan mükemmel ve donanımlı Kadı Mehmed Efendi Sarayı, Filibe Ovası'na bakar şahnişin ve pencereleri var. Tüm vezirler bu eski hanede konuk olurlar.

Ve 2 adet hanları, 3 adet mektebi ve 3 adet tekkeleri var. Ve

toplam 200 adet dükkânları var, çarşısı o kadar mamur değildir.

Bu kasaba içinde asla kurşun örtülü yapı yoktur, ama bağları bahçeleri gayet çoktur. Oradan kalkıp yine doğu tarafa 2 saatte,

İkizler Köyü: Müslümanlar ve zeamet köyüdür. Oradan 2 saatte,

Arnavutlar Köyü menzili: Eski Zağra Kazası toprağında timar ve bağlı bahçeli kâfir köyüdür. Oradan 3 saatte,

Eski Zağra şehri menzili: Kalesi viran ve şehri şenlikli olduğu Sofya'ya giderken anlatılmıştı. Sözün kısası gayet mamur ve bolluk süslü şehirdir. Oradan (---) saatte,

Hızır Bey Köyü: Bir dağ dibine kurulmuş olup tüm evlerinin yüzleri kıbleye bakar bir Müslüman köyüdür ve İbrahim Hanoğulları evkâfıdır. Ancak bir camii var. Oradan 3 saatte,

Eski Zağra Yenicesi Kalesi menzili: Bunun da yukarıda özellikleri yazılmıştır. Oradan 3 saatte,

Kara Muradlı Köyü: Mamur Müslüman köyü ve Tatarhanîlerden Fındıklı Sultan hâssıdır ve bu mahal artık Özü Eyaleti hükmündedir. Oradan 4 saatte,

Bahçebınar Köyü: İstanbul'da Hümâ Sultan hâssıdır. Oradan 5 saatte,

Kızılağaç Yenicesi kasabası menzili

Tunca Nehri kenarında henüz virana yüz tutmuş bir geniş yeşillik lâlezar ovada kasabacıktır. Özü Eyaleti'nde Kırkkilise beyi hâssı olup voyvodalıktır ve 150 akçe payesiyle kadılıktır. Nahiyeleri 25 adet mamur köylerdir. Tamamı 300 adet kiremit örtülü ufak tefek fukara haneleridir. Bir kârgir yapı, kubbesi yuvarlak bir camii, bir hamamı, bir hanı, 20 adet hurde dükkânları tamamen Örenli Gazzâz Mehmed Çelebi hayratıdır. Hatta caminin kapısı üzere dört köşe beyaz mermer üzere Sultan Bayezid-i Velî üstadı Şeyh hazretleri hattıyla camiin acayip tarihi budur:

Sâhibuhu Mehmed bin el-Hacı Mustafa temme fî şehri Muharrem fî sene 888

Aynı böyle yazılmış tarihtir.

Bu kasabada bunlardan başka imaret yoktur, ama bağ ve bostanları çoktur. Bu kasaba önünde kıble tarafına büyük belde

Edirne 5 saatlik yerdir. Edirne'ye bu kasabadan giden bu mahalde akan Tunca Nehri üstündeki ağaç köprüden geçip Edirne'ye gider. Bu sanatlı köprü İbrahim Hanoğulları vakfıdır. (---) (---) Buradan yine kalkıp doğu tarafa 5 saatte,

Derbend Köyü menzili: Bir dağ dibinde 300 haneli Bulgar kefereleri köyü ve Süleymaniyye Camii evkâfıdır. Oradan 4 saatte,

Sarı Talışmanlı Köyü: Müslümanlardır. Bir güzel camii var, ama bir taşlı zeminde bulunduğundan suları yoktur. Bu da vakıf köydür. Bu köyden kuzey tarafına yarım saat yakın,

Muhyiddin Baba Türbesi ziyaret yeri: Âl-i Abâ-yı Bektaşî tarikatinden bir ulu sultandır. Bir gezinti ve dinlenme yerinde mamur nurlu bir türbedir. Nice maarif erbabı dervişleri vardır. *Allah sırrını aziz etsin.* Oradan 5 saatte,

Bedri Köyü: Fatih Sultan Mehmed evkâfıdır ve Eski Poloz Kalesi'ne bir saat yakındır. Oradan üç saatte,

Kırkkilise şehri: Yukarıda bu şehir de ayrıntılı olarak yazılmıştır. Oradan doğu tarafa 3 saatte bayırlar aşıp,

Küçük Üsküp kasabası

Kırkkilise Sancağı'nda 150 akçe payesiyle aşağı kadılıktır ve bütün vergilerden kesilmiş Edirne Dârülhadisi'nin evkâfıdır ki başka voyvodası hâkimdir. Müslüman, Bulgar ve Rum keferesi reayaları gayet çoktur. Freng, Ermeni ve Yahudi yoktur ve zengin tüccar kefereleri gayet çoktur. Tamamı 6 adet mahalledir ki bir tepeden bir tepeye kadar tamamı 3.000 adet kırmızı kiremitli tek katlı ve iki katlı sanatlı, işlemeli, süslü saraylar ve güzel köşkler var.

Ama çarşı pazarı süslü değildir. Genellikle insanlar köşe köşe ***[41b]*** haneleri altında birer dükkân şekilli işyerleri yapmışlar. Onun için dükkânlarının sayısı belli değildir.

Müslüman mahallelerinde bir camii var, eski yapıdır. 6 adet mescidi, 4 hanı ve bir küçük hamamı var, başka imaret cinsinden bir eser yoktur. Keferesi çok olmakla bağları gayet çoktur ki şarabı cihanı tutmuştur.

Suyu ve havasının güzelliğinden mahbûbe Rum keferesi kızları olur ki her biri kırmızı yanaklı peri kızı, peri yüzlü, parlak yıldız gibi kızları vardır ki pazar yerinde konuklara malla-

rını satıp kendileri güzellik yıldızı iken müşteri ile güzellik pazarı ederler.

Bu kasabada olan zamane güzeli Bulgar kızlarının yüzlerinin güzelliği bir mertebededir ki saçlarının her belikleri gece gündüz tel tel dağınıktır ki görenlerin akılları darmadağınık olur.

Benlerinin her tanesi Hâşimî beni gibi bin gez Tatar müşgü değer. Hâlâ her birine hakkâk eli değmemiş ve acemi elleri ermemiş bir işlenmemiş inci gibi peri yüzlü kızları olur. Kırkkilise, Vize ve Saray kasabaları halkı bu kefere kızlarından nikâh ile güzeller alıp döl döş sahibi olur nice yüz Müslümanlar var, tüm nikâhlıları kefere kızlarıdır. İmâm-ı hümâm-ı Azam mezhebinde caizdir, *Allah rahmet eylesin.* Gerçekten de güzel mezhebimiz vardır.

Bu Üsküpçük kasabası içinden akan tatlı su (---) Nehri'dir ki dağlar aşıp tâ Karadeniz kıyısında Istıranca Dağları'ndan gelip akarak Ergene Nehri'ne karışır. Ergene Nehri dahi Enez Kalesi yakınında Akdeniz'e karışır. Sonra buradan Melek Paşa efendimiz Vize beyine bu hakiri gönderip hizmetçilerimizle doğu tarafa mamur köyler içinde 4 saatte,

Eski Vize Kalesi'nin özellikleri

Kostantin kızı Vizo adlı bir melike yapısı olduğundan o melike ismiyle isimlenmiş güzel bir kale imiş. Zamanla biraz harabe olmuş kalesi bir sivri kaya üzerinde beşgen şekilli eski bir taş yapıdır. (---) tarafına kapısı var, kale içinde 300 adet kiremitli güzel evler var, kiliseden bozma Fatih Sultan Mehmed Camii var, kubbesi kurşun ile örtülü mamur camidir. (---) (---) (---)

(---) tarihinde Fatih Sultan Mehmed Boğazhisarı kalelerini yaptığı sene bu kaleyi Rum keferesi elinden aman ile almıştır. Hâlâ Özü Eyaleti'nde başka sancakbeyi tahtıdır. Beyinin hâssı padişah tarafından 224.475 akçedir ve bu sancakta Yörükân beyi vardır, o da başka hâkimdir. Onun da hâssı 178 akçedir.

Bu sancakta zeamet 3 ve timar 79'dur. Çeribaşı, yüzbaşı ve alaybeyisi var. Sefer sırasında tüm timarı erbabı kanun üzere cebelüleriyle ve beyinin 500 askeriyle toplam 1.500 asker olup memur olduğu sefere giderler.

150 akçe payesiyle ve 150 adet köyleriyle iyi kadılıktır, zira

gayet mamur sancaktır. Beyine 8.000 guruş ancak olur. Zulm edip bir tane kanundan fazla alsa reayası çarığın giyip bir günde Der-i devlete gelip şikayet eder. Bu şehirde kethüdayeri, yeniçeri serdarı, kale dizdarı, 50 adet neferatı, muhtesibi, şehir voyvodası, şehir kethüdası, bâcdârı ve harac ağası vardır, müftüsü ve nakibi yoktur, ancak ayanı eşrafı çoktur. Tüm reayası Yörükân Müslimleri, Bulgar ve Rum kefereleridir. (---) (---) (---)

Vize şehri yapıları: Tamamı (---) adet bağlı, bahçeli ve baştan başa al kiremitli biri biri üzere yüksek güzel hanelerdir. Yer yer kayalardan âbıhayat tatlı sular çıkıp evden eve uğrayıp her haneyi sular akarsuları vardır. Bey sarayı gayet geniştir.

Ve tamamı 12 mahalledir. Evvelâ (---) (---) (---)

Ve (---) adet mihraptır.

Ve (---) adet mahalle mescitleridir. (---) (---) (---)

Ve (---) adet medresedir. (---) (---) (---)

Ve (---) sıbyan mektebidir. (---) (---)

Ve (---) adet abdâlân fukarası yuvası tekkelerdir. (---) (---)

Ve (---) adet tüccar hanlarıdır. (---) (---)

Ve (---) adet aydınlık hamamdır. Kurşun kubbeli ferah hamamdır. (---) (---) (---)

Ve (---) adet çarşı pazar dükkândır, ama o kadar mamur ve süslü değildir.

Ama bağları bahçeleri çok olup süslü ve ürünü boldur.

Beğenileni, pırasası meşhurdur. (---) (---)

Suyu ve havasının güzelliğinden mahbûbeleri çoktur. (---) (---) (---) (---) (---) *[42a]*

Vize şehrinin ziyaret yerleri: Şeyh Gazanfer Efendi ziyareti (---) (---) (---) (---)

Buradan kıbleye doğru 9 saatte,

Yenehisar kasabasının özellikleri

Yapıcısı Tekrûr Kral'dır. Rumcada "yene", su kaynağı olan yere derler. Kasaba içinde bir âbıhayat su, kayadan kaynayıp bu kasabanın bağlarını bostanlarını sular saf bir sudur ki sanki Kevser suyudur. Bütün tarihçiler ve yaşlılar "Bu tatlı su Tuna Nehri'nden gelir" diye yazmışlar ve ihtiyarlar böyle anlatmışlar.

Kalesi bir yüksek tepe üzerinde taş yapı dört köşe güzel bir sur imiş. Hâlâ haraptır, zira fetih sırasında Gazi Mihal 769 tari-

hinde Gazi Hudavendigâr zamanında fazlaca zorluk çektiğinden fetihten sonra bu kaleyi harap etmiştir. İçinde imâret, dizdar ve cebehaneden bir şey yoktur, ama varoşu gayet mamurdur.

Tamamı 1.100 adet bağlı, bahçeli ve kiremitli hanelerdir ve (---) adet mihraptır. (---) (---) (---) Gerisi mescitlerdir.

İki adet hanı ve bir küçük hamamı var, ama 8 adet dükkânı olduğu 1066 tarihinde bu kasaba anlatılırken III. ciltte yazılmıştır, ama bağları bahçeleri ve âbıhayat suyuna aşk olsun. Burada Melek Ahmed Paşa gelip Vize paşası mektuplarını verdim.

Oradan kıbleye doğru 5 saatte,

Pınarhisar Kalesi'nin özellikleri

Bu da İstanbul tekfuru yapısıdır. Bu kale de 769 tarihinde Gazi Hudavendigâr, Gazi Mihal Bey eliyle feth etmiştir. Daha sonra Murad Han Edirne'yi feth etmiştir. Fetihten sonra bu Pınarhisar Kalesi yer yer yıkılmıştır.

İçinde imaretten bir şey yoktur. Kalesi bir kayalı tepe üzerinde bir büyük şeddadi eski yapı kesme taş bir savaş kalesidir. Ancak iç el olmakla gözden düşmüş bir garip kaledir. İçinde şiddetli kış günlerinde koyun ve keçiler kışlar. Bunun da aşağıda varoşu Yenehisar varoşundan mamurdur. Bunun da (---) sancağı beyinin hâssını voyvodası zabt eder, 150 akçe kadılıktır. Bu mahalde veziriazam hâssı da vardır. O da başka yönetimdir. Sipah kethüdayeri ve yeniçeri serdarı vardır.

Tamamı 400 adet kiremit örtülü cennet bağlı bahçeli evlerdir.

İki camii var, çarşı içinde küçük camidir, ancak cemaati çoktur.

Tamamı 3 adet hancağızları vardır. Ancak yüzer, yüz ellişer at ve katır alır küçük hanlardır. Ancak bir küçük basıkça hamamcığı var. Halkı hamama muhtaç değillerdir, zira herkesin ev hamamları vardır. Kefereleri gayet çok olduğundan hamamı o kadar işlemez. 20 adet de küçük dükkâncıkları var, başka kurşunlu imaretten bir yapı yoktur. Olduğu kadarca kasabacıktır. (---) (---) (---) (---)

Pınarhisar hayat suyu

Bu kasabanın tâ ortasında çarşı başında bir ibret verici pınarı kayadan çıkıp büyük bir havuza fışkırır, gürültüsü insa-

na dehşet verir. Saf ve beyaz billur gibi bir berrak sudur. Temmuz ayında sanki buz parçasıdır. Un değirmeni yürütür bir gür sudur. Büyük havuzdan taşıp şehirden aşağı bağları bostanları dolaşıp bir konak aşağı akarak Yene Nehri ile bir olup Ergene Köprüsü'nden geçip Tunca Nehri'ne akar, Arda ve Meriç ile hepsi bir olup Akdeniz kıyısında Enez Kalesi dibinde Akdeniz'e karışır.

Tuna Nehri'nin İstanbul'a aktığını bildirir

Bu Pınarhisar kaynağı hakkında Rum ve Latin tarihçileri, bu nehir tâ Tuna Demirkapısı'ndan gelir, derler, doğrudur. Zira bu hakir Tuna yalılarında bazı hizmetlerde bulunurken gördüğüm Tuna Fethülislâmı yanında bir demir kapı vardır; Rum, Arap ve Acem seyyahları aralarında meşhurdur. Ne zaman Tuna Nehri inişte olsa o demir kafes kapı belli olur. Bu kapıdan Tuna Nehri ejdeha gibi kıjgırıp girip tâ on konak yeraltından akıp bu Pınarhisarı'na gelir. Yıldırım Han oğlu Çelebi Sultan Mehmed vakfiyelerinde yazar ki; Mehmed Han Tuna kenarında Rusçuk Kalesi karşısında Tuna aşırı Yergöğü Kalesi'ni Eflak tarafında yaparken gemiler ile Tuna sahillerini seyrederek bu demir kapıyı görüp sorunca,

"Padişahım İstanbul'u yapan Madyan oğlu Yanko'nun kardeşi Yanvan Kral, 'Makedonya, yani İstanbul'da benim de bir hayratım olsun' diye var kuvveti pazuya getirip bu demir kapıdan yarıp tâ İstanbul'a yeraltından yollar edip İstanbul'un Terkos ve Azatlı dağlarından geçip Davutpaşa kırlarından Yenibahçe içine akarak Aksaray Mahallesi'nden geçip Lanka Kapısı dibinde Rum Denizi'ne Tuna Nehri *[42b]* karışıp tam 7 sene İstanbul içinde Tuna Nehri'nin bir kolu akardı. Daha sonra Yanvan Kral kardeşi Yanko Kral ile buluştuğunda,

İşte birader, Tuna Nehri'ni avrat gibi saçından çekip senin Makedonya şehrine akıttım, deyince hemen Allah kudretinin azametini göstermek için Hak emri ile Tuna geriye dönüp Büyük Çekmece ve Küçük Çekmece yolunda Tuna Nehri görünüp oradan denize girip o zamanlar bu Çekmece Gölleri meydana gelmiştir."

Hatta Büyük Çekmece Gölü'nde İbrahim Han tahta çıktığı an bir morina balığı çıkıp Topkapulu Mustafa Ağa morina balığını

Sadrazam Kara Mustafa Paşa'ya gönderir, o da İbrahim Han'a hediye gönderir. İbrahim Han'ın tahta ilk çıktığında ilk yediği nimet morina balığı olmuştur. Yemekten sonra içtiği Melek Ahmed Paşa'nın Diyarbakır'dan gümüş güğümler ile Murad Han'a gönderdiği hamrevât suyu olmuştur ki Murad Han vefat olup İbrahim Han'a nasip olduğu bu hakirin pek malumudur. Beri taraftan,

Tuna Nehri'nin bir fırkası bu Pınarhisar'da, yakınında Yenehisar'da ve Pravadi ile Varna şehri arasındaki Duna değirmenlerinden açığa çıkıp akar. Yanvan Kral Tuna'nın İstanbul'dan döndüğünü duyunca canı cehenneme yollanıp gider. Hâlen Çatalca yakınında Azatlı adlı köy yakınında dağlar içinde mağaralardan Tuna Nehri aktığının alâmetlerini Fâtıma Sultanzâde Süleyman Bey ile bu mağaralara girip seyrettik.

Hatta Tuna taşsa bu mağaralardan Tuna suları gibi bulanık sular Pınarhisar'da ve Yenehisar'da akar, diye Çelebi Sultan Mehmed'e bu Demirkapı hâllerin işbilir ve güngörmüş yaşlılar bu şekilde anlattıklarında hemen Sultan Mehmed akıllıca hareket edip meleseyi çözmek için halka bu kadar bin çuval saman, talaş ve kömür gönderir. Pınarhisar'a ve Çekmecelere de ulaklar gönderir, beri tarafta bu kadar bin çuval saman ve kömürü Demirkapı'dan giren Tuna Nehri'ne döküp 3 gün 2 gecede Duna, Pınarhisar, Yenehisar ve Çekmece göllerinden kömür ve saman akmaya başladığı Çelebi Mehmed Han'a haberleri gelir. Orada bilirler ki Çekmeceler, Pınarhisar ve Duna suları Tuna Nehri'dendir diye vakfiyelerinde yazılıdır, *vesselâm*.

Pınarhisar'ın seyredip oradan 8 saat doğuya doğru gidip,

Çöğenli Köyü menzili: Müslüman ve kefere köyüdür. Oradan 4 saatte,

Uzuncular Köyü: Müslümanlardır. Bunu geçip 5 saatte,

Süslü Saray kasabası menzili:(---) tarihinde Gazi Hudavendigâr Edirne şehrini feth ettikten sonra bu güvenli yerde dinlenme ve av yeri olması için bir saray inşa ettiğinden hâlâ Rum Sarayı kasabası derler. Saraybosna Fatih yapısıdır. Bir Saray şehri de 7. iklim sınırında Maskov diyarında Balu Han yakınında Kazan Sarayı vardır, ama bu Rum Sarayı kasabası, Vize Sancağı toprağında Vize beyinin hâssı olup voyvodası hâkimdir ve 150 akçe kadılıktır. Kethüdayeri, yeniçeri serdarı ve muhtesibi var-

dır, ama başka hâkimleri yoktur. Bu bir küçük kasabacıktır. Toplam 800 adet cennet bahçeli, şebekeli bostanlı ve baştan başa kiremitli hanelerdir. Ve (---) adet mihraptır. Bunlardan çarşı başında (---) (---) camiinin kapısı üzere tarihi budur:

Elhemellâhu lenâ tarihahu
Vedhulûhâ sâlimîne âminîn.

Sene (---)

Gerisi mescitleridir. Ve (---) adet medresedir. (---) (---) (---)

Ve 5 adet mekteptir. Bunlardan Ayas Paşa Mektebi mamurdur. 3 adet hanı vardır ve yine Ayas Paşa Hanı mükelleftir. Ancak bir küçük hamamı var. O kadar hoş yapılı ve hoş havalı değildir.

Ve 100 adet dükkânları var, o kadar süslü çarşısı yoktur. Bağları gayet çoktur, ancak halkında bereket yoktur, o yüzden fukaraları çoktur. Hatta Melek Ahmed Paşa efendimizi bir gece 6.000 askeriyle misafirliğe alamadılar. Ama Süleyman Han asrında gayet mamur imiş. Hatta Süleyman Han vezirlerinden Ayas Paşa Gazi Hudavendigâr Sarayı'nı imar edip cennet bahçesi gibi bir bahçe edip İstanbul'dan her Çarşamba gelip zevk u safâdan sonra Cumartesi divanına yine erermiş. Nice kere bir günde gelip yine o gün Der-i devlete gidermiş. Tâ bu derece hızlı hareket eder bir vezir imiş. Aslında bu şehrin tüm hayrat ve hasenatları Ayas Paşa'nındır, *Allah rahmet eylesin.* (---) (---) ***[43a]***

Oradan 10 saatte,

Fânûs, yani Fener kasabası menzili

Kefere kasabası olduğu yukarıdaki ciltte (---) yazılmıştır. Oradan doğu tarafa 13 saatte şenlikli köyleri ve çiftlikleri geçip,

Halkalı kasabası menzili

Süleyman Han zamanında bu verimli yerde Koca Mehmed Paşa, Süleyman Han'ın mimarbaşısı Koca Mimar Sinan ibn Abdülmennan Ağa'ya kale gibi büyük saray yaptırmıştır. Hâlâ İrem bağından haber verir bir Rıdvan cenneti bağı gibi bir büyük saraydır ki anlatmakta dil kısa kalır. Hâlâ hünkâr bahçesidir ki başka ustası ve 60 adet külâhlı bostancıları vardır. Çevresinde İstanbul ayanlarının da mükellef sarayları var. Bir camii, iki hanı ve bir saray hamamı dışarıda kalıp halk için oldu. 10 adet bakkal, fırıncı, zeytinyağcı, nalbant ve bozacı dükkânları var.

Bu yere Halkalıpınar demenin sebebi odur ki kefere asrından beri bir ayazma var, hâlâ keferelerin ziyaret yerleridir. O ayazmanın kubbesinde bir demir halka var imiş. Bir adam o halkaya ip bağlayıp kahrından kendini asınca o halka kapağıyla kopup herif Takyanusî altına gömülüp altın içinden yüzerek dışarı çıkıp Süleyman Han'a haber eder. O adaletli padişah da,

"Cenâb-ı Hak o malı sana vermiş, sen de öşrünü beytülmala ver" der, Defterdar İskender Çelebi eliyle 1.060 kese öşür beytülmal için alınır. Herife kalan diğer mal ona göre kıyas oluna.

Onun için bu mahalle Halkalıpınar derler. Bir suyu ve havası hoş yerdir. Bu hikâyeyi babam görüp onların anlatması üzerine yazmaya cüret ettik, *vesselâm*.

Oradan Halkalı kasabasından yine doğuya giderken 3 göz Odabaşı Köprüsü, Haraççı Deresi'nde Kapıağası Köprüsü ve Sinanlı Köyü'nde Koca Mehmed Paşa Köprüsü, tüm Süleyman Han mimarbaşısı Mimar Sinan bin Abdülmennan yapısıdır.

Oradan 9 saatte Çekmeceler yakınından geçip **1072 senesi Şabanının 2. hafta Cumartesi günü belde-i tayyibe, yani mahruse-i Kostantiniyye** olan İstanbul şehrine bir alay ile girip paşa efendimiz doğru Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa'ya varıp buluştuklarında hemen sadrazam, paşayı saadetli padişaha götürüp buluşturduğunda saadetli padişah,

"Melek Lalam hoş geldin. Erdel gazan mübarek ola. Bana ey hazine tahsil eylemişsiz. Berhordar olup ekmeğim size helâl olsun" deyip nice hayır dualardan sonra paşaya bir samur kürk ve on kese guruş ihsân edip,

"Var Fâtıma Sultan halama düğün edip bu keseleri düğün masrafı eyle" deyince paşa selâm verip dışarı çıktı ve tüm musahiplerle buluşup görüşüp öpüşüp niceleriyle el ele yapışıp sonra vedalaşıp sarayına gelip kurbanlar kesilip tüm ağalara ziyafetler oldu.

On günden sonra Ramazanın 10. günü sünnet üzere düğün olup 1072 senesi Ramazanında Melek Ahmed Paşa efendimiz Sultan Ahmed Han kızı Fâtıma Sultan'ı nikâhlayıp zifaf gecesinde tüm Melek Ahmed Paşalı, Fâtıma Sultan'ın Ebu Ensarî Kapısı'ndaki sarayında tâ sabaha dek can sohbetleri ettik. Şâfiî vakti olunca Melek Ahmed Paşa efendimiz yine evvelkisi gibi

esvabıyla öfkeli bir şekilde dışarıya çıkıp gözleri kan tasına dönmüş. Tüm yakın ve sadık hizmetçileri,

"Zifaf mübarek ola" dediklerinde,

"Daha akşam namazı abdestiyleyim" dediler.

Hanefî vakti olunca seccade, deyip sabah namazını kılıp hakire,

"Evliyâm tez bana karpuzcunun 4 çifte kayığını hazır et, bir yere gitsem gerek" buyurdular. Hakir,

"Sultanım, şimdi tüm vezirler, vekiller, âlimler, imam ve hatipler, şeyhler ve seyyidler, ayan kibar herkes gelip zifaf paçası yerler. Siz nereye gidersiz" deyince,

"Evet nereye giderim, tez kayık getir" diye öfkeli konuşup derhâl iskeleden karpuzcu kayığını getirdim.

Melek Ahmed Paşa'nın acayip ve garip hikâyesi

Paşa kethüdasını, hazinedarı ve diğer iş erlerini çağırıp "Ziyafete gelen vezir kardaşlarımızı ve tüm ulemâ efendilerimizi kanun ve kaide üzere ağırlayıp bir hoş izzet ikram eylen, benim biraz işim var" diye sıkılayıp silâhdar, çukadar, mühürdar ve hakir, paşa ile kayığa bindiğimizde paşa,

"Bizi Tershane Bahçeşi'ne götür" dedi. Göz açıp kapayıncaya kadar o has bahçeye varıp kayıktan çıkıp yaya o *[43b]* İrem bahçesi içinde giderken bahçe ustası gelip el öpünce iç ağalarıyla bahçe ustasına,

"Siz geri kalın, biz Evliyâ ile birez gezeriz, asla bize aldırış etmen ve yanımıza gelmen" dediklerinde onlar da geri dönüp gittiler.

Biz ikimiz o servi ağaçları gölgeliğinde seher vaktinde giderek bahçenin ortasında bir büyük havuz yakınında beş on tane uzun servi ağaçlarının gölgesinde yer üzerine, seccade büyüklüğü kadar yere dört köşe taşlar dizip bir çemenzâr makam olmuş, o mahalle vardığımızda Melek Paşa:

"Evliyâm bu lâlezâr makamı bilir misin?" deyince,

"Hayır sultanım, bilmem" dedim.

"Bu makam o yerdir ki Fatih Sultan Mehmed karşı İstanbul'u kuşatıp döverken bu ferah makamda Akşemseddin hazretleri çile ve erbain çekip tâ İstanbul feth oluncaya kadar burada kaldı. Hâlâ bu gülizar makamda dua kabul olunur. Dünya ve ahi-

rete ait tüm hayır istekler Allah'ın emriyle yerine gelir. Gel imdi seninle ikişer rekat hacet namazı kılıp bir dua edeyim, sen amin de" deyince, n'ola sultanım, dedim.

Melek Ahmed Paşa'nın ibretlik hikâyesi

Bu Şeyh makamında ikişer rekat namaz kıldık. Hemen Melek Paşa belinden hançerini çıkarıp yeri kazıp bir çukurcuk eyleyip yüzü üstüne yatıp mübarek sakalını o çukura gömüp toprağıyla sakalını bastırdı ve hakire "Amin de" dedi. Sonra,

"Efendim, senden sana selâm, Melek Ahmed kulun eski dilencindir, yine kapına geldi. Hiçbir kere kapından mahrum göndermemişsindir. Şimdi yine, şimdi yine senin kapına geldi. İzzetin celâl, cemâl ve azametin hakkiyçün olsun, 124.000 peygamberin olsun, bizzat Habibin Muhammed Mustafa ruhiyçün olsun, âdem oğlanı âşıkın Veys el-Karanî ve 77.000 tabakât sahibi kibâr-ı kümmelîn gavs-ı a'zamların yüzleri suyuna olsun bu Ahmed kulunun duasını kabul eyle" diye "Evliyâm amin de ha" dedi.

Hakir şaşırıp hayran olmuşum. Hemen,

"Yâ Rabbî duam odur ki ya benim canımı iman ile al, beni bu dünya çirkefinden kurtar, ya Fâtıma Sultan'dan beni kurtar" diye dua edip,

"Bre Evliyâ, amin desene" dedi.

"Bre sultanım, böyle duaya amin denilir mi?" dedim. Hemen yüzünü ve gözlerini yere süre süre,

"Ya Rab, ya Rab duam kabul eyle" deyip hayli yalvarıp dualar edip bir hayli düşüncelere varıp kalkıp oturdukta güzel yüzüne baktım, yüzü, gözleri ve sakalı tamamen çamurlu toprak olmuş. Meğer gözü yaşı sel gibi akıp o amber kokulu pâk toprak *tîn-ı mahtûm* olup nurlu yüzü çamur olup yüzüme kağan arslan gibi dik dik bakıp bir kere bir âh çekip inledi ki Tershane Bahçesi'nde olan ağaçlar sanki sallanıp bu hakirin vücudu güz yaprağı gibi tir tir titreyip vücudumda her kıl ucu haberdar olup hareket ettiler.

"Evliyâm sırdaşımsın, akraba ve karındaşımız, canımsın. Sır sakla sana diyeyim" deyince,

"Buyurun sultanım" dedim.

"Evliyâm, 'Duan kabul oldu, ama ok nişanın geri vurdu' de-

diler. Sakın sen elem çekme. Benden sonra sen garip kalmazsın. Senin sâdık âşıkların gayet çoktur ve hayli yaşayıp çok seyahat edersin. Hemen beni hayr duadan unutma" deyip 10 kere *elhâkümü't-tekâsür* suresini okuyup o gülizâr makamdan kalkıp serseri Tershane Bahçesi'nde gezerken o nergis ceylân gözlerinden Ceyhûn seli gibi yaşlar akarak anılan büyük havuza varıp toprağa bulanmış yüzünü yıkayıp Fatih sekisinde biraz dinlenme sırasında yine kendileri buyurdular ki

"Evliyâm, bu Tershane Bahçesi'ni bilir misin? İstanbul'u yapan Madyan oğlu Yanko'dan beri tüm meliklere İrem bağı olmuş bir eski cennet bahçesidir ve büyük nazargâhdır. Bu İrem bahçesi içinde Sultan Mustafa, Sultan Osman ve Sultan Murad Han ile ne sohbetler edip ne taat ve ibadetler etmiştir. Allah'a hamd olsun yine bu dua kabul olunan yerde duamız hedefine ulaştı" diye biraz kızgınlığı gidip güler yüz gösterince hakir,

"Sultanım ne ace bugün ateş-pareliğiniz var" dedikde,

Melek Paşa'nın Ahmed Han kızı Fatıma Sultan'dan şikayeti

"Evliyâm, sır burada kalsın. Bu zifaf gecesinde sabaha dek benim o avrattan çektiğim acı azabı Malta esirleri çekmez. *Estağfirullâh* ne hayasız ***[44a]*** ve edepsiz müsrife avrat olur. Hemen *Bismillah* ile içeri hareme girip kendini yerinde ber-karar gördüm, helâli olsam gerek, daha ilk gecemiz olsa gerek, hakire biraz saygılı ve ikramlı hareket gerek. Asla yerinden deprenmeyip katı durdu. Hakir ileri varıp el öptükten sonra,

'Paşa hoş geldin,

'Hoş bulduk sultanımın gül cemâlin gördük *elhamdülillah,* diye nice çeşit dervişçe sözler söyleyip dualar ettim. Asla otur demeyip 12 kocadan boşanmış bir fertûte-i bunak yaşlı iken yine açılmamış gonca, genç kız tavırlarını gösterdi. Hemen ilk sözü o oldu ki,

'Paşacığım, eğer benimle geçinmek istersen, eğer hazır ve eğer gaip olup mansıplara gidersen de her ay on beşer kese masrafım var. Kiremitçi Mustafa Ağa kethüdama 100 kese borcum var, sabahleyin borcumu ver. Her yıl 6 Marmara gemisi odunum alınır. Selman Beyime, Ömer Beyime, Mukbil Ağama ve kethüdama her gün yüzer kile arpa, onar okka kahve, onar okka miad şekeri ve her gece onar okka şem'-i asel-i kâfûrî, ve nice yüz saç-

ma sapan sözleri sanki dilli defter gibi masraf kelimelerini söyleyip defalarca yüzüme yapıştı. Ben yine ayak üzere iskelet gibi kethüda kadını, hazinedarı, musahibeleri, kısacası 300'den fazla kadınlar gelip hakirin elini öpüp kat kat durup,

"İşte canım paşa, bunlar benim iç hizmetçilerimdir ve bir bu kadardan fazla dışarıda azatlı kızlarım ve onların aileleri var, tamamı 700 kişidir. Bunların ve onların tüm dîbâ, şîb, zerbâf ve çuka yıllıklarını ve bütün baltacı, aşçı, başçılar, bağbanlar ve arabalar, kara ağalarım, beylerimin ve onların hizmetçilerinin, toplam 500 kişinin yıllıklarını verirsin ve yoksa sen bilirsin, deyince ben,

'Vallâhi sultan efendim, ben hâlâ Erdel seferi gazasından gelir bir Allah yolunda cihad eden vezirim. Ben o seferde 7.000 adam besleyip 170.000 altın ve 200 kese harc ettim, bu kadar at takımı, zırh ve zereh-külâh ve silâh satıp yeniçeri ocağından muamele ile borç akçe dahi aldım. Ve ben zâlim değilim ki mutasarrıf olduğum mansıplarda zulm edip mal alıp seni bu israf masraf üzere besleyem. Ben bu kadar masrafı çekmeye kâdir değilim. Benim de bu kadar tabi ve hizmetçilerim var. Ben sefer ehliyim, bu masraf çoktur. Lütf edip biraz tenzilat yapın. Kaya Sultan merhume kadar masrafa tahammülüm vardır, ama bu 5 kat masrafa gücüm yoktur, dedim. Hemen o da,

'Ya Paşacığım, beni Kaya Sultan gibi mi görürsün. O benim kardaşım kızıdır, ama ben Sultan Ahmed Han efendinin kızıyım. Baka şu babam kölesini beni Kaya kız ile bir tutar, deyince ben,

'Hâşâ sultanım, ben seni onunla bir tutam. Sen efendim Ahmed Han kızı 77 yaşında bir ihtiyare hatunsun ve çok yaşayıp çok yüz görüp 12 kocadan artık kalmışsın, ama ben Kaya Sultan'ı 13 yaşında tertemiz kız iken babasından gayri er yüzünü ve erkek sözünü işitmemişken kız oğlan kız alıp Râbia-i Adeviye gibi geçinip benim nikâhım altında iken vefat etti. O bir civan-pare Kaya İsmihan idi. Sen oturuşmuş, duruşmuş ve yüzü gözü büzüşmüş hatunsun. Hiç efendim sultanım ben seni onunla bir gördüm mü?, dediğimde hemen Sultan:

'Baka güğeyi, çünki beni ihtiyar bilirdin, ya beni niçin aldın, dedi. Ben de,

'Hâşâ ve kellâ ben seni almaktan haberim yoktur. Ben Erdel seferinde haberim yok iken İstanbul'da sen beni almışsın. Bana nikâh haberi Erdel'de geldi. Ben Kaya Sultan masrafından kurtuldum, diye hamd ederken Köprülü merhum seni bana vermiş. 'Melek'e bir fil verdim, beslesin' demiş, ardından gebermiş. İşte şimdi sana duş geldim, emir Allah'ın, dedim. Hemen Sultan:

'Paşam sen benimle geçinemezsin. Ben seni diri iken yahut ölü iken boşarım. Hemen bana bir Mısır hazinesi nikâhım vermeye hazır ol, dedi. Sabaha dek çok tartışmalar edip ne zifaf gecesi ne (---) gecesi olup sonunda Şâfiî vaktinde ben de dedim ki,

"Sultanım, bu dediğin masrufatları müsrifâtları tamamen alınız. Bir dahi ben buraya gelirsem Hak Taalâ canımı alsın, deyip dışarı çıktım ve sizinle sabah namazını tâ akşam abdestiyle kılıp işte bu makama gelip Allah'a hamd olsun duamız *[44b]* kabul oldu. *Estağfirullâh* bir dahi ben Fâtıma Sultan sarayına varmam ve inşaallah artık yüzünü dahi görmem" diye ağlayarak Sultan ile başından geçenleri Tershane Bahçesi'nde hakire iğneden ipliğe anlattı. Sonra yine kayığa binip Bahçekapısı İskelesi'nde atına binip doğru Köprülüzâde Veziriazam Ahmed Paşa'ya vardı. Veziriazam ikramlar edip "Zifaflar mübarek ola" deyip Melek Paşa ile saadetli padişaha gidip buluunca,

"Lalam Melek Paşa, halam ile zifafın mübarek ola" deyip paşaya bir samur lipâçe giydirip,

"Melek lalam, seni veziriazamımın alt yanında kubbe altında ikinci vezir edip Afyonkarahisar Sancağı'nı sana arpalık şeklinde hâss-ı hümâyûn ihsan eyledim" deyince paşa "Emir padişahımın" deyip taşra sarayına gelip tam 3 ay padişah divanına gidip gelmeye başladı. Hakir müsellim ile Afyonkarahisar'ına gitmeye izin istediğimde "Sen bize birkaç günden lâzımsın" deyip izni olmadı.

Birkaç günden bazı dinsiz fesatçılar, koğucu, yerici, bozguncu deccal kimseler,

"Melek Ahmed Paşa Fâtıma Sultan ile zifaf gecesinde çekişmişler" diye fesatçı insanların arasında dedikodu olarak sonunda Sultan Mehmed Han'ın kulağına bu haber ulaşınca bir arz günü saadetli padişah hazretleri paşaya buyurdular ki,

"Melek Paşa lalam, benim halam ile çekiştiler mi? Öyle olur, er ve avrat arasına kimse giremez, ama ben sizi yine barıştırır, görüştürürüm" diye şaka yollu konuşmalar olup Paşa arzdan çıkıp divandan sonra sarayına geldi ve ebvabin namazını kıldı ve istirahate çekildi.

Meczup hikâyesi

Bu kadar kapıcılar ve bekçiler kapılarda hazır iken hemen paşanın odasının kapısından içeri bir Bektaşî fukarası, saç, sakal, bıyık, kaş yok, gönlü yaralı, elinde teberi, belinde tennuresi, debdevi, dehdehi, cilbendi, belinde pâlhengi ve başında âftâbesini eğmiş, bağrı açık, gömleksiz bir zırtıl, torlak, şallak, mallak, dazlak, yalınayak, başı kabak, ceylân gözleri sürmeli bir Rum abdâlı Bektaşî kapıdan görünüp,

"Aşk ola Melek Han aşk ola" deyip destur dileyip belinden tennuresini çıkarıp 10 kere sûr ile türlü türlü sesler çıkarıp dımbırdattı ki hayretler içinde kaldık. Hemen paşa gülümseyip:

"Derviş sen hoş safâ geldin. Ne yerden ve ne kapıdan geldin" deyince derviş:

"Bizim dergâhtan geldim ve efendimiz yerinden gelip senin derinden dershanene girdim. Hamd olsun mübarek gül cemalini gördüm" dedi. Paşa,

"Dede bana ne bir selâmın getirirsin" deyince,

"Vallâhi padişahım, hâlâ İspanya kâfiristanı erenlerinden size selâm getiririm. Cenâb-ı şerifinize Palorna (?) İrşek size selâm gönderip bu mektubu ve bu kitabı size gönderip buyurdular ki şimden geri Melek Dede, *Tarîkat-ı Muhammediyye* kitabını okuyup Budin mansıbıyla meşgul olup kadın hilesinden kurtulup şimden geri pamuk bezi esvaplar giysin" diye cilbendinden (çantasından) bir miktar pamuk, bir miktar iğne ve iplik, buhur, aselbend, kâfûr ve ham amber parçalarını paşaya verip,

"Bu cihazlar bizim küstahane size hediyelerimizdir. Yine biz sizi hayr duadan unutmazız. Siz de bizi birkaç gün duadan unutmayalar, yâ hû sizi" deyip bu kadar hizmetçiler arasından kapıdan dışarı çıktı.

"Bre, dede gitmesin" deyince nice kimseler aradılar, dervişin izini bulamadılar. Hepimiz hayran kaldık. Sonra dervişin getirdiği kitabı okuduk. Gerçekte *Tarîkat-ı Muhammediyye* kita-

bı, ama Frengistan'da basılmış kitaplardan idi. Hemen Paşa, "At hazır edin" dedi.

Melek Ahmed Paşa işaretli konuşmaları

O an paşa adı geçen kitabı koynuna koyup ve bir şemmame amber bilesince alıp yel gibi hızlı atına binip doğru Şeyhülislâm Sun'îzâde Efendi'ye varıp el öptükten sonra koynundan *Tarîkat-ı Muhammediyye* kitabını gösterip biraz karıştırırken haşir-neşir ve ölüm-hayat bölümleri okundu. Sun'îzâde Efendi,

"Bârekallâh iyi kitaptır. Gerçekten de her an bu kitabı okuyun" buyurduklarında Melek Paşa kitabı yine koynuna koyup Şeyhülislâma bir şemmame amber ve bir hediyelik Keşmirî şal verip dediler ki,

"Bizi hayr duadan unutman ve namaz kıldıkta bizi *[45a]* hayr ile yâd ve mahzun gönlümüz şâd ediniz ve arasıra bize geliniz" diye Şeyhülislâma nice işaretli sözler söyleyip birbiriyle o kadar ağlaştılar ve vedalaştılar ki sanki bir daha görüşmezler.

Oradan Paşa yine sarayına gelip hazinesinden tüm ağalara nice yüz adet kıymetli eşyalar verip sabahleyin yine padişah divanına gitti.

Melek Ahmed Paşa'nın vefat sebebini anlatır

Allah'ın hikmeti o gün Melek Ahmed Paşa divanda yemeği çok yiyip yabancılar elinden türlü türlü şerbetler içmekle biraz rahatsız olup sadrazam izniyle Kubbealtı'ndan sarayına Pazar günü gelip mecalsiz kaldı. Sonra Salı günü oldu, aliyye divanı olup tüm Osmanoğlu kullarına 5.000 kese ulûfe çıkacağı gün idi, Paşa "Divana gidemem" diye tüm tabilerine haber etti. Hemen hakir içeri paşa yanına girince,

"Evliyâm halkın dilinde ne var ve ne yok?" Hakir,

"Ne var ve ne yok, ama siz bugün divana teşrif buyurmaz mısınız?" dedim.

"Vallâhi pek güçsüz mecalsizim, gidemem" dedi. Hakir,

"Ama bu gün aliyye divanı olup kula mevacib çıksa gerek. Kul arasında bir karışıklık ve ayaklanma olup kul çorba içmeyip ulûfe kaldırmazlarsa (---)

'Hay Melek Ahmed Paşa'nın bu fetretten haberi var imiş. Onun için divana gelmemiş ve onun kışkırtmasıyla kul kese kaldırmamış' diye türlü türlü dedikodulara sebep olup nice saçma

sapan sözler söylenir. Yiğit değil misiz hemen var kuvveti pazuya getirip *yâ Kavî* ve *yâ Metîn* ismine devam ederek ve *yâ Hayy* ve *yâ Kayyûm* isimlerini çekerek divana teşrif buyurursuz" dediğimde hemen sonu düşünen paşa,

"İlâhî Evliyâm, berhordar olasın. Bre at getirin, beni geydirin ve beni leş gibi divana sürüyüp götürün" deyip divan esvaplarını giyip sürüne sürüne durup atına binip o an Kubbealtı'na vardı. Veziriazam ile mecalsiz nice konuşmalar yaptılar. Sonra Osmanoğlu kanunu üzere tüm kula ulûfe çıkıp dua ve senâdan sonra herkes ocaklarına gidip bütün vezirlerin padişaha arza girecekleri sırada Melek Paşa sadrazamdan izin aldı. Kubbealtı'na at ile gelmek yasak iken Melek Paşa'nın atını saadetli padişahın binek taşına yanaştırıp 10-15 adam güçlükle paşayı ata bindirip şaşkın hâlde sarayına gelip rahat uykusuna yattı.

Ve o gün kara kara kanlar kusmaya başladı. Salı, Çarşamba ve Perşembe günlerinde kara kanlar ve karaciğer parçaları kusarak ve yine Allah ismini anarak kâh başını yastığa ve kâh bu hakirin dizine koyardı. O an 105 adet köleyi malından azat edip tüm atları ve silâhlarını kendilerine yüzer adet altın ile bağışladı. 5.000 altın ağalarına, 3.000 altın Galatasarayı'na, 3.000 altın Büyükoda ve Küçükoda'ya, 3.000 altın İbrahim Paşa Sarayı'na, 3.000 altın kendinin cenaze masrafına tüm âlim ve ileri gelenler huzurunda vasiyetler edip buyurdular ki,

"Allah emaneti olsun, bu mütevellîye teslim ettiğim altınlarla Allah için her gece her odada hatm-i şerifler okuyup sevabını ruhuma hibe edeler. Her Cuma geceleri Risâlet-penâh ruhiyçün 40.000 salavât-ı şerife okuna. Benim vücudumu bir kubbeli yerine komayıp Ebu Eyyûb-ı Ensârî civarında velinimetim üstadım Kiçi Mehmed Efendi hazretlerinin ayakları ucunda beni defn edin ve üzerime bir kubbe ve bina yapman. Ancak tesbit için başım ve ayağım uçlarına hece taşları dikin. Oğlum İbrahimime 10.000 altın ve kızım (---) Fâtıma'ya 10.000 altın verip onları Allah'a ısmarladım. Bunu edenleri de o Kâdir, Kayyûm ve Kahhâr Allah'a havale eyledim" diye tam 7 saat vasiyetler edip micmereler ile buhur, ham amber ve ûdlar yanıp bütün iç ağalarıyla kendileri bile Yâsîn-i şerif okuyup bir vakit namazını cemaatsiz kılmayıp ve bir vaktini kazaya komayıp namaz kılardı.

Sonunda (---) (---) senesi Cuma gecesi sabaha yakın mübarek başı hakirin dizinde iken hakir Yâsîn-i şeriften *"Tek bir çığlık kopar"* (Kur'ân, Yâsîn 53) âyetini okurken ***[45b]*** bir kere "Yâ Allah" diye bir sayha vurup can havliyle kıbleye doğru yönelip mübarek ruhu geçici dünyadan ebedi âleme yollanıp ruhlarını Hakk'a teslim etti, makamı Firdevs-i Illiyyîn ola. *Allah rahmet eylesin.*

Acayip ve garip hikâye

Sabah vakti oldu, hemen bir koçi araba ile Fâtıma Sultan gelip "Şer'ile benim ehlimdir. Mısır hazinesi nikâhım var" diye tüm odaları ve hazineyi mühürleyip hepimizi dışarı kovup paşanın naaşını taşra divanhaneye bıraktılar.

Biz de henüz feryada düşüp efendimizi bu hâlde görüp ve bu kadar malımız avratlar elinde kalıp henüz bağrışıp çağrışmaya başladık. Allah'ın hikmeti bu sırada Sadrazam Köprülüzâde Ahmed Paşa gelince hemen hakirin gözleri kan tasına dönmüşken,

"Devletli vezir, âhımız Allah'a, efendimiz merhumu böyle koma. Fâtıma Sultan hâlâ içerde hazineyi zabt edip bizim de malımızı ve odalarımızı alıp efendimizi böyle bıraktılar" deyince hemen Köprülüzâde Vezir berhordar ola, eline bıçağını alıp 320 adet mühürlü odaların, kilar ve hazinelerin mührünü keserken aşağı kapıdan Fâtıma Sultan kıyafetini değiştirip kaçıp arabası kaldı.

Hemen Köprülüzâde dışarı çıkınca tüm Melek hizmetçileri ayağına düşüp hayr dualar ettik. Hemen vezir ağlayıp,

"Pederim Mehmed Paşa öldü, bu kadar ağlamadım. Bu benim sanki babam gibi yakınım idi, henüz işte garip kaldım. Tez mübarek cesedini aşağı avluya indirip yıkayın" dedikte hemen kefenlenmesi ve ıskâtı salâtını yapıp salâlar vererek yıkayıp sarup sarmalayıp tabuta koyunca Köprülüzâde,

"Babamın yanında defn edelim" dedi. İmamımız Mehmed Efendi ve hakir Köprülüzâde'ye paşanın vasiyetini söyleyip "Üstadı Mehmed Efendi yanında defn edelim" deyince,

"Bre adamlar, olmaz. Bu bir şanı yüce vezir idi. Bunu Kara Mustafa Paşa veya Yemen fatihi Sinan Paşa türbesinde defn edelim" dedi.

"Hayır sultanım, lütf eyle vasiyetini kabul eyle" deyince,

"İmdi öyle olsun" diyerek tüm vezirler, devlet erkânı, âlimler, şeyhler toplanıp Melek Ahmed Paşa cenazesini Büyük Ayasofya Camii'nin musallâsına koyduk. O an Şeyhülislâm Sun'îzâde,

"Biz padişahlar, şahzâdeler ve sultanlar namazını kılmaya memuruz, ama bu Melek Paşa 5 gün önce bize gelip, 'Efendi bizi duadan unutman ve namaz kıldıkta bizi hayr ile yâd eylen ve kâhîce bize geliniz' diye işaretler eyledi. Biz bu Müslümanın namazını kılarız" diye Melek'in cenazesi huzuruna geçip Şeyhülislâm halka imam olup namazı kılıp,

"Biz bu veziri iyi adam biliriz. Allah rahmet eyleye ve yine Hak rahmet ede" deyince 40-50.000 insan "Allah rahmet eyleye" diye bağırıp Melek cenazesini bu felekde tabut ile götürürken 50-60 adet müezzinleri ve bu kadar fukaraları hakir toplayıp tevhid ve tezkir ile ve hoş sesle Bilâlîler *Muhammedün habîbullâh hakkâ* diyerek Bahçekapısı İskelesi'nde kayığa koyduk. Belki bin pare kayık ile nice bin adet vezirler, sevgililer, dostlar ve âşıklar Ebu Eyyûb-ı Ensârî Kapısı'nda Fâtıma Sultan Yalısı önünden geçerek Ebu Eyyûb-ı Ensârî civarında Kaya Sultan Yalısı çevresinde vasiyetleri üzere üstadı Kiçi Mehmed Efendi hazretlerinin ayak uçlarına belirtisiz, yani kubbesiz defn edip üzerine çadırlar kurup tam 7 gün 7 gece bu hakir 300 adet fakir ile gece gündüz yirmişer hatm-i şerif okunurdu. *Allah bol bol rahmet eylesin.*

Melek Ahmed Paşa vefat tarihi, Evliyâ güftesiyle:

..... (1 satır boş).....

Melek Paşa mersiyesi

Bu eğri suratlı felek zorlu rüzgâr bir perişan yaprak gibi, *"Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacaktır"* (Kur'ân, Rahman, 26), *"O'nun zatından başka her şey yok olacaktır"* (Kur'ân, Kasas, 88), *"Her şey aslına döner"*dir ve *"Hüküm Tek ve Kahhâr olan Allah'ındır"* ve dünya işliğinin hükmü budur. Hatta Cenâb-ı Kibriyâ kün (ol) lafzı ile yeri ve gökleri yoktan meydana getirmezden önce ölümü yarattı ki ***[46a]*** âyet ile kesin delili Mülk suresinde *"Ölümü ve hayatı yarattı"* (Kur'ân, Mülk 2) buyurur ve *"Her canlı ölümü tadacaktır"* (*Kur'ân*, Âl-i İmrân 185) (---)

Münasip beşleme:

Murg-ı dil bâz-ı ecelden bulımaz istihlâs
Câm-ı pür-zehrin içiser feleğin âmm ile hâss
Yok ecelden kişi kurtulmağa bir cây-ı menâs
Olımadı kılıcından ecelin Zâl halâs
Bulımadı maraz-ı mevte şifâ Câlînûs

Münasip kıt'a:

Eger dünyâ bekâ bûdî
Muhammed Mustafa bûdî
Eğer hüsneş bekâ bûdî
Ne mürdî Yusuf-ı Ken'ân.

İmdi yukarıda yazılan âyetlerin hükümlerince ve bu beytlerin mazmunlarınca eğri dönen felekte tüm zerreler, insanlar, yaratıklar, yer ve gökler hepsi geçici olup ecelden kurtulmayacakları kesindir. Ama yine insanlar birbirine sevgisinden ölenlere "Hayfâ, yazık, hasret ve ayrılık" diye feryat figan ederler ve ağlayıp sızlarlar.

Hatta bu hakir de, Melek Ahmed Paşa efendimiz ruhunu teslim edince Allah bilir fazla mahabbetimden ağlayıp inlemekten hakiri sanki sara tutup bir saat baygın kalmışım, yani annemiz tarafından yakınlığımız olduğu cihetten değil, hemen *Allah sevgisinden* âşık-ı şeydâsı idim.

Merhumun vefatı hakire bıkkınlık vermişti ki yanımda bir kâse öldürücü zehir içmek bir damla su içmek kadar değil idi. O sırada bu zayıf kul öyle müşahede ettim ki bir âşığın sevgilisi uğruna ölmesi ölümsüz olmak imiş. Zira merhuma akrabalığımızdan başka 21 sene hizmetinde olup gözdesi idim. Bu kadar seyâhatimize sebep olup bu kadar gazalarda bulunup gazalar da ettik. Bu kadar senede hakire bir defa yan bakmayıp kötü bir sözünü işitmedim.

Bir kimseye ağır küfretmek asla huyları değil idi. Hatta bir kimseye gayet kırılsa "Bre hayasız, bre nâmert" sözünden başka bir kaba söz ağızlarından çıkmamıştı. Hakir daima rızalarını alıp bir an izinleri dışında hareket etmezdim. Daima sırdaş, hâldaş, yoldaş ve karındaşı idim. Bütün zamanlarda has nedimi ve muhatabı idim. Hakir hakkında bir acı sözünü asla işitmedim. Her an lütfuna mazhar olurdum, her zaman kulu kölesi idim. Hemen Cenâb-ı Bârî bol bol rahmet eyleye. Şimden geri

bize düşen onlara hayr duadır. *Allah rahmet eylesin. Rûhiyçün Allah rızasıyçün el-fâtiha.* (---) (---) (---).

Efendimiz Melek Ahmed Paşa merhumun doğum yerleri, ilk çıkışları, yetişmesi, güzel ahlâkı ve düzgün hâllerini bildirir

Gerçi çok söz olup yazı uzun olur, ama bu ölümü dolayısıyla ilk çıkışından ölümüne dek elden geldiği kadar güzel ahlâkını ruhları için yâd edelim, analım. Dinleyen safalı dostlar hayır dua edeler. Ümittir ki dostların hayır duaları kabul olup Melek ruhu âhirette şâd ola. Zira Kur'ân-ı azimde Allah *"Biz insanı en güzel şekilde yarattık"* (Kur'ân, Tîn 4) buyurmuştur. Bu âyet-i şerife fehvasınca Hayyü'l-Bâkî bâkîdir (devamlı kalıcıdır) ve *bütün insanlar yok olucudur.*

İmdi yok olandan devamlı olana geçen canlara hayr dua lâzımdır ki hayr dua Allahu Taalâ katında makbul olup kalıcıdır. Mezarda yatanların hepsi hayr duaya muhtaçlardır. Onun için Melek Paşa ruhunu hayır ile anmak için denizde damla ve güneşte zerre kadar güzel hâlini, yumuşak huyluluğunu ve gönül alıcılığını analım. Eğer tüm hâllerini anlatsak bir tomar olur. Ancak bu hakir kul Evliyâ merhum paşaya akrabalığımız ve çok birlikte olmamız dolayısıyla nice sırlarına vâkıf olduk. Bildiğimiz kadarıyla bazı güzel hâllerini bu *Seyahatnâme*'mize yazalım. Ümittir ki okuyan dostlar merhum Melek Paşa ruhiyçün bir Fâtiha okuyalar, *âh ayrılık ayrılık.*

Evvelâ safalı dostlara şöyle malum ola ki merhum Melek Ahmed Paşa'nın aziz babası, Mısır Fâtihi Sultan I. Selim Şah Han'ın veziriazamı Hazret-i Ebubekir neslinden Kara Pîrî Paşa'nın hazinedarlığı hizmetiyle Mısır fethinde hazır olmuştur. Onların da doğum yerleri Elburz Dağı eteklerinde Çerkez kavmi ve Abaza kavmi arasında taşlık ve ormanlık içinde Sadşe kavmidir. Yiğit bir oğlan imiş.

Akrabamız olduğundan bizzat kendileri dilinden dinleyip naklederiz. Bu baba bir yaşlı zat idi ki "Bugün, yarın ölürüm" diye Tophane yakınında Fındıklı kasabasındaki yalısı hanesinde 47 sene bir servi tahtasından tabutu, odası içinde ***[46b]*** başı üstünde yüklükte dururdu.

Bu muhterem yaşlı zat, Sultan Gavri halazâdesi ve Özde-

mir Bey'in amcazâdesi olmakla Özdemir Bey'e Mısır'da kapucular kethüdası olur. Süleyman Han veziri Hadım Süleyman Paşa Mısır'dan gâh Yemen fethi ve gâh Aden şehri istilâsı diyerek (---) tarihinde Yemen'den 150 parça gemiyle Muhit Denizi ile beş ayda derya söküp Hindistan vilâyetine varıp Portakal Frengi elinden Dev-âbâd Kalesi'ni, Bender-âbâd Kalesi'ni, Dabol-âbâd Kalesi ve nice kaleleri kılıçla alıp Frengleri kılıçtan geçirip o kadar Kârûn malı alırlar ki gemilerinin safraların ve lüzumsuz eşyalarını tamamen denize döküp safra yerine gemilere tamamen hazine ve cevahir cinsi eşyalar ile bârçelerini doldurup anılan kalelerin anahtarlarını Hint padişahı hakana teslim edince Hind hakanı Süleyman Paşa'ya yedi lek mal verir. Rum hesabınca her leki (---) (---) mal eder. Ve bu kadar mal cevahir, kumaşla, inci, altın ve değerli eşyalar verir ki arabaları ıskarça olur.

Sonra Hindistan'dan Süleyman Paşa donanma-yı hümâyûn ile Habeş vilâyetinde Mosova Kalesi limanına yanaşıp 12.000 pür-silâh askere Özdemir Bey'i serdar edip Habeş diyarı benderlerinden Dumbiye vilâyetini, Poraga şehrini, Meymun vilâyetini, Lü'lü adasını, Sevâkin şehrini, Kif şehrini, Dehlek adasını, Mosova Kalesi'ni, Harkova Kalesi'ni, Vuvle Dağı'nı, Hindiye Kalesi'ni, Behlûle şehrini, Zeyla şehrini, Vekat Kalesi'ni, Heddiye şehrini, Rezdan şehrini, büyük Makdisu şehrini, sözün kısası 7 ayda Habeş vilâyetinde 170 pare kale ve şehirler Süleyman Han asrında Hadım Süleyman Paşa, Gazi Özdemir Bey yardımıyla feth edip yine ilk defa Habeş vilâyetine beylerbeyilik ile vali olan Özdemir Bey olur.

Habeş'in fethinden sonra Süleyman Paşa donanma ile Habeş'den Mısır'a gelir. Melek Ahmed Paşa'nın babası kapucular kethüdasıyken Özdemir Paşa Habeş ülkesinde kalırlar. O asırda koca peder "Koldan 87 dirhem tüfeng atardım" derlerdi "Ve bu yaşa dek haram olan ve keyif veren şeylerden bir şey bilmem" derlerdi.

Melek Paşa'nın babasının kethüdası olduğu Özdemir Paşa oğlu Osman Paşa ile Acem vilâyetlerinde Gence, Şirvan, Şamaki, Tiflis, Tomanis, Serirüllân, Çıldır, (---) Tümük, Şeki, Ereş, Kars, Bakü, Bâbülebvab yani Demirkapı ve Gilân'ı ve başka 110 adet şehir ve kaleleri, 9 hanlık yerlerin hepsini 986 [1578] tarihinde

Sultan III. Murad Han zamanında feth eder. Dağıstan padişahı Şamhal Han ile sulh yapıp Dağıstan'da sikke ve hutbe Osmanoğlu ismine olur. Şamhallerin tahta çıkmaları da Osmanoğlu izniyle olup Dağıstan vilâyetinde Osmanoğlu askeri kışlarlar. Ancak o diyarda asla bir dinar olmadığından Özdemiroğlu askere, kula gönden akçe maaş verir.

Daha sonra Melek Paşa'nın babası Osman Paşa'dan izin alıp "Vilâyetim yakındır" diye Dağıstan'dan asıl vatanı olan Sadşe vilâyetine varıp tüm akrabalarıyla buluşur, 70 kadar ay ve güneş parçası seçkin oğlanlar ve birbirinden güzel bâkireler ki kimini şerife ve kimini hediye verirler. Ama bu Çerkezistan ve Abazistan'da hırsızlık yiğitliktir, ayıp değil gayet makbuldür. O esirler içinde bir güneş parçası mahbûbe kızı derâğûş eder. O işlenmiş kız Melek Ahmed Paşa'ya Abaza diyarında hamile kalır. Koca peder bu kadar ganimet malı esirler ile dönüp yine Dağıstan'da Özdemiroğlu Osman Paşa'ya gelmek üzere iken koca peder işitir ki Özdemiroğlu Dağıstan'dan Deşt-i Kıpçak, Heyhat Sahrası ve Çerkezistan içinden Kırım vilâyetine, oradan İstanbul'a gitmek için yola çıkmış.

Hemen koca peder bu kadar çok mal ile Sadşe vilâyetinden Abaza vilâyetinde Sovuksu adlı iskeleye gelip orada bir gemiye binip İstanbul'da Fındıklı kasabasındaki hanesine gelir.

O sene Melek, felek burcundan ve ana rahminden baş gösterip doğunca sanki bir dolunay doğup karanlık ev İlâhî nur ile aydınlanır.

Allah'ın hikmeti, o sırada Abaza Mehmed Ağa ve İbrahim Han'ın mirahuru Abaza Ahmed Paşa bu üçü bir günde dünyaya gelip Abaza geleneği üzere bunları sarıp sarmalayıp, kundaklayıp kanunları üzere analarının sütünü içmeden süt analarına teslim ederler. Abaza geleneği üzere "Evlâtlarımız şehir oğlanı olup yergin olmasın ve gurbet çekip yiğit olsun" diye o ayda üç *[47a]* adet gözbebeği evlâtları sütanalarıyla Kartıloğlu adlı reisin gemisine Melek'i koyup Abaza diyarında (---) (---) adlı vilâyette sütanasında büyümede. Öz annesi Tophane şehrinde koca peder ile kalmada.

Garip ve acayip temaşadır: Hâlen Tophane Abazalarının hemen evlâtları doğunca 70-80 bebek ve kundak oğlanları ve kızla-

rı süt analara harcırahlarıyla verip her sene yüz, iki yüz oğlan ve kızları kâfiristan ve Abazistan'a gönderip baba ve anaları 10-15 sene evlâtlarını göremezler. Hâlâ eski alışkanlıkları devam eder.

11 seneden sonra Melek Paşa'yı ve bu hakir Evliyâ'nın annesini Abaza diyarının Sovuksu adlı iskelesinden kırk adet Abaza esirleriyle gemiye koyup Tophane'de Melek Paşa'nın babasına getirirler. Onlar da Melek'i, bizim validemizi ve 10 adet güneş parçası esirleri Sultan Ahmed Han'a hediye yoluyla peşkeş verir. Sultan Ahmed Han Melek'i görünce harem-i hâssada alıkor. Görse ki bir ruh-ı mücessem ve bir muhteşem mahbûb, gûyâ ki bir peri çocuğudur. Ahmed Han buyururlar ki:

"Allah bilir şu oğlan kadre ermiş. Bunda olan güzellik, bir anda adamın aklını perişan eder. Bir melek huylu, peri yüzlü, edepli, gül çehreli, dişleri inci dizisi, kelimeleri düzgün, güzelliği had safhada, bir ceylân gözlü, şirin sözlü ve aydınlık yüzlü ay parçası bir oğlandır" diye Ahmed Han Melek'i felekte över. Meğer Yeni Cami mutemedi Kalender Paşa orada hazır imiş:

"Padişahım bu oğlana bir künye, yani bir lakab ihsan eylen" dedikte hemen Sultan Ahmed Han:

"Cenâb-ı Bârî bu oğlan hakkında Tîn suresinde, *'Biz insanı en güzel şekilde yarattık'* (*Kur'ân*, Tîn 4) diye övüp onu melek ve melekten daha şerefli diye yaratmış. Ben ona ne künye demeye kâdirim, yine Melek'dir, ismi benim gibi Melek Ahmed olsun, has gılmanım ve tüm vezirlerim içinde seçkin olsun. Ömrü uzun olsun *'İsimler gökten inmiştir'* deyip Melek Ahmed derler."

Derhâl Üsküdarî Mahmud Efendi ve üstadımız Evliyâ Efendi, bu niyete *el-Fâtiha* deyip Melek üzerine *mu'avvizeteyni* okuyup üflerler.

Ahmed Han, bu oğlanın başka yerde olması makul değildir, diye Kızlar Ağası Veli Mustafa'ya Melek'i elden teslim edip,

"Canım lalacığım, bu oğlanı sana Allah emaneti verdim. Okut, yazdır ve terbiye verip canından bezdir. Göreyim seni nice terbiye verirsin" deyince Mustafa,

"Vallâhi padişahım, bu oğlan çehresinden bellidir ki Hazret-i Allah bunu olgun ve sâhib-i ayâr edip mürebbiye muhtaç etmemiş. Kendi kudret eliyle terbiye etmiş. Ancak bizde yatsın ve kalksın" buyururlar.

Bu Mustafa Ağa işte dindar, kerem sahibi ve ermiş kimse idi. Her Cuma gecesinde tüm hizmetçileri bir yere gelip Melek ile bile Resûl-i Ekrem ruhu için kırk bin salavât-ı şerife getirirlermiş. Kendileri 1001 adet Kevser suresi okuyup o gece Hazret-i Risâlet-penâh'ı rüyasında görüp ve nice kere yüzyüze gelip konuşurlarmış.

İşte Melek Paşa öyle Cem haşmetli bir padişahın, öyle bir kutlu ağanın, Üsküdarî Mahmud Efendi ve Evliyâ Efendi'nin ve nice bin büyük velilerin gözdesi ve yetiştirmesi Melek Ahmed Paşa'dır.

Bu Melek Sultan Ahmed Han'ın huzuruna geldiği gün padişah huzurunda olan kişilere birer köle bağışlayıp bu hakirin babası Dergâh-ı âlî kuyumcubaşısı Derviş Mehmed Ağa'ya Sultan Ahmed Han bu hakirin annesini bağışlayıp,

"Koca Ağa, ihtiyar oldun, ama inşaallahu Taalâ bu kızdan melek gibi cihan süsü bir oğlun olur" buyurduklarında Üsküdarî Mahmud Efendi,

"Bu yakın inşaallah ruh bulur ve bir akıllı ve yetkin erkek evlâdın olur" deyince Evliyâ Efendi,

"İnşaallah biz okutup terbiye ederiz" buyururlar.

Allah'a hamd olsun 9 ay 10 günden sonra bu hakir Sultan Ahmed Han asrında (---) tarihinde dünyaya gelip Sultan IV. Murad (---) tarihinde tahta çıktığı sene babam, hakiri Hünkâr İmamı Şeyhülkurrâ ve Şeyhü'ş-şüyuh Evliyâ Efendi'ye verip bizi manevi oğullarından edip öğrencilerinden olduk.

Hafızlığı Evliyâ Efendi'den tamamlayıp saatte ne *ifrat*, ne *tefrit*, ne *lahn-ı celî* ve ne *lahn-ı hafî* etmeyip Cezerî hazretleri buyurduğu beytteki gibi:

Mehâricü'l-hurûfi ve's-sıfâti
Liyelfizû bi-efsahi'l-lüğâti

üzere harfleri mahrecinden çıkarıp, beyt:

Ve'l-ahzü **[47b]** *bi't-tecvîdi hatmü lâzım*
Men lem yücevvidi'l-Kur'âne âsim

tembihlerinden korkup, yine beyt:

Ve ba'de tecvîdike li'l-hurûfi
Lâbüdde min ma'rifeti'l-vukûfi

ile memur olup Hafs kıraati üzere *vakf* yerlerine, *secâvend*, *imâle*

ve işaretlere uyarak hatm-i şerif ederdim. Ve her Cuma gecesinde birer hatm-i şerifim tayin olmuştu.

Allah'a hamd olsun hâlâ çocukluğumdan beri ne yolculukta ve ne evde terk etmeyip nice yüz hatm-i şeriflerimi Cuma gecesinde Melek Ahmed Paşa merhumun huzurunda okurdum. Zira onlar da harem-i hâsda iken üstadımız Evliyâ Efendi'den okuyup ezberden bir kere hatim etmişler idi, ama İbn Kesir Kıraati okumamışlardı. Nice kere hakiri ezberden dinlemişlerdi.

Yaratıcı'ya hamd olsun hamele-i Kur'ân'ım, *bu Rabbimin bir lütfudur.* İbn Kesir Kıraati'ni de başından sonuna kadar tamamlayıp tecvide dair *Kitab-ı Şâtıbî* ki (---) adet beyttir, onu ve *Kitab-ı Cezerî* ki (---) adet beyttir, onu da Evliyâ Efendi ve tüm şeyhler huzurunda yedi saatte ezberden tamamladım. Sonra Seb'a Kıraati'ni Yusuf suresine dek tamamladım. Daha sonra velinimetim üstadımız Evliyâ Mehmed Efendi (---) tarihinde vefat etti. Hünkâr İmamı Şamî Yusuf Efendi'den Seb'a Kıraati'ni Yâsîn-i şerife dek tamamladım. Onlar da (---) tarihinde vefat etti. Ardından İstanbul'da Haydarpaşa Mahallesi mescidi imamı, sonra Sultan Selim Han Camii imamı olan Şamî Efendi'den Seb'a Kıraati'ni tamamladık, hamd olsun.

Sonra Melek Ahmed Paşa ile 1051 Muharreminde seyahate çıktım. Melek Ahmed Paşa annemizin amcası oğlu olduğundan birlikte seyahate çıkıp gezip dolaştığımız yerlerde Melek Ahmed Paşa'nın güzel ahlâkını yazmayı kendime önemli bir görev sayıp cevahir kalemimi dile getirip yazıp çizdim. Eğer anlatmaya değer görülmezse ekmek ve tuz hakkı için güzel hâlini hayır ile anarız. Güzel özelliklerini duyan safalı dostlar da bu gösterişsiz Evliyâ için ve merhum Melek Ahmed Paşa efendimiz ruhu için Fâtiha rica ederiz, *el-fâtiha.*

Merhum Melek Paşa, Sultan Ahmed'den sonra Sultan Mustafa zamanında delikanlı yiğit olup iki kere kilar-ı hâssada Sultan Mustafa'nın tahta çıkışlarında hizmetinde bulunmuştur.

Sultan Osman ile Hotin seferinde bile idi. Babası Budin Veziri Karakaş Paşa'nın kapucular kethüdalığıyla Hotin seferinde birlikte olup Karakaş Paşa Hotin altındaki tabur cenginde alnından kurşun ile vurulup şehit olduğunda Melek Paşa'nın ba-

bası devlet görevini terk edip İstanbul'un Fındıklı kasabasında köşesine çekildi.

Melek Paşa Osman Han ile İstanbul'a geldi. Zorbaların ayaklanmasında Osman Han'ı Yedikule Kalesi'nde mazlumen şehit edip (---) tarihinde Sultan IV. Murad müstakil padişah oldu. Melek Ahmed Ağa da Hâsoda'ya girince ter bıyıklı pehlivan ve güçlü kuvvetli babayiğit idi. Murad Han ile Edirne ve Bursa seferlerini etti.

Hakir Kadir gecesinde Büyük Ayasofya'da müezzinler mahfelinde teravihten sonra hatim okumakta idim. A'raf suresine geldiğimde Murad Han fermanıyla Vuçu Bostancıbaşı ve Rikâbdar Melek Ağa hakiri mahfelden indirip Murad Han huzuruna götürdüler. Huzura vardığımda bu kemteri kilar-ı hâssaya alıp Kilarcıbaşı Hadım Gazanfer Ağa'yı hakire lala tayin eyledi. Yine Evliyâ Efendi içeri derse geldiğinde okurduk ve Murad Han'a musahib olup türlü türlü konuşmalar yapardık.

Daha sonra Sultan Murad Revan seferine giderken Melek Ağa çukadar idi. Murad Han Revan Kalesi fethinden sonra Van Kalesi üzere geldiğinde Van Kalesi kayası üzerinde Koca Nişancı padişahın öfkesi sonucu silâhdarlıktan çıkıp Van'da iken Melek silâhdar oldu. Cennet yurdu Bağdad fethinden sonra Bağdad altında Melek üç tuğlu vezirlikle silâhdarlıktan çıkıp Diyarbakır Eyaletiyle hudut kesmeye Veziriazam Kara Mustafa Paşa ile Acem ülkesine gitti. Derne, Derteng, Hemedân, Dergezin ve Şehrezol vilâyetlerinde hudutlar kesilip sulh anlaşmaları olup Murad Han Der-i devlete gitti.

Sonra Kara Mustafa Paşa da sulhnâme ve hudutnâmeleri alıp Melek ile Diyarbakır'a geldi. Kara Mustafa Paşa Murad Han'ın ardınca İstanbul'a gelip o sene 1048 tarihinde Murad Han vefat etti, İbrahim Han padişah oldu ve Melek Paşa Diyarbakır'da kaldı. Diyarbakır ve Mardin altında 100.000 asker Bağdad muhafazası için hazır durup Melek Paşa Bağdad tarafını *[48a]* gözlemekte idi. Gece gündüz derya gibi askerle pür-silâh olup terkilerinde birer yem ile Diyarbakır Eyaleti'ni gezip dolaşıp, ava çıkıp asi, eşkıya, yolkesici ve yağıları avlayıp şer'an katl ederdi. Hatta Sultan Murad'a "Gazan mübarek ola" demeye gelmeyen (---) Kürtleri hâkimi Sultan Yusuf adıyla tanınan Kürt hâkimini gece

ile basıp bağlayarak Diyarbakır Kalesi'nde hapsetti. Bin kese malını aldıktan sonra Yusuf, Han'a tövbe ve istiğfar verip kaleden bıraktı. Bu mahallerde hikâye, macera ve gözlemler çoktur, ama biz kısa tuttuk. Zira bu türden gazavat hikâyeleri, *Risâle-i Menâkıb-ı Melek Ahmed Paşa*'da tüm hâlleri tek tek yazılmış bir cilt başka tarihtir.

Ardından yine Diyarbakır'dan 80.000 asker toplayıp (---) tarihinde Sincar Dağı'nın Yezidî Kürtlerine bir satır vurup 13.000 Saçlı Yezidî Kürtleri katl olup Deşt-i Kerbelâ şehitlerinin intikamların aldı, 10.000'den fazla büyük ve küçük bapirleri, yani sultanları, kızları, oğlanları ve avratları tamamen zincire bağlı esir olup Diyarbakır'a esenlikle geldi. Nice zaman dinlenip Rumiye Şeyhi Azizzâdeler ile zikir çeker ve eğlenir neşelenirdi. Zira kendileri dervişliği Nakşıbendî tarikatından kabul etmişlerdi. Daima virdlerini ve zikirlerini okuyup işleri güçleri Müslümanlarla meşgul olmaktı. Her ne tarafa yönelse zafer kazanıp istek oku hedefi vurup isyancı ve yolkesici olan haramileri ele getirip asla aman ve zaman vermez, kanunla ve kılıçla yeryüzünden varlıklarını kaldırırdı.

Hiçbir zaman kendilerinden asla yalan söz duyulmamıştı. Az söyleyip çok ağlayıp az gülmüştü. Meclislerinde boş ve anlamsız sözler, dedikodu ve kötü konuşmalar olmazdı. Bu hâl ile yine huzurunda edep dışı olmayan latife yollu çeşit çeşit şakalar olunup dişleri görünecek mertebe gülümseyip bu şakalardan hoşlanırdı. Ağzından hiçbir zaman si... gibi çirkin sözler çıkmazdı. Öfkeli olduklarında veya bir kimsenin şer'an öldürülmesi gerekse o adama,

"Bre hayâsız ve bre namert, günahına tövbe edip dünya derdinden kurtul" diye sözler söylerdi.

O kadar pâk, hoş, zarif, levendane renkli boğasılar, abâyî, pamuklu, Gücerat ipekliler, dinen uygun olan çeşit çeşit pamuklu kumaşlardan yapılmış giysiler giyerdi.

O kadar temiz idiler ki diğer denklerinin elbiselerinden temizliği meşhurdu. Hatta merhum Sultan Murad buyururlar ki,

"Ahmed sen benden pâksın ve pervasızsın. Hak Taalâ iki cihanda yüzün ak edip iki dünya saadeti nasip ede" diye Murad Han bu beyti söyler:

Pâk dâmâne yok sözüm asla
Hîz-i nâ-pâke günde bin lânet

deyip Silâhdar Mustafa Beyceğizin yüzüne bakıp

"Bu söze ne dersin Mustafa?" deyince silâhdar utancından yüzü kızarır. O an Melek'e ve Silâhdar'a birer samur hil'at bağışlarlar. Yani Melek Paşa her hususta o mertebe pâk-dâmen (temiz etekli) idiler. Ve her hususta Allah bilir ve Allah kefil idi ki pâk idiler.

Gayet sâlih, dindar, âlim, âmil, kâmil, fâzıl, perhizkâr ve Âsaf-ı Berhayâ gibi bir gazi, yadigâr yiğit bir vezir gelmemiştir. Ve,

"Çocukluğumdan beri çocuklarla biraraya gelip oyun oynamaz ve eğlenceye meyilli değil idim" derlerdi, ama peygamber sünneti olan okçuluk, yaycılık, mızrak, gürz ve kılıç oyunlarında gayetle usta idi.

Meslektaş ve yaşıtlarında öyle bir at binici silâhşor, canı tez, çabuk ve hızlı İpşir Paşa ve Seydî Ahmed Paşa olaydı.

Güçlü kuvvetli, cesur ve hünerli yiğit olduğundan güreşçilikte 70 oyun bilip değme pehlivan arkasını yere getirmemiştir ki bu sanatta da eşsiz idi. Ama bazı zaman çocuk sahibi olmak için Kaya Sultan ehliyle iyi güreşler ederdi. ***[48b]*** Sonunda Kaya Sultan'ı alt edip yenerdi, bir yılda 48 kere böyle büyük cihad ederdi. Ehliyle güreşe çok düşkün değildi.

Kısaca, Sultan Ahmed Han asrından tâ Sultan IV. Murad Han'a kadar böyle bir masum, pâk, içi temiz yiğit bir vezirin geldiğini hatırlamıyorum. Gerçekte Koca Nişancı, Koca Musa Paşa ve Koca Kenan Paşa da masumluklarıyla meşhur olmuşlardır, *Allah hepsine rahmet eylesin.*

Melek Paşa hiçbir zaman abdestsiz yere basmazdı. Teheccüd ve işrâk-ı ebvâbîn namazlarını kılıp ömrü devamlı Davud orucu ile geçerdi.

Her zaman meclislerinde âlimler, salihler, fakirler, zayıflar ve miskinler olurdu. Vaizlerden Veli Efendi ve Erdebilîzâde'yi pek severdi. Hoca Attar'ın *Pendnâme*'si dil pelesengi olup bütün beytlerini ezberlemişti. Sarf ve Nahiv ilminde çok nüsha görüp fıkıh ve feraiz ilminde benzersiz idi. 800'den fazla şer'i mesele ve 1.000'den fazla hadis ezberlemişti. Ancak dervişlik yo-

luna meyilli olduğundan şiire ve Mevlânâ sözlerine meraklı idi. Mevlânâ'nın *Mesnevî-i Şerîf*'inden ve İbrahim-i Gülşenî'nin *Ma'nevî*'sinden nice bin Farsça ve Türkçe beytler, kasideler ve tasavvufa dair penç beytler hatırında idi. Bazı zaman bu beytleri yeriyle icra ederdi.

IV. Murad Han'dan tuğra-yı garra çekmeye izinli olup onların öğretmesiyle bir *tuğra-yı garrâ-yı tevkî'-i refî'u'ş-şân* yazardı ki Bihzâd ve Mânî kalemini çekmede âciz olup Koca Nişancı, Ankebut Ahmed Paşa, Nasuh Paşazâde Ömer Bey ve Reisülküttabımız Gınaî Efendiler parmaklarını ısırıp Melek'in tuğrasına hayran olurlardı.

Kendi tenha odasında seher vakti *Esmâü'l-hüsnâ*ya devam ederdi. Her Salı gecesi tüm iç ağaları 40.000 salavât-i şerife ve her Cuma gecesi 12.000 İhlâs suresi okurdu. Bağdad'dan 12.000 altın gönderip vakf edip hâlâ Harem-i hâsda büyük oda ve küçük odalarda eski uslup üzere Salı gecesi ve Cuma gecesinde 40.000 salavât ve 40.000 adet İhlâs-ı şerife okunur, büyük hayrattır.

Merhum Melek Ahmed Paşa'nın garip hayratı: Her sene Ramazan ayının birinde hazinesini açıp hediye yollu her ne kadar değerli esvap, âlet, edevat, silâh, değerli eşyalardan her ne varsa Gılmân-ı hâssa meydanında bu eşyaları dağlar gibi yığıp 345 iç ağaları aralarında satışa çıkarıp alış veriş ederlerdi.

Meselâ bir zırhı 1.000 salavâta, bir kılıcı 50.000 salavâta, bir samur kürkü bir hatm-i şerife, bir mercan tesbihi 2 bin salavâta ve bir mücevher tüfengi bir hatm-i şerife satıp herkes aldığı malı salavâtı ve hatm-i şerif üstlendikleriyle hazinebaşı yazıp iç alay çavuşları tellâllık edip Salı gecesi ve Cuma gecesinde üstlendiklerini gelip okurlar. Ve o geceler sanki Kadir gecesi olup mümessek Şam fıstıklı ve bademli helvâlar ve hoşaflar yenilip dualar olur.

Bu hâl üzere hazinesinde silâh âleti ve diğer mallardan bir tane kalmayıp Allah'ın emriyle gelecek seneye kadar hazinesi daha fazla dolardı.

Her mansıba gittiğinde yol alırken 7-8 saat ömürleri boşa gitmesin diye dağlarda, bellerde, yollarda, ova ve bağlarda tüm iç ağaları at başları beraber toplanıp kalabalıkla bir ağızdan yüksek sesle Fetih suresini ve Muavvizeteyn suresini okurken dağ-

lar ve ovalar inlerdi. Kur'ân okunduktan sonra savaş hünerlerinden haberdar olmak için tüm iç ağaları ve bütün leventler birbirlerine rakip olup kırkar ve ellişer çeşit cirit oynayıp mızrak oyunları, kılıç oyunları, ok ve yay oyunları gösterip genellikle at üzerinde Mısır tarzı kurşun atardı.

Sonra atlar bitkin düşmeden alay çavuşları askerleri oyunlardan men ederlerdi ve tertip üzere menzile ererlerdi. *[49a]*

Kendisinin daima sâfinâtü'l-ciyâd gibi küheylân cinsi atlara, cilfidân nesline ve ma'nek, tarikî, seylâvî, kebîşe, Mahmudî, musafaha, havare, mühre ve mehranî (---) (---) (---) bu gibi asil, soylu, soyağacı olan küheylân atlara sevgisi olduğundan otak gölgeliği altında 70-80 kadar küheylân atlar huzurunda dönüp dolaşıp gezinirlerdi.

Kaya Sultan'ı almazdan önce 700 adet satın alınmış köleleri var idi ki hepsi Çerkez, Abaza ve Gürcü oğlanları idi. Rus asıllılar, asılsız ve edepsizdir, diye Rus oğlanlarını almazdı. Eğer hediye yoluyla gelirse kabul edip sonra bir ağaya bağışlardı.

Avcılığa o kadar düşkündü ki vezirler kanunu üzere mehterhanesi ile türlü türlü fasıllar ederek gezmelere ve ziyafetlere gidip gelinceye kadar sağda solda olan fukaralara bağışlar yaparak av işini de abartmayarak menziline gelip konardı.

Hiçbir zaman rüşvet almayıp, aldırmayıp rüşvetle mansıp almazdı, azil kabul ederdi. Ama yine rikâb-ı hümâyûna ve diğer vezir ve devlet adamlarına mutasarrıf olduğu diyarın güzel şeylerinde hediye yollu bazı eşyalar ve küheylân atlar peşkeş gönderirdi. Yine bu hâl üzere Osmanoğlu ülkesinde zabt etmediği yüksek mansıplar kalmadı.

Evvelâ 1048 tarihinde Bağdad altında Diyarbakır Eyaleti ile serdar-ı muazzam oldu.

Dört kere Diyarbakır'a vali oldu.

Dört kere Anadolu Eyaleti valisi oldu.

Dört kere Özü Eyaleti valisi oldu.

İki kere Erzurum Eyaleti valisi oldu.

İki kere Haleb Eyaleti valisi oldu.

İki kere Şam Eyaleti valisi oldu.

Bir kere müsellim Sivas'ı zabt etti.

Bir kere Girid adasına asker sürüp tâ Benefşe Kalesi'ne vardı.

Bir kere iki sene Bozcaada'da muhafız oldu.

Bir kere Bosna Eyaleti valisi oldu.

Bir kere Erdel gazası serdarına yamak oldu.

Bir kere Bağdad valisi oldu.

Bir kere 1060 yılında 1,5 sene sadrazam olup Deli Hüseyin Paşa'ya imdatlar gönderdi. Zamanlarında Girid adasında Deli Hüseyin Paşa Retime Kalesi, Seline Kalesi ve 7 adet sağlam kaleler feth edip 1061'de sadâretten azledildi.

Bir kere İpşir'e kaymakam oldu.

Ardından 1065'de Van Eyaleti valisi oldu.

Bir kere (---) yılında Yanova Beyi Köprülü'ye kaymakam oldu.

Kısacası yalan dünyanın bütün mansıplarını zabt edip dünyada adalet ederek 77 sene ömür sürdü. Sonunda Cenâb-ı Kibriyâ Melek'e *"Rabbine dön"* (*Kur'ân*, Fecr, 28) buyruğuyla (---) tarihinin (---) ayının (---) günü kalıcı dünya mansıblarından İlliyyîn cenneti mansıbıyla ödüllendirip yalnız başına Hak tarafına yolladı. *Allah bol bol rahmet eylesin. (---)*

Sonra bu hakir kimsesiz garip kalıp velinimet yoksulluğunu çekip şaşkınlık içinde kaldım. Sanki İstanbul diyarı başıma bir dar oldu. Hikmet o ki o sırada evlerim ve dükkânlarım yandı, ama Cenâb-ı Kibriyâ kolaylık verip 3.000 riyal guruş harcayıp yanan 2 evimi ve 4 adet dükkânımı tam 6 ay sıkıntı ve şiddetli acılar çekerek tamamlayıp içlerine akraba ve adamlarımı koydum. Hamd olsun bu ana dek bekâr pâk idim. Beyt:

Bekârlık gerçekten büyük bir saltanattır.
Dinle benden, özgür bedenini köle yapma.
Kahrolası bir gecelik zevk için,
Yıllar yılı bir kadının kölesi olma.

Mevlânâ'dan

Nedir Dünya? Hak'tan gafil olmaktır.
Yoksa kumaş, para, çoluk-çocuk ve kadın değildir
(*Mesnevî*, 1. Defter, 179. Beyt)

Resulullah (S.A.V.) şöyle buyurmuştur: *"Hicretten iki asır sonra sizin en hayırlınız, durumu hafif olanlarınızdır. Dediler ki: Hafif nedir yâ Resulullah? Resulullah (S.A.V.): Ailesi ve çocukları olmayandır.*

Resulullah (S.A.V.) şöyle buyurmuştur: *"Ahir zamanda kısır kadınlara rağbet edin"*. Çoğulu âkırdır. Türkçede kısır demektir, yani doğurmaz avrat ola. İmdi bu harabe dünyada ne evlât ve ne kadın deyip gönlümüze yine seyahat arzuları gelip kan ağlayan içimin acısını gidermek için 6 adet hizmetçilerim ve 8 adet atlarımla hazır olup,

"Ayâ ne tarafa doğru yola çıksam?" derken Allah'ın hikmeti 1073 Şabanında saadetli padişah Sultan IV. Mehmed Han Nemse gazasına yönelip büyük bir alay ile İstanbul'dan çıkıp Davutpaşa adlı sarayı yakınında renkli otağını kurup konakladı. Tüm kullarına 1.000 kese mal bağışlayıp ***[49b]*** yolları kat ederek anayoldan Edirne şehrine doğru yola çıktılar. Bu hakir de bir başka yoldan,

1073 Şaban ayının birinde o şiddetli kışta amansız Alman diyarı gazasına ve Ungurus Kızılelması'na gittiğimiz menzil, kale ve şehirleri bildirir

Evvelâ *Bismillah* ile İstanbul'dan çıkıp yol alarak ve nice şiddetli sıkıntılar çekerek, kar, tipi ve yağmur zahmetlerini çekerek,

Birinci menzil, Topçular kasabası: Hemen İstanbul'un bir mahallesidir ki birinci ciltte özellikleri yazılıdır. Oradan sabahleyin batı tarafa kar yağıp boran çekerek su kemerleri yakınında,

Mamur Çardaklı Köyü menzili, ardından **Türk Eşe Köyü**'nü geçip 7 saat gidip,

Baklalı Köyü menzili: Fatih Sultan Mehmed Han vakfıdır. Bir vadi içinde bağlı bahçeli, av yeri, bir camili ve bir hamamlı mesiregâh yerdir. Baklası çok olduğundan Baklalı derler. Bu köyde Ferruh Ağazâdelerde 2 gün konup zevk u safâlar ettik. Hamd olsun havalar yumuşayıp ertesi günü atlara binerek avlanarak ve cirit oynayarak 1 saat gidip,

Burgoz suru, yani geniş Terkoz Kalesi'nin özellikleri

Yapıcısı Makedonya ki İstanbul'dur, onu ilk defa yapan Madyan oğlu Yanko bu Terkoz Kalesi'ni de yapmıştır. Bu kale İstanbul Kalesi'nin bir köşesi olmak üzere yapılmıştır. Bir köşesi Silivri Kalesi'dir ve bir köşesi Yedikule'dir. Hâlâ İstanbul olan kale Makedonya şehrinin iç kalesi olmak üzere yapılmıştır.

Bu Terkoz Karadeniz kıyısındadır. Silivri Kalesi Akdeniz (Marmara) tarafındadır. Bu iki kalenin arası Karadeniz'den Akdeniz'e kadar 8 saat yerdir. Hâlâ Terkoz'dan Silivri'ye kadar doğudan batıya dağlar ve bayırlar üzerinde 7 kat germe kale duvarı ve her katında birer kat germe hendekleri açıkta durur.

Bu Terkoz Kalesi'nden Karadeniz kenarıyla Karadeniz Boğazı olan Yoroz Kalesi'ne, oradan Yeniköy, Hisar, Beşiktaş, Tophane ve Galata Kalesi'ne kadar, tüm deniz kıyısı Terkoz Kalesi'ne kadar baştan başa kale idi.

Daha sonra Abbasîlerden Harun Reşid Bağdad halifesiyken İstanbul kefereleri Ceneviz kâfirleriyle araları bozulup İstanbul Tekfuru Alina Kral Ceneviz kâfirine Akdeniz'den Karadeniz'de olan vilâyetlerine Karadeniz Boğazı'ndan yol vermedi. Zira o zamanda Ceneviz kralı büyük bir kral idi. Akdeniz içinde taht merkezleri Sakız Adası idi ve Galata Kalesi de onların yapısı ve onların tahtları idi. Karadeniz'in Anadolu ve Rumeli tarafında 3.700 adet sağlam kaleler tamamen Ceneviz kralının idi. Hatta Trabzon, Gönye, Faşa, Abaza ve Taman Adası, Kuban tâ Azak'a kadar ondan içeri Azak Denizi ve sonunda Horozkirman Kalesi de Ceneviz kralının olup Moskov kralıyla sınırdaş idi.

Rumeli tarafında Kırım'da gerçi Tatar var idi, ama yine hüküm Ceneviz'in olup Kırım'da İnkirman Kalesi ve Sarkirman ve Balıklava Kalesi, Ayukirman Çorgana Kalesi, Tat Kalesi, Mankup Kalesi, Gözlev Kalesi, Sudak Kalesi, Avluta Kalesi, Kefe Kalesi, Kerş Kalesi, Kilinse Kalesi ve Azak Denizi içre Balısıra Kalesi. Bu yazılan bütün kaleler tamamen Kırım Adası çevresinde baştan başa Ceneviz elinde olup Kırım Ovası'nda Tatarlar yerleşmiş idiler.

Yine Karadeniz kıyısında Özü Kalesi, Dentere Kalesi, Hocabay Kalesi, Akkirman, Kili Kalesi, Beştepe Kalesi, Karahırmen, Köstence, Mankalya, Keliğra, Kavarna, Balçık, Varna, Galatya, Emene, Musura, Aydos, Ahyolı, Yoroz, Aya Anastanısya Adası, Suzebolı, Eskikoz, Ahtapolı, Eyneada, Ayavola, Midye ve Terkoz Kalesi'ne kadar yukarıda yazılan deniz kıyısı kaleleri tamamen Ceneviz kralı hükmünde idi, ama bu Terkoz Kalesi Rum tekfurunun idi.

Ceneviz kralı Akdeniz'den Karadeniz'de olan kalelerine İs-

tanbul tekfuru derdinden Karadeniz'e donanma gidip gelemediğinden Ceneviz kralı Akdeniz'de ve Karadeniz'de biner parça donanma gemileri hazırlayıp Bağdad'da Harun Reşid'den İstanbul'u vurmaya izin aldı. Zira o asırda İstanbul tekfuru Alina Kral'a Harun Reşid tarafından Seyyid Battal Gazi elçi gelmiş, her sene 400.000 altın vermeye kabul edip sulh olmuş idi.

O yüzden Ceneviz kralı Harun Reşid'den izin alıp Akdeniz ve Karadeniz'den donanmasıyla Makedonya'ya geldi, yine eskisi gibi *[50a]* Galata Kalesi'ni Hicretin 244. yılında istila etti ve Harun Reşid'e ve Seyyid Battal Gazi'ye elçilerle büyük hediyeler gönderdi. Daha sonra Ceneviz kralı Galata'dan Beşiktaş, Hisar, Yeniköy, Karadeniz Boğazı ve Terkoz Kalesi'yle birlikte tüm kaleleri alıp Terkoz Kalesi'ni tamamen yıkıp yerle bir etti.

Terkoz'dan Silivri Kalesi'ne kadar İstanbul'un 7 kat germe duvar ve 7 kat hendekli kalesini tamamen yerle bir etti. Onun için hâlâ Terkoz Kalesi tamamen harabe olup yerlerde yatıp Terkoz'dan Silivri'ye giderken bazı yerlerde 7 kat Burgoz Kalesi temelleri bellidir.

Bu Burgoz, Silivri, Terkoz ve İstanbul arası çepeçevre bir ada gibidir ki 7 merhale yerdir. Bu vadiler içi tamamen İstanbul ki Makedonya şehri zeminidir. 1.060 adet köy, kasaba ve kalelerle bezenmiş idiği ve Ceneviz harabından sonra imar olup Sırp krallarının harap ettiği *Tarih-i Yanvan*'da ayrıntılı yazılmıştır.

Terkoz Kalesi şeklini anlatır: Ardından yine Terkoz Kalesi'ni Kostantin Kral imar edip 856 tarihinde İstanbul'dan önce Fatih Sultan Mehmed Han Gazi fethidir ve Eyub mevleviyeti nahiyelerinden olup Karadeniz kıyısında üçgen şekilli büyük bir kaledir.

Kıblesi, batısı ve doğu tarafı tamamen büyük bir göldür. Ancak Iodos tarafı bin adım karadır. Diğer tarafları Karadeniz ve göldür. Sanki bir adada şeddadi kârgir taş yapı bir köhne hisardır.

Fatih o kara tarafından toprak sürüp feth etmiştir. Hâlâ sürülen toprakları yığılıdır. Ve kale döven topla yıkılan yerleri açıkta bellidir.

Bu kara tarafında iki kat duvarları, iki kat kapıları ve büyük hendeği var, diğer yerleri deniz, yalın kat duvar ve göl kuşat-

mıştır. Fırdolayı büyüklüğü 10.600 adımdır. Karadeniz kenarında bir hoş ve büyük liman var ve gölüne de küçük gemiler girip demir atıp yatarlar.

Bu gölden taşrası Karadeniz'in Yedikumlar ve Karataşlar dedikleri korkulu ve tehlikeli olan beyaz kumlu ve kara taşlı amansız kumsal yerlerdir ki sanki Karadeniz kenarında Akkirman Kalesi önündeki Kamerü'l-kum gibi bir bağlantısız ve güvensiz yerdir. Tüm Karadeniz gemileri bu Terkoz Kalesi'nin burnundaki Yedikumlar'da kış günlerinde helâk olurlar. *Allah saklasın.*

Terkoz Gölü: Fırdolayı büyüklüğü 11 mil olup biraz acı berrak suyu var. O kadar derin değildir. Tuzlu göl olmasına sebep kış mevsiminde Karadeniz'in dalgası bu körfeze girip acı eder. Bu gölde kış günleri gökte uçan, yerde gezen ve denizde yüzen kuşlar bu gölde kışlar. Özellikle kaz, ördek, angıt, karabatak, sürhâb, vezneboşaltan, kuğu, saka kuşu, balıkçıl, martı, yelve, yelkovan ve nice bunun gibi su kuşları bu gölün yüzünü süsleyip bu göl çevresinde olan köy ve kasabaların halkı tüfenglerle ve doğan, şahin, balaban, zağanos, çakır ve taştülek avcı kuşları ile nice kere yüz bin kazları avlarlar.

Bu gölde olan balık türlerinden, 20 okka gelir sazan balığı, levrek balığı, kalkan balığı, kefal balığı, palamut balığı, pisi balığı, alakerde balığı, fıçıda balığı, kaya balığı, uskumru balığı, izmarit balığı, iskorpit balığı ve bir okka gelir kırmızı tekir balığı, tüm balıkların şahı bir deniz yiyeceğidir ki sanki ilâhî nurdur.

Bu anılan balıklardan nice bin çeşit balıklar bu gölde avlanıp vilâyet halkı beslenirler. O kadar balık avlanır ki hesabını âlemin Yaratıcısı bilir.

Kısacası Terkoz Kalesi böyle bir avgâh ve mesire yeri, ovaları otluk bir zemin yoktur, ancak kalesinin viranı çoktur. Hisar içinde asla evlerden ve imaretten bir belirti yoktur. Harap olup berbat olması Hak emridir ve nahiyelerinde dağları tamamen aktır.

Karadeniz kenarında seyrettiğimiz kale ve kasabaları bildirir

Bu kaleden yukarı Karadeniz kenarınca bütün dostlar ile gezinerek batı tarafa gidip,

Demirci Burnu: Karadeniz kenarında bir sivri burundur. Burada da gemiler parçalanıp helâk olurlar. Orada bir mamur

Rum keferesi köyü vardır. Batan gemilerden çıkan ümmet-i Muhammed'i bu kefereler şehit ederler. Oradan yine batı tarafa gidip,

Domuz Deresi: Gerçekten de cehennem deresidir ki kefere ve fecere köyüdür. Oradan yine Karadeniz kenarıyla batı tarafa gidip,

Midye kasabasını bildirir: Eyub mevleviyetinde 500 haneli keferesi çok Müslümanları çok yok, Ahiryan müslimleri var *[50b]* (---) (---) vakfı olup zabiti bostancıbaşı tarafından bostancılardır. Camii, bir hanı, bir basık hamamı, 20 adet Rum dükkânı ve 3 adet kilisesi var, ama limanı olmamak ile gemilerin küçüklerini karaya çekerler. Oradan yine batı tarafa Karadeniz kıyısı ile gidip,

Ayapavla Limanı Köyü menzili: Kasaba gibi 300 haneli ve bir mescidli gayet mamur köydür. Bunun da subaşısı bostancılardır, ama vakıf mı zeamet mi hatırdan uzaklaşmış. Bu köyün karşı tarafında 9 mil karşı uzak,

Eyne Adası (İğneada): (---) mil kuşatır, her tarafı yatak limandır. Kefere zamanında gayet mamur ada olup çok güzel yatak limanları var imiş. 856 tarihinde Fatih gazilerinden Eyne Koca adlı bir ünlü gazi feth etmek ile o isim ile isimlenip Eyneada derler. Bir harap küçük kalesi var. İçinde oduncu Rumları kalırlar. Karadeniz içinde bundan başka asla ada yoktur. Gerçi Özü Kalesi yakınında Tentere adacıkları vardır, ama Ölü Denizi yakınında olup sapa yerde bulunduğundan gemicilerin geçiş yolu değildir. Orada düşen gemi Ölü Denizi'ne düşerlerse çamura gömülüp ölürler. Eğer Karadeniz'de Kırım Adası, Taman Adası ve Balısıra Adası, bunlar ada değil midir, denirse evet adadırlar, ama kara taraflarına bağlantıları vardır, nice yüz kere bunları görmüşüzdür. Ama bu Eyneada bir yere bitişik değil, ada olarak yaratılmıştır. İskender-i Zülkarneyn Karadeniz Boğazı'nı kestikten sonra belli olmuştur. Oradan yine batı tarafa Karadeniz kenarınca Tanrı'nın yarattıklarını seyrederek,

Ahtapolı harap kalesini bildirir: Yunancada (---) (---) demektir. Seyyid Battal'ın astığı Yağfur Tekfur yapısıdır diye *Yanvan Tarihi*'nde ayrıntılı olarak yazmış ve Seyyid Battal Harun Reşid'e asılan Yağfur'un kızını hediye götürmüş. Bu da İslâm

eline 856 tarihinde Fatih eliyle girmiştir, ancak kalesi haraptır. İçinde kâfirler sakindir. Tamamı 200 miktarı kiremit ile örtülü bakımlı evlerdir. Camii ve başka yapıları yoktur, ama çarşısı vardır. Zemini Karadeniz kenarında (---) toprağında (---)

..... (2 satır boş).....

Oradan Karadeniz kenarınca,

Vasiligoz Burgaz Kalesi'nin özellikleri: Rumca Vasiligoz, yani büyük ayı demektir. Burgoz kale demektir. Kostantin ünlülerinden Vasil adında namlı bir kâfirin yapısı olduğundan onun ismiyle bilinen bir küçük harap kaledir. (---) tarihinde Yıldırım Han oğlu Sultan Musa Çelebi fethidir. Kalesi deniz kıyısında bir tepe üzerinde dört köşe taş yapı yerle bir olmuş bir küçük kaledir. İçinde tamamen kâfirler oturmaktadır. Cami, han ve hamamı ve başka yapıları yoktur, ancak bağları ve şarabı çoktur. Ve (---) (---) dükkânları vardır. Bu da (---) (---) (---) toprağında (---) (---) hükumettir.

..... (1,5 satır boş).....

Hoş bir limanı var, iki kayanın arasına kurulmuş iyi demir tutar limandır, ama kıble, inbat ve doğu rüzgârlarında aykırı limandır ki gemiler gomana halatlarına ve demirlerine güvenirse birkaç demir bırakıp Allah'a sığınıp yata, inşaallah selâmet bulur. Zira bu zorlu ve sert rüzgârlara bu limanın ağzı açıktır, ondan sakınılır. Oradan yine Karadeniz kenarınca,

Zenarite Limanı: Güzel yatak ve muazzam köydür. ((---) (---) (---) (---) (---)

Oradan **At Limanı** (---) (---) (---) (---) (---)

Oradan **Köprüaltı Limanı** (---) (---) (---) (---) (---)

Oradan **Bağlar Limanı** (---) (---) (---) (---) (---) *[51a]*

Suzeboli Kalesi menzilinin özellikleri

Gerçekten de Suzeboli bakışlı ve yay kaşlı kadınlarına aşk olsun. Daha önce, 1067 tarihinde Özü Eyaleti'ne giderken Melek Ahmed Paşa merhumun buyurdusuyla bu şehre gelip hizmet görüp seyretmiştik. Hamd olsun şimdi yine Ferruh Ağazâdeler ile gelip birkaç gün cilveler eyledik. Ama acayip hikmet oldu ki Karadeniz gibi bir büyük denizin çevresinde Rumeli ve Anadolu taraflarında olan kaleleri, köy ve kasabaları baştan sona, Azak Denizi sonundaki Nehreyn Boğazı'nda Horozkirman Kalesi'ne

kadar karadan ve denizden bütün kaleleri seyretmiştik. Ancak Karadeniz Boğazı'ndan bu Suzebolı Kalesi'ne kadar görmemiş idim. Allah'a hamd olsun bu uğurlu yılda Alman Kızılelma gazasına gittiğimizde seyri kısmet oldu. Karadeniz'i fırdolayı bu nâzenin vücut ile geçip bizzat gözümle görüp öğrendikten sonra yazmaya cesaret ettik.

İşbu Karadeniz'in uzunluğu Rum denizcileri ve gemicilerin aralarındaki hesaba göre Karadeniz Boğazı ki güney taraftadır, tâ kuzey tarafa Azak Denizi sonuna kadar bu Karadeniz'in uzunluğu tam 1.460 mildir. Orta yerinde Anadolu tarafında Sinop Kalesi burnundan karşı Rumeli'nde Keliğra Sultan Kayaları burnuna kadar arası 260 mildir. Hatta açık havada gözü kuvvetli olan adamlar Karadeniz'in ortasında iken Anadolu ve Rumeli tarafında olan bu burun dağlarını açık seçik görürler. Uzun dürbün ile daha rahat görünür, bir derin denizdir ve zehir gibi acıdır.

Âlemin Yaratıcısı yeryüzünde (---) deniz yaratmıştır: Evvelâ Akdeniz, Hazar Denizi, Alman Denizi, Bundukan Denizi, Felemenk Denizi, Muhit Denizi, Malgayan Denizi, Okyunus Denizi, Lucci Denizi, Zulumat (Karanlık) Deniz, Girdap Denizi, Kızıldeniz yani Süveys Denizi, Hürmüz Denizi, Hint Denizi, Çin Denizi, Lut Denizi, Van Denizi, Rumiye Denizi, Faris Denizi, Gilan Denizi ve nice görmediğimiz küçük ve büyük denizler vardır. Ama hepsinin başı bu Karadeniz'dir ki tüm denizlere su bundan gider.

Meselâ bu Karadeniz Boğazı'ndan katı yaydan ok çıkar gibi akıp iner, İstanbul önünden geçip Rum (Marmara) Denizi'ne dökülür. Ondan aşağı boğazlardan aşağı Akdeniz'e karışır. Oradan Sebte Boğazı'ndan dışarı yıldırım gibi akıp Muhit Denizi'ne karışır, oradan tüm denizlere karışır. O hesap üzere Karadeniz hepsinin babasıdır. Ve bilgili denizcilere göre tüm denizlerden derindir ve hepsinden acıdır, derler. Acep hikmettir ki bu Karadeniz'in sağından solundan, çepçevre etrafından 1.760 adet büyük nehirler karışır.

Evvelâ Tuna Nehri, Turla Nehri, Özü Nehri, Perezen Nehri, Ölü Ten Nehri, Süd (?) Nehri, Aksu Nehri, Diri Ten Nehri ki Azak dibindedir. Kuban Nehri, Yeleşke Nehri ve Abaza kıyıla-

rında 70 adet büyük nehirler, Büyük Faşa Nehri ve Çoruğ Nehri Gönye Kalesi dibindedir. Çarşamba Nehri, Kızılırmak Nehri, Sakarya Nehri ve Rumeli tarafında Kamçı Nehri. Böyle Umman Denizi gibi büyük nehirlerden başka nice bin adet küçük nehirler karışır, yine yılan zehiridir. *"Allah her şeye kadirdir"* (*Kur'ân*, Bakara 20).

Sonra Suzebolı Kalesi'nden yine dönüp bir günde sürat ile yürüyüp,

Vasilikoz Kalesi menzili, oradan yine kıbleye doğru hızlı yürüyüp bir merhalede,

Ahtapolı Kalesi menzili, oradan yine doğu tarafa deniz kıyısı ile gidip,

Ayapavla Köyü menzili: Yunan dilinde (---) demektir. Oradan deniz kenarını bırakıp güney tarafında Istıranca Dağı eteğinde gidip,

Sücahlı Köyü menzili: Müslüman köyüdür. Tüm mîrî mandıracılar oturur, bir mescidi var. Oradan,

Çatallı Köyü menzili: Müslüman köyüdür. Oradan,

Padişah Mandırası menzili: Istıranca Dağı içinde bir Hacı Bektaş Velî ocağıdır. Yeniçeri odalarından (---) avcılar odasının tüm neferatları odabaşı ve çorbacılarıyla 6 ay bu gölgelik yerde oturup avladıklarını padişaha, tüm vezirlere ve vekillere hediye gönderirler. Padişahın nice bin sığırları ***[51b]*** ve nice bin adet koyunları burada durup mandıra oğlanlarının gelen geçen yolculara hizmet ettikleri tamamen birinci ciltte yazılmıştır. Oradan yine tekrar,

Baklalı Köyü menzili: Oradan sabahleyin Ferruh Ağazâdelerle ve diğer dostlarla vedalaşıp yine Alman Ungurus gazası yoluna çıktık. Baklalı Köyü'nden kıbleye doğru gidip,

Boyalı Köyü: Yüz evli, bir camili ve Fâtıma Sultan'ın çiftliği var, mamur köydür, onu geçip,

Yassıören Köyü: Bir camii, bir mescidi, bir küçük hamamı ve 4 adet dükkâncıkları var, kasaba gibi mamur köydür. Bunu da geçip 6 saatte,

Baba Nakkaş kasabası menzili: Çatalca kazası hükmünde Baba Nakkaş Sultan vakfıdır. Şehri bir bayır tepeye kurulmuştur. 500 adet kiremit örtülü mamur hanedânları ve çiftlik-

leri var ve bir kurşun örtülü selâtin gibi camii, bir medrese, bir han, bir hamam ve 50 kadar dükkânları var. Bu hayratlar tamamen Sultan Bayezid Han'ındır. Zira Baba Nakkaş Sultan, Sultan Bayezid-i Velî musahibi Özbek asıllı nakış sanatında sanki Mânî ve Bihzâd imiş. Hatta Eski Saray kapısı üzere o nakışlı sihirli saçağı ve Yeni Saray'da Bayezid Han'ın divanhanesinin kubbelerini bunlar nakışlayıp hâl (süsleme) sanatını Rumeli (Osmanlı) diyarında bu zat yaydı. Bu kasabada türbesinde medfundur. Hâlâ bu kasaba vergilerden muaf Baba Nakkaş vakfıdır. Hâlâ Baba Nakkaş ziyaretgâhı Hâcegân dervişlerinin tekkesidir, *Allah sırrını aziz etsin.* Oradan 1 saatte,

İzzeddin Köyü: Fatih Sultan Mehmed vakfıdır ve merhum Melek Ahmed Paşa'nın bir büyük çiftliği var. Oradan 2 saatte,

Çatalca kasabası: Daha önce anlatılmıştır, onu geçip ve **Kovukdere** içinden geçip,

Fethi Köyü: Bir yüksek yerde havadar Müslüman köyüdür. Kasımpaşalı Kaptan Kurt Çelebi'nin ve Gazzaz Ahmed Ağa'nın çiftliklerinde bir gece konuk olup zevk ettik. Oradan 1 saatte **Silivri Kalesi**'ni geçip 4 saatte,

Balabanlı Köyü: Müslüman köyüdür. Oradan,

Kınıklı kasabası: Bir dere kenarında yüz haneli, beş adet küçük hanlı, beş dükkânlı ve tüm imareti kiremitli mamur camili kasabacıktır ve Sultan Ahmed Çeşmesi'nin tarihidir:

İçene sıhhat ola âbıhayat. *Sene (---)*

Oradan 4 saatte,

Sekbanlı kasabası: Camili, hanlı, hamamlı, beş adet dükkânlı ve 100 adet kiremit örtülü evleri tamamen Sultan Ahmed Han veziri Ekmekçizâde Ahmed Paşa hayratıdır. Bu kasaba Ereğli kasabası toprağındadır.

Çorlu kasabası: Daha önce anlatılmıştır. Oradan 4 saatte,

Karıştıran kasabası menzili: Çorlu ile Burgaz kasabaları arasında bir çamur deryası içinde bir yüksek yerde 88 haneli mamur kasabacıktır. Ama *Allah saklasın* kış günlerinde çamurunu Mengerus fili geçemez. Biraz yağmur yağsa nice dostlar ve nice bin hayvan gömülür. Hayır sahibi geçmiş melikler kaldırımlar döşemişler, ama zemini oynak olmak ile kaldırım taşları da çamura gömülür.

Burgaz kazası toprağında bulunmuştur. Kurşun örtülü mavi kubbe ile örtülü selâtin gibi bir sanat camii, bir geniş hamamı, 14 adet dükkânı ve kervansarayı var ki tarihi budur:

Bir hayr-ı azîm eyleyip ehl-i sefer için
Vaz' eyledi bu han-ı safâhaneyi paşa
Bir mevzi'-i zîbâ ve latîf olduğıyçün bu
Nazmî dedi tarihini zî mevzi'-i zîbâ.

Sene 953.

Gerçi Nazmî güftesidir, ama nazm ile beste etmemiş.

Camie bitişik bir âbıhayat can besleyen çeşmesi var, ama tarihi cami kapısı üzere yazılmıştır. Tarih:

Aslını bu çeşmeden sordum dedi
Selsebilin aynıyım ben pür-safâ
Dedim anınçün revân tarihini
Çeşme-i âbıhayat-ı can-fezâ.

Sene (---)

Bu kasaba, bu hayrat ve hasenatlar tamamen Sultan Süleyman Han Veziri Rüstem Paşa'nın vakfıdır. Hâlâ mütevellîsi Cüvan Kapucubaşızâdelerdir.

Oradan 5 saatte **Burgaz Kalesi**'ni geçtik, zira 1061 tarihinde yazılmıştır. Ordan 6 saatte,

Babaeskisi kasabası menzili: Daha önce anlatılmıştır, ama Köprülüzâde Fâzıl Vezir Ahmed Paşa kethüdası henüz can besleyen bir çeşme yapmış. O berrak sulu çeşmenin tarihidir: (---) (---) (---) Oradan 4 saatte,

Hafıza kasabası menzili: Halk arasında yaygın meşhur söylenişi Havsa'dır, ama Süleyman Han'ın musahibesi Hafıza Hatun'un asli vatanı olup nice imaretler ettiği için Hafıza derler. Yukarıda daha önce anlatılmıştır. Oradan (---) saatte,

İkinci taht merkezi Edirne Kalesi: 1063 tarihinde Rumeli'nden Melek Ahmed Paşa ile İstanbul'a giderken 3. ciltdimizde bu Edirne şehri ayrıntılı olarak yazılmıştır, ama şimdi bu Osmanoğlu taht merkezi olan Edirne Sahrası'nda saadetli padişah süslü otağlarını kurup bütün İslâm ordusunun iş görmüş ihtiyarları, iş erleri, tüm vezirleri ve vekilleri padişah otağında toplanıp büyük görüşmeler olunca *[52a]* devletin hayrını isteyen nice ihtiyarlar:

"Padişahım büyük atanız Sultan III. Murad Han 1003 tarihinde Yanık Kalesi'ni Sinan Paşa eliyle feth etmişti. Yeri cehennem olan kâfirler bir hile ile Yanık Kalesi'ni alıp içinde olan tüm askerleri kırmıştı. Hâlâ o zamandan beri Yanık Kalesi kâfir elinde kalıp camilerimiz hâlâ kilise olmuştur. Alman kâfiri elinden camilerimizi kurtarmak padişahıma lâzımdır" dediklerinde tüm iş erleri ve bütün ocak ihtiyarları Nemse çasarından intikam alınması için Fâtiha-i şerife okudular. Saray meydanında padişahın otağı önüne dua ve senâlar ile tuğlar dikip tüm Osmanlı şehirlerine Dergâh-ı âlî kapucubaşıları İslâm ordusu sürmeye gidip sefer mühimmatları tamamen görülüp Edirne şehrinde tellâllar bağırdı. Saadetli padişah (---) senesi (---) günü otağında cümle kullarına büyük ziyafetler verip Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa'yı Süleymanî mühür ve Resulullah Sancağı ile Yanık Kalesi üzere Alman diyarına serdar-ı muazzam edip eynine bir samur ve bir zerdûz hil'at-i şahî giydirip büyük bir alay ile vezir kendi otağına gitti.

Yanık, Uyvar, Mekemorya, İslovin vilâyeti, Zirin ve Beganoğlu vilâyeti, Dodoşka vilâyeti ve Alman-ı Ungurus vilâyeti gazasının sebebini bildirir

Evvelâ (---) tarihinde Erdel kralı olan Rakofçioğlu melun Erdel diyarında isyan edip Budin ve Tımışvar serhatlerinde nice kale, kasaba ve köylerimizi yağmalayıp bu kadar ümmet-i Muhammed'i zincire bağlı esir ettiğinden başka tam üç sene Osmanoğlu'na haraçları gelmediğinden Kapudan Ali Paşa'yı Erdel diyarı gazasına serdar-ı muazzam tayin olundu. Budin, Bosna, Kanije, Eğre, Tımışvar, Varat ve Rumeli eyaletleri sancaklarıyla Erdel gazasına memur oldular.

Anadolu, Sivas, Maraş, Karaman, Adana, Haleb, Şam, Urfa ve Diyarbakır eyaletleri tamamen Erdel seferine tayin edildi. 20 oda yeniçeri, 5 oda topçu, 5 oda cebeci, sipahilerden 4 adet sağ ve sol guraba sipahileri Erdel gazasına memur edilip tam 9 ay Erdel ülkesini yağmalayarak Apopi Mihal adlı bir kefereyi kral nasb edip üç yıllık geri kalan haracı tahsil edip Kemen Yanoş Kral'ı da tüm askerleriyle kılıçtan geçirip Erdel ülkesine nizam ve intizam verdi. Taşra İslâm diyarına çıkmak üzere iken Serdar Ali Paşa'ya Erdel'de iken Budin serhatleri ve Kanije serhatleri tarafından kan ile yazılmış mektuplar ile feryatçılar gelip,

"Aman devletli serdar, serhatlerimize Nemse çasarı askeri gelip Val Kalesi'ni, Hanbeğ, Hamzabeğ, Erçin ve Penteli kalelerini harap etti, hanelerini yıktı ve halkını esir edip ağlattı" diye Budin kaymakamından ve Budin'de kalan ağalardan arzlar gelince derhâl Serdar Ali Paşa'dan Nemse çasarına adamlar gitti. Sonra Tımışvar altında Nemse çasarının *Roza adlı bir elçisi* serdara geldi. Mektupları okununca şunları yazdığı görüldü ki:

"Siz bizim Erdel Hıristiyanlarımızın vilâyetini yağmalayıp ganimet mallarını alıp bizim tahta çıkardığımız Kemen Yanoş Kral çerağımızı askeriyle kılıçtan geçirip eli vilâyeti harap ettiniz ve bu kadar malllar aldınız. Biz de Menuçehr soyu gayretini çekip, İskender tacı ve Nuşirevân tacı hürmetini yerine getirip sizin ettiğinize karşılık biz de sizin gibi sulha aykırı işler edip Budininizi harap edip mallar ile esirler ve bu kadar kalelerden cebehane ve ağırlıklar aldık" diye yazmıştı. Serdar huzurunda kral mektubu okununca Serdar Ali Paşa,

"Bre melunlar, Erdel diyarında sizin ne alâkanız var. Tâ Yıldırım Hanımızdan beri bizim Erdel ile anlaşmamız üzere Erdel *reayasının tamamı Haremeyn reayalarıdır* ki her sene biner kese hazine vermeyi üstlenmişlerdir. Erdel diyarında olan 1.060 adet kalelerin tamamı Osmanoğlu padişahının olmak ***[52b]*** üzere anlaşma yapılıp Erdelistan reayası, Eflak ve Boğdan gibi haraç verir reayalarımızdır.

Daha sonra yaklanarak 3 yıllık haracı tahsil edip tahta yeni kral geçirip itaat etmeyen Erdel kâfirlerinin kulaklarına küpe olsun için ellerini vilâyetlerini yakıp yıkıp hesapsız esirler alındı" deyince kâfir elçisi,

"Biz de sizin vilâyetlerinizin sizin gibi, belki daha fazla kulaklarını çektik" diye melun elçi pervasızca cevap verince hemen Serdar Ali-i Kerrâr ökelenip divandan elçiyi kovup getirdiği mektupları ulaklar ile o an Der-i devlete gönderdi. Mektuplar İstanbul'a ulaşınca Büyük Divan toplanıp kralın mektupu okunarak müşavere olundu. Herkes Nemse çasarından intikam almak için görüş birliğine vardı. *Fâtiha* okunup o an Gazi Sultan Mehmed Han *"Gaza niyetine"* deyip Eba Eyyûb-ı Ensârî'de kemerine iki yerden gayret kılıcını kuşanıp ertesi büyük alay ile uğurlu saatte İstanbul'dan gelenekleri üzere derya gibi ordu ile

hareket edip Davudpaşa Ovası'nda otağında karar etti. Tüm ocak halkına ihsanlar ve bahşişler verip 8. günde 2. taht şehri Edirne'ye gitti. Orada büyük bir danışma daha olunca Alman diyarına Yanık Kalesi ve Uyvar Kalesi üzerine sefer olmasının sebebi bu yazıldığı gibi ilk başta sulha aykırı iş Nemse çasarından olmuştur. Ki Yanık ve Uyvar gazasının sebebi gerçekte böyle olmuştur.

Edirne müşaveresinden sonra Nemse çasarına "Vaktine hazır ol" diye mektuplar ile elçiler gitti. Ve o gün yine Büyük Divan'da padişah huzurunda Sadrazam Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa, Defterdar Ahmed Paşa, Yeniçeri Ağası Sâlih Paşa ve Reis Efendi Şamîzâde, kısaca tüm sefere memur 8 vezir ve 18 eyalet sahibi beylerbeyiler, diğer beyler, tüm Divan erbabı ve bütün Ocak halkı padişah huzurunda 376 adet zer-ender-zer hil'at-i fâhireler giyip saadetli padişahın dua ve senâlarıyla (---) sene (---) günü,

Edirne şehrinden Yanık Kalesi gazasına gittiğimiz konakları bildirir

Evvelâ *bismillah* ile Edirne'den çıkıp batı tarafa gider **Mustafa Paşa Köprüsü kasabası,** daha önce yazılıp oradan geçip 7 saatte,

Büyük Derbend Köyü menzili: Çirmen Sancağı toprağında Bulgar keferesi köyüdür. Oradan 6 saat gidip,

Hırmenli kasabası: Yukarıda (---) cildimizde anlatılmıştır. Onu geçip 5 saatte,

Uzuncaova kasabası menzili: Çirmen Sancağı toprağında geniş bir ovada kale gibi büyük bir hanı var ki benzeri meğer Tatarpazarcığı'nda Makbul iken Maktül İbrahim Paşa Kervansarayı ola. Ama bunun yapıları ondan daha sağlamdır. 80 ocaklı, avlulu, içli dışlı ve büyük ahırlı ibret verici bir handır. Bir camii, birkaç küçük hanları, bir hamamı ve iki başları kale kapısı gibi demir kapılı bir mamur çarşı pazarı tamamen mavi has kurşun ile örtülü mamur hayrattır ki yapıcısı (---) paşadır, *Allah rahmet eylesin.*

100 adet fukara evleri var, ancak suları yoktur, suya muhtaç bir alay aç biilaç fukaralardır. Ama "Bu yol üzerinde İslâm ordusu çok gitmek ile yol üzerinde yokluk, kıtlık ve kalabalık olma-

sı kesindir" diye hakir birkaç adet dostlarla *önce yoldaş sonra yol* diye yoldaş olup yoldan sapıp köyden köye zevk ve safâ etmek için Uzuncaova'dan sağ tarafa 6 saat sahra içinde gidip,

Kıvırcıklı Köyü menzili: Meğer burada hafta pazarı durur imiş. 4 taraftan 10.000 adam toplanmış. Orada bazı eşyalar aldık. Buradan bu yere yakın,

Yoğurtçu Köyü: Meriç Nehri kenarında bir gemiye binip karşı tarafa geçip ve 2 saat gidip,

Çırpan kasabası: Daha önce Arnavutluk'tan gelirken konup özelliklerini yazmıştık, onu geçip (---) saatte bakımlı köyler geçerek,

Arnavutlar Köyü, Oradan 3 saatte,

İrem şehri Eski Zağra menzili: Bu da 1062 tarihinde *[53a]* anlatılmıştır. Bu mahalden seyahat etmediğimiz yerleri gezip dolaşmak için,

Vidin şehrine ve Tuna yalısı ile gittiğimiz menzilleri bildirir

Evvelâ bu **Eski Zağra**'dan poyraz tarafına 2 saatte,

Derbend Köyü: Zağra ensesindeki dağlar içinde örfî vergilerden muaf ve müsellem, Müslim değil bir kefere köyüdür. Derbend banı davulunu çalıp gelenleri geçenleri esenlikle geçirir. Bu köy Filibe nazırı tarafından zabt olunur.

Oradan 1 saatte Tunca Nehri kenarında bir küçük yeşillik vadide,

Eski Zağra Ilıcası: Her sene Zağra kavmi kiraz mevsiminde iki saatte bu ılıcaya gelip çimerler ve sıcaktan kurtulurlar. Gayet yararlı suyu vardır, ama havuzu dardır. O kadar mükellef yapı değildir, ancak bir küçük kubbeli ılıcadır. Suyu o kadar sıcak değildir, ne soğuk ve ne sıcak, bir ılık sudur. Bu ılıca hemen Tunca Nehri yakınında bir çemenzar yerde olmak ile hakir o çemenzardan at ile geçeyim derken hemen hakirin atı kulağına dek gömüldü. At çabaladıkça gömüldüğünü görünce hamd olsun fakir çabuk davranıp attan kendimi bir tarafa atıp güçlükle canımı kurtardım. Meğer cumbul ve bataklık imiş.

Hemen hizmetçilerim ve birkaç ılıca dinlenmesine gelen adamlar atlarımın çember kolanlarını ve harar kolanlarını çözüp yaya adamlar yavaş yürüyüşle atın yanına varıp atı boynundan ve kuyruğundan bağlayıp "İsa tira mola" diyerek atı kena-

ra çıkarıp güçlükle atı kurtardık. Hakir zorunlu olarak ılıcaya girip safa ettim ve atı da Tunca Nehri'nde yıkayıp eyeri ve koşumları güneşte kurutup Tunca Nehri'ni bu ılıca dibinde atlar ile geçtik. Bu mahalde Tunca Nehri azdır, zira kaynağı yakındır. Torbakurudan Dağları'ndan gelip Edirne içinde Mihal Köprüsü altında Meriç Nehri'ne karışır. Bu mahalde Tunca Nehri'ni geçip (---) saatte gidip

Müflis Köyü: Müslüman, Bulgar ve Rum keferesi köyüdür. Bunu geçip,

Kızanlık kasabası

Yörüklerin ve Çitakların dilinde "Kızan" küçük oğlancıklara derler. Suyu ve havası tatlı olduğundan kadınları genellikle ikiz ikiz doğurduklarından çocukları pek çok olduğundan Yörükan taifesi bu beldeye Kızañlık ve Kızanlık diye isim vermişler. Bir rivâyette Gazi Hudavendigâr asrında bu şehirde büyük kıtlık olup kızlık olduğundan Kızanlık demişler. Rumeli Eyaleti'nde Çirmen Sancağı toprağında voyvodalıktır ve 150 akçe payesiyle yüksek kadılıktır. Mahkemesi şehrin ortasında Keçideresi Suyu üstünde İrem bağı gibi bir yerdir. Kethüdayeri, yeniçeri serdarı, muhtesibi, bâcdârı, harac ağası ve şehir kethüdası vardır.

Şehrin şekli: Bir bayır dibine kurulmuş kıble tarafı tâ İslimye kasabasına varır sahralardır ve bir ucu tâ Sofya yanında İzladi kasabası'na varır yeşillik ve şenlikli ovalardır ki gayet verimli diyarlardır.

Bütün imareti 8 mihraptır. Evvelâ Sarıca Paşa Camii, İskender Bey ibn Ali Bey Camii. Diğerleri mahalle mescitleridir, ama her birinin cemaatleri çoktur, zira halkı gayet musallîlerdir.

Hepsi 7 mahalledir. Müslümanları çoktur, kefereleri azdır, halkı genellikle Yörüklerdir.

Tamamı 1.060 adet tek katlı evlerdir, iki katlıları gayet azdır. Evvelâ Sinan Efendi Hamamı yakınında Haraccı Mustafa Ağamızın konağı iki katlı mükellef hanedir, saray denilse de lâyıktır. Beşir Efendi Hanesi de iki katlı şahane minnetsiz hanedir. Mahkeme de büyük bir yapıdır. Geri kalanlar eski tarz tek katlı ve tahta avlulu evlerdir. Baştan başa kiremit çatılı ve yer yer tahta şindire örtülü fukara evleri vardır, ama kurşun örtülü yapı asla yoktur.

İki adet medreseleri var. Sarıca Paşa Medresesi ve İskender Bey Medresesi, camiinde tefsir dersi okunup bu beldede ulemaya rağbet ederler. Ama özel dârülkurrâ ve dârülhadisi yoktur.

Ve 5 adet ciğerköşeleri çocuklarına ait mektepleri var ve 3 adet de tekkeleri var.

2 adet hamamları var. Biri İskender Hamamı, camiinin önünde, eski yapı, ılıcalı aydınlık hoş hamamdır. Biri de Sinan Efendi Hamamı, hoş yapılı, hoş havalı ve hoş sulu aydınlık hamamdır. Yüzden fazla ev hamamları vardır diye belde halkı *[53b]* övünürler.

Hemen çarşı içinde bir mükellef hanı var ve 300 adet dükkânları var, ama kârgir yapı bedesteni yoktur, ancak pabuççu dükkânları gayet çoktur. Bu mahalde bir su kuyusu var, sanki âbıhayattır.

Kahvehaneleri ve selmânî berberlerinin gayet donanımlı ve süslü dükkânları var. Ve akarsuları gayet çoktur.

Bağ ve bahçeleri hesapsızdır. Beğenilenlerinden, şıralı üzümü, elması ve beyaz somunu birer okka gelir, ekmeği bir akçeye, bir at yemi bir akçeyedir. Sözün kısası bir bolluk Meram bağı, iyi namlı kasaba, suyu ve havası hoş, mahbûbu ve mahbûbesi ünlü beldedir. Halkı gerçi Yörük Çıtaktır, ama dindar, kendi hâllerinde, garip dostu fukaraları sever adamlardır.

..... (1,5 satır boş).....

Oradan doğu tarafına Keçideresi'ne 1 saatte,

Keçideresi Köyü: Bir yüksek dağın dibine kurulmuş 400 haneli bir kâfir köyü ve zeamettir. Kızanlık şehrine giden akarsu bu kayadan çıkar. Mesiregâh ve baştan başa İrem bağı gibi gülistan, bağ ve bostanlı cennet bahçeleri var ki bülbüllerin hoş sesleri insanları neşelendirir. Ne yazık ki bu kuş vadisi büyük bir şehir yakınında olmalı idi. Ama Kızanlık kasabası ileri gelenlerinin tabiat sahibi olan kimselerinin bu ağaçlık güzel yerde bağları ve şebekeli bostanları var. Kimi yaya ve kimi atla, bir saat yakın olmak ile Kızanlık'dan bu akarsu kenarındaki bağlarına gelip içip eğlenip giderler.

Suyu ve havasının hoşluğundan bu köyde al tebekânî elma yanaklı, al kiraz dudaklı, ceylân gözlü, şirin sözlü ve beyaz yüzlü Bulgar ve Rum kızları olur. Allah'a ayandır sanki her biri birer

peri kızı güzellerdir ki anlatılır gibi değil. Benzerleri meğer cennet kokulu Şam yakınında Havran şehri güzelleri ola. Bu beldede Haraccı Mustafa Ağa kardeşimizle de buluşup bizi bir Meram bağında kondurup tüm yiyecek ve içeceklerimizi tayin ettiğinden başka hakire bir at bağışladı ki ne at, bir sâfinât soylu at gibi muteber at.

Sözün kısası, her şeyden habersiz iken bu belde içinde güzeller ile sâdıkâne güzellik seyri zevklerini edip az kaldı ki Kızılelma, Alman ve Ungurus savaşlarını unutayazdık. Hamd olsun kurtulup 1 saatte,

Hasköy: Timardır. Deli Mustafa Beşe ve Mahmud Beşeler bu köyde hanedan sahipleridir. Onları geçip 1 saatte,

Oburça Köyü menzili: Tatarcada "obur", cadıya, sihirbaz avrada ve mezarda dirilene derler.

Bu köy Şıpka Dağı dibinde bağlı ve bahçeli Müslüman köyüdür. Bir camii ve 200 hanesi var. Kâdiroğlu Veli Çelebi yahşı candır. Bize yarar yoldaşlar koşup sabahleyin,

Şıpka Yaylağı'nın zirvesine iki saatte güçlükle çıktık. Zira öyle bir yüksek dağdır ki en tepesine çıkan sanki Mesih gibi göklere çıkıp meleklerin seslerini işitir, aşağıda tüm Kızanlık Ovası'nı süslemiş olan köyler, kasabalar, ekinlikler, bağlar, bahçeler, çayır ve çimenler baştan başa yeryüzünde ebrî kâğıt gibi, bukalemun nakşı gibi görünür. Tâ bu derece yüksek Şıpka Dağı'dır.

Sonra bu yüksek dağın tepesinden 4 saatte teper aşağı inerken geriden Çirmen ve Kırkkilise Sancağı zeamet sahiplerinden 500 adet pür-silâh adamlar gelip bize yetiştiler. Biz de 36 cürd atlı ve iki seyishane adamlar idik. Hepimiz bir yere gelip esenleşip görüşüp "Bu belde gâfil gitmemek gerektir" diye hepimiz pür-silâh hazır, kimimiz yaya ve nicemiz atlı yokuş inmede idik.

Hakirin başından geçenler

Bu yüksek dağın yarısına öğle vaktine yakın indiğimizde bir dar ve sarp yerde, bir gayyâ kuyusu gibi yerde, taşlık ve ormanlık haydut yuvası dar yerlerde giderken, iki tarafı sık orman ve kayalık korkulu ve tehlikeli boğazda hemen orman içinden haydutlar üzerimize iki taraftan dökülüp o dar boğazda boğazımızı alıp onlar bize biz onlara birer yaylım kurşun vurup onlar

"Udri neboyse" der, biz "Allah Allah" diye feryat ederiz. Yaka yakaya gelip bir hayli ceng ettik. At işlemez silâh kullanılmaz, ne çare, sonunda hepimiz atları bırakıp yaya olup "Bre koma şehbazlarım" diye hır hır, yaka yakaya cenge başlayıp bir sarp ormana sığınıp tâ öğle vaktine kadar bu dağıstan içinde öyle bir savaş ettik ki anlatılmaz, ama küffâr hayli kalabalık idi, belkim bizim askerden ziyade idi.

Kısacası, kâfirler gittikçe galebe *[54a]* edip bir kere âh ve feryat ederek mağlup olup târumâr olup çingâneler dediği gibi *"Zuşte panu pine valu ormanos keres"* ettikleri gibi bizler de küme küme ormanlara girdik, ama çok uzak gitmedik. Kâfirler bizi komayıp önce atlara sarılalım derken Allah'ın hikmeti atların nicesi bize doğru geldi, nicesi dağlarda birbirleriyle çekişerek boğuşup dövüşerek serseri gezerlerken nice gazilerimiz varıp atlarını tutup getirdiler. Bu kere kâfirler tüm seyishaneleri ve nice atları dağlara götürdüler ve biraz gitmeden dağlar içinde yükleri yıkıp tüm malı paylaşmaya oturdular. Pis kâfirler gözümüzün önünde malımızı yağma ederken biz de hepimiz bir yere geldik.

"Bre gaziler, atlar gitti ve mal gitti. Sefere nice gidelim. Bre bir kere Allah Allah deyip şu kâfire hücum edelim. Mısra:

Görelim âyîne-i devrân ne sûret gösterir

deyip kasem billâh ile hepimiz bir yere toplanıp aşağı dereler ardından kâfirlerin olduğu bayırlara havale dağlara çıkıp tüfenglere avucumuzla saçma doldurup hemen bir uğurdan teper aşağı "Allah" deyip saldırınca av derdine düşmüş kâfire bir yaylım 500 tüfeng kurşunu girince nice kâfirler silâha el edip ceng etmeye başladı. Ama diğer kâfirler silâhlanıncaya kadar Allah'ın emriyle bir kısmı dağıldı. Biz de cesaretlenip,

"Bre koma gazilerim, hamd olsun fırsat ve nusret bizimdir" diye teper aşağı kâfirleri kova kıra hepsini kaçırdık.

Meğer 100 kadar kâfirler avlarını alıp başka ormanda imişler. Hemen onlara da dal satır olup Allah Allah sesleri ile aç kurt koyuna girer gibi onlara da girişip asla aman ve zaman vermedik. Niceleri kılıç yiyeceği olup kılıç artıkları bizim gibi onlar da dağlara kaçtıklarında Elem Neşrah suresinden *"Elbette güçlükle beraber şüphesiz bir kolaylık vardır. Gerçekten, güçlükle beraber bir kolaylık vardır."* (*Kur'ân*, İnşirâh 5-6) âyeti hatırıma geldi. Allah'a

hamd olsun mallarımızı kurtarıp zafer kazanıp başımızı kurtardığımızdan başka 75 adet baş aldık ve baş haydut ile altısını hemen dağ başında kâfir başları yanında kazığa vurduk. On yedisi oklardan kaza okuna uğrayıp öldü ve kılıç ağzından geçenlerin pis leşleri dağda kaldı. Ve 40 adedi eli kafasında bağlı esir oldu.

Bu esirleri ve tüm ölen kâfirlerin leşlerini koyup bellerinde kemerlerini ve tüm esvaplarını alıp 9 kısrak ve 4 eşek yükü şaraplarını ve peksimetlerinin aldık. Bir eşek üzerinde torba içinde 2 kese guruş bulundu. Meğer bu kâfirler sabahleyin bu dağ eteklerinde bir kervan bozup hayli adam kırıp bu Şıpka Dağı'na paylaşmaya gelirken bizlere rast gelip "Fırsat ganimettir" diye bize sarıldılar, ama hamd olsun kırılıp esir oldular. Ancak bizden 4 yiğit şehit olup hemen o mahalde defn ettik. 4 adet de atımız öldü. 19 yiğidimiz yaralanıp bu kadar ganimet ile ve 40 adet esir ile yine pür-silâh ve hazır yokuş aşağı inerken,

Acayip ve garip manzara

Hemen aşağıdan 70-80 kadar paşalı yiğitleri at boynuna düşüp gelip içimize girip,

"Bak a şu asileri, bak-a şu kâfirleri, siz köy vurursuz ve yaylada koyun alırken çobanları kırarsız. Koyverin şu bağlı mîrî çobanları. Bunlar veziriazamın Kabirova hâssı çobanlarıdır" diye bağlı olan diri kâfirlerimize yapışıp nice gazilerimize deynek, sopa ve zerdesteler ile giriştiler. Hatta benim Kâzım adlı kölemin başını yardılar. Bu içler acısı hâli görüp hayretler içinde kaldık. Her ne kadar mudara eyledikse bunlar bize girişmeye başladılar ve birkaç keferemizi aldılar. Hele ormandan çıkıp bir at işler çemenzâr yer idi, hemen hepimiz bir ağızdan "Allah Allah" deyip kâfirlere girdiğimiz gibi bunlara da dal satır olup giriştiğimizde asla kıçları tutmayıp tütün gibi tütüp gittiler.

Bunlar aldıkları kâfirleri bırakıp kaçınca o an bu 40 adet kâfirlere de kılıç vurup esvaplarını ve bellerindeki kemerlerini alıp pis leşlerini ağaçların gölgesine bıraktığımızda o gün Şıpka Dağı'nda olan ağaçların altları sanki Vakvak Ağacı dibi gibi insan cesedi ile süslendi. *Elhamdülillâh* yine bu gazada da muzaffer olup yine yokuş aşağı inip büyük Yantura Nehri kenarında,

Vezir hâssı Kabirova Köyü menzili

Tehlikeli derbendde bir çayırlık yerde çadırlarımızla kondu-

ğumuzda hemen hâs ağası bu kadar köy kâfirleriyle üzerimize gelip bizler de yine atlarımıza 530 kişi binip cenge hazırlandığımızda hakir:

"Bak a ağa, sen veziriazam ağası isen biz de İbrahim Kethüda'nın hocası Evliyâ Çelebi'yim. Şimdi gazaya gidip İbrahim Kethüda'ya *[54b]* ve Köprülüoğlu'na seni şikayet ederiz. Nedir bu senin ettiğin. Nezaketle elimizden haydut kâfirlerin almak mı isterdin? İşte o 40 adet kâfirleri de kılıçtan geçirdik. Dağda bu kadar yiğitlerimiz şehit olup burada bu kadar yaralımız var. Yedi saat ceng ettik. Yardımımıza yetişmediğinden başka bize yaygara edip ganimet malı almak istersen, ayıp değil midir? Mümin olana böyle etmek düşer mi?" diye nice türlü sözler söyledim. Hele araya naip, imamlar ve nice insaflı insanlar girip hepimizle barış görüş edip bol bol zahirelerimizi verip "Gazanız kutlu olsun" demeye başladılar.

Sonra birbirimiz arasında ganimet mallarını satarken tüm kâfir tüfengleri, baltaları, harbeleri ve şayak esvaplarını satarken derbent kâfirleri de gelip nice eşyalarımızı iki üç fiyatına alıp tüm satılan eşyaların paralarıyla daha önce eşekler üzerinde bulunan 2 kese malı da bir yere koyup 530 adet yiğide altışar guruş hisse değdi. Meğer bir yiğidimiz bir kemer guruş saklamış, onu kimseye vermeyip harcırah diye 80 guruşu alay beyine emanet verdik.

Ardından yaralılarımızı sarıp sarmalayıp biraz rahatladık ve bütün atlarımızı bu köy içinde akan Yantura Nehri'nden sulayıp tüm at biraderlerimize sallama torba yemleri asıp safâda olduk.

Bu Yantura Nehri, bu ceng ettiğimiz Şıpka Dağı'ndan çıkıp kuzey tarafa akıp Niğbolu Kalesi yakınında Tuna Nehri'ne karışır. Bu Kabirova Köyü veziriazamların hâssı 700 saz ve kiremit örtülü Bulgar kâfiri köyüdür ki 3.000 kadar kâfiri vardır. *Allah saklasın* hepsi asi köydür, beş on adam konmaya kâdir değillerdir. Hatta biz orada iken bazı kâfir evlerinde ağlama sesleri, bağırış, çağırış ve feryatlar var idi ve bazısı hasta gibi yatarlardı. Meğer dağda bizimle ceng edip ölen kâfirlerin yakınları matem ederlerdi. Ve nice evlerde hasta gibi yatanlar yaralı gelenler idi.

Kısacası, bu köy kâfirleri Şıpka Dağı'nda eşkıyalık edip köy-

lerine 100-200 atlı kondurmazlar ve zor ile konanları rahat göndermezler.

Akıllı olan bu dağlardan gitmesin, zira yaz ve kış eşkıyası gayet çoktur. Veziriazam hâssıdır diye bir hâkim girip kâfirlerini zabt edemez, ancak İstanbul'dan Belgrad'a Sofya üstünden gitmekten bu Şıpka Dağı'nı aşıp gitmek 10 konak yakındır ve bolluk yoldur, ama tehlikeli ve korkulu yollardır.

Oradan sabahleyin hepimiz atlanıp seyishanelerimizi yükleyip kâfirden aldığımız davulları, haçlı bayrakları ve nice kelleleri sırıklar üzerine süs edip Lofça şehrine gidelim derken hemen bu Kabirova ağası yine bir alay haşerat ile gelip,

"Bu başları, bu davulları ve haçlı bayrakları nereye götürürsüz, elbette bize verin" diye üzerimize saldırınca biz de bir alay canı acımış sefer ehli adamlar, hâs ağası efendimizin başına üşüşüp kendine ve adamlarına balta ve külüngler vurup bir kötek çektik ki anlatılmaz. Zira bu köyde yattığımız gece tüm hırsız kâfirleri üzerimize saldırtıp tâ sabah vaktine dek uyanık kaldık. Hamd olsun onun da intikamını aldık.

Oradan yüklüklerimizi çekip bu uğursuz köyden yine kuzey tarafa 6 saatte dikkat ederek gidip Selvi Kazası'na dahil olup,

Rusdere Köyü menzili

300 haneli ve bir camili Müslüman köyüdür. Tüm halkı bize karşı çıkıp davulları ve haçlı bayrakları görüp bize "Gazanız kutlu olsun" deyip hepimizi hanelerine kondurup sıyladılar, yani Tatarca ikramda bulundular. Hemen hepimiz davullar, bayraklar ve kelleler ile Selvi kadısı mahkemesine varıp durumumuzu ve başımızdan geçenleri bir bir anlattığımızda,

"Evet, bir kez o tarafta bir köyde nikâha gitmiştik. Sekiz saat boyunca ceng edip gülbâng çektiğinizi duyduk, sizden birkaç yaralı kâfirler bizim olduğumuz köye gelip ikisi öldü. Beş kâfir hâlâ orada yaralı olarak yatarlar" diye kadı ve vilâyet halkı tanıklık ettiler. Kadıdan başımızdan geçenlerin arz-ı mahzarını ve hâs ağasının üzerimize asker çektiğini, büyük küçük ne varsa tamamen yazdırıp elimize hücceti ve sağlam ip senetler alıp kadıya beş guruş mahsul verdik.

Bu Rusdere Köyü içinden Rosita Nehri akar. Kaynağı, hemen bu köyün ensesindeki Torvakutaran Dağları'ndan gelip

Rusçuk Kalesi dibinde Tuna'ya karışan (---) Nehri karışır bir âbıhayat Rosita Nehri'dir.

Burada konağımız sahibi olan İmam Şaban Efendi ve Mustafa Dede 43 yıldır ki gündüz oruçlu ve gece ayakta olup 30 yıldan beri hatm-i şerif ile kazaya kalan *[55a]* namazlarını, teheccüd, işrâk, ebvâbin namazı ve şükür secdesine devam ederler, asla bir kimse ile sohbet edip bir kimsenin yemeklerini yemezler ve canlı kısmından dahi bir şey yemezler ve asla haram esvap giymezler. Ve kârları, koyun yününden beyaz şeyh abası dokuyup geçimlerini sağlayıp halktan uzak yaşayan iki nefer sâlih adamlardır, diye güzel ve dürüst hâllerine tüm belde halkı tanıklık ettiler. Hamd olsun, hanelerine konup nimetlerini yiyip hayır dualarından nasiplendik.

Çadırlı Köyü, Hiranova Köyü, Dimyanova Köyü, Gıraniçse Köyü, Dimivale Köyü ve Rebivala Köyü

Bir gülistan, bağ ve bostan ve çemenistanlı geniş öz içine kurulmuş 36 pare gayet mamur köylerdir ki hepsi Selvi kazası nahiye köyleridir ve reayası Müslüman Yörükân kavmi ve amansız Bulgar kâfirleridir. Bu köyler baştan başa cennet bağları, zeamet ve sipahi timarlarıdır. Hepsi Niğbolu Sancağı toprağında şenlikli köylerdir. Bu anılan köyleri 5 saatte geçip kuzey tarafa yine yeşillik ve gülistan hoş havalı yerleri geçerek,

Lofça Kalesi'nin özellikleri

(---) (---) dilinde (---) demektir. İsimlenme sebebi (---) (---). Eflak banlarından Lazika Kral yapısıdır. Bu diyarlara Laz vilâyeti derler. Osmanoğlu bu vilâyetlerde çok sıkıntılar çekip Gazi Hudavendigâr'dan tâ Fatih Sultan Mehmed'e kadar 5 adet padişah güçlükle bu diyarları feth etmiştir, zira gayet cesur, inatçı ve zorba kâfirleri var idi. Hâlâ yine öyle asi ve haydut kâfirleri vardır.

Sözün kısası, hepimiz bu Lofça şehrine alay ile kelleler, davullar ve haçlı bayraklar ile şehre girip doğru mahkeme-i Resul'e varıp başımızdan geçenleri bir bir anlattığımızda orada bulunanlar,

"Evet biz de işittik, acep ceng etmişsiz. Gazanız kutlu ola, berhordar olun. O Kamerbaş Yaylağı pislikten temizleyip o korkunç beli ve o tehlikeli yolu güvenli etmişsiz" diye tanıklık et-

tiklerinde Selvi kadısı arz ve hüccetlerini Lofça kadısı eline verip okundu. Ömrü uzun ola, bir zarif ve kibar çelebi idi, ama bilgili, erdemli, olgun ve güzel yazı yazan çelebi idi. Hemen o an Kabirova hâssı ağası bir şekilde ibarelerle ve ustalıkla bir arz yazmıştır ki anlatılmaz.

Bu hüccet ve delili de elimize alıp bütün kelleleri ve davulları mahkeme önünde yere bırakıp kelleler halkın ayakları altında yuvarlandı. Kadı efendi bizlere şehir içinde yafta ile konaklar verip,

"Bunlar bir alay gazaya gider gazilerdir. Bunlara saygı lâzımdır" diye vilâyet ileri gelenlerine tembih edip hepimiz yafta kâğıtlarıyla konaklarımıza gelip bu gönül açan şehirde iki gün konaklayıp ileri gelenlerle kaynaşıp şehrin özellikleriyle meşgul olduk. Evvelâ bu,

Lofça Kalesi

720 [1320] tarihinde Lazika ve Eflak kâfirleri elinden Gazi Hudavendigâr Murad Han feth etmiştir, Gazi Mihal Bey eliyle.

Sonra Murad Han Kosova cenginde Sırp keferesi Miloş Koblaki adlı melun elinde şehit olunca Laz kâfirleri fırsat bulup bu Lofça Kalesi'ni istilâ ederler. Bu kale tâ Sultan Bayezid asrına dek kâfir elinde durup sonra 807 tarihinde Sultan Bayezid-i Velî Eflak elinden bilek zoruyla feth ederken yüz bin sıkıntı çekmiştir.

Daha sonra Süleyman Han yazımında Özü Eyaleti'nde Niğbolu Sancağı toprağında voyvodalıktır ve 150 akçe paye ile şerif kaza olmuştur.

Tüm nahiye köyleri (---) adet mamur köylerdir. Sipah kethüdayeri, yeniçeri serdarı, muhtesibi, bâcdârı, harac emini ve şehir kethüdası vardır.

Lofça Kalesi'nin şekli: Doğudan batı tarafa uzunlamasına yüksek bir yalçın kaya üzerinde badem şeklinde taş yapı yüksek bir surdur. Ancak doğu tarafına şeddadi bir kulesi var, başka yerleri yalın kat beden dişli ve sade duvarlı kaledir. Doğu tarafı burcu duvarında bir yüksek ağaç yetişip Tûbâ ağacı gibi bütün dalları aşağı şehre gölge salmıştır. Bu kalenin çevresi yalçın kayalar olmakla asla bir tarafında hendeği yoktur. Doğu tarafa açılır bir kapısı var, ama kale içinde asla bir imar olmayıp harap olduğundan dizdarı ve neferatları yoktur.

Lofça Varoşu

Bu kalenin kıble tarafı ve batı tarafında Osma Nehri, şehrin tâ orta yerinden akar. Bu nehrin çıkış yeri iki konak yerde tâ Karlova kazası ardında Torbakurudan Dağları'ndan gelip tâ Niğbolu Kalesi yanında Tuna Nehri'ne karışır.

Bu şehirde 30 adet mihrap vardır, ama yedisi camidir, geri kalanı mahalle mescitleridir. Evvelâ Hünkâr Camii Sultan (---) ve Kerpiçli Cami, Köprü Camii, Orta Cami *[55b]* ve Ada Camii, meşhur cemaatli camiler bunlardır.

Ve hepsi 22 adet mahalledir. Dördü kâfir ve bir mahalle Yahudi, bir mahalle Çingene ve geri kalanlar Müslüman mahallesidir. Evvelâ (---) (---) Mahallesi (---) (---) (---)

3.000 adet kiremitsiz Eflak tahtasıyla örtülü İrem bağlı ve tüm avluları çam tahta duvarlı süslü haneler vardır. Kârgir yapı duvarlı evler ve taş yapı saraylar çok nadirdir. Genellikle tahta ile yapılmış güzel evlerdir. Dağları tamamen ormanlık olmakla tahtası çoktur, ama bazı mükellef haneleri vardır. Osma Nehri kenarında olan evlerin tüm pencereleri ve şahnişinleri suya bakmaktadır. Bazı hane percerelerinden hane sahipleri balık avlarlar.

Bu şehir Osma Nehri'nin iki tarafına kurulmuş mamur şehirdir ki üç yerden ağaç köprüler ile biri doğu şehrine ve karşı tarafta batı şehrine geçilir. Bu şehir içinde biraz yağmur yağsa, kaldırım olmamak ile gayet çamur olur, atlama taşlarından taşa sıçrayıp yürümeye muhtaçtır, ama biraz sıcak olunca çamuru kurur.

Ve 3 adet medresesi var. Hünkâr Camii'nde ve Kerpiçli Camii'nde hasbî müderrisler vardır, ama özel dârülkurrâ ve dârülhadisleri yoktur, zira ulemâsı da gayet kıttır.

Ve 6 adet ebced okuyan sıbyan mektepleri vardır ve gayet akıllı, yetkin ve kavrayışları güçlü çocukları vardır. Bir kere duyduklarını ezberlerler.

Ve 5 adet zikreden, şükreden, tarikat ehli derviş tekkeleri var. (---) (---) (---)

Ve 6 adet hayat pınarı çeşmeleri var. Gerçi çeşmeye ihtiyacı yok, akarsuları çok şehirdir, ama bazı hayrat sahipleri nice akarsular inşa etmişler. Hatta Ada Camii dibindeki can besleyen sebilin tarihidir:

Sebîl-i selsebil için likâya teşnedir ümmet
Hem o rûh-ı Hüseyn için şarâb-ı kevser-i cennet
Sorarsan n'oldu hicretten sebîlin rub'ını tarh et
Kalur bâkî temâm tarih sebîl içenlere rahmet.

Sene (---)

Ve 7 adet küçük büyük tüccar hanları var, ama çarşı içinde (---) (---) hanı hepsinden mükellef bedesten gibi bekâr hanıdır.

Ve 2 adet hamamı vardır. Yukarıdaki hamam gayet güzel hoş havalı hamamdır ki eski yapıdır. Kubbelerinden asla bir damla ter damlamak ihtimali yoktur. Bu hamam, İstanbul'da Galata şehri içinde olan Hazret-i Ömer ibn Abdülaziz'in Arap Camii adıyla meşhur olan Arap Camii'ne vakıftır. Osma Nehri'nin karşı tarafındaki şehirde yeni hamam gayet hoştur. Bu hamamların ikisine de öğleden sonra kadınlar girer, çifte hamam değillerdir.

Ve 150 adet ev hamamları vardır, diye nakl ettiler. Zengin ve yoksul hanelerinde kış günlerinde sobaları vardır, zira kışı çok sert olur, ama uzun zaman sürmez.

Ve 215 adet dükkânları var. Hepsi Osma Nehri kenarında her dükkânların pencereleri suya bakmaktadır, ama o kadar süslü dükkânları, kârgir yapı bedesteni ve kurşun örtülü imaretleri yoktur.

Ve suyu ve havası yaz aylarında ağırdır, zira dört tarafı kayalar olmakla suyu da sıcak olur. Suları bardaklarda biraz dursa, buz parçası olup onu içenler taze can bulurlar. Ve genellikle halkının yüz renkleri sarıya meyillidir. Onun için güzel genç kız ve oğlanları yoktur.

Çingenelerin giyimleri: Tüm Çingeneleri ve avratları başlarına kırmızı çukadan bol terpuş giyip arkalarına sarkıtırlar. Gayet çirkin suratlı Çingeneleri vardır.

Halkın işleri ve kârları: Halkının genellikle beğenilen işleri alaca çeşit çeşit sahtiyan yaparlar ki sanki ebrî Hıtayî nakışlı kâğıttır ve başka meşin ve sahtiyanları beğenilir, ama Kayseri sahtiyanı kadar değildir. Ve bütün çingeneleri karılarıyla çivi keserler. Keserle kakıp çekiç ile keserler.

..... (1 satır boş).....

Lofça şehri ziyaret yerleri:

..... (2 satır boş).....

[56a] Oradan 5 saatte,

İştoçnice Köyü: Bulgarcada n'işlersin demektir. Bütün reayaları Bulgar kâfirleri ve Mihaloğlu vakfıdır. Oradan 1 saatte,

(---) (---), yani Plevne Kalesi'nin özellikleri

İsimlenme sebebi (---) (---) (---). Eflak banlarından Lazika Ban yapısıdır. Nice melik eline girip çıkmıştır. Sonunda 720 tarihinde Gazi Hudavendigâr zamanında Gazi Mihal Bey Eflak ve Laz kâfirleri elinden zorla feth edip bir dahi kâfirler tamaha düşüp istilâ etmesin, diye Gazi Mihal kalesini yıkmıştır. Yapı kalıntıları hâlâ açıkta bellidir.

Daha sonra, Gazi Murad Han bu kaleyi feth eden Gazi Mihal Bey'e, evlâttan evlâda kalması için ebedi olarak ocaklık verip dört tarafında 33 adet mamur köyleri her şeyden muaf Mihal Bey'e hâs tayin edip sancak beyi edince padişah tarafından 224 akçe hâss-ı hümâyûn bağışlandı. Sefer sırasında 10.000 Yörük askerine serdar olup mehterhanesi ve hâssına göre cebelüleri ile padişah hizmetinde hazır bulunmak üzere Mihal Bey'e bu sancak Gazi Hudâvendigâr'ın fermanıyla bağışlandı. Hâlen evlattan evlada Yörükler sancak beyi olmak üzere evlâtları bu sancağa istedikleri gibi mutasarrıflardır. Ama bu sancağın tüm toprakları Niğbolu Sancağı'nda olmak ile bu Yörükân beyi sefer sırasında Niğbolu paşası kolunda konup göçüp davulunu sancağını döğüp sefer eşer.

Bu şehir 150 akçe şerif kazadır. Müftüsü, nakibüleşrafı, sipah kethüdayeri, yeniçeri serdarı, harac ağası, çeribaşı, yüzbaşı, muhtesibi ve şehir kethüdası var, ama zeamet sahipleri ve alaybeyi Niğbolu Sancağı'ndadır. Bunun askerleri top-çeken Yörükleridir.

Kalesinin şekli: Haraptır, ama daha sonra Mihaloğulları dört köşe hendeksiz, bir küçük kapılı kale şekilli bir sur yapıp içinde kat kat saray yapmışlar ki anlatılmaz. İçine beş (?) adam girse, yerim dar demez. Tüm Mihaloğlu beyleri burada oturup yönetirler.

Plevne şehrinin şekli: Bu bakımlı belde bir geniş öz içine kurulmuş, iki tarafı bağlı, bahçeli ve şebekeli bostanlı verimli zeminde bakımlı ve şenlikli evleri var. Bazı yerleri bağlı ve çayırlı bayırlardır ve yıldız tarafı da ovalı, çayırlı, çemenzarlı ve baştan başa bostanlı yerlerdir.

Tamamı 2.300 adet tek katlı ve iki katlı eski tarz evlerdir. Hepsi şindire tahta örtülü ve tahta avlulu evlerdir. Mükellef kârgir yapı saraylar ve kârgir taş avlulu evler de çoktur, ama kiremitli haneler yoktur, ancak geniş bahçeli evleri çoktur.

Tamamı 13 adet mahalledir. Evvelâ Bey Mahallesi (---)

Hepsi 18 adet mihraptır. Bunlardan beşi cuma namazı kılınan camidir, gerisi mahalle mescitleridir. Hepsinden donanımlı ve mükemmeli Mihaloğlu Süleyman Beşe Camii ve Ali Bey Camii kalabalık cemaate sahiptir. Ve hâlâ Bey kethüdası Mehmed Ağa bir yeni yapı güzel bir cami yapmış ki sanki Huld-ı Berin köşküdür.

Sadece bir adet medresesi var. Gazi Ali Bey hayratıdır ki Âsitâne-i saadetten özel paye dersiammı gelip talebelerine ders verir.

7 adet sıbyan mektebi var, Süleyman Bey Mektebi ve Gazi Ali Bey Mektebi ve nice mektepler vardır.

6 altı adet tarikat erbabı tekkesi var. Bunlardan (---) (---) (---)

Tamamı 6 adet tüccar hanları var. Bunlardan Gazi Mihal Bey Hanı, yıktığı kâfirden kalma kalenin taşından dev bedesten yapıp öyle süslü etmiş ki o asırda bu işyeri içinde 5-6 bin keseye malik tüccarlar var imiş. 1005 tarihinde Eflak kâfiri Tuna Nehri donunca buz üstünden geçip bu şehri yakıp bu bedestenden 5 Mısır hazinesi mal alıp cehennem yurtlarına gider. Bu bedesteni daha sonra Mihaloğulları 70 ocak bir büyük han yapmışlar ki hâlâ kale gibi benzersiz bir handır.

Bir adet Gazi Mihal Bey'in eski bir hamamı var, büyük çifte hamamdır ki benzeri meğer Sivas Eyaleti'nde Merzifon şehrinde Pir Dede Sultan nazargâh hamamı ola. Gerçi bu hamam o Merzifon Hamamı kadar büyük değildir, ama gayet sağlam yapı, sıcak hoş havalı, *[56b]* iç açıcı hamamdır. Döşemesi baştan başa siyah parlak kayağan taşı döşelidir. Kubbe kemerlerinden asla bir damla ter akmaz, suyu ve havası hoş, aydınlık çifte hamamdır.

Ve bir adet aşevi, ziyafet yurdu imareti var ki sabah akşam tüm gelen giden konuklara, yaşlı ve genç herkese birer tas çorba ve birer ekmek, ay ve yıl, sabah ve akşam, zengin yoksul, miskine her an buğday çorbası, Cuma gecelerinde pirinç pilâvı, zerdesi ve yahnisi boldur.

Ve beğenilen yiyecek ve içeceklerinden beyaz has ve lezzetli ekmeği ve beyaz süzme balı ve (---) (---) (---)

Plevne şehrinin can suyu tatlı nehirlerinin özellikleri

Bu şehirden yıldız rüzgârı tarafına yarım saat gidince Vite Nehri vardır, bu âbıhayat ırmak tâ Tiyon Dağları'ndan gelip bu şehir yakınından geçip bağ ve bostanları sulayarak iner, Niğbolu şehri yakınında büyük Tuna Nehri'ne karışır. Suyu ve havasının güzelliğinden bu şehrin Yörük oğlanları gayet sevimli, yiğit, hünerli ve çabuk hizmetçileri olur.

Ziyaretgâhlarını bildirir: Evvelâ bu şehir içinde Gazi Ali Bey Camii'nin mihrabı önünde hayrat sahibi Gazi Ali Bey yatmaktadır, *Allah rahmet eylesin.*

Ve İmam Lütfullâh Efendi, *sırrı aziz olsun.* (---) (---) (---)

Bu şehri de seyredip yine yoldaşlarımız ile kuzey tarafa 3 saatte,

Tirsenik Köyü: İki yüz haneli kefere köyü ve Gazi Mihal Bey vakfıdır. Ve reayası tamamen Eflak ve Bulgardır. Oradan 4 saatte,

Büyük Işkır Nehri: Gemiyle bu Ceyhun Nehri'ni geçerken büyük acılar çektik. Bu nehir tâ Sofya'nın kıble tarafında Vitoş Dağı ardında Samakov şehri yaylası içinde kar ve buzlardan ve diğer akarsulardan toplanıp akarak Sofya yakınında Bunluca Ilıcası dibinden geçer, oradan kuzey tarafa Kenan Paşa Çiftliği'ne uğrayıp Sofya Ovası'ndan geçip İzladi kasabası dağlarını da geçip bu şehri Plevne yakınında bu geçitten geçer, Rahova kasabasıyla Niğbolu arasında Zamet adındaki ünlü bir köyde nehirler anası Tuna Nehri'ne karışır. Tuna'ya karıştığı yerin karşı tarafları baştan başa kiliseler ve köylerle bezenmiş bakımlı ve şenlikli Eflak kâfiristanıdır, ama Osmanoğlu'nun haraç verir reayalarıdır. Ara sıra isyan da ederler, ama tüm kâfirleri İslâm ordusunun esiridir. Sonra Işkır Nehri kenarından kalkıp 3 saatte,

Nija Köyü: Sultan Pınarı ve İsmail Pınarı da derler bir âbıhayat pınarı sebebiyle Köprülü Vezir'in kardeşi zeameti olmak üzere henüz imar olup evler, cami ve hanlar yapılmada idi. Oradan kalkınca Lofder Nehri'ni atlar ile geçtik. Bu küçük nehir Lofder Dağlarından gelip bu mahalde Tuna Nehri'ne karışır. Oradan 4 saat batı tarafa gidip yeşillik ve kuşluk yerde,

Altımil Köyü: Bir camili Müslim köyü ve zeamettir. Bu vadiler öyle verimlidir ki fındık kadar çilek adlı bir meyvesi zeminde biter, yemesi hoş, yumuşatıcı ve hazmı kolay bir meyvedir ki görünüşte sanki dut meyvesidir. Oradan 5 saatte,

Okos Nehri: Bu küçük nehir Viraca Dağlarından bu mahalle yakın Tuna'ya katılır. Oradan (---) saatte sol tarafa gidip,

Volçıdırma Köyü: Müslüman köyüdür. Buradan 1 saatte,

Süslü Viraca kasabasının özellikleri

Bir yüksek dağ, yayla dibine kurulmuş bağlı, bahçeli ve bostanlı, tamamı 1.500 adet tahta şindire örtülü tek ve iki katlı olduğu kadar orta hâlli ve yoksul kimselerin evleridir.

Suyu ve havası hoş olduğundan güzel ve işveli kadınları olur. Hatta kadınları kocasına küsüp hemen bir eşeğe binip Sofya şehrine gidip orada nice bin gence ve kocaya varır gelir, gayet garip dostu ve yabancılardan kaçmaz, ehli yanında namuslu geçinir yolunda anneleri, fettan ve şendul kadınları var. "Şehir içinde akan Okos Nehri'nin etkisiyle kadınları bu keyfiyettedir" diye Plevne halkı Viraca kadınlarını bu şekilde anlatırlar. Bizler de işitir yolcuyuz.

Bu kasaba, Niğbolu Sancağı toprağında olmak ile paşa hassı olup hâkimi voyvodadır ve kadısı 150 akçe payesiyle şer'i zabittir. Sipah kethüdayeri, yeniçeri serdarı, muhtesib ağası ve harac ağası vardır.

Kamusu 9 adet mihraptır. (---) (---) camii (---) (---) camii (---) (---) gerisi mescitlerdir. Medresesi ancak 2 adettir, ama birinin hasbî müderrisi Şeyh Kudsî'dir. Mektebinin dükelisi 4 adettir, Ali Bey Mektebi yahşı hayrattır.

Ve kervansarayı, çarşı içinde ancak bir handır. Diğerleri küçük tüccar hanlarıdır. Derviş tekkesi ancak ikidir. Celvetî ve Halvetî tarikatinde fukaraları çoktur ve dindar ve temiz kimseleri vardır.

Ve çarşısı azdır. Hepsi 150 *[57a]* adet ufak tefek dükkânları var, ama yine her çeşit değerli mallar bulunur. Hamamı (---) (---) (---)

Vilâyet halkının işleri, kazançları: Tüm halkı zevk ehli olup işleri ve kazançları ipten at yuları işleyip geçinirler. Tâ bu mertebe kâr sahibi adamları var.ki Viraca yularları her yerde

meşhurdur. Bu şehrin fitrak (terki bağları) ve yularları çok olduğundan bu fisar yularları bu şehrin fettan hilebaz kadınları kocalarının başlarına yularlar geçirip ellerini fitrak, yani terki bağlarıyla bağlayıp kocalarını yularlar ile sürüyerek çekip istedikleri yere götürürler. Tâ bu mertebe büyücüleri ve bu kadar kadınlara teslim olmuş ve ebleh adamları var. Cenâb-ı Hak kullarını kadınların hilesinden korusun. Bu geniş anlatımdan maksadımız yermek kötülemek değildir, ancak uyuyanları uyandırmaktır.

Bu kasabadan kalkıp 4 saatte,

Komıştiçne Köyü menzili: Bu mahalde tüm zeamet sahibi yoldaşlarımız konmayıp hepsiyle vedalaşıp ileri gittiler. Biz hizmetçilerimizle bu köyde zeamet sahibi Sofyalı Yakub Ağazâde Ahmed Ağa'da konuk olup o gece can sohbetleri ettik. 200 evli Bulgar köyü olup içinden Jakva Deresi akıp Tuna'ya koşulur.

Oradan kalkıp 3 saat gidip Lom Nehri'ni yüz bin sıkıntı ile geçerken birkaç atlarımızı sürüp götürdü ve atlar beri tarafımıza çıkıp kurtuldu. Bu Lom Nehri tâ Niş yaylalarından gelip Rusçuk Kalesi altında Tuna Nehri'ne karışır.

Oradan 4 saat gidip,

Emin belde, yani sağlam Vidin Kalesi'nin özellikleri

İsimlenme sebebi (---) (---). 910 [1504] (?) senesinde bizzat Fatih Mehmed Han oğlu Sultan Bayezid Han yapmıştır, ama daha önce dağlarda bağlar içinde temelleri belli olan kalesini Eflak elinden 792 tarihinde Yıldırım Bayezid Han asrında Gazi Evrenos Bey zorla feth edip surunu temeline kadar yıkmıştır.

Vidin hâkimlerini bildirir: Rumeli Eyaleti'nde sancakbeyi tahtıdır ki beyinin Süleyman Han kanunu üzere hâssı 330.000 akçedir, sancağında zeameti 12 ve timarı 65'dir. Cebelüleriyle bütün paşasının askeriyle 2.000 adam olur. Bunun alaybeyisi, çeribaşısı ve yüzbaşısı vardır. 150 akçe payesiyle şerif kadılıktır. Şeyhülislâmı, nakibüleşrafı ve nahiye naibi var, ama Şakşakî Paşa'dan beri bu Vidin Sancağı nazırlık olup hâlâ vaktin hâkimi *salb u siyaset* sahibi nazıru'n-nuzzar ağadır ki 300 adam ile yönetir.

Bir hâkimi de kaptandır. On parça firkatesi ve 300 levendatıyla Tuna Nehri üzerinde ada ada gezip haydutları tutup katleder, iyi hükumettir, Vidin kaptanı namıyla meşhur olmuştur.

Bir hâkimi de gümrük eminidir. Bir hâkimi haraç ağasıdır, bir hâkimi şehir subaşı ağasıdır, bir hâkimi kale dizdarıdır, bir hâkimi sipah kethüdayeridir, bir hâkimi yeniçeri serdarıdır ve bir hâkimi muhtesib ağasıdır. Ve bir zâbiti bâcdârdır ki Eflak'dan nice kere yüz bin kaya tuz gelir ve nice kere yüz bin adet morina ve mersin balıkları gelip onlardan ve tüm gelip giden mallardan bâc u pazar alır, mîrî mal verir, bâcdâr maldar hazinedardır. Ve bir zâbiti şehir kethüdasıdır ve bir âmili bağ ağasıdır ki bağlarının haddi nihayeti yoktur.

Vidin Kalesi zemininin şekli: Tuna Nehri kenarında bir alçak çemenzar havalesiz zeminde kesme taş bir savaş kalesidir, ama küçüktür. Hendek kenarınca büyüklüğü 500 adımdır, ama leventçe germe adımdır, tiryaki adımı gibi adım değildir, adam adımıdır. Hendeği gerçi alçaktır, ama gayet geniş ve içi ağzına kadar dolu Tuna suyudur. Ve yuvarlak şekillidir. Her taşı fil cüssesi kadar vardır. Ve toplam 9 adet sağlam ve dayanıklı kuleleri var.

Tuna tarafı üç kat sağlam sur, yüksek yapılı bir hisar, bir şanı yüce dayanıklı ve sığınak bir seddir. Bu üç kat duvar olan Tuna tarafında hendeği yoktur, ancak bu tarafa bakar topları çoktur. Ve bu canibi tam 500 germe adımdır. Bu hesap üzere fırdolayı bin adım gelir yüksek kaledir ki usta arşınıyla duvarının boyu tam 70 melikî ve Mekkî arşındır. Ve şehir tarafı iki kat duvardır. Her katı birbirinden yüksektir. Beden dişleri gayet sanatlıdır ki sanki Hürmüz incisi gibi sıralı dizilmiştir.

Osmanoğlu kale yapamaz derler. Bu kale ile Bender Kalesi ve Segedin ve Boğazhisar kalelerini görmeyen Osmanoğlu padişahlarının ne kuvvette ve ne sağlamlıkta kale inşa ettiklerini bilmezler.

Bu Vidin Kalesi'nin doğru tarafına, Tuna Nehri'ne bakar, ancak bir küçük demir kapısı var, ama üç kat *[57b]* duvarda üç kat sağlam ve dayanıklı demir kapılardır. Taşra kapı önünde hendek üzerinde asma ağaç köprüsü var, her gece bekçiler ve nöbetçiler bu köprüyü makaralar ile kaldırıp kale kapısına dayayıp siper ettiklerinde kale hemen ada gibi su içinde kalır. Taşra kapısı üzerinde iri yazı ile beyaz mermer üzre tarihi budur:

Habbezâ hısn-ı hasîn kal'ahâ
Enfezallâhu ahkemü minhâ
Kâle sultanu lenâ tarih
Ekkedallâhu rahmân bedâ'ü minhâ.

Sene (---)

Bu üç kat kapılardan içeri araba giremez, zira küçücük demir kapılardır ve eğri büğrü dolamaç kapı yollarıdır. Bu kapılardan içeri iç kale kapısına beş ayak taş merdiven ile çıkılır demir kapıcıktır. Bu kapının üzerinde beyaz mermer üzerine Osmanoğlu'nun tuğrası yazılmıştır ve bu tuğra içinde,

Ammere Sultan Bayezid ibn Mehmed Han

yazılıdır.

Bu kapıdan içeri bir demir küçük kapı daha var, oradan içeri iç kaledir. İçinde ancak dizdar ağa hanesi, tahıl ambarları, cebehane hazineleri, bir at ahırı ve bir su kuyusu var, ondan başka yapı cinsinden bir şey yoktur. Ancak bu narin kale köşesinde gökyüzüne baş uzatmış bir yüksek kulesi var. İç kale içinden bu kuleye 50 ayak taş merdiven ile çıkılır, dört köşe ve kiremit örtülü Sinan Paşa kulesidir. Bu kulenin tâ ortasında bir küçücük demir kapısı var, ondan içeri beş kat demir kafesli cehennem çukurundan işaret verir zindanı var, şehrin tüm suçlularını burada haps ederler *Allah bizi korusun.*

Bu kalenin yüksek kısmında bir cihannümâ yüksek köşkü vardır ki tüm Vidin Ovası ve Tuna Nehri aşırı Eflak vilâyeti vadisi gözükür. Ve bu yüksek köşk, sivri kulenin karşısında batı tarafındaki kulenin hendeğe bakan köşesinde bir mermer üzere iri yazı ile yazılan tarih budur:

"Büniye fî zamani sultani'l-a'zam ve hâkâni'l-muazzam es-sultan Bayezid Han ibn Mehmed Han, sene semâne ve tis'a mi'e" yazılıdır.

Kısacası gayet sağlam ve dayanıklı, duvarları kalın kaledir. Allah gözcüsü, bekçisi ola, zira 150 adet neferatları var ve 50 adet haneleri ve bir camileri var.

Vidin varoşunun anlatılması: Bu kalenin güney tarafında yine Tuna Nehri kenarında bir geniş düz alanda uzunluğu 2.700 adım büyük bir varoştur. Genişliği bağlar tarafına 1.500 adım sâfî nahlistan, gülistan, bağ ve bostanlı hanelerdir. (---) (---) (---) (---)

Belde mahallelerinin adedi ve isimleri: Tamamı 24 mahalledir. Dördü kefere ve bir cemaati Yahudi, geri kalanları Müslüman mahallesidir. Evvelâ Bey Mahallesi, Çarşı Mahallesi, Tabahane Mahallesi, Orta Cami Mahallesi, Şeyh Mahallesi, Nalband Mahallesi ve Yukarı Mahalleler meşhurdur.

İman ehli camileri: Kamusu 24 adet mihraptır. Evvelâ Yeşil Cami, bir yüksekçe sanatlı alaca minaresi var. Eski cami olduğundan ruhaniyeti olup kalabalık cemaate sahip eski bir Tanrı evidir.

Uzun Cami, Çarşı Camii ve Kapan Camii derler, bunun da cemaati çoktur. Bu anılan camiler tümden kurşun ile örtülü bakımlı mescitlerdir.

Çavuş Camii, Tabahane Camii ve Orta Cami Tuna kenarında dinlenme yeri, ibadet yeri ve namazgâhtır.

Şeyh Efendi Camii ve Nalbant Camii de alaca yüksek minareli bir camidir.

Yukarı Mahalle'de Ak Cami. Bu yazılan camilerin tamamı kırmızı kiremit ile örtülü ve mamur mescitlerdir. Ve hepsi on adet kârgir ve yüksek minare ve kandil asacak şerefelerdir.

Mümin mescitleri: Dükelisi 13 adet mahallelerin mescit, buk'a, mezgit, zaviye, eynesi ve cümcümü var. Bunlardan Hacı Ahad Mescidi ve Şeyh Efendi Mescidi (---) (---) (---). Bu mescitlerin tamamı tahta minarelidir.

İleri gelenlerin haneleri: Hepsi 4.700 adet tek katlı ve iki katlı kârgir yapı ve başka eski yapı geniş evler var ki her biri Rıdvan cenneti bahçesi gibi bağlar ile süslenmiş, divan, odalar ve köşklerle bezenmiş kiremit örtülü ve şindire tahta örtülü sanatlı haneleri var. Bunlardan Bey Sarayı, Dilâver Ağa Sarayı ve Kapudan Sarayı (---) (---) (---). Bunlar süslü ve şenlikli saraylardır.

Medreseleri: Hepsi 7 adet medreselerdir. (---) (---) (---)

Dârülhadisleri: Olancası 2 adet yerde hadis-i şerif dersi görülür, biri Yeşil Cami'de, biri Kapan Camii'nde. *[58a]*

Ciğer köşesi yavruların okuduğu mektepleri: 11 adet ebced okuyan çocuk mektepleridir. (---) (---) (---)

Tarikat ehli derviş tekkeleri: Hepsi 7 adet abdâlân hankâhıdır. (---) (---) (---)

Can rahatı hamamları: Olanı da 2 adet hamamdır. Biri Çarşı Hamamı, mavi saf kurşun ile örtülü mamur hamamdır. Çavuş Hamamı 8 kubbeli ve kiremit örtülü. Hamam çiftelerdir, yalnız değildir, yanlarında birer hamam da kadınlar içindir. Bu iki hamamdan başka ileri gelenlerin hanelerinde 220 adet ev hamamları var.

Tüccar hanları hakkında: Tamamı 3 adet tüccar hanlarıdır. Evvelâ Yeni Han, Balcı Kenan Hanı ve Çavuş Hanı, meşhur hanlardır. Başka 20 adet garip bekâr hanları var ki kiminde ehl-i hıref odaları var.

Bedesten, pazar, arasta, kapanları: Toplamı 450 adet sultan çarşısı var. Tüm yedi iklimin malları bulunur. Tuna kenarında 60 adet tuz mahzenleri ve 50 adet balık mahzenleri var, gayet işlek büyük liman şehirdir.

Şirin, işlek Vidin şehrinin şehrengizi: Evvelâ hanedan sahibi zengin ve garip dostu bezirgânları var. Misafirsiz bir gece olmayıp gelen geçenlere ev sahipliği ederler, zevk ehli ve neşeli adamları vardır.

Meydan erlerinin giysileri: Tüm halkı kavuk üzerine beyaz sarık sararlar, kimisi Tatar kalpağı, kimisi serhatli kalpağı ve Rumeli halkı tarzı da kalpaklar giyip hepsi çuka feraceler ve dolamalar giyip pâk gezerler. Dilleri Boşnakça, Bulgarca, Sırpça ve Eflakçe de iyi bilir, zira daima alış verişleri anılan kâfirler iledir.

Genç erkek ve kızlarının görünüşleri: Suyu ve havasının tatlılığından o kadar güneş parçası mehtap oğlan ve kızları olur ki anlatılmaz.

Anayolları tamamen pâk kaldırım taş döşelidir, ama kalenin poyraz tarafında olan Yukarı Mahalle'de güzellik çarşı pazarı yoktur; aksine azar edici, gönül kırıcı, merhametsiz pazarları vardır.

Bu şehir Tuna Nehri kıyısında bir ovada olmak ile tüm haneleri bağlı, bahçeli, havuz ve şadırvanlıdır. Şehirden bir saat uzak olan dağları bağlar süslemiştir ki bağ ağası, 26.000 bağ dönüm hakkı verir, diye nakl etti.

Beğnilenlerinden şiresi ve elması ve (---) (---) (---) kısacası bakımlı şehirdir.

Üçler Makamı ziyaretgâhı: Gönül erbabının ziyaretgâhıdır.

Şairler sultanı Zarifî Çelebi ziyareti: Doğum yerleri yine bu Vidin şehri olup bu kale inşa olunurken Sultan Bayezid-i Velî'ye katılıp padişahın has nedimlerinden oldu. Kale tarihleri ve nice tarihleri var. Cihan süsü ve genç iken bu dünyadan gidip kale dibine yakın bir sofada medfundur. (---) Bu,

..... (1 satır boş).....

Bu Vidin şehrini de seyr edip tüm dostlar ile vedalaşıp giderken Reisütküttab Şamîzâde Mehmed Efendi damadı Kadızâde İbrahim Paşa Niğbolu paşası olup sefere giderken haber alıp hemen o an Vidin'den ılgar edip 7 saatte,

İzbor Köyü menzili altında Suma Çayırı adlı sahrada İbrahim Paşa otağıyla kanun üzere konmuştu, o an kendisiyle buluşup el öptükten sonra,

"Hay canım Evliyâ efendim, safâ geldin, hoş geldin. Başın sağ olsun. Melek Ahmed Paşa efendin merhum oldu. *Hüküm Allah'ındır,* sen ben sağ olalım. Gel seninle Yanık gazasına gidelim" diye rica ve minnetler edip bizi kapucubaşıları zümresine katıp tayinatımızı verip askerleri dairesinde konup hen an sohbetleri şerefiyle şereflenip nedimi idik.

Sabahleyin 9 saat batı tarafa gidip,

Tomok Nehri: Atlar ile geçtik. Bu nehir hemen bu mahalde Tomok Dağı'ndan çıkıp Vidin ile Feth-i İslâm Kalesi arasında Tuna Nehri'ne karışır. Oradan 5 saatte,

Kurşunice Kalesi menzili: Müslüman ve Bulgar köyüdür. Oradan 5 saatte,

(---), yani güzel yapı Bana Kalesi'nin özellikleri

Sırpça "bana" ılıca demektir, yani Ilıca Kalesi derler. *[58b]* Bu Bana Kalesi Sırp krallarından Despot Ban yapısıdır.

Daha sonra (---) tarihinde Fatih Sultan Mehmed Han asrında Koca Mahmud Paşa eliyle Sırp keferesi elinden alınmıştır. Vidin Sancağı toprağında voyvodalıktır ve 150 akçe kadılıktır. Kethüdayeri, yeniçeri serdarı, kale dizdarı, 50 adet hisar neferatları ve muhtesibi vardır, ama başka zâbitleri yoktur. Kalesi yüksek ve büyük bir dağın eteğinde bir sivri sarp kaya üzerinde havaleli bir küçücük güzel taş bir hisardır. Hatta zamanla harap olmuşken celâlî olan Abaza Paşa Budin valisi iken bu kaleyi mamur edip kulelerini şindire tahta padavra ile örtmüş, yeteri ka-

dar neferat, şahî toplar ve cebehane komuş, sonra Budin diyarına gitmiş. Hâlâ mamurdur.

Kuzey tarafa bir kapısı vardır, ama sarp yerde olmak ile hendeği yoktur ve havalesi çoktur. İçinde çarşı pazar ve imaretten bir şey yoktur. Ancak birkaç adam nöbet ile kale beklerler. Tüm kullar aşağı kasabada olurlar.

Bu kale dibinde 40-50 kadar haneli Müslüman köyü ve bir mescidi var, bütün neferatlar bu köyde sakin olurlar. Bu kalenin kıble tarafındaki dağların ardında altı saat uzakta Niş kasabası vardır. Bu kaleden batı tarafına 2.000 adım gidip bir bayır geçip,

Banya kasabasının özellikleri: Bir yayla dibine kurulmuş 200 adet ufak tefek, baştan başa şindire tahta örtülü bağlı bahçeli güzel haneler vardır. Tamamı 4 mahalledir. Ve hepsi 6 adet mihraptır. İkisi mükellef kurşun ile örtülü kubbeli mamur camilerdir ve 4 adet mahalle mescitleri vardır.

Ve 2 küçük hancağızları vardır. Ve 2 adet derviş tekkesi vardır. Ve 2 adet sıbyan mektebi vardır. Ve 1 medresesi vardır, ama dârülkurrâ ve dârülhadisi yoktur. Ve toplam 50 adet dükkânları vardır.

Kudret hamamı, yani ılıcanın özellikleri

Bu diyarda Boşnak diliyle banya ve bana derler. Hepsi 2 adet kudret ılıcasıdır. Biri gayet donanımlı bakımlı yapı, kubbeleri kurşun ile örtülü, hoş havuz, şadırvan ve temiz fıskiye ile yapılmış halvetleri pâk, hoş havalı ve hoş sulu ılıcadır. Buna erler girer. Bir ılıca daha var, kubbeleri kiremit ile örtülü ılıcadır. Buna avratlar girer. Ama suları gayet sıcaktır, soğuk su karıştırılmayınca havuzlarına girilmez. Gayet yararlı suyu vardır. Uyuz ve saçkıran hastalığına, alaca ve deri hastalığına Allah'ın emriyle birebir devadır. Bu ılıcalardan başka bu kasabada hamam yoktur. Çevrede olan köylerin halkı bile tamamen bu ılıcaya gelirler.

Bu kasaba yayla dibinde olmak ile suyu ve havası hoş, oğlanları ve kızları güzel ve halk arasında beğenilir ve aranılır olup namuslu, iffetli kadınları ve edepli çocukları olur. Ve âbıhayat suları akar şenlikli bir kasabacıktır. Bağ ve bahçesi bol olup beyaz dutu gayet lezzetli ve eriği gayet sulu ve yemesi hoş olur.

Belde halkının kıyafetleri: Hepsi serhatli esvabı giyip sa-

mur ve başka kalpak, kubadi ve pabuç giyerler, Boşnakça konuşurlar, ama gayet mümin ve muvahhid, salih, garipleri sever, yumuşak huylu, halim ve selim adamları var.

Banya kasabasının ziyaret yerleri:

..... (2 satır boş).....

Bu kasabadan kalkıp güney tarafa 8 saatte dağlar aşıp Belgrad ile Sofya arasındaki ulu yola çıkıp oradan,

Rajina Palankası menzili: Bu mahalden İbrahim Paşa efendimiz Belgrad'a 1.000 adet cürd atlı ağalar ile ve 670 adet yaya Hırvat sekban yiğitleriyle veziriazama gitti. Bizler bu mahalde ağırlık ile paşa kethüdası, hazinedar ve diğer ağalarla yavaş yürüyüşle 6 saatte,

Perakin Kalesi'ni geçip 8 saatte,

Yagodina kasabası, oradan kalkıp 4 saatlik yeri 8 saatte çamur deryası karıştırarak yüz bin çeşit sıkıntılar ve zorluklar çekerek 8 saatte,

Batiçna Palankası: Burada hâlâ yeni yapı güzel bir han bulunuyordu. Oradan 6 saatte,

Hasan Paşa Palankası: Bunu geçip hıyaban ve ormanistan yerlerle gidip *[59a]* 4 saatte,

Kolar Palankası: Oradan 4 saatte,

Hisarcık Palankası'nı geçip 4 saatte,

Belgrad Kalesi: Yukarıda yazılan palankaların hepsinin, Varat gazasına (---) tarihinde giderken tâ Belgrad'a kadar ayrıntılı olarak özellikleri yazılmıştır. Oradan,

1073 yılı Zilkadesinin 23. Cuma günü büyük şehir Belgrad'dan çıkıp seyahat ettiğimiz Ungurus ve Alman vilâyeti kalelerini bildirir

Evvelâ cihat yurdu Belgrad'dan çıkınca Sava Nehri üzerinde 50 parça gemi ile yapılmış olan ağaç köprüyü geçerken bu hakir yaya olup saydım, tam 400 adımdır. Bu Sava Nehri'nin genişliği bu kadar olmuş olur. Bu köprüye bitişik Sava Nehri'nden çamurlu azmak, batak ve çatak üzere Zemon Kalesi Ovası içinde nice kere yüz bin adet vordinar meşe kazıkları ile inşa olunmuş 4.000 adım ağaç uzun köprüyü İslâm ordusu ile geçip hemen o batak suyu kenarında çadırlar ve ağırlıklarla o yeşillik ovada konulup herkes Belgrad'a meta almaya gittiler.

İslankamon Siremi toprağı, yani sağlam Zemon Kalesi'nin özellikleri

Ungurus krallarından Yanoş Kral yapısıdır. Daha sonra 927 tarihinde Belgrad Kalesi henüz kuşatıldığı gün Veziriazam Koca Sokollu Mehmed Paşa bu Zemon Kalesi'ne 500 yeniçeri ve sair İslâm ordusudan 1.000 adet yiğitlere Bosna Paşası Gazi Husrev Bey'i serdar edip gönderir. Kale altına varıp kuşatıp kinli sinesine birkaç top gülleleri vuruldukta kale kaptanı beden üzerine çıkıp "el-aman" derken Hay ve Kadîr Allah'ın emri ile Zemon Kalesi'nin bir kulesi uçup zemine geçer. Tüm gaziler kaleye girip kaptanı esir edip diğer kâfirler "Kaleyi vere ile verelim" derlerken niceleri kılıç azığı olup Belgrad fethinden bir ay önce Husrev Bey eliyle feth olmuştur. Ama Gazi Süleyman Han "Zemon Kalesi bu zaman zemine geçe" dediklerinden yıkıldığı için halk dilinde "Zemin Kalesi" derler. Serhat halkı "Zemon" derler.

Zemini Budin Eyaleti'nde Sirem Sancağı toprağında Sirem beyi hâssıdır ve 150 akçe kadılıktır. Dizdarı, elli adet neferatları, subaşı ve muhtesibi vardır. Başka hâkimleri yoktur.

Kalesinin şekli: Büyük Tuna Nehri kenarında bir burunda Tuna'ya eğimli bir dağ üzerinde beşgen şekilli kesme taş bir şeddadi yapı, güzel kale imiş. Ama hâlâ Süleyman Han bedduasıyla gerçekte her sene elbette bir tarafı yere yıkılmaktadır. Onun için viranca bir küçük kaledir, ama iç kalesi imardır. Dış kalesinde asla evler yoktur.

Zemon varoşu: Kalenin doğu tarafında Tuna Nehri kenarında bir düz geniş yeşillik alanda bir tarafı çamur deryası içinde 400 adet padavra örtülü fukara evleridir. Bir kurşun kubbeli sanatlı camii, 6 adet mescidi, 1 tekkesi ve 1 mektebi var; başka han, medrese, hamam ve çarşı pazardan bir imaret yoktur.

Metalarını tamamen Belgrad şehrinden alırlar, zira Belgrad görünür gayet yakın olduğunda çırnık kayıklarla Belgrad'a gidip gelirler.

Beğenilenlerinden nazik taptaze kaymağı ve yoğurdu meşhurdur. Hatta 3 okka gelir bir kabliçsa yoğurdu Belgrad'a bir peneze verirler. Belgrad'ı kaymak ve yoğurd ile doyuran bu Zemon'dur. Belgrad'ın bazı ehl-i hırefleri burada otururlar, zira bu Zemon Belgrad'a yarım saat yerdir, görünür. Arada Sava

Nehri olmasa bir anlık yerdir. Oradan tüm İslâm ordusu ile kalkıp 5 saatte,

Konice Köyü: Bu da Sirem Ovası'nda kurulmuş bir Sırp keferesi köyüdür. Tüm Sirem arabacı kâfirleri bu Sirem köylerinde oturduklarından Sirem arabaları meşhurdur. Bütün kâfirlerinin kârları koçyaş arabacılarıdır. Bu köy bir susuz ovada olmak ile padişah tarafından nice bin reayalara ücretleri verilip İslâm ordusu susuzluğunu gidermesi için 500 adet kuyular kazılıp her biri sanki Hediye eşmeleri gibi âbıhayattan işaret verir su kuyularıdır. Her birinde gemi serenlerinden çıkrıklar yapılıp kovalarıyla sular çekilip kullanıldı. Daha önce Sultan III. Mehmed Han Eğre savaşına giderken yine bu menzilde kuyular kazdırmış, ama zaman geçmek ile bütün *[59b]* kuyular çer çöp ve toz toprakla dolup iptal edilmiş.

Bu mahaldeki Sirem Sahrası'nda büyük arklar var. Meğer kâfir zamanlarında bu sahralardan Sava Nehri bu arklardan kol kol haliç haliç akıp tâ üç konak yerde Tuna Nehri'ne karışır imiş. Hâlâ işlemez olup kazı kalıntıları gayyâ dereleri gibi açıkta durur. O zaman bu sahralara Rumeli tarihçileri, İrem bağı benzeri Sirem Sahrası derlermiş. Hâlâ yine öyle meşhur bolluk, çok verimli ve bol otludur ki zemini çok geniş ve bereketli bir diyardır. Rumeli'de dengi benzeri olmayan bir bakımlı diyardır.

Sirem diyarı beğenilenlerinden: Balı, yağı, koyunu, sığırı, hergele atları ve diğer otları, ürünleri tüm sınır boylarını ve bütün İslâm ordusunu ganimet etmiştir. Sonra bu kuyular köyünden kalkıp 9 saatte yine Sirem ovalarında batı tarafa giderken büyük bir ark daha geçip yine bu sahra içinde,

Mitroviçse Kalesi'nin özellikleri

Bu kaleyi Ungurus kralları yapmıştır. Sonra 927 tarihinde Sultan Süleyman Gazi asrında Gazi Husrev Bey Bosna Eyaleti askeriyle feth ederken fethinde zorluk çektiğinden fetihten sonra kâfirler bir daha heveslenmesin diye kalesini yerle bir etmiştir. Hâlâ bu şehrin namazgâh tarafında yapı kalıntıları bellidir.

Süleyman Han kanunu üzere bu şehir Sirem paşasının taht yeridir, ama Budin Eyaletidir. Paşasının padişah tarafından hâssı 32.567 akçedir. Zeameti 15 ve timarı 154 adettir.

Beyinin askeriyle toplam 2.000 pâk silâhlı ve mükemmel

asker olur ki bu serhatlerde Sirem ve Semendire'nin zeamet ve timar sahipleri meşhurdur. Allah'ın emriyle her ne gazada bulundularsa da zafer kazanmışlardır ve vatanlarına esenlikle ve ganimetle gelmişlerdir. Zira alaybeyi, çeribaşı ve yüzbaşıları gayet cesur, bahadır, hünerli er yiğitler olurlar. Yabancılardan başka adamı alaybeyi etmezler. Ve 150 akçe payesiyle yüksek kadılıktır.

Bu sancak toplam 8 kazalık yerdir ki tüm kazalardan sefer sırasında padişah defteriyle toplam 3.600 adet Süleyman Han kanunu üzere cebelüleriyle asker çıkar, ama her biri birer yedi başlı ejder, kükremiş, arslan, kaplan, şehbaz ve şehnaz cesur yiğitler çıkar. Hiçbir zaman yere gelesi murdar kâfirlerden yüz çevirmemişlerdir.

Nice kere görmüşüzdür ki alaylarında 500 Tuna geçdi Hasanî ve Hüseynî kınalı, başları ablaklı, kaplan postlu, yancıklı ve bahrî hotaslı küheylân atlar yedekleri çekilir. Ve tüm gazileri elbette çatal atlılardır ki yularları kollarında atları birbirine öğür olup asla ayrılmazlar.

Kısacası heybetli, asaletli ve cesaretli pür-silâh heybetli askerdir. Zira başlarında taçları samur, tilki ve kaplan postundan kalpak taç giyip arkalarında kaplan, bebr, kurt ve ayı postları var. Ve koltukları altlarında bağlı kartal ve karakuş kanatları var, ellerinde kurt derisi sarılı Kostanice sırıkları ve nicesinin ellerinde surları, gürzleri ve şeştüper topuzları, salıkları ve türlü türlü navurtaları var bir alay acayip görünüşlü, garip şekilli korkunç kâfire göklerin belâsı gibi bir kaza ve kader askeridir.

Sirem Mitroviçsesi şehri zemininin şekli: Bir Mitroviçse de Rumeli Eyaleti ile Bosna Eyaleti sınırında Kosova nihayetinde kalesi harap, kasabası mamur bir Mitroviçse'dir, ama bu Sirem Mitroviçsesi gayet bakımlı ve süslü şehir gibi kasabadır. Büyük Sava Nehri kenarında bir düz çemenzar yerde kurulmuş kasabadır.

Tamamı 12 adet mahalledir. Evvelâ Bey Mahallesi, Aşağı Mahalle, Yukarı Mahalle, Çarşı Mahallesi, Bayezid Bey Mahallesi, Memi Bey Mahallesi, Bayram Bey Mahallesi, Ağa Mahallesi, Hunkâr Camii Mahallesi ve Murad Paşa Mahallesi, bildiğimiz mahalleler bunlardır.

Tamamı 12 adet mihraptır. Evvelâ Küçük Çarşı'da Gazi Bayezid Bey Camii, Aşağı Çarşı'da Memi Paşa Camii, Büyük Çarşı meydanında Bayram Bey Camii, Ağa Camii, Hunkâr İskelesi Camii ve Yukarı Mahalle'de Murad Paşa Camii. Bunların hepsi kalabalık cemaate sahip kârgir yapı, baştan başa kiremit örtülü mabedgâh camilerdir.

Ve hepsi 6 adet mahalle mescitleridir. Ve tamamı 1.500 adet baştan başa tahta şindire örtülü ve tahta avlulu, çoğu tek katlı ve azı iki katlı evlerdir. Kârgir yapılı ve kiremitli özel evler nadirdir, ancak bağlı bahçeli geniş evlerdir. Ama halkı geniş mezhepli değillerdir, tamamı Hanefi mezhepli adamlardır.

Ve tamamı *[60a]* 5 adet medresedir. Gazi Bayezid Bey Medresesi, Bayram Bey Medresesi, Murad Paşa Medresesi, bunlar meşhur ders yuvalarıdır ki camilerde sabah akşam hadis, fıkıh ve feraiz ilmi görülür, ama özel ve büyük yapı dârülkurrâ ve dârülhadisleri yoktur.

10 adet ebced okuyan çocukların mektepleri vardır ki yukarıda yazılı olan cami sahiplerinin vakıf hayratlarıdır. Ama oğlanları akıllı ve yetkin olmayıp ilme ilgi duymazlar ve meşgul olmazlar. Hemen yiğitliğe heves edip atma, tutma, asma, kesme ve cenge dair şeylerle ilgilenirler.

Ve 3 adet tekkesi var (---) (---) (---)

Ve 3 adet hamamı var, biri her an işlemez, ama ikisi gece gündüz işler. Biri çarşı içinde Gazi Bayezid Bey Hamamı'dır, ama Belgrad'da Sokollu Mehmed Paşa Hamamı'ndan hoş ve güzel havalıdır. Evlerinde soba hamamları gayet çoktur, zira kışı çok sert olduğundan her evde soba bulunur ki evleri hamama döner.

Ve 3 adet kârgir yapı hanları var, baştan başa kiremit örtülü misafir hanlarıdır.

Ve 3 adet tüccar hanı vardır ve 400 adet ehl-i hıref dükkânı vardır, ama kârgir değillerdir. Bütün değerli mallar bulunur, ama kârgir yapı bedesteni yoktur. Küçük Çarşı'daki dükkânların 29'u da Gazi Bayezid Bey hayratıdır.

Ve tamamı 300 adet panayırcı dükkânları şehrin kıblesi tarafında Sava Nehri kenarında çalaş, salaş ve palaştan dükkânlardır, ama yılda bir kere kırk gün kırk gece işler der-

me çatma kulübeden ufak tefek dükkânlardır. Kiraz mevsiminde bu şehre 40-50 bin adam toplanıp çadırlarıyla konup alış veriş, bir hay huy ile zevk u safâlar ederler. Bir kere de bu şehirde güz günlerinde yine kalabalık panayır durup tüm serhatlerden cemapur askeri gibi türlü türlü yaratık cinsleri derintiler toplanıp alış veriş ederler.

Halkı Boşnakça, Sırpça ve Bulgarca konuşup daracık ve kısacık esvap, kalpak ve kubadi pabuç ve kopçaklı çakşır giyip kimi tüccar, kimi pazar ehli ve kimi bey sarayında kalır beyler hizmetçileri adamları var.

Suyu ve havası gayet hoş olduğundan Sirem mahbûb ve mahbûbesi, havası gibi İrem bağı bir yerdir ki tüm halkı dembe-dem içip eğlenmeye düşkün bir alay serhat gazileri garip dostu, sofraları meydanda, nimetleri bol bir alay huyu güzel, gönlü aydınlık adamlardır.

Beğenilenlerinden, beyaz ekmeği ve beyaz gömeç balı meşhurdur. Hatta tüm İslâm ordusunu bala ve yağa gark edip nice bin adama ziyafet ettiler. Cenâb-ı Hak bu şehir halkını Ganî ve Kerim ismine mazhar etmiş. Bütün İslâm askerleri bu şehir halkından hoşnut ve razı olup "Hak Halil berekâtı vere" diye halkına, çoluk çocuklarına ve mallarına hayır dualar ettiler.

Sözün kısası, bu kadar zaman dünya seyyahıyım böyle bir bolluk şehir ve bu kadar misafire saygı gösterip yedirir içirir konakbay hanedan sahibi adamlar görmedim. Ve bütün İslâm ordusunu bal şerbeti ile suladılar, ama sarhoşluk verir bal sularını içenler sarhoş oldular. Vişne suyu, cevizi, üzüm turşusu ve elması cihanı tutmuştur.

Acayip ve garip sanat: Bu şehrin Sava Nehri üzre ikişer adet gemiler üzerinde un değirmenleri var. Gerçi Tuna Nehri üzerinde Silistre, Rusçuk ve Niğbolu kaleleri önünde gemi üzerinde değirmenler çoktur, ama bu Mitroviçse değirmenleri gayet sanatlı ve gülünç çarklı ve çakıldaklı su değirmenleridir.

Karşı tarafta o kadar bağ ve bahçesi var ki cihanı süslemiştir. Ve şehir kenarında bir yeşillik ve mesire yeri namazgâhı var ki benzeri meğer Anadolu'da Birgi şehri namazgâhı ola.

Bu yukarıda yazılan su arkları eski zamanlarda bu şehrin doğu tarafındaki kenarlardan akar imiş. Süleyman Han Ve-

ziri Sarı Rüstem Paşa seraskerlik ile bu vilâyete konar. Melun kâfirler bir gece Sava Nehri kenarlarında bu arkların bentlerini alıp bu Sirem Sahrası derya gibi olup İslâm ordusunun nicesi ve nice atları boğulup gaziler hayli kayıp verirler. İslâm askeri bu dert ve sıkıntılardan kurtulup yüksek yerlere nakl ederler.

Allah'ın hikmeti ertesi gün Tatar Han yardıma gelip yere gelesi kâfirlere öyle bir satır vururlar ki hâlâ bazı yerlerde murdar kâfirlerin kemikleri *[60b]* öbek öbek yığılıp durur. Daha sonra bu bentleri Rüstem Paşa doldurup Sirem sahraları susuz kalmıştır, ama beş karış kadar kazsan tatlı temiz bir su çıkar.

..... (1.5 satır boş).....

Mitroviçse kasabası ziyaret yerleri: Bazıları Mitroçe ve Mitrofçe derler.

Evvelâ Küçük Çarşı'da Bayezid Bey Camii haziresinde *merhum şehit* **Gazi Bayezid Bey:** Bir kârgir yapı ve kurşun örtülü hoş bir kubbe içinde medfundur ki camiinde ve nur dolu türbesi içinde üç vakitte eczâhanlar hatm-i şerif okurlar. Gönül erbabının ziyaretgâhıdır.

Ve Aşağı Çarşı'da **Memi Paşa:** Kendi camilerinin yanında bir kubbecik içinde çoluk çocuğuyla medfunlardır, *sırrı aziz olsun.*

Ve dahi **Vaiz Halîm Efendi:** (---) (---) (---) *Allah hepsine rahmet eylesin.*

Bu şehirden de hareket edip 8 saatte,

Tovarnik Palankası: Yapıcısı malumum değildir, ama Sirem Sancağı toprağında voyvodalıktır ve naipliktir. Kale dizdarı ve 150 adet hisar erleri vardır. Palankası Tuna Nehri kenarında yüksek bir bayır üzerinde geniş düz bir yerde dörtgen şekilli bir ağaç sarp palankadır. Yeteri kadar cebehanesi ve 50 adet tahta örtülü evleri var, bir camii tahta minarelidir ve cami de tahta örtülü camidir. Kaleden taşra bir hanı var. Ve han yakınında dört köşe bir âbıhayat kuyusu var, han dibinde ve karşısında 15 adet dükkâncıkları var. Bağları yoktur, ama bahçeleri çoktur. Ve İslâm ordusunun konduğu yerde 400 adet çıkrıklı âbıhayat kuyuları var.

Oradan yine batı tarafa 3 saatte,

Sotin Palankası: Yapıcısı malumum değildir. Hadis *"Yalan-*

cı, her duyduğunu konuşan kimsedir". Ama bu kale Sirem Sancağı toprağında voyvodalıktır ve Sirem niyabetidir. Dizdarı ve 30 adet kale erleri var. Kalesi Tuna kıyısında eğimsiz bir yüksek bayır üzerinde ağaç yapı güzel bir palankadır. Hisar içinde bir camii var ve yirmi adet neferat haneleri var. Ve iç kalesi içinde bir şeddadi harap kilisesi var, iç kalesi de şeddadi yapıdır. Ve kaleden taşra bir hancağızı var.

Kale kapısı önünde hendek üzerinde bir lonca köşkü var. Bu kale eski zamanda kâfirler elinde iken gayet sağlam ve sarp kale imiş. Süleyman Han 932 tarihinde Varadin Kalesi gazasına giderken bu kaleyi vere ile feth edip kalesini yıkıp iç kaledeki kiliseyi bile yıkmıştır. Hâlâ bu kalenin üç tarafı cennet bahçeleri ve bağlardır, ceviz ağaçları da cihanı donatmıştır. Oradan 5 saatte,

Sağlam sur, yani yüksek Vulkovar Kalesi'nin özellikleri

Ungurus dilinde, Vulko adlı bir su bu kale dibinden cereyân etmek ile o isim ile isimlenmiş bir hoş kaleciktir. Yapıcısı Ungurus krallarından Ferdinand Kral'dır.

932 tarihinin Şevval ayında Süleyman Han Varadinpetre Kalesi fethine giderken bu kaleyi Veziriazam Makbul iken Maktül İbrahim Paşa vere ile feth edip içinde olan keferler dağlara ve kırlara, niceleri de başka kalelere dağılıp gittiler.

Süleyman Han'ın fetihten sonra yazımı üzere bu kale Sirem Sancağı sınırında voyvodalıktır ve 150 akçe kazacıktır. Kale dizdarı ve 50 adet neferatları var, başka hâkimleri asla yoktur.

Kalesinin şekli: Tuna Nehri kenarında ve kuzey tarafı Vulko Nehri kıyısında bir bayır üzerinde tuğla yapı, şeddadi küçücük bir hoş kaledir. İçinde dizdar evinden, Süleyman Han Camii, ambarı ve cebehanesinden başka yapı cinsinden bir şey yoktur. Camiin minaresi tahtadır. Altı adet yüksek kuleleri var, tamamı şindire tahta örtülüdür. Batı tarafa bakan bir küçük demir kapısı var, ondan içeri taşra kalesidir. 40-50 adet küçük neferat odaları var, ama iç kuleye bir adam silâhıyla komazlar. Gerçi küçük hisardır, ama sarptır. Ve minaresinde bir çan saati var.

Kapısının iç yüzünde cehennem kuyusundan işaret verir bir zindanı var, varoşunda olan bütün halkın esirleri her gece bu

zindanda mahpustur. Ve her gece gözcüler "Allah yektir yek" diye bağırıp beş vakitte mehterhanesi çalınır. Daha önce bu kale bir kral kızının saray *[61a]* mahpushanesi imiş.

Ama bu küçük surun lodos tarafında ve batı tarafındaki bağlar içinde havalecikleri, ama o mahallere bakar birkaç aded şahî topları var. Ve burçları ve beden dişleri mamurdur.

Vulkovar varoşunun hikâyesi: Tuna kenarıyla Vulkovar Nehri kıyısında bir alçak dereli yerde toplam 500 adet baştan başa şindire tahta örtülü hanelerdir, o kadar mükellef değil ama bahçeli geniş evlerdir. Tüm avluları da tahta çekilmiştir. Kârgir yapılı duvar gözümüze çarpmamıştır.

Tamamı 5 mahalledir ve 5 mihraptır. (---) Camii geniştir. Gerisi mescittir. Ve 3 adet hancağızları var, mihman-saraydır ve bir adet tüccar hanı vardır.

Ve bir adet basık ve küçük hamam vardır. Ve 50 adet dükkândır, ama bedesteni yoktur. Ve 2 adet sıbyan mektebi vardır. Ve 1 adet Hindî tekkesi vardır ki köprünün karşı başındadır, ama medrese ve imaretleri yoktur.

İnsanların geçiş yeri köprülerini bildirir: Vulko Nehri'nin Tuna Nehri'ne karıştığı yerde Vulko Nehri üzerinde uzunluğu tam 700 adım bir sağlam ağaç köprüdür ki 932 tarihinin Zilkade ayınının 12. günü Makbul iken Maktül İbrahim Paşa Süleyman Han fermanı ile Ösek Kalesi gazasına giderken Müslüman askerlerinin geçmesi için bütün askerleri ve binlerce ustayı üşürüp 3 gün 3 gecede bu köprüyü tamamladı. Bu köprü hâlâ o yiğit vezirin evkafından tamir olunur.

Bu sanatlı köprünün altından akan Vulko Nehri tâ Yakova Dağlarından gelip bu mahalde Tuna Nehri'ne karışır küçük nehirdir. (---) (---) (---)

Hindî Baba mezarı ziyaret yeri: Bu köprünün karşı tarafı başında Rıdvan cenneti bahçesi gibi bağ, bahçe, gül ü gülistan, kuşlu ve çimenli bir gezinti ve dinlenme yeri Âl-i Abâ dergâhı, Hindî Baba Tekkesi, bir ulu sultandır. Tüm kara ve deniz gezginleri ve bütün gelen giden ziyaretçilerin konuk evleridir ki minnetsiz hanedir. Hakir de ayandan bir yere konmayıp bu dergâha yüz sürüp konuk olduk. Tüm yoksul erenleriyle can sohbetleri edip bir kebabı hora geçirip azizin ruhu için gülbâng-ı Nebî

çekip azizin ruhu için bir Yâsîn-i şerif okuduk. Akşamdan sonra evradımızı okuyup istihare duasıyla muavvizeteyni (Felak ve Nas sureleri) de okuyup yattık.

Hakirin doğru rüyasını bildirir: Derhâl rüyamda görürüm ki bir orta boylu Habeşî adam gelip selâm verdi. Bildim ki türbe sahibi Hindî Baba'dır. Selâmı aldığımda buyurdular ki,

"İnşaallah oğul, sıhhatle varır gaza edersin ve esenlikle vatanına gelirsin, ama bir köleni ve 4 atını kâfir alıp sen kurtulursun, ama yine Allah sana ihsanlar edip Alman diyarında çok seyahat edersin" deyince hemen uykudan uyanıp yüreğim deprenip aklım başımdan gideyazdı.

"Ayâ ahvâlim neye vara, Allah'a emanet" deyip "Takdir edilen olur" deyip bütün işlerimi Allah'a ısmarlayıp dikkatli olup Hindî Baba ruhuna bir Fâtiha okuduk ve sabahleyin Hak rızası için bir kurban edip Hindî Baba Tekkesi'nde olan fukaralara kurbanı dağıttık, Dergâh'ta kabul ola.

Bu Hindî Baba, Süleyman Han ile Mihaç gazasında bile olup feth ü nusret olmuş, Lagoş Kral'ın öleceğini ve yedi kralın bozguna uğrayıp 200.000 kâfirin kırılacağını 70 gün evvel Süleyman Han'a müjdelemiş ve vakti saatiyle öyle gerçekleşmişti. Süleyman Han, fetihten sonra Hindî Baba'ya bu tekke yerini bağışlamıştır, orada yatmaktadır. Hayatta iken çok kerametleri görülmüştür. *Sırrı aziz olsun.*

Oradan ormanlar içinde **Ral kasabası**'nı geçip 8 saatte,

Seg küffarı yurdu, yani büyük palanka Ösek Kalesi'nin özellikleri

Macarcada (---) (---) demektir. Ungurus krallarından Matyaş Kral yapısıdır.

932 yılı Recebinin 11. Pazartesi günü [23 Nisan 1526] Sultan Süleyman Mihaç Ovası gazasına gittiklerinde Makbul iken Maktül İbrahim Paşa sadrazam iken öncü asker olup serdar-ı muazzamlık ile menzilleri kat ederek ederek o sene Varadin Kalesi'ni, İlok Kalesi'ni ve küçük büyük 40 adet kaleleri fethetmiştir. Ardından Ösek Kalesi'ne sarılıp içinde olan Boçkay adlı ban ve Yerekan kâfirleri şiddetli savaşa takat getiremeyip vere ile kaleyi verdiler. Bütün kâfirler hisar içinden silâhsız çıplak, aç, ***[61b]*** bî-ilaç ve bir parça ekmeğe muhtaç Vac Ovası tarafla-

rı deyip giderek her biri bir tarafa dağıldı ve kimi serdara "elaman" deyip reaya olmak üzere kaldı.

Daha sonra padişahın fermanı ile derya gibi askerler Ösek Kalesi'ne üşüşüp üç günde tâ temeline kadar yerle beraber olundu. Ardından Dırava Nehri üzerinde Serdar İbrahim Paşa 932 Zilkadesinde tüm Müslüman askerleri kol kol tayin edip ve nice bin reayalar hizmet edip altı günde sağlam bir ağaç köprü yapıp bütün İslâm ordusu uğursuz Ungurus diyarı seferine geçtiler.

Sonra Mihaç savaşına Sultan Süleyman bu köprüden geçip ferman-ı hümâyûn ile köprü kesilip askerler geri dönmekten ümit kesip can ve baş ile Mihaç Sahrası cengini ettiler. Allah'a hamd olsun 200.000 kâfir katl olup 100.000 kâfir de zincirlere bağlanıp esir edildi. Süleyman Han saadetle dönüp harap Ösek Kalesi yakınında konunca bütün serhatlerin ileri gelenleri toplanıp,

"Padişahım bu kale bu köprübaşında çok gereklidir ve insanların geçit yeri güvenli yerdir. Bu tamir olunmak gerektir" dediklerinde düşünceleri doğru görülüp padişah hazinesinden 500 kese mal, mühimmat ve levazımatlar verilip Peçoylu Kasım Paşa onarım işlerine tayin buyuruldu. 932 senesinde temeline başlanıp 936 tarihinde Ösek Kalesi yeniden yapılıp sancakbeyliği, bina mutemedi olan Peçoylu Kasım Paşa'ya sadaka olunup tüm cebehane ve mühimmatlarını mükemmel ve mükellef koyup 3.000 adet seçkin asker koruyucu tayin olunup Sirem, İlok ve Varadin serhatleri güvenli oldu. Ama bu it yurdu Ösek Kalesi kâfirler elinde iken 7 adet Hırvat, İslovin, Zirin, Began, Nadaj ve Yerekan herseklerinin bu Ösek Kalesi'nde vekilleri olmakla banlar taht merkezi idi, ancak Nemse imparatoru kaptanı Boçkay Kaptan hâkim idi.

Daha sonra Süleyman Han yazıp paşalı eyledi. Hâlâ Pojaga Eyaleti'nde voyvodalıktır ve 150 akçe şerif kazadır. Şeyhülislâmı, nakibüleşrafı, kale dizdarı, 12 kale neferatı ağaları, 700 adet şehbaz hisar erleri, haraç ağası, muhtesibi ve bâcdârı vardır, sipah kethüdayeri ve kapukulu serdarı yoktur, ama Budin yeniçeri serdarı ve Eğre çavuşu vardır ve mimarbaşısı vardır. Zeamet ve timar sahipleri, alaybeyi ve çeribaşısı vardır ve tüm İslâm ordusu ile kalabalık bakımlı ve süslü bir şehirdir.

Ösek Kalesi zemininin şekli: Bu sığınak yeri kale, düz ge-

niş verimli bir ovada büyük Dırava Nehri üç tarafını döverek geçip bir top menzili aşağıda Tuna Nehri'ne karıştığı yere yakın üç kat bölme sağlam hisardır. İç kale, orta hisar ve taşra varoş hisar, üçü de gayet sağlam ve dayanıklı surdur. Evvelâ,

Orta Kale: Bir havalesiz topraklı zeminde dört köşe şeddadi rıhtım kırmızı tuğla yapı güzel bir kaledir, ama Sultan Süleyman Veziri İbrahim Paşa bu kaleyi yıktığında şeddadi yapı olmakla yıkımında zorluk çekip insan boyu kalın şeddadi tuğla duvarı kalmış.

Sonra padişah fermanıyla imar olunca anılan şeddadi alçak duvar üzerine kalın meşe ağaçları direklerinden sandık sandık, her direk birbirlerine geçme sandıklar çatılıp şeddadi duvar üzerine çatma sandıkları koyup horasan, kireç, alçı ve cibis ile rıhtım edip kaleyi daha yüksek etmişler. Her tarafı kuleler ve tabyalar çatıp doldurmuşlar ve fırdolayı kale döver toplara mazgal delikleri etmişler, ancak diğer kaleler gibi beden dişleri etmemişler, ama tüfeng atıcı delikleri çok etmişler.

Bu kale Dırava kenarında bir burunda bulunmakla üç tarafı Dırava Nehri'dir. O taraflar yarlar ve bayırlardır, asla hendeği yoktur ve lâzım da değildir. Bu yalı tarafları da ancak yalın kat dolama çit palanka duvardır. Yer yer suya inecek suluk kapıcıkları vardır, ağaç merdiven ile suya inilir. Kara tarafı ki şeddadi duvardır, o tarafta sudan suya kadar toprağı keserek kazılmış bir geniş ve derin hendeği vardır. Kefere zamanı içinden Dırava suyu akıp hendek içinde kâfirler balık tutarlarmış. Hâlâ balıkları avlayacak bent yerleri hendek içinde bellidir.

Bu kalenin bu hendekli tarafı bir sudan bir suya kadar 1.100 adet germe adımdır, ama su kenarında hendeksiz tarafı 2.000 adımdır. Bu hesap üzere Ösek Kalesi fırdolayı 3.100 adımdır.

Ve hepsi iki kapıdır, biri kıble tarafına bakar geniş kapıdır. Kıbleli *[62a]* Mustafa Paşa bu kıble kapısının iç yüzünde bir büyük dolama bina bir güzel tabya inşa etti ki sanki Kahkaha Seddi olup üzerine balyemez topları döşedi.

Bir kapısı da güney tarafta taşra varoşa açılır Çarşı Kapısı adıyla bilinen kalabalık sağlam yüksek kapıdır ki kapının üzerinde geyik boynuzları asılmıştır.

Bu kapıların araları duvarlar yüzü nice bin çeşit silâhlar ile

süslenmiş olup bekçiler pür-silâh mevcut olup nöbet beklerler. Bu kapının iç yüzünde bir büyük şayka top var, içine bir adam sığar.

Bu kapıların önlerinde hendek üzerindeki ağaç köprüleri her gece muhafızlar makaralar ile kaldırıp kale kapılarına siper ederler. Bu adı geçen iki kapı demir kaplı değildir, ağaç balvan meşe direklerinden müstahkem kapılardır.

Bu kale içinde tamamı 400 adet tek katlı ve iki katlı kârgir yapılı ve baştan başa şindire tahta örtülü evlerdir, ama bahçeleri yok dar evlerdir, geniş değillerdir. Ve hepsi 6 mahalle ve 6 mihraptır. Bu kale içinde asla çarşı pazar yoktur, tamamı taşra varoş kalededir.

İç Kale'nin özellikleri: Bu Orta Kale'nin kuzey köşesinde Dırava Nehri kenarında yine Orta Kale'ye bitişik bir burunda dört köşe bir şeddadi tuğla yapı hoş bir kaledir, ama küçücüktür. 4 köşesinde 4 direk gibi yüksek kuleleri türlü türlü cebehane ile dolu olup üzerleri tahtalı sivri kubbelerdir. Güney tarafa açılan bir kapısı üzerindeki kulede her gece padişah mehterhanesi davulları dövülür. Bunda dizdarhanesi ve cebehaneden başka bir imar yoktur. Ancak kapısı önünde Süleyman Han Camii var.

Dırava Nehri kenarında tahtadan çatma buğday ambarları var ve bu ambar önünde bir büyük tophanesi var. Bunda 40 karış bir uzun boylu Süleyman Han topu var, 60 okka demir gülleleri var. Un kapanında güllelerinden nicesini kantara koyup onunla bal, yağ ve un tartarlar, büyük iri kale döven toplardır. Üstünde manzum olarak Süleyman Han tarihi var. Hatta Süleyman Han bu topun ikisini Alman diyarında Beç Kalesi kuşatmasına götürürken bir topu bu mahalde Dırava Nehri'ne köprü ile bile uçurup suya gömülür. Hâlen ihtiyarlar "O top su içinde köprübaşında durur" derler.

Sözün kısası akıllı askerlerden nice kimseler, bu topun suya gömülmesinde hikmet vardır, belki bu toplar ile Beç Kalesi dövülmeyip fetihsiz dönüle, diye halk arasında söylenir.

Allah'ın hikmeti Süleyman Han 17 gün Beç Kalesi'ni bu Ösek'deki toplar ile dövüp şiddetli kış gelip eller ayaklar tutmadan kaldı. Bir gece o kadar kar yağar ki bir adam çadırından dışarı çıkmaya güçleri yetmeyip hemen Süleyman Han ağırlıkları-

nı, Süleymanî otağını ve hazinelerini bırakıp bu Ösek'deki topu ve başka 4 adet balyemez topları o kışta kıyamette çekerek sürüyüp Cankurtaran adındaki yere gelip can kurtarırlar. Oradan bu topu getirip Ösek'de koyup durur.

Sözün anlamı odur ki Süleyman Han bu topu o şiddetli kışta 20 konak yerde Alman diyarının Beç Kalesi'nden selâmete çıkardı. Hüner odur ki yaz günlerinde şimdi zamanımız serdarları ve Osmanoğlu padişahları böyle ejder topu bir konak yere götüreler, ha hüner diyeler, ama acayip hikmettir. Bu topun bir eşi Dırava Nehri'ne gömüldüğünde halk arasında,

"Bu topun batmasında uğur yoktur, uğursuzluktur. Allah bilir bu sene feth ve nusret yoktur" diye söylenir. Gerçekten de Hadis, *"Halkın dilleri, Hakk'ın kalemidir"*. Yine öyle fetihsiz dönüp Ösek'e gelirler.

Bu büyük top yanında 4 adet balyemez toplar daha var ki her biri birer kale değer. Bütün bu toplar Dırava Nehri aşırı Ösek Köprüsü üzerinde iki saat yer köprübaşında tâ Darda Kalesi'ne bakar korkunç toplardır ki kara ve deniz gezginleri arasında bu Ösek topları, Karadeniz ile Turla Nehri kenarında Akkirman topları, Semendire topları, Boğazhisar topları, Rodos topları ve Erzurum yakınında Kemah Kalesi topları Rum, Arap ve Acem'de meşhur toplardır.

Taşra Varoş Kalesi'nin şekli: Anılan Orta Hisar'ın Kıble Kapısı önünden cadde ile tâ lodos tarafında Panayır Kapısı'na kadar uzunluğu 1.100 adım olan büyük bir varoştur. ***[62b]*** Ama bu Ösek Kalesi varoşu yalın kat çit duvarlı palanka kalın ağaç direkten sağlam hisardır, ancak tabyaları, burçları ve mazgal delikleri sıktır. Bu da iki kapıdır. Lodos tarafına Panayır Çarşısı Kapısı ve kıble tarafına Val Kapısı, Vulkovar Kapısı derler ama bedenleri bunun da yoktur. Ve Panayır Kapısı üzerinde ancak 10 adet şahî topları vardır ve bekçileri gece gündüz hazırdır. Lâkin bu Varoş Kalesi'nin hendeği zamanla toz toprakla dolmuş. Hâlâ temizlemeye muhtaçtır. Ve bu kalenin kara tarafı fırdolayı 5.900 adımdır.

Bu şehirde 400 adet baştan başa tahta örtülü, tahta avlulu, tahta yapılı ve tahta döşeme kaldırımlı pâk evler vardır. Bu şehirde asla taş yapı yoktur ve taş kaldırım asla yoktur, zira alçak, sulu ve bataklı yerlerdir. Eğer kârgir yapılar var ise tamamı ho-

rasani tuğla yapılardır. Her evde bahçe vardır, zira geniş mükellef evlerdir.

Ve hepsi 7 adet mahalledir. Orta Hisar 5 mahalledir. Tamamı 12 mahalle olmuş olur. Evvelâ Kasım Paşa Mahallesi, Bey Sarayı Mahallesi, Mahkeme Mahallesi, Ambar Mahallesi, Ağa Mahallesi, Büyükkapı Mahallesi ve (---) (---) (---) meşhurları bunlardır.

Ve tamamı 46 adet mihraptır. Bunlardan İç Kale Kapısı önünde Sultan Süleyman Camii, eski zamanda kilise imiş, ama o kadar süslü cami değildir ve cemaatten tarafa garip kalmış camidir. Ve Orta Hisar'da Kasım Paşa Camii.

Gazi Kasım Paşa Destanı

O Kasım Voyvoda'dır ki, Süleyman Han Beç Kalesi'ni alamayıp fetihsiz döneceği sırada 40.000 yiğit ile bu Kasım Voyvoda'yı Alman diyarına yağmaya gönderip kâfirlere tavşan uykusu verip kâfirler Kasım Voyvoda askeriyle cengte iken Süleyman Han fırsat bulup Resulullah'ın Sancağı'nı, Hırka-i şerifi ve anılan Ösek topunu alıp selâmete çıkar.

Sonra bu Kasım Voyvoda ile Alman diyarına giren 40.000 adet askerin tamamı şehitlik şerbetini içip bezm-i elestten mest ve sarhoş oluncaya kadar 200.000 adet kâfirleri kılıçtan geçirip sonunda o kadehten Kasım Voyvoda'ya ecel şerbetini içmek nasip olmayıp yiğitçe savaşarak 7 kişiyle Süleyman Han huzuruna Venedik'in Körfez Kalesi kuşatması sırasında gelip yer öpüp tam 7 saat başından geçenleri anlatıp,

"Ceng ede ede Alman'dan Mekemorya vilâyetine, oradan Dodoşka vilâyetine, oradan Venedik'e, oradan bu mahalde padişahıma geldim, ferman padişahımındır" deyince,

"İmdi melun fermanım odur ki, nitekim sağsın, bir dahi er sarığı sarınmayıp avratlar leçeği giyip Ösek'de kapından dışarı çıkarsan haber alıp seni katl ederim" diye Kasım Voyvoda'yı bu Ösek Kalesi'ne sürüp Kasım Voyvoda ile Kızılelma cenginden kurtulan 7 adet şehbazlara buyururlar ki,

"Sizin yoldaşlarınız 40.000 yiğidin hepsi şehitlik şerbetini içip yerleri illiyyîn cenneti oldu. Sizler de onlara katılın" diye 7 adet şehbazları çadır önünde şehit edip cesetlerini Arnavutluk'da Aydonat şehrine gönderip o tarafta defn ettirip nurlu mezarları üzerine büyük bir kubbe yapılmasını ferman eder.

Bütün tarihçiler Süleyman Han'ın bu 7 adet gaziye ettiğini ve oğlu Şehzâde Çelebi Mustafa'yı hançerle vurup şehit edip Eyyub Sultan'da defn ettiği acımasız gaddarlığı reva görmeyip kötü yazmışlar, ama nicesi ilâhî takdire havale etmişler, *hüküm Allah'ındır* demişler.

Bu Kasım Voyvoda padişah fermanı üzere Ösek'e gelip asla başına sarık sarmayıp avratlar leçeğiyle evinde yalnız olup kendi köşesinde ibadetle meşgul idi.

Daha sonra padişah fermanıyla bu Ösek Kalesi'nin Orta Hisar'da bir aydınlık cami inşa etmiştir ki hâlâ Budin, Eğre, Kanije, Belgrad ve Tımışvar'da öyle sanatlı bir cami yoktur. Kıble kapısının üzerinde tarihi budur:

Sâhibü'l-hayrât Kasım Paşa dâme'd-devle
Kad benâ beyten li-zikrillâhi'l-kadîm
Buk'atun fi'l-hüsni ke'l-beyti'l-atîk ***[63a]***
Sâra tarihen lehâ hayrun kavim.

Sene 966.

Bu nurlu cami Orta Hisar'dan çıkarken caddenin sağ tarafında saf mavi kurşun ile örtülü kubbeli nurlu bir camidir ki uzunluğu ve genişliği yüzer ayaktır. Minberi, mihrâbı ve müezzin mahfili sade güzeli sanatlıdır. Taşra sofasında 6 adet has ve beyaz mermer sütunlar üzerinde 7 adet mavi kubbeleri vardır ki böyle hoş cami bir serhatte yoktur. Ve bir tuğla geniş avlusu var. Avlusunun için tamamen yüksek ağaçlar ile süslenmiş gölgelikli dinlenme yeridir. Ve gayet sanatlı ve düzgün uzun bir minaresi var.

Yine bu varoşta Mustafa Paşa Camii, gerçi kiremit ile örtülü camidir, ama kalabalık cemaate maliktir, zira çarşı pazarın kalabalık yerinde bir nurlu camidir. Bunun da kıble kapısı üzerinde iri yazı ile tarihi budur:

Mustafa Paşa bu dâr-ı rahmeti
Eyledi ihyâ ki budur râh-ı dîn
Rûşen olanlar hakkı eyler müdâm
Kesb eder kurbet Hudâ'ya zâhidîn
Câmi'in böyle dedim tarihini
Melce-i rahmet mekân-ı âbidîn.

Sene (---)

Panayır Kapısı'nın iç yüzünde (---) (---). Camii de kiremit ile örtülü, kalabalık cemaat ile mamur bir nazik minareli nur dolu camidir.

Kısacası 6 adet cuma namazı kılınır camilerdir.

Onlardan başkası 40 adet mahalle mescidi, bayram namazları musallası, eyne ve mezgitlerdir.

4 adet medreseleri vardır. Evvelâ Kasım Paşa Medresesi, Mustafa Paşa Medresesi (---) (---) (---)

Bu diyar halkı ulemâya pek rağbet ederler, ama özel dârülkurrâ ve dârülhadisi yoktur, ancak yine müderrisleri camilerde hadis okuturlar.

Ve 4 adet tarikat erbabı tekkesi var. (---) (---) (---)

Hepsi 5 adet sıbyan mektebi var, bunlardan Kasım Paşa ve Mustafa Paşa mektepleri bakımlı ve çocuklarla doludur. Her sene başında vakıf tarafından bütün yetim çocuklara çanta ve atiyyeleriyle elbiseleri, arakiye ve ayakkabıları verilmektedir.

Ve olanı 12 adet susamışlara sebilhane vardır. Bunlardan Orta Kale'nin Çarşı Kapısı'ndan dışarı çıkarken sol tarafta hendek kenarında tahta kubbeli Kasım Paşa Sebili Temmuz ayında buzlu berrak suyu Deşt-i Kerbelâ şehitleri ruhu için bütün yanmışlara kevser suyundan dağıtırlar. Serdar Sebili ve Kethüda Sebili, bildiklerimiz bunlardır, ama bu şehirde akarsu çeşmeleri yoktur.

Ve olandası bir adet hamamdır, ama binde bir gibidir. O da Gazi Kasım Paşa'nındır. Orta Hisar Kapısı'ndan çıkıp çarşıya giderken caddenin sağ tarafında tüm kubbeleri mavi kurşun örtülü hoş yapılı, hoş havalı, hoş sulu aydınlık bir hamamdır.

Ve hepsi 6 adet tüccar hanlarıdır. (---) (---) (---)

Ve bir adet kervansarayı var. Bu hisarın dışında palankadan kale gibi bir yerdir, ona panayır derler. Bütün gelen gidenler orada konuk olurlar. Ondan başka bu şehirde hasbi kervansaray yoktur. Ancak hanedan sahibi ayan çoktur. Kapıları açık olup gelip geçen yolcular birkaç gün konuk olurlar, zira bolluk şehirdir.

Bedesteninde 200 adet dükkân vardır, ama kârgir yapılı dükkânlar değildir. Bütün Sind ve Hint'in, Arap ve Acem'in malları bulunur.

Bir adet hayat kaynağı tatlı sulu nehir vardır. O da büyük Drava Nehri'dir. Bu can besleyen nehir, batı tarafta ve güney tarafta iki yerden çıkar. Bir parçası Hırvadistan dağlarından çıkar ve bir parçası tâ Dodoşka, Mekemorya ve İslovin dağlarından toplanır. Buradan akarak Zirinoğlu'nun uğursuz taht merkezi olan Ligradcık Kalesi yakınından ve kâfirin Kanije yakınında yeni yaptığı Keckivar Kalesi dibinden ve bizim Bobofça Berezense ve Prezinse kalelerimiz yakınından geçip bizim Maslovin Kalesi'ni ve Valpova kalelerini geçip Ösek yakınında Darda Kalesi köprüsü altından geçip bu Ösek Kalesi'ni biraz harap ederek *[63b]* Ösek Kalesi yanında nehirler anası olan Tuna Nehri'ne karışır.

Panayır pazarı, konuk sarayı çarşısının özelliği

Evvelâ Ösek Kalesi'nin güneyi tarafında şehirden alarka bir palanka var. Eğer cebehane ve topları olsa, bir kale olurdu. Fırdolayı büyüklüğü 4.000 adım kuşatır bir panayırhanedir, yani yılda bir kere pazar olacak yer demektir, ama iki kere çok hararetli pazar durur.

Bu panayırın içi satranç nakşı tarh olup yapı ustası hendese ile yol yol buna tertipli olarak bin adet dükkân yapmış. Her hangi sokaktan baksan çarşının öte başları görünür. Bir tarafı atlar için ahırlar, bir tarafı arabalar duracak meydanlar, kale kapısı gibi kapı tarafları tek ve iki katlı, içli dışlı odalar ile imar olmuş büyük bir binadır, ama asla kârgir yapı yoktur, tamamı ahşap yapıdır.

Kiraz mevsimi ola veya güz günleri ola Rum, Arap, Acem, Hint, Sind, Semerkand, Belh, Buhârâ, Laristan, Moltan, Moskov, Leh, Çek, İsveç, Felemenk, Nemse, Macar ve Dip Frengistan'dan kısacası 7 iklimden yüz binden fazla her milletin tüccarlarından zengin bezirgânlar gelip bu kalede konup her bir tüccar metaına göre bir iki dükkâna girip malını sergiler.

Bir tarafta tüm vilâyetin aşçıları bu kaleden taşra çadırlarıyla konup bir cemapur kalabalık pazar olur ki anlatılmaz.

Bu minval üzere panayır yerleri adam deryası olunca Pojaga paşası tüm askeriyle gelip çadırıyla bir tarafta konup silâhlı hazır dururlar.

Kanije ağaları da üç bin adet cengâver, dilâver ve server yiğitler ile bu panayırın bir tarafında konup gece gündüz bütün

tüccarları ve orduculları koruduklarında artık bütün tüccar metalarını meydana çıkarıp 40 gün 40 gece öyle alış satışlar olup nice bin yükler çözülüp satılır ve nice bin yükler alınıp yük bağlanır bir işlek şehir olur.

Sahralarda nice bin çadırlarda nice kere yüz bin koyun, sığır, at ve katır satılıp her çadırda içki, eğlence, bir hay huy ve zevkler şevkler olur ki sanki geceleri Kadir ve gündüzleri kurban bayramı olur.

Sözün kısası, eğer bu panayır büyük kalabalığını görmüş olduğumuz kadarıyla yazsak başka bir kitapçık olur. Ancak kırk günden fazla duramazlar, zira herkes malını alınca ve satınca her taraftan Macar katanaları tüccarlara sataşmasın diye kol kol asker olup arabalarını tabur çatarak Kanije ve Pojaga askeriyle 40 günden sonra gitmeye hazır olurlar. Bu panayır kalesindeki dükkânların kiralarını Kanije ağaları toplarlar, zira bu panayır malı Kanije kullarının aklâmlarıdır ki her sene 7-8 bin guruş hasıl olur. Bu hayrat Kanije Fâtihi İbrahim Paşa hayratıdır. Kırk günden sonra Tanrı'nın tüm kulları dağılıp her biri bir diyara giderler. Gerçekten görülmesi gereken çok büyük kalabalık olur.

Osmanoğlu ülkesinde böyle nice yerde panayır pazarları olur. Evvelâ Silivri Pazarı, Burgaz Pazarı, Maşkolor Pazarı, Alasonya Pazarı, Dabre Pazarı, Dolyan Pazarı, Arat Pazarı ve nice yüz adet panayır pazarlarını görmüşüzdür, ama bu Ösek Pazarı kadar seyre değer gezip dolaşacak panayır yoktur ki seyahat edenlere malumdur. (---) (---) (---)

Ösek Kalesi şehrengizinin tamamlanması

Ösek halkı tamamen serhatli kalpağı ve çeşit çeşit gümüş düğmeli çuka dolamalar giyip kimi tüccar kimi züvvar namuslu adamlardır. Hepsi Boşnakça ve Macarca konuşurlar

Suyu ve havası güzel olduğundan yer yer sağlıklı mahbûbları olur ve erkekleri çok uzun yaşarlar.

Cennet bağ ve bahçelerinin sayısı ve sınırı yok bir bolluk şehirdir. Pâk toprağı gerçi kan ile yoğurulmuştur, ama zemini geniş ve verimli bir diyardır.

Bütün halkı garipleri sever, misafir katlanır, kerem sahibi gazi adamlardır.

Ösek beldesi şehitleri ziyaretlerini bildirir

Evvelâ **Gazi Kasım Paşa ziyareti**: Camiinin haziresinde kurşun ile örtülü nur dolu bir türbe içinde medfundur, *sırrı aziz olsun.*

Yine varoşta **Mustafa Paşa ziyareti**: Camii yanında yatmaktadır.

Sonra, anılan panayıra yakın Valpova Kalesi'ne gidecek yol üzerinde **Bayram Baba ziyareti.**

Sonra kıble tarafında bahçeler içinde Belgrad yolu üzerinde **Husrev Baba ziyareti** (---) (---) (---). *Allah hepsine rahmet eylesin.*

Bu şehri tamamen gezip dolaştığımızda Kadızâde İbrahim Paşa efendimizin geride kalan askerleri de gelip Veziriazam Köprülüzâde Ahmed Paşa otağı ***[64a]*** önünden bir alay ile geçmiştir ki bizim Niğbolu mansıbıyla gösterdiğimiz alayı Şam, Haleb, Sivas, Karaman, Rumeli ve Bosna eyaleti vezirleri göstermeye kâdir olamadılar. Hatta paşamız da iki tuğlu idi. Bütün İslâm ordusu bu alayımızı görüp *"Bârekallâh"* diye parmaklarını ağızlarına götürüp hayret ettiler.

Hemen 120 kapucubaşı pür-silâh ve giyimli, 200 ağa, 300 müteferrika, 200 deli, 200 gönüllü, 200 Tatar, 100 çâşnigir, 100 adet taşra kilarcıyan, 200 adet iç ağaları saraçları, 300 adet tüfengli atlı sarıca, 770 adet Hırvat, Boşnak, Arnavut ve Aznavur sekbânları var idi. Her biri birer kağan arslana benzer, baştan başa kırmızı bağır yelekli ve arakiyeleri tamamen kırmızı saya çukadır, sırma püsküllü bol arakiyelerini eğip hepsi yaya kırkar ellişer dirhem nova ve gabele tüfengleriyle ceylân gibi sekerek sıralı olarak çifte çifte geçtiler. Ardından yedekler, altınlara gömülmüş küheylân atlar geçtiler. Ardından Kadızâde İbrahim Paşa sanki veziriazam gibi muhteşem giyimiyle bütün silâhları cevher ve murassa, kendüleri zer-ender geçti. Bunu güngörmüş adamlar görünce,

"Niğbolu Sancağı mansıbıyla böyle vezirane giyimli ve muhteşem geçmemek gerek idi" dediler. Nicesi de,

"Öyle olur, gazadır, kâfire gösteriş ve heybet için efendisi Reisülküttab devletinde öyle muhteşem geçti, aldırma" dediler. Kısacası, bu alayda hemen İbrahim Paşa'yı göz ile yediler.

Ardından 300 adet zer-ender-zerre gömülmüş iç ağaları pür-

silâh zırh, zereh-külâh ve ser-penahları ve ellerinde tüm kargı sırıklar ile küheylân atları bahrî hotaslı baştan başa Nahşevan demiri yancıklı sâfinâtü'l-ciyâd gibi atlar üzerinde çifte çifte geçtiler.

Sonra tam 100 adet tokmak tüfengli iç mehterleri geçip ardından sancak ve bayraklar, sonra yedişer kat Cemşid mehterhanesi davulları vurulup segâh makamı fasıllarıyla geçildiğinde İbrahim Paşa efendimiz atından inip levendane sıçrayarak sadrazamın elini öptüğünde gönlü aydınlık vezir,

"Âferin, yüzlerce âferin. Padişah ekmeği sana helâl olsun. Mansıbına göre değil, iyi vezir alayı gösterdin. İnşaallah padişahımdan sana Budin vezaretini getirtip Yanık Kalesi altında bu dini tekmil edersin" diye bir anlamlıca sözler söyleyince nice bilge kişiler bu sözden işaret alıp,

"Hay fakir nâzenin İbrahim Paşa gitti" dediler. Sonra bir zer-ender-zer hil'at ve bir samur lipaçe giyip yine alay ile memur olduğu kolunda otağına inip kondu.

Ertesi gün göç davulları çalırıp önce Çarkacı Serdar Ali Paşa öncü asker olup Ösek altından göçtü.

Ardından bu hakir de İbrahim Paşa efendimiz ile Ösek Köprüsü'nü tam iki saatte gücile geçip köprübaşında,

Darda Palankası Ovası'nda konuldu. Burada ilk başta İslâm ordusuna 50 adet tıransa gemi yükü umum zahiresi verilip İslâm ordusu bolluk olup bir at yemi iki akçeye oldu.

İnsanların geçiş yeri Ösek Köprüsü'nün özellikleri

Daha önce kâfir zamanı bu köprü var imiş, ama ancak yaya kâfirler geçip arabalar gemiyle geçerlermiş.

Daha sonra *merhum* Süleyman Han (---) tarihinde Belgrad Kalesi'ni ve Zemon Kalesi'ni fethedince Sirem ve Semendire Sancağı gazileri çete ve potura giderek bu köprüden geçip Kanije ve Peçoy semtlerini vurup yağmaladıklarından dolayı kâfirler bu köprüyü yıkıp çetecilerden kurtulurlar.

Süleyman Han 936 tarihinde Varadin ve Ösek kalelerini fethedip Mihaç Ovası'ndaki (---) Kral Taburu cengine gittiklerinde Serdar-ı Muazzam Maktül İbrahim Paşa insan denizini başına toplayıp muzaffer ordusunun geçmesi için bu uzun köprüyü 936 yılı Zilkade ayında hayrile tamamlayıp bütün muzaffer

askerler bu sağlam köprüden uğursuz Ungurus ülkesi olan tarafa geçerler. Hâlâ bu köprü Sultan Süleyman hayratıdır ki yeryüzünde böyle bir geniş, derin, uzun ve yüksek ağaç köprü ne görülmüştür ve ne yapılmıştır. Bir başından bir başına tam iki saat germe yoldur. Beri başı kıblesinde Ösek Kalesi vardır. Öte başı batısında Darda Kalesi vardır.

Bu uzun köprü Dırava Nehri'nden azmak, batak, çatak, şatak sazlı ve çamurlu, cumbul ve oynak sulu yerlerde sayısını Cenâb-ı Bârî bilir göklere doğru uzanmış meşe ağacı direkleri üzerinde sağlam büyük köprüdür ki her meşe ağacı kazıklarını ikişer adam kucaklar kalın kazıklardır ki kirpi tüyü gibi *[64b]* çamur içine kakılmış kazıklardır.

Bu köprünün orta yerinin sağında ve solunda gelen gidenlerin ve köprü bekçilerinin dinlenmeleri için yine ağaçtan 2 adet yüksek köşkleri var. Bu mahalde köprünün 10 adım yeri başka bir köprü kepengidir.

"Düşman öteden beri geçmesin ve bâcdârlardan tüccar bir meta kaçırmasın" diye her gece köprü bekçileri bu köprü kepengini makaralar ile kaldırıp köprünün kapısını kapatırlar, bu köprüden canlı kısmından bir şey geçemez. Burada Darda ve Ösek Kalesi neferatları oturup gelen geçen tüccarlarından bâc alırlar, mîrî maldır ki bir malın bâcı alınmadan bir zerre geçemez.

Bu köprünün bakım ve onarımına Pojaga paşası ve Mihaç sancaklarının tüm reayaları imarına memurlardır ki bir kazığı batakta çürüse ve insanların geçiş yeri olan döşeme direkleri eskise o an değiştirip başka direk korlar.

Bu köprünün sağında ve solunda sağlam direklerden korkulukları var. Bu korkuluktan dışarı iki yanında yayan yürüyecek bir kulaç enli yaya yolları var. Bu köprü üzerinde iki araba karşı karşıya geldiği zaman yayanlar kenar yollardan geçip yine ulu köprüye girerler, iki araba yan yana rahatlıkla geçerler. Geniş bir köprüdür ki *debdebe-i Rûm, tantana-i Rûm, gulgule-i Rûm, velvele-i Rûm, dehdehe-i Rûm*, yani *gulibeti'r-Rûm* askeri bu köprü üzerinden gece ve gündüz su akar gibi insan seli akıp bölük bölük, dalga dalga, saf saf, fırka fırka, güruh güruh, parça parça ve sürü sürü bu köprü üzerinde yıldırım gibi bu kadar kere yüz bin Tanrı mahlûku geçerek köprünün karşı başında Darda Kalesi'ne da-

hil olup sahasında kondular. Bu pâk toprak artık Mihaç Sancağı toprağıdır. (---)

Darda Kalesi'nin şekli: Dırava Nehri kenarında bir tarafı köprü batağı kıyısında dört köşe bir ahşap palankacıktır. Batı tarafa bir kapısı var, ağaçtır, ama burçları, kuleleri ve cebehanesiyle sağlam palankadır. Dizdarı ve 80 adet neferatları var. Hisar içinde 50 kadar tahta örtülü ufak tefek hanecikler, bir cami ve ambarı var ve taşra varoşu şeklinde bir han ve on adet dükkân var, ama bağları yoktur. Zira kefere katanası gelip bağlarından adamları alıp esir edip gider, gayet serhat yerdir.

Bu büyük köprübaşındaki kapıdan girilip bu varoşun batı kapısından çıkılıp Dırava Nehri Köprüsü'nden geçilir ki hemen bu Darda Kalesi dibinde bir garip köprüdür.

Dırava Nehri Köprüsü'nün şekli: Bu nehir Hırvatistan, Dodoşka, Moran, İslovin ve Mekemorya vilâyetlerinden gelip Ösek yakınında Tuna Nehri'ne karıştığı yukarıda yazılıdır. Ama bu Darda Kalesi'nde akan yerde tam 40 adet gemidir ki her gemi birbirlerine demir zincirler ile bağlıdır ki "Kâfir gelip gitmeye" diye kol kalınlığı zincirlerdir.

Bu 40 adet gemi üzerinde yine sağlam bir ağaç köprüdür, ama Ösek Köprüsü kadar uzun değildir, uzunluğu 160 adım dar boğazdadır. Ama Dırava Nehri derindir ve şiddetli akar.

Bu köprünün iki başında da sağlam ve dayanıklı kapıları var. Köprü ortasında olan tombaz gemilerinden ikisini her gece gözcüler, bekçiler, korucular ve kapıcılar bir tarafa gemileri çekip yine demir zincir ile bağlayıp bu köprüden gece ile kuş uçamaz ve bir arı, karınca ve yılan geçemez. Her gece Darda kulları bu köprüyü beklerler. Eğer tehlike ve korku fazla olursa Ösek Kalesi neferatlarından her gece birer ağa bayrağıyla gelip tâ sabaha dek keşik, yani nöbet beklerler.

Kıraşiçe Gölü'nün görünüşü: Bu Darda hisarıyla Birnivar Kalesi arasında Tuna Nehri'nden ve Dırava Nehri'nden azma bir küçük gölcüktür. Fırdolayı 8 mil kuşatır bir âbıhayat göldür. Hoş ve semin balıkları olur. Hatta Tuna Nehri taşkınında bu gölde yetişen eğir kökü yemeye mersin balıkları gelip bu gölde avlanır, verimli ve türlü türlü balıklı gölcüktür.

Daha sonra Darda'dan kalkıp batı tarafa 5 saat gidip,

Birnivar Palankası menzili: Boşnakça (---) (---) demektir. Yapıcısı Süleyman Han'dır. Mihaç Sancağı toprağıdır ve 150 akçe payesiyle kazadır. Kale dizdarı, 80 adet neferatları, 50 kadar tahta örtülü haneleri, bir camii, cebehanesi, tahıl ambarı, 20 adet şahî topları, batıya bakan bir ağaç kapısı olan hendeği mamur bir ahşap palankadır. Taşra varoşu 100 adet tahtalı hanelerdir, bir küçük hanı ve 10 adet dükkânı var.

Bu kalenin dört tarafı Peçoy Ovası'ndan gelme (---) Nehri batağıdır. *[65a]* Bu azmak su üzerinde sağlam ahşap bir köprüsü var, onu tüm İslâm ordusu geçip 8 saatte Mihaç Sahrası içinde geçip,

Sağlam Mihaç Palankası'nın özellikleri

Bu palanka daha önce Ungurus krallarından Lagoş Kral yapısıdır. Sonra İslâm ordusu yıkmıştır. Ardından 932 tarihinde Süleyman Han Mihaç gazasından sonra bu hisarı yeniden yapıp Budin Eyaleti'nde başka sancakbeyi tahtı olmuştur. Beyinin padişah kanunu üzere hâssı 392.000 akçedir. Timarı (---) zeamet sahibi (---) çeribaşı, yüzbaşı ve alaybeyisi var. Zeamet sahiplerinin cebelü askeriyle ve beyinin askeriyle toplam 2.000 seçkin pür-silâh asker olur. 150 akçe payesiyle kazadır. Kale dizdarı ve 300 adet kale neferatları vardır. Nakibüleşrafı, şeyhülislâmı, sipah kethüdayeri ve kapukulu serdarı yoktur, ancak Budin yeniçerisi serdarı vardır.

Mihaç Kalesi'nin yapısı: Bazılar Mohaç ve Mihaç yazarlar, ama Macarcada Mihaç (---) demektir. Bu kale Tuna Nehri kenarında havalesiz bir kat dolma rıhtım palanka duvarı yüksek, sağlam ve sarp hisardır. Dört köşesinde dört adet dört köşe burçları üzerinde mazgal deliklerinde şahane şahî topları var, ama beden dişleri yoktur. Hisar içinde 50 kadar tahta örtülü neferat haneleri, bir kiremit örtülü Süleyman Han Camii, iki adet buğday ambarı, cebehane hazineleri ve iki adet kapısı var.

Poyraz rüzgârı tarafında Tuna'ya bakan küçük Su Kapısı'dır. Bu kapı önünde Tuna Nehri üzerinde 10 adet un değirmenleri var. Macar ustaları gemiler üzerinde bir çeşit sanatlı değirmenler yapmış ki seyirliktir.

Güney tarafta Varoş Kapısı iki kat ağaç kapıdır, demir değildir. İki kapı arası çeşitli silâhlarla ağzına kadar doludur. Bu

kapı üzerinde yüksek bir köşk üstünde 10 adet uzun şahî topları ve bu kapının iki tarafında mazgal deliklerinde darbzen topları var. Bu kapı önünde hendek üzerinde köprübaşında bir lonca köşkü var. Hendeği içinde Tuna Nehri akıp karşı tarafta bir lonca köşkü daha var, tamamen ağaçtandır, kârgir yapı değillerdir. Bu köşklerde bütün askerler, gelip geçenler yolcular gelip konuk olup dinlenir, eğlenirler.

Mihaç Varoşu: Tamamı 300 kadar şindire tahta ve saz örtülü orta halli evlerdir. Ancak Paşa Sarayı, bir han ve bir cami, bunlar kiremit örtülüdür. Ve hoş bir hamamı var, o da kiremitlidir, ama 100 kadar dükkânları tamamen tahta örtülüdür.

Bir medrese, bir tekke ve iki sıbyan mektebi var, başka imaretleri yoktur. Bu varoşun çevresi yalın kat dolama çit palanka duvarlı olup iki kapısı ve hendeği içinde Tuna Nehri'ni akıtmışlar, gayet sarp varoştur.

Mihaç Ovası gazasının anlatılması: Tarihçiler bu ovada yapılan savaşı çeşitli şekilde anlatıp yazmışlardır. Ama Süleyman Han silâhdarlığından emekli Müteferrika Kuzu Ali Ağa bu *cengde padişahın yanında olduğundan onlardan dinleyip* kalemi elimize alıp gücümüzün yettiği kadar denizde damla ve güneşte zerre kadar bu kısma yazalım.

932 senesinde Süleyman Han tam 100.000 adet Müslüman askerleri ile bu ovada dip dibe, ip ipe, çadır çadıra konup dört tarafa karakollar tayin olunup o gece bu lâlezâr ovada balmumu, zeytinyağı ve nice yüz bin meşaleler yakılıp karanlık geceleri ışıl ışıl gündüz olur. Sabahleyin çaşıtlar gelip,

"Padişahım, işte küffâr askeri yerinden koptu geliyor" dediklerinde Semendire Beyi Yahya Paşazâde Balı Bey, Bosna Beyi Husrev Paşa beşer bin seçkin *"Benim, başkası değil!"* diyen yiğitlerden 10.000 adet yanar ateşli şehbaz yiğitler asker öncüsü olup hazır dururlar.

Sadrazam Kıraşiçe Gölü kenarında Rumeli askeriyle, 10.000 tüfengli yeniçeriyle ve 150 adet şahî darbzenler ile alaylarını bağlar. Anadolu, Sivas, Karaman, Adana, Maraş, Haleb ve Şam askeri de hazırlıklı olunca Süleyman Han da geriden insan seli askeriyle salt ve yüksüz gelip bitişik dururlar.

Hâlâ bu yere Hünkâr Tepesi derler. "Dua müstecâbdır" diye

bu tepe üzerine çıkıp dua ederler. Hâlâ o tepe üzerinde bir ahşap köşk vardır, Budin Veziri Hasan Paşa yapısıdır ve bir su *[65b]* kuyusu var. Süleyman Han bu tepe üzerinde el açıp dua ederken bütün gaziler âmin derlerken küffârın haçlı bayrakları belli olup Gazi Balı Bey ve Husrev Bey çarkacıları göğüs göğüse kâfir askeriyle elleşmeye başlarlar.

Önce Balı Bey tarafından kelle ve diller gelir. Hemen padişah attan inip yüzünü kara toprağa sürüp,

"İlâhî, kuvvet, kudret ve nusret senindir, inâyet ve himâyet senindir. Habibin Muhammed Mustafa yüzü suyuna olsun bu ümmet-i Muhammed'i mansur ve muzaffer eyle" diye yalvarıp dua edip elini yüzüne sürdüğünde görseler ki Resulullah Sancağı kâfir üzerine bile yetip bangır bangır öter sancaktır, güçlükle Resulullah Sancağı'nı zabt eder. Asker bu sancağı görüp birbirlerine,

"Bre müjde gaziler ricâlullâh bizden tarafadır, göre alem-i şerifi" deyip birbirlerini cenge teşvik edip bütün gaziler şehitlik şerbetini içmeyi ebedî hayat bilirler.

Kara dağlar gibi kara şapkalı kâfirler yavaş yavaş Mihaç Ovası'nın ortasına gelince hemen tüm Müslüman gaziler 42 koldan kâfir üzerine bir ağızdan Allah deyip kâfire her taraftan girişirler ve iki asker birbirine karışırlar. Kâfirler o derece gelir ki sadrazam koluna gelip cenge başlayıp öyle ateşli savaşırlar ki ki dillerde destandır.

Hemen sadrazam kolundan bir yaylım top ve bir yaylım 20.000 tüfengten ikişer kurşun kâfir üzerine lânet yağmuru gibi yağınca Rumeli askeri, Anadolu askeri, Sirem ve Semendire askerleri bir anda aç kurt koyuna, aç koyun tuza ve susuz deve suya seğirtir gibi tüm kanıkmış gaziler dalkılıç olup kâfire tekrar yine girişirler.

Kâfirler bu perişan hâli görüp, henüz daha padişah tarafında olan ve Şam, Haleb ve Maraş askerleri de yerli yerlerinde hazır dururlar. Ve ağırlık yanında kara dağlar gibi duran askeri görürler. Hemen geriye dönüp "Lasinçe Dağı'na arka verelim" deyince içlerine Rumeli askeri girip kır-a-kıra başladıklarında kâfirler de fır-a-fıra başlayıp kararları firara döner.

Allah'ın hikmeti bu mahalde "Kral başıdır" diye gelen başı

bir mızrak üzerine dikip İslâm ordusu içinde çağırıcılar gezdirirler.

Hamd olsun, yere gelesi kâfirler yenilip tâ akşama dek murdar kâfiri kırıp bir can kurtulmaz. Kralları kaçarken bir batağa batıp ölüp kellesi gelmiş idi, canı cehenneme gitti ve bu batakta nice küffâr battı ve pis canlarını cehennem zebânîlerine ısmarladı. Süleyman Han ölen Lagoş Kral'ın pis leşini cevâhirli esvabıyla buldurup Ustolni-Belgrad'a gönderip orada büyük Manayıt Kilisesi'nde gömmüşler.

Sözün kısası, Kuzu Ali Ağa'nın nakli üzere bu cengde yedi kral idiği kefere tarihlerinde bu cenge Seleşti kralları cengi derler. Her kralın yüzer bin askeri olup yedi kere yüz bin küffârın dört kere yüz bini kılıçtan geçtiği muhakkaktır. Zira bu cengte ölen kâfirlerin pis leşleri içinde 14 adet kellesiz kâfir ayak üzere gezip durduğu nice Müslüman gaziler görmüşler. Ondan bellidir ki dört kere yüz bin kâfir katl olunmuş.

Hamd olsun, bu yedi kere yüz bin kâfiri ateşli kılıçtan geçiren 100.000 asker idi ve onların içinden de kılıç ustalığı gösterenler, ancak 12.000 hünerli yiğit idi, *bu Rabbimin bir fazlıdır.* Böyle bir büyük zafer geçmiş padişahların birine nasip olmadı, ancak Selim Şah'ın Şah İsmail ile Çaldıran gazası ola.

Hâtif-i gaybî dedi târîhini
Aldı Acem milkini Sultân-ı Rûm,
Sene 920.

Ve dahi Gazi Hudavendigâr'ın Kosova gazası ola, veya Fatih Sultan Mehmed'in Erzurum yakınında Tercan Ovası'nda Sultan Uzun Hasan ile ceng edip Uzun Hasan bozgunu ola.

Mısra, tarihi budur:

Butlânu keydi'l-hâ'inîn, *Sene 878.*

Diğer tarih:

Ve yansurakallâhu nasran azîza *Sene 878.*

Onlarda düşman biraz galiplik yüzlerini gösterip daha sonra muzaffer oldular. Ama bu büyük cengde Süleyman Han pervasızca kılıç sallayıp öyle bir sultan cengi ve büyük savaş olmuştur ki tüm Rum tarihçileri bu büyük savaşın özelliklerini çeşit çeşit anlatmışlardır. Bu hakir de Mihaç Kalesi özellikleri sebebiyle bu kadarca yazdı.

Bu büyük savaşın tarihi budur: (---) (---) (---) (---)

Sıdı bî-dîn kralı şah-ı âdil, *Sene 932.*

Diğer tarih:

İnhizâm-ı kral-ı Lavoş-ı la'în, *Sene 932.*

Büyük savaşın sonucu, ***[66a]*** bu Mihaç Ovası'nda öyle vuruşma, çatışma, kırışma ve savaş olmuş ki şimdi bu 1073 tarihinde bu ovada İslâm ordusu konup ocaklar, kuyular ve hela yerleri kazdıklarında tamamen kâfir kemikleri çıkardı.

Nice kimseler bu sahrada gömülmüş altın guruşlar buldular ki o savaş mahallinde sahipleri mallarını gömüp kendileri savaşta ölmüşlerdi. Onlar da malları gibi gömülüp bu mübarek senede nice gazilerin ellerine gömülü mallar girdi.

Bu sahranın nice yerlerinde yığın yığın ve tepe tepe kâfir kemikleri kubbe kubbe yığılıdır ki acayip seyirliktir. Ama bizim Müslüman gazilerden şehit olan 40.000 adet ümmet-i Muhammed'in cesetlerini Süleyman Han bir yere toplayıp Mihaç Kalesi yakınında adı geçen Süleyman Han Tepesi adıyla bilinen o yüksek tepede bütün şehitlerin bir yerden cenaze namazlarını kılıp o mahalle defn ederler. Hâlâ ziyaret edilen bir yerdir.

Bu ziyaretgâhın üzerinde yüksek bir köşk var, ahşaptır ve yanında bir âbıhayat su kuyusu var, tüm gelip geçenler berrak suyundan içip susuzluğunu giderenler Deşt-i Kerbelâ ve Mihaç Ovası şehitlerine rahmet dilerler.

Bu ziyaret yerinin dört tarafı hendektir ki orada gömülü olan şehitleri hayvanlar çiğnemesinler diye hayrat sahibi Budin Veziri Hasan Paşa çukurlar kazmış.

Sözün özü, ziyaret edecek makamdır. Nice kere Cuma gecelerinde, Kadir Gecesi, Berat Gecesi ve Mirac Gecesi'nde bu 40.000 şehit üzerine nur yağdığını ümmetin salihlerinden nice yüz kimseler görüp tanıklık ettiler. *Allah hepsine rahmet eylesin.*

Bu mahalde sadrazam 5 gün konaklama emredince bu hakir İbrahim Paşa'dan izin alıp Peçoy Kalesi'ne zahire ve bazı eşyalar almaya 50 adet pür-silâh yiğit yoldaşlarla yola çıktık. Mihaç Ovası'ndan batı tarafa 6 saat gidip **İrşan Dağı** dibinden geçtik. Bu yüksek dağ her tarafta üç konak uzak yerden görünür bir sivri yalnız dağdır, ona yakın, bitişik bir yüksek dağ yoktur, sanki bir yumurtadır. Oradan 2 saat daha gidip,

Hekimler şehri, yani İrem bağı benzeri Peçoy Kalesi'nin özellikleri

Latin tarihçileri ve Rum Yunan tarihçilerinin tarihlerinde yazdıkları üzere "Bu Peçoy Kalesi Hazret-i Risâlet-penâh'ın doğumundan 882 sene önce Büyük İskender'in ölümünden önce İşrâkîlerden Filozof Eflâtun-ı İlâhî'nin öğretmesiyle bu Peçoy Kalesi yapılmıştır" diye Yanko ibn Madyan kardeşi Yanvan Kral tarihinde ayrıntılı olarak yazmıştır.

Sonra bu kale nice bin kral eline girip sonunda Ungurus Kralı Yanoş Kral elinde iken o sapık kral, Süleyman Han ile adı geçen Mihaç gazasında bir batakta boğulunca bu Peçoy Kalesi Ferdinand Kral eline girer.

Daha sonra 950 tarihinde Süleyman Han Ustolni-Belgrad Kalesi'ne gider, atını Valpova Kalesi üzere çevirip, 18. günde bu kaleyi feth eder. Ardından Şikloş Kalesi'ni de büyük cengle 4. günde aman ile feth eder. Ardından bu Peçoy Kalesi üzerine yönelince Ösek Beyi Murad Bey'i, Mihaç Beyi Kasım Bey'i, 10.000 piyade tüfengli ve 10.000 eşkinci taifesine Yalovalı Gazi Mihaloğlu Mehmed Bey'i serasker eder. Öncü asker olarak Şikloş Kalesi altından o günde Peçoy Kalesi sahrası içinde sıralanan tüm köyleri ki bağ, bahçe, gül ü gülistan ve misk kokularla bezenmiş köyleri ateşlere vurup yakıp yıkıp halkını kebap edip hanelerini toprak edip Peçoy Kalesi'ni kuşatırlar.

Hisar içinde olan akıllı, tedbirli papaz, İşrâk kıssis, Meşşâî ruhban, bıtrik ve ladikalar var idi. Onlar danışıp görüşüp,

"Bu zamanın Süleyman'ı bir cihangir Osmanoğlu padişahıdır. Gelin bu kaleyi, ahd ü aman ile Süleyman Han'a anahtarları teslim edelim. Biz de onun şerrinden emin olalım" deyip hepsi söz birliği edip hisarın zirvesine beyaz aman bayraklarını çekip,

"Aman, el-aman, ey Osmanoğlu seçkin askeri" deyip bütün ruhban kale anahtarlarıyla dışarı çıkıp istedikleri gibi ahd ü amanlar edip anahtarları cevahir kutular içinde Serdar Mehmed Bey'e, Murad Bey'e ve Kasım Bey'e teslim ettiklerinde bu Peçoy Kalesi'nin baş irşekini, yani baş müftüsünü ılgar ile Süleyman Han'a anahtarları gönderip o saat ulaştıklarında Süleyman Han sevinip şenlenip o an durmayıp hemen Peçoy-ı dilcûya

gelip Eflâtun-ı İlâhî'yi ziyaret *[66b]* edip oradan Peçoy Kalesi'ne girip şükür secdesi eder. Buyururlar ki,

"Her kim beni severse bu şehir içinde birer cami, hayrat ve hasenatlar inşa edeler" buyurduklarında vezirler ve devlet erkanı hepsi birer imaret edip şehri süslerler.

Daha sonra padişah bu kalenin tüm mühimmat ve levazımatlarını bolca görüp "Mihaç beyi tahtı ola" diye buyurup kendileri saadetle Üstürgon Kalesi ve Ustolni-Belgrad Kalesi fetihlerine derya gibi asker ile yönelir. Hayy ve Kadîr Allah'ın emriyle o sağlam kaleleri de fethederek her mühimmatların görüp saltanat merkezleri İstanbul'a yönelirler. Bu arada bu Peçoy Kalesi'nin muhafazasına Sirem Sancağı'nı ve Semendire Sancağı'nı memur eder, nitekim Süleyman Han hayatta idi Sirem ve Semendire kavmi bu Peçoy'da idi.

Daha sonra 1009 tarihinde Sultan III. Mehmed Han asrında İbrahim Paşa eliyle Kanije Kalesi feth olunca bu Peçoy Kalesi Sancağı beyliği Kanije Eyaleti Sancağı yazıldı. Hâlâ Kanije muhafazasına memur başka sancakbeyi tahtıdır.

Ve beyinin padişah tarafından hâss-ı hümâyûnu 400.000 akçedir. Sancağında tüm zeamet erbabı (---) ve timar erbabı (---) adettir.

Alaybeyi, çeribaşısı ve yüzbaşısı vardır. Beyinin askeriyle toplam 2.000 adet seçkin pür-silâh askeri vardır.

150 akçe payesiyle şerif kazadır, adalet üzere kadıya 6 kese ve beyine 20 kese mal hasıl olur, mamur sancaktır.

Şeyhülislâmı, nakibüleşrafı, ayanı, kibarı, eşrafı ve sipah serdarı, Budin ve Eğre yeniçerisi serdarı, harac ağası, muhtesib ağası, bâcdar ağası, mimar ağası ve şehir kethüdası gibi hâkimleri var, kale dizdarı ve 200 kale neferatları var.

Peçoy-ı dilcûy Kalesi zemininin anlatılması: Firav Dağı adlı bir alçak bayırlı dağ eteğinde dörtgen şekilli şeddadi taş rıhtım yapı hoş bir kaledir ki temelindeki taşların her biri Mengerus fili cüssesi kadar vardır. Öyle düzgün kesme taş ile yapılmış sağlam bir kaledir ki anlatılıp yazılmaz. Duvarı bir kattır ve alçaktır, ancak kalın ve enli şeddadi duvardır ki boyu 20 arşındır. Çepçevre derin ve geniş hendektir ki mimar arşınıyla tam seksen arşın enli derin hendektir.

Bu hendek dibinin tam orta yerinde balıksırtı gibi yığılmış toprak var ki kaleyi kuşatmıştır. Kuşatma sırasında bu sırt toprak üzerine tamamen ağaçtan şarampav, yani parmaklık dizip ardına metrisler kazıp hendeği korur.

Bu hendek dibinden kalenin burçlarına ve beden dişlerine kadar kale duvarı 50 arşın yüksektir, ama hendekten yukarı duvar 20 arşındır.

Bu kale çepçevre kale duvarı üzerinden büyüklüğü tam 5.000 germe adımdır, ama levendane adımdır. Tembel tiryaki adımı değildir.

Ve tamamı 87 adet sağlam burçlardır ki her biri birer çeşit sanatlı ve süslü burçlardır. Hepsi 5.500 adet beden dişleridir. Bunlar da inci gibi sıra ile dizilmiş bedenlerdir.

Ve kamusu 5 adet kapıları vardır. Evvelâ doğu tarafındaki Budin Kapısı'ndan içeri çarşı pazar içinden tâ batı tarafında Sigetvar Kapısı'na kadar bu şehrin uzunluğu 1.500 adımdır. Ve kıble tarafında olan Şikloş Kalesi'ne gider kapıdan içeri tâ yeni kapıya kadar şehir içinde 1.500 adımdır ve Frengi Kule Kapısı güneye açılır. Kalenin bu Frengi Kapısı tarafları yalın kat duvardır, ama başka tarafları fırdolayı hisarpiçeli ve hendekli sarp duvarlardır. (---) (---) (---)

Müslüman mahallesinin sayıları ve isimleri: Tamamı 17 adet mahalledir. Bir kefere mahallesi Budin Kapısı'ndan taşradır, gerisi şehir içindedir. Macar, Bulgar, Sırp, Rum ve Ermeni ve Freng yoktur, ama Yahudi vardır.

..... (1.5 satır boş).....

Meşhur mahalleler bunlardır.

Kibar ve ayan sarayları ve Müminlerin diğer evleri

Dükelisi 2.200 adet tek katlı ve iki katlı eski tarz kârgir yapı, kat kat kâfir işi güzel hanelerdir ki her birinin övgüsünde dil kısa kalır. Ve tüm evlerin çatıları birer çeşit sanatlı kâfir işi kırmızı kiremitler ile örtülü mümin mekânlarıdır. Bu tür kiremitleri bu hakir bir diyarda görmemişimdir. Ama ara ara diğer Tuna kenarı evleri gibi şindire tahta örtülü orta hâlli kimselerin haneleri vardır, ama her evde bağ ve bahçeler, havuz ve şadırvanlar bulunur.

Bütün caddeleri satranç nakşı tarh olmuş yollardır ki her ne

taraftan baksan bu yollardan şehrin bir başından bir başına kadar *[67a]* görünür. Yürünecek yerleri iri taşlı eski tarz kaldırımlı tertemiz, şahane yürüyecek yolları var. Bu anayol üzerinde olan ayan saraylarının hepsi 40 adettir. Evvelâ (---) (---) (---)

Osmanoğlu sultanları ve müminlerin camileri

Hepsi 17 adet mihraptır. (---) Cumadır. Evvelâ bunlardan sanatlısı, mükellef ve mükemmel selâtin camii gibi,

Gazi Kasım Paşa Camii: Gayet geniş, iç açıcı ve kalabalık cemaate sahip eski camidir. Kubbeleri gökkubbe gibidir ki uzunluğu ve genişliği yüzer ayaktır. Bir tür sanatlı minberi, mihrabı, müezzin mahfili ve bir murassa gibi kürsüsü var ki diller ile anlatılmaz. Ve bir yuvarlak kubbesi var ki sanki doğramacı elinden çıkmış yüksek mine kubbedir ki misli meğer İstanbul'da Sultan Selim Camii kubbesi ola. O kadar büyük kubbedir ve onun gibi dört köşe duvar üzerine oturmuş sağlam kubbedir. Ve kıble kapısının sağında ve solunda yan sofaları üzerinde 6 adet yüksek direkler üzerinde 7 adet nakışlı yarım kubbeler vardır. Minaresi gayet yüksek ve bir şerefeli minaredir. Sonra Sigetvar Kapısı'ndan biraz dışarıda,

Yakovalı Hasan Paşa Camii: Bu da geniş eski bir camidir. Bu da mavi has kurşun ile örtülü ibadethanedir. Minaresi başka tarz bir düzgün ve hoş minaredir. Avlusu gayet geniştir ki çevresi öğrenci odalarıdır. Sonra yine Seget Kapısı'nın iç yüzünde,

Memi Paşa Camii: Tâ Eflâtun-ı İlâhî öğrencileri tarafından yapılmış büyük eski bir mabet imiş. Hatta bunun bir köşesinde Eflâtun'un savmaası var, nice kâfirler girip ziyaret ederler. Daha sonra Memi Paşa padişah fermanıyla bir gün bütün askeriyle pür-silâh olup bu mabedi ansızın basar. Yer altlarında 40-50 kadar Müslüman çocukları bulunup kimi dil bilir ve kimi bilmez. Bu ciğer köşesi Müslüman çocuklarını gaziler bu hâlde görünce "Bre urun gaziler" derler. Göz açıp kapayıncaya kadar bütün kıssis, bıtrik, ruhban ve günahkâr patirgâhlara bir kılıç vurup bu mabedi feth edip Memi Paşa bu mabedin mihrabın çevirip Fethiyye adında nurlu güzel bir cami etmiştir ki insanın cami içinden çıkası gelmez. Baştan başa kurşunlu, avlulu ve bir uzun minareli eski bir ibadethanedir. Sonra,

Ferhad Paşa Camii: Geniş ve mamur camidir, ama cema-

atten gariptir. Bu da kurşunlu yüksek yapı ve minaresi de çok yüksek başka bir tarzda uzun minaredir. Sonra,

Küçük Cami: Dahi mimarî ilmi üzere yapılmış hoşluğu, zarifliği ve nazikliği oldukça yerinde bir aydınlık ve geniş camidir. Tüm yapıları mavi kurşun ile örtülü ve bakımlıdır ama yapıcısını öğrenemedim. Budin Kapısı'nın iç yüzünde,

Hacı Hüseyin Camii'nin kıble kapısı üzerinde iri yazı ile yazılı olan tarihi budur: Vezni müfte'ilün fâ'ilün

Cümle hayrâttan ol
Câmi'-i Hacı Hüseyn
Avn-i Hudâyile ol
Düştü mahalline bil
Kalbime ilhâm olup
Ahmedî tarih dedim
Hâdî-i cennet ola
Dâr-ı na'îme delîl. *Sene 1028.*

Bu cami de biraz cemaatten gariptir, zira bu camie bitişik Budin Kapısı üzerinde bir kulede çan çalınır semttir. Onun için bu camide cemaat azdır. Bütün cami ve mescitler bu saat çanı sesini duyup ona göre ezanlarını okurlar, bir yüksek sesli çandır. Malumumuz olan camiler bunlardır.

Müminlerin mescitleri: Olancası 10 adet mescit, mezgit, eyne, buka, salâlıktır ve musallâlıktır. Evvelâ (---) mescidi,

..... (1 satır boş).....

Eski hakîmler (filozoflar) şehri Peçoy-ı Seçoy'un İç Kalesi'nin şeklini bildirir

Anlatılan Dış Kale'nin batı tarafında olan köşede Peçoy'un İç Kalesi'dir. Şeddadi gayet sağlam ve dayanıklı hisadır ki tüm Peçoy halkının bütün değerli malları burada saklanır. Zira iki kat geniş, yüksek ve derin, bütün hisarlardan şanlı, güvenli sığınak bir iç kaledir ve sağlam derin hendeği var. Ancak kıbleye bakar bir kapısı var. Bu kapı 4 köşe yüksek bir kulenin eteğinde başka bir tarz yapılmış sanatlı bir kapıdır. Üzerinde zolta adlı bir guruşta olan iki başlı, iki kanatlarını açmış ve iki ayaklarında pençelerini germiş beyaz mermer üzere bir kuş resmi var ki gören onu canlı zann eder. Ama cansız bir imansız işidir. Bu cansız kuş resmine bitişik bir beyaz mermer üzerinde Eflâtun-ı

İlâhî'nin kendi yazısıyla bir çeşit *[67b]* Latin yazısı ile bu kalenin tarihin öyle yazılmış ki,

"Ben bu kaleyi İskender'e yaptırmazdan üç bin yıl evvel yine imar idi. İsevî milleti ellerine gire ve Muhammedîler eline nice kere gire, son zamanda Talyan kavmi eline gire" diye yazmış. Peçoy gazilerinin esirlerine okutup öyle yazdık.

Gerçekte eski beldedir ki Eflâtun-ı İlâhî'nin tahtgâhıdır. Eski filozofların birinci şehri olan Atina tahtını Eflâtun bırakıp cihanı gezip dolaşarak bu Peçoy'un suyu ve havasından hoşlanıp bu gönül açan şehri İskender'e rica edip imar ettirir. Hatta kendileri de bu Peçoy dışında gömülüdürler. Bu tarih olan iç kale kapısından içeri girip giderken bir kat kale duvarı daha var, ondan içeri girip karanlık kemerler altından geçip biraz giderken,

Peçoy Kalesi'ndeki Sultan Süleyman Camii

Daha önce Eflâtun-ı İlâhî'nin mabedi idi. Sonra Süleyman Han mihrabını Kudüs'den Kâbe'ye çevirtip bir cami ettirmiş ki eğer bu camii gördüğümüz kadarıyla yazsak uzun bir övgü kitabı olur. Ancak biraz tez geçip bir parça yazalım.

Eskinin usta mühendisleri bütün hünerlerini gösterip bu camide öyle tasarruflar etmiş ki yeryüzünde öyle işçiliği ve ustalığı bir eski mimar etmemiştir. Hatta bu nurlu camiin içinde ve dışında çeşitli oymalar ve sanatlar oymacı ustanın elinden çıkmış türlü türlü cevahir cinsi taşlar ile süslenmiş duvarlar var ki gören maarif erbabı hayran olurlar.

Bunda olan kemerler, bunda olan girih girih sanatlı pencereler ve bunda olan parlak ebrî mermer taşlar meğer Kudüs-i şerifde Aksa Camii'nde ola. Bir ibretli bukalemun nakışlı mümin camiidir ki diller ile anlatılmaz ve kalemlerle yazılmaz.

Kısacası, daha bu serhatlerde bundan sanatlı ve süslü güzel cami görmedik. Tanrı görmek nasip ede.

Bu nurlu cami kıble kapısından mihraba kadar 250 ayak uzunluğundadır ve genişliği de tam 100 ayaktır. Mihrabı, minberi ve müezzin mahfili de usta mimar işidir ki görenler hayran olur. Ve döşemesi, ibret verici mermerler ile döşelidir ki görenler "Tek parça iri taş döşelidir" derler.

Ancak bu camiin yarısından mihraba kadar 40 ayak taş merdiven ile çıkılır, mihrap tarafı yüksektir ve düz beyaz mermer

döşelidir. Bir camide böyle mihrap tarafı bu mertebe yüksek yapılmamıştır, ama bu şekilde yapılma sebebinin aslı odur ki bu mahal Eflâtun'un kitap mahzeni imiş. Hâlâ demirden kapısı var, içinde Osmanoğlu cebehanesi doludur.

Bu hazinenin ve cami kapısının anahtarları tamamen dizdar ağa elindedir ve camiin aşağısı tamamen mîrî buğday, arpa, darı, pirinç ve peksimat ile doludur. Asla düşme yoktur, zira kâfirler isyân edelden beri bu İslâm ordusu zahiresi bu camie dolalı 7 senedir böyle bir sırf nur dolu camide ibadet olmamıştır. Daima büyük kapısı kapalı durur. Fettâh olan Allah bu kapıyı açıp yine ibadet oluna.

Ama bu yüksek kapı öyle bir sanatlı kapıdır ki iki yanında kat kat, zıh zıh kemerler ve taştan burma burma sanatlı direcikler var ki hendese ve mimarîden haberdar olan insan bu Allah evi kapısını görse hayran olur.

Ve dahi bu mabedgâhın 4 köşesinde birer saat kuleleri var, kefere asrında bu kuleler üzerinde hamam kubbesi kadar çanlarını çalıp birer konak yerlerde duyulurmuş. Her bir kule hâlâ samanyolu gibi göklere baş uzatıp durur, ama sağ taraftaki kule üzerinde bir üstad bir tahta uzun minare yapmış ki bu da seyre değer bir ahşap minaredir.

Bu camiin tavanı kârgir kubbe değildir, tamamen servi direklerinden kirişler üzerine çatma tavanlı bukalemun nakışlı halkârî tavandır ki bu nakışı Freng Mânî, Erjeng, Bihzad ve Şahkulu etmede âcizlerdir.

Hatta yapı ustası bu cami üzerine bir tarza kırmızı kiremit döşemiş ki üç bin yıldan beri durup görenler parmaklarını ağızlarına götürürler. Ve avlusunun anlatılmasında diller susar ve kalemle de yazmaktan âciz kalır.

Bu avlu çevresinde fırdolayı Eflâtun-ı İlâhî'nin ibretlik medresesi var ki anlatmada dil kısa kalır. Şu anda odaları kale neferatı odalarıdır. Zira bu kale dizdarı ve 150 adet neferatları Süleyman Han kanunu üzere başkadır. Ve toplam 40 adet neferathaneleri de vardır.

Cami yanında bir âbıhayat kuyusu var ki Temmuz ayında içen sanki sonsuz hayat bulur. Gerçi bu kalede cebe ve mühimmat çoktur, ama kalenin büyüklüğüne göre insanı yoktur. Zira

bu kale bütün serhatlerin ortasında bulunduğundan kulu azdır, ama taşra kalenin adamları ve imaristanları *[68a]* çoktur.

Peçoy varoşu medreseleri: Tamamı 5 adet medresesi vardır. Bunlardan en eskisi İç Kale'de olan Eflâtun-ı İlâhî'nin ilim ve fen medresesidir ki 70 adet Kisrâ kemerli ve Havarnak köşklü odaları vardır. Bunların da her birinde birer çeşit mimarlık ilmiyle yapılmış sanatlı tasarruflar var ki özelliklerinin anlatılmasında dil kısa ve kalem kırıktır. Eflâtun zamanında bu medreselerde İşrâkîler ve Meşşâî (Peripatos) sakin olup tüm garip ve acayip ilimleri Eflâtun'dan görüp öğrenimlerini tamamlarlarmış. Ama şimdiki hâlde bu odalarda kale neferatları ehilleriyle zevk ederlermiş. Sonra,

Sigetvar Kapısı'nın taşrasında Yakovalı Hasan Paşa Medresesi, camiin avlusundadır, talebeleri çoktur. Yine Seget Kapısı'ndan içeri Memi Paşa Medresesi. (---) (---) (---)

Ebced okuyan ciğer köşesi çocukların mektepleri: Hepsi 11 adet sıbyan mektebidir ki anılan cami sahiplerinin hayratlarıdır.

Gönlü yaralı şanlı Âl-i Abâdervişleri tekkeleri: Olanı da altı adet tarikat erbabı mekânıdır. Bunlardan bakımlı ve donanımlısı Yakovalı Hasan Paşa'nın hayratı **Hazret-i Mevlânâ Mevlevîhanesi:** Bir İrem bağı içinde bir Celâleddin Rumî tekkesidir ki çevresinde olan gül ü gülistan, nahlistan ve erguvanistan içinde bülbüller ney ve kudüm seslerini işittiklerinde onlar da bülbül nağmelerine başlarlar ki bütün çemenistan bülbüllerinin yanık sesleri insana taze can bağışlar.

Ve semahane meydanı, mutrıblar mahfeli, mesnevîhan kürsü yeri ve Mesnevî kürsüsü öyle sanatlı, şebekeli ve fususkârî mahfiller ve mihraptır ki anlatılmaz.

Haftada iki kere bu muhabbet meydanında semâ ve safâ olunca İrem bağında yetişen çeşit çeşit gül, sünbül, reyhan, zambak, menekşe ve erguvanlar deste deste testiler içinde semahane çevresine koyup Allah bilir ki bu çiçeklerin güzel kokularından tüm âşıkların, sadık dostların ve ahbapların dimağları kokulanıp bütün dervişler sema ve safalar edip çark-ı felek gibi dönerler.

Dış avlusu yetmiş seksen kadar odalar ile döşenmiş, mutfak, kiler ve Rıdvan cenneti gibi cennet bağıyla süslenmiş, ba-

kımlı ve şenlikli olup bezenmiş Hazret-i Mevlânâ tekkesidir, *sırrı aziz olsun.*

Bir Âl-i Abâ tekkesidir. Tüm yapıları baştan başa kurşun örtülü kârgir büyük yapıdır. Bu hankâh Hasan Paşa Camii'ne bitişik olduğundan beş vakit namazını kılan bütün ahbap ve dostlar bu tekkeye gelip zevk ü şevkler edip mağz-ı Kur'ân olan *Mesnevî-i Şerif* kitabını okurlar. Zira bu şehrin yaşlı ve genç tüm halkı abdâl-meşrep Farsça bilen adamlardır.

Bu dergâhın 21 guruş evkafı olmakla imaretinde nefis nimetleri gelen geçenlere ay ve yıl, sabah ve akşam devamlı nimeti dağıtıldığından fukarası çoktur.

Sözün kısası Rum, Arap ve Acem'de de böyle bir mesiregâh ve dinlenme yeri tekke görmemişizdir. *Yaratıcı, kıyamete kadar mamur ede.* Sonra,

Ferhad Paşa Tekkesi: Bu kutlu tekke Halvetî tarikatında başka tarz, dervişlerin inziva yeri bir tekkedir.

..... (1 satır boş).....

Malumumuz olan bunlardır.

Hamamları: Hepsi 3 adet hamamı var, ama bunlardan,

Kasım Paşa Hamamı: Camiinin mihrabı önünde yol aşırı sol tarafta hoş ve temiz bir hamamdır ki dillerde söylenir. Suyu, havası ve yapısı da hoştur. Bu hamamın camekânı büyük bir kubbedir. Onun tam ortasında tek parça beyaz mermerden büyük bir havuz var ki diller ile anlatılmaz, zira o büyüklükte tek parça ağır taşı o derece oyma ustası nasıl oydu ve nasıl kaldırma sanatı ile bu camekâna kodular? diye insan görüp şaşırır. Zira bu büyük havuz hamam kapısından sığmaz.

Bazı akıllı kimseler bu pâk havuz için "Bir sabit taştır, üstadlar beşik gibi oymuşlardır" derler.

Niceleri de "Yok Alman diyarından Tuna Nehri ile sallar üzerinde kefere zamanında getirip buraya koymuşlar, daha sonra Kasım Paşa bu hamam kubbesini üzerine yapmıştır" diye nice yüzden söz ederler, ama ibretlik parlak büyük havuzdur.

Bu havuzun ortasında sapsarı altına benzer sarı pirinçten bir şadırvan kadehi var. İçine 15 adam otursa sığar. Tâ bu derece geniş dökme pirinç kadehtir.

Bu kadehin çevresinde 12 adet ejder ağızları tasvirlerinden

âbıhayat sular fışkırıp akıp aşağı mermer büyük havuza dökülür. Ve bu sanatlı kadehi usta 3 adet tunçtan öküz kellesi ve 3 adet tunçtan kaplumbağa gövdesi şekilleri üzerine bu şadırvan kadehini bir sanat ile oturtmuş ki *[68b]* gören adamın aklı gidip hayret içinde kalır. Gerçekten de insanın yapacağı şey değil, hüner sahibi işidir ki bu havuz tüm seyyahlar arasında meşhurdur.

Oradan Seget Kapısı'ndan içeri Memi Şah Camii yakınında,

Memi Şah Gazi'nin Hamamı: Geniş, hoş yapı, hoş hava ve sevimli hoş hamamdır ki tüm hizmetçileri güneş parçası oğlanlardır. Nazm:

Hamama girdi nâzile bir sîm-ten güzel
Şol şöyle diyecek yeri yok cümle ten güzel

beyti üzere Peçoy şehrinin tüm sevimli gençleri bu hamamda gümüş tenlerini gösterip mavi futalar içinde soyulmuş badem gibi has ve beyaz yumuşak ve hoş bedenleri üzerine kâküllerini dağıtıp âşıkların akıllarını perişan ederek naz ile hamam içinde salınırlar. Sonra,

Ferhad Paşa Hamamı: Bir latîf hamam-ı hûb-havâ ve bir pâk ve nazîf humma-i rûşenâdır, ama o kadar işlemez hamam-ı fukaradır. Meşhur hamamlar bunlardır, ama,

Ayanların özel hamamları: Tamamı 170 adet hanedân hamamları vardır, diye memleket halkı övünürler. Gerçekten de doğrudur.

Akarsu çeşmeleri: Hepsi 47 adet hayat pınarı çeşmeler vardır. Birkaçı Eflâtun-ı İlâhî'den kalmış akar ikişer lüleli pınarlardır. Kasım Paşa Çeşmesi, Kadı Çeşmesi, Seget Kapısı'nda Memi Şah Çeşmesi ve nice yüz adet çeşmeler var.

Tüccar hanları: Hepsi 3 adet tüccar hanlarıdır. (---) (---) (---)

Çarşı bedesten: Tamamı 400 adet ehl-i hıref dükkânlarıdır, ama Karanlık Çarşı adlı yerde bedesten dükkânları gibi Hint ve Yemen mallarından değerli mallar ve nadir kumaşlar bulunur. Gerçi şehrine göre dükkânları azdır, ama bütün serhaddin bu şehir bedestenidir. Ve Budin Kapısı'ndan dışarıda âbıhayat sular kenarında bir Tabahane Çarşısı var ki sanki Anadolu'da Afyonkarahisarı tabahanesidir. (---) (---) (---)

Cennet bağlarının adedi: Şehir kethüdası "Bu şehrin çevresinde olan dağlar ve bayırlarda toplam 6.160 bağımız sicilde ya-

zılıdır" diye nakl etti. Gerçekten de bu şehre eğimli olan dağlar baştan başa bağlardır ki onun için buraya İrem bağına denk Peçoy-ı Sirem şehri derler.

Tanrı vergisi meyveleri: "Bu şehrin beğenilenlerinden kamerî kaysısı, siyah sulu dutu ve 100-170 çeşit armudu sicillâtlarımızda yazılıdır" diye güvenilir, yaşlı ve ihtiyar adamlar nakl ettiler. Gerçekten de doğrudur. Zira bu hakir Seget Kapısı yakınında (---) Alaybey hanesinde birkaç gece konuk olduğumuzda her dost hanesinde bulunan armut çeşitlerinden getirip bir gece 47 çeşit armut yedik. Her biri birer değişik çeşnide, sulu, yemesi hoş ve güzel kokulu armutlar yedik. Her birinin ârifler arasında isimleri var. Onları da yazsak kitabımız bir bağcı meyve kitabına döner. (---) (---) (---)

Güzel suyu ve havası: Eflâtun-ı İlâhî gibi Aristo akıllı bilgili bir filozof şehrin havasını beğenip sonunda burada kaldı. Gerçi batı tarafı dağlar ve bağlardır, ama güneyi, kıblesi doğusu ve kuzeyi tamamen İrem bağlı verimli ovalar, çiçekli yerlerdir.

Sevimli oğlanları ve genç kızları: Suyu ve havasının tatlılığından bütün oğlanları otuz yaşına kadar henüz ter bıyıklı güzel yüzlü olup peri yüzlü, melek görünüşlü hadden aşkın parlayan güneş gibi ve olgunluk ve güzel yüz sahipliği ile meşhur civanları var. Kızları kadınları güzel yüzlü ve endamlı olup konuşmaları düzgün, dişleri inci gibi edepli kızları ve kadınları var ki sanki her biri Râbia-i Adeviyelerdir. Zerre kadar şeriatten dışarı başlıyı o an katlederler.

Meydan erlerinin giysileri: Tüm halkı serhatli esvabı gibi göğsü ve yenleri gümüş düğmeli çukadan kısacık dolamalar, çuka sıkma kopçalı çakşırlar, teybend ipek kuşaklar, ökçesi bir sere yüksek kubadî pabuçlar ve başlarına tamamen beyaz çukadan samur kalpaklar giyip kuşanıp pür-silâh kortela kılıç, şeştüper ve şiş ile gezer bir alay gazilerdir, ama tüm serhat halkı arasında bu Peçoy halkı besbellidir.

Evvelâ başlarında beyaz kalpakları ve bellerinde abdalân gibi murassa pâlheng, yeşim ve balgamî taşlı kuşakları, bellerinde kortela adlı bıçakları, leventlerinin ellerinde topuzları ve kiminin ellerinde kopuzlarını çalarak yollardan geçerler.

Kopuz sazını çalmak bu Peçoy gazilerine mahsustur, ama

Tanrı'ya ayandır o mertebe suzinak zemzeme ile ferdaş edip *[69a]* çalar ki dinleyenler coşup birbirlerini cenge teşvik ederler.

Bu diyarda saz, söz, içki eğlence, atmak tutmak, asmak, basmak ve kesmek ayıp değildir, ama yerici, koğucu, fitneci, yalancı, bağnaz, geveze adamları ve tiryakileri sevmezler, selâm verip konuşmazlar, bir alay Allah yolunda cihat eden garip gazilerdir.

Genellikle çete ve potura kovan yiğitleri Macar kâfiri esvabı giyip tâ Macar diyarına giderler, zira çok düzgün ve iyi Macarca bilirler. Orada dilediği kaptan ve diğer imansız kâfirleri kapıp beş on günden Peçoy şehrine esenlikle ve ganimetle gelirler.

Dev palasına benzer iri elli, yiğit, hünerli, cesur ve korkusuz erleri olur. Nice yiğitleri başı açık, göğsü çıplak, gömleksiz, abdalâne âşıkları var ki kellelerinde gül gül olmuş dâğlar ve teslim dâğları var ve çıplak göğüsleri sırım sırım olmuş, birer karış ve yarım karış şerhalı sineleri var.

Gayetle garip dostu, umursamaz ve sofraları meydanda hanedan sahipleri var. Ve hepsi Hanedan muhibbidir. Tutucu, bağnaz adamı sevmeyen tevhid ehli insanlardır.

Hepsi Farisî-handır ki her birinin elinde *Hâfız Divanı, Gülistan, Bostan, Hayyâm* ve *Hamse-i Nizâmî* divanları var. Birkaç yiğit düşman üzerine çeteye gitmek isteseler *Hâfız Divanı*'dan bir fal tutarlar, eğer isteklerine uygun bir beyt geldiyse, hemen *Allah'a tevekkül* deyip sefere çıkarlar, Allah'ın emriyle zaferle gelirler.

Hepsi Sırpça, Bulgarca, Macarca, Rumca ve Acemce bilirler. Genellikle dillerinde zikirleri "Yâ Allah, yâ Muhammed, yâ Ali" derler.

Şairleri: (---) (---) (---) (---) (---)

İleri gelenlerinin tanımlanması: ((---) (---) (---) (---)

Beldenin iklimi Eflâtun'a göre usturlab ilmi üzere bu şehir (---) (---) (---) ikliminde,

Müneccimlere göre yapılarının talii: Eflâtun sözüne göre bu şehrin imareti talii terazi burcu zühre hava evidir. Onun için halkı havaidir.

Âşıkların dinlenme ve gezinme yerleri

Toplam 77 adet yerde lâlezâr ve kuşlu mesireleri var, ama bunlardan Peçoy Kalesi ardının kuzeyinde bir dağlık, ormanlık, gülistan, ağaçlık ve gölgelik içinde asla güneş tesir etmez

bir gölgeli yeşillik yerde, dağ eteğinden inen nice yüz adet akarsular kenarında salkımsöğüt, çınar, ardıç, şimşir ve ıhlamur adında çeşitli ağaçların gölgelerinde nice yüz yerde çemenzar yeşillik yüksek mastabalar üzerinde selsebil, havuz ve şadırvanlar fıskiyelerinden fışkırıp bütün dilberler yaran ve dostlarıyla cavk cavk köşe-be-köşe maksurelerde içip eğlenip can sohbetleri ederler. Ve akan sular üzerinde içleri hoş kokulu baharat ile dolu kuzuları şişlerine takıp dolaplar Mevlevî gibi dönerek kebap pişirip yerler. Böyle bir Acem hıyabanı gibi bir mesiregâhdır ki övgücüler onun övgüsünde eksik kalırlar. Pâk toprağı o kadar güzeldir ki çini ustası gibi kâse ve testiler yaparlar. Kısacası bu mesire yerinin her cihette güzelliği, hoşluğu, zarifliği ve binlerce bülbülün güzel nağmeleri övgüden hariç ve beyandan uzaktır. Kıyamete kadar bu mesire yeri sabit ola.

Gönül çeken Peçoy şehrinin külliyatı övgüsünün tamamlanması

Öyle bir şehirdir ki bütün zamanda orada yaşayanlar asla gam ve üzüntü görmezler. Zira bütün dağları ve taşları Meram bağıdır ve her tarafı bütün insanların av sahasıdır.

Bütün halkı lâkayt, ilgisiz, bağsız ve neşeli adamlardır ki gece gündüz has sohbetler edip dünya gamlarını unuturlar. Hâl sahibi tarikat önderi dindar çok kimseleri vardır. Zira bu eski şehir âlimlerin toplantı yeri, fazıllar kaynağı, şairler meskeni garip ve acayip iklimdir. Hatta bilginleri garip ilimlere ve pek çok fenlere sahiplerdir. İyi hekimi ve usta cerrahları sayısızdır, zira hakîm Eflâtun yurdudur. Onun için halkı usta hekimlerdir.

Suyu ve havasının etkisinden bütün çocukları kavrayışlı ve eli tez olup gayetle akıllı, olgun ve zekidir ki nice kitapları ve nice yüz bin şiirleri ezberlemişlerdir. O kadar güçlü hafızaları var ki bu serhatlerde benzerleri yoktur, meğer Anadolu diyarında Kastamonu çocukları ola.

Kısacası kralların hasret çektiği bir ana şehirdir ki hâlâ bütün kâfiristanda,

"Âh Peçoy bir kere elimize girse" diye hasret çekerler. Ve nice kere gelip kuşatıp iç kalesini alamayıp giderler, zira tamahları Eflâtun'un camii ve iç kalesidir. ***[69b]***

Peçoy şehrinin ziyaret makamlarını bildirir

Evvelâ Segitvar Kapısı'ndan taşra canib-i cenûba meyyâlce sehel gidip şahrâhın sağ tarafında bir ürd-i behişt gibi bir zemin-i gül ü gülistanda ve sünbül bülbül ü fûlistanda,

Eflâtun-ı İlâhî Kabri: Macarcada ismi Laktanıtyoş'tur. (---) (---) (---) iman getirdiklerine şübhe yoktur. O zamanın mü'min ve muvahhitlerinden bir hakîm ve bilgin idi ki Mesih gibi ilimle Hayy ve Kadîr olan Allah'ın emriyle ölü diriltmeye kadir bir nadir hekim idi. Mutlak hekim değil idi. Hakim-i mutlak şüphesiz Cenâb-ı Hak'dır.

Sözün kısası, bu Eflâtun bu alçak dünya içinde nice bin adet ilimlere malik olup İskender gibi Süleymanî çadırlara kadir olup yine bir hasır üzerinde Tanrı'ya ibadet edip ara sıra seccadesiyle havada uçarak havada ibadet edip gökyüzünde bütün melekler ile konuşurdu. Böyle akıllı ve çok bilgili bir hekim iken kuş dili ecel avcısından kurtulamayıp,

"Ben bu gönül çalan Peçoy'un suyu ve havasını beğendim" deyip bu pâk toprakta yerleşti.

Meğer ezelde İlâhî takdir bu Eflâtun-ı İlâhî'nin toprağı Peçoy toprağından imiş. *"Her şey aslına döner"* sözü üzere sonunda öyle bilgili hekim *"O, senden, sen de O'ndan hoşnut olarak Rabbine dön!" (Kur'an,* Fecr 27-28) emrine itaat edip bu Peçoy Sirem-i bağ-ı İrem'de gömülüdür. Ancak üzerinde asla ne kubbe ve bir yapı eseri vardır. Hemen bir alçak tepenin eteğinde bir geniş gülistanlı zeminde yatmaktadır. Ancak kabri üzerinde uzun bir sert taş örtülüdür ki Eflâtun'un kabrinin belirtisidir. Ve o parlak taş üzerinde çeşitli dillerde yazılar var ki görmeye muhtaçtır. *Allah rahmet eylesin.* Sonra,

İdris Baba ziyareti: Peçoy mezarlığı içinde nurlu kabri üzerinde bir yüksek kubbe olarak yapılmış türbedir. Hâlâ gönül erbabının ziyaret yeridir. 1000 tarihinde hayatta olup nice bin çeşit keşifleri ve kerametlerini nice ihtiyarlar, sohbetleri şerefiyle şereflenenler nakl ettiler. Bu kerametlerinden biri, Bosna Veziri Hasan Paşa'ya haber gönderip:

"Bin başında, başına yüz bin baş kâfir üşüşür. Kel başına merhem sür. Kâfir başlarıyla baş başa tokuşursun. Tüm kâfirleri tabura sür durma kır, başlarını Selim oğlu Hunkâr Mehmed'e gön-

der, durma. Bosna'da yedi yıl dur. Şayet olasın berhordar-ı mağfur" diye bu gibi oğuzâne Boşnak lehçesiyle Hasan Paşa'ya haberi varır. Tanrı'nın hikmeti 1000 tarihi Muharremi 1'inde Zirin, Hırvat, İslovin, Korol, Mekemorya, Dodoşka, Pirmorya ve Venedik kâfirlerinden 100.000 adet kefere ve fecereler Bosna serhatlerinden Yenihisar yakınında Küpe Nehri altında Hasan Paşa üzerine gelip öyle şiddetli bir savaş olur ki hâlâ dillerde söylenir.

Allah'ın emriyle kâfir bozguna uğrayıp Müslüman gazileri kâfirleri kırmaya başlayıp kırmaktan yorgun düşerler. Bu arada Peçoylu Baba İdris elinde bir ip ile asker içinde gezip, "Bre biz kırduyuz, bre şimden geri kâfiri bağlıyor durmuyor esir ediyor" diye Boşnakça bağırıp gezer.

Daha sonra Müslüman gaziler kâfirleri kırmaktan vazgeçip 41.000 esir, 46.000 kelle, bu kadar top, cebehane ve gülleler alıp ganimet olur.

Fetihten sonra İslâm ordusu içinde Peçoylu İdris Baba'yı ararlar, nam ve nişanından bir eser göremezler. Daha sonra Peçoylulardan sorarlar.

"Baba İdris sizinle cengde bile mi idi" derler. Onlar da,

"Yok görmedik. Baba İdris ceng günü Peçoy şehrinde aşure yemeği pişirip halka dağıtırdı" derler. İşte bu gibi keşif ve kerametleri hesapsız Hak kapısı abdalı bir yiğit er imiş. O sene o da vefat edip Hakk'ın rahmetine gitmiş, *Allah rahmet eylesin*. Sonra,

Nişancı Mehmed Paşa ziyareti: Kasım Paşa Camii yakınında yatmaktadır.

..... (1 satır boş).....

Bu ziyaretleri edip tüm safalı dostlar ile vedalaşıp Peçoy'dan doğu tarafa kâh bayırlar, kâh sahra ve ormanlar geçip 9 saat gidip,

Seçoy Kalesi özellikleri

Burada henüz İslâm ordusu konup "Geriden diğer eyalet vezirleri gele" diye bekleyip dururlardı. İbrahim Paşa efendimiz kavuşup yine sohbetleri şerefiyle her an şereflenip Seçoy Kalesi'ni gezip dolaşmaya başladık. Bu Seçoy Kalesi'ni Ungurus krallarından Yanoş Kral yapmıştır. Macarca Seçoy demek (---) (---) (---) demektir.

Sonra Süleyman Han 936 tarihinde Macar kâfiri elinden

feth edip (---) sancağı toprağında voyvodalıktır ve naipliktir.

İki adet dizdarı ve Budin kulu serdarı vardır. Kalesi Tuna Nehri kenarında bir yüksek bayır üzerinde bir sağlam ve dayanıklı sur, tuğla yapı güzel bir kaledir. Ancak Süleyman Han'a itaat etmeyip top darbeleriyle yıkılan yerleri bellidir. Bu kale yüksek tepe üzerinde olmak ile hisar içinde evleri azdır ve yapıları yoktur. Hemen neferat evleri vardır.

Orta Hisar'ın şekli: Anılan *[70a]* yukarı kaleden aşağı alt yanında bir alçak bayır üzerinde başka bir küçük kale daha var, orada birkaç tahtalı ve sazlı evler var, ama bunun kalesi taş ile yapılmıştır. Bunda da donanımlı yapılar yoktur.

Seçoy Kalesi varoşunun şekli: Anılan Orta Hisar'dan aşağı bir öz içinde ve bir yeşillik geniş yerde dörtgen şekilli sağlam ve dayanıklı rıhtım dolma yapı süslü bir palankadır, taş duvar değildir.

Bu kaleyi bu mahalle (---) tarihinde Petro Hasan Paşa yapmıştır, zira yukarı kaleler geçiş yerlerinden uzak olduğundan alış-veriş için yukarı kalelerin halkı bu mahalle evler dükkânlar yapıp imar ederler.

Daha sonra kâfirler Kanije Kalesi içre Petro Hasan Paşa'yı kapattığı sene kâfirler bu Seçoy kavmini kırar, belde halkının nicesi yukarı kalelere kaçıp orada yerleşirler.

Sonra Hasan Paşa Kanije'de kuşatmadan kurtulup kâfiri o mertebe kırar ki yerleri karar yurdu (dünya) iken cehennem olup kılıç artığı olan kâfirleri tâ Pirmorya diyarına dek kırar ve kovar.

Daha sonra bu Seçoy'da Hasan Paşa karar edip bu kaleyi o sene bu mahalde kurar, ama gerçekten bütün gazilere bir sığınak ve bir karar yurdu etmiştir ki tüm serhat palankalarından sağlamdır. Hisar içinde 80 adet tahta örtülü neferatlar hanesi, bir camisi, bir cebehanesi, tahıl ambarı, güneye bakan bir ağaç kapısı, çevresinde hendek siperi, 20 adet şahî topu, başka dizdarı ve 150 adet şehbaz neferat gazisi var.

Hisar dışında ufak tefek bir hanı ve 50 adet dükkânları var, ama hamamı ve başka yapıları yoktur. Bu kale bir dereli ve tepeli zeminde bulunduğundan bağları çoktur. Allah bilir ki bir kere bu bağlar içinde şiddetli bir kış günü geçmek kısmet olup

hizmetçilerimiz üzüm, ceviz ve kızılcık meyveleri devşirmeden yoruldular. Tâ bu derece bağlarında çeşit çeşit şireli sulu üzümü bol olur. Bu Seçoy'un Peçoy gibi havası hoştur, zira ikisinin arası bir merhale yerdir.

Sonra İslâm ordusu bu mahalden sadrazam ile kalkıp batı tarafa eğimli kuzey tarafına doğru 5 saat gidip,

Bat Ösek Palankası menzili

Macar dilinde (---) (---) demektir. Ungurus krallarından Ferdinand Kral yaptığında gayetle bakımlı ve süslü işlek büyük şehir imiş. Hâlâ yapı kalıntıları bellidir.

Daha 936 tarihinde Maktül İbrahim Paşa serdar-ı muazzam iken bu kaleyi kuşatıp fethinde zorluk çektiğinden fetihten sonra surunu yıktırmıştır. İç kalesinde bir kilisesi vardır ki ibretliktir. Hamd olsun hâlâ Süleyman Han Camii'dir.

Bu kale Segsar Sancağı toprağında ve Tuna Nehri kıyısından bir hayli alarkaca, zira Tuna taşkın aksa bu kaleyi su basmasın için uzakça yapmışlar. İki kat gaziler yurdu bir palankadır.

Hisar içinde 80 neferat evi vardır ve dizdarı şehrin beyidir. Cebehanesi ve tahıl ambarı türlü türlü zahire ile doludur.

Güney taraftaki ağaç kapısı önünde hendek üzerinde bulunan ağaç köşkü lonca yeridir. Ve hendeği gayet geniş ve derindir. Kapı önündeki köprüsü makara ile asmalıdır. Her gece bu ağaç köprüyü kaldırıp kale kapısına siper ederler. Kapıda her gece mehterhane faslı ederler. Hatta bu kalenin batı tarafı tuğladan yapılma şeddadi yapıdır ki kefere zamanından kalmış sağlam duvardır. Ondan bellidir ki o asırda sağlam hisardır.

Varoşu da mamurdur. Tamamı 50 adet tahta örtülü tek katlı fukara evleridir. Hâlâ henüz yapılmakta olan yarım bir hanı ve birkaç dükkânı var, ama hamamı yoktur. Bu palanka o kadar mamur değildir. Yer yer bağları vardır, tüm evleri dardır.

Oradan 4 saat yağmur zahmeti çekerek,

Sağlam sur, yani süslü Segsar Kalesi'nin özellikleri

İsim sebebi odur ki 936 yılında Süleyman Han Budin gazasına giderken Serdar Sarı Rüstem Paşa bu kaleyi kuşatıp fethinde zorluk çektiğini Süleyman Han'a bildirdiğinde Süleyman Han o yüksek kaleyi "Sengsar edip feth etsinler" buyurduğunda gerçekte eğimi olan yerden kaleyi top taşlarıyla taşa tutup

feth olunca bu kalenin ismi Sengsar olup bozulmuşu meşhur olmuş ve sözü kısaltarak Segsar demişler. Budin zarifleri ve Peçoy ârifleri Seg Hisarı, yani Köpek Kalesi derler. Bu ada Segsârlı gayet üzülürler, ama kefere zamanı ismi (---) (---) idi.

Süleyman Han ile Mihaç gazasında ceng edip ölen Lagoş Kral'ın babası Laslo Kral yapısıdır.

Hamd olsun Süleyman Han eline girip Budin Eyaletinde başka sancakbeyi tahtıdır. Beyinin padişah tarafından hâssı 234.000 akçedir. Zeameti (---) timarı, *[70b]* alaybeyi, çeribaşı ve yüzbaşısı vardır. Kanun üzere cebelüleriyle ve beyinin 500 askeriyle toplam 1.600 asker olur ve 150 akçe payesiyle kazadır. Budin kulu serdarı, kale dizdarı ve 200 neferatı vardır.

Segsar Kalesi'nin şekli: Bir mesiregâh, bir yüksek tepe, bayır üzerinde dörtgen şekilli bir taş kaledir, ancak yalın kattır. Tamamı 8 adet kuledir. Fırdolayı büyüklüğü 600 germe adım bir şirin kuledir ve çepçevre etrafı kesme alçak hendektir. Ve kale içinde ancak beş adet hanesi var, gayri yerleri meydandır. Bir küçücük tahta örtülü Süleyman Han Camii ve güney tarafa açılır bir demir kapısı var ve hendek üzerinde zincir ile bağlı asma köprüsü var.

Bu kalenin poyraz rüzgârı tarafı tâ Tuna Nehri'ne kadar bir top menzili yemyeşil ovadır ki Osmanoğlu askeri kondu. Ve o verimli ovanın bazı mahalleri sazlıktır. Dahi bu kalenin batı tarafı eğimli bayırlardır ki bu bayırlar üzerine İbrahim Paşa ve Rüstem Paşa toplar koyup döverek aman ile feth etmişler, gayet yakın bayırlardır.

Segsar Kalesi varoşunun özelliği: Bu varoş kaleye eğimli olan bayır üzerine kurulmuş toplam 500 adet tahta örtülü tek katlı evlerdir, ama Bey Sarayı altlı üstlü mükellef saraydır. Ve kale kapısı önünde hendek aşırı bir küçük basık hamamı var ve bu hamamın yol aşırısında bir kiremit örtülü hanı var.

Bu varoşta 4 adet mihrap var. Çarşı içindeki cami kiremit örtülüdür. Bundan gerisi mescitleridir. Tamamı 100 kadar dükkândır, ama saymadım.

Halkı yine serhatli Boşnak gazileri, garip dostu adamlardır. Bu varoşun ensesindeki bayırlar, dağlar baştan başa gülistanlı bağlar, bahçeler ve akarsulardır.

Bunun da suyu, havası ve kalesi yapısı gayet güzeldir. Bu kaleden ileri kuzeyi bir saat yakında,

Yeni Palanka'nın özellikleri: Bu kale Osmanoğlu yapısıdır ki 1004 tarihinde Eğre Fâtihi Mehmed Han Eğre gazasına giderken bu kaleyi, Şarviz Nehri üzerinde olan 20 göz ağaç köprünün güvende olup korunması için yapmıştır. Gerçekten yerinde hayır etmişler, ama küçük palankacıktır.

İçinde bir camii, 10 hanesi ve 10 adet şahî topu var, köprüyü korutur. Dizdarı ve yüz adet neferatı tüm Segsar kuluyla mevacib alırlar.

Bu kale önünde birkaç evler ve birkaç dükkânlar var, ancak bir hancağızı, birkaç bağcağızı ve birkaç balık bendi ağcağızı var.

Bu köprü üzerinde bir dinlenme yeri küçük köşkünde Budin vezirinin bir mükellef ağası burada emindir. Bu köprüden geçen hemen şarapdan bâc alır, diğer eşyalardan bir şey almaz. Bu mahalde ağaç köprü altından akan âbıhayat,

Şarviz Nehri: Kopan ve Kapoşvar Kaleleri önündeki Balatin Gölü ayağıdır ki Şimatorna kalelerine da uğrayıp bu Yeni Kale yakınında Tuna Nehri'ne karışır. Sonra bu Yeni Kale'yi geçip 4 saatte,

Tovna Palankası'nın özellikleri: Tuna Nehri kenarında bir mamur palankadır. İçinde Süleyman Han Camii ve 20 adet tahta örtülü hanesi ve ortasında bir dört köşe kârgir yapı yüksek bir kule üzerinde birkaç şahî topu, mükellef ve mükemmel cebehanesi, dizdar ağası ve hisar taifesi tamamen hazırdırlar. Taşrada bir bakımlı ve süslü varoşu var, tamamı 80 hanedir ki hepsi Tuna kenarına yapılmış dükkânsız, hansız ve reayası tamamen imansız kâfirlerdir. Bir viran hamamı var. Yoldan uzak bir sapaca yerde olduğundan bu palanka o kadar mamur değildir.

Tovna Kalesi Gölü'nün şekli: Ungurus tarihçileri bu göle Toğna derler. Fırdolayı büyüklüğü tam 10 mil kuşatır. Tuna Nehri'nden güney tarafa bir fersah mesafedir. İlkbaharda Tuna Nehri taşsa bu Tovna Gölü derya olup nice bin çeşit balıkları, kayıklar ile şebeke ağlar ile yedi sekiz ay balık avlarlar. Başka emanettir ki geliri serhat neferatlarına aklam kayd olunmuştur. Bir

tarafı hasır sazlığıdır, ama suyu gayet lezzetli olduğundan Kanije Gölü eğiri gibi eğir kökü olurmuş, ama görmedim.

Buradan 5 saatte kuzey tarafa gidip,

Pahşa Palankası'nın özellikleri: İsim verilmesi sebebi (---) (---) Kefere zamanında da mamur imiş, ama İslâm ordusu harap edip 936 tarihinde yeniden Süleyman Han yapmıştır. Segsar Sancağı *[71a]* toprağında Tuna kenarında bir bayır dibinde üç kat sağlam, sarp ve dayanıklı palankadır, ancak diğerleri gibi yalın kat değildir. Ösek Kalesi gibi dolma rıhtım palankadır.

İçinde bir manastırdan bozma Süleyman Han Camii, 50 adet tahta örtülü evleri, cebehanesi, ambarhanesi ve tophanesi var, ama hendeği gayet sarptır. Poyraza karşı bir kapısı önünde köprü üzerinde bir lonca köşkü var, dizdar ve 200 kadar yarar neferatı bu köşkte durup gözcülük ederler.

Bunun da hendek üzerindeki köprüsü asma makaralı ahşap köprüdür ki her gece kaldırıp kale kapısına dayarlar. Akşamdan sonra bunda da mehterhane çalınıp bâng-ı Muhammedî çağırılır. Bu kale hendeği kenarında kaleyi kuşatmış bir kat kalın direkler ve sık şarampavları vardır ki çepçevre bu kale 800 adımdır.

Pahşa Kalesi varoşu: Bu varoş yalın kat şarampav palankadır. Ve iki kapısı var. Anayol üzerinde olmakla bir kapıdan girilip bir kapıdan çıkılır. Tamamı 200 adet şindire tahta örtülü fakirce kulübe evler vardır. Bir kiremit örtülü mükellef camii var, ama yapıcısını bilmiyorum. Büyük bir hanı var ve hana yakın bir âbıhayat kuyusu var. Ve bu mahalde 50 kadar dükkânları var. Bu varoşun ensesinde sayısız bağları var. Bütün asker üzümlerin iyiyip geçtiler. Bu da güzel havadar yerdir. Ve halkı garip dostu gazilerdir ki nice hastaları hanelerine alıp tedavi ettiler.

Pahşa Kalesi ziyaret yeri: Bu şehrin batı tarafı taşrasında Perteli Kalesi yolu üzerinde bu şehrin mezarlığı içinde Tuna'ya bakar bir mesiregâh bağlar içinde,

Erkoç Baba ve yanında Gazi Behram Baba ziyareti: Bunlar Süleyman Han asrında ikisi kardeş gibi çete ve potura seğirtip din uğruna mücahit imiş.

Allah'ın hikmeti Erkoç Baba *Allah sevgisinden* vefat edince tüm serhat gazileri merhum Baba'nın mübarek naaşını tevhid ve zikirlerle yıkarlarken hemen Behram Baba,

"Beni de bir hoşça yıkayınuz. Benüm biraderimle âhirette de çete kovalım ve efendimizin yüzünü görelim. Ala benim canım canımı" deyip ruhunu teslim edince orada bulunanlar hayretler içinde kalırlar. Sonunda kefenleyip ıskat-ı namazını edip cenazelerini bir yerden kılıp bu yüksek yere ikisini yan yana defn ederler. Hâlâ gönül erbabının ziyaretgâhıdır. Hâlâ iki gazi kardeş bir ağaç köşk gibi bir çatı altında yatmaktadırlar. *Sırları aziz olsun.*

Oradan (---) saatte kuzey gidip,

Fötvar Palankası'nın özellikleri

Macarca (---) (---) (---) demektir. Ungurus krallarından Lagoş Kral yapısıdır.

Sonra 936 tarihinde Osmanoğlu askeri harap etmiştir. Daha sonra anılan senede Süleyman Han imar etti. Budin toprağında paşa hâssı ve niyabettir. Bunun da kalesi Tuna Nehri kenarında gayet yüksek bir dağ üzerinde sağlam, dayanıklı ve güzel bir hisardır. Tuna kenarında olan palanka hisarlarda bundan sağlam palanka yoktur ki çepçevre üç kat dolma rıhtım binalı palankadır.

Tüm çevresinde iki kat gayyâ deresi gibi kesme hendeği var ve iki yerde dayanıklı ve sağlam ağaç kapıları var. Bir kapısı doğuya bakar küçük kapıdır. Hendeği üzerinde ağaçtan bir kasrı var, lonca derler, bir seyir yeridir ki tüm hisar hizmetçileri bu köşkte oturup Tuna İskelesi'ni seyrederler. Bu kapıdan kale halkı Tuna'dan su alırlar.

Bir kapısı da batı tarafına büyük kapıdır, taşra varoşa açıktır. Bunun da hendek üzerinde asma zincirli ağaç köprüsü vardır. Bu kalenin dört köşesinde sağlam ve muhkem kulelerinde şahî darbzen şahane şahî topları var.

Hisar içinde toplam 70 adet şindire tahta örtülü haneleri ve bir kiliseden çevrilmiş Süleyman Han Camii var, gayet eski mabet ve kârgir yapıdır. Hatta bu camie bitişik gökyüzüne baş uzatmış 4 köşe şeddadi yapı güzel bir kulesi var ki cihan-nümâ olup tüm Keçkemet ovaları ve Şarkez yakaları üç konak yerdir, bu yüksek kuleden gözükür. Tahta örtülü göklere uzanmış yüksek bir kuledir ki tepesinde 4 adet uzun topları vardır. Daha üstünde bu kule üzerinde Süleyman Han Camii'nin bir sanatlı ve

uzun tahta minaresi vardır. Ve bu kulede dizdarın ve 200 adet kale erlerinin değerli malları saklıdır, zira sarp *[71b]* ve sağlam yüksek kuledir.

Fötvar Kalesi varoşunu bildirir

Dört köşe bir yalın kat dolma palanka duvarlı büyük varoştur ki fırdolayı büyüklüğü 400 adımdır. Sağlam kule ve tabyalar ile bezenmiş ve gayet sarp derin hendek, süslenmiş iki adet ve ikişer kat tahta kanatlı sağlam kapılardır. Her kapıda tahta tabyalı ve hazır toplu kuleleri var ki bu kapıların birinden girilip birinden çıkılır, ortası yol bir menzilgâh palankadır. Toplam 200 adet tahta damlı tek katlı evleri, bahçeleri, âbıhayat kuyuları ve bir camii var, önceleri bu da bir kilise imiş, hâlâ bir camidir. Ve bir mescidi, bir hanı, 50 adet dükkânı ve han yanında susamışlara bir sebilhanesi var.

Bu imaretlerden başka bu varoşun nice boş yerleri var. Hatta o kadar geniş varoştur ki tüm mezarlığı bu kale içredir.

Bu kalede yılda bir kere 5-10 bin adam toplanıp büyük panayır, yani pazar durup bu kale içre 2-3 yüz kadar kulübeden dükkânlar yaparlar. Tâ bu kadar geniş varoştur.

Suyu, havası ve güzelleri çoktur. Ve bağları hesapsız olup halk arasında pâk toprağı beğenilir.

Oradan yine batı tarafa Tuna Nehri kenarıyla 3 saat gidip,

Penteli Palankası'nın özellikleri

Bu Boşnak diliyle (---) (---) (---) demektir. Eski zamanlarda kefere krallarından Sıyolabi Yanoş Kral yapısı idi. 936 tarihinde Müslüman gaziler yakıp Budin fethinden sonra bu kaleyi Süleyman Han bu sene içinde yeniden yaptı.

Daha sonra 1072 [1662] tarihinde bu hakir Serdar Ali Paşa ve Melek Ahmed Paşa efendilerimiz ile Erdel diyarı gazasında iken Nemse çasarı fırsat bulup Osmanoğlu'nun Erdel'i yakıp yıktığına karşılık barışa aykırı o da karşılık edip barışıklığı bozup bu Penteli Kalesi'ni yaktığından bu Yanık seferimizin çıkmasına sebep bu Penteli Kalesi ve diğer kalelerin yakılmasıdır.

Sonra bu Penteli Kalesi'ni padişah fermanıyla Budin Veziri İsmail Paşa 1073 [1663] yılında yeniden yapmaya başlamıştır. Daha önce Budin Veziri Hasan Paşa'nın yaptığından geniş ve sağlam yapmaya başlayıp önce bir hunkâr camii yapmışlar ki

Tuna kenarı palankalarında böyle şahane aydınlık yapı, güzel cami yapılmamıştır.

Bunun da zemini Tuna Nehri kenarında bir yüksek bayır üzerinde yeni yapılmada, 4 köşe şarampavlı ve sarp hendekli doğu tarafı Tuna Nehri'ne bakar ve batı tarafı kesme toprak hendekli kaledir. İçinde hane ve cebehaneleri de eksik idi, ama neferleri 300 kadardır, dizdarı ve Budin kulu serdarı olup hizmette idiler. Varoşu daha önce tamamlanmıştır. 100 adet tahta örtülü evli, bir hanlı ve 20 dükkânlı yeni varoştur, ama havası güzel, bağ ve bahçeleri hesapsızdır.

Bu kaleden çıkıp Budin tarafına giderken bir hendek gibi dere içinde tüm Osmanoğlu askeri o dereden geçip 4 saatte,

Cankurtaran Palankası'nın özellikleri

935 tarihinde Süleyman Han Beç Kalesi'ni kuşattığında şiddetli kış gelip İslâm ordusunun cenge güçleri kalmamıştı. Tüm Osmanlı hazine ve ağırlıklarını Beç Kalesi altında bırakıp hemen Süleyman Şah hırka-i şerifi ve Resulullah'ın sancağını alıp nice iç ağaları top çeken camızlarına binip Nimet-Uyvar altından Raba Nehri'ni geçip Ustolni-Belgrad'a uğramayıp Beç Kalesi'nden 6 gün 6 gece de o şiddetli kışta bu Cankurtaran yerinde Kovin Adası önünde konup Padişah Süleyman Şah bir kayık ile Kovin Adası'na geçip vezirlerine:

"Bu konduğumuz yere ne derler" derler. Serhatli derler ki,

"Hunkârım Kovin Adası yeri derler" dediklerinde Süleyman Han,

"Yok bu yere Cankurtaran derler. Biz Beç'den buraya İslâm ordusuyla gelip can kurtardık. Bir daha benim askerimden ve evlâtlarımdan Raba Nehri'ni ve Yanık Kalesi'ni geçen evlâtlarım Yanık'da yanalar, Beç'de peç ve puç, işleri hiç ve dolaşık olalar, bencileyin bu Cankurtaran'a gelip can kurtaralar" diye Beç Kalesi ve Yanık Kalesi altına varanlara beddua edip sonra buyurdular ki,

"Tez bu mahalle Cankurtaran adıyla bir kale inşa edin" buyurduklarında bu kaleye başlayıp adını Süleyman Han, Cankurtaran koydular.

Cankurtaran gazilerinin cesurluklarını bildirir

1072 yılında Nemse çasarı kışkırtmasıyla Zirinoğlu 40.000

asker ile bu kaleyi dövüp Penteli Kalesi gibi yakarım sanıp kale döven toplar ile bu kalenin bazı yerlerin yaralayıp *[72a]* gece gündüz döverken hisar içinde mahsur olan gaziler görseler ki Budin'den yardım yok ve tüm Osmanoğlu askeri Erdel vilâyeti gazasında. Ne çare yardımdan ümit kesip bir gece 40.000 murdar kâfir sarhoş ve uyuşuk domuzlar gibi horlayıp yatarlarken tüm Cankurtaran gazileri canlarını kurtarmaktan geçip tüm kadın ve oğlanlarıyla 2.060 adet küçük büyük insan olurlar. Dal satır kale kapısından dışarı çıkıp can u gönülden Cankurtaranlı Allah Allah sesleriyle kâfirlere bir yaylım kaleden top ve bir yaylım tüfeng atıp can havliyle girişip o Şâfiî vaktinde kâfire bir kılıç vururlar ki anlatılmasında dil kısa kalır.

Kâfirler bu gece baskınını görüp uykudan sersem sepe uyanıp kimi kendini Tuna Nehri'ne atıp kimi çıplak dağlara düşüp kimi çıplak atlarına binip kaçar. Bu kadar çadırları, yüklükleri ve bu kadar malları Cankurtaran altında kalır. Cankurtaran altında 7.000'i can kurtarmayıp cansız olup Cankurtaran gazilerinin kılıçlarından geçerler. Kılıç artıklarından 2.060 kadar esirleri alıp Cankurtaran halkı canlarını ve kalelerini kurtardıklarından başka bu kadar ganimet malıyla doyum olurlar. Bu sevinçli zaferin haberi bu hakir Erdel gazasında iken Erdel'de Ali Paşa'ya geldiğini biliyorum.

Daha sonra cebehane ve malları Cankurtaranlı bölüşüp bütün cebehane ve topları Cankurtaran Kalesi'ne korlar. Hâlâ şimdi Budin serhatleri palankalarında Cankurtaran gibi bir pürsilâh cebehaneli, balyemez toplu, öyle yarar ve namlı kullu bir palanka hisar yoktur. Hâlâ yedi hersek banları,

"Âh gidi Cankurtaranlı" deyip sert bir âh çekerler. Tanrı bu kaleciği düşman şerrinden emin ede, *âmin.*

Hatta şimdi bu mahalde Cankurtaran'ın dizdarına, bölük ağalarına ve 500 adet kale neferlerine 70 adet altınlı hil'at-i fâhireler giydirip tüm gazilerinin başlarına sadrazam kendi elleriyle birer gümüş çelengler sokup tüm serhat halkı arasında Cankurtaranlılar seçkin oldular.

Cankurtaran Kalesi zemininin anlatılması

Tuna Nehri kenarında bir geniş ovada 4 köşe ve 4 tabyalı gayet sağlam ve dayanıklı dolma rıhtım şeddadi palankadır. Her

bir direkleri birer adam güçlükle kucaklar kalın meşe ağaçlarıdır ki bu kadar zamandan beri abanoz ağacına dönmüş direklerdir. Hatta kâfir bu kere bu kaleyi bu kadar zaman balyemez toplar ile dövüp gülleleri iki direk arasına girip kaybolmuş, tâ bu kadar sağlam palankadır.

Hendeği gayet derin, geniş ve sarp büyük çukurdur. Tüm top mazgalları hendeğe bakmaktadır, zira bu ağaç kalelerde düşmanlar geldiğinde hendeklerinden korkarlar. Onun için bu kalenin hendek kenarında bir kat direklerden fırdolayı şarampav metrisleri var. Düşmanlar hendeğe gelmesin diye bir hayli zaman bu şarampavlarda tüm gaziler savaşırlar.

Ve 3 kapısı var, ikisi Tuna Nehri kenarında doğuya açılır ve kale halkı bu kapılardan su alır. İskeledir ki gemiler yanaşır. Biri büyük kapıdır ki güney tarafta taşra varoşa açılır. Bu kapılar önünde hendekler üzerinde zincirli asma köprüleri başında lonca köşkleri var.

Bu kale içinde 150 adet bahçesiz daracık ve sokakları dar evlerdir ki her sokak başında bentleri var. Ve bir Süleyman Han Camii, cebehane mahzenleri ve tahıl ambarı var.

Bu kalenin Tuna kenarı köşesinde bir viran kilisesi var, içinde kereste, diğer mühimmat ve levazımatları ve şehrin nice hayvanları doludur. Hatta bu kale içinde olan gazilerin aileleri ve çocukları birbirlerinden asla kaçmazlar. Zira tüm çocukları birbirleriyle akraba ve yakınlardır. Onun için birbirlerinden utanıp ceng etmede yarar ve bahadırlardır. Bu kale içine başka adam girip evlenip oturamazlar. Meğer taşra varoşta yerleşeler.

Cankurtaran varoşu: Bu varoş hisar da bir sarp yalın kat palanka ve şarampavlı kasabadır. 150 kadar haneli, sarp hendekli, bir hanlı ve 20 dükkânlı mamur ve sık ve ganimet serhat sonudur. Bunun da suyu ve havası hoştur. Bağ ve bahçeleri tamamen bu kale karşısında Kovin Adası'ndadır.

Kovin şehitlerinin ziyaret yerleri ve Kovin Adası'nın şeklini bildirir

Serhat halkı bu adaya *[72b]* Kovin derler, Osmanlı Koyun Adası derler. Doğudan batıya uzunluğu 60 mil geniş bir adadır ki genişliği bir fersah enli büyük adadır. İçinde 7 adet mamur köyleri, nice kere yüz bin adet hayvanları ve Cankurtaran-

lıların bu kadar bin İrem bağları bu ada içindedir. Birkaç ahbap ile Cankurtaran'dan atlarımızı gemilere koyup bu adaya geçip orada,

Ziyaret ettiğimiz şehitlerin hikâyelerini bildirir

1004 tarihinde Eğre Fâtihi Sultan III. Mehmed Han'ın *toprağı güzel, yeri cennet olsun* kutlu zamanlarında Macar kâfiri tamamen ayaklanıp her tarafları yakıp yıkıp yağmalayarak gelip Keçkemet kırlarını ve Heves, Çonrad kalelerini, Şarkez ve Salanta ovalarını geçip şenlikli olan köyleri ve kasabaları tamamen ele geçirir, Osmanoğlu'nun Eğre Kalesi gazasına gitmesini engellemek için bu Kovin Adası'nda yüz bin askerle konup kat kat taburlar çatıp Tuna'dan gemilere ve karadan İslâm ordusuna yol kesicilik edip İslâm askerine hayli zarar verir.

Sonunda padişahın fermanıyla celâlî iken itaat eden Celâlî Hasan Paşa'nın ve Derviş Paşa'nın celâlî, sarıca, sekban, salıcı, varıcı, zorba askerleriyle toplam 32.000 adet seçkin askerleri bir gece Tuna gemileriyle bu Kovin Adası'na geçirirler. Her biri birer güçlü bilekli zorba kağan arslana benzer yiğitler ki her biri Anadolu diyarında reaya vü berâyânın koyununu, kuzu, tavuk ve kazlarını yemekten Madî Kerib'e dönmüşler idi.

Bu adaya ansızın bu kadar bin Müslüman gaziler geçince tüm gemiler gidip, bunlar bu adada kâfirler ile cenge başlayarak tam 3 gün 3 gece öyle bir savaş ederler ki hâlâ tüm serhat tarihlerinde yazılıdır.

Sözün kısası 3 günde 70.000 kâfiri kılıçtan geçirip 20.000 seçkin kâfir Tuna Nehri'nde boğulup 100.000 kâfirden bir keferenin bile canı kurtulmayıp keskin kılıcın ağzından geçinceye dek tüm celâlî askerlerinin de hepsi şehit olur.

"Celâlî Hasan Paşa kendi eliyle 3 günde 700 kâfir kırdı" diye bu cengde kurtulan Derviş Paşa askeri bu Cankurtaranlılara anlatmışlar. Onların anlattıklarına göre bu gazada hazır olanlardan bu hakir dinleyip buraya yazdık. Cankurtaranlıların sözlerine göre bu celâlî kavmi bu adaya geçtiklerinde Budin vezirinden bize ferman gelip,

"Olmaya ki şayet celâlî kavmi adaya geçince yardım edesiz veyahut bozulurlarsa, kayıklarla beri alasız ve atlarıyla yüzerek beri geçerlerse, hepsini kırasız. Ama Derviş Paşalıya yardım

edesiz, beri geçerlerse alasız", "Alâmet-i şerifeme itimat edesiz ve yoksa malınız mülkünüz gitmekle kurtulmayıp hepiniz katledilirsiniz" diye yazdığından korkup,

"Adada olanlara biz yardım etmedik ve yardıma da muhtaç olmayıp hepsi şehit olup celâlîden can kurtulmadı. Derviş Paşazâde şehitlik şerbetini içip ancak 300 yaralı olarak hayatta kalıp savaştan sonra hepimiz bu adaya geçip o kadar ganimet malı aldık ki hâlâ o mal ile zenginleşmiş adamlarımız vardır" diye bu savaşı Cankurtaran yaşlıları anlattılar.

Sonra bütün Müslüman gazilerin cesetlerini 8 adet hunka, yani 8 adet yumru tepe edip tüm şehitleri defn ederler. Hâlâ 8 yığın ziyaretgâhtır. Deli Gazi Hasan Paşa ve Derviş Paşazâde mezarları açıkça bellidir, âma gerisi hunka tepelerdir.

Derviş Paşa hemen o savaştan sonra at ile Tuna Nehri'ni yıldırıp Cankurtaran'a can atıp öyle can kurtarır. Hâlâ bu Kovin Adası'nda 14 yerde kâfirlerin kemikleri öbek öbek yığılıdır ve nice yüz yerde kâfir kafaları lahana yığınları gibi yığın yığın toz toprak içinde yuvarlanıp yatar.

Gazi Derviş Paşa bu adadaki savaştan kurtulduktan sonra Budin taraflarına serdar olup Cankurtaran'a gelince bir kayığa binip bu Koyun Adası'na geçer. Bozguna uğradığı yerde oğlu üzerine, tüm celâlî gazileri ve kendi şehitleri üzerine yüksek bir köşk yapıp çevresine binlerce meyve ağaçları diker. Hâlâ gönül erbabının ziyaretgâhıdır. Hamd olsun bütün şehitleri bu mahalde ziyaret edip ruhları için bir Yâsîn-i şerif okuduk. *Allah hepsine rahmet eylesin.*

Bu ziyaret köşkünün sütununda talik yazısıyla yazılan şiir budur:

Hakîm-i Mutlak'ın olmasa ger bir işte tedbîri
Müfîd olmaz hezâr erbâb-ı aklın re'y ü tedbîri
İnâyet eylese bir bendesine Hazret-i Mevlâ ***[73a]***
Sevâb olur hatâsı hep kemâl-i mahz-ı taksîri
Sa'âdet isterisen ehl-i teslim ü tevekkül ol
Kabul et can ile Derviş bu pend-i Hazret-i Pîri

diye Derviş Paşa kendi eliyle yazmış.

Sözün özü, ada cengleri içinde bu da bir büyük savaştır, ama bu adada bir kale olsa tüm Tuna yalıları üzerindeki kaleler gü-

venlik içinde olurdu. Hakirin kısa aklıyla kale bu adanın Budin tarafındaki ucunda olsa, Tuna Nehri'nin iki tarafından da haydut kayıkları geçmezlerdi, *vesselâm.*

Bu adanın İrem bağından haber verir bahçeleri var ki Osmanoğlu ordusunu doyum etti. Oradan da kalkıp kuzey tarafa 2 saat gidip,

Erçin Palankası'nın özellikleri

Süleyman Han zamanında 935 tarihinde Erçin adlı bir ünlü sancakbeyi gaza malıyla *Allah rızası için* bu kaleyi yaptığından o gazinin ismiyle isimlenmiş bir kalecik imiş. Yine 1072 tarihinde bu hakir Erdel'de iken Zirinoğlu adlı dinsiz melunun yaktığı kalenin biri de budur. Sonra İsmail Paşa bu kaleyi yeniden yapıp evvelkiden daha sağlam oldu, dediler. Hakir evvelki kaleyi görmemiş idim, zira bu serhatlere ilk seyahatimizdir.

Bu kale içinde 50 adet tahta örtülü neferat haneleri, cebehanesi, ambarı, hunkâr camii, doğuya bakar bir kapısı var. Bir tarafı sarp hendektir ve hendek tarafı yüksek bayırdır. Kâfir kaleyi bu mahalden dövüp aman ile istilâ edip sonra insanları esir eder.

Hâlâ dizdarı ve 200 yeni neferleri var, ama daha topları ve cebehanesi yoktur. Hepsini kâfir götürmüş, ancak üç adet kırık top kalmış. Ve taşra varoşu berbat yerde yatar, ancak hendeği kalmış. Yeni güzel bir han ve 40 adet hoş dükkânlar yapılmış.

Bu harap varoşun hendeğinden dışı baştan başa şebekeli bostanlardır. Bağı ve bahçesi hesapsızdır ki hâlâ imardır. Oradan kuzeye 3 saatte,

Hamza Bey Palankası'nın özellikleri

Bunu da Süleyman Han fermanıyla Şimatorna Kalesi Beyi Hamza Bey adındaki namlı bey 936 tarihinde yapmakla Hamza Bey namıyla anılan hoş bir palankacıktır. Bu da Tuna Nehri kenarında gayet mamur imiş, ancak bunu da yazılan senelerde Zirinoğlu yakıp halkı gemilere binip kaçar. Bunun da tüm haneleri ve toplarını alıp uğursuz yurtlarına giderler.

Sonra Budin Veziri İsmail Paşa sadrazamın Yanık gazasına geleceğini duyup sayısız reaya ve berâyâ üşürüp yeniden yapar.

Dizdarı ve 300 neferi henüz yeniden yazılıp dizdarı burada otak önünde katl olunup diğer neferleri timar ferdi kaydolundu.

Hisar içinde ancak 20 şindire tahta ile örtülü haneler ve bir Süleyman Han Camii yapılıp nur olmuş. Kârgir taş yüksek bir minaresi var, külâhı kurşunlu ve alemi kalaylıdır. Varoşu henüz mamur olmadadır, ancak çevresindeki havaleli bayırlar tamamen bağlardır.

Oradan yine İslâm ordusu ile kalkıp büyük alaylar tembih olunup Osmanoğlu kanunu üzere bitişik düzen, bölük bölük, takım takım İslâm ordusu cebe ve cevşene gömülüp Budin Ovası'nda **Kile Ovası** adlı geniş kırlar ağzına kadar İslâm askeriyle dolup tüm beylerbeyi, vezirler ve divan erbabı alay alay giderken Budin halkının küçüğü büyüğü hepsi birden serdarı karşılamaya çıktılar. Budin'in 17.000 kulu silâhlı olup kat kat selâma durup toplam 170 adet namlı ağaları sadrazamın rikabına yüz sürüp diğer neferleri âdâb üzere durdular. Ve yine İslâm ordusu alay ile gitmede.

Tanrı'nın hikmeti uygun vakit ile Tuna Nehri üzerinde bin parça zahire gemileri yelkenleri, flandıra, sancak, bayrak ve alemlerini açıp İslâm askeri karadan, onlar Tuna'dan giderken Budin Kalesi, Gerz İlyas Kalesi, Peşte ve Baruthane Kalesi belli olunca önce sadrazama, sancağ-ı şerife ve İslâm askerlerine Gerz İlyas Kalesi bir yaylım top ve bir yaylım tüfeng, Budin ve Peşte kaleleri "Safâ geldiniz ve hoş geldiniz" diye üç adet büyük kale o kadar top, tüfeng ve fişeng şenlikleri ettiler. Tüm kale neferleri gülbânglar çekip bütün kale semender gibi Nemrud ateşi ve siyah baruttan çıkan duman içinde kaleler kalıp zemin, zaman ve âsuman (gök) titredi.

Sonra sipahilerin tozu ve siyah barutun dumanı havaya yükselince onu gördük, adı geçen dört adet kale beyaz inci tanesi gibi siyah barut *[73b]* içinden iri inci gibi parlayıp tüm burçları ve beden dişleri tuğlar, sancak, bayrak ve flandıralar ile süslenmiş ve nice yüz pare toplar döşenmiş Budin Kalesi'ni gördüğümde binlerce hamd ü senâlar edip "Âh gönlümce ziyaret edip gezebilsem, *Allahım kolaylaştır"* diye dua ettim.

Zira bu ana dek 35 sene seyahatimde bu tarz ve tarh, bu görünüş, bu heybet ve asalette böyle bir Kahkaha Seddi yüksek kale görmemiş idim. Hemen bütün İslâm askeri büyük alay ile sadrazam Budin Kalesi altındaki Kile Ovası'nda süslü otağına

inince yine 4 adet kaleden hoş geldin topları atılıp yer ve gök tir tir titredi.

Sonra hakir İbrahim Paşa efendimizle memur olduğumuz kolumuzda çadırımızla konup Budin seyrine yaya gittim.

Güvenli yurt Kızılelma, Ungurus kralı taht merkezi, Alman diyarı, yani sağlam ve dayanıklı Budin Kalesi'nin özellikleri Allah âfetlerden ve kâfirlerin düşmanca gözlerinden korusun, âmin yâ Mu'în, Seyyidi'l-mürselin hürmeti hakkına

Latin keferesi, İrşek Macar ve Yunan Rum'u tarihçilerine göre bu Budin Kalesi'ni Hazret-i Risâlet-penâhın doğumundan 882 sene evvel Büyük İskender'in doğumunda Nemçe kralların-dan Gorondi Mikloş Kral yapmıştır.

O zamanda Budin'in ismi Nemse dilinde (---) (---) idi. Macar dilinde (---) (---) dır, Latincede (---) (---) dir, Rum dilinde (---) (---) dır, Türkçede Budin'dir, Boşnak dilinde Budun'dur.

Daha sonra bu kale nice devletten devlete intikal edip her kral bu kaleyi imar ede ede sağlam bir kale ettiler.

Sonra Osmanoğlu'nun ilk çıkışı (---) tarihi olunca bu kalenin o sene taliini yoklayıp öyle buldular ki Türk'de ilk padişah olan Osman'ın oğullarından Sarı Süleyman Igrando Kostantinopol bu Budin'i ve çevresinde olan tüm kaleleri alalar, ama Beç Kalesi'ni alamayıp gideler. Beç Kalesi'nin taliini yıldızlar ilmi ile böyle bulup tüm krallar bir yere gelip danışıp görüştüler. Tüm krallar ve dahi İspanya'da Rim papası, diğer irşekler, banlar, hersekler ve tüm şaglar yanlış dinlerinin aşkına Meryem Ana ve Hazret-i İsa gayretine Budin kralı olan Koca Milon Poturi Mikloş Kral'a yardım edip yıldızlar ilminde buldukları takdiri tedbirleriyle bozmak için Budin Kalesi'ni öyle sağlamlaştırıp sanki İskender Seddi ettiler. Şehirde olan haneleri ve tüm kiliseleri baştan başa altın ve gümüş kapılar, pencereler ve şebekeli kaalar ile süsleyip, altın ve halkarî nakışlı dükkânlar ile bezeyip tüm sokaklarını Hint füsuskârîsi gibi baştan başa murassa zemin döşediler. Şehre asla hayvandan at ve katır, arabalardan bir şey girmemek üzere "Hâmân, Firavun, Kârûn, Şeddad, İsvet Nikola ve Sarı Saltık'ın lâneti olsun" diye tembihler

edip kâfirlerin tüm ileri gelenleri Budin şehrine yaya girerler idi.

Ve dahi Milon Poturi Kral kendine ve krallara mahsus bir İremezât Meram bağlı saray yaptı ki tüm diyar kâfirleri gelip seyredip giderlerdi.

Bütün kralların bu Budin'i imar etmede yardımları olduğu cihetten 17 adet kral için 17 kubbeli odalar edip her kubbe üzerine alem yerine yuvarlak altın toplar ile 17 odayı öyle çeşitli yaldızlarla süsledi ki âlemi aydınlatan güneşin ışıkları bu saraya yansıdıkça insanların gözleri kamaşırdı.

Bu ibret verici saray 7 yılda tamam olup bütün kral, ban ve herseklere bu sarayda büyük ziyafetler edip tüm kâfirler bu sarayın tarzını, tavrını ve ibretlik bukalemun nakşını görüp parmaklarını ağızlarına götürüp hayretler içinde kalıp bu sarayın adını "Kızılelma Sarayı" koydular. Zira her kralın odaları üzerinde kızıl altından toplar olduğundan Kızılelma Sarayı ve Ungurus Kızılelması deyip Budin Kalesi'ne ad koydular. Hâlâ bu saraya Kızılelma Sarayı derler.

Yine bu altın Kızılelma toplarından bazı kubbeler üzerinde altın toplar vardır, ama Osmanoğlu devletinde ışığı kalmamış altın yaldızlı toplardır. Tamam bu Budin Kalesi, Ungurus Kızılelması ile nam verip mamur olup İrem gibi oldu.

Tarihçilere göre bu yeryüzünde 6 adet Kızılelma var, Macar dilinde Kızılelma'ya Kıpona derler.

Evvelâ ilk ve eski Kızılelma; İşpapol diyarında, yani İspanya'da Rim Papa Kızılelması'dır.

Sonra Macar Kızılelması *[74a]* Ustolni-Belgrad'dır ki benzetmesiz Macaristan'ın kâbesidir ki tüm krallara mezarlıktır. Başka yerde ölen kâfirlerin mezarlarına Ustolni-Belgrad toprağından koymasalar hâşâ cennet ehli olamaz.

Ardından Alman Kızılelması Beç Kalesi'dir. Yedi kral bu Beç Kalesi hizmetine memurlardır ki Beç önüne yedi kral askerleriyle kırılmaya yemin etmişlerdir. Hatta Süleyman Han 935 tarihinde gelip Beç Kalesi'ni kuşatıp Beç içinde İstifani adlı manastırın göklere doğru yükselmiş olan çanlık kulesinin tepesindeki alemi üzerine Süleyman Han beş kile buğday alır bir altın top yaptırıp "Alâmetim olsun" diye bu topu krala gönderip kral da

bir karanlık gecede o altın topu kilise çanlığı üzerine koymuştur. Hâlâ durur bir yaldızlı altın toptur. Henüz bu altın top sebebiyle Beç Kalesi Alman Kızılelması denmeye layık oldu, ama Hak rızası olmadığından Beç Kalesi'ni Süleyman Han feth edemeyip fetihsiz dönüp Cankurtaran Kalesi'nde can kurtardı.

Sonra bir Ungurus Kızılelması bu Budin Kalesi'dir.

Bir Kızılelma da Orta Macar Üstürgonudur.

Biri de Erdelistan Kızılelması, eski ve tarihi Eğre Kalesi'dir. Bu da anlatmaya muhtaçtır ki ilk defa Menuçehr evlâtlarından Ejder Ban adındaki namlı ban yapıp bu kale ismine Surhsibvar, yani Kızılelma Kalesi diye isim verdi.

Bu 6 adet Kızılelma kalelerini asıllarıyla ve yapıcılarıyla Fiyameng, yani Felemenk kralı tarihinde çok güzel yazmıştır.

Hamd olsun Budin, Eğre, Üstürgon ve Ustolni-Belgrad ile 4 adet Kızılelma kaleleri Osmanoğlu elindedir. İnşaallahu Taalâ yakında ikisi daha Osmanoğlu eline gireceğini Şeyh Hazret-i Muhyiddin el-Arabî işaret buyurmuşlardır.

Sözün kısası, bu adı geçen Budin Kalesi kâfirler elinde imar olmuştur. Kendi kralları Sırp krallarıyla, Voynuk, Bulgar ve Laz banlarıyla, Latin ve İslovin hersekleriyle birlik olup Gazi Hudâvendigâr Murad Han'ın, Yıldırım Han'ın, Çelebi Mehmed Han'ın ve Fatih Sultan Mehmed Han'ın feth ettikleri Osmanoğlu memleketlerine el uzatarak Bosna serhatlerinde ve Sofya etraflarında cehennemlik kâfirler ümmet-i Muhammed'i gezdirmez oldu.

Tâ ki (---) tarihinde cihangir Süleyman Han tahta çıkıp ilk seferleri cennet yurdu Belgrad olunca tüm Ungurus ve Alman kâfirleri,

"Hay medet, vay ey vay kitabımızda yazdığı üzere Osmanoğullarından Sarı Grando Süleyman işte gelip Belgrad'ı aldı. Bre medet, elbette bu Budin'e de gelir" diye var kuvvetlerin pazuya getirip Budin'i sağlamlaştırıp çevresinde yedi kraldan yedi kere yüz bin kâfiri Budin'i korumak için hazır ettiler.

Ardından Süleyman Han'ın üçüncü seferi 932 yılında Mohaç Ovası'nda büyük savaş olup Ungurus Kralı Lagoş Kral Mohaç batağında boğulup yedi kere yüz bin kâfiri kılıçtan geçti.

Bu savaşın ardından derya gibi İslâm ordusu ile Gazi Ser-

dar İbrahim Paşa Budin Kalesi altındaki Kile Ovası adlı yere gelip çadır kurarak burada üç gün konaklar. Her mühimmat ve levazımatlarını görüp 932 yılı Zilhiccesinin 3. günü tüm İslâm ordusu ile Serdar-ı muazzam İbrahim Paşa Budin Kalesi'ne sarılır. Her taraftan kol kol er döküp balyemez toplar ile Budin Kalesi'nin kin dolu sinesini dövüp göz açtırmazken kale içinden kâfirler "El-aman ey Osmanoğlu seçkini" deyip Budin Kalesi'nin, Gerz İlyas Kalesi'nin ve Peşte Kalesi'nin anahtarlarını sadrazama verirler.

Sadrazam da kale irşekleri ve şaglarıyla anahtarları Fötvar Kalesi adlı yerde Süleyman Han'a gönderip anahtarlar ulaşınca hemen zamanın Süleyman'ı ılgar ile Zilhiccenin 13. günü Budin altında konup tüm Budin kâfirleri padişahın ayak tozuna yüz sürdüler. Kâfirlerin suç defterlerine bakmayıp *"Affetmek zaferin zekâtıdır"* sözünce bütün kâfirlere aman verilip Budin Kalesi zabtına ve Lagoş hazinesinin korunmasına 10.000 asker gönderdi. Hamd olsun Budin Kalesi böylece ele geçmiş oldu.

Ardından Süleyman Han ertesi gün büyük alay ile Budin Kalesi'ne girince görse ki bir kale bu, ama gözler görmüş değil ve kalemler yazmış değil. Hisar içine girince görse ki tüm çarşı pazarı kat kat haneleri tamamen zer-ender-zer, sanatlı ve yaldızlı kâfir evleri ama hepsi süslü, nakışlı ve bütün sokakları mermer döşeli ve fağfur gibi caddeleri var.

Süleyman Han bunları seyredip Lagoş Kral'ın ***[74b]*** payitahtı olan Kızılelma Sarayı'na girince tam yedi saat gezip dolaşıp,

"Ah ne olaydı, bu saray bu tarz ve tavır üzere bizim İstanbulumuzda Sarayburnu'nda olaydı" buyururlar.

Ardından Lagoş Kral'ın hazinesine girip görse ki orada olan malların haddi hesabı yoktur. Köşe köşe lal, yakut, zümrüt ve elmas yığın yığın, Ungurus altını ve guruşları asla keseler ile olmayıp hemen yerlere serilmiş olup silâhların ve çeşit çeşit cebehanenin hesabını kitabını Cenâb-ı Bârî bilir. Süleyman Han bu mallara ve bu Kızılelma Kalesi'ne malik olduğundan hoşlanıp buyururlar ki,

"Allah ile ahdim olsun, bu gaza malıyla Kudüs-i Şerif'e bir kale inşa edeyim, Medine-i Münevvere'ye sağlam bir kale yapayım, İstanbul'a kemerler ile sular getireyim, *Allah rızası için* bir

cami ve nice hayrat ve hasenatlar edeyim" der. Lagoş hazinesinden dışarı çıkarken hazine kapısı üzerinde bir dört köşe ceylan derisi kâğıdı üzerinde Nemse diliyle hoş bir yazı yazılmış, hemen o kâğıdı yerinden kaldırıp ve tercüme ettirip okurlar. Sözün anlamı odur ki,

"Ey benden sonra bu Kızılelma'ya ayak basıp bu kadar mala malik olacak Grando Süleyman-ı Kostanopol beni hayır duadan unutmayıp bu mal ile nam için hayrat yapasın ve benim ocağımı söndürmeyip oğlum Yanoş'u kral edesin. Beni Ustolni-Belgrad'a alasın. Oğlumu da orada gömesin ve çok kaleler alasın. Sen de bu Alman'da benim gibi olasın. Ben ki bütün ilimle meşhur zamanın seçkini Lagoş Kralım ki Hazret-i İsa'nın doğum tarihine göre 1503 senesinde dünyaya geldim. Laslo Kral oğluyum, anam Galya Kralı kızı Anna Asson'dur. Mesih milleti adamlarındanız, sen de Osmanoğullarındansın. Ocağımı söndürme, İsa Rûhulluh da senin ocağını söndürmesin" diye yazının çevirisi böylece okununca hemen Süleyman Han âlem-i hayrette kalıp Lagoş Kral'ın batakta bulunan cesedini Ustolni-Belgrad'a defn ettirip mezarında olan şapkası üzerine turna telleri ve şahin kanatları gönderip,

"Tez kral oğlunu getirsinler" diye ferman edince Lagoş Kral'ın avradı Mayfirav adlı melike, gerçi altınlara gömülmüş olarak geldi, ama başına siyah matem domanalarını sarmış, kendisi de sararmış solmuş ve sağ eline oğlu olan Yanoş'u alıp Süleyman Han huzuruna gelip,

"Bunun babasını öldürüp malını mülkünü almak hüner değildir. Şehinşahlar ve imparatorlar arasında padişahlık odur ki ister kefere, ister zengin, fakirlerine, yetim ve yetimelerine merhamet edesin. Al imdi kendi öksüz garibini" deyip Yanoş oğlanı Süleyman Han önünde bırakıp avrat uzakta durur.

Süleyman bu genç oğlanı görüp merhamet denizi coşup bu oğlanı yakasından geçirip manevi oğlu edip Budin krallığını Yanoş oğlana verir. Anası da bir kral kızı olduğundan kalenin nazırlar nazırı olasın diye Mayfirav Banu'yu melike edip koca irşek Macarı Yanoş'a hepsinden yetkili vezir eder ve hil'at-i fâhireler giydirip kale anahtarlarını Yanoş oğlana teslim eder.

Sonra tüm vezirlere, vekillere, ileri gelenlere ve tüm Divan erbabına Budin'in iç kalede olan Kızılelma Sarayı'nda Süleyman

Han bir Halilü'r-rahman ziyafeti eder ki hâlâ dillerde destandır.

Ziyafetten sonra gazilerin büyük ve küçük hepsini mertebelerine göre toplam 3.070 adet padişah hil'ati giydirip mazül olan beyler, beylerbeyiler ve nice vezirlere yüksek mansıplar bağışlar.

Süleyman Han ziyafetten sonra babam merhumun anlattığına göre tüm Lagoş hazinesini Budin'den çıkarıp 7.000 adet derilere sarılı sandukalara hazineyi doldurup bu kadar cebehane ve bu kadar ibretlik değerli eşyaları, murassa tahtları, nice yüz adet murassa pencere kapakları ve kapıları, nice bin fıskiye, havuz ve fevvareleri, tunçtan altın ile yaldızlı dev, cin ve peri heykellerini, tunçtan eskinin krallarının heykellerini, hâlâ İstanbul'da Ayasofya Camii mihrabının sağında ve solunda olan yaldızlı şamdanlarını ve nice bin bunun gibi ibret verici eşyalarını tamamen yerlerinden kaldırıp İstanbul'a gemilerle gönderir. Bütün heykelleri ve resimleri seyir için Atmeydanı'na korlar. Budin'den nice kıymetli balyemez topları Belgrad'a gönderirler.

Ve aman diyen kâfirlerden, Yahudilerden ve sanat sahibi halktan 3.000 kadar adamı İstanbul'a gönderip Yedikule, Galata ve Hasköy'de meskenler verirler. Ve Yanoş oğlan kral yanına Budin'i koruması için *[75a]* 20.000 İslâm askeri koyup kendileri saadetle Tuna Nehri'ni köprüden geçip Eğre Kalesi, Hatvan Kalesi ve Segedin Kalesi fethine doğru yola çıkıp Peşte Ovası'nda çadır kurar. Kemâl Paşazâde Ahmed Efendi, Ebussuud Efendi ve şairler sultanı Kadıasker Bakî Efendi ile danışıp yere gelesi kâfirler bir daha bu Budin Kalesi'ne tamah etmesin diye yukarı kalesi içine 70-80 yerden ateşler vurup berbat ederler. Hâlen o yakıp yıkmadan kalma harap haneler vardır, ama Süleyman Han İstanbul'a doğru yola çıkınca yine kale içini sahipleri imar ederler. Ama tüm kâfir kralları hasetlerinden,

"Süleyman Grando Budin'i bir küçük oğlana verdi ve hâlâ Ungurus Alman hükumeti bir avrat elinde kaldı. Mesih milleti bu kötü günlere mi kaldı?" diye bütün krallar ve tüm banlar, hersekler ve şaglar arasında nice bin çeşit dedikodular olur. Bazı krallar tamaha düşüp,

"Ah Lagoş Kral'ın karısını Budin'de bir alsam ve Budin'de müstakil kral olsam" derler. Sonunda bütün krallar, Budin kralı olan Yanoş Kral oğlanı adam yerine komayıp birisine asla itaat etmeyip 934 tarihinde yedi kral yedi kere yüz bin cünüp Hıristiyan askerleriyle gelip Budin Kalesi'ni kat kat kuşatıp her taraftan göz açtırmayıp Budin Kalesi'ni dinsizler dövmeye başladılar. Bu sırada Sigetvar banı olan Török Palando adındaki ünlü ban içeri kaleye bir yolla adam gönderip Süleyman Han'ın Yanoş Kral'a bağışladığı gorona adlı İskender tacını isteyip,

"Eğer tacı bana verirsen Budin altından kalkar giderim ve yoksa Budin'i yerle beraber ederim" diye hisar içine haber gönderir. Pojon Kalesi hâkimi gizliden hisar içinde kuşatma altında olan Lagoş karısına haber gönderip,

"Eğer bana gelirsen ve beni kocalığa kabul edersen Budin'i dövmeden el çekip alarka duralım" der. Nice kötü işli ve imansız kâfirler türlü türlü sapık düşünceye kapılırlar ve kaleye aman zaman vermeyip güm güm döverler.

Sonunda melike avrat içerde zorda kalıp kadınlık hilelerine saparak daha önce kendini isteyen krallara ve tacı isteyen banlara gizlice birer adam gönderip her bir kralın mektuplarına birer türlü vaatler yazıp,

"İsa ve Meryem Ana şahit olsun sana varıp nikâhlın olurum ve taç, taht, raht u baht sahibi müstakil kral olursun, ama Erdel'de olan kardeşim gelinceye dek kaleyi top ile dövmeyip ve lağımlar etmeyip kaleden açıkta durasın" diye her bir krala gizliden gönül alıcı mektuplar gönderir. Krallar bu mektuplara güvenip kimi yalandan hastalanıp kale dövmez, kimisi "Bir rüya gördüm, kale dövdüğüme İsvet Nikola razı olmaz", kimisi "Cebehanem azdır" diye her biri birer çeşit özür ve bahane ile Budin Kalesi'ni dövmekten vazgeçip kimi Peşte tarafında, kimi Eski Budin'de, kimi Gerz İlyas Tepesi'nde, kimi Muhanad Bayırı'nda ve bir kral irşek çayırında karar edip kalırlar.

Hemen beri tarafta akıllı ve tedbirli kadın, derhâl içinde olduğu kötü durumu önce Bosna vezirine ve Rumeli vezirine ve sonra Sultan Süleyman Han'a arz edip,

"Padişahım, çerağın olan Yanoş oğlum ve kulun ve Budin Kalen elden gidiyor. Hâlâ yedi kral dövüyor, yetiş padişahım,

aman, el-aman" diye feryatnâmeleri padişahın eline ulaşır. Meğer Süleyman Han da Budin tarafları gazalarına çıkalı iki ay olmuş, hemen Süleyman Han etek toplayıp acımasız kılıcını kuşanıp yolları kat ederek gelmede.

Beri tarafta, daha önce Budin içinden çıkıp çevredeki kaleleri itaat altına almaya giden İslâm ordusuna serdar olan Kasım Paşa Budin'in kuşatıldığını duyar. Hemen 3.000 yeniçeri, 3.000 kendi askeri ve 10.000 adet Yanoş Kral'ın kendi Macar askeri, hepsi Peçoy Kalesi'nden balyemez toplar ve nice bin araba zahireler ile bir gece ansızın bütün kâfirler rahat uykusunda iken bütün askerler mühimmat ve levazımatlarıyla Budin Kalesi'ne pervasızca girerler. Budin halkı böyle yardım ve zahire geldiğinde hepsi taze can bulur.

Sabahleyin bu hâli Nemse çasarı olan Ferdinand Kral görür ki kaleye yardıma gelen arabalar Budin çevresini tutmuş ve Budin Kalesi'nin burçları ve bedenleri alem, sancak ve bayrak ile süslenmiş ve Türk askeriyle kale bedenleri bezenmiş. Hisar içindeki tüm Müslüman askerler ile Macar askeri hazır olup Semendire Beyi Yahya Paşazâde Mehmed Bey, Bosna Beyi Husrev Bey ve sadrazam askeri ki Rumeli askeridir, 40.000 adet seçkin asker bunlardır, tüm Müslüman gaziler *[75b]* Budin altında toplanıp bir ağızdan Allah deyip yürüyüş edince Budin içinden de bütün Müslüman gaziler ve Yanoş Kral askeri, hepsi kaleden dal satır olup bir asker taşradan bir asker kale içinden çıkıp yedi kralı askeriyle ortaya alıp kıra kıra kimini Tuna'ya döküp kimini zincire bağlı esir edip Budin Kalesi'ni kâfir elinden kurtarırlar. Yedi kralın yedi kere yüz bininden yedi bini uğursuz evlerine ulaşamayıp bu kadar mal, hazine, ağırlıklar ve cebehaneler savaş meydanında kâfir metrisleri içinde kalıp *hamd olsun* muzaffer İslâm ordusu yine Budin Kalesi'ni ele geçirir. Kâfirin metrislerinde kalan hadsiz sayısız ganimet mallarıyla o kadar doyum oldular ki bunları hesap etmek mümkün değildi.

Güzellik sahibi kızlar, güneş ve ay parçası oğlanlar alındı, zira kâfir askerleri arabalarıyla tüm çoluk çocuklarını birlikte getirip o kadar dört ayaklı cinsi hayvan, o kadar gümüş ve altın kap kacak ve değerli eşyalar alındı ki diller ile anlatılmaz ve kalemler ile yazılmaz diye naklettiler.

Ardından yardıma gelen İslâm askerine Semendire Beyi Mehmed Bey ve Bosna Beyi Husrev Bey serdar olup Tuna Nehri köprüsünü geçip Peşte Kalesi'nden yarar ve namlı pirbe/kılavuzlar aldılar. Önce Hatvan Kalesi, Hollok Kalesi, Buyak Kalesi, Semendire Kalesi, Seçan Kalesi, Germat Kalesi, Diregel ve Nitre Nehri'ni geçip Novigrad Kalesi, Leve Kalesi, Nitre Kalesi'ne vardılar. Oradan dönüp Uyvar Kalesi ve Komaran Kalesi altlarını tüm İslâm ordusu çalkayarak elekten geçirip bu kadar ganimet mallarıyla 40. günde Ciğerdelen adlı kaleden Tuna Nehri'ni gemilerle geçip Üstürgon Kalesi'ne esenlikle geldiler.

Gerçi o zaman Üstürgon Kalesi kâfir elinde imiş, ama Budin Kralı Yanoş Kral'a tabi imiş. Yine bu kadar ganimet malıyla Müslüman gaziler Budin Kalesi altına gelip nice bin esir ve bol mallarla Budin halkını doyurup kış mevsimi erişmeden tüm İslâm ordusu vatanlarına esenlikle ve doyum olmuş olarak yollandılar.

Budin'in kötü hâlini bildirir

İslâm ordusu Budin altından gidince, korumakla görevli tüm memur olanlar Budin Kralı Yanoş ile kaldı. 935 tarihinin Ramazan ayında ilkbahar olmadan, daha yağmur ve kar alaca iken Nemse Banı Ferdinand Kral, Çek banı, Leh banı, Korol banı, Tot banı, Kallevine banı, Fiyameng banı, Lonçat banı, Donkarkız banı, Danimarka banı, Kızkral banı ve Dış Fransa banları, tüm Zirin hersek, Dodoşka hersek, Moran hersek, Began hersek, Nadaj hersek, Kepan hersek, Mekemorya, Pirmorya ve İslovin beyleri ve nice bin Hırvatistan segleriyle yedi kral yedi kere yüz bin asker ile tam 700 balyemez toplar ile Budin üzerine gelip Budin üzerine karınca gibi, balarısı gibi üşüşüp metrise kat kat girip Budin'e o kadar top güllesi vururlar ki sanki lanet yağmuru yağar.

Bu hâl üzere 40 gün Yanoş Kral kuşatmaya dayanır. Görür ki hâlen kış vakti, bir de yardım gelmeyeceğini ve geç geleceğini anlar. Hisar içinde olan korucu Müslüman askerleri ile danışıp mecburen kalenin bedenlerine aman bayrakları dikip aman ile Yanoş Kral ve diğerleri silâhlarıyla Budin'den çıkarlar. Peşte Kalesi köprüsünü geçip Erdel vilâyeti kralı olan kayınbabasına gidip perişan hâlini Erdel irşekleriyle saadetli padişaha hediye-

leriyle bildirip Erdel'de başına 200.000 asker toplamaya başlar. Bu kötü haberi padişah duyunca hemen o an tuğları cebehane önüne çıkarıp ilkbaharda tüm ordusuyla yolları kat ederek Sofya şehrine girer. Burada Nemse çasarı olan Ferdinand Ban'a bir mektup yazıp,

"Er isen Lagoş Kral gibi seninle Mohaç Sahrası'nda veya Budin altında Kile Sahrası'nda görüşüp karışalım" diye mektubu bir kapucuya verip Budin'e gönderdi.

Bir mektup da Erdel diyarına giden Budin Banı Yanoş'a gönderip "İki kere yüz bin asker ile orduma gelesin" dedi.

Ve Tatar Han'a çizme-baha 12.000 altın gidip "İki kere yüz bin asker ile gelip Budin altında bana katılasın" diye Tatar Han'a da mektup gitti.

Sonra Sofya'dan Rumeli veziri ile sadrazam ve serdar-ı mükerrem 40.000 asker ile daha önce öncü asker olup gittiler.

Ardınca padişah 11. gün cennet yurdu Belgrad'a oradan 8. gün Ösek Kalesi'nden 40 adet gazi topları alıp *[76a]* 13. gün Mohaç Sahrası'na varılıp Süleyman çerağı olan Yanoş Kral iki kere yüz bin Hıristiyan askeri ile Mohaç Ovası'nda İslâm ordusunda konar. Daha sonra kral saadetli padişahın cemâlini görmeye gelip Süleymanî otağ önüne yaya gelip padişahın celâlini görünce yedi sekiz yerde zemine başını koyarak sahib-kıran padişahın huzurlarına ulaşınca hemen fakir Yanoş Ban baş yere koyup hıçkıra hıçkıra ağlayıp padişahın ayaklarını öper. Sonra bir altın taht üzerine oturması ferman olunup oradan buradan sohbetten sonra bir zerrin hil'at ile seçkin olup süslü çadırına gider.

Yine o gün iki kere yüz bin düşman kıran saba gidişli Tatar ile Cengizoğulları'ndan Semiz Mehmed Giray Han gelip o da adab ve erkân ile derya gibi Osmanoğlu askeri içinden geçerken otağ-ı hümâyûna yöneldi. Ama muzaffer orduyu görünce o kadar şaşırmış ve sarhoş olmuştu ki sanki zamanın Süleyman'ının otağı kendine Hazret-i Süleyman'ın sarayı idi.

Bu hâl ile şanı yüce han Süleyman Han huzuruna güz yaprağı gibi tir tir titreyip gelince Süleyman Han gelenekleri üzere hana ayağa kalkıp öpüşüp görüşüp,

"Safa geldin, han karındaşım" deyip bir altınlı ve mücevher-

li taht üzerinde oturup daha nice konuşmalardan sonra Süleyman Han buyururlar ki,

"Han karındaşım, sana fermanım olmuştur ki hemen bugün bu sahrada konmayıp Budin'den içeri Ungurus diyarlarını harap etmeye gidesin" deyip Han'a bir samur lipaçe, iki zerdûz çok pahalı hil'at ve başına bir otağa-i şehriyarî koyup Han taşra çıkıp o an Efrâsiyâb borularını çalıp kâfiristana çapula gitmede.

Beri tarafta Hazret-i Süleyman hemen o an Mohaç Ovası'ndan kalkıp beşinci gün Budin Kalesi altında derya gibi asker ile konaklayınca Kile Ovası insanlarla dolduğundan başka İslâm askeri dağı ve taşı o mertebe süsler ki her mahal yürüyüş sayesinde yüz adam konaklamış bulunur, tâ bu mertebe adam topluluğu olur. Hatta yine babam merhum Dergâh-ı âlî kuyumcubaşısı olduğundan bu büyük seferde de bulunup babamız,

"Akşam vakti yaklaştığında tüm hayvanları Tuna suyuna sulamaya götürüp hayvanlar sulanırken Tuna Nehri'nin aşağı tarafında, İslâm ordusunun sonudur, orada Tuna Nehri beş altı arşın eksilirdi. Ta o derece çok hayvan var idi" diye anlatırdı.

"Ve cümle hayvanlara torbalar ile yemler verilecek zamanda at, katır, deve ve eşeklerin sesleri *"Seslerin en çirkini şüphesiz merkeplerin sesidir"* (Kur'ân, Lokmân 19) âyeti üzere, katırların, eşeklerin ve gölüklerin sesleri, bağırış ve kişnemeleri göklere yükselirdi" diye babam hikâye ederdi. Çünkü,

Budin Kalesi'nin 1 Muharrem 936 yılındaki diğer fethi

Muharrem ayının 1'inde [5 Eylül 1529] padişah Budin altında uçsuz bucaksız Osmanlı askeri ile gelip konunca tüm Müslüman askerler ile Şâfiî vaktinde kat kat kırk kat kuşatıp o gece metrislere girilip ve balyemez topları yine yerli yerlerine koyup seher vakti Muharrem ayının 4'üncü günü tüm toplara bir fitilden ateşler edip nice yerden kale duvarları arabalar girecek kadar yerleri yıkılıp her taraftan yürüyüşler olacak sırada hisar içinde kuşatma altında olan kâfirler bildiler ki bu kale Osmanoğlu elinden kurtulmaz. Hemen hisar içinden tüm kâfirler,

"El-aman, el-aman, ey şahlar şahı Osmanoğlu Süleyman Han" deyip kalenin tüm burçlarına ve bedenlerine beyaz aman bayrakları dikip aman dilediler. Amanları kabul olup tüm kâfirler çıplak, silâhsız, uğursuz evlerine gittiler.

Kâfirler kaleden çıkar çıkmaz iç acılarından birkaç Müslüman gaziyi şehit ettiler. Meğer bunda hikmet var imiş. "Bre küffar adam şehit etmiş" deyince tüm kızgın gaziler hemen dal satır olup bir anda 70.000 kâfiri Kassab-ı Cömerd köçekleri gibi kılıçtan geçirip güçlü kuvvetli bir kâfir ayakta kalmayıp hepsi yerlere serilip kelleleri yuvarlandı. Budin Kalesi 3. kere yine feth olup kale muhafazasına 20 oda yeniçeri ile Elbasan Beyi Hasan Bey tayin olundu. Krallığı yine daha önce çerağ olan Yanoş Kral'a sadaka olununca devletin hayrını isteyen herkes,

"Padişahım bu kaleyi bir vezirine verip elde tutulmuş olsun, *[76b]* tâ ki İslâm ordusu bir başka fetihte bulunsun" derler. Süleyman buyururlar ki,

"Allah'ın emriyle daha zamanı var" deyip Budin altından İslâm ordusu ile kalkıp Budin'in öte batısı tarafında Eski Budin zemininde konaklar.

Oradan Beç Kalesi yoluna çıkıp 76 adet sağlam kalelerden Tata Kalesi, Papa Kalesi, Pirespirim Kalesi, Polata Kalesi, Çavga Kalesi, Çobaniçse Kalesi, Senmartin Kalesi ve bunun gibi nice kale ve palankaları feth edince şiddetli kış yakın olup Beç Kalesi'ne sarılır. Hatta geriden gelen İslâm ordusu Gör Kalesi'ni yani Yanık Kalesi'ni yaktıklarında ismi Yanık kalır.

Daha sonra Süleyman Han Beç'i kuşatır. Son derece sarp kale olduğundan günden güne kış ve kar artıp bütün İslâm gazileri kar altında kalırlar. Sonunda 20. gün kaleden vaz geçip dert, belâ ve sıkıntı çekerek Safer ayında zafersiz ve sefer sıkıntısı çekerek Cankurtaran adlı yere gelirler, oradan Budin üzere cüret edip dönerler.

Budin Banı Yanoş Kral, padişahın üzengisine yüz sürüp hil'at ile kadri yükseltildi ve denkleri arasında saygın oldu ve bu kutlu seferde Üstürgon Kalesi'nden İskender tacı alınıp Budin Kralı Yanoş'a bağışlanıp bu kere gerçekten müstakil kral oldu.

Daha sonra Süleyman Han Peşte Kalesi önünden Tuna Nehri'ni geçip o şiddetli kışta Keçkemet Ovası'yla gidip Varadin Kalesi köprüsünden geçip Âsitâne-i saadete geldi. Beri tarafta yine Alman kâfiri Süleyman Han'ın Beç Kalesi'ni alamayıp fetihsiz döndüğünü askerin zayıflığına yükleyip yine bütün

kâfirler dek durmayıp bu kere üç kral ile Budin üzerine üç kere yüz bin kâfir ile gelmede. Tekrar,

Yanoş Kral'ın Budin'de kuşatıldığını bildiri

Pes Yanoş Kral'a çaşıtlar gelip Beç Kralı Ferdinand Kral'ın 3 kral ile Budin üzerine geleceğini haber alıp İskender tacı Budin kralında olmak ile dört adet krallar kendine bağlı olup Budin altında ve hisar içinde cenge hazır oldular. Ferdinand Kral Budin yakınında Kızıl Sahra adlı yerde gelip konduğunda hemen Yanoş Kral Alman Kralı Ferdinand'ı ansızın basıp öyle şiş, harbe, top ve tüfeng vurur ki bütün kâfirler şişten geçip mallarını ve eşyalarını bırakıp kaçıp uğursuz evlerine giderler.

Ferdinand Kral güçlükle Üstürgon Kalesi'ne düşüp orada da irşekler kendini kaleye koymayıp Tuna'dan geçip Ciğerdelen Kalesi'nde kalıp ciğeri yangını orada biraz diner. Ama Yanoş Kral bu kadar ganimet malıyla Budin Kalesi'ne gelip alınan ganimet mallarının kıymetlilerinden ve kendinin iltizamında olan haracıyla tüm hediyeleri Süleyman Han'a gönderir. Budin Kalesi'nde adaletle yönetim tüm halkla iyi geçinerek kalenin imarına çalışır. Böylece (---) sene Süleyman Han devletinde müstakil kral oldu.

Allah'ın hikmeti 948 tarihinde Yanoş Kral Budin'de rahatça yaşarken bir gece ölüp orada korumada görevli olan Elbasan Beyi, sekbanbaşı ve 40 oda yeniçeriler kralın tüm varına yoğuna ve hazinesine el koyup Der-i devlete "Kral öldü" diye haber gönderdiler.

Budun Kalesi'nin bir başka kuşatılması

Yanoş Kral'ın öldüğü ve Budin'in kralsız kaldığı haberi Beç Kralı Ferdinand'a, Nemçe çasarı olan kardeşi Karol Kral'a ve Çek çasarı olan Vinkoş çasarlara kadar hemen tüm kâfirler,

"Bre medet, fırsat ganimettir. İsa ve Meryem Ana bize himmet edeceği gün geldi. Budin şimdi bir avrat elinde kaldı" deyip tüm krallar yine başkaldırıp,

"Bre Osmanlı gelmeden ve Türk'ün ellerine Budin girmeden" deyip alelacele dört kere yüz bin kâfir Budin üzerine gelip 70 yerden kaleye havale toplar koyup Gerz İlyas'dan ve Muhanad Bayırı'ndan kaleyi dövmeye başlarlar.

Hemen hisar içinden ölen kralın karısı, anası, sekbanbaşı ve

Elbasan beyi kaleden kementler ile adamlar indirip ve su yollarından Tuna ile yüzgeç adamlar gönderip Der-i devlete, Bosna ve Rumeli'ne haberler varınca Rumeli askerine Ösek'de rast gelir, sadrazama Belgrad'da rast gelir. Saadetli padişah da önce giden haberden uyanıp Edirne'de bulunur. Budin'in bu kuşatıldığı haberini duyar duymaz gece ve gündüz hızla yürüyüp gitmede.

Yirminci gün Bosna askeri, Rumeli askeri ve sadrazam Budin altına varıp dururlar. Ancak Budin'de kuşatılmış olanlar son derece sıkıntı içinde olup top darbelerinden *[77a]* kalenin nice yerden burçları ve bedenleri yıkılıp arabalar girecek kadar duvarlar harap olmuştu. Sadrazam İbrahim Paşa'nın derya gibi asker ile kale dibinde konduğunu kalede kuşatılmış olanlar görünce ölü bedenlerine taze can gelip ölmüş olan kral askeri ve bizim muhafazacı askerleri etek toplayıp henüz cenge başladılar. Kalenin yıkılan yerlerine şarampavlar çatıp içlerini rıhtım ile doldurup gece gündüz kâfire göz açtırmaz oldular.

Adı geçen krallar İslâm ordusunun Budin altına gelip konduklarını görünce hepsi domuz topu olup İslâm ordusuna büyük bir kalabalıkla saldırıya geçtiler. İki taraf allak bullak karış katış yaka yakaya ceng ederlerken hemen hisar içinde olan İslâm ordusu ve ölmüş olan Yanoş Kral askeri hepsi kaleden çıkıp kâfirlerin metrislerini basıp tüm cebehane ve toplarını göz açıp kapayıncaya kadar kaleye taşıdılar. Ardından kâfirlerin ardına düşüp kâfire geriden kılıç vurmaya başladılar. Kâfirler gördü ki iki asker arasında kalıp ceng pazarı içinde topa tutulmuş maymuna dönüp bir kere kaçamak verip metrisleri tarafına İslâm ordusunu sarpa çekerler. Sadrazam da dayanıp kâfirleri sarp pusu yerlerine koymaz.

Hemen kâfirler bu hâli görüp yine İslâm askeri üzerine saldırıp tâ öğle vaktine dek bir Sıffin Cengi olur ki dillerde destandır, ama yere gelesi kâfirlerin haddi sayısı olmamak ile nice kere zorluk gösterirlerdi. Ama serdar-ı ekrem yine var kuvveti pazuya getirip Ali-i Kerrâr gibi tekrar tekrar kâfirin gözlerine girip nice bin kâfirleri toprağa salıp nice bin kelle ve baş dil alıp merkezinde karar ederdi.

Cenâb-ı Bârî'nin hikmeti yârî kılıp bu savaş sırasında padişah hazretleri âlemi aydınlatan güneş gibi doğarak 50.000 adet

"Benim, diğeri değildir!" diyen İslâm ordusunun salt ve yüksüz seçkiniyle bu kızışık savaşın üzerine gelip hepsi dal satır olup pis kâfirleri ortaya alıp öyle Süleyman kılıcı vururlar ki kâfirlerde derman ve eli tutar bir imansız kalmayıp metrislerine kaçarlar.

Görseler ki tüm metrislerinde top, tüfeng ve cebehaneden bir şey kalmayıp metrisleri kendilere sığınak olmaktan çıkmış.

Daha sonra görürler ki İslâm ordusunun ilerisi geliyor. Hemen o an imansız kâfirler korkuya kapılıp tüm ağırlık ve çadırlarını bırakıp Üstürgon'a ve Ustolni-Belgrad dağlarına yüzü kara kargalar gibi ağlayarak ve ciğerlerini dağlayarak kaçarlar.

40-50.000 kâfir Tuna Nehri'ne atlarıyla ve yayalarıyla can pazarına düşüp Tuna'ya bir baş vurup boğulurlar. Kimisi kurtulam derken gaziler Tuna içinde yüzmeye çalışan kâfirlere öyle kurşun vururlar ki onlardan da bir can kurtulmaz.

Nice bin kâfirler de Eski Budin'de olan gemilerine varıp her gemiye tahammülünden fazla girip açılınca İslâm ordusunun salt atlıları gelip kâfirlerin karada kalan atlarını, silâhlarını, çadır gibi duraklarını ve hesapsız ganimet mallarını alırlar. Tuna içinde yokuş yukarı gitmeye güçleri olmayan gemiler içine sepişmiş kâfirlere Tuna Nehri'nin karşı Peşte Kalesi ve karşı Vaç Kalesi taraflarından ve beri Eski Budin tarafından tüm gaziler dalyan boylu uzun tüfenglerle Tuna içinde olan kayıklı ve şaykalı kâfirlere öyle kurşun yağdırırlar ki kâfirler kürek çekmeye baş gösteremezler. Bütün gemileri Tuna kenarlarına gelince tamamı 26.000 olan kâfirleri elleri kafalarına bağlayıp zincirli esir edip 1.000 adet gemileriyle Budin Kalesi dibine yanaşıp tüm esirleri Süleyman Han'a arz ederler. Süleyman Han da kendi keremlerinin yüceliğinden tüm esirleri malları menalleriyle getiren gazilere bağışlar.

Sözün kısası buna benzer büyük bir gaza da itibarı yüce bir padişah zamanında olmamıştır. Tam 12 gün 12 gece dağlara kaçan kâfirlerin kelle ve paçaları ve zincirli esirleri Süleyman Han'ın otağı önüne gelip kelleler yuvarlanıp gelen esirleri tamamen getiren gazilere bağışlayıp nicesinin başına çığalar, turna telleri, değerli hilatler, timar ve zeametler bağışladılar. Bu şekilde 948 tarihinin Rebiülâhirinin 29. günü Budin Kalesi'ni dinsiz yedi kral elinden kurtarıp yıkılan yerlerini tamir etmeye başla-

yıp tüm İslâm ordusunu Budin'e üşürüp öyle imar etti ki hâlâ İskender Seddi gibi sağlam ve dayanıklı bir hisardır.

Ungurus tahtı Kızılelması Budin Kalesi'ne beylerbeyi atanmasını bildirir, 8 Cemâzilevvel 948

Süleyman Han Budin'i dördüncü kerede bu vartadan kurtarıp feth etti, ikide birde Budin yardımına yetişmede. Müslüman gazilere *[77b]* büyük sıkıntı, baş ağrısı olmasın diye Budin Kalesi'ni bilge bir vezire vermeyi isteyince danışıp görüştü. Danışmadan sonra ölen Yanoş Kral'ın cesedini Kızılsaray Kilisesi'nden çıkardı ve 932 tarihinde Budin'i birinci defa feth ettiğinde Lagoş Kral'ın hazinesinde bulunan vasiyetnâmesinde yazdığı üzere Süleyman Han bu Yanoş Kral'ın cesedini Ustolni-Belgrad'a gönderip babası Lagoş Kral yanında gömdürdü.

Sonra Budin divanında Lagoş Kral'ın anasını, avradı olan İzarila Ason adlı kadınını ve Yanoş oğlu Zidmon Yanoş adlı üç yaşındaki oğlunu Divan-ı hümâyûna getirtip kralın karısı olan İzarila adlı kadına buyurdular ki,

"Senin kralın Yanoş benim çerâğım ve manevi oğlum idi. Bu küçük oğlu Zidmon Yanoş da benim çerağımın oğlu olmak ile bu da benim oğlum olsun. Bu oğlana Erdel vilâyeti banlığını bağışladım. Sen onun anasısın, yine Erdel kralının kızısın. Baban hâlâ Erdel'de kocayıp kötürüm olup Erdel vilâyetini çekip çevirmeye gücü yetmez oldu. Sen oğlunun vekili olup vilâyete nazırlar nazırı olup her sene Erdel diyarı haracını gönderesin ve kocanın anası olan kaynananı bile alıp Erdel'e gidesin" diye İzarila Ason adlı kadına nice öğüt ve vasiyetler etti. Oğlu olan küçük Zidmon Yanoş oğlana bir zerdûz kuka sorguç, bir murassa iskemle, bir murassa topuz ve bir süslü çadır ihsan edip İzarila Ason kraliçenin başına bir Kiyanî murassa taç giydirdi. Kaynanasına da zer-ender-zer hil'atleri giydirip, "Yürü Allah işini kolay ede" dedi. Bunun üzerine tedbirli akıllı avrat,

"Padişahım, çerağın olan oğlum daha küçüktür, Erdel vilâyetine yalnız gitmek olmaz. Padişahımın devletinde oğlum sencileyin şanı yüce bir padişahın çerağı ola, Budin Kızılelması kralı oğlu ola ve şimdi devletinde Erdel kralı ola, bize 40-50.000 asker ver. Erdel diyarına oğlumu bir gösteriş, azamet ve ihtişam ile götürsünler ki öyle bir kral Erdel diyarına girmiş, gel-

miş ve mutasarrıf olmamış ola" dedi. Süleyman Han bu tedbirli, akıllı avrattan bu güzel görüşlü sözleri işitince tüm Rumeli Eyaleti askeriyle Kasım Paşa'yı Erdel diyarına kral götürmeye memur etti. Padişah bu tedbirli avrada "binlerce âferin" deyip bir zerdûz hil'at da giydirip "Âferin sad âferina Kraliçe Bânû" diye nam verdiler.

Hırvat, Sırp, Latin ve Boşnak dillerinde "kraliçe" demek kral kızı ve kral karısı demektir.

Daha sonra bu kraliçe, padişahın elini öpmekle şereflenip üç yaşındaki oğluyla Budin'den büyük bir alay ile Erdel vilâyetine gitti. Hamd olsun Budin Kalesi pis kâfirlerden temizlenip henüz Süleyman Han Ungurus Kızılelması sahibi oldu.

Kalenin bütün burçları ve kuleleri üzerine âlimler, imam, hatip ve müezzinler çıkıp nice bin yerde ezan-ı Muhammedîler okundu. Müslüman gaziler 7 nöbet gülbâng-ı Muhammedî çekip 7 yaylım toplar ve 7 yaylım tüfengler atılıp yer ve gök tir tir titredi. 7 gün 7 gece fetih şenlikleri ferman olunup tüm kiliselerin içlerinde olan pis leşleri çıkarıp bağlar içinde bir malum çukura gömdüler.

Bütün putları, çan, erganun ve trompete adlı Deccal sazların ve bütün haç, çelipa ve ağaç putları parça parça edip çirkinliklerden tüm kiliseleri temizleyip yamuk mihraplarını Mekke-i Mükerreme'ye doğrulttular ki Bakara suresinde *"(Namazda) yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir"* (*Kur'ân*, Bakara 144, 149, 150) âyeti üzere mihrap ve minberler olup ilk hutbeyi Hunkâr imamı olan Ebussuud Efendi öğrencisi Nurullah Efendi okuyup imamlığı teberrüken o sırada kadıasker olan Ebussuud Efendi etti. Hunkâr Camii ki hâlâ ona Fethiye Camii derler, orada imamlık eder.

Ama babamızın anlattığına göre İslâm ordusu bu ilk cumada o kadar kalabalık imiş ki Budin Kalesi dopdolu olduğundan başka bir saat yer dağlarda ve bağlarda tâ Gül Baba Tepesi'ne kadar kalabalık cemaat ile her yer dolu imiş.

Allah'ın hikmeti bu cuma namazında Gül Baba buyururlar ki:

"Bütün cemaat hazır iken dağılmasınlar. Fırsat ganimettir, emanetimizi teslim edelim. Beni ılıca suyuyla yıkasınlar ve Sü-

leymanım beni Budin'e defn etsinler, İstanbul'a sıhhatle gitsinler ve bütün oğullarını öpsünler" diye vasiyet edip o cuma cemaati arasında bir kere "Yâ cemâlallah" deyip ruh teslim edince hemen Süleyman Han gelip cenazesine hazır olup o an kefenleyip ıskat namazıyla yıkayıp bizzat namazını Ebussuud Efendi kılar. İlk fetihte Budin'in pâk toprağına *[78a]* Budin'de defnolunan ve iki kere yüz bin kalabalık cemaat ile cenazesi namazı kılınan Bektaşî fukaralarından Gül Baba hazretleridir ki Fatih Sultan Mehmed, II. Bayezid, I. Selim ve Süleyman Han ile tüm savaşlarda mevcut olan Gül Baba-yı Âl-i Abâ'dır, *Allah sırrını aziz etsin.*

O cuma günü Süleyman Han kendiliklerinden,

Budin hâkimi vezirin atanması

Hemen o mübarek günde, daha önce Dârü'l-hilâfe, yani cennet yurdu Bağdad veziri olan Süleyman Paşa'yı huzuruna çağırıp başına bir sorguc-ı şahî sokup sırtına üç kat hil'at-i fâhireler giydirip eline divit ve kalem ile tuğra-yı garrâ verip,

"Üç adet tuğ ile serdar-ı mükerremim ve müşir-i mufahhamımsın. Tâ İstanbuluma kadar tüm Rumeli diyarı mansıpları senin arzınla olup tüm beylerbeyiler ve bütün sancakbeyleri senin emrinde ola. Hatta benim İstanbul'umda Yedikule dizdarlığı boşaldığında senin arzınla verile. *Allah saklasın* üzerine bir düşman gelip mahsur olduğunda alelacele bana bir ulak gönder. Ben de emrine ferman-ber olup hizmetine gelem.

"Evlâtlarıma ve cümle vezirlerime bu vasiyetnâmem öğüt olsun. Bu öğüt, nasihat ve kanunumu bozanların Firavun, Kârûn ve Yezid'in lâneti üzerlerine olsun. Zira bu Budin Kızılelması'na çok emeğim geçip Budin uğuruna 600.000 ümmet-i Muhammed şehit olup bu pâk toprak şehitler yuvası olmuştur. Budin İslâm seddi meliklerin hasreti Ungurus tahtı Kızılelma'dır.

"Bu kaleyi Allah'a emanet ettim. Ve Süleyman Paşa hakir Süleyman'a seni Budin'e nazırlar nazırı vekil ettim. Basiret üzere olup reayayı sevip herkes ile iyi geçinip tüm gazilere nimet ve ihsanın bol olsun. Budin Kalesi'nde oturanlar çok yaşayıp zengin olsun" diye Süleyman Han tam bir saat hayır dua ve nasihatler edip yarlığı ve tuğra-yı garrâyı Süleyman Paşa'nın eline verip,

"Vezaret ve mütevelliliğin mübarek olup tüm Budin vezirleri ve bütün İslâm ordusu Cenâb-ı Allah'ın korumasında ola. Gül Baba Budin gözcüsü olup himmetleri hazır ve nazır ola, bu niyete *el-Fâtiha*" deyip Fâtiha okunup ardından Hayreddin Efendi adlı bir fazıl, âlim ve himmetli bir zatı 500 akçe ile molla eder.

Ve sekbanbaşıyı 6.000 yeniçeriye ağa eder.

Ve 51 cemaatten odabaşıyı Budin'e dizdar eder.

Ve toplam 48 adet kale ağaları edip 12.000 kale mustahfızları ve 12.000 timar ve zeamet erbabı neferleri edip Budin Kalesi'nin gereği gibi her eksiğini, gediğini, cebehanesi ve diğer mühimmat, levazımat, zahire ve ihtiyaçlarını görüp tam ve mükemmel olmak üzere 1.060 adet top koydu. 300 adedi beden dişlerinde, burçlarda ve tabyalar üzerinde olup diğerlerini hazineye korlar. Hâlâ tophanede sayısız toplar yatar.

Sözün özü, Süleyman Han bu Budin Kalesi'ni tüm mühimmatıyla tamam edip ardından 948 tarihinin Şaban ayının 8. günü Budin Kalesi'ni ve bütün gazilerini Allah'a ısmarlayıp Saltanat merkezlerine doğru yola çıkarken Budin Kalesi'nden "Var safâ ile" diye bir fitilden bin pare toplar atıp elveda işareti ederler, *vesselâm.*

İmdi benim azizim, ben hakir ü fakir bu Budin hakkında bu kadar sözü uzatıp 4 kere kuşatmasıyla yazdığımızın hepsi aziz babamızdan duyduklarımızdır. Bunları kısaltarak yazdık. Zira elbette başka tarihlerde tüm savaşları, çatışmaları, vuruşmaları, kuşatmaları ve fetihleri yazmışlardır. Ancak bu kusurlu hakir babamızı ve Budin Fatihi Süleyman Han'ı hayır ile yâd eylemek için Budin fetihlerini bu yüzden yazdık.

Süleyman Han *Allah'ın bağışlaması ve rahmeti ona olsun* ruhu için ve bu savaşlarda bulunan babamız Dergâh-ı âlî Kuyumcubaşısı, yani Derviş Mehmed Zıllî *ibn Kara Ahmed ibn Kara Mustafa ibn Yavuz Er ibn Ece Yakub ibn Germiyânzâde Yakub, tâ Türk-i Türkân Hoca Ahmed Yesevî ibn Muhammed Hanefî ve İmâm Zeynelâbidin ve ibn İmam Hüseyin ve ibn İmam Ali ve Fâtımatü'z-Zehrâ ve bizzat büyük atamız Hazret-i Risâlet-penâh* ruhu için Allah rızası için *salavât* ile *el-Fâtiha.*

Gerçi *merhum* babamızın anlattığı üzere bu Budin Kalesi gazalarını yazıp vakit kaybedildi, ama yine sadede gelip bu hakir

de Budin Kalesi'ni gördüğümüz gibi nice çeşit özelliklerini yazalım, *Allah yardımcımız olsun.*

İşbu 1073 tarihinde Budin Kalesi'nin hâkimleri, kalesinin şekli, camileri ve han, medrese, mektep, tekke, hamam, imaret ve çarşı pazarı, çeşmesi, suyu ve havası ve diğer imaretlerini bildirir

Budin hâkimlerini bildirir: Bunlardan en üstünü tuğra çekmeye yetkili üç tuğlu vezir hâkimi İsmail Paşa'dır ki Süleyman Han kanunu *[78b]* üzere Budin vezirinin hâss-ı hümâyûnu sekiz kere yüz bin ve seksen bin (880.000) akçedir. Cebelüleriyle toplam 4.000 asker beslemek kanundur. Adalet üzere senelik cevz-i ma'dudu 200 kese mal olur, ama cürmü cinayeti, bâd-ı havası ve pişkeşleriyle toplam 300 kese olur. Adalet yeridir, zira Kızılsaray duvarında iri yazı ile Süleyman Han eliyle bu beyti yazmışlar. Müfred:

Gaziler meskenidir bunda beğim gayr olmaz,
Bunda zulm eyleyenin âkıbeti hayr olmaz.

diye yazmışlar, altında bu hadisi yazmışlar.

Hadis: *"Bir saatlik adalet, yetmiş senelik ibâdetten hayırlıdır"* kelâmını yazmışlar. Gerçekten de Budin adalet yeridir.

Mal defterdarı hâssı 105.520 akçedir. Zeamet kethüdası hâssı 103.240 akçedir. Timar defterdarı kethüdası hâssı 12.899 akçedir. Defter emini, defter kethüdası, çavuşlar emini, çavuşlar kethüdası, çavuşlar kâtibi, gedikli defter kesedarı, tarihçi efendi, mahlul kâtibi, ruznâmeci, muhasebeci, kaleler tezkirecisi, nişancı, mukataacı, şehir emini, haraç emini, gümrük emini, müfettiş efendi, şehir kethüdası ve kaleler yoklaması ağası (---) (---) (---) bu yazılan ağaların hepsi Budin divanında mevcutlardır, ama hâsları yoktur. Ancak avaid ve fevaidleri vardırVe Budin Eyaleti'nde olan zeamet erbabı 278 ve timar erbabı 2.391'dir. Alaybeyi, çeribaşı, yüzbaşısı ve asker sürücüleri, 40 ağalıkları vardır. Bu yazılan timar ve zeamet sahiplerinin Süleyman Han kanunu üzere 3.000 akçede bir cebelüleriyle toplam 12.000 seçkin pâk silâhlı, mükemmel ve süslü askerdir. Böyle bir heybetli, dayanıklı, yiğit Allah askerine bir eyalet malik değildir. (---) (---).

Budin Eyaleti'nde olan sancakları bildirir

Evvelâ Budin Sancağı, paşanın kendi tahtı sancağıdır. Si-

rem Sancağı, Semendire Sancağı, Mohaç Sancağı, Segsar Sancağı, Şimatorna Sancağı, Ustolni-Belgrad Sancağı, Üstürgon Sancağı, Novigrad Sancağı hâlâ Macar kâfirindedir, ama köyleri ve askerleri Osmanoğlu elindedir. Bu anılan sancaklardan da 12.000 silâhlı Müslüman askeri her an hazır olup ha denildiği zaman Budin yardımına yetişirler. Defalarla bu Müslüman gaziler yedi kralları bozguna uğratıp kırmışlardır.

Budin sınırında olan eyaletleri bildirir

Evvelâ bu yazılan 10 adet sancaklardan başka Eğre Eyaleti'nde, Varat Eyaleti'nde, Tımışvar Eyaleti'nde, Bosna Eyaleti'nde ve Kanije Eyaleti'nde de 26.000 *"Benim, diğeri değil!"* diyen serkaplan, cesur, atılgan yiğitler olup hepsi Budin Kalesi muhafazasına gelip Kile Sahrası'nda 8 ay muhafaza etmek Süleyman Han kanunudur. Ve,

Budin çevresinde olan kalelerin İslâm askerlerini bildirir

Meselâ büyük Tuna Nehri yalılarında olan Hamza Bey Kalesi, Erçin, Cankurtaran, Penteli, Fötvar, Pahşa, Tovna, Yeni Palanka, Segsar, Bat Ösek, Seçoy, Mihaç, Birnivar, Darda, Ösek, Val, Vulkovar, Sotin, Tovarnik ve Zemon adlı kalelerin toplam 12.000 askerleri daha olup hepsi gemileriyle Budin Kalesi yardımına gelmeye memurlardır. Başka ve Laçka vilâyetlerinden de 10.000 asker Budin yardımına gelmeye memurlardır.

Bu yukarıda yazılan Eğre, Kanije, Bosna ve Tımışvar eyaletleri ve sancak beylikleri boşalsa Budin vezirleri tuğra çekip bu sancak ve eyaletleri erbabına verir.

Kısacası Ungurus tahtı olup veziri sorguc-ı şahî taşımak ile tâ İstanbul Kalesi'nin Yedikulesi dizdarlığına kadar hükmü geçerlidir.

Resûl-i mübin şeraiti hâkimlerini bildirir

Süleyman Han kanunu üzere 500 akçe mevleviyettir. Âsitane tarafından zerdûz keçeli kapucu muhzırbaşısı, çavuş ocağından kethüdası, yeniçeri ocağından çukadarı, pazara gideni, yüz adet tabileri, bâb naibi, muhtesib naibi, şehir içinde 2 adet naibi ve 7 adet hariç naibleri vardır.

Ve molla hazretleri 4 kere Budin divanına örf-i izâfetiyle çıkıp şer'ile davaları halleder. Şâfiî, Hanbelî ve Malikî mezhebi naibleri yoktur, zira bu üç mezhepten adamlar bu diyarda yok-

tur, hepsi Numan ibn Sâbit İmam-ı Azam mezhebindendirler. Ve mollaya her sene hak adaleti üzere bir hüccete 24 akçe almak şartıyla 10.000 guruş piş-tahta mahsulü hasıl olur.

Ve kazası sancağında toplam 21 kaza yerdir. Ve 1.060 adet köydür. Ve Budin Eyaleti'nde 316 adet kale ve palankalardır. Ve hepsi hepsi 10 sancak yer, eyaletinde 3.900 adet bakımlı, şenlikli ve süslü köylerdir. *[79a]* Ama tüm eyaleti çevresinde dârülharp olan komşularında iki kılıç altında, yani hem kâfire ve hem Budinliye haraç ve örfî vergi verir 7.000 adet mamur kefere köyleri vardır. Onlarda mümin ve muvahhit, cami ü mescit gibi imaretler yoktur, ancak Budin gazilerinden bu köylere varıp gelir çoktur. Bu köyler hesabı üzere Süleyman Han yazımında Budin Eyaleti 23.000 pare köydür. Ve tüm eyaletinde altı kere yüz bin ve elli üç bin (653.000) reaya haraç kaydolunmuştur.

Budin Eyaleti'nin genişliğini bildirir

Doğu tarafta Peşte'den Yanık Kalesi'ne kadar Budin sınırıdır ki doğudan batıya uzunluğu tam 47 konaktır ki Yanık Kalesi Alman'ın sınırı başlangıcıdır. Güneş tarafta 20 konak tâ Sava Nehri'ne ve Buna Nehri'ne kadar Bosna Eyaleti'yle sınırdaştır. Ve güney batı tarafında 4 konak yer Kanije Kalesi yakınında Morava Nehri kenarında Zirinoğlu kâfiriyle hem-sınırdır. Batı tarafa bizim Polata ve Çavga kalelerimiz yakınında Raba Nehri Süleyman Han sınırı lâneti olup Nemse vilâyetiyle hem-civardır. Kuzey tarafta 2 konak yer bizim Üstürgon Kalemiz Tuna kenarında olup karşı tarafında Orta Macar ile sınırdır. Ve poyraz yönü Tuna aşırı 3 konakta Eğre Eyaleti ile hem-huduttur. Ve doğu tarafta 3 konak Tise Nehri kenarında Segedin Kalesi dibinde Tımışvar Eyaleti ile toprak toprağadır.

Çepçevre Budin Eyaleti'nin anlatılması

Bu yazılan eyaletler kenarıyla bu Budin Eyaleti tam 5 aylık yoldur. Ve tamamı iki kere yüz bin (200.000) kuldur, ama yüz bini Budin'e memurdur. Yüz bini eyaletleri kalelerinin müstahfızlarıdır. Bu büyüklükte olan eyalet içinde toplam altı kere yüz bin (600.000) adet reaya ve berâyâların haraçları tamamen Budin aklâmıdır.

Bu kadar geniş eyaletten Osmanoğlu hazinesine bir kara mangır ve bir tane dank, tank ve kızıl bakır sikke gelmediğin-

den başka Bosna Eyaleti'nde Sirebreniçse'nin gümüş madeni var ve İzvornik tuzlaları, Çaçka ve Rodnik haraçları ve bütün köy ve kasaba hâsları tamamen Budin kulu aklâmıdır. Hatta Rumeli Eyaleti'nde bile nice mukataa haslar tamamen Budin mukataacısı defterinde yazılıdır ki icmâl defteri bu hakir tarafından görülmüş olup "Beher sene Budin kullarının mevacibleri dörder bin altmış kese ulûfeleri eder. İki bin kese de eyalet ağaları, cizyedarlar, valiler, birovlar, mübaşirler ve kadılar tahsil eder" diye yazılmıştır, zira büyük mamur eyalettir ve İslâm ordusu çoktur. Beri taraftan, yine konuya gelelim.

500 akçe molladan sonra bir şer'i hâkimi de müftüsüdür.

Bir hâkimi dahi Resulullah'ın pâk soylarından nakibüleşraf hazretleridir.

Ve bir hâkimi müfettiş efendidir.

Ve bir hâkimi bâb naibi ve bir hâkimi muhtesib naibidir.

Ve örfî hâkimi kapukulu yeniçeri ağasıdır ki 6 oda çorbacılarıyla kapukulu odaları vardır.

Ve bir hâkimi de kapukullarından yeniçeri dizdar ağadır.

Bir hâkimi de sipah kethüdayeridir.

Bir hâkimi 3 oda kapukulu topçular ağasıdır.

Bir hâkimi kapukulu cebeciler ağasıdır.

Bir hâkimi Budin'in yerli yeniçeri ağasıdır ki Süleyman Han kanunu üzere sekbanbaşılar ile kalma kapukulları idi.

Daha sonra yerli kulu olmak ferman olunup hâlâ 12.000 kul olmak üzere Süleyman Han defterinde yazılı olup tamamı 60 adet kuka zerdûz süpürge giyip divan kovar muhteşem çorbacıları vardır.

Bütün yeniçerileri çeşit çeşit çuka dolamalı ve zerdûz üsküflü yeniçeriler haftada 4 kere alay ile divan kovarlar. İstanbul'da yeniçeri odaları gibi anayol üzerinde Çin kâşîsi gibi ay yüzüne benzer nakışlı odaları var. İslâm mehabeti için dosta düşmana karşı süslenmiş altın toplu, şahnişin ve pencereli kat kat odaları var.

Bir hâkimi dahi kapukulu yeniçeri çorbacılarından paşanın yanında her cuma yürür ve her divan mevcut durur muhzır ağadır.

Ve bir hâkim yeniçeri çorbacısından asesbaşıdır.

Ve bir hâkim yerli kulu subaşısıdır.

Bir hâkimi çavuşlar ağasıdır ki 300 adet allı, başları mücevvezeli ve başları telli divan çavuşları var.

Bir hâkimi de yerli divan kapucu ağası var, 100 adet kapucudardır ki her an vezir hizmetinde mevcutlardır ki nice yerlere acele hizmetlere giderler.

Bir hâkimi sağkol ağası, bir hâkimi solkol ağası, bir hâkimi yerli gönüllü ağası, bir hâkimi hisar azebi ağası, bir hâkimi martolosan ağası, bir hâkimi yerli topçular ağası, bir hâkimi yerli cebeciler ağası, bir hâkimi kumbaracıbaşı, bir hâkimi barutçubaşı, bir hâkimi meremmatçıbaşı, bir hâkimi mimarbaşı, bir hâkimi top dökücübaşı, bir hâkimi kale mehter *[79b]* başısı, bir hâkimi lağım kazıcıbaşı ve bir hâkimi de (---) (---) (---) (---)

Kısacası bu yazılan 48 adet askerî ağalarının her birinin neferlerini tek tek yazsak sözü uzatmış oluruz.

Bu 48 ağanın yönetimleri altında Süleyman Han kanunu üzere 12.000 adet gaziler mevcuttur. Tüm ağalar sancak ve bayrak sahipleridir, ama sağ ve sol, azebistan ve gönüllüyan askerleri sancak ve bayraktan başka kanun üzere beylerbeyi paşasıyla ikişer adet tuğ çekerler. Budin Eyaleti'nde bir sancakbeyi vefat etse bu 4 ağanın en yeteneklisine boş sancak verilir.

Bir hâkim de Tuna kaptanıdır ki başka sancak, bayrak ve tuğ sahibidir. Bu da sancakbeyi olur. 50 adet firkatelere 2.000 adet kaptan kullarını gemilere doldurur, Tuna üzerinde tâ Beç'e Prag'a kadar cennet Belgrad'a kadar yönetimi geçerli olup haydut kâfirlerinin gemilerini alıp kâfirlerini kırıp Tuna yüzünü güvenli hale getirir iyi kaptanlıktır.

Bir hâkimi muhtesib ağadır ki tüm sanayi ehline zâbıttır.

Ve bir hâkimi bâcdardır ki tüm gelen geçenlerin mallarında köprü üzerinde ve kale kapılarında bâc u pazar alır.

Bir hâkimi çetebaşıdır ki kâfirler bir tarafta ayaklansa bu çetebaşının 300 adet yiğitlerinden kâfiristana beş on kişi seğirtip kâfirden baş ve dil getirip kâfirleri söyletip haber alıp ona göre hazırlık görürler. Tüm çaşıtlar, bütün yarar kılavuzlar ve tüm Amr-ı Ayyâr gibi yarar ve namlı yiğitler bu çetebaşının bayrağı altındadır ki her biri ateş parçası cambaz ve korkusuz yiğitlerdir.

Bir hâkimi kalafatçıbaşıdır ki kaptan beye dair nice yüz parça gemileri ve Tuna Nehri üzerindeki köprü tombaz gemilerini kalafat ederler, 300 adet neferlerdir.

Ve bir zabiti cerâhorbaşıdır ki kalenin bakım onarımına 12.000 reaya memurdur. Onları işletip Budin Kalesi'ni beyaz inci gibi imar ettirir.

Kısacası, Koca Süleyman Han bu Budin Kalesi'ni bir eksiksiz öyle mamur ve bakımlı etmiştir ki Osmanoğlu elinde böyle bir sağlam set yoktur.

Ungurus Kızılelması Budin Kalesi'nin zemini ve şeklini bildirir

Evvelâ bu Budin Kalesi büyük Tuna Nehri'nin batı tarafı kenarında bir yüksek tepede, yalçın kayalı sarp sert taş üzerinde doğudan batıya uzunlamasına kurulmuştur. Hazret-i Peygamber'in doğumundan 882 sene evvel Büyük İskender'in doğumunda Nemçe krallarından 610 yıl yaşamış olan Koca Grondi Mikloş Kral yapısıdır. Sağlam hisar, dayanıklı set, bir büyük hisar, bir eski sur, süslü şehir, bir ortak taht merkezi, yüksek yapı, şeddadi taş yapı, dayanıklı ve şanı yüce kaledir ki sanki Acem'de Kahkaha Kalesi, Van Kalesi veya Büyük İskender Seddi'dir.

Bu kaleye Gül Baba bayırından bakılsa, badem şeklinde görünür; ama Gerz İlyas Baba Dağı'ndan bakılsa, sanki Osmanoğlu'nun baştarda kadırgası gibi görünür. Meselâ Kızılsaray tarafı kadırganın yüksek kıçıdır ve kalenin ortasında olan çarşının iki tarafındaki dükkânlar kadırganın sağında ve solundaki mankalarıdır. Ortasındaki ulu yolu kadırganın orta güvertesidir. Hunkâr Camii minaresi orta direk gibidir. Mustafa Paşa minaresi trinketa direğidir. Beç Kapısı tarafı kadırganın başında karinası gibidir. Ve Ulama Paşa Kulesi burnuna doğru kadırganın kayalığı gibidir.

Kısacası bu Budin Kalesi asla farkı yok *tıpatıp* hemen padişahın baştarda kadırgası gibidir, şeksiz ve şüphesiz.

Büyüklüğü fırdolayı 10.000 adımdır. Kızılsaray'dan tâ Ovakapısı'na dek iki kat kalın, sağlam ve yüksek şeddadi duvardır. Geri kalanı yalın kattır, ama öyle rıhtım ve Şeddad-ı Âdî yapı duvardır ki üzerinde iki araba yan yana gidip atlar ile cirit oyna-

mak mümkündür. Zira bu hakirin ayaklarıyla tam 50 ayak enli bir şeddadi yapı güzel bir kaledir.

Ama bu kalenin batı tarafı uçurum bayırlı zemin olduğundan hendeği yoktur, olmak da mümkün değildir ve lâzım da değildir. Zira o tarafı tamamen kesme yalçın kayalar üzerindedir, ama Beç Kapısı'ndan taşra kalenin tam 1.000 adım yeri derin, sarp ve enli kesme kaya hendeği var.

Bu Orta Kale'nin fırdolayı 1.000 adım duvarında toplam 90 adet sarp, sağlam ve sanatlı kuleler vardır ki her birinin birer ayrı isimleri ve başka nöbetçileri var.

Yine bu Orta Kale'de anılan kuleler aralarında gerekli olan yerlerde 17 adet büyük tabyaları var ki her birine biner adam sığar Atmeydanı kadar meydana çıkmış meydanlı tabyalardır ki her biri birer Mardin Seddi'dir.

Her biri birer çeşit hendese ilmi ile geçmişin yapı ustaları bunların *[80a]* sert taşlarına öyle Ferhat külünkleri vurup öyle parlak ve cilâlı duvarlar inşa etmişler ki zamanımız ustaları ona denk bir külünk vurmaya kadir değillerdir.

Her kule ve tabyanın güzelliği, zarifliği ve yapısının temizliğinde benzerleri olmadığından başka sonrasını düşünen becerikli usta bu kale bir daha kuşatılırsa kale döven top gülleleri tesir edip duvarlara zarar vermesin için tüm tabya duvarları kaplumbağa arkası gibi içeri eğri yapmıştır. Eğer top gülleleri gelse kayıp sekip gider, asla duvara tesir etmez.

Bu anılan tabyaların her birini Osmanoğlu vezirleri birer eserimiz olup kale sağlam olsun için bir hayrat etmişler, ama Ali Paşa Tabyası biri biri içinde iki kat İskender Seddi'dir.

Karakaş Paşa Tabyası, Ulama Paşa Tabyası, Balı Paşa Tabyası, Süleyman Paşa Tabyası, Sarı Kenan Paşa Tabyası, Siyavuş Paşa Tabyası ve Kara Murad Paşa Tabyası, bunların her biri birer değişik tarz üzere yapılmış Kahkaha burcu gibi birer çeşit sağlam tabyalardır. Her birinde onar, on beşer adet yedi başlı ejder gibi kırmızı çuka çullu *çultutmaz, kundak tutmaz, balyemez, aman vermez, Deli Balı* adlı balyemez topları var.

Her cuma gününde bu tabyalar üzerinde filandıra, sancak ve bayraklar dikilip her birinin nöbetçileri dua ve senalar edip gülbâng-ı Muhammedî çekilir. Her tabyaların yeraltında olan

temelleri kayalar üzerinde olup tüm temellerin altı boştur. Hatta "Kuşatmada lağım gelmesin" diye bu kalenin fırdolayı temelleri baştan başa sokak sokak boştur ve nice sokaklarda saçma toplar vardır.

Bu Orta Kale bütün tabya ve burçlarıyla sanki inci gibi beyaz ve cilâlı yüksek bir kaledir.

Budin Orta Hisarı kapıları

Tamamı 7 adet demir, sağlam ve dayanıklı kapılardır. Evvelâ lodos tarafında Ova Kapısı, üç kat paçarız, sarp ve eğri büğrü yollu demir kapılardır. Her kapının iki yanlarında büyük balyemez, kâfire aman vermez ve dur otur bilmez topları var ve bu kapılar arasında tamamen cebehaneler, silâhlar, gözcü ve bekçilerle dolu olup hazırdırlar. Hatta gece gündüz bütün bekçilerin ellerinde tüfengler hazırdır ve fitilleri yanıp bir sese bakarlar.

Bu Ova Kapısı'nın taşrasında tamam olmamış sahra gibi bir ibretlik tabyaya Gürcü Kenan Paşa başlayıp üç adam boyu yerden yükselmiş, ama tamamlanmamış. Eğer bu tamamlansa Budin Kalesi henüz taze can bulup zeminin kilidi olurdu. Zira bu tarafa karşılık bağlar içinde Muhanad Bayırı hayli eğimlidir. Eğer bu büyük burç tamam olsa kalenin yarısında olan burcunun yarısını koruturdu. Fırdolayı 200 adım sağlam tabya temelidir.

Yine bu Orta Hisar'ın bir kapısı da batı tarafında Gül Baba tarafına Beç Kapısı'dır ki 4 kat demir kapılardır. Bu kapıların araları tamamen toloz kemerlerdir, asla gök görünmez, Temmuz'da serin yerlerdir. Ve kapının araları ellişer germe levent adımıdır, tiryaki adımı değildir, adam adımıdır.

Bu kapıların arasında duvar yüzü binlerce çeşit silâhlarla donatılmıştır. Bütün kale neferleri devamlı pür-silâh hazır durur, bir gezinti ve dinlenme yeridir.

Her kapı üzerinde olan kemerlerde türlü türlü hile ve şeytanlıklarla yapılmış kalın demir kafeslerin aşağıları harbe ve şişler ile hazır zincirler ile asılmış demir kafeslerdir ki yürüyüş sırasında düşman üzerine bırakıp tüm kâfirler şişlere saplanıp yolları kapanır.

Savaşla ilgili türlü türlü silâh ve âletlerden demir katlavîler, geyimler, zırh, zereh-külâh tuğulka, ser-penah, şiş, mızrak, har-

be, teber, balta, zemberek ve tüfeng cinsi şeyler mevcuttur, zira üçüncü kuşatmada kâfirler bu kapıdan yürüyüş edip kaleyi ele geçirecekleri sırada,

Hoş hikâye: Tüm Yahudiler ellerine birer şikembin (?) zehiri ve sıçanotu alıp kâfir kaleye girerse yılan ve fare zehiri yalamaya hazır olup "Pençe-i gurab elimizde iken yalayalum ölelüm mü? Yohsa kurtulalum mu?" diye Yahudi lehçesiyle bu sözleri söylerler imiş. Hâlâ Budin Yahudilerine ve diğer Yahudilere "Yalayalum mu?" diye darb-ı mesel olup nice kimseler Yahudilere üleşirler. Yahudiler de "Düşmanlarumuz yalasun da gebersin" derler.

Allah'ın hikmeti bu anılan Beç Kapısı'nın iç yüzünde hâlâ durur kâfir zamanından kalmış, içine adam sığar bir sıkılı top var. Yere gelesi kâfirler bu Beç Kapısı'ndan içeri omuz omuza kat kat yürüyüş edip gelirken bir Yahudi karısı anılan topa ateş eder. Hemen bu kapılar arasında sıkışık olan ve taşrada duran kâfirlere bu ***[80b]*** toptan çıkan siyah barutun Nemrud ateşi, mavi dumanı, demir güllesi, büyük zincirleri, nal parçaları ve çakıl makıl taşları tamamen isabet edip bütün kâfirler canlarını cehennemde zebanilere teslim ederler. Bunun üzerine kâfirlerin gerisi işlemeyip diğer Müslüman gaziler kâfirlerin kalanlarına sataşıp kıra kıra kaleyi kâfirlerden kurtarırlar.

Kâfirlerin kendileri "Bu Beç Kapısı'nda Yahudi karısının attığı top sadmesinden 15.000 seçkin Hıristiyanlarımız İsa'ya can verdiler" diye naklederler.

Bu hâl üzere Budin Kalesi bir Yahudi karısı sebebiyle kâfirlerden kurtulur. Hâlâ o yüzden Budin Yahudileri tüm örfî vergilerden muaftırlar ve kurtulmuşlardır. Hâlâ Beç Kapısı'nın iç yüzünde kat kat saray gibi kârgir yapı evlerde tüm Budin Yahudileri otururlar, ama Macar, Nemse ve Çek kâfirlerinin ellerine bir Budin Yahudisi girse cızbız kebabı ederler.

Ve adı geçen karı topu hâlâ Beç Kalesi'nin iç yüzünde araba üzerinde kükremiş yedi başlı ejder gibi Beç Kapısı'nın yoluna doğru bakıp sıkılı durur. Her kim sokaklarda bir demir parçası veya bir yuvarlakça taş bulsa sevabına bu karı topu içine atar. Ve hâlâ bu top yanında 4 adet balyemez toplar daha vardır. Her biri birer kale değer.

Bu Beç Kapısı aşağı varoşa işler anayol olduğundan bütün gelen geçenler seyretsinler diye Bağdad Fâtihi Sultan Murad 6 adet zincir kökü kalkanları bir yere yapıştırıp bir Dahhak mızrağı ile öyle darp eder ki bir yanından 6 adet kalkanın iki karış kadar geçip mızrağın yalmanı belli olup hâlâ o kalkan hıştıyla bu Beç Kapısı'nın iç yüzündeki kemerlerde demir zincirler ile asılıdır.

Gerçekten de çok güçlü sahip-kıran pehlivanlıktır. Hatta bu güzel darbı Cevrî Çelebi tarih demiştir:

Sıdk ile Cevrî dua edip dedi tarihini
Kuvvet-i bâzû-yı sultanı ede Mevlâ füzûn
Sene 1041.

Ve bu mazrup kalkanların yanında Gazi Gerz İlyas Baba'nın bir sapan demirini mızrak ile deldiği pulluk demiri, yüz okka gelir gürzü ve on altı haneli sahip-kıranlar salığı var ki bu salığın her tanesi onar okka gelir bir tuhaf salıktır. Yine bu mahalde Tuna atının başı demir zincirler ile asılıdır, ama Tanrı'nın hikmeti acayip, garip ve heybetli çok iri baştır.

Bu Beç Kapısı arasında nice yüz seyirlikler var, ama yazımından âciz olup sözü uzatmak olur. Yine bu Orta Kale'nin Tuna'ya bakar kuzeyi tarafında, Kafesli Kapı, bir küçücük dar kapıcıktır. At ve araba girip çıkamaz. Bu kapıdan aşağı büyük varoş kalesine taş merdiven ile inilir, ama kaç basamak merdiven indiği hatırımda değildir, ama gayet sarp kapıdır. Buna Kafesli Kapı ve Uğrun Kapı da derler, yaya adamların yoludur.

Yine bu Orta Hisar'ın Saray Kapısı'dır ki tüm divan erbabı bu kapıdan girip Paşa Sarayı'na giderler. Saraya yakın olduğundan Saray Kapısı derler. Kuzey tarafa açılır iki kat sağlam ve dayanıklı demir kapılardır. Bu kalabalık kapıdan da aşağı varoşa inilir geniş kapıdır.

Yine bu Orta Hisar'da Tophane Kapısı, bu da kuzey tarafa açıktır. Bu kapıdan at zorlukla girer çıkar, ama araba ve at yüküyle girip çıkamaz. Zira bir tarafı 10 ayak taş merdivendir ki aşağı varoşa bundan da inilir. Tuna'ya bakar ve Peşte ile Keçkemet sahraları görünür, ileri gelenlerin mesire yeri bir kapıdır.

Bir kapı da Tophane Meydanı'na gider bir geniş kapıdır, ama ağaç kapıdır. Bu kapıdan Balı Paşa Meydanı'na ve Kızılelma Sarayı'na gider doğu tarafa bakar bir kapıdır.

Bu kapıya yakın sağ tarafta Hisarpiçe Kapısı, doğuya bakan anayol değil bir küçük kapıdır. Ve yukarıda yazılan 7 adet Orta Kale kapılarının içinde,

İleri gelen sarayları ve diğer haneler

Bu Orta Hisar'da tamamı 1.060 adet beşer ve altışar kat şeddadi yapı nice devletten devlete kalmış bukalemun nakışlı, ibret verici, Freng usulü yapılı güzel evler vardır ki her birinin övgüsünde dil kısadır. Nice kere kuşatmalarda ve nice kere büyük yangınlarda yıkılıp yine imar olmuş kârgir yapı evlerdir ki tamamı şindire tahta örtülüdür, ama Paşa Sarayı kırmızı kiremit örtülüdür.

Paşa Sarayı'nın özellikleri: Bu Orta Hisar'ın kuzeyinde kale duvarı üzerinde Tuna Nehri'ne, Peşte Ovası'na ve Keçkemet Vadisi'ne bakar pencereli ve şahnişinli bir daracık ufak tefek divanhaneli, *[81a]* 200 adet daracık odalı, bir dar avlulu ve bir hamamlı bahçe saraydır. Hatta Kara Murad Paşa bu saraya sığamayıp daha genişletip bakım yaptığında divanhanesinde bu tarih yazılmıştır:

Eyâ ey memleket-pîrâ beşâret ehl-i İslâm'a
Mübarek-bâd u ferruh-bâd hurrem hem-çünîn bâdâ
Hudâ dâd eyleyip munzam dedi Haddî ana tarih
Adâletle Murad Paşa sarayı eyledi ihyâ.

Sene 1065.

Gerçi bu sarayı Murad Paşa imar etmiştir, ama Budin'e göre bu saray dardır ve tüm odaları kale duvarı üzerine yüktür, ama havadar cihan-nümadır.

Sonra Paşa Kethüdası Sarayı (---) (---) (---) (---) (---)

Yeniçeri odaları, her biri birer mükellef saraylardır ki çarşı pazarın iki tarafına dizilmiş kat kat eski hanelerdir. Her bir sarayların altında birer kat zir-i zeminleri vardır. Kuşatma sırasında top darbelerinden yeraltına girerler.

..... (1,5 satır boş).....

Orta Kale'nin mahallelerinin isimleri: Evvelâ Paşa Mahallesi,

..... (1.5 satır boş).....

Bu mahalleler içinde olan evler Süleyman Han'ın ilk fethinde öyle bakımlı ve süslü olmuş ki tüm çarşı pazarı, bütün ha-

neleri, baştan başa şahnişin ve revzenleri billur, necef ve moran camlar ile süslü, tüm evlerin çatıları ve damları mavi has kurşun ile bezeli pirinçten sarı teneke ve kırmızı bakır tahta ve kalaylı tenekeler ile örtülü evler imiş.

Bu evlerin duvarları zer-ender-zer ibretlik bukalemun nakışlı evler imiş, ama hâlâ bu gibi garip nakışlar bazı hanelerin kapılarında ve duvarlarında nice yüz bin çeşit garip şekiller ve sanatlı resimler vardır.

Bu şehrin her köşe başında karşı karşıya 3-4 kat kalın pranka demir zincirler çekilirmiş, hâlâ yerleri bellidir. Her köşe başında evlerin birer kemerleri var. Kefere zamanı o kemerler içinde sokaklara bakar iri saçma topları hazır etmiş ki "Her hangi sokağa düşman yürüyüş ederse, bu zincirlerden atlı geçemeyip yayanları topların güllelerinden helâk olalar" diye yoluna hile ve şeytanlıklı, hazırlıklı kale etmiş. Hâlâ her köşede top delikleri açık seçik bellidir.

Hamd olsun bu tedbirle hazır olan kale Süleyman Han'ın eline kolaylıkla girip hisar içinde olan köşe topları ateş edip İslâm askeri kırılmadan İslâm eline girip hileleri kötü tedbir olup kâfirlerin her işleri işlemez oldu, zira *"Kul tedbir alır, Allah takdir eder."* Cenâb-ı Hakk'ın ezelî takdirinde bu kalenin İslâm eline girmesi mukadder imiş ki *elhamdülillah bu da Rabbimin bir fazlıdır.*

Ama tarihçilere göre Süleyman Han bu kaleyi 4. kerede fethedip Süleyman Paşa'yı vilâyet valisi edince bu şehri gönüllerinin istediği gibi haneleri, yapıları, seyirlikleri, krallara özgü Meram bağlarını, avlık ağaçlık, gülistan ve gölgelikleri gezince bu Budin şehrini sevip tâ Alman diyarlarını fethedinceye kadar asla İstanbul'a gitmeyip Budin'i Osmanoğlu tahtı edip sikke kestirip darphane kurmak isteyince hemen akıllı vezir bir gece Budin'in bu Orta Hisar'ına 70-80 yerden ateş edip harap eder. Süleyman Han "Emir Allah'ın" deyip Rum'a gider, ama yine bu şehir içinde eski eserlerden nice bin çeşit ibretlikler çoktur. Yüce Allah daha fazla imar ede.

Budin Tophanesi

Bu Orta Hisar'da anılan Paşa Sarayı'ndan çıkıp kıble tarafına 300 adım gidip Tophane Meydanı Kapısı'na varılır. Bir çeşit balvan meşe direklerinden ağaç kanatlı sağlam kapıdır. Bu sağ-

lam kapıdan içeri bir tertemiz büyük meydan çevresinde toplar dökecek işlikler, tophaneler, kumbarahane ve cebehaneler var. Damlar altında 50 adet balyemez toplar var ki her biri birer Rum haracı değer ve 50 adet şayka toplar var ki içlerine adam sığar toplardır. Bunlardan başka kolumburna, darbzen, havan, şahî, pranka, saçma ve kumbara toplarının hesabını Allah bilir.

Bu meydan çevresinde olan demir ve taş top güllelerinin, domuzayağı, makas, mekik, muşkat ve kazan kumbaraların nice bin çeşitleri dağlar gibi bu Tophane Meydanı'nda yığılıdır ki bu meydanı görmeyen ve bu tophaneye dikkatle bakmayan dünyada bir şey görmüş değildir. Hatta bu Tophane Meydanı önünde iç kale hendeği üzerinde iç kaleden bu meydana bakan top mazgallarında hazır toplar var ki her biri yedi başlı ejder gibi *[81b]* başlarını kaldırıp durur.

Bu topları ileriyi düşünen, güngörmüş, işbilir, cengâver, dilâver ve yiğitler bu meydana bakar şekilde onun için koymuşlar ki *Allah saklasın,* dış Orta Hisar'ı düşman alıp bu tophaneye ve bu iç kaleye gelirse bu Tophane Meydanı'na yönelik olan toplara ateş edip düşmanı dağıtıp karınca yiyeceği yaptırmak düşüncesiyle koymuşlar. Gerçekten de isabet etmişler.

Budin İç Kalesi'nin özelliği

Bu Tophane Meydanı'nda İç Kale hendeği üzerindeki taş köprü ile İç Kale kapısı iki kat sağlam ve dayanıklı demir kapılardır. Dış kapının kemeri üstünde 2 adet kükremiş arslan heykeli var, mermer ustası bir arslan timsali eylemiş ki heybetiyle görenler o arslanları canlı sanır. tâ bu derece sanatlı arslanlardır.

Bu İç Kale'nin iki kapısı arasında gayyâ kuyusu ve cehennem çukurundan haber verir bir zindanı var ki *Allah'a sığınırım* tüm suçluları, tüm kanlıları ve bütün şehir seçkinlerinin esirlerini burada hapsederler. Her sabah yine lâzım olan esirleri, asılacak ve öldürülecek kâtil ve haramileri kement ve dolaplar ile zindandan çekip esirleri sahiplerine ve kâtilleri cellatlara teslim edip cellatlar da kâtilleri ruh teslim ettirirler. Bütün serhatlerin zindanları arasında Budin Zindanı gibi derin ve karanlık olanı, zindancıları gibi zalim, gaddar, merhametsiz, vicdansız ve acımasız zindancılar yoktur. Ve bütün paşa cellatları da burada sakinlerdir.

Ve bu İç Kale'nin iki kapısı arası bir hayli geniş yer olup bu zindan çevresinde her gün bir bölük ağası 500 adet cebe ve cevşene gömülmüş silâhlı kale kulları bir gün bir gece hazır olup nöbet beklerler. Ertesi sabahleyin bir başka bölük ağası gelir, kanun budur.

Ve bu zindan kapısından içeri asla evler yoktur, bir geniş vadidir ki Balı Paşa Meydanı adıyla tanınan bir çatışma alanıdır ki ara sıra Budin kulları paşaya karşı ayaklandıklarında bu Balı Paşa Meydanı'na toplanıp ayaklanıp karışıklık çıkarırlar. İstanbul'da sanki Atmeydanı ve Etmeydanı gibi bir dernek ve dedikodu yeridir.

Bu Balı Paşa Meydanı'nda iki adet havan topları var ki çok acayiptir. Bir hamam kubbeciği kadar taştan bir top güllesi var, seyirliktir ki meydanın tam ortasında kubbe gibi durur cilâlı ve parlak büyük bir gülledir.

Bu Balı Paşa Meydanı'nın çevresinde topçular ve cebeciler odaları sıralı olarak yapılmış odalardır. Bütün yiğitleri daima pür-silâh mevcutlardır.

Bu meydanın kuzeyinde Balı Paşa Kapısı, bir küçük ağaç kanatlı kapıdır. Aşağı varoşa iner, ama bir gizli kapıdır, herkes bilmez ve herkes gelemez, zira asla yol değildir. Ancak kuşatma sırasında bundan aşağı varoşa yardım gidip gelmek için Balı Paşa açmış, bir kapıdır, ama açmış, meğer kapanmış, gerekmiş. Ama bu kapıdan aşağı tâ Suluk Kapısı'na dek iki kat sağlam kale duvarında sağlam ve dayanıklı biribiri içinde gömlekli kuleler ve sağlam tabyalar üzerinde karakolhaneler ve nöbethaneler vardır.

Bu Balı Paşa Meydanı'nın kıbleye bakar bir sağlam demir kapısı var, İç Kale kapısıdır ki bu kapıdan içeri bir büyük meydan daha var, asla evler yoktur, Kral Sarayı Meydanı derler.

Budin Kızılelma Sarayı'nın özellikleri

Bu Saray Meydanı'nda bir beyaz tek parça mermerden hoş bir havuzu var, onun içinde iri küpler kadar kabuklu sümüklüböcek heykellerini Macar ustası tunçtan döküp kabuğundan sümüklüböcekler boynuzlarını çıkarıp baş göstermiş. Bir şekilde sanatlı betimlemeler etmiş ki görenler gülmeden hayran olur.

Sonra bu tunçtan sümüklüböceklerin şekilleri üzerine yine

tunçtan büyük bir kadeh yapıp bir sanat ile anılan böcekler üzerine oturtmuş ki insanın yapacağı iş değildir, zira bu tunç kadehin içine otuz kırk adam sığar, belki daha fazla küçük ve büyük adam sığar, ama on tane sığır sığmaz. Ta bu mertebe geniş tunçtan ibret verici nakışlı sarı bir kadehtir. Bu kadehin kenarlarında akan sulara uygun Macarca şiirler yazılmıştır.

Ve yine bu kadehin çevresinde heybetli ve korkunç çirkin yüzlü beyaz dev kellelerinden aşağı mermer havuza taraf taraf saf sular akıp orada bulunanlar tatlı suyundan alıp içip kullanırlar.

Hatta kefere zamanında bu şadırvanın dev kellelerinden her pazar günleri, her önemli günlerinde ve Hıristiyan bayramlarında şerbetler akıp bütün kâfirler içip susuzluklarını giderirlermiş. Hâlâ şeker şerbeti mahzenleri durur. Bu mahzenlerde çeşit çeşit şerbetler yapıp aşağıda bu havuzun fıskiyelerinden fışkırıp havuzdan gelen geçenler içerlermiş, ama yılda *[82a]* bir kere kâfirlerin haçlarını suya bıraktıkları günler İsvet Nikola ruhu için bu havuz u şadırvanlarından saf kızıl şarap fışkırıp içenler mest ve sarhoş olurlarmış. Ama bu havuzdan hâlâ akan saf sular bu Saray Meydanı altındaki su sarnıçlarına gidip ağzına kadar dolduğunda Temmuz ayında içenler ölümsüz hayat bulurlar, ama bol bol sarf etmezler, zira kuşatma sırasında kale halkına su lâzımdır, diye oldukça az harcarlar.

Ve dahi Tophane Meydanı, Balı Paşa Meydanı ve bu Saray Meydanı'nın altı tamamen Kisra kemerleriyle yapılmış yeraltı sarnıçlarıdır.

Ve bu meydanların, çevresinde olan imaretlerin ve Kızılelma Sarayı'nın tüm dam ve çatılarından inen yağmur suları bu yeraltı sarnıçlarında toplanıp kuşatma sırasında dolaplar ile çekilip şehir halkı içerler, büyük hayrattır.

Bu yazılan havuzun önünde Murad Paşa Camii var. Gerçi küçüktür, ama gayet şirin, sanatlı ve süslü taş minareli seçkin bir camidir, ama cemaati azdır.

Bu camiin önünde bir kapı daha var, ona Uğrun Kapı derler, bir sağlam ve dayanıklı demir küçük yeni kapıdır ki 10 ayak taş merdiven ile aşağı varoşa inilir, doğudan kuzey tarafa eğimli küçük bir kapıdır.

Bu anılan havuzun güney tarafında, yani lodos rüzgârı tarafında 10 basamak taş merdiven ile aşağı küçük hisara, oradan büyük su kulesi yoluna inilir bir küçük demir kapıdır. Atlı girip çıkmak mümkündür, ama zorluk çeker, yayalar için çok iyi bir yoldur.

Bu anılan Uğrun Kapı'nın iç yüzüne yakın Saray Meydanı'na açılır Kızılelma Sarayı'nın kapısıdır. Bu kapının kemerlerini, kapılarının üstünü, altını ve buralardaki mermer ustalıklarını bir bir anlatsak diğer yazacağımız şeylerden kalırız. Hemen bir yüksek kapıdır ki sanki Demirkapı Kalesi kapısıdır.

Bu kapıdan içeri girip yukarı 80 basamak geniş taş merdiven ile zahmetsiz kral divanhanesine çıkılır. Yüksek bir divanhanedir ki felekte benzeri yoktur. Tamamen kırmızı somaki mermer üzerine türlü türlü bukalemun nakşıyla Çin nigârhanesine denk bir Ungurus tahtı divanhanesi eyvanıdır. Her bir tumturaklı revakları, kemerleri sanki Kisra kemeridir.

Bunun duvarında öyle ibret verici nakışlar var ki Hıtayî kâğıtlarda bu acayip ve garip nakışları Erjeng, Mânî, Hassan, Behzâd, Şahkulu ve Ağa Rıza kalemini çekmede âcizlerdir.

Ve bu büyük divanhanenin zeminini şirin işli mermer ustası türlü türlü şekillerle, ibret verici mermerlerle döşemiş ki hâlâ Arap ve Acem diyarında böyle mermer döşeli bir eyvan yoktur. Hatta bu eski sarayın bazı yerleri beşer, altışar ve yedişer kat kat dinlenme köşkü, Havarnak kasırları var ki hâlâ yeryüzünde benzerleri yoktur.

Yedi kral için yapılan İrem köşklerdir ki her birinin kubbelerinde birer altın top olduğu için Kızılelma Sarayı denildiği yukarıda yazılıdır, ama Ungurus krallarına mahsus olmak için 40 ayak taş merdiven ile çıkılır bir yüksek kasrı var ki göklere baş uzatmış yüksek benzersiz bir köşkü var ki dillerde destandır. Yapı ustası mühendis var gücünü sarf edip bu kasrı bir acayip ve garip şekilde yapmış ki sekizgen şeklinden de asla bu köşk içinde oturanlara dünyayı aydınlatan güneş tesir etmez.

Kurşun örtülü bir düzgün kubbesi üzerinde altın yaldızlı alem yerine altından topları var. Tüm pencerelerinden Peşte, Keçkemet, Şarkez, Hatvan, Vaç, Eski Budin ve Kile sahraları ayak altındaki toprak gibi bellidir. Ve tamamı kat kat 340 adet

küçük büyük kaaları, sofaları, odaları, eyvan, divanhaneleri, hamamları, fıskiye, havuz ve şadırvanları ile bezenmiş benzersiz bir saraydır ki yeryüzünde buna denk şahane saray yoktur. Tüm kâfiristan diyarında değil Belh u Buhârâ, Hint, Yemen, Mısır, Irak, Şam, Haleb ve Rum'da Kızılelma Sarayı adıyla bilinen benzersiz bir yapıdır ki bu gönül açıcı saray sebebiyle Budin'e Kızılelma derler. Hatta büyük divanhanede iri yazı ile Kızılelma olduğuna dair tarihi bir mermer üzerinde yazılıdır:

Ey şeh kralın bağrın tîr-i gama deldirdin
Ol kâfir-i bed-hûyu kend'özüne bildirdin
(---) (---) (---) (---) (---) (---) dedi tarih
Şâhım Kızılelma'yı ay-vayile doldurdun.

Sene 928.

Kısacası bu cennet köşkü gönül açan sarayın benzeri mamur yeryüzünde yoktur. Âdem oğlanı bunun yapı şeklini anlatmakta âcizdir. Zira bu eski sarayda beğenilir ve güzel sanatlar ve çeşit çeşit tasarruflar var ki onun övgüsünde tüm övücülerin cevahir saçan dilleri ve kalemleri hareketsiz kalır.

Kısacası bu eski işliğin *[82b]* güzelliği, hoşluğu ve zarifliği övülmekten hariç bir konuk sarayıdır, Dünyanın sonuna kadar ayakta dura ve Osmanoğlu elinde kala *âmin ve yâ Muîn.*

Bu İrem sarayını geçmek için uğrayıp seyredenlere gizli değildir, ancak bu kale nice kere kuşatılmakla top darbelerinden bu sarayın nice yerleri yıkılıp yine imar olmuştur, ama eski işlerine, aslına göre imar edememişler. Hâlâ bu sarayda dizdardan başka tek bir fert yoktur. Hemen zevk ve safasını dizdar ağa sürer. Zira bu sarayın yeraltlarında olan tüfeng, ok, yay, kılıç, kalkan, harbe, şiş, mızrak, zemberek, barut, hışt, balta, nacak, kazma, kürek, neft, katran, zift ve nice kere yüz bin çeşitli âletler var ki sayılarını hesabını cebecibaşı ve dizdar bilir. Ve burada olan tuğulka, cebe ve cevşen bir serhatte yoktur. Bu cebehane hazinesinin anahtarları tamamen dizdar elinde olduğu için dizdarlar bu sarayda otururlar.

Bu saray yakınındaki mehterhane kulesinde her gece akşamdan sonra ve Şâfiî vakti dokuzar kat mükellef ve mükemmel Osmanoğlu mehterhanesi çalınır. Akşamdan sonra mehterhane faslından sonra tüm burçlarda her gece 2.000 adet kale neferatla-

rı tâ sabaha dek pür-silâh olup gözcü, bekçi ve koruyucular "Allah yektir yek" diye bağırıp saat be-saat 20 adet kale ağaları falaka değnekleriyle kol dolaşırlar. Eğer bir nöbetçiyi uykuda bulursa uykudan uyandırıp 80 değnek vurup uykusunu açar, kanunları budur. Zira bu kale kralların hasret çektiği bir kale olmak ile bütün düşman bu kalenin bir taşına bin baş vermeye can atarlar.

Dört tarafında 70 adet düşmanları yaz kış hazır olup Budin'e bakmaktadırlar. Hatta Alman diyarında, Beç Kalesi'nde, Prak Kalesi'nde ve Kalevine şehrinde olan kâfirlerin eski zamanda dedeleri elinde Budin içinde evleri olup hâlâ o evler İslâm elinde iken kefere zamanında o evlerin sahipleri olanların evlâtlarından bir kefere iflas etse, "Budin'de benim evim vardır" diye evinin hüccet tapularını rehin verip 40-50.000 guruş borç alır ve "Benim Budin'de evim var, mülk emlâk sâhibiyim ve Budin'de benim bağım yahut bir dükkânım vardır" diye istediği gorofun, irşeğin ve şagların kızlarından canının istediği kızı alır. Bir kızıl mangıra muhtaç, aç biilaç kefere ise de tereddüt etmeyip "Budin'deki mülkü yine bunundur" diye o kâfire kız verirler, bu muhakkak seyirliktir.

İmdi Budin Kalesi tüm Hıristiyan milletler arasında bu derece değerlidir, ama 7 kral da Beç kralına her an baskı kurup,

"Şu bizim Budin Kalemizi alalım, Kızılsaray'da oturup ömürde bir kere içip eğlenip Gerzellez Dağı'nda (---) adlı patriğimizi ziyaret edelim" diye 7 kral da Budin Sarayı'nı arzu ederler.

Ama bu saraya Gerz İlyas Dağı pek havaledir, ancak o havaleleri gidermek için bu sarayın kıble tarafı önünde iki kat sağlam kale duvarları var ki yüzer ayak enli şeddadi kalın duvarlardır. Bu tarafta büyük tabyalar üzerinde kırkar ve ellişer adet uzun topları var ki Gerzellez Dağı havalesinde bu toplar kuş kondurmaz, değil ki düşman gelip o eğime top çekip Budin'i döve, o imkânsızdır. Budin Kalesi ondan artık çekinmesi yoktur.

Ancak Muhanad Bayırı varoşu zemini Budin'in ömrüne girer melun eğimli zemindir, Tanrı koruya. Zira her zaman kâfirler gelince o taraftan Budin Kalesi'ni döver, diye anlattılar. İşte Budin şehrinde Orta Hisar'ın tüm evleri, mahalleleri, kale duvarları, tabyaları, (---) adet kale kapıları ve Kızılelma Sarayı'na kadar elden geldiğince yazıldı.

Budin şehrinin diğer hayrat, hasenat, cami, hamam, han, medrese ve imaretlerini bildirir

Budin Orta Hisarı imaretleri, yani müminlerin ve Osmanoğlu sultanlarının camileri: Bu Orta Hisar içinde tamamı 21 adet mihraptır, ama selâtin, vezir ve vekillerin camileri bunlardır ki yazılır: Evvelâ,

Süleyman Han Camii: Daha önce (---) (---) adında sanatlı bir kilise imiş, Süleyman Han fetihten sonra bu kilisenin içini küfür ve ortak koşma pisliklerinden arındırıp Müslüman mabedgâhı eder. Hâlâ bir aydınlık camidir ki yeryüzünde benzeri yoktur. Beyt:

Ra'eynâ camiu'd-dünyâ cemî'an
Ve lâkin mâ ra'eynâ misle hâzâ

beyti bu ruhanî cami *[83a]* hakkındadır.

Bu eski camiin kıble kapısından mihraba kadar uzunluğu 200 ayaktır ve genişliği tam 100 ayaktır. Ve bir minaresi var, eski zamanda kilise çanlığı imiş. 210 basamak yüksek minaredir. Hakir bu minareye çıkıp Budin şehrini ve Peşte Ovası'nı seyrettim. Bu minare tamamen beyaz mermerden kule gibi dört köşe bir ibretlik bukalemun nakışlı sanatlı düzgün minaredir.

Bu camiin iki adet kapısı var, doğu taraftaki kapı üzerinde bir beyaz mermerden mermer ustası bir kanatlı ejderha tasviri eylemiş ki sanki canlıdır. Ağzını açıp 4 ayaklarını gerip kuyruğunu kıvırıp durur. Bu ejderha önünde Hazret-i Hızır bir at üzerine binip elinde mızrağıyla ejdere bir süngü vurup ejderhayı at altına alıp çiğner şeklinde bir çeşit yapmış ki sanki hâlen canlıdırlar ki ejderha ile Hızır Nebî savaş etmede şekilli yapmış.

Hatta fetih sırasında Ebussuud "Resim ve heykel haramdır, bu heykeli kırmak gerektir" dediklerinde Süleyman Han nezaket edip "Kimse bu heykellere bakmasınlar, Müslüman olanlar tanımasınlar" diye boynundan Keşmir şalını çıkarıp bu heykellerin üzerine örttürüp kırılmadan kurtarır. Hâlâ ibret verici resim ve heykellerdir. Ancak bu nur dolu cami kârgir kubbeli değildir. Tamamen servi direkleri üzerine büyülü nakışlı düzgün tavan üzerine tüm imaretlerinin çatıları mavi has kurşun ile örtülü nur üstüne nur bir camidir. *Allah dünyanın sonuna kadar devam ettirsin.* Sonra,

Fethiye Camii: (---) (---) (---) dir. Bu cami de eski zamanlarda sanatlı bir kilise imiş. (---) (---) (---) cami imiş, ama bu dahi Süleymaniye Camii'ne bire bir benzer yumurta gibi nurlu bir camidir. Allah bilir bu iki camiin bir usta işi olması gerekir, ancak bu camiin minaresinde bir büyük çanlı saat var ki sesi bir konak yerden duyulur. Şehrin tüm camileri bu saate uyup ezanlarını okurlar, dakika sapmaz doğru bir Alman saatidir.

Orta Cami: Bu da eski kilise imiş. Hâlâ ibadet eden ve secde edenlerin mabedgâhıdır. Bu cami çarşı içinde olduğundan kalabalık cemaate sahiptir. Ve dört tarafı cadde olup şehrin tam göbeğinde olduğundan Orta Cami namıyla meşhur kiremit örtülü ve bir minareli geniş camidir. Sonra,

Saray Camii: Bu da kâfir elinde iken bir İsevî mabedgâhı imiş. Hâlâ tüm Budin vezirleri bu camide cuma namazını kılarlar. Zira Paşa Sarayı'na yakın olmakla Saray Camii derler. Osmanlı tarzı bir sanatlı minaresi var, ama bir sanatlı mermer döşeli pâk avlu kapısı dibinde bir kurşunlu yüksek kubbe içinde Gazi Ahmed Bey gömülüdür. Bu nurlu kubbenin kapısının üzerinde iri yazı ile tarihi budur:

Azm-i gülzâr-ı cinân ettikde Bârî yâr ola
Evc-i a'lâyı bu yıl Ahmed Bey etti âşiyân.

Sene (---)

Kara Murad Paşa Camii: İç Kale'de olduğu yukarıda anlatılmıştır. (---) (---) (---) (---) (---)

Bu Orta Hisar'da bildiğimiz camiler bunlardır ki yazıldı.

Mescitleri: Kamusu 16 adet mahalle mescidi ve cemaat mezgiti ve eyneleridir. Evvelâ Yeniçeri Odaları yakınında Ağa Mescidi.

..... (1 satır boş).....

Medreseleri: Hepsi 7 adet medresedir. Bunlardan donanımlısı Yeni Medrese, Makbul Mustafa Paşa'nındır. Dersiamı Âsitâne tarafından gelir. Ve (---) (---) (---). Ama özel dârülkurrâ ve dârülhadis imaretleri yoktur.

Ebced okuyan çocuk mektepleri: Hepsi 6 adet ciğer köşelerinin eğitim gördüğü mekteplerdir. Bütün çocukları akıllı, yetkin ve zeki çocuklardır. Evvelâ Fethiye Mektebi ve Orta Cami Mektebi (---) (---) (---)

Çarşı pazar bedesteni: Bu Orta Hisar içinde hepsi 350 adet ehl-i hıref dükkânlarıdır. Gerçi bedesteni haraptır, ama bu şehir içinde kıymetli her ne istesen bulunur. Süleyman Han asrında bu çarşı bedesteniyle o kadar mamur ve süslü imiş ki tüm dükkânları la'l, yakut ve Bedahşan la'li ile süslü olup inciden şebekeler ve balık dişinden şebekeli tırabzanlar ile süslenmiş dükkânlar imiş, ama şimdi hemen bir anayolun sağında ve solunda sıralı olarak yapılmış sade görünüşlü dükkânlardır. Bunlardan süslüsü attarlar çarşısı ve berberlerin dükkânları gayet süslü selmanî dükkânlardır.

Tüccar hanları: Hepsi 5 adet kara ve deniz tüccarları hanlarıdır. Bunlardan (---) hanı (---) (---) *[83b]*

Akarsu çeşmeleri: Olancası bir adet çeşmedir. Ancak bu şehir bir yalçın kaya başında yüksek bir kale olduğundan burada sudan aziz bir hayrat ve hasenat yoktur ki her gün 10.000 at yükü Tuna suyu kırbalar ile taşıyıp bu kale halkı sulanır.

Ancak bir çeşmesi var. Paşa Sarayı Camii'nin avlusu kapısı dibinde Ahmed Bey Türbesi yanında bir lüleli bir hayat kaynağı ibretlik bir çeşmedir ki suyunu aşağı Tuna Nehri'nden bir Freng ustası bu Orta Kale'ye çıkarmış ki akıllar çatlar.

Tuna Nehri kenarında büyük bir kule vardır. O kulede türlü türlü çarkları ve dolapları atlar çevirdikçe çarklar Tuna suyuna tokmakları biribiri ardınca vurdukça zor ile Tuna suyu su küpleri içine girip yokuş yukarı şadırvan gibi küpler içinde su gürleyerek tâ Orta Hisar'da bu çeşmeden fışkırıp çıkar. Görmeye muhtaç sihir mertebesi ibretlik bir sanattır ki anlatılmasında dil kısa kalır, zira mısra:

İşitmek nasıl görmek gibi olur?

Susamışlara sebilhane hayratı: Hepsi 75 adet can bağışlayan selsebildir. Evvelâ Süleyman Han Sebili, Ulama Paşa Sebili, Arslan Paşa Sebili, Ağa Sebili, Koca Musa Paşa Sebili ve nice kurşun örtülü sebiller vardır, tüm suları at sakalarıyla aşağı Tuna Nehri'nden gelir.

Evlerdeki su kuyuları: Tamamı 40 adet kesme kaya hanedan kuyuları vardır. "Ta kâfir zamanından kalmıştır, nicesinin suları Tuna'dan gelmiştir" derler, ama bu şehirde 170 adet yer

altlarında su sarnıçları vardır. Bütün damlardan inen yağmur suları o sarnıçlara akar.

Can rahatı hamamların övgüsü: Bu Orta Hisar'da ancak bir küçük hamamdan başka yoktur. Onun da suyunu Tuna'dan at sakaları taşırlar, ama vilâyet ileri gelenleri "Bu kalemizde 70 adet ev hamamlarımız ve soba hamamlarımız vardır" derler, doğrudur. Zira her evde soba bulunur. Ama bu anılan hamamın suyu ve havası hoştur ve dellâkleri ve diğer hizmetçileri güzeldir.

Bu şehir baştan başa kaldırım döşeli caddelerdir. Ne zaman yağmur yağsa bütün sokakları süpürüp pislik ve çer çöpten temizlerler.

Bu Orta Hisar'ın havası gayet hoştur. Eflâtun-ı İlâhî bu şehre gelip yeni türden bir tılsım eylemiştir. Evvelâ bu kalede yılan, çıyan, akrep, böğ, solucan ve sümüklüböcek olmaz. Hatta sümüklüböcek tılsımı anılan İç Kale'de Kral Sarayı avlusundaki havuzun merdivenlerindeki sümüklüböcek tasvirleri tılsımlıdır, *vesselâm.*

Bu Orta Hisar'ın nice çeşit imaristanları bu şekilde anlatıldı.

Aşağı Kale Varoşu imaristanı: Evvelâ anılan ve övülen Kızılelma Sarayı'ndan lodos tarafına yokuş aşağı şekillice saray altından giderken iki kat sağlam kale duvarları arasında on adet neferat evlerini ve büyük tabyalarını geçip ondan aşağı Suluk Kapısı vardır, o kapının iç yüzünde bir büyük tabya var. Bütün Budin tabyalarından büyük Yecüc Seddi gibi bir burçtur ki üstünde 500 atlının cirit oynaması mümkündür. Birinci katında 10 adet balyemez topları var ve zemin katında 10 adet şayka topları var ki her birinin içine birer adam sığar. Her bir kale döven top yedi başlı ejder gibi çit siperlerin ardında arabalar üzerinde ağız açıp durur. Bu tabyaya 7 ağa ve 700 adet mustahfız kullar memurlardır, zira bu kuleye Gerz İlyas Dağı havaledir.

Bu büyük tabyanın dışında gayyâ kuyusundan nişan verir büyük, derin, geniş kesme kayalı hendeği var, insan aşağı bakmaya cüret edemeyip ödü patlar. Bu tabya çevresinde Kral Sarayı'nın surunu kuşatmış bir kat bölme hisar daha var, içinde asla evler yoktur, hemen savaş meydandır.

Bu anılan Su Kapısı'ndan teper aşağı Tabahane Varoşu'na, bu

kapıdan tam bin adımda Tabahane'ye gider, anayoludur. Bu Suluk Kapısı'nın iç yüzünde ve dış yüzünde zincirler ile asma ağaç köprüleri var. Her gece içerden ve dışarıdan bu iki adet köprüyü hizmetçiler kaldırıp içerde ve dışarıda cehennem çukuru gibi hendeklerden asla canlı bir şey geçemez.

Bu iç yüzündeki hendek içinde yine kesme kayadan merdivenler ile yeraltından iki adet su yolları vardır. Yokuş aşağı tâ Tuna Nehri'ne varıp alınır, bir yoldan gidilir ve bir yoldan su alınıp gelinir. Kuşatma sırasında kalabalık olmasın için iki kat su yolu etmişler. Düşman asla bu yollardan gidip gelenleri göremez. Bu Suluk Kapısı'ndan yokuş aşağı doğu tarafa bin adım gidip,

Mamur Tabahane Varoşu'nun anlatılması: Tuna Nehri kenarında Budin Kalesi kayaları ve Gerz İlyas Dağı kayaları deresinde bir geniş öz içinde tam bin haneli mamur varoştur ki *[84a]* tamamı şindire tahtası örtülü ikişer kat kârgir yapı evlerdir, ama yukarı hisar evleri gibi dörder ve beşer kat evler değildir.

Tamamı 9 mahalledir. Ilıca Mahallesi, Yeşil Direkli Mahallesi, Ömer Sipahi Mahallesi, Ağa Mahallesi. (---) (---) (---) (---). Bildiklerimiz bunlardır.

Ve hepsi 11 mihraptır. (---) (---) (---) gerisi mescitlerdir.

Ve hepsi 4 sıbyan mektebi ve 3 adet han, bir mükellef hanı Yeşil Direkli Hamamı önündedir.

Ve olanı 3 adet derviş tekkesi, 100 adet debbağ dükkânı vardır.

3 adet ılıcası var; biri Tabahane Ilıcası, biri Yeşil Direkli Ilıcası ve biri bu varoşun kıblesinde Tuna kenarında Gerz İlyas Dağı eteğinde üstü açık ılıca. Bu üç ılıcalardan başka bu Tabahane varoşu evlerinde nice ılıcalar vardır ki her biri hayat verir. Bu varoş haneleri o kadar geniş olmamakla evlerinde bahçeleri yoktur, ama halkı çoktur, başka niyabettir ve başka subaşısı vardır.

..... (1 satır boş).....

Bu Tabahane varoşunu dahi seyredip batı tarafa İskele Kapısı'ndan girip,

Budin'in Büyük Aşağı Varoşu: Bu İskele Kapısı'na Budin halkı Boşnak kavmi olduğundan Iskala derler. Kıble tarafına

açık iki kat sağlam kapıdır. Bu büyük kapıdan içeri girip batı tarafta çarşı pazar içinde tâ büyük Ahır Kapısı'na kadar geniş bir yol ile gidip bir kat bölme hisardır ki bu mahal duvarında, Ahır Kapısı derler bir hisar kapısı vardır. Bu hisara Ahır Bölmesi derler.

Bu kapısından girip yine batı tarafa gidip bu mahallere Toykun Paşa Bölmesi derler, başka bir hisar duvarı vardır. Bunun kapısından içeri girip yine o yol ile batı tarafa gidince bu mahallere Süleyman Paşa Bölmesi derler, bir sağlam set duvarı var. Bunun da kapısından girip yine anılan anayol ile batı tarafa gidince Gül Baba'ya yakın Horoz Kapısı'na kadar 4 kat bölme bölme hisar duvarları vardır. Tuna kenarındaki varoş kale duvarına bitişik olan bu 4 kat bölme hisar duvarları, tâ Orta Hisar Kalesi duvarına varır duvarlarıdır.

Ve 4 adet kapılardır ve ilk defa anılan İskele Kapısı'ndan bu 4 adet bölme hisar duvarlarını geçip tâ Horoz Kapısı'na kadar bu varoşun uzunluğu tam 2.000 germe adımdır. Bu hesap üzere bu büyük varoş Tuna kenarıyla 2.000 germe adımdır. Ve Tuna kenarı şeddadi duvardır, ama yalın kattır.

7 yerde su kuyuları vardır, ancak bu Tuna kenarında yer yer sağlam kuleler vardır. Yukarı Horoz Kapısı tarafında ve aşağı İskele Kapısı dibinde birer büyük kale gibi Tuna içinde ada gibi, Kahkaha gibi tabyalar var. Her birinde kırkar ellişer adet şayka ve balyemez toplar var. Her bir tabyanın beşer yüz adet kulları var. Bu tabyalar Budin'in Tuna kenarında canlarıdır.

Ve Horoz Kapısı'ndan dışarı güney tarafa hendek kenarınca bayır yukarı tâ Yeni Kapı'ya, oradan Minare Kapısı'na, oradan Siyavuş Paşa Kulesi'ne kadar tam bin adım yalın kat aşağı varoş duvarıdır. Ama gayet sarp dirsek dirsek, köşe köşe burçlu ve beden dişli sarp duvardır, ama hendeği alçaktır, derin kazılsa su çıkar.

Bu tarafta olan duvarda toplam 40 adet sağlam kuleler vardır, ama bu mahallere Gül Baba Sultan bayırları ve Türbe bayırları havaledir. Yukarı Orta Kale'de, Beç Kapısı'nda ve Siyavuş Paşa Kulesi'nde olan toplar tüm bu Gül Baba bayırlarında ve Türbe çayırlarında olan düşmanları darmadağın eder, gerekse yüz bin metris sürsünler, bu mahallerde düşman duramaz.

Horoz Kapısı'nda Tuna kenarında sağlam ve dayanıklı bir tabya, ama Ahır Kapısı'na kadar Tuna kenarında yalın kat palanka çit duvarlar vardır. Bu mahallerin evleri tamamen Tuna'ya bakmaktadır.

Ahır Kapısı dibinde de Tuna içinde büyük bir kule var. On adet kolumburna topları Tuna kenarındaki evleri korutur. Bu kuleye yakın bir kule daha var, Orta Hisar'a zemberek ve çarklar ile giden Tuna suyu bu kuleden bir sanat ile çıkar ki hendese ilmi ve mimarî ilminden haberli olan bilir. Yoksa bilgisiz becerisiz görse "Nedir buncağız?" deyip geçer. Dikkatle bakan bilginler bilir ki büyüleyici ve anlamlı bir sanattır ve akıllar şaşar, görmeye muhtaç büyük bir marifettir.

Bu kuleden tâ İskele Kapısı'na kadar Tuna kenarında kale duvarı yalın kattır.

İskele Kapısı önünde Tuna Nehri kenarında ve köprübaşına bakar bir çeşit *[84b]* sağlam sur ve İskender Seddi **Ali Paşa Tabyası** tüm tabyaların anası, Peşte Kalesi'nin babası ve Budin Kalesi'nin canı parçası bir Yecüc Seddi gibi sağlam bir tabyadır. Yukarı Orta Hisar'dan aşağı Su Tabyası ile bu Ali Paşa Tabyası cihan bezeği ve bir dünya süsü tabyadır ki serhatlerde benzeri yoktur. Hatta Tuna Nehri taşsa bu tabya bir ada gibi olur. İki kat top çeker, her katında yirmişer adet balyemez uzun topları var ki tâ Gül Baba burnundan yukarı Eski Budin karşısında Kız Adası'nı döver. Yukarı katında olan topları Peşte Sahrası, Keçkemet Ovası ve Vaç Kalesi vadilerini dövüp o yazılarda kuş kondurmaz tabyadır.

Ve tüm top delikleri demir kapılıdır. Bu tabyanın Tuna'ya bakar göğsünde 4 köşe beyaz mermer üzerine sülüs yazı ile bir yazı var, ama uzak mesafe olmakla ne tür bir yazı olduğunu anlayamadım. Hemen hakir bir kayığa binip varıp okuduğum tabyanın tarihi budur:

Bi-hamdillâh yine Sultan Süleyman rûhu şâd oldu
Yapıldı şol sütûn-ı sedd Ali Paşa zamânında
Budur Hak'dan ricâmız Feyziyâ o gâzi-i dînin
Hilâfında olanlar can vere beşr ü gümânında

diye bu ebyâtlar terkîm olunmuştur. Sene (---)

Ve bu tabyanın iç yüzünde bir kat bölme hisar daha var, içi

tamamen ağzına kadar dolu top güllesidir ki hesabını Allah bilir.

Bu bölmede Tuna'ya bakar top deliklerinde adam sığar şayka toplar var ki Tuna üzerinde bir kayık ve bir martı kuşu gezdirmez.

Bu kalenin anahtarı tüm zamanlarda dizdar ağa elindedir. Bir oda neferatları bu kalenin korunmasında görevlidirler, asla başka adam komazlar. Hatta Köprülüzâde Sadrazam Ahmed Paşa girip gezdiğinde hakir de birlikte girip gezdik.

Bu hesap üzere bu aşağı varoş beş kat bölme hisardır. Ve su kapılarıyla ve bölme hisar duvarlarındaki kapılar ile bu aşağı varoş toplam küçük büyük 10 adet kapılardır. Ve fırdolayı 6.000 adımdır, ama Tuna kenarıyla ve Orta Hisar bedenleriyle, kısacası hemen aşağı varoşun tüm imaristan olan evleri çevresinde kale duvarları dibinden adımlayınca hepsi 6.000 adımdır.

Bu aşağı varoş Tabahane varoşuyla toplam 24 mahalle sayılır. Evvelâ Iskala Mahallesi, Ahırkapı Mahallesi, Mustafa Paşa Mahallesi, Dolap Mahallesi Ali Paşa, Burcu Mahallesi, Toykun Paşa Mahallesi, Hacı Sefer Mahallesi, Osman Bey Mahallesi (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve 2.500 adet tek katlı ve iki katlı, bağlı bahçeli ve şindire tahta örtülü kârgir yapı güzel evler vardır. Ancak henüz yeni yapılmakta olan güzel evlerin niceleri kiremit ile örtülüdür. Ve bazı viran evleri de var ve birkaç yerde geniş meydanları da var, ancak yine sahipleri de var.

Ve toplam 24 mihraptır. Yirmisi kârgir uzun minarelerdir. Dördü tahta minaredir ve 4 camii kurşunlu imaretlerdir. Bunlardan mükemmel, donanımlı ve bakımlı Toykun Paşa Camii, Hacı Sefer Camii, Osman Bey Camii ve Makbul Mustafa Paşa Camii (---) (---) (---). Bunlar kalabalık cemaate sahip camilerdir. Bunlardan başkası kiremit ile örtülü nurlu camilerdir. Daha başkası mahalle mescitleridir.

Ve 5 adet medresedir. Evvelâ Yeni Medrese, Makbul Mustafa Paşa'nındır. Ve Toykun Paşa Medresesi (---) (---) (---).

Bunda da dârülhadis ve dârülkurrâ yoktur, ama bu şehirde ulemâya itibar eder çoktur. Zira bu serhatlerde âlim, fazıl kimseler yoktur. Bu serhatler bir alay Allah yolunda cihat eden

hacıyân, gaziyân, âşıkân, sâdikân, muhibbân yeridir. Gece gündüz savaş, çatışma ve ceng yeridir. Heyet ve felsefe okuyan, ihtimalci olan adam bu memlekette asla bir hafta duramayıp elbette kaçar. Onun için bu şehirde ulemâ makbuldür. (---)

Ve 6 adet mektebi var. Nice hocalar da bazı dükkânlarda ciğer köşesi çocukları okuturlar.

Ancak bir adet tüccar hanı var. Çok değerli meta sahibi tüccar bu handa duramayıp yukarı kaledeki hanlara giderler, zira onlar daima emin ve korunmalıdır.

Ve bir adet Toykun Paşa Hamamı var, o da yeterlidir. Bu şehrin hamama ihtiyacı yoktur, zira ılıcaları çoktur.

Budin şehrinin banyo ve ılıcaları [85a]

Toplam 8 yerde belki 18 yerde sıcak su kaynağı, yani Budin kaplıcası vardır, ama sekizi gayet donanımlı ve mükellef büyük yapı kavza, humma, ılıca, bana, germâb, issilik ve ılısu adlı ılıcalar vardır, sıra ile yazalım:

Evvelâ Budin Kalesi'nin kıble tarafı dışında Tabahane varoşundan ileri Gerz İlyas kayası dibinde hemen Tuna Nehri kenarında,

Açık Ilıca: Boşnaklar Üstü Açık Ilıca derler. Bütün krallar bu ılıca üzerine kubbeler ve kemerler yapıp tamam olunca hemen yere geçer, o yüzden hâlâ açık bir ılıcadır. Ama gayet yararlı olduğundan tâ Dip Frengistan ve Macaristan'dan araba araba nice bin kâfirler vere ile gelip bu ılıcada çimip tüm hastalıklardan temizlenirler. Vücudunda uyuz, kaşıntı ve cüzam gidip vücudu inci gibi pâk olur. Hatta 40 gün bu ılıcaya girip sıcak suyundan içen uyuz ve Frengi hastalığından, 7 çeşit hastalıktan kurtulur. Ama gayetle perhiz edip kendini çok sıcak tutmak gerekir. Zira bu ılıca o kadar sıcaktır ki tavuk yumurtasını pişirir. Belki adamın hayâsı yumurtasını bile pişirir, o kadar sıcak ılıcadır. Bu ılıcaya kadınlar girse onların bir şeyi pişmez, zira onlar hayâsızdır. Gerçekte onların da bu Üstü Açık Ilıca'da özel ılıcaları vardır.

Bu ılıcalara girmenin şartı odur ki girip kıpkırmızı olup dışarı çıkınca göz açıp kapayıncaya kadar o kimse esvabını giyip kendini sıcak tuta. Gayet yararlıdır, ama bu diyar gayet soğuk diyardır. Sıcak hamamdan çıkmış kıpkırmızı pişmiş adam so-

ğuğa açılırsa şiddetli soğuk bütün vücuduna tesir edip ciğerine ve tüm uzuvlarına geçip 70 özelliği var iken 170 belâya uğrar. Gayet sakınmak lâzımdır.

Bu Üstü Açık Ilıca'nın üstündeki göklere doğru uzanmış kayalar üzerinde Gerz İlyas Kalesi vardır. Yeri geldiğinde onun da özellikleri yazılır. Sonra,

Yeşil Direkli Ilıca: Tabahane varoşu içinde Tuna Nehri kenarında 8 adet Kisra kemerleri gibi yüksek kemerler üzerinde yüksek ve yuvarlak bir kubbesi var, baştan başa kırmızı kiremit örtülü büyük kubbedir ki Hanefî mezhebinden ziyade 10'a 10 değil belki 24 kırat fazla yuvarlak şekilli göl gibi bir havuzdur. Çepçevre tam 200 ayak kuşatır tertemiz yuvarlak bir havuzdur. Kenarları havuz içine inecek beş kat geniş merdivenlerdir ki her kişi boyuna göre katlarda yıkanır. Yüzücü olanlar havuzun tâ ortasına atlayıp yüzerler, herkes âşık mâşuk ve safalı dostlarıyla sarmaş dolaş olup tazelik çağlarında gülüşüp oynaşıp eğlenip safalar ederler.

Bu büyük havuzun çevresindeki 8 adet kemerlerin altında 8 adet Hanefî kurnaları vardır. Ve tertemiz mavi futalara beyaz tenlerini sarmış sevimli tellâkları var. Bazı halvetlerde yıkananların gönüllerinin istediği üzere hizmet edip adamı temizlerler. Ama bu ılıcanın suyu biraz ılıktır. Hatta bu berrak suyu soğutup içsen asla kükürt kokusu gelmez. Kaşı kirpiği dökmüş adam içse Allah'ın emriyle pâk olup saçı sakalı ve bıyığı gelmeye başlar. Ve tabiatı yumuşar, vücudu yumuşatır yararlı ılık bir sudur. Ve dış camekânı 4 köşe duvar üzere şindire tahta örtülü bir hayli geniş büyük kubbedir ki içine İslâm ordusundan 1.000 adam sığardı. Bir yeşil direği olmakla Yeşil Direkli Ilıca derler. Sonra

Tabahane Ilıcası: Bu anılan Yeşil Direkli Ilıca yakınında Tabahane Varoşu mahalleleri içinde kurşun örtülü bir mamur büyük ılıcadır. Bunun dahi suyu ılıktır. Gayet kükürt kokulu bir sudur. Hatta kuyumcular bu ılıca suyundan şişelerle alıp ateşte kaynatıp altın eşyalar üzerine dökseler öyle parlak, cilâlı saf altın olup tam bir yıl rengi değişmez. İki kere kaynatıp altın ile kaplanmış gümüş bıçak ve hançer kılıflarına sürseler, iki sene sarı rengi gidip bozulmaz.

Bu hakirin parmağında Ferid Çelebi hattıyla zümrüt üzeri-

ne kazılmış "Seyyâh-ı âlem Evliyâ" diye kazılmış bir gümüş yüzüğüm var idi. Bu Tabahane Ilıcası'na o yüzükle girip dışarı çıktım. Yüzüğüm saf gümüş iken saf altın rengini kazanmıştı. Uyvar fethine gidip Belgrad'da bir sene kışlayıp yüzüğümün sarı renginde asla değişiklik olmadı. Bu Tabahane Ilıcası'nın bu derece özellikleri vardır.

Bu yararlı ılıcaya sabahleyin erkekler girip kuşluk vaktinden gece yarısına kadar kadınlar girer. Zira mahalle içinde bulunup büyük havuzlu, pek çok halvetli ve 8 adet kurnalı hamam gibi bir ılıcadır. Herkes futa ve sileceği *[85b]* ile girip tertemiz olup çıkar gider, bir habbe ve mangır vermez. Eğer bir peştamal, kese ve sabun lâzım ise bir akçe verip gidersin. Başka ılıcalar da hep böyledir.

Bu Tabahane Ilıcası kadınlara pek yararlıdır. Allah'ın hikmeti bir kadın doğuramayıp burular, sancı ve ağrılar görse hemen bu havuza girip biraz sıcak su kaynağından içse Allah'ın emriyle o an kolaylıkla doğum yapıp bir altın parçası, ciğer köşesi doğar, çok denenmiştir.

Diğer ibretlik yararı: Bir kadın nezle olup aksıramasa bu sudan burnuna çekse o an aksırır.

Diğer yararı: Bir adamın burnu kanı dinmese bu sudan burnuna çekip dimağına varsa burnunun kanı Allah'ın emriyle diner, ama üç kereden sonra genzine çekmeye, zira kanı dimağda kurutur.

Diğer özelliği: Bu ılıcadan buğday çorbasına kosalar sirke koymuş gibi lezzet verir.

Diğer garip özelliği: Bir genç kızın bakire olup olmadığını bilmeseler, hemen bu ılıcadan burnuna iki üç kere çektirirler. Eğer gerçekten bakire ise iki üç kere aşk ile aksırır. Eğer bakire değil ise asla aksırmayıp belki edepte osurur, acayip temaşadır.

Başka özelliği: Bu ılıcanın kaynağı yerinden aşağı bir tür balçık toplanır. O balçıktan bizim anneler ve kız kardeşler avret yerlerine ve gümüş bedenlerine sürseler nure, yani hırızamdan daha iyi masdar kapısı yerlerini tertemiz edip bir kıl ucundan eser koymayıp aşağı kapıları pâk billur gibi olup kulak memesi gibi yumuşacık olup ehliyle safâ sürmeye uygun olur, bir yararlı Tabahane ılıcasıdır.

Ve bu mahalde nice hanelerde de ılıcalar vardır. Bu ılıcalar cihetinde Tabahane Varoşu halkının eğlenceleri vardır. Sonra,

Horoz Kapısı Ilıcası: Horoz Kapısı'nın iç yüzünde ufak tefek bir ılıca daha var, zengin fakir tüm halk için orta sıcaklıkta bir ılıcadır, ancak o kadar beğenilir ve meşhur değildir.

Veli Bey Ilıcası: Gül Baba ile Baba Miftah Sultanların yanında büyük yapılar ile bezenmiş ve türlü türlü kubbeler ile döşenmiş meşhur bir ılıcadır. 8 adet Havarnak kemeri üzerinde ve 8 köşe sağlam duvar üzerinde yapılarını tamamı baştan başa ibretlik kırmızı kiremit ile örtülü kırmızı bir kubbedir. Bu yüksek kubbenin ortasında Şâfii mezhebi üzere ona on temiz bir havuzdur ki temiz su ile dolu olup her tarafından beyaz mermer arslan ağızlarından saf sıcak sular gece gündüz bu büyük havuza dolmaktadır. Ve bir halvette de bir küçük havuzu vardır, ama bu çok sıcaktır. Değme adam girmeye tahammül edemez, tâ bu mertebe sıcaktır.

Ve taşra büyük havuzun çevresinde her kemer altında 8 adet Hanefî kurnaları, türlü türlü halvetleri ve tertemiz hizmetçileri var. Ve tüm Budin halkı öldüklerinde akrabaları bu ılıcadan başka ılıcalardan fıçılar ile sular getirtip cenazelerini bu kudret eli ile kaynamış sular ile yıkarlar. Vakıf tarafından bu hizmete memur adamlar vardır. Budin güzelliklerinin biri de bu hayrattır, ama genellikle bu Veli Bey Ilıcası'ndan getirtirler. Zira büyük velilerden Gül Baba nazargâhıdır ve suyu gayet pâk, duru ve hoş temiz sudur. Ve taşra camekânı tahta şindire örtülü yüksek kubbedir, ancak Yeşil Direkli Ilıca'nın camekânından biraz küçüktür. Bu ılıcaya gerçi Veli Bey Ilıcası derler, ama camekânının kapısı üzerinde güzel iri yazı ile yazılan tarihi budur:

Bu makam-ı dil-küşânın dediler tarihini
Mustafa Paşa binâsıdır binâ-yı bî-bedel.

Sene (---)

Sonra,

Baruthane Ilıcası'nın anlatılması: Bu anılan Veli Bey Ilıcası yakınında Baruthane Ilıcası o kadar donanımlı ılıca değildir, ama özellikleri boldur, genellikle girenler kâfirdir. Baruthanenin tüm çarkları bu ılıca suyundan döner, sanki çark-ı felektir. Bu acayip eser de yerinde yazılır. İmdi bu Budin beldesinde nice

ılıcalar vardır, ama malumumuz olan bu adı geçen ılıcalardır, *vesselâm.*

Yine aşağı varoşun da yapılarının özelliklerinden bahsedelim, orta yol üzerinde toplam 400 adet dükkânlardır, ama o kadar süslü ve sanatlı dükkânlar değildir, ama yine her şey mevcuttur.

Baştan başa tüm sokakları kâfir zamanından beri iri taşlar ile pâk kaldırım döşeli anayollardır, ama bu varoşun İskele Kapısı ve Ahır Kapısı tarafları gayet dar, mamur ve kalabalık yeridir.

Ve Ahır Kapısı denmesinin sebebi odur ki Süleyman Han *merhum* bu Budin üzerine doğru yola çıktığını Lagoş Kral duyunca tüm kâfirleri başına üşürüp kale gibi bir at ahırı gibi bir ahır yaptırır. Süleyman Han gelip savaştıktan sonra Osmanoğlu askerini yenip atlarını bu ahıra koymak için bu ***[86a]*** büyük varoş içinde bir ahır yaptırmış ki 2.000 at alır bir kervansaraydır ki içinde silâhşorlar cirit oynarlar. Hâlâ Budin vezirlerinin atları durur bir büyük ahırdır.

Allah'ın hikmeti *"Kul tedbir alır, Allah takdir eder"*, çünkü Süleyman Han yolları kat ederek ve menzilleri katlayarak derya gibi askeriyle Mihaç Sahrası'na gelip Lagoş Kral ile savaşıp Lagoş Kral'ın yedi kere yüz bin askerini kırıp Lagoş Kral da o savaş meydanında bir batakta boğulup başı mızrak süsü olduğunda Süleyman Han Lagoş Kral'ın tüm atlarını alıp Budin Kalesi'ni feth edip kralın atlarıyla Süleyman Han'ın atlarına bu ahır nasip oldu, Tanrı'nın acayip hikmetidir. Halk dilinde atasözüdür ki "Evdeki hesap pazara uymaz" derler.

Kral bu ahırı yapıp Süleyman Han'ı bozup atlarını bu ahıra bağlaya, bu kere kendisi bozulup ölüp kendi atlarına ve Süleyman Han atlarına yine nasip oldu. Tanrı'nın sırlı işidir ki bu acayip işe insanoğlunun aklı asla ermez. Bu ahır sebebiyle Budin'in bu mahalline Ahır Kapısı derler.

Şanlı derviş tekkeleri: Tamamı 7 adet Âl-i Abâ garipleri, fukarası meskeni hankâhlarıdır. Bunlardan bakımlı, donanımlı, süslü ve vakfı kuvvetli,

Hazret-i Şeyh Gül Baba Bektaşî Tekkesi'dir. Budin Kalesi'nin Horoz Kapısı dışında Veli Bey Ilıcası yakınında bir

İrem bağı gibi bir bayır üzerinde bakımlı ve şenlikli bir Bektaşi fukarası tekkesidir. Ehl-i sünnet ve'l-cemaat maarif erbabı fukarası gayet çoktur. Hepsi çete, potura ve gazaya giden gazilerin bir alay ümmetin dindarlarından *fakr u fâka* erenleridir. Kış meydanları ve yaz meydanları türlü türlü altın gibi çerağlar, şamdanlar ve kandiller, buhûrdan ve gülâbdanlar ile bezenmiş ve türlü türlü fakirlik cihazı ile, yani zerdeste, davul, kudüm, zil, pâlheng, keşkül ve teberler ile süslenmiş bir tekkedir. Ve her maarif erbabı olan kara ve deniz seyyahları bu tekkenin duvarı yüzüne birer çeşit güzel yazı ile eserler ve şiirler yazmışlardır.

Bu benzersiz tekkenin hayrat sahibi olan Mihaloğulları bu tekkenin gelir yerlerini sağlam yapmakla Keykâvûs mutfağında nefis nimetleri gelen geçenlere, yaşlı ve gençlere, Hıristiyan ve putperestlere minnetsiz sofraları ay ve yıl, sabah ve akşam devamlı nimetleri dağıtılmaktadır. Ve bizzat Hazret-i Gül Baba Yedi Cennet gibi çiçekli bir tepe üzerinde bir kurşun örtülü yüksek kubbe içinde yatmaktadır. Sandukası yeşil çuka ile örtülü, mübarek başında nurlu Bektaşî tacı var ve çevresi türlü türlü güzel yazılı *Kur'ân-ı kerim*ler ile süslenmiştir. Hatta bütün ziyaretçilere, fukaraları ve yanı ayak başı kabak canları, sevimli canlar canı köçekleri her gelen kimseye gülsuyu dağıtıp micmereler ile ûd ve amber yakıp adamın dimağını kokulandırırlar.

Bu sultan Budin'in gözcüsüdür, himmetleri hazır ve nâzır ola. Bu sultanın aslı ve hikâyesi yukarıda yeriyle yazılmıştır, *Allah rahmet eylesin.*

Şiir:

Âşık-ı sâdık menem ettim ziyâret ben gedâ
Bülbül-i gûyâ gibi etsem fiğân ey Gül Baba.

Diğer münasip beyt:

Sen Gül gül-i gülzâr-ı hakîkatte dedemsin
Aktâb-ı Budin Gülli Baba kân-ı keremsin

Münasip dörtlük:

Merkad-i pâkine yüzünü süren
Değil elbet tehî o şah-ı gedâ
Marzifon'dan gelip vatan duttu
Şeh Süleyman zamanı Güllü Baba.

Bu gibi kırık dökük şiirlerimizi çirkin yazımızla türbesinin

kutlu kapısı kapaklarına küstahça yazıp mübarek ruhlarına bir Yâsîn-i şerif okuduk. *Allah sırrını aziz etsin.* Sonra,

Baba Miftah Tekkesi: Bu benzersiz tekke hemen Gül Baba ile Veli Bey Ilıcası yakınında Tuna Nehri kenarında bir Bektaşî irfan mektebidir. Bizzat Baba Miftah hazretleri bir kubbecik içinde yatmaktadır. Bu sultanın nice yüz menkıbeleri vardır.

Bunlardan biri Süleyman Han İstanbul'da uyurlarken bu Baba Miftah Süleyman Han'a,

"Al bu miftahları (anahtarları) kalk Budin'e gidelim. Bu anahtarlarla Budin kapısını açalım" deyince hemen Süleyman Han uykudan uyanır. O gece yarısında Hasoda'ya insan, cin ve peri giremez iken görse ki camekânı kapısında bir gönlü yaralı derviş durup:

"Al Süleymanım Budin'in anahtarların" deyip 40 adet anahtarı Süleyman Han'ın eline verip saray içinde kaybolur.

Hemen Süleyman Han sabahleyin tuğları Davutpaşa Sahrası'na çıkarıp atını Budin'e doğru çevirip menzilleri katlayarak Budin'e gelip hamd olsun feth edince Süleyman Han tüm anahtarları Budin'in her kapısına uyar bulur. Derhâl Baba Miftah Süleyman Han huzuruna gelip,

"Âferim kapıcı baba, gazan *[86b]* mübarek olsun" deyip padişah huzurunda ruhunu teslim edip buraya defnederler. İsmi Baba Şaban iken "Baba Miftah" diye ad verdiler, *Allah rahmet eylesin.* Sonra,

Bektaşî Kalenderhanesi Hızır Baba Tekkesi: Ova Kapısı dışında lodos tarafında cennet bağları içinde ufak tefek bir Bektaşî dervişleri dergâhıdır, ama evkafı azdır. Fukaraları gazilerden fakirlik parsası ile geçinip *"Fakirlik benim iftiharımdır"* hadisiyle yaşar bir alay ehl-i sünnet ve'l-cemaat pâk Kalenderî taifesidir. Bizzat Hızır Baba hazretleri bir gülistan içinde yatmaktadır. *Sırrı aziz olsun.* Sonra,

Hazret-i Gazi Gerz İlyas Baba cihannüma Tekkesi: Bu sultan ne Bektaşî, ne Halvetî, ne Kalenderî, ne Kümeylî ve ne Yesevî 370 adet tarikatın birinden değil, ancak İmam-ı Azam mezhebinden Allah yolunda mücahit Gazi Gerz İlyas bir yiğit er imiş. Semendire Sancağı yakınında Bana kasabasından bir dilâver gazi, hünerli, cesur, er yiğit imiş. Nice sene bu

kâfiristanı ve ümmet-i Muhammed'i korutup sonunda kâfirler bir hile ile bir pusudan Gazi Gerz İlyas'ı şehit ederler. Kâfirler yine bu gaziye sevgilerinden bu yüksek tepenin üzerine gömerler. Hâlâ kalesi içinde bir küçük tekke ve birkaç fukaraları var, *Allah rahmet eylesin.*

Tekkesinin kıble duvarında iri yazı ile bu beytimiz yazılıdır. Beyt:

Mücâhid fî-sebîlillâh idi her demde Gerz İlyas
Anın rûyâbı için bize rehber ola Hızr İlyas.

Sonra (---) **Tekkesi**

..... (2 satır boş).....

Garip ve fakirlerin aşevi imaretleri: Evvelâ Süleymaniye İmareti bütün yıl boyunca zengine fakire ve gence yaşlıya çorba ve ekmeği minnetsiz dağıtılır.

Ve Paşa Sarayı İmareti, çorbası fukaraya ve divan erbabına nefis nimetleri daima vardır.

Ve yerli yeniçerilerinin imaretlerinin bedava çorbaları daimdir.

Kısacası tüm ocak halkı imaretlerinin nimetleri zengin ve yoksula devamlı dağıtılır.

Rahip kiliseleri: Kale dışında toplam üç adet Eflak kilisesi vardır. Bu kâfirler Budin Kalesi'nin bakım onarımına memur 1.000 adet kâfirlerdir ki tüm örfî vergilerden muaf ve müsellemlerdir, ama müslim değillerdir. Kale içinde oturan 2 mahalle Yahudiler var. Bunlar da muaflardır. Ve 2 adet sınagog adlı mabetleri (---) (---) (---)

Garip bekâr hanları: Olanı da 7 adet ehl-i hıref evinden uzakta bekâr odaları var. (---) (---) (---) (---)

Âbıhayat tatlı su nehirleri: Tüm Budin halkının içtikleri âbıhayat Tuna Nehri'dir. Doğduğu ve battığı yer (---) de yazılı olup Özü Eyaleti'nde Tuna Nehri kenarında Rusçuk Kalesi özelliklerinde Tuna Nehri'ne ne kadar su karışırsa o yerde yazılıdır.

Evlerdeki su kuyuları: Tamamı 200 adet su kuyuları vardır. İhtiyaten "Kuşatma sırasında lâzım ola" diye nice kuyular var.

Un öğüten değirmenleri: Hepsi 150 adet at ve sığır çevirir un değirmenleri vardır. Kış günlerinde Tuna değirmenleri işlemez, zira gemileri Tuna buzuna tahammül edemeyip parçalanır.

Bir çeşit gemiler üzerinde ibret verici değirmenlerdir ki bir diyar nehrinde yoktur, ancak Tuna'da vardır.

İbretlik seyre değer manzaralar: Bunlardan Budin seyirliği, Tuna Nehri üzerinde 70 adet gemiler üzerinde demir zincirler ile birbirlerine bağlı ve demir zincirler ile Tuna Nehri'ne kakılı büyük köprüdür ki 300 kadar bekçileri var. Aşağıdan ve yukarıdan gelip giden gemiler geçmek için bu ahşap köprünün birkaç tombaz gemilerinin bağlarını çözüp gemiler köprünün bir yanında durup sonra kereste ve tahıl gemileri geçip giderler. Daha sonra yine köprü gemilerini yerine korlar, garip seyirliktir.

Diğer ibretlik: Yine Tuna üzerinde adı geçen Tuna gemileri değirmenleridir ki Tuna Nehri ne tarafta düzgün akarsa gemilerle oraya varıp un öğütür, sihirli ve sihirbaz işi seyirliktir.

Diğer hoş ibretlik: Adı geçen Ali Paşa Tabyası yakınındaki su kulesindeki sihirli çark ile Tuna'dan yukarı kaleye fıskiye gibi giden Tuna suyu içindeki türlü türlü demir çarklar büyük seyirliktir.

Yine görecek ibretlik eser: Gül Baba yakınında yazılacak Baruthane çarkları ve havanlarıdır.

Başka bir seyirlik: Peşte Kalesi tarafında Budin'e karşı Tuna Nehri kenarında bir kârgir yapı bir set vardır. "Hazret-i Hamza'yı orada hapsetmişler" derler, uydurmadır. Budin yakınında Hamza Bey Kalesi hapishanesinden *[87a]* bozulma bir surdur.

Sözün kısası bu yapıdan bir yol Tuna Nehri'nin dibinden kefere zamanı bir yol var imiş, gelip Budin'e geçermiş. İbretlik bir tür seyirlikmiş ki Tuna altından Budin'e gelinip gidilirmiş. Fetihten sonra Süleyman Han,

"Bu yoldan sonra Tuna Kalesi'ne bir zarar isabet eder" diye o yolu yıkmışlardır. Hâlâ yapı kalıntıları bellidir ki beri Budin'de Ali Paşa Tabyası bu yolun üstüne yapılmıştır.

..... (2.5 satır boş).....

Sihirbazların tılsımları

Eflâtun-ı İlâhî bu Kızılelma'ya gelince 40 çeşit tılsım yapıp tâ Hazret-i Risâlet-penâh'a kadar tüm tılsımlar etkili idi. Hazret-i Risâlet-penâh Büyük İskender'in ölümünden 882 sene sonra

dünyaya geldiğinde bütün mabetlerin kubbeleri ve tüm eski filozofların tılsımları yıkılınca bu Budin Kalesi'nde ancak 20 adet tılsımların etkileri yok olmayıp kalır. Daha sonra bu kale nice kere kuşatma çekmek ile anılan tılsımlara top gülleleri isabet edip yıkıldıklarında ancak hâlâ 7 adet tılsımın etkisi yürürlükte idi.

Evvelâ Budin şehri içinde yılan, çıyan, akrep ve böğ adlı örümcek, solucan ve sümüklüböcek yoktur. Hatta sümüklüböcek tılsımı Kızılelma Sarayı avlusundaki havuz içinde tunçtan sümüklü böcek tasvirleri vardır.

Diğer tılsım: Horoz Kapısı adıyla meşhur kapı dibinde bir kule üzerinde bir tunç horoz var imiş, tâ Süleyman Han asrına dek durup görmüş adamlardan babam nakleder:

"Kaçan Budin üzerine bir yağı ve eşkıya düşman gelir olsa bu tunç horoz kanat çırpıp ötmeye başlar. Ondan bilirlermiş ki kale üzerine bir düşman gelir" diye hazırlık görürlermiş ve her saatte üçer kere ötermiş.

Sonra kâfirler Süleyman Han asrında bu kalenin aşağı varoşunu işgal ettiklerinde anılan tunç horozu yerinden söküp Beç Kalesi'ne götürür, hâlâ orada imiş, ama sesi yok imiş, bazılar yok imiş derler.

..... (2.5 satır boş).....

Ay yüzlü sevimli kızları ve oğlanları: O kadar güneş parçası oğlan, kadın ve kızları olur ki 20 yaşına ulaşıncaya kadar oğlanlarında kıldan bir eser olmayıp henüz kalplerin sevgilisi çağına erer erkek ve kadını güzel yüzlü ve endamlı olup konuşmaları ölçülü ve dişleri inci gibi mahbûbları olur.

Yaşlı ve genç yüz renkleri: Tüm halkı beyaz renklidirler. Asla esmer ve sarı adamları olmaz. Nice bin adamları son derece yaşlanmışlar ki her biri birer çeşit *pîr-i fânî* olup kuvveti gitmiş, heyeti yitmiş ve ömür sermayeleri yüz yetmişe yetmiş, sohbetten kalmış adamları var.

Tanıştığımız ayan ve eşraf: Evvelâ Sağkol Ağası Ömer Ağa, Ömer Zaim, Dizdar (---) (---) ve Yeniçeri Ağası (---) (---) (---)

..... (1 satır boş).....

Usta tabipleri: Eflâtun-ı İlâhî bu şehre gelip ilim kitapları yazıp Macar kavmine öğretmişti. Budin halkı onlardan ilim

öğrenip tıp ilminde zamanın seçkini adamlar vardır. Evvelâ Cafer Çelebi, Ali Zaim ve Muslu Efendi zamanın nadirlerindendir.

Usta kan alıcı cerrahları: Bu diyarda uğraş, savaş, vuruşma ve çatışma çok olduğundan genellikle halkı cerrahlık ilminde usta ve yetkindirler. Evvelâ Memi Zaim, Şadlı Çelebi Sipahi ve Macar Yuvan yeniçeri ağası esiridir, ama sanki Ebu Ali Sina'dır. Hatta Ebu Ali Sina'nın *Kitab-ı Kanun-ı Şifâ*'sını daima okur bilgin cerrahtır.

Hâl ehli şeyhleri: Halktan uzaklaşmış kendi köşesine çekilmiş takva sahibi mümin ve inançlı adamları vardır. Hunkâr Camii İmamı (---) Efendi ve Fethiye İmamı (---) Efendi (---) (---) (---)

Seçkin şairleri: Bu şehrin Boşnak zarif çelebileri Peçoy-ı Sirem çelebilerinin bazı şiirleri kırık dökük nazire penç beytler, gazeller edip birbirlerine gönderirler. Temiz dilli Fârisî-han şairleri vardır. Evvelâ Gazi Çelebi, Nâzî Çelebi ve Sâmiî Efendi, nice şairleri daha var. *[87b]*

Darüşşifaları: Kefere zamanı Orta Cami hastahane imiş. Daha sonra Süleyman Han zamanında cami oldu, ama şimdi yeniçeri odaları yakınında bir zaviyeyi dârüşşifa etmişler. Tüm garip hastaları oraya koyup yeniçeri ocağı tarafından hastaları gözetirler.

Güzel sesli usta hanendeler: Gerçi bu diyarda musıki ilmi *Kitab-ı Edvâr* üzere okunmaz, ama şehrin yine nazik tabiat sahibi akıllı ve olgun çelebileri seyyahlardan ve gelen gidenlerden kâr, nakş ve ilâhîler çıkarıp hazin sesle okurlar, ama çöğür şairleri gayet çoktur.

Keramet sahibi, hâl ehli, meczup dervişleri: Bu şehir içine Cenâb-ı Hak tarafından *ricâlü'l-gayb* gözcü olup onların *büdelâ, ümenâ, evtâd, nücebâ* ve *nukabâ* şekilli melâmilerinden evvelâ Deli Yoro, sadrazama varıp,

"Oğlanum, Yanık Kalesi'ne gitme yanarsın, ala Uyvar'ı, ala Kandiye'yi, göresin Me'vâ cennetini" der.

Meydan eri erkeklerin giysileri: Bütün halkının esvapları *"Elbisenin iyisi (eteği) kısa (yerden sürünmeyeni) olanıdır"* hadisi uyarınca dizleri gözünde kısa çuka esvap geyip başlarında yelken Salihli, porçavi, şeb-külâh, yeşil ve kırmızı samur kalpak,

kopçalı çakşır ve güderi dolama giyerler, ama ileri gelenleri samur, atlas ve sarık giyerler.

Kadınların türlü türlü giysileri: Bütün çuka ve çeşit çeşit muhayyer ferace giyerler ve yassı başlı terpuş giyip üzerlerine beyaz yaşmak çember örtünürler. Ayakkabıları ve iç edikleri sarıdır, ama bir avret çarşı pazara çıkmaya kadir değil, örtülü kadınları var.

Gazi pehlivan erkeklerinin isimleri: Genellikle şehbaz ve namlı gazi yiğitlerinin isimleri Yoro Zaim, İbro Zaim, Kapuş Ako, Zülfo Ako, Maho Sipahi, Hürüm Sipahi, Hurrem Sipahi, Döşü Kâzi, Seydo Kâzi, Balı Kâzi, Oha Kâzi, Süro Kâzi, Ahmo ve Mahmo isimli adamları çoktur.

Kadınlarının ve kızlarının isimleri: Genellikle evlenmemiş kadınları kibirli ve kuruntuludur. Tüm özel lehçeleriyle hoş ve şirin konuşurlar. Gönül okşayan güzel yüzlü kadınlarının Sünnime, Ümhane, Anişe, Fatime, Münire, Asiye, Sultane ve Râhime gibi isimleri var.

Kulağı halkalı kölelerinin isimleri: Genellikle köleleri Macar, Nemse, Çek ve Hırvat kâfirleridir. Müslüman olan kölelerinin isimleri bu şekildedir ki yazılır: Kazanfer, Hoyrad, Azadlı, Azadsız, Kuli, Gönlü, Zavallı, Fehzad, Yunak, Buyak, Kaso ve Sülmüş gibi simleri var.

Cariyelerinin isimleri: Genellikle tüm halâyık adlı cariyeleri Erdel kızları, İsveç, Çek, Leh, Tot, Korol, Macar, Nemse ve Hırvat kızlarıdır. Rus, Abaza, Çerkez ve Gürcü cariyeleri yoktur, olanlarının isimleri de bu şekildedir: Gülmâh, Hilâle, Mihrî, Mâhebrû ve Çâresâz gibi isimleri var.

Cana can katan güzel havası: Bu Budin şehrinin suyu ve havası o kadar güzeldir ki saba rüzgârı ve nesim rüzgârı sabahleyin esip insana can bağışlar. Hatta diğer şehirlerden arabalar ile hastaları getirip birkaç günde şifa bulur. Gerçi dört ay şiddetli kışı olur, ama Temmuz'u ve nevruzu hayat bağışlar.

Beldenin iklimi: Eflâtun-ı İlâhî sözüne göre Budin şehri beşinci iklimin sonunda bulunup arz-ı beledi (---) ve uzun günü 16,5 saat 9 derece ve 5 dakikadır. Karanlık gecesi de böyledir.

Müneccimlere göre şehrin talii: İşpanpol Padre, Kolon ve Eflâtun-i İlâhî sözlerine göre bu Budin şehri yapısının imareti

talii Akrep burcu ve Merih su evinde bulunup halkı daima acımasız cellat sıfatlı olup ellerinde kılıç savaşmaya su gibi akar kavimdirler.

Halkı işleri ve kazançları: Halkının çoğunluğu silâhlı askeri taifedir ki gece gündüz at üzerinde çete ve potura kovup savaş ederler. Kâhî baş alıp kâhîce baş verirler. Bir sınıfı ayan kibardır, bir zümresi kara ve deniz tüccarıdır, bir sınıfı çarşıda esnaftır, bir bölüğü de âlimdir.

Sanayinin beğenilenleri: Genellikle bu şehrin demircileri silâh âletleriyle ilgili çeşit çeşit şeyler imal ederler. İyi karabina tüfengler, Ferhadî külüngler, kolçak, balta ve nacak türünden cevherli sanatlı silâhlar yaparlar. Ve burada Yahudi karıları bir tür şayak adlı çuka dokurlar ki başka diyarda yoktur.

Tahılları, otları ve ürünleri: Bu diyarın amber gibi pâk toprağında, Keçkemet ve Peşte Sahrası'nda kırmızı deve dişi adlı bir buğdayı olur, sanki İstanbul yakınında Tekirdağ buğdayıdır. Arpası, börülce, mercimek ve nohudu çok bol olup buğdayı ambarlarda yüz yıl dursa, asla bit yemeyip taze durur.

Büyük nimet, yiyecekleri: Tüm Budin halkı kış günlerinde cavk cavk olup birbirlerine sıra ziyafetleri ederler. Has ve beyaz sipov ekmekleri, taze teleme yağıyla pişirilmiş pilâvları, Leh tavuğu kebabı, kapaması, sazan balığı kapaması, uştuka balığı tavası, kırah çorbası ve baklavası beğenilir.

Tanrı armağanı seçkin meyveleri: Tüm meyvelerinden bolca olan sulu ve yemesi hoş üzümü, eriği, zerdalisi, sindirimi kolay kirazı ve vişnesi boldur. Hatta dağlarında birer ikişer karış ağaçta yer vişnesi yetişir. Ama limon, turunç, nar, incir, zeytin ve fıstık gibi sahil meyveleri olmaz. *[88a]*

Pâk ekinlikleri, otlar ve sebzeler: Bu şehrin amber kokulu toprağında, Peşte ve Keçkemet Ovası'nda, Kile kırlarında ve Eski Budin ovasında o kadar otlar ve tirfil, ayrık, yonca adlı çayır ve çimen, sarımsak, kabak, pırasa ve soğan olur ki hadden aşkın ve kıyastan taşkın olur.

İhtiyaç sahiplerine can besleyen içecekleri: Bu Budin şehrinin harâbât erenlerine türlü türlü sarhoş edici içki şekilli içecekleri var, ama gingöşiyye adında bir tür sarı yakut renginde billur gibi ışıldar bir haram şarabı olur ki Bozcaada'da ve Ankon

Adası'nda olmaz. Hatta sarhoşluğu da olmaz, derler. Müsellesi ve vişne suyu beğenilir.

Dinlenecek, gezilecek Meram bağı mesire yerleri: Toplam 70 adet yerde gezinti yerleri var. Evvelâ Kral Bağı, Bağlar Korusu, Kral Korusu, Gerz İlyas Dağı, Hızır Baba Bağı, Miftah Baba Tekkesi, Gül Baba Tekkesi, Baruthane Kalesi ve (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Direkli İrem bahçesi gibi Cennet bağları: Budin bâcdârına göre evvelâ Gül Baba bayırlarından, Orta dağlardan ve Muhanad bayırlarından tâ Gerz İlyas Dağı'na kadar, Kile Ovası bayırlarına kadar, tâ Eski Budin'e kadar uzunluğu ve genişliği üç saatlik yerde 7.000 bağ vardır.

Belde halkının özel lehçeleri: Bütün Budin halkı Boşnak ve Bosnavîlerdir. Bazı özel lehçeleri var: Meselâ *vefebiha, muhassal-ı çelâm, zâhir, demişüm, şâyed gelmeyesün, sinkociyi sevmişüm, yâ dahi sağ mısun* kelimeleri çok kullanırlar, ama düzgün Macarca bilirler, diye anlattılar.

Külliyatı övgüsünün tamamlanması:

..... (7 satır boş).....

Budin'de yatmakta olan büyük velilerin ve gazilerin ziyaretlerini bildirir

Allah hepsine rahmet eylesin

Bu amber kokulu pâk toprakta önce, tâ kâfirler zamanında gazi ve şehit olan gazilerin önderi, Hazret-i Hızır İlyas'ın yoldaşı, yani,

Hazret-i Gazi Gerz İlyas ziyaret yeri: Bana kasabası sakinlerinden olup Gazi Hudavendigâr Murad Han asrında Budin'de şehit olup, "Bu gazi serbaz yiğittir" diye kâfirler yine saygı ve sevgilerinden Gerz İlyas'ın mübarek vücudunu bu mahalle defnettikleri yukarıda tekkeler bahsinde yazılıdır, *sırrı aziz olsun.* Sonra,

Velilik kıblesi, hidâyet kâbesi, evliyâ zübdesi, asfiyâ umdesi, Âl-i Abâ tariki öncüsü, yani **Şeyh Hazret-i Gül Baba:** Doğum yerleri Anadolu toprağı olan pâk toprak Sivas Eyaleti şehirlerinden Merzifon olup Süleyman Han ile Budin fethinde bulunup ilk Cuma namazını kıldığı gibi cami içinde vasiyet edip ruhunu teslim eder. 200.000 asker cemaat o an cenazesinde hazır olup Süleyman Han bizzat Gül Baba tabutunu getirerek hâlâ nurlu

kabri olan pâk zemine defnettikleri yeriyle yukarıda yazılmıştır, *sırrı aziz olsun.*

Abdullah Fettah, yani Şeyh Hazret-i Baba Miftah ziyareti: Bu fukara sultanı Süleyman Han'a rüyasında Budin Kalesi anahtarlarını verip yine Budin fethinde hazır olup vefat ettiği yukarıda yazılıdır, *sırrı aziz olsun.* Sonra,

Şeyh Hazret-i Hızır Baba ziyareti, *Allah kabrini nurlandırsın*: Ova Kapısı'ndan taşra bağlar içinde tekkesi içinde yattığı yukarıda yazılmıştır, *sırrı aziz olsun.* Sonra,

Şeyh Hazret-i Baba Muhtar ziyareti: Bu Âl-i Abâ fukarası evliyası Yeşil Direkli Ilıcası Hanı önünde bir nurlu kubbede yatmakta olup Budin gazilerinin ziyaret yeridir, *Allah nurunu artırsın.* Sonra,

Kalaylıkoz Ali Paşa ziyareti: Bedkal varoşunda bir bayır üzerinde gömülüdür. *[88b]* Sonra,

Arslan Paşa ziyareti: Baruthane Kalesi'ni bunlar yapmıştır. Daha sonra padişah şehit etmişlerdir. *Allah rahmet eylesin.* Sonra,

Ahmed Bey ziyareti: Orta Hisar'da Paşa Camii avlusunda kurşunlu kubbe içinde gömülü olup tarihiyle yukarıda camilerin özelliklerinde yazılıdır.

Büyük mezarlık ziyareti: Tüm mezarlığı batı tarafta Hazret-i Gül Baba yanında büyük bir gaziler mezarlığıdır ki her biri birer Rüstem ve Sâm akrân yiğitler iken suskunlar vadisinde yatıp hâl dilleri ile birer Fâtiha rica ederler. Bütün mezarlık sakinleri ruhları için *el-fâtiha.*

Balı Paşa ziyareti: Yine Balı Paşa Meydanı'nda yatmaktadır.

..... (1.5 satır boş).....

Hatta bu Budin'in kabristanında yatmakta olan ölü diller nice yüz yıldan beri ter ü taze gibi iskelet olup yatar. Yılan çıyan ve fareler diş uzatıp gazi naaşlarına asla zarar etmezler, acep temiz pâk topraktır. (---) (---)

Budin Kalesi'nin üç tarafında olan kaleleri bildirir

Evvelâ Budin Kalesi'nin batı tarafında Gül Baba ile Veli Bey Ilıcası yakınında Tuna Nehri kenarında,

Baruthane Kalesi'nin özellikleri: 936 tarihinde Süleyman Han asrında Gazi ve (Mehmed Paşa oğlu Yahya Paşa oğlu) şehit Arslan Paşa yapısıdır.

Kalesinin şekli ve zemini: Tuna Nehri kenarında bir alçak zeminde yer yer alçak kayalar üzerinde temeli olan dört köşe ve taş kaledir. Dört köşesinde birer büyük kuleli, kıbleye bakan bir demir kapılı, toplu, tüfengli, mükellef ve mükemmel cebehaneli, başka dizdarlı, 300 adet kale neferatlı, bir oda barutçubaşı neferatlı, bir oda cebecibaşı neferatlı, kale dışında 20 adet hane ve bir zaviyeli, çarşı pazarsız bakımlı, sağlam ve dayanıklı kaleciktir. Çepçevre büyüklüğü 800 adımdır.

Bu kale içinde asla evli kimselerin haneleri yoktur. Hemen kale çevresinde duvara bitişik kârgir yapılı mahzenler ve barut-hane çarkları olan işliklerdir, başka yapı yoktur. Kalenin bundan başka diğer yerleri gülistan, bağ ve bostan, kuşluk ve lâlelik bir gezinti ve dinlenme yeri kaledir.

Hatta Budin'in bazı maarif erbabı ve bazı kibarları bu iç açıcı yere gelip gezinirler, ama barut işliği işlerken hisar içine bir fert bu kaleye giremez ve bir hizmetçi bu kalede siyah barut korkusundan tütün adlı bid'ati içemez. Ama soğuk barut zamanı olmasa dizdardan nice ahbaplar izin alıp gezerler. Genellikle kadınlar bu kaleye gelip seyredip barut çarkları ve dolapları altından akan ılıca suyuna girip kırklanırlar, yani kırk kere yıkanırlar. Hatta kadın tayfasının yanlış kanaatlerince öyledir ki,

"Bir evlenmemiş, bâkire kızın bahtı açık olmayıp bir kocaya varamasa yahut bir avradın kocasıyla geçimi güzel olmasa veya bir kadının üzerinde uğursuzluk ve ağırlık olsa bu baruthane çarkı sularına girip kırklansa o kızın bahtı açılıp bir kocaya varır ve uğursuzların uğursuzlukları gider" diye o düşünceyle kadın kısmı bu suya her zaman girerler.

Siyah barut dolaplarının anlatılması: Kale yapıcısı olan merhum Arslan Paşa'nın zamanın seçkinleri iyi usta Macar esirleri var imiş. Nice çeşit sanatlar ile türlü türlü bukalemun gibi demirden, sindiyan ve palasanta ağacından seyirlik dolaplar yapar. Bu dolaplara ibretli 12 adet çark-ı felekler edip her çarkın önünde birer adet tunç havanlar edip bütün havan elleri de tunçtan ve demirdendir. Bu çark dolapları tamamen su çevirir. O su da ılıca suyudur ki başka bir kubbeli ılıcadır. O ılıcanın ayağı akarak gelip bu baruthane çarkların döndürür. Bu çarkların ve dolapların dönüp havanlar içinde havan ellerinin inip çıktığı ve

gürültüsü bir temaşadır ki insan hayran kalır. Gerçekten de ibret verici bir seyirliktir ve gayetle keskin siyah barutu olur. Ancak yaz aylarında işlemezler, zira barutunun keskinliğinden birkaç kere bu baruthane tutuşup harap olmuştur, ama kış vakti ve bahar günlerinde işleyip keskin barutu olur. Elde edilen barutların tamamını iç kalede mahzende biriktirirler. Seyre değer bir baruthane işliğidir, *vesselâm.*

Bu kale dışında yine ılıca suyundan 10 adet değirmenleri vardır. Başka,

Kara İştivan yapısı, yani Gerz İlyas Kalesi'nin özellikleri

Macarca ve Nemse dilinde bu kalenin ismi Girandosvar idi. Macar tarihçileri bu yüksek kalenin yapılış sebebini şöyle yazmışlardır. İlk başta Osmanoğlu'nun (---) tarihinde Budin Kralı Yanoş adlı kefere kral idi. Bunun zamanında Frengistan'dan Giranyos adlı bir papaz Budin'e gelip Macar kavmini ateşe tapıcılıktan, suya tapıcılıktan *[89a]* ve inek tapıcılığı mezhebinden çıkarmaya gelmiş. Meğer daha tâ o zamana dek Menuçehr evlâtlarından beri Macar kavmi Mecusi (ateşe tapan) imiş. Bu kere bu Frengistan'dan gelen Giranyos Papaz bu Macar kavmini Hz. İsa dinine davet edince İştivan Kral bu papazı oğluna hoca edip oğlu aşırı perhiz ve ibadetle (benzetmesiz) bir veli derecesinde olup hocasıyla Macar kavmine eziyet edip nice bin kâfirleri ateşe tapıcılıktan çıkarıp İsa dinine taptırırlar.

Tanrı'nın hikmeti bu mahalde İştivan Kral ölünce oğluna krallık eyle dediklerinde,

"Siz bir alay Mecusi kavimsiz, eğer İsa dinine girerseniz size kral olam" der. Bunun üzerine bütün Macarlar ayaklanıp kral oğlunu ve hocası olan papazı Gerz İlyas Dağı'ndan aşağı Tuna Nehri'ne atıp kayadan kayaya uçup parça parça olur, aşağı Tuna kenarına inince yine hayat bulur,

"Gelin, İsa dinine girip Hıristiyan olun" deyince yine tekrar Macarlar "Bu papaz cadıdır" diye başını bir kayaya koyup ezerlerken hemen o kaya Allah'ın emriyle parça parça olup yerinden bir ılıca suyu kaynayıp Tuna'ya karışır. Hâlâ Üstü Açık dedikleri ılıca o papazın başının ezildiği yerdir.

Daha sonra o papazın kanı Tuna'ya akıp dinmeyince Macar kâfirlerinin düzgün ve sonunu düşünenleri,

"Bu iyi alâmet değildir ve bu kral oğlu ile bu papazı öldürdük. Bunlar tekin değildir. Bizi İsa dinine davet ettiler. Hak din imiş ve dürüst Hıristiyanlarmış. Kanları düştüğü yerden ılıca çıkıp kanları Tuna'ya varınca hâlâ Tuna o kandan aşağı kırmızı kan gibi akıyor" deyip o gün 3.000 kâfir İsa dinine girip Hıristiyan mezhebini kabul ederler. Adı geçen papaz ve kral oğlunun leşlerini Gerz İlyas Dağı'na çıkarıp orada gömerler ve üzerlerine Kanadin adlı bir manastır, bir tekke ve daha önce ölen İştivan Kral malıyla bir kale yaparlar. Kefere zamanı Hıristiyanlar için bir mabet ve ziyaret yeri imiş.

Daha sonra Gazi Hudavendigâr asrında Gerz İlyas Gazi'yi de kâfirler şehit edip, "Bu da Türk'ün bir evliyâsıdır" diye sevgilerinden bu Gerz İlyas'ın naşını adı geçen Kanadin Kilisesi içinde Giranyos Rahib'in yanına gömerler.

Hâlâ Rumeli halkı arasında onun için Gerz İlyas adıyla meşhur yüksek bir tepedir. Gerz İlyas Dağı demenin sebebi budur. Bu Budin Kalesi nice kere kuşatmalar çekmek ile bu dağ başındaki manastır, tekke ve kaleden belirti kalmayıp ancak Gerz İlyas, papaz ve kral oğlunun mezarları yeri belli kalıp Budin fethinden sonra Süleyman Han fermanıyla 948 tarihinde,

Gerz İlyas Palankası

Gökyüzüne uzanmış bir yalçın kaya üzerinde dört tarafı korusun ve karakolhane olsun diye iç katı şeddadi taş yapı ve dış katı güzel palanka sağlam bir hisardır. Samanyolu gibi göklere baş çekmiş şahin, zağanos, kartal ve karakuş yuvalı kayalar üzerine kurulmuş 800 adım sağlam bir kaledir, ama küçüktür.

Güneş yönüne açılır bir kapısı, başka dizdarı, yüz adet silâhlı erleri, 10 adet şahî topları, 10 adet tahta örtülü neferat evleri, bir camii, ambarı, yeteri kadar cebehane ve hizmetkârı ve 2 adet su sarnıçları var. Bu kayalardan akan yağmur suyu bu sarnıçlara dolup dinlenmeye ve gezintiye çıkan bütün insanlar bu âbıhayattan içerler.

Bu kayalar üzerinden bütün Budin, Peşte ve Eski Budin Ovası ve Kral Bağları vadisi, Heyhat Sahrası ve Deşt-i Kıpçak gibi ayak altında bellidir. Hatta Budin şehrinin kaç kat bölme hisar ve ne kadar kale topu ve tabyaları var ve ne büyüklük ve şekilde olduğu bu Gerz İlyas Kalesi'nden hane hane ve köşe köşe bel-

lidir ki hemen Budin Kalesi Osmanoğlu'nun baştarda kadırgası şeklinde uzunlamasına yapılmıştır ki şekli yukarıda yazılmıştır.

Ama bu Gerz İlyas Dağı'ndan Osmanoğlu askerinin konduğu Kile Ovası içindeki İslâm ordusunu seyrettim, adı geçen Kile Ovası adıyla ünlenen uçsuz bucaksız ova süslü çadırlar, serâperde, otağ, çadır ve ağırlıklar ile dolmuştu. Bu yemyeşil ova çadırlar ile sanki lâle bahçesi olup insan deryası olmuş ve hayvanlarla ağzına kadar dolmuş bir Kile Ovası olmuş.

Kile Ovası'nın isimlenme sebebi

Tüm kâfiristanda öyle meşhurdur ki "Bu Budin altındaki ova insan deryasıyla dopdolu olup kile gibi dolarsa, o askere karşı konulmaz" derler. "Eğer Kile Ovası dolmaz ise, o askere karşı koymak mümkündür" derler. Bu ovaya onun için Kile Ovası derler. Allah bilir ki bu mübarek senede bu Gerz İlyas Dağı'ndan bu İslâm ordusunu seyrettiğimde Kile Ovası ağzına kadar insanlarla dolmuş ve bu uçsuz bucaksız sahranın batısı, güneyi ve kıblesi tarafında olan dağlar ve bağlar içinde yerleşmişlerdi. Sivas Veziri Hasta Kenan Paşa, Maraş Veziri Sührâb Mehmed Paşa, Çatrapatrazâde Ali Paşa, Can Arslan Paşa, ***[89b]*** Kurt Paşa, bizim efendimiz Kadızâde İbrahim Paşa, nice beylerbeyileri ve diğer sade beyler adı geçen Kile Sahrası'nda bir tengetir çadırcık kuracak yer bulamayıp yer götürmez askerleriyle Kile Ovası dışında dağlar ve bağlar içinde konup dört taraflarına karakollar tayin eylediler. Ta bu mertebe İslâm ordusu kalabalık idi, *Allah daha da artırsın.*

Kısacası tâ bu derece yüksek bir Gerz İlyas Kalesi'dir ki bütün Budinlinin gezinti, mesire ve dinlenme yeridir. Zira bu yüksek dağın eteğinde nice bin adet mesirelik Meram bağları var ve nice âbıhayat su kuyuları var. Bu kaledeki cami yanında Gerz İlyas mağarasını ziyaret edip ruhları için Yâsîn-i şerif okuyup ruhaniyetlerinden yardım talip ettik. Zira bir hadiste: *"Tereddüde düştüğünüz bir işte kabir ehlinden istimdad ediniz"* buyurmuşlardır. Hamd olsun ziyaret edip duvarı yüzüne küstahane bu müfredi yazdık. Beyt:

Mücâhid fî sebîlillâh idi her demde Gerz İlyas
Anın rûyâbın olsun bize rehber ola Hızr İlyas.

Diğer mısra:

Anın rûyâbına olsun bize yâr ola Hızır İlyas.

Bu kaleyi de gezip dolaşıp oradan teper aşağı Tabahane varoşu içinden geçip Tuna kenarına gelip,

İnsanların geçiş yeri ibretlik köprü

Bu garip ve acayip köprü, Budin Kalesi'nin Ali Paşa Tabyası önünde Tuna Nehri üzerinde tam 70 adet tombaz gemiler üzerinde uzun direkler ile yapılmış uzun bir köprüdür. Bütün tombaz gemileri birbirlerine kalın zincirler ile bağlı ve ortasında 4 adet gemi açılıp kapanır başka bir köprüdür ki gelip giden gemilere açıp gemiler geçtiğine yine kapanır.

Bu köprünün hizmetine memur tam 300 adet bekçileri vardır, lâkin bu köprü gemilerinin 30 adedini Budin kulu korumaya memurdur ve 40 adedini Peşte kulları korumaya memurdur. Zira bazı zaman Komaran Kalesi'nden hileci kâfirler büyük kütükleri ve büyük ağaçları birbirlerine bağlayıp Tuna ile bu ağaçları salıverip gelerek bu Budin köprüsüne o ağaçlar uğrayıp köprüyü kırar. Ardından kâfir katanaları Peşte yakalarını yakar ve köprüyü onarıncaya kadar kâfirler bu kadar çok mal alıp yine o gün kaçarlar. Onun için bu köprünün onarımının yarısına Budinli ve yarısına Peşteli memurlardır.

Yaz ve kış bu köprü durup köprübaşında bâc alınır. Eğer kış çok şiddetli olup Tuna Nehri donarsa köprüye ihtiyaç kalmayıp Tuna Nehri 10 karış 15 karış buz tutup Tuna Nehri üstü yol olup nice kere yüz bin araba ve kızaklar Tuna üzerinde gidip gelmededir. O zaman bâc u pazardan bir şey alınmaz ve köprüye de asla ihtiyaç olmaz. 3-4 ay Tuna Nehri buz olup durur. O zaman köprü gemilerini bir tarafa çekerler. İlkbaharda yine kurarlar. Bu köprübaşında,

Tepesiz sağlam hisar, yani sağlam Peşte Kalesi'nin özellikleri

Ungurus krallarından İştivan Kral yapısıdır. Macar dilinde Koronvar derler. Sonra 936 tarihinde Süleyman Han Budin'i feth edince bu kaleyi kâfirler aman ile Süleyman Han'a tüm mühimmat ve levazımatlarıyla anahtarlarını teslim edip bütün kâfirler uğursuz hanelerine gittiklerinde Süleyman Han bu kaleyi seyredip,

"Bu kale işte Budin'in karşısı pîştesidir (önü)" diye buyurup Pişte Kalesi derler. Ondan bozulmuşu meşhur olup Peşte Kalesi derler.

Tuna Nehri'nin batı tarafındaki Budin Kalesi'dir ve köprünün beri kuzeyi tarafı başında Peşte Kalesi'dir ki kuzeyi, doğusu ve kıble tarafları tamamen Peşte Sahrası ve Keçkemet Ovası'dır. Bir ucu Hatvan Kalesi'ne ve bir tarafı Sonlok Kalesi'ne ve batı tarafı tâ Segedin Kalesi'ne varıp Tise Nehri kenarlarına kadar köy köy üstüne kale kaleye komşu bakımlı ve şenlikli Peşte ovalarıdır ki uzunluğu ve genişliği onar merhale yerlerdir.

Ama Süleyman Han bu mülke malik olunca Ungurus Kralı Ferdinand Kral'ın içine dert üzerine dert olup sonunda Ferdinand Kral, Rim Papa, İsveç, Çek, Leh, Korol, Tot, İslovin, Daniska, Danimarka, Kalevine, Hollanda, Ankona, Anapolya ve Galya krallarından ve diğer krallardan iki kere yüz bin asker toplar. Ancak Fransa kralı Osmanoğlu'na yakınlığı sebebiyle kendi dengi kâfirlere yardım etmeyip haber dahi göndermez, zira Osmanoğlu yardımıyla İspanya krallığı isterdi.

Hemen ki bu kadar yüz bin kâfirler Nemse çasarı olan Ferdinand Kral'ın başına toplanınca Kara Hersek adlı ünlü bir köpeği serdar edip büyük bir tabur ile 949 tarihinde bu Peşte Kalesi üzerine çamapur askeri gibi gelmede.

Beri tarafta Budin veziri de bütün İslâm askerlerini toplayıp ***[90a]*** Peşte Kalesi'ne Budin'deki sekbanbaşı üç oda yeniçeriyle kaleye girip her mühimmat ve levazımatlarını görüp cenge hazır durdular.

Allah'ın hikmeti bir gün Tuna Nehri üzerinden büyük sallar gelip Tuna köprüsünü kırıp ertesi gün cehennemlik kâfirler Peşte Kalesi'ni kuşatmaya başlayıp 40 adet balyemezler ile yedi yerden göz açtırmayıp döverler.

O gün Ulama Paşa Budin'den gemilerle Peşte Kalesi'nin yardımına girip kalenin top ile yıkılan yerlerinden Ulama Paşa askeriyle kâfire gece baskını yapıp kâfirleri metrislerinde öyle kırarlar ki kılıç artıkları olan kâfirler güçlükle taburlarına varırlar. Bu kadar cebehane, bu kadar mallar ve 40 adet balyemezleri bir anda kaleye çekip kâfirlerin metrisleri boş kalıp hemen Ulama Paşa kalenin yıkılan yerlerini şarampav rıhtımlar ile doldurup iç yüzlerine büyük hendekler kazıp yine cenge hazır dururlar.

Hemen kâfirler yine var kuvveti pazuya getirip tüm kâfirleri domuz sürüsü gibi metrislerine sürüp görseler ki metrisleri ağ-

zına kadar dolmuş ve Türk bütün cebehane ve topları almış. Hemen Kara Hersek,

"Hay krala ne cevap verem?" diye yine gayret edip açıktan metrise girerlerken karşı Budin Kalesi'nden ve Peşte Kalesi'nden 1.500 pare toplara ateş edip top gülleleri kâfirin kellelerini kırıp 20.000 kadar kâfir cehenneme yollanır. Allah'ın hikmeti o sırada bir top güllesi Kara Hersek adlı ünlü serdarın belinden iki parça edip cehenneme gittiğinde tüm kâfirlerin ölüsü dirisine binip kararları firara döner. Hemen tüm Peşte ve Budin gazileri kâfirlerin ardına düşüp tâ Novigrad Kalesi'ne, Leve Kalesi'ne, Litre Kalesi'ne ve Uyvar Kalesi'ne kadar kıra kıra o kadar çok ganimet malları alırlar ki bütün gaziler ganimet malları ile zengin olup esenlikle Peşte Kalesi'ne gelirler.

Bir miktar İslâm askeri de kuzeyde Değirmenderesi, Hatvan Kalesi, Hollok Kalesi, Buyak Kalesi, Seçan Kalesi, Germat Kalesi, Filek Kalesi, Semendire Kalesi ve Eğre Kalesi taraflarına kaçan kâfirleri kova kıra, ganimet mallarını ala ala 7. günde 9.000 adet zincirli esir ve bu kadar ganimet mallarıyla bütün gaziler doyum olup Peşte Kalesi'ne büyük alaylar ile gelip şenlikler ederler.

Hamd olsun "O zamandan beri Peşte Kalesi güvenliktedir" diye ihtiyarlar naklettiler.

Peşte Kalesi zeminin şeklini bildirir

Gerçekten de Peşte Kalesi yalın kat duvardır, ama gayet sağlamca yapılmış dörtgen şekilli taş yapı güzel bir surdur. Tuna Nehri kenarı tam 500 adımdır ve tamamı beş adet İskender Seddi gibi topları Tuna'ya bakar büyük tabyalardır, ama bu Tuna kenarında olan tabyaların bazısı arasında yer yer dolma çit rıhtım palanka duvardır, ama her tabyası sanki Kahkaha Seddi'dir.

Bu kalenin kara tarafı üç köşedir. Ve 12 adet sağlam büyük kulelerdir. Ve her bir kulede beşer ve altışar adet kolomburuna ve şahî darbzen topları var. Ve her kulelerin üstleri tahta şindire örtülü alemli kubbelerdir. Ve bir kuleden bir kuleye kadar ellişer adet bedendir ve her beden ikişer adımdır. Bu hesaba göre Peşte Kalesi'nin dört köşesinin fırdolayı çevresi 1.700 adımdır.

Ve toplam 6 adet kapı vardır. Batı tarafına bakan hem köprübaşına, hem Vaç Kalesi tarafına açılır kapılardır, ama Vaç Kapısı tam olarak kuzey tarafına açılır. Hatvan Kapısı doğu tarafına ba-

kar. Sonlok Kapısı doğu taraftan birazca kıbleye eğimli açılır büyük kapıdır. Diğer küçük kapıları Tuna Nehri kenarına açılır. Bu taraflarda asla hendek yoktur. Bazı zaman Tuna Nehri taşarak gelse kale duvarlarını döver, hendeğe ihtiyacı yoktur. Kara tarafında topraktan kesme alçak hendeği var, ama gayet geniştir. Hatta kâfirler zamanı Tuna Nehri dolaşırmış, hâlâ belirtileri açıktır.

Bu kara tarafında asla eğimi yok tepesiz Pîşte ve Peşte Kalesi daima işte sağlam bir kaledir, ama güney tarafında Tuna Nehri aşırı Gerz İlyas Dağı gayetle eğimlidir. Gerz İlyas tepesi havalesindeki top güllesi kale içinde kaz ve tavuk gezdirmez.

Peşte Kalesi imaretlerini bildirir

Tamamı 11 mihraptır. Beşi camidir, kalanı mahalle mescitleridir. Evvelâ (---) camii (---) (---) (---)

Ve 11 adet mahalledir. Evvelâ Ulama Paşa Mahallesi, Yassı Mahalle, Hatvan Mahallesi, Sonlok Mahallesi ve Defterdar Mahallesi *[90b]*

Ve toplam 1.000 adet kârgir yapı şindire tahta örtülü tek ve iki katlı geniş evlerdir.

Ve iki adet medresedir, ama talebeleri azdır. Ve üç adet sıbyan mektebidir. Ve iki adet derviş tekkesidir, ama Budin'de de Mevlevîhane tekkesi yoktur.

Ve hepsi iki adet hamamdır, ama hamama muhtaç değillerdir, zira kışı sert olduğundan bütün evlerinde sobaları vardır. Hamam gibi sıcak evleri vardır ve her sobaları yanında birer yıkanacak yerleri bulunur.

Ve tamamı iki adet misafir hanları var, ama hana da muhtaç değillerdir. Bütün halkı konuklarını hanlara kondurmayıp hanelerinde konuk edip konuklar. Minnetsiz ve açık sofraları meydanda bir alay gazilerdir.

Ve hepsi hepsi 50 kadar dükkânları var, her meta bulunur, ama çarşı pazara da ihtiyaçları yoktur. Bütün mühimmat ve levazımatlarını karşı Budin'den alırlar. Gayetle verimli, yeşillik ve çiçeklik zemine kurulmakla bolluk şehirdir. Gerçi bağı ve bahçesi yoktur, ama buğdayı, arpası ve diğer sebzeleri gayet çoktur. Hatta sahralarında dağlar gibi yığılı yulaf ve otları Osmanoğlu askerini doyurdu. Ve kale içinde büyük tahıl ambarında ağzına kadar tolu zahire ve mühimmatlar var.

Ve bütün caddeleri gayet geniş olup iki tarafı iri taşlar ile yapılmış kaldırımlardır, zira kış vaktinde çamuru çok olur.

Peşte Kalesi hâkimlerini bildirir

Evvelâ Süleyman Han kanunu üzere Budin'in mal defterdarı bir tuğlu bey payesiyle bu Peşte Kalesi'nde oturur, 300 kadar askere maliktir, zira yönetimi altında bu Budin Eyaleti içinde çok haraç ve mukataalar vardır. Onlardan padişah malını tahsil etmek için 300-400 yarar, namdar, dindar ve hizmetkâr tahsildarlar besler.

Ve dahi bir hâkimi Budin mollası tarafından naibi var.

Ve dahi bir hâkimi dizdar ağadır.

Ve hepsi 20 adet ağalıklardır ki yazılır.

Evvelâ sağkol, solkol, azebistan, gönüllü, mazulciyân, martalosân, topçıyân, cebeciyân ve nice tür ocak ağaları var, ama kapukulu yeniçeri ağaları yoktur. Mazulciyân derler kayıtsız ve maaşsız 2.000 kadar gaziler bu diyarda çete ve poturalara gidip iyi atlar, iyi oğlanlar ve pâk silâhlar bunlardadır. Mazulen (azledilmiş olarak) gedik beklerler. Budin erenlerinden bir can vefat etse vilâyet valisi bu mazulcünün bir hizmeti geçmiş işe yararına ölenin gediğini verir. Başkasına verirse Balı Paşa Meydanı'nda ayaklanıp,

"Dövletli vezir bozmaya, Gazi Süleyman Hanun kanunun vere, şu bağana yiğide şu mahluli vere" diye toplanırlar. Onun için Budin'de mazulcü garip gaziler çoktur ve Budin'in dirliği güzeldir.

Kısacası Peşte Kalesi'nin tüm kulu mevcuttur. Bütün duvarı beyaz inci gibi güzeldir. Bütün halkı garip dostu, beğenilir ve sevilir insanlardır. Allah hepsinden razı ola.

Bu derya gibi İslâm ordusu kalabalığında çok nimetlerini yiyip ve nice ihsanlarını görüp bir hafta zevk ve şevkler ettik. Gariplik bunda ki bu şehrin bağı bahçeleri olmak ile bütün bağları karşı Budin tarafında adı geçen Kile Ovası bayırlarındadır.

Ve bir gariplik de tüm mezarlıkları yine karşı Budin tarafında Gül Baba semtindedir. Bütün vilâyetin mezarlıkları şehrin kıble tarafına yapılmıştır, zira kıble semti Arz-ı Mukaddese'ye yönelik olduğundan o düşünce ile mezarlıkları kıbleye ederler. Ama Budin'de batı tarafa yapmışlar, garip seyirliktir. Hatta ha-

kir bu durumu güngörmüş yüz yaşında yaşlı kimselerden sordum. Onlar öyle buyurdular ki,

"Evliyâ efendim, gerçekte iyi sordun. Bizim kıble canibimiz Kile Ovası'dır. Kâfir zamanından beri o taraflar kâfirlerin maşatlığı idi ve her zaman İslâm ordusu kâfirleri orada kırıp kâfir kemikleriyle dolu olup bir karış boş toprak yoktur. Onun için bizim mezarlığımız kıble tarafında değildir. Daha sonra vilâyetimiz İslâm eline girince ilk olarak Gül Baba, 'Beni o semte gömün, suskunların öncüsü olayım' deyince orada defnederler. Sonra bütün şehitleri de oraya gömerler. Hâlâ biz de onların şerefiyetine tüm ölülerimizi oraya gömeriz" diye cevap verdiler. Gerçekten de güzel haber verdiler. *Allah hepsine rahmet eylesin.*

Sıhhatte olan Budin gazileri alçak dünyanın âfetlerinden emin olalar, *âmîn ve yâ Mu'în, Seyyidi'l-mürselîn hürmetine.*

Hamd olsun Budin Kalesi özelliklerinin böylece kırık dökük yazılması tamam oldu. Şimdi,

Yanık gazası destanı

Sadrazam Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa Budin Kalesi altında İslâm ordusu toplansın için tam bir hafta bekledi. İslâm ordusu o kadar toplandı ki Kile Ovası dolduktan sonra dağları, bağları, yakın ve ırağları âdemoğlu deryası ile dopdolu olmuştu.

Hemen bir gün ileriyi düşünen sadrazam ***[91a]*** (---) suresindeki *"(Yapacağın) işler hakkında onlara danış"* (Kur'ân, Âl-i İmrân 159) kesin emrine uyarak bütün işbilir ve tüm yaşlı gün görmüş adamları gizlice toplayıp danıştıklarında tüm Budin gazileri ve diğer serhat gazileri:

"Vallahi devletli vezir, gele sözümüz dinleye. Birkaç yıldır kâfirler korkuya düşüp Yanık Kalesi'ni o kadar sarp, sağlam ve dayanıklı edip diğer kalelerinden 400 adet top alıp 20.000 Nemse tüfenglisi dahi Yanık Kalesi'ne koyup 70.000 çeşit hile ve şeytanlık ile dolu bir kale oldu. Bundan başka siz saadetle Edirne'den üç ayda Budin'e gelince kadar kâfir Yanık altında 7 yerde büyük taburlar edip 200.000 kefere ve fecereler mevcuttur. Hemen tedarik odur ki yine Yanık sesiyle bu Budin'den kalkıp iki günde Üstürgon Ovası'nda konup bir gece bir günde Tuna Nehri üzerine köprüler yapıp tüm Müslüman gaziler ile Uyvar Kalesi'ne varıp ilk gazanızdır, inşaallah kolaylıkla feth edersiz; yoksa Ya-

nık Kalesi'ne giderseniz, askeri ateşe yakarsız, sonra da hüsranla beri yakaya çıkarsız. Hemen danışmanın doğru görüşü budur" deyip *Fâtiha* okunup göç boruları çalındı.

İşbu 1073 senesi Zilhiccesinin 15. günü Budin Kalesi altından 100.000 İslâm ordusu ile Uyvar gazasına gittiğimizi bildirir

Önce, Siyavuş Paşa kardeşi Abaza Sarı Hüseyin Paşa Budin veziri olmak ile 20.000 seçkin askeriyle öncü asker olup Kaplan Paşa, Kadızâde İbrahim Paşa ve Sührâb Mehmed Paşa, toplam 40.000 asker Hüseyin Paşa ile hep birlikte kalkıp *"Bismillah,* gaza niyetine" deyip Budin'den kuzeye doğru 4 saatte,

Kızılhisar Palankası menzili

950 tarihinde Lala Mustafa Paşa yapısıdır. Daha önce bu kaleyi kefere zamanı Osmanlı korkusundan dağlar içinde yapmışlar. Hâlâ yapı kalıntıları bir yüksek bir tepe üzerinde harabesi görünmekte idi. Ama Üstürgon yoluna aykırı olduğundan Lala Paşa o kaleyi bu yeşillik ovada yapmıştır, gerçekten de yerinde yapmıştır. Dört köşe üç kat çit palanka sağlam hisardır. Fırdolayı büyüklüğü 1.000 adımdır. Hendeği topraktan kesme geniş ve derin çukurdur.

İki kapısı var; büyük kapısı güney tarafa açılır, küçük kapısı kuzey tarafa açılır. Hendek üzerindeki köprüleri ağaç olduğundan her gece bekçiler köprüleri kaldırıp kapıların önlerine set ederler.

Hisar içinde 100 kadar tahta örtülü neferat haneleri var, ama gayet daracıktır. Süleyman Han'ın bir camii var. Hamamı yok, ama henüz Gürcü Mehmed Paşa yeni bir hamam yapmaya başladı. Ve han yakınında 5 adet dükkânı var. Dizdarı ve Üstürgon kazası naibi ve cümle 200 adet gazi kale erleri var. Budin ile Üstürgon Kalesi arasında bu kale sığınak yeridir.

Beğenilenlerinden; bahçeleri hesapsız olup şebekeli bostanlarında lahanası o kadar çok ve o kadar iri olur ki sanki her biri beylerbeyi davulu kadar olur. Bosnalılar bu lahanayı görüp,

"Ah canum, dinüm, îmânum kapusta" derler. Gerçekten de Van diyarı lahanası kadar iri olup Budin'e bütün lahana bu Kızılhisar'dan gider, zira Boşnak kavmi lahana ile kırah (bezelye) çorbasını ve keçi sütü surutkasını pek severler.

Bu Kızılhisar Kalesi'nde göç boruları çalınıp gidecek sırada

Budin tarafından Hısım Mehmed Paşa, Ohri Paşası Sefer Paşa ve altı oda kapukulu ile yeniçerilere serdar Zağarcıbaşı İbrahim Ağa, toplam 10.000 askerle gelip Üstürgon Kalesi altında Tuna Nehri üzerine alelacele köprü yapılması için padişah emirleri getirip oradan 6 saatte,

İbret verici hisar, yani serhaddin sonu Üstürgon Kalesi'nin özellikleri

Macar tarihçileri ve Latin tarihçilerine göre bu ibret verici kaleyi ilk defa yapan Koca Mihadi Laslo'dur ki Menuçehr evlâtlarından Nagban Ejder'in oğlunun oğlu Mihadi Laslo'dur. Hazret-i Risâlet-penâh'ın gelmesinden 600 sene önce Hazret-i İsa zamanında Hazret-i İsa'nın halifesi Şem'ûn-ı Safa öğretmesiyle yapılıp ismine Morfanvar derler. Yunanca "Kızıl dağ" yani "Kızılelma" demek olur. Hâlâ 6 adet Kızılelma'nın biri de bu Üstürgon'dur. Buraya Orta Macar Kızılelması derler, eski taht merkezidir,

Ama Nemse dilinde ismi (---) (---) Macar dilinde ismi (---) (---) ama Rumeli kavmi Üstürgorna derler. Zira bir zaman İskender tacı olan gorona burada durmak ile Üstürgona ve Üsti Gorona'dan bozulmuş olarak kalıp hâlâ Üstürgon Kalesi derler.

Nice devletten devlete intikal edip bir zaman ***[91b]*** Alman kralı, bir zaman Erdel kralı, bir zaman Kurs Macarı ve bir zaman Orta Macar elinde 700 sene durmuş, daha sonra Ungurus kralı olan Lagoş Kral malik olmuştur. Nemse Hıristiyan milletinin benzetmeyle müftüleri olan irşek adlı papaz ki Rim Papa'dan bir tabaka aşağıdır, Rim Papa'dan yüksek mertebe İstanbul patriğidir ki bütün Hıristiyan milletlerinin kralları ve banlarına İstanbul patriğinin hükmü geçerlidir. Hatta İstanbul patriğinden izin olmayınca bir kral tahtına oturamaz. Elbette bir yol ile izin alırlar.

İkinci tabaka Kızılelma sahibi Rim Papa'dır.

Üçüncü tabakada bu Üstürgon irşeki gorona sahibi papazın mabethanesi olup Lagoş Kral taht merkezi olup bütün krallar, bütün Macaristan ve Frengistan Hıristiyanları Üstürgon sahibi olan irşek papazı ziyarete gelip nice krallar bu irşek papaza birer ikişer milyon akçe adak mal getirirlerdi. Bu irşek de tüm malı bu Üstürgon Kalesi'ne sarf edip atası olan Koca Mihadi

Laslo Kral'ın yaptığı Üstürgon Kalesi'ni, iç kalede olan Kızılelma Kilisesi'ni ve Tuna Nehri kenarında bir büyük varoşunu o kadar imar edip o kadar süsledi ki tüm kâfiristandan her sene nice yüz bin kâfirler gelip Kudüs gibi bu Üstürgon'u ziyaret edip irşek papaza adaklar verirlerdi.

Sonra 948 tarihinde Süleyman Han Budin Kalesi'ni feth edip bu Üstürgon Kalesi'nin feth etme işi tutku hâline gelip sonunda bizzat Süleyman Han 950 senesi Muharreminin 18. gününde derya gibi İslâm askeri ile Üstürgon Ovası'nda konaklar. Hâlâ Süleyman Han'ın süslü otağının yeri bir yüksek bir tepedir ki Üstürgon'un topu gülleleri bu mahalle ermez, orada çadır kurup Üstürgon Ovası sipahilerin çadırlarıyla doldu ve tüm Müslüman askerler cenge hazır oldu. Ve o gece tâ sabaha dek İslâm askerleri metrislere doldular ve seherle birlikte gülbâng-ı Muhammedî çekilip kaleyi dövmeye başladılar.

Sözün kısası 7 gün 7 gece kâfirlere göz açtırmayıp kalenin burçları ve bedenleri top darbelerinden yerle beraber olup hisar içinde olan irşek dışarı çıkıp padişahın atının üzengisine yüz sürünce beden dişleri üzerinde beyaz aman bayrakları dikilip Allah'ın yardımıyla 950 senesi Muharreminin 25. günü Üstürgon Kalesi aman ile feth edildi. Hamd olsun İslâm kaleleri arasına katılıp hisar içinde olan kâfirler pis leşlerini mezarlıklarından ve büyük kiliselerinden çıkarıp araba araba yükletip yurtlarına gittiler. Sonra Kızılelma Kilisesi'ni kâfirlerin hisliğinden temizleyip, *"(Namazda) yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir"* (Kur'ân, Bakara 144, 149, 150) âyeti üzere kıblesi Kudüs'den Mekke'ye çevrilip Müslüman mabedi ederler. Hâlâ bir nurlu camidir ki benzerini göz görmemiştir. İnşaallah özellikleri yeri geldiğinde yazılır.

Sonra Süleyman Han bu kalenin yönetimini Yahya Paşazâde Mehmed Paşa'ya verip kalenin onarımı için 300 kese verip hisar içine 7.000 kul ve 20.000 adet muhafazacı asker koyup kendileri Tata Kalesi, Papa Kalesi ve Ustolni-Belgrad Kalesi fethine giderler.

Daha sonra günden güne Budin vezirleri ve Üstürgon beyleri Üstürgon Kalesi'ne o kadar bakım tamir edip taşra varoşuyla İrem bağı gibi büyük bir şehir olur. Hemen her gün beşer altışar bin adet gaziler tâ Beç'e, Prag'a ve Dip Alman'a seğirtip gani-

met malları alıp tüm Alman kâfirlerine "El-aman, ey Osmanoğlu askeri" dedirtirler.

Süleyman Han vefatından sonra kâfirler nice kere bu Üstürgon Kalesi üzerine gelip hüsranla geri giderlerdi. Ta ki Osmanoğlu elinde 48 sene bâkire gibi durup 1002 tarihinde Sultan III. Murad asrında yedi kral Üstürgon Kalesi'ni 70 gün dövüp bir taşına bin baş verdiler, yine alamadılar. O sırada Yemen Fatihi Sinan Paşa'nın ikinci veziriazamlığı zamanında derya gibi İslâm askeri ile Üstürgon altındaki kâfirlere şimşek gibi yetişip seher vaktinde kırmaya başlayıp tâ akşam vaktine dek tüm gaziler bir hardal tanesi yemeyip içmeyip kâfirleri kıra kıra Tuna Nehri'ne dökerler. 43.000 adet esir zincirlenip bu kadar ganimet mallarıyla Müslüman gaziler zengin olup Üstürgon Kalesi'ni kâfirlerin ellerinden kurtarıp kaleyi yine gereği gibi imar ederler. Ardından tüm gaziler vatanlarına giderler.

Daha sonra Erdel kâfirleri 1004 [1596] tarihinde Tımışvar Kalesi'ni kuşatıp Cafer Paşa'nın kurtardığı bu yazılan senede Nemse kâfirleri fırsat bulup yine Alman askeriyle Üstürgon Kalesi altına gelirler. Tanrı'nın hikmeti Üstürgon altında korumada olan Osman Paşa, Tiryaki Hasan Paşa ve Serdar Sinan Paşazâde kaçarlar, nice vezir, beylerbeyi ve beyler şehitlik şerbetini içerler ve nice beylerbeyiler bozulup Budin'de karar ederler. Büyük bir bozgun oldu, ama Uzun Mehmed Paşa Üstürgon Kalesi'ne girip mahsur oldu ve tam 7 ay direndi, çarpıştı, vuruştu ve savaştı. ***[92a]***

Ancak bir taraftan Üstürgon Kalesi'ne yardım gelmedi. Sonunda yokluktan, kıtlıktan ve top sadmelerinden kale halkı Mehmed Paşa'ya karşı ayaklandı. Mehmed Paşa yüz bin çeşit tereddüt ile Üstürgon Kalesi'ni Mikloş adlı kâfire emanet olarak teslim edip tüm Müslüman gaziler esenlikle Budin Kalesi'ne geldiler. Perişan hâllerini padişah Sultan III. Mehmed Han'a arz ettiklerinde padişah tarafından kendilerine bir azar ve sitem olunmayıp, "Allah'ın takdiri bu imiş, *takdir edilen olur*" deyip bu bozgunu takdire yüklediler.

Tam 10 sene Üstürgon Kalesi yere gelesi kâfirlerin ellerinde kalıp sonunda 1013 tarihinde Sultan Ahmed Han sadrazamlığı Koca Uzun Lala Mehmed Paşa'ya verip,

"Benim Üstürgon kalemi kâfire nice verdin ise var öylece fetheyle. Yohsa seni iki pare ederim" derler. Mehmed Paşa da derya gibi asker ile yolları kat ederek Budin Kalesi altında konduğunda Allah'ın hikmeti Anadolu'da Uzun Celâlî ayaklanıp Bursa üzerine geleceği haberi padişah tarafından duyulup Nasuh Paşa 70.000 seçkin asker ile celâlî üzerine tayin olunur. Serdar Mehmed Paşa yanında İslâm ordusu az kalır. Ne çare yine *"Allah'a tevekkül"* deyip 40-50.000 asker ile Üstürgon Kalesi'ni kuşatıp 17 yerden kaleyi döve döve bütün burçlarını ve beden dişlerini yerle bir etti.

Ama Tuna'nın karşı tarafında Ciğerdelen adlı kale dibine 70 kat cünüp kâfir askerleri gelip yedi kat büyük taburlar kazıp gemilerle devamlı tazeden taze dinç dinç kâfirleri kaleye yardım gönderip gece gündüz savaşırlardı. Mehmed Paşa tarafından her ne kadar hücumlarla yürüyüşler olursa kâfirler karşılayıp serdengeçtileri döndürürdü.

Bu hâl üzere tam 7 ay savaşırken kış gelip Müslüman gazilerin elleri ayakları tutmaz oldu. Kardan, buzdan, fırtınadan ve şiddetli kıştan fetihsiz dönüp Budin'e geldiler. Yeniçeri ağası olan arsız Nakkaş Paşa'nın metrise girmeyip yeniçerileri zabt etmediğini Der-i devlete arz edip sadrazam Belgrad'a gelip tüm İslâm ordusu ile kışladı. Harezmşahî nevruzu ilkbahar olunca Orta Macar namdarlarından Boçkay adında bir namlı ban oğlu ban iki kere yüz bin asker ile Sadrazam Mehmed Paşa'ya gelip itaat etti. Yine 1014 tarihinin ilkbaharında Üstürgon savaşına çıkılıp menzilleri kat ederek yer götürmez Allah askeri ile Üstürgon Ovası'nda konaklanıldı. Üstürgon çevresinde, sağında ve solunda olan kalelerden Tata, Papa, Yanık, Senmartin, Perespirim, Val ve Canbey adlı kaleleri, nice köy ve kasabaları yakıp yıkmakla kâfirlere üstünlük sağlandı. Nice bin kâfirleri esir edip nice felâket ederek Üstürgon Kalesi altına hesabını Allah bilir o kadar ganimet malları gelirler ki bir esir bir guruşa satılır. Bir kâfirin kalesinden çıkıp Üstürgon yardımına gelmeye güçleri yoktu. Sonra Serdar Üstürgon Kalesi'ni henüz kuşatıp 9 koldan metrislere girip cenge hazır olduklarında işin sonunu düşünen Serdar Solak Ali Ağa adında bir şanlı ağayı elçilik ile kale kaptanına mektup ile gönderip mektubunda öyle yazmışlar ki;

"Selâm hidayete erenlere olsun. Sen ki sapık inançlı keferelerin vakarsız, soysuz serdarı olan Mikloş keferesin. Daha önce bu kaleyi sana Allah emaneti vermiş idim. İmdi Allah emanetine hainlik etmeden benden aldın ve yine bana veresin ve yoksa inşaallah İslâm askerinin bilek zoruyla alıp seni âleme ibret ederim" diye yazmış. Mektup okunduğunda,

"Türk Koca bildiğinden kalmasın" deyip elçiyi kovdu. Solak Ali Ağa da söylenen sözleri serdara anlatınca hemen serdar,

"Şimden geri suç bizden gitti" diye Tepedelen adlı yerde üç adet büyük tabya ve Muhanad Bayırı'nda yine üç adet sağlam set siperler edip 17 yerden 40 adet balyemez toplar ile tam 10 gün 10 gece kalenin kinli sinesine gülleler vura vura duvarda yollar açıp tüm gazilere yürüyüş tembih olundu. Seher vakti yine toplar atılıp İslâm ordusu gülbâng-ı Muhammedî çekip yürüdüler.

Ama kaleye çıkacak yerlerde sarp paçarız ve lağımlar olmakla kâfirler nice çeşit hile ve şeytanlıklar ile ateş edip Müslüman gazi serdengeçtileri serden geçtiler. Ancak kaleye giremeyip 2.000'den fazla gazi o mahalde şehitlik şerbetini içip sarhoş olanları derhâl sarhoş olmayan gaziler şehitlerin cesetlerini dışarı çıkarıp asla bu zorluktan askere bir bıkkınlık gelmeyip yine birbirlerini cenge teşvik ederlerdi.

Tırnakçı Hasan Paşa'nın kardeşi yeniçeri ağası olduğundan onun ***[92b]*** eliyle yeniçeri ocağına 10 kese, sipahi ocaklarına yine 10 kese ve diğer ocaklara beşer kese bağışlayıp gönüllerini alarak ve çeşit çeşit güzel vaatlerle cenge teşvik ederlerdi.

Seher vakti olunca yine vezir fermanı üzere toplar atılıp bütün gaziler karılıp katılıp bir kara duman içinde bütün gaziler "Allah Allah" deyip dal kılıç birbirlerinin ardından kesilmeyip bir anda, önce yeniçeri bayrağı kalenin duvarı üzerine dikilip ardınca veziriazam askeri sökülüp alay alay bütün gaziler karınca yılana üşüşür gibi üşüşüp kalenin bütün bedenlerini ve tabyalarını zabt edip kâfirin metrisleri içine girip zabt ederler.

Kâfirler bu hâli görüp iç kaleye kaçarlarken onların da nice binini ateş saçan kılıçtan geçirdiler. Dış hisar İslâm elinde olup 10 gün 10 gece ezanlar okunup tam 10 gün cehennemlik kâfirler iç kalede kapanıp şiddetli savaş ederler.

O gece 20.000 adet gaziye padişah cebehanesinden silâhlar verilip "Sabahleyin iç kaleye yürüyüştür" diye sıkı sık tembih olunup hazır olduklarında murdar kâfirler bu durumdan haberdar olup yeniçeri kolundan hemen kâfirler "El-aman, ey Bektaşî gazileri" diye feryat edip kalenin burçları ve bedenleri üzerine beyaz vere bayrakları dikildi. Yeniçeri ocağından zağarcıbaşı 6 oda yeniçeriyle kaleye girip tüm hazine ve cebehaneleri mühürledi. O gün bütün kâfirler silâhsız çıplak olarak kaleden çıkıp Pojaga Paşası Yahya Paşazâde bütün kâfirleri karşı Ciğerdelen'e geçirip ciğerleri kan olarak Uyvar'a vararak cehennem oldular.

Hemen o an Boçkay Kral 10.000 askeriyle Sarhoş İbrahim Paşa ile birlikte Komaran, Yanık, Beç ve Prag taraflarını yakıp yıkıp yağmalamaya Serdardan izin alıp onlar gitmede.

Beri tarafta Serdar kale fethi müjdesini o an Sultan Ahmed Han'a bildirmeye ulaklar gönderip derya gibi İslâm ordusunu kaleye üşürüp tamir edip hamd olsun yine Üstürgon Kalesi 1014 tarihinde Sultan Ahmed Han asrında Lala Mehmed Paşa eliyle feth oldu, 20 Cemaziyelevvel, Salı.

Şiir sanatı ile fethine tarih budur:

(---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) tarihi
Leşker-i kâfirler çıkdı hısn-ı Üstürgon'dan
Sene (---)

Bu Üstürgon Kalesi'nin nice kere kuşatılması ve fethedilmesi hikâyelerini babamız merhumdan dinleyip bu şekilde yazdık. Zira onlar Süleyman Han Gazi'den beri bir gazadan kalmayıp Allah yolunda savaşan gazi idiler, *Allah rahmet eylesin.*

Ama şimdi bu 1073 tarihinde Üstürgon Kalesi'ni bu hakir şu anda olduğu şekliyle gördüğümüz üzere anlatalım.

Üstürgon Kalesi'nin Süleyman Han kanunnamesine göre tüm hâkim, zâbit ve neferlerini bildirir

Evvelâ bu sağlam sur büyük belde Budin Eyaleti'nde başka sancakbeyi tahtıdır. Ancak nice kere beylerbeyilere sadaka olunmuştur. Zira Budin Kalesi'nin önünde sağlam engel ve serhaddin en son seddidir ki bundan ileride serhat kalemiz yoktur. Cenâb-ı Kibriyâ tâ Alman Denizi kenarında kadar nice kale ve şehirler bağışlaya.

Kanun üzere Üstürgon beyinin hâssı 210.000 akçedir. Tüm zeameti 13 ve tüm timarı 214'dür. Alaybeyisi, çeribaşı, yüzbaşı, asker sürücüsü, çetecisi ve poturacıları vardır.

Paşasının 500 adet askeriyle tüm zeamet ve timar sahipleri cebelüleriyle 3.000 adet acayip görünüşlü, heybetli askerleri olur. Paşasına adalet üzere ancak 6.000 guruş olur.

Ve tamamı 6 adet kale dizdar ağaları vardır. Evvelâ büyük dizdar ağa, yukarı iç kale hâkimidir. Aşağı büyük varoş dizdarı, bölme hisar dizdarı, Tepedelen Kalesi dizdarı, Baruthane Kalesi dizdarı ve Tuna Nehri aşırı Ciğerdelen Kalesi dizdarı. Bu 6 adet dizdarlar tamamen yukarı kale dizdarına tabi zengin ağalardır, ama baş dizdar Âsitane tarafından yeniçeri ocağı çorbacılarından ve çavuşlarından dizdar ağa olup gelir, muhteşem, meydan sahibi ağalıktır.

Ve 20 adet de kale ağaları vardır. Meselâ sağkol ağası, solkol ağası, gönüllü ağası, azebistan ağası, martolosân ağası, beşli ağası, mazulciyân ağası, Tuna kaptanı ağası, topçu ağası, cebeci ağası, kumbaracılar ağası, mimar ağa, mutemet ağası, bender ağası, harac emini, muhtesib ağası, bâcdâr ağası ve (---) (---) (---)

Ama İstanbul'dan daima üç oda yeniçeri ağası, topçubaşı, cebecibaşı, başçavuş ve yeniçeri efendisi vardır. Bunların *[93a]* hepsi iç kalede paşa sarayı ve dizdar sarayı yakınında sâkinlerdir.

Bu sayılan 20 adet ağaların toplam (---) adet kale neferleri vardır, ama bunlar tamamen kale müstahfızlarıdır. Kaleden uzak asla bir yere gitmezler, ama kaptan askeri, martalozlar, çeteciler ve poturacılar, bunlar çete ve poturalara gidip baş ve dil alıp bazı ulak ve yolcuları götürüp getirmeye memur askerlerdir. Hepsi gayet seçkin cesur, korkusuz ve namlı yiğitlerdir. Hepsi bir yere seğirdim etseler dörder ve beşer çatal atlar ile seğirtip her birinin elinde, belinde, yeninde, yakasında, atlarının eyer kaşlarında ve terkilerinde beşer ve altışar adet çarklı karabina tüfengleri var.

Bunlar Macar gibi güderi dolama giyerler. Gören bunları Macar katanası sanırlar. Zira gece gündüz Macar içinde ceng etmededirler. Ve hepsi çok iyi ve düzgün Macarca bilirler. Bu dilleriyle tâ Alman vilâyetine gidip esir kapıp gelirler. Gayet acıma-

sız, yılan zehrinden daha öldürücü, kızgın askerlerdir. Hatta Budin kavmi bu Üstürgon gazilerine denk olamaz, zira bunlar saplanıcı kaza oku gibi amansız kavimdirler. Bütün Macaristan'da bir Tatar askerinden, bir de bu Üstürgon kavminden korkarlar. Hatta Alman diyarında bir kâfir bir kâfire sövse,

"Dilerim ki Üstürgonlu belâsına uğrayasın" diye beddua ederler. Ta bu derece Üstürgonlu kâfirlerin gözlerini korkutmuşlardır.

Onun için kâfirler ortadan kaldırılmaları için nice kere 7 kral toplanıp Üstürgonluyu ortadan kaldırmaya çalışıp uğraşırlar, ama hepsi bozguna uğrayıp cehenneme def olup giderler. Hatta merhum Üstürgonlu Mustafa Bey bizimle Erdel gazalarında iken Üstürgon gazilerinin 700 adet Tunageçti Hasanî ve Hüseynî kınalı atlı ve yedekli yiğitleri var idi.

Genellikle Seydî Ahmed Paşa efendimizin yüzünü ağartan bu Üstürgon gazileridir. Şimdi yine veziriazamı karşılamaya tam 6.000 adet kınalı atlı heybet ve asalet sahibi pür-silâhlı, tuğulka ve ser-penahlı gösterişli askeri sadrazama karşı çıkıp alay gösterdiklerinden hoşlanıp hepsine beş kese alay bahşişi dağıttı.

Gerçekten de yarar ve namlı kılıç ustası yiğitleri var ki hepsi hile ve kötülükten arınmış, temiz kalpli, güvenilir, iş bilir, gönül erbabı ve hanedan sahibi bir alay yumuşak huylu, temiz yapılı, oğuz, gazi, meydan eri, korkusuz, cesur ve hünerli yiğitlerdir. Hatta hepsi de Peygamberimizin emirlerine o kadar bağlıdırlar ki emir Resul-i mübin şeriatinin demeden başka bir şey demezler ve hile yolunu bilmezler. Hemen düşmana doğru varırlar.

Üstürgon Kalesi'nin bir hâkimi de 300 akçe payesiyle kadıdır, ancak Kızılhisar'dan, Tuna Vişegradı'ndan ve Ciğerdelen'den başka nahiyeleri yoktur. Tüm köyleri Komaran'a ve Tata kalelerine doğru kâfiristanda kalmıştır.

Bir hâkimi şeyhülislâmdır, bir hâkimi nakibüleşraftır ve bir hâkimi de muhtesib başıdır, ama bu diyarda sipah kethüdayeri yoktur. (---) (---) (---) (---) (---)

Burada Üstürgon'un tüm hâkimleri, âlimleri ve gazilerinin anlatılması tamamlanıp,

İbretlik sur, yani sağlam Üstürgon Kalesi'nin özellikleri

Üstürgon Kalesi Budin Kalesi'nin kuzey tarafında bir merhale uzak yerdir. Tuna Nehri kenarında gökyüzüne baş uzatmış kırmızı bir yüksek tepe üzerinde Van kayası, Mardin kayası ve İmadiye kayaları gibi Samanyolu gibi göklere baş uzatmış bir yalçın tepe üzerinde bademi şekilde, yani akçe tahtası gibi kıbleden kuzeye uzunlamasına kurulmuş Koca Mihadi Laslo yapısıdır. Peygamber Efendimizin gelmesinden 600 yıl önce Emin Ruhullah İsa Nebî zamanında yapılmış bir şeddadi rıhtım taş yapı, güzel bir surdur ki Komaran ve Uyvar Ovası'ndan bu büyük yapıyı görenler,

"İşte İskender Seddi" derler. Zirve tepesi mavi buluta baş uzatmış yüksek boylu kaleler içinde hepsinden seçkin beyaz inci gibi, beyaz kuğu gibi tüm burçları ve beden dişleriyle bezenmiş, kapılar, kuleler ve dirsekleriyle süslenmiş Orta Macar Kızılelması adıyla meşhur olan sevimli kale ve kızıl kaya adıyla bilinen, övülen ve sevilen Üstürgon Kalesi'dir.

Alman'ın amansız sınırında böyle bir benzersiz ve böyle bir savaş yurdu sağlam duvar, Kudret eliyle yaratılmış yüksek dağ üzerinde Kahkaha Seddi'ne denk yüksek bir kale inşa olunmamış ve olmaz da, zira zemini Allah tarafından bir sığınak yeri olmak için kale yeri halk olunmuş bir kırmızı dağdır. Nice yerlerinde türlü türlü kuşların yuvaları *[93b]* var. Sanki Kırım ülkesinde Menkup Kalesi gibi sağlam ve dayanıklı bir kaledir. Koruyucu Allah'ın gece gündüz korumasında ola.

Bu yüksek Üstürgon Kalesi'nin yukarı hisar duvarı fırdolayı tam 1.150 adet adımdır.

Bu kalenin doğu tarafında bir gayyâ deresi aşırı el kayası yetişir bir havale kaya vardır. Ona Tepedelen derler, o kayanın eğimini engellemek için eskinin usta mühendisleri anılan tepeye havale olmak için bu kale duvarının 500 adım kısmını kalenin iç yüzüne kaplumbağa arkası gibi eğri yapmış ki o havaleden top gülleleri duvar yüzüne tesir etmeye.

Ve bu taraf duvarları ellişer ayak enli şeddadi rıhtım kalın duvardır ki her taşı Mengerus fili kadar vardır.

Bu duvarda 200 adet top çitleri var ki yaban asmalarından örülmüş her birinin boyu üçer âdem boyundan yüksek çitler-

dir ve her birinin içleri horasan, kireç ve alçı ile rıhtım olmuş siper çitlerdir ki kale duvarından sağlamdır, her biri hamam kubbesi kadardır. Bu çitler anılan Tepedelen havalesine karşı durup bu çit ve sepetler arasında tam 50 adet balyemez ve kâfire aman zaman vermez uzun topları devamlı hazırdır. Her topun yanında mühimmatları, levazımatları ve hizmetçileri fitilleri ellerinde ve kılıçları bellerinde pür-silâh şehbaz ve şehnazları hazırdır.

Bu benzersiz kalenin kara tarafı ise böyle sağlamdır, ama Tuna tarafı üç yüksek minare boyu yalçın kaya üzerinde sağlam set, İskender duvarı gibidir, ama ne mertebe kalın duvar idiği belli değildir. Hemen yuvarlak rıhtım dolama şeddadi yapı duvarda asla beden dişi, kule, tabya ve peten yoktur. Sağlam duvar üzerinde pek çok ev vardır.

Büyük tophanesi bu Yecüc Seddi üzerinde uzunlamasına bir parmaklı damdır ki içinde 70-80 adet görmeye değer kırmızı çuka çullu Nemse, Çek, Leh, İsveç ve Macar topları var ki her biri saf altın gibi ışıltı verir ibretlik bukalemun nakışlı balyemez toplar, yedi başlı ejder gibi başlarını kaldırıp arabaları üzerinde hazır ve tüm levazımatlarıyla başları havada kale döven toplardır ki her biri birer Rum haracı değer. Hepsi Tuna aşırı Ciğerdelen Ovası'na, Lak Dağlarına ve Lara Bayırlarına bakar evren heybetinde ve kükremiş arslan görünümünde toplar var.

Bu tophaneye bitişik bir su kuyusu var, tam yüz kulaçtır, suyu tâ Tuna Nehri'nden lağımlar ile gelir bir yuvarlak kuyudur. Suyunu dolaplar ile atlar çekip paşa sarayına, bazı hanelere ve kapı yanında olan kubbe su haznesine berrak suyu dolup o kubbe çeşmesinden zengin yoksul su alıp susuzluklarını giderirler, seyre değer kâfir yapısı ünlü bir kuyudur. Bu kuyu çevresi, adı geçen tophane altı, paşa sarayı altı ve diğer evlerin altları tamamen zerzeminler, su sarnıçları, mahzenler, cebehane, baruthane ve diğer mühimmat ve levazımat duracak mahzenlerdir ki nice yerde Tuna'ya bakar pencereleri tümden demir kafesli ve demir kapaklı manzaralardır.

Bu yukarı kalede toplam 200 adet şeddadi kâfir yapısı ve tarzı tek ve iki katlı sağlam evler vardır. Tamamı şindire tahta örtülü evlerdir, ancak bahçesiz daracık evlerdir.

Bu kale kıbleden batı tarafına uzunlamasına yapılmış olup ancak kuzey tarafa açılır bir büyük kapısı var, üç kat dolaşık sokaklı demir kapı, sağlam ve dayanıklı kapılardır. Her kapı arası birbirinden yüzer adım uzaktır.

Taşra kat kapı önündeki derin hendek üzerinde demir zincirli asma ağaç köprüsü var. Her gece bu köprüyü bekçiler kaldırıp taşra kapı önüne siper ederler.

Bu kapı üstünde büyük bir kule var, bu güzel kule üzerinde bir toplantı yeri ahşap köşkü var ki tüm ileri gelenler bunda eğlenip edip tavla ve satranç oynayıp bu bahane ile kaleyi muhafaza edip dururlar.

Bu kapıdan içeri hınto arabalar girip çıkarlar, zira geniş yolları tamamen Freng tarzı kaldırım döşelidir. Ve her kapıda devamlı kalın zincirler gerilidir.

Bu kapılar arasında köşe köşe iri saçma topları hazırdır. Ve bu kapılar arasında kemerler altındaki sofalar üzerinde kalenin tüm neferleri pür-silâh olup nöbet beklerler. Tüm duvarın sağı solu o kadar silâh âletleri ile süslenmiştir ki düşman görse ödü patlar.

Bu büyük kapıdan dışarı çıkarken kale fatihi Koca Mehmed Paşa kapının sağ tarafında bir koca tabya yapmış ki 3 kat top çeker sanki bir Demavend Dağı'dır. Aşağı kat topları tamamen hendeğin sağı ve solu içine bakar. ***[94a]*** Ve orta kat topları karşı mezarlık havalesine bakmaktadır, ama yukarı kat topları Tepedelen Kalesi'nin tepesini delmeye hazır ve nazırdır. Kısacası İskender Seddi gibi sağlam bir tabyadır.

Bu kapıdan içeri tâ batı tarafındaki toprak tabyaya kadar tam 500 adımdır, ama bu toprak tabya da iki kat şeddadi taştan yeni yapı güzel bir tabyadır. Her katında onar pare balyemez topları var ki Tuna aşırı Ciğerdelen Sahrası'na gelen düşmanların ciğerini deler. Uzun boylu topları tâ Murad Ovası'nda konan kâfirleri isteklerine erdirir uzun topları var. Hatta bu yüksek tabyadan aşağı varoşa bakmaya insan cüret edemeyip ödü patlar. Ta bu derece yüksek tabyadır.

Bu toprak tabya yakınında kalenin bir küçücük kapısı var, aşağı varoşa gider yoldur, ama at gidemez, insan ise zorlukla iner ve çıkar. Tam 500 basamak taş merdivendir ki Macar işidir. Acele

ile aşağı şehre inecek şehbaz yiğitler bu merdivenli kapıdan inip çıkarlar. Yoksa ihtiyar adamlar bu yoldan inip çıkamazlar.

Bu kapıcığa yakın kalenin kuzey köşesi ucunda bir küçük iç kalesi var, içinde ancak dizdar ağa, kethüda ağa, kale imamı, kale mehterleri ve alaybeyi bulunur, başka kimse olamaz ve yabancı kimse giremez.

Ancak dış kaleye açılır bir küçük demir kapısı var ve kapı önünde bir ağzı kırık büyük iri balyemez topu var, kuşatma sırasında taşra kalenin büyük kapısından içeri giren düşmanlara bu topu atıp yokuş yukarıya gelen kâfirleri pelte eder, bir heybetli hazır toptur.

Bu top duran kapıdan içerisi paşaların hâlâ sarayıdır ki biraz meydanı var ve cihan-nümâ yerine Sarayburnu derler. Kıble tarafında Üstürgon Ovası, Süleyman Han Tepesi ve Kızılhisar'a kadar belli vadiler seyredilir bir saray burnudur.

Bu burunda bir büyük tabya daha var, bütün tabyalardan yüksektir. Bunda olan toplar Tepedelen'i ve Süleyman Han Tepesi'ni dövüp kuş kondurmaz kırkar karış uzun toplardır. Tuna Nehri aşırı Ciğerdelen Ovası'nda, Lak Dağlarında ve Lara Bayırlarında insan değil hayvan gezdirmez uzun ve büyük toplar var.

Bu tabya ve bu paşa sarayı 859 tarihinde Matyaş Kral yapısıdır. Fatih Sultan Mehmed ile Belgrad Kalesi'nde ceng edip Belgrad'ı Fatih'e vermeyen kralın oğlu Matyaş Kral yapısı süslü bir saray imiş ki hâlâ yapı kalıntılarından ne mertebe mamur ve süslü idiği bellidir. Ancak nice kere top sadmelerinden yıkılıp ufak tefek bir saray kalmıştır. Aşağı varoş ve taşra varoşun imareti irşek ban, yani ruhban başlarının yapısıdır. Paşa Sarayı köşkünden Nemse çasarının ilk kalesi olan Komaran Kalesi ve Uyvar boğazında Patka Gölü açık seçik görünür.

Bu Paşa Sarayı'ndan taşra duvar dibinde bir âbıhayat çeşme vardır, aşağı Tuna Nehri'nden üç minare boyu, 300 kulaç yüksek göklere uzanmış kaya üzerinde bu çeşmeye usta bir sanat ile su çıkarmış ki akıllar hayran olur, acayip hikmet ve garip sanattır.

Bütün su yolları tunç künkler ile yapılmıştır ki övgüsünde dil kısa kalır. Budin'dekinden sanatlı su yoludur ki görenin aklı

perişan olur, zira bu su yolu dik yukarı şadırvan gibi aşağıdan yukarı çıkmıştır. Tuhaflık bunda ki bu su bir eğimli yüksek dağdan inip terazi ile çıkma değildir, hemen dolaplar ile çıkmıştır. Bu çeşmenin yol aşırı karşısında 15 basamak taş merdiven ile çıkılır.

Üstürgon Kalesi Kızılelma Camii'nin anlatılması

Bunun avlu kapısının üzerinde bir uzun minaresi var, tam 110 basamak merdivenli yüksek minaresi gayet sanatlı kesme taş Osmanlı yapısı bir ezan evidir. Ama üstad mühendis bu düzgün minareyi camiden açıkta inşa etmiş, zira kuşatma sırasında top ile bu minare yıkılırsa camiin sanatlı mavi kubbesine zarar gelmesin diye bu uzun boylu minareyi camiden alarka etmiş. Bu kalede bu camiden başka mabet yoktur, hepsi bu camidir. Ve bu dünyada da bu cami bir camidir ki diller ile anlatılıp kalemlerle yazılmaz.

Kısacası Süleyman Han kuşatmasından sonra 4 kere kâfirler kuşatıp Sultan III. Mehmed Han asrında yere gelesi kâfirler bu kaleyi ve bu camii döve döve almışlardır. Yine Sultan Ahmed Han zamanında Vezir Mehmed Paşa kâfirden döve döve alıp nice kere kuşatmalarda bu cami tam birer yıl top gülleleri yemiştir. Bundan sonra yine bu camiin içine adam girse şaşkınlaşıp insanın aklı hayrette kalır.

Bu camiin evvelâ dış avlusu; *[94b]* kefere zamanında seyre değer kilise iken iki kat avlusu var imiş. Top darbelerinden bir dış avlusu berbat olup evli kale neferleri sakin olup iç katındaki küçük avlu kalıp çevresinde olan kubbelerinin Kisra kemerleri hâlâ durur. Zemindeki döşemeye top darbeleri isabet etmemiştir. Öyle bir sanatlı ibretli bukalemun nakışlı Hint fususkârîsi gibi döşenmiş döşemesi var ki her taşı yeşim, harekanî, yerekanî, mermer, somaki, fağfuri, seng-i ferah ve demevânî ve başka çeşit çeşit taşlar ile döşenmiş parlak bir avludur ki sanki Kudüs-i Şerif'de Mescid-i Aksâ avlusudur.

Bu camiin kıble kapısının eşiği önündeki süslü mermerle çeşit çeşit şekiller verilerek ibret verici sanatlar icra edilmiş, mermer üzerine secde kılınmış bir mescittir ki benzersizdir. Gerçi vezirin ayağı altıdır, ama gayetle benzersiz secde yeridir. Zira o mertebe küçük küçük değerli taşlarla avlu zemini döşenmiştir

ki sanki avlu kısmı İrem bağının bukalemun nakşıdır. Bu avlu kapısının çevresi, kapısının üstü ve altı zıh zıh burma, kıvırma, bozma sanatlı ve cilâlı somaki direkçiklerdir ki her biri birer Rum haracı değer.

Bu avlu kapısı üzerinde kefere zamanında çanlık var imiş, berbat olup yerine anılan düzgün minareyi inşâ etmişler.

Ve bu kapının eşiğinin dış iki tarafında, somaki kırmızı mermerden bu kapının sağında ve solunda birer heybetli arslan tasvirleri var, kale sahibi irşek adlı ünlü kâfir kahin olduğundan bu acayip kilisenin eşiğine mal gömüp bu arslanları o gömülü malı beklemeleri için tılsım etmiş. Nice yüz sene bu arslanların etkisi geçerli olmuştur. Daha sonra kâfirler bu kaleyi tekrar işgal ettiklerinde Mağrip kavimlerine bu arslanların tılsımını bozup tüm gömülü olan malları çıkarmışlardır. Hâlâ etkileri geçmiş iki adet heybetli arslanlardır, gelen geçenlere bakmaktadırlar.

Bunlardan başka bu camiin hâlâ duvarlarının yüzünde, köşe ve bucaklarında o kadar değişik resim, heykel ve tasvirler var ki her biri hâlâ canlıdır.

Bu anılan avlunun kapısından içeri girince camiin kıble kapısı da avlu kapısından daha sanatlıdır ki sanki sihirlidir. Hatta bu kapının üstünde Mihadi Laslo Kral'ın, Matyaş Kral'ın ve İrşek Papa Ban'ın bu kiliseye ettikleri hayratlarının tarihleri kıble kapısı üzerinde Latince yazılmıştır.

Bu kapıdan mihraba kadar tam 100 ayaktır ve genişliği 80 ayaktır. O kadar büyük cami değildir, ama dünyada seyre değer nurlu bir camidir.

Bu camiin dört tarafı döşemesinden tâ mavi kubbeleri kenarlarına kadar camiin içinde, yüzü toplam 8 parça tek parça somaki kaplı duvarlardır, ama ne kadar geniş, derin ve yüksek biçme tahta (plaka) somakiler olmak gerek ki 8 adet tahta somaki taştan bir büyük camiin duvarı yüzü kaplı ola.

Bu 8 adet biçme tahta somakiler camiin duvarlarının yüzünde durup mermer ustası bu kırmızı taşları öyle parlak ve cilâlı etmiş ki bütün cemaat namaz kılarken ayakta, kuud, rüku ve secdede iken ayna gibi bu 8 adet tahta somakilerde her adamın hareketi ve duruşu bellidir. Ve kubbesi tek parça kızıl bakır ile yapılmıştır.

İçi öyle sanatlı ve murassa mavi kubbecik mücevherdir ki insan gördüğünde şaşkın olup hayran olur. Safi altın çökürme zer-nişanlı bakır tas içine kaplama altın kakılmış ve araları silu, lâcivert, kırmızı, yeşil, siyah, sarı ve kızıl çeşit çeşit camlar ile süslenmiş cilâlı bir mina kubbedir ki her işini bukalemun nakışlı hayâl-pesend eylemiş. Gerçi kubbenin aslı bakırdır, ama saf bakırdan bir eser kalmayıp bu acayip ve garip kubbe altın yaldız ile yaldızlanmış ve cilâlanmış bir altınlı kubbe olmuştur ki, âlemi dolaşan ve dünyayı gezen insanların gözleri görmemiş ve kulakları işitmemiştir.

Bu kubbede olan çeşit çeşit sanatlı asılı şeyler bir camide yoktur. Kubbesinin kenarındaki Havarnak kemerleri çeşitli camlar, beyaz, siyah, kırmızı ve diğer çeşit çeşit değerli taşlar ile süslenmiştir.

Kısacası bu nakışlı kubbeye denk bir kubbe bu eğri suratlı felekte yoktur. Hemen ancak yedi göklerde sütunsuz kubbe Yüce Tanrı kubbesi vardır.

Bu camiin gün doğusu tarafı mahallinde daha önce kâfirlerin benzetmeyle kıbleleri imiş, hâlâ durur. Orada bir somaki mermer ***[95a]*** sanduka var, onda olan mermer sanatı bir diyarda yoktur, ancak Mora vilâyeti yakınında eski filozofların şehri olan Eflâtun-ı İlâhî'nin eski taht merkezi Atina şehrinde ola. Ama bu Üstürgon'daki somaki sanduka etrafında mermerden oyulmuş sümbül, reyhan, gül, zerrin, nesrin, nesterin ve şakayıklar var ki her biri sihir mertebesidir.

Yine mermerden bir sürahi şişe içinde çeşit çeşit çiçekler yapmış ve bir salkım üzüm göstermiş ki sanki hemen şırası damlar. Ve yine kubbenin kıblesi dışında taşradan görülür bir mermer çanak içinde yine mermerden oyulmuş pirinç pilâvı göstermiş, pirincin her tanesi sanki Revan pirinci gibi tane tane durur, bu da büyüleyici bir sanattır.

Cenâb-ı Hakk'a ayandır ki eğer bu camide olan acayip eserleri ve garip sanatları, öğrenerek, görerek ve inceleyerek elde ettiğimiz bilgileri ve özellikleri yazsak başka bir Kızılelma Camii divanı olur. Ama bu camii ibret gözüyle seyreden kara ve deniz seyyahları dünyada bir ustalık eseri görüp insanoğlunun da ne derece büyüleyici marifet etmeye gücü yettiğini görüp insa-

nın yaratılmışların en şereflisi olup her şeyden keremli olduğunu bilir. (---) suresinde *"Ama gerçekten de kişi oğullarını değerli eyledik"* (*Kur'ân*, İsrâ 70) âyetini okuyup bu nur dolu camide olan sanatları, resimleri ve heykelleri görüp parmağını ağzına götürüp hayran olur.

Hatta Süleyman Han bu Üstürgon Kalesi'ni feth ettiğinde bu camide Rabbine ibadet edip ibret gözüyle camiin içini ve dışını seyredip buyururlar,

"Âh bu zeberced renkli ve gül endamlı kubbeye denk, münasip ve benzer bir garip tarz ve acayip şekil, âlemi hayran bırakacak derecede sanatlı mihrap ve bir murassa gibi minber olsa" diye söyleyince hemen Koca Mimar Sinan başını yere koyup,

"İnşaallah Taâla padişahımın yüce himmeti ile bir mihrap, bir minber, bir müezzin mahfili ve bir vaiz kürsüsü yapayım ki cihanı gezen seyyahlar görmemiş olalar" der. Süleyman Han Ustolni-Belgrad gazasına gidip gelinceye kadar bir mihrap ve bir minber etmiş ki bu da diller ile söylenmeden, kalemler ile yazılmadan uzak Gazi Mimar Sinan işi bir ihtiyaç sahipleri kıblesi ve bir dua edenler yeridir ki hâlâ Muhammedî ayin edecek Müslüman ibadet makamıdır. Koca Mimar Sinan padişahlara özgü bir mahfel eylemiş ki bu da insanın yapacağı şey değildir.

İnsanoğlunun maarif erbabı, bu padişah secdegâhını görüp parmağını ısırıp hayran olur. Gerçi kıymetli, mutallâ ve altınlı değildir, ama bunda olan tasarruflar ve bunda olan şirin işli sanatlar bir yerde yoktur. Üstad mühendis var gücünü sarf edip becerisini göstermek için mahfelin kameriye, pencere ve kapılarını öyle küçük nakış şebeke ve islimiler etmiş ki hâlâ zamanımız üstadları o mahfele denk bir secde yeri edip bir keski ve bir külünk vurmaya kadir değillerdir. Meğer Habib-i Neccâr bir daha Cercis Nebî gibi dünyaya gelip böyle sultan makamı yapmada âciz olmaya.

Beğenilen ustalıklarından biri bu mahfele sütunsuz bir ibretlik merdiven etmiş ki insan üzerine basmaya korkar, zira bu merdivenin bir tarafında sütunları yoktur. Hemen Bîsütun Dağı'na denk benzersiz ve sanatlı bir taş merdivendir ki her ba-

samak taşların birer uçları cami duvarına bitişiktir. Geri basamak yerleri tamamen boştadır. Bu merdivenin cami içi tarafına bir demir parmaklık etmiş ki merdivene bu demir parmaklık da sağlamlık verip demirci ustası bunda da elinin ustalığını göstermiş ki o da insanın becereceği şey değildir.

Bu mahfelin kenarlarına doğramacı ustası palasanta, sindiyan, abanoz, şimşir ve servi ağaçlarından şebekeli korkuluk pencereler ve kafesler eylemiş ki gören adamın aklı ten kafesi içinde hapsolur. Ve süslü pencerelerinde o kadar şebeke, murakka ve murassa fusûskârî pencere kubbeleri var ki övgüsünde cihan övücüleri dilsiz kalır.

Hamd olsun bu mahfel duvarında bir küçücük micmerhane dolabının pirinç teneke üzerine saf altın ile yaldızlanmış bir dolap kapağı var, merhum babamız Derviş Mehmed Zıllî, Dergâh-ı âlî kuyumcubaşısı olmakla bu dolaba bir kapak etmiş ki sanki kalemkârlığı Şah Kulu ve Ağa Rıza resmidir. Hatta kendilerinin yazısıyla dolaba, uygun bu beyti Karahisarî tarzı iri yazı ile altınla yaldızlanmış pirinç teneke kapak üzerine nakşedip yazmış, gerçekten de Mânî ve Erjeng nakşı kazmış. Beyt:

Hüsnin esbâbını hıfz etmeye ***[95b]*** *ey gevher-i nâb*
Oldılar dîdelerim iki kapaklı dolap.

diye yazmış, gerçekten de elinin ustalığını göstermiş.

Hatta merhum peder çocukluğumuzda buyururlardı ki, "Gazi Süleyman Han ile Üstürgon Kızılelması'nı feth ettiğimizde Kızılelma Camii içinde bir dolap kapağı da bizim acayip eserlerimizdendir" diye bu dolabın özelliğini anlatırlardı. Hamd olsun 42 sene sonra hakire o dolabı ve bu Kızılelma Camii'ni görmek kısmet oldu. *Bu da Rabbimin fazlındandır.*

Bu cami öyle bir eski mabettir ki tüm dünyada meşhurdur.

60 yıldan sonra bu nurlu cami kâfirler eline girip nur üstüne nur iken nuru gidip nursuz, ışıksız karanlık olur. Kâfirler kralı Mikloş adlı kral bu camie girip görse ki Osmanlı bu camii öyle süslemiş ve imar etmiş ki sanki Illiyyin cenneti köşkü etmiş, bu kadar ibretlik eserler edip gitmiş. Kıblelerine bakıp görse ki hâli üzere durur, Osmanlı yıkmamış. Kral da bizim mihrap ve minberimizi yıkmayıp hâli üzere kor. Gerçekten de onlar

bizim mihrabımızı ve biz onların mihraplarını yıkmamak gerektir, zira *eden bulur* demişler.

Daha sonra kral kendi mihraplarında ve bizim mihrabımızda yanlış inancınca, İsa dinince ibadet edip Üstürgon Kalesi ellerine girip Orta Macar Kızılelması olduğuna İsa'ya yüz bin hamd eder. Süleyman Han mahfeline bakıp akıl dairesinden çıkıp dehşet içinde kalıp bilir ki Süleyman Han şanı yüce Cem haşmetli bir padişahtır. Gerçekten de "Arslan yatağından er kişi durağından bellidir, gör şu camide ne sanatlı şeyler icat etmiş" deyip Süleyman Han'ı kâfirler kralı hayli mahtayıp över. Sonra musahiplerine,

"Ayâ, bu camiin ne eksiği gediği var ki biz de bu manastırda Süleyman Han gibi bir eser koyalım" deyince,

"Kralım Grando Süleyman'ın namaz kıldığı yerine bir kapı yapın, zira bunun kapısını ve dış avlu kapısını Sultan Ahmedleri çıkarıp İstanbul'da Atmeydanı'nda camiine götürdüğü için İsa bize yine bu manastırımızı verdi" dediklerinde hemen kral,

"Tez bu Süleyman köşküne bir kapı yapın" der. Süleyman mahfelinin sanatına göre Nemse ve Macar ustaları bu Süleyman Han mahfeline iki kanatlı palasanta ağacından bir kapı koymuş ve her kanadını Fahrî oyması gibi öyle büyüleyici şebekeli oymuş ki sanki Hıtayî kâğıdı makas ile oymuş. Bu kapının gülleri ve katmer katmer gülleri üzerine kuş gözü büyüleyici Freng tarzı türlü türlü çiçekler yapmış ki sanki büyüleyici sihir etmiş. Hâlâ tüm yapıları mükellef ve mükemmel durur.

Ama gerçekten de Sultan Ahmed Han iyi etmemiş. Süleyman Han'ın mahfeli kapısını ve bu camiin murassa avlu kapısını yerinden söküp İstanbul'da Yeni Cami'in avlusuna koyalım derken Allah'ın hikmeti Tuna Nehri üzerinde Demirkapı adlı yerde gemi batıp o iki kapının İstanbul'a gelmesi nasip olmadı. Ama halk Yeni Cami'in avlu kapısı Üstürgon Camii'nin kapısıdır derler, ama yanlıştır. Hâlâ Yeni Cami'in avlusunun kıble kapısı ki pirinç tahta teneke üzerine gümüş kitabeli ve altınla yaldızlı olan yüksek kapı merhum babamızın yapısıdır.

Kitabelerinde iri yazı ile:

"Mimmâ ameli Ser-zergerân-ı Dergâh-ı âlî Derviş Mehmed Ağa-yı Zıllî, sene 1011"

diye tarihiyle yazmışımdır ki "Babamızın eseridir" diye her zaman seyredip ruhuna *Fâtiha* okuruz. Yoksa o yüksek kapı Üstürgon'dan sökülüp suya gömülen kapı değildir, *vesselâm.*

Vefalı dostlar, bu Üstürgon Camii'nin ve kalesinin nice bin türden anlatılacak ibretlik şeyleri var, ama diğer yazacaklarımıza engel olup onları hakkıyla yazmak mümkün olmaz. Zira bu camiin benzeri bu yeryüzünde yoktur. Âdem oğlanı onun yapısı özelliğini belirtmekte âciz ve çaresizdir. Bu mübarek mabette beğenilen ve güzel sanatlar ve nice çeşit tasarruflar vardır ki övücüler onun övgüsünde âcizdirler. Hatta bu camie bir günde nice kere girip insafla her şeyine bakıp dışarı çıksan bir girişte de nice türden sanatlar, ibret verici resimler daha görünür.

Kısacası bu nurlu camiin güzelliği, tatlılığı, zarifliği ve inceliği övgüden ve anlatmaktan hariçtir. Kıyamete kadar Osmanoğlu elinde kala, *âmin ve yâ Muîn.*

Bu yukarı kalede bundan başka cami, medrese, mektep, tekke, han, hamam ve çarşı pazardan asla bir şey yoktur.

Üstürgon Kalesi varoşunun imaretlerini bildirir

Aşağı kale yukarı hisarın batı tarafı eteğinde ***[96a]*** Tuna Nehri kenarında kıbleden kuzeye uzunlamasına yukarı kaleyi kuşatmış ve yukarı kale kayası da bu varoşu göğsüne almış durur bir bakımlı ve süslü varoştur ki asla bir karış boş yer yoktur. Tuna Nehri kenarındaki duvarı bir alçak sağlam duvardır, ama gayet sağlam, dayanıklı, enli ve geniş şeddadi duvardır. Bu sağlam duvarın uzunluğu Öziçeli Hacı İbrahim Camii yanındaki burun bedenden bu Tuna kenarı duvarıyla yürüyüp kıblede tâ hendek ılıcası kulesine kadar tam 600 adımdır.

Tamamı 6 adet tabyadır ve her tabyada sekizer ve onar adet balyemez topları Tuna'yı ve karşı tarafta Tuna aşırı Ciğerdelen Kalesi'nin ciğerini döver toplardır.

Bu Tuna kenarı o kadar yüksek ve iki kat olmadığının aslı bu aşağı kalenin Tuna Nehri kenarından kesinlikle korkusu yoktur. Hatta bu duvarın Tuna kenarı dışında bu duvar dibine tam 600 adım uzunlukta bir şarampav yalın kat palanka duvarı var ki tüm kazıkları tamamen Tuna içine kakılmış meşe ve pelit kazıklarıdır ki her biri onar arşın yüksek ve insan gövdesi kadar

kalın uzun direklerdir. Bu şarampav kale duvarına siper olmuştur. Uğraş savaş sırasında Tuna'dan gemilerle düşmanlar gelse, gaziler bu şarampavların ardına girip savaş ederler.

Bu Tuna kenarı duvarıyla varoş hanelerinin arasında bir yol var, asla kale duvarına muttasıl bir hane yoktur, ancak bekçilerin karakolhane odaları var, başka bir şey yoktur.

Ve Ilıca Kulesi'nden yine kale duvarından Budin Kapısı'na kadar gayet sağlam ve dayanıklı taş duvardır ve tamamı 400 adımdır. Bu hesaba göre aşağı hisarın büyüklüğü 1.000 adımdır.

Hepsi 3 kapıdır. Evvelâ kıble tarafına bakar Budin Kapısı, iki kat demir sağlam kapılardır. Bu Budin Kapısı'nın önünde bir kat daha hisar bölmeciği var, Kanije Kalesi dolması gibi 15 adım kalın dolma duvar var. Bu dolma duvarın iç yüzündeki hendekte bir küçük kubbe ılıca var, Budin ılıcaları gibi sıcak değildir, ama orta sıcaklıktadır. Tüm garipler ve hizmetçiler bu ılıcaya girerler. Bu ılıca hendeğinden başka taşrada bir kat hendek daha var, bu hendeğe Tuna Nehri girip dolar.

Bu Budin Kapısı şarampavı kapısı önündeki Tuna dolmuş hendek üzerinde ağaçtan asma zincirli sağlam bir köprüsü var. Ve bu köprünün iki tarafında şahî topları var.

Bu köprüden taşra bir şarampavlı küçük varoş daha var, fukaralar oturur. O kadar donanımlı evleri yoktur. Bu varoşçuk içinde bir küçük meydancık var, o meydanda bir âbıhayat Şâfiî havuzu var, musluklarından tüm insanlar abdest alıp Tanrı'ya ibadet ederler.

Bu meydanda 10 adet dükkân var. Ve bu küçük varoşun kapısı dibinde hendek kenarında tahtadan bir lonca köşkü var, tüm gelen geçenler bu köşkte dinlenirler. Budin'den ve başka serhatlerden gidip gelenlerin hepsi bu kapıdan girip içeri varoşa girer, gayet işlek yoldur.

Bu taşra küçük varoşun bir kapısı da güney tarafa açılır. İskele kapısı bir kat balvan direkten sağlam kapıdır, ama demir kapı değildir. Tuna kenarında iskeleye gider işlek kapıdır.

Bu kapıdan taşra Tuna kenarında 10 adet kasap dükkânları var. Bu kapıdan açıkta bir hendek daha var, ama alçacıktır. İçinden Tuna Nehri akıp bu ark üzere kazıklar ile yapılmış bir sağlam köprüsü var. Bu köprünün karşı tarafı Tuna içinde bir ada gi-

bidir. Bu adacıkta birkaç mahzen ve yirmi kadar saz örtülü evleri var. Bu adada bu imaretlerden başka bir şey olmayıp bağ, bahçe ve şebekeli bostanları vardır, *vesselâm*. Beri taraftan yine konuya dönelim.

Bu aşağı büyük varoşun bir kapısı da Öziçeli Hacı İbrahim Camii altında küçük kapıdır ki batı tarafa, Tuna'ya açılır küçük kapıdır. Bundan araba girip çıkamaz, ama at güçlükle sığıp girip çıkar. Bu kapıdan taşra asla varoş evleri yoktur.

Bu kapının iç yüzünde yukarı iç kaleye çark ve zemberek ile giden su dolabı işliği var.

İbretlik su değirmeni çarkı

Bu Üstürgon Kalesi'nin *[96b]* aşağı büyük varoşunun batı tarafı bitiminde küçük kapının iç yüzünde bir su işliği vardır. Üstü şindire tahta örtülü kubbesi var ve kubbe tahtadan olmak ile açık olması için o tahta kubbede bir baca deliği var. Maharetli usta bu bacayı ustalık göstermek için yapmış, yerinde anlatıla. Bu bacadan güneşin ışığı vurur. Bu işliğin içi bir aydınlık meydandır. Bu baca altında 5 kulaç aşağı Tuna Nehri'nden gelme bir âbıhayat yuvarlak havuzu var ve bu havuz içinde türlü dolaplar var, tüm âletleri ile çarkları kalın meşe, pelit ve santa ağaçlarından olup Tuna içinde durur.

Bu çark, dolaplardan yüksek bir meşe ağacından sanki araba tekerleği gibi bir dolaptır. Fırdolayı tekerleği kenarında göz göz su girecek 50 adet odaları var. Ama bu dolap aşağı dolaplar gibi su içinde değildir, anılan işlik içinde aydınlık giren baca altındadır.

Bu dolabın orta mili adam kolu kalınlığı demir mildir. Aşağı Tuna içindeki ağaç dolapların çarkları ve milleri hep adam beli kalınlığı demirden çarklar ve millerdir. Nice çarkları adam pazusu kalınlığı deve boynu gibi eğri büğrü sanatlı çarklardır ki demirci ustası bu ibretlik çarklara öyle sanat sarf etmiş ki sanki demirci Davud Nebî işidir.

Bu demir çarkların kenarlarında top güllesi gibi 40-50 tane yuvarlak demir gülleler vardır. Bu çarklar ve ağaç dolapları su zorla çevirince çarktaki yuvarlak taş gibi gülleler Tuna Nehri'ne vurup Tuna suyunu zor ile demir su künkleri içine kor. Çarklar döndükçe yuvarlak gülleler devamlı birbirine takip edip Tuna

suyunu demir künkler tıkayıp aşağı akmaya koymayıp tâ yukarıda iç kaledeki anılan çeşmenin haznesine varıp dökülüp ondaki çeşmeden akar. Tüm su künkleri demir muşkat tüfeng gibi boru künklerdir ve yalçın kaya arasında dik yukarı nice demir künkler bellidir.

Bu demir su yolları dik yukarı şadırvan gibi çıkar. Üç minare boyu ve 300 kulaç yüksek yere baş yukarı su çıkması ibret verici ve seyirliktir. Ama bu anılan çarkları Tuna Nehri çevirmez, atlar ve sığırlar döndürmez, bu da bir seyirliktir.

Bu iç kale kayasının aşağısında su değirmenleri ve çarkları olan işlik içinde bir kayadan yedi başlı ejder gibi bir ılıca suyu gürleyip akarak yirmi arşın aşağı Tuna Nehri'ne karışır, ama suyu o kadar sıcak değildir.

Bu ılıca suyuna eskinin ustaları bir yolla kayaları oyup bir tür yeraltı bendi yapmış ki Mihadi Laslo Kral zamanından beri, 260 yıldan beri bu ılıca suyunun başlangıcı belli değildir. Hatta Süleyman Han'dan beri bu kale İslâm elinde durup bu ılıca suyu yolu temizlenmeyip ve berrak suyunun kaynağı bilinmeyip hâlâ durur. Geçmişin ustası bu sıcak suyu işlik içinde olan değirmen çarkına uğratıp tüm çarkları bu ılıca suyu çevirip başka yoldan Tuna'ya akar.

Su değirmeni çarklarının seyri

Bu işlik içinde bu çarkların hizmetine memur bir adamdır. Bu işliğe birkaç ahbap ile girip gönlümüzce yukarıda yazılan dolap çarklarını, âletlerini gördüğümüzden sonra değirmenci babaya birkaç akçe verip,

"Pîrim, lütfeyle bu dolap çarklarının hareket, duruş ve dönüşünü seyredelim " deyince,

"Oğullar bu çarkların şiddetli gürültü ve patırtısına takat getiremezsiz ve ilk defa şadırvanı gökyüzüne fışkırınca ona da bakmaya cüret edemezsiz" dedi.

"Canım baba, biz âlem seyyahı ve benîâdem nedimiyiz, bâri bunu da görmüş olalım. Her ne olacaksa olur" dediğimizde,

"İmdi oğullar korkman biraz uzak durun" deyip önce damın bacasının kapağını açıp işlik açıldı. Adı geçen ılıcanın Tuna'ya akan yolun kapatıp işlik içinde olan yüksek çarkın su girecek ağaç haneciklerin içlerine su dolunca hemen dolaplar

dönmeye başladı. Bir gürültü koptu ki sanki kıyamet gününde bir *dirilme günü* olup bazı çarklar sağa ve nicesi sola dönüp bütün çarklar birbirlerine girip sanki saat gibi çarkları dönmeye başladı. Değirmenci koca kurnaz baba "Korkman oğullar" deyip bir demir çeşme lülesi gibi lüleyi kuvvet ile burup çevirince kaleye çıkan su borusundan insan boynu kalınlığı bir su yukarı doğru baca deliğinden dışarı çıktı. 3 Süleymaniye minaresi boyu su gıjlayarak ve gürleyerek öyle fışkırdı ki sonunda su gökyüzüne çıktı. Sonra gökkuşağı gibi şadırvanı baş aşağı Tuna Nehri'ne döküldü. Yarım saat seyrinde şaşırıp *[97a]* hayran olduk. Ama Allah bilir suyun ilk fışkırışında ödümüz patlayıp yerimiz toprak olayazdı.

Ta bu derece fakir Tuna Nehri zorla dar borular ile çeşitli yapma çark-ı felekler ile gökyüzüne beraber kaya başında olan yüksek kaleye su çıkmalıdır.

Bu şadırvan seyrini edip koca baba yine şadırvan çeşmesi lülesini bir sanat ile çevirip kapattıktan sonra su yukarı künkler ile yukarı çıkmaya başladı. Ama acayip ve garip sanatın seçkini Tuna Nehri havuzu içinde olan gülle gibi demir toplar biri biri ardı sıra Tuna suyunu demirden su borularına vurup suyu borulara zor ile tıkmasındaki büyük sanattır. Ve,

Bir diğer büyük sanat: "Tuna suyu zorlukla alsın" diye şadırvan icat edip şadırvandan ziyadesi azar azar kaleye çıkıp borular su ile dolduktan sonra şadırvanı kesip kaleye su çıkması büyü derecesinde ibretlik bir iştir. Sözün kısası,

İşitmek nasıl görmek gibi olur

dediği mısraın anlamı üzere anlatılması mümkün değil, görmeye muhtaç bir değirmen, bir çark-ı felek dolabıdır ki bu kadar yüz yıldan beri asla bozulmamıştır. İnşaallah kıyamete kadar bu değirmen dönmekte devam ede, *âmin*.

Bu Tuna havuzu kale içindedir, ama kuşatma sırasında kâfirler Tuna Nehri'nin kale içine kehriz ile girdiği bilinmemesi için öyle saklamış ki bu kadar yüz yıldan beri ne başlangıç yeri bilindi, ne göründü ve ne onarıldı, derler.

Bu çark-ı felek ılıcası suyuna kadın ve kızlar girip "Çark suyudur" diye yıkanıp kırklanırlar. Zanlarınca bahtları açılıp uğursuzluktan kurtulurlar bir gizlice ılıcadır. Zira daima kapalı durur,

anahtarı değirmenci babadadır. Her gün kırkar akçe maaşı var bir yaşlı zattır. Hatta kâfirler iki kere bu kaleyi aldıklarında yine bu baba-yı âlemi kâfirler incitmeyip yine değirmenci baba imiş.

Hamd olsun hayır duasıyla şereflendik. Hatta Sadrazam Köprülüzâde Ahmed Paşa bizim gibi bu seyri edip parmağını ağzına götürünce babaya 50 altın ve 10 akçe zam verir.

İmdi azizim bu varoşun 3 adet kapısı bu çark değirmeni kapısında tamam olup bu 3 kapılı mamur varoş içinde toplam kat kat 2.900 adet tek ve iki katlı odalardır, ama bahçeleri olmadığından başka asla avluları yok daracık basık evleri vardır. Hatta bazı evlerin ölülerini dışarı sokaklarda yıkarlar, gayet dar haneleri vardır. Ama kuşatma sırasında bu varoşun evleri korunmalıdır ve tahta örtülü evlerdir.

Ve tamamı 6 mahalledir. Hacı İbrahim Mahallesi, Alaybeyi Mahallesi, Mahkeme Mahallesi, Çarşı Mahallesi, Budin Kapısı Mahallesi, Taşra Varoş Mahallesi, İskele Mahallesi ve Tepedelen Mahallesi, bildiğimiz mahalleler bunlardır.

Hepsi 4 mihraptır, ikisi cumadır ve ikisi mahalle mescitleridir. Evvelâ Öziçeli Hacı İbrahim Camii, kurşun örtülü çatma nakışlı tavanlı, sağlam vakıflı, kalabalık cemaatli ve uzun kârgir minareli yeni yapı güzel bir camidir. Sonra,

Mahkeme Camii, eski yapıdır ve kalabalık cemaati vardır. Kıble kapısının üzerinde iri yazı ile tarihi budur:

Adı belli şehîdler var yanında
Şehâdet eyledi hep hâss u âmmı
Kimi sağında ve kimi solunda
Bu cami oldu şehîdler makamı
Salâ oldu namaza başlanıldı
Kabul ola namazım bi't-tamâmı
Muhammed Mustafa'ya vakf olundu
Resûlün âb-ı rûyı hürmetiyçün
Görenler dediler tarihin anın
(---) (---) (---) (---) (---) (---)

Bu cami avlusunda birkaç adet uzun ağaç var, başka yerde bundan başka uzun ağaçlar yoktur. Ve mahkemesi bu camiin avlusundadır.

Ve 2 adet medresesi vardır. Biri Öziçeli Hacı İbrahim Medre-

sesi, biri bu Mahkeme Medresesi. Ve 4 adet sıbyan mektebi vardır.

Ve 2 adet tekkesi vardır. Biri Üstürgonlu Ali Efendi Tekkesi'dir, biri Hacı İbrahim Tekkesi'dir.

Ve ancak 1 küçük hamamı vardır.

Ve 210 adet dükkânlardır, ama bedesteni yoktur, fakat bütün değerli mallar bol bol bulunur. Çarşı içindeki küçük meydanda bir lonca köşkü vardır. Bütün gaziler gaza mallarını buraya yığıp satarlar ve tüm serhat garipleri bu köşkte toplanırlar, tahta örtülü bir irfan yuvasıdır.

Bu şehrin hanı yoktur, ayıptır diye hayrat sahipleri han yapmamışlar. Arap ve Acem'den bir garip misafir tüccar bu şehre geldiğinde bir haneye varıp kendi evi gibi orada kalıp bir iki ay kâr edip başka bir yere gider. Zira bu şehrin tüm kapıları konuklara ve komşulara açıktır. Bir alay *[97b]* mücahit gaziler olduklarından yemeklerini yalnız yemezler, elbette bir gece misafirsiz olmazlar. Onun için bu şehirde han yapmaya razı olmazlar, bir acayip bolluk gaziler şehridir.

Ve hepsi her şeyden pâk ve temiz olduklarından sokakları da pâk kaldırım taşı döşeli yollardır. Gayet sık ve mamur olduğundan şehrin her tarafı, kaleleri ve hendekleri tamamen pâktır. Bu aşağı varoşun imaretleri de bu yüzden yazıldı. Ama bu varoşun dizdarı başkadır, zira kuşatma sırasında her biri askeriyle cenge hazır olurlar.

Bu aşağı varoşun Budin Kapısı ile yukarı kale arasında Tepedelen Palankası'na yönelik 4 adet büyük şeddadi yapı tabyalar vardır. Onların dahi başka erleriyle bir dizdarı vardır. Bu 4 adet tabya önünden Tuna kenarına kadar, oradan kuzey tarafa yine Tuna kenarına kadar yukarı kaleyi kuşatmış kara tarafıdır ki bir Tuna'dan bir Tuna'ya kadar aşağı dereden yüksek bir kat palanka duvarlı dolma rıhtım kale duvarı var, ardı ve önü yoldur.

Bu hesaba göre Üstürgon Kalesi hemen bir burunda bir yalçın kaya üzerine kurulmuş. Hatta Matyaş Kral bu Üstürgon'a malik olunca bu yalın kat palanka duvar önünde alçak dereden bir Tuna'dan bir Tuna'ya kadar kesmeye başlamış. Matyaş Kral ölüp vücudundan ve yapısından bir şey kalmamış, ama eğer

öyle olsa Üstürgon Kalesi Tuna Nehri içinde bir adada kalıp sağlam kale ve İskender Seddi olurdu.

Bu yalın kat palanka duvarının hendeği önünden Budin Kapısı önünden aşağı Tuna kenarına Tuna'ya yönelik ve iskeleyi korutur su yolu kulesine kadar kalenin kıble tarafını bir kat palanka duvar daha kuşatmıştır.

Kısacası, bu Üstürgon Kalesi kaç kat kaledir, diyecek değildir, zira bazı yeri 3 kattır ve bazı yeri 5 kattır. Ancak Tuna kenarı 2 kat Kahkaha Seddi gibi sağlam duvardır. Bir katı Tuna'ya bakar yukarı hisar duvarıdır ve bir kat duvarı Tuna Nehri kenarında aşağı varoş duvarıdır. Diğer kara tarafları üçer, dörder ve beşer kat bölme bölme duvarlar, palankalar ve tabyalardır. Gerçi bu kale küçüktür, ama şahin ve şehbaz yuvasıdır. Kuşatma sırasında ansızın bu kaleden 5.000 adet fitilli tüfengli, 1.000 adet atlı kağan arslan, gazi, dilâver yiğitler çıkar. Bunda olan bol cebehane Ustolni Kalesi'nde yoktur, hâlen emin ola, *Allah kıyamete kadar koruya.*

Tepedelen Palankası'nın özellikleri

Bu güzel palanka Üstürgon Kalesi'nin kıblesinde bir dere aşırı ve bir ok menzili uzak bir eğimli tepe var, kâfirler bu tepeden Üstürgon Kalesi'ni döve döve almıştı. Lala Koca Mehmed Paşa kaleyi kâfire verip yine kâfirden aldığı zaman bu tepeden kâfirin tepesini dövüp Üstürgon Kalesi'ni zorla verdi ve yine kâfirden aldı. Fetihten sonra 1014 senesinde Koca Mehmed Paşa Sultan Ahmed zamanında bu palankayı yeniden yapıp ismine Tepedelen Kalesi derler.

Bu da bir kızıl kaya üzerinde geniş yeşillik yerde bir sarp ve sağlam dolma rıhtım palanka, çatmalı ve şarampavlı kaledir. Fırdolayı büyüklüğü tam 500 adımdır. Batı tarafa Üstürgon'a bakar bir küçük ağaç kapısı var ki bu kapıdan içeri araba giremez, zira sokakları ve evleri dardır. Hepsi 100 adet evleri vardır ve tamamen tahta örtülü ve tahta avlulu evlerdir.

Bir camii, dizdarı ve 200 adet erleri vardır. Yeteri kadar cebehanesi ve iyi topları vardır. Bu kale yumurta gibi bir yalçın kaya üzerinde üstü geniş her tarafı cehennem kuyusu zeminde olmak ile üç tarafında hendek çukuru yoktur. Ancak kıble tarafında kesme hendeği vardır.

Bu kale içre yalçın kayadan kesme bir âbıhayat kuyusu vardır, Tuna'dan suyu gelir derler.

Kısacası sarp palankadır, ama *Allah korusun* düşman gelince önce bu hisara sarılıp alınca ardından Üstürgon Kalesi'ni top ile döve döve harap eder. Hemen buna çare odur ki bu Tepedelen kayasını beş on adet dörder ve beşer hazineli lağımlarla havaya atıp lağımlarla bu tepeyi biraz alçaltsalar Üstürgon Kalesi, Kahkaha Seddi olurdu, *Allah kolaylık versin.*

Hatta bir iki kere kâfirler tâ aşağıdan lağım edip bu kayayı atmak istemiş, kalından kavrattığı için lağımları geriye tepip nice bin kâfir Nemrud ateşinde kebap olup yerleri cehennem ateşi olur. Hâlâ lağım deliği aşağı kaya dibinde bellidir.

Bu Tepedelen Kalesi'nden aşağı düz yeşilliğe inince Tuna Nehri kenarında bir ılıca suyu *[98a]* kaynağı olduğu mahalde,

Narhane Palankası, yani Baruthane ateşgedesinin özellikleri

1014 tarihinde bu kaleyi de Koca Lala Mehmed Paşa yapmıştır. Tuna Nehri kenarında bir alçak düz yeşillik yerde dörtgen şekilli dolma ve rıhtım bir sağlam palankadır. Fırdolayı büyüklüğü 600 adımdır, ama alçak yerde olmakla hendeği yoktur. Kuzey tarafa kapısı önünde hendeği asma köprüsü vardır. Ve dört köşesinde dört kulesinde şahi topları ve muşkat tüfengleri vardır. Dizdarı, 200 adet erleri, cebeci, topçu ve barutçubaşı namlı ağaları ve erleri vardır. Hisar içinde başka bir bölme içre nefer haneleri vardır. Baruthane işliği başkadır. Bunun da Budin baruthanesi gibi ibretlik çarkları, dolapları ve tunç havanları var. Bunun da tüm çarklarını ılıca suyu döndürür. Bunun da ılıcası biraz serincedir. Acep hikmettir ki bu Üstürgon şehrinde yazıldığı gibi 3 adet ılıca vardır, üçü de sıcak değil, ılıkçadır. Bunda da iyi siyah barut işlenir. (---) (---) (---) (---)

Üstürgon şehri külliyatı övgüsünün tamamlanması

Suyu ve havasının tatlılığından o kadar güzelleri olur ki kız ve oğlanları son derece güzel yüzlü ve endamlı olur. Benlerinin her tanesi Hâşimî beni gibi bin kez Tatar müşgü değer gül çehreli, peri yüzlü ve melek görünüşlü oğlanları olur. Kadınları asla kapıdan dışarı çıkmayıp son nefeste *"O'nun ortağı yoktur."* (Kur'ân, En'am 163) ile kapıdan çıkarıp Korite Bağları'nın mezarlığına defn ederler.

Tüm halkı garip dostu, yumuşak huylu ve hüsn-i ülfet sahibi adamlardır. Üstürgon Ovası'nın yarısı bağ, bahçe ve şebekeli bostanlardır. Hatta kalenin kıblesi yönünde top altında baruthane olan yerde kefere zamanı İrşek şehri adıyla süslü bir şehir var imiş, sanki Direkli İrem Bağları imiş. Duvarlarından bir eser kalmamış. O kadar bağ, bahçe, nahlistan ve gülistandır ki sanki cennet bahçesidir. Bu bağların bir ucu tâ Süleyman Han Tepesi'ne varır ve bir ucu kaleden bir top menzili açıkta tâ Şoşkot Deresi'ne varır baştan başa bağlardır. Osmanoğlu askerine "Salâdır mahsulümüz helâl olsun" dediklerinde bütün gaziler çeşit çeşit sulu meyvelerinden yemekten bıktılar. Bütün meyveleri, havası ve halkının yüz renkleri, işleri güçleri, kazançları, giysileri ve dilleri tamamen Budinli gibidir. Ama şehri koz içi gibi mamurdur ve sancağı da mamurdur.

Sancağı altında 150 pare mamur köydür, ama kâfiristanın tâ Yanık, Komaran, Beç ve Prag'a ve Pojan'a kadar gazileri seğirtip kâfirden baş dil alıp haraç dahi alıp esenlikle Üstürgon Kalesi'ne gelirler.

..... (2.5 satır boş).....

Üstürgon Kalesi şehitlerinin ziyaret yerleri

..... (1.5 satır boş).....

Bu ziyaret yerlerini ve Üstürgon Kalesi'ni elimizden geldiği kadar dostlarla gece gündüz gezip dolaştık. Gezintimizin 5. günü Sadrazam Köprülüzâde Ahmed Paşa derya gibi asker ile Üstürgon Kalesi altına gelip çadır kurunca Üstürgon Kalesi'nden, Tepedelen, Baruthane ve Ciğerdelen kalelerinden o kadar top şenlikleri ettiler ki yer, gök ve felek kubbesi güm güm gürleyip bir saat kadar siyah barutun dumanı mavi buluttan gitmedi. Bir saatten sonra Üstürgon Kalesi kara duman içinden beyaz nur gibi belli olup tüm burçları ve beden dişleri alemler, sancak, bayrak ve flandıralar ile süslenmiş göründü.

Hemen o an sadrazam bir an durmayup Tuna Nehri kenarına gelip önce altı oda yeniçeri ile Zağarcıbaşı İbrahim Ağa'yı, Kadızâde İbrahim Paşa'yı, Sührâb Mehmed Paşa'yı, Kaplan Paşa'yı ve Hısım Mehmed Paşa'yı tüm eyaleti askeriyle Tuna'dan gemiler ile karşı tarafa, Uyvar toprağına geçirip karşı tarafta gemiler üzerine köprü yapmaya başladılar. Üstürgon tarafında da

sadrazam derya gibi asker ile köprü yapmaya başlayıp bir gecede 10 adet gemi sadrazam tarafından ve 7 gemi karşı tarafta yapıldı. Gece gündüz herkes *[98b]* büyük köprünün tamamlanmasına gayret gösterdi.

Başımızdan geçen garip, gülünç bir olay

Tanrı'nın hikmeti efendimiz Kadızâde İbrahim Paşa köprü yapmaya Tuna'nın karşı tarafına gemilerle geçip bu hakir Üstürgon gezisi için beri tarafta kalıp tayinatımız olmadığından 11 baş atımız ve hizmetçilerimiz aç kalıp zahire ve ot bulmak için 5 kölemle ve 10 adet dostumla Üstürgon Ovası'nın batı tarafına 5 saat gidip bir hoş yulaflı ve arpalı tarla bulup tüm atlarımızı bağlayıp yulafa salıp bizler arpa demetleri düğmeye başlayıp hemen birer cak yükü arpa peyda edip,

"Bre medet, asker bu mahalle gelmeden daha arpa düğelim" derken onu gördük: Üç yüz adet cürd atlı pür-silâh gözleri kızmış şehbaz gazi yiğitler bize doğru gelip selâm vermeden,

"Bak-a n'işlersiniz, demet mi düğersiz. Kalkın hey gidiler, arpa düğmeden ne bulursuz. Kalkın varalım kâfir kıralım, doyum olalım, oğlan kız alalım, İslâma ordusuna inşaallah doyum gelelim" dediklerinde hakir,

"Vallâhi kardaşlar atlarımız açtır, hizmetkârlarımız aşa ekmeğe muhtaçtır. Bu kâfir diyarında bildiğimiz yer yok ve yol bilir kılavuzumuz yok. Nereye gideriz, arpamızı düğdük, biz döner orduya gideriz" dediğimde,

"Bre var hey demetçi gidiler" deyip hemen 300 adet şehbaz yiğitler at boynuna düşüp dağlar içine girip gittiler.

Biz de biraz arpa düğelim derken hemen yarım saat geçmeden bu gaziler bir kale altına varırlar. Görseler ki kale kapıları kapalı, hepsi hendek kenarına varıp Ahyolı ve Müsevre şehirlerinin dağları çakalları gibi çağrışmaya başlayıp,

"Bre dizdar, bre kale gidileri, bre açın kapıları, bre yoğurt, bre ayran, bre ekmek, bre arpa ve bre at nalı var mı" diye her biri bir çeşit bağırıp çakal gibi çağrışırlar. Kimisi de,

"Bre serhat gidileri, göğsünüzde imanınız yok mu, bir ekmek keseğiyle birer çanak ayranınız yok mu" derler.

Meğer bu kale Nemse kâfirinin Tata Kalesi imiş. Kâfirler mazgal deliklerinden bunları görüp kimi hendek kenarında ya-

tar, kimi durur, kimi oturur, kimi yoğurt ister. Hemen kâfirler danışıp,

"Tedbir, bunları kale içine alıp tamamen esir etmektir" diye ağız birliği edip birkaç Türkçe bilir kâfir kale bedenleri üzere gelip,

"Ne istersiz adamlar" derler. Bunlar da Aydın, Saruhan ve Menteşe Türkleri,

"Bre canım serhatli kardaşlar, açız. Bize yoğurt, ayran, ekmek ve atlarımıza arpa verün, yeyelim, size dualar edelim. Andan ordumuza gidelim" dediklerinde bedenlerde olan kâfirler:

"Bak-a yiğitler biz de bir alay serhat gazileriyiz. Size at yemi, at nalı ve her ne isterseniz verelim, ama korkarız, akçasına cefa edersiz (parasını vermezsiniz)" derler.

Bu gaziler dahi bellerinde kemerlerini, ceplerinde ve keselerinde altın guruşlarını gösterdiklerinde hemen kâfirler kalenin kapısını açıp asma köprüsünü yerine koyup,

"Geliniz, hepiniz atlarınızla içeri kaleye giriniz" deyince bunlar 200 kadar atlarıyla kaleye girip 100 kadarı köprü üzerinde dururlar. Kimisi de kale kapısını alırlar.

Hemen bu kapı önündeki yiğitleri kâfir içeri koyup kapıyı kapamak isterler. Bunlar da,

"Biz atlarımızdan ayrılmayıp burada dururuz" derken bunlar kâfirle azgaşıp kâfire vur ederler.

Kâfirler de içerde olanlara girişince içerde olanlar henüz bilirler ki bu kale kâfirlerin imiş. "Bre vurun gaziler şu kâfiri" deyince bu kale içine girmiş 300 adet cürd atlı Anadolu gazileri kâfirin kalesine veba gibi girip kâfirlere öyle bir satır vururlar ki kâfirleri kıra kıra iç kaleye tıkarlar. Dış kaleyi ateşe vurunca kâfirler bunlara iç kaleden 57 pare top attığını biz arpa demetleri düğdüğümüz yerden duyardık.

Onu gördük, yarım saatten bu 300 adet gaziler, 360 adet zincire bağlı esir ve 170 adet saçlı kâfir kellelerini mızrağa süs edip gülbâng çekerek elleri kan, kolları kan ve ciğerleri biryân (kebap) bir alay Aydın ve Saruhan gazileri yanımıza gelip:

"Bre adamlar, dahi arpa demetleri mi düğersiz. Görün biz ne şekilde gaza ettik. Biz Müslüman kalesi sanıp kale altına vardık. Kâfir bizi hile ile kaleye alıp kırmak istedi. Hamd olsun

biz onları kırdık ve işte bu gümüş değnekli ve başı telli kâfir kale kaptanı imiş" diye başlarından geçenleri hakire bir bir anlattılar.

Biz de hemen atlarımıza arpalarımızı yükletip bu gaziler ile at başı beraber İslâm ordusuna gidip dosdoğru Sadrazam kethüdası Semiz İbrahim Kethüda'ya varıp başlarından geçenleri bir bir anlattıklarında hakir de ene eşhedücü (ben de gördüm) idim.

Kethüda Bey bu gazileri sadrazama götürüp tüm kelleleri *[99a]* Serdar huzurunda yere yuvarlayıp "Hemişe devletli vezir, din düşmanlarının kelleleri böyle ayaklar altında toz toprak ola" diye hayır dualar edip esirleri de vezir huzuruna sürüyerek getirdiler. Bütün mücahit gaziler yer öptüler. Sadrazam bu gazilerin sözbilirlerini söyletip bütün maceralarını yazıldığından fazla tek tek anlattıklarında Serdar buyurdular ki, "Siz ne yerlisiz?" Bunlar da,

"Aydın ve Saruhan Sancağı sipahilerindeniz" dediklerinde,

"Ya siz kimin izniyle çeteye ve poturaya gittiniz? Ya esir olsanız, hâl neye müncer olurdu? Niçün fermansız çeteye gittiniz?" deyince hemen içlerinden biri,

"Vallâhi devletli vezir, at nalı, arpa ve zahire almaya gidip gördük, bu Üstürgon yanında bir kale var, biz Müslüman kalesi sandık. Meğer kâfir kalesi imiş. Kâfir bizi içeri alıp kırmaya başlayım derken biz de dal satır olup kâfirleri kırıp bu kadar gaza edip bu kadar ganimet malı alıp huzuruna geldik" dedi. Vezir tedbir edip,

"İslâm ordusu, ordudan ayrılıp dağılmasın diye âleme ibret ola" deyip, "Tez tutun şunları" deyince hakir, İbrahim Kethüda'nın yanında saklanıp durdum. Sadrazam,

"Tez cellatlar gelsin" deyince tüm acımasız cellatlar muhabbet meydanına gelip dal kılıç olup fakir gazilerin yakalarına yapışıp çadır önüne getirdiklerinde hemen hakir İbrahim Kethüda'nın elini öpüp,

"Aman sultanım, şu garip gazileri azat edeler" deyince hemen İbrahim Kethüda, Serdar Ali Paşa, Kıbleli Mustafa Paşa, Amıca Hasan Ağa ve nice vezir ve ayan sadrazamın ayağına düşüp,

"Bir dahi etmesinler. Bunların ganimet mallarıyla azat edin, ama bunların alaybeylerini azarlayın" dediklerinde ricaları kabul edilip hepsini serbest bıraktılar. 360 adet esirlerinin 200 adedini bu garip gazilere bağışlayıp,

"Bir dahi fermansız bir yere gitmen" diye tembih olundu. Bunlar esirlerden geçip başlarını iki kere kurtardıklarına sevinirlerken 200 adet esir ile ordularına gittiler. Ardından,

"İslâm ordusunda kimse çeteye gitmeye" diye dellâllar ilan ettiler. Daha sonra, bu gazilerin alaybeylerine ikişer yüz değnek vurup,

"Niçin askerinizi çete ve poturaya gönderirsiz?" diye azledilip yerlerini başkalarına verdiler.

Allah ömür versin, büyük himmet sahibi İbrahim Kethüda hakire bu esirlerden iki adet seçkin güzel oğlan verip,

"Evliyâm, senin de o gazada hissen vardır ve o kadar gazileri sen rica ettin, ama sadrazam onları öldürmezdi. Ancak diğerlerine bir uyarı olsun için 'Bre cellat' deyip korkuttu. Ama Evliyâm gerçekten de gidiler iyi gaza ettiler" diye nice gazilerinin hatırlarını ele alıp ikramlar edip başlarından geçenleri anlattırdı. Sonra bu hakir iki adet gaza malı esirimi alıp,

"Hamd olsun bu zaferle biten seferde az bir bahaneyle 2 seçkin esir sahibi olduk" diye sevinçli ve mutlu olarak diğer hizmetçilerimle Tuna gemilerine binip karşı tarafa geçip ilk defa Uyvar toprağına ayak bastım. Kadızâde İbrahim Paşa efendimizin dairesinde çadırımızla merkezimizde konduk. İbrahim Paşa efendimiz huzuruna varıp gülünç hikâyeyi, sadrazamın gazilere cellat deyip affettiğini ve bize 2 adet esir bağışlandığını bir bir anlatıp verilen köleleri gösterdiğimde kerem sahibi paşa,

"Tez bu kölelerin üzerlerine birer kat çuka dolama, kontuş, sarık, kavuk, çizme, pabuç ve birer binek beygirler verilsin" diye buyurup o günde bütün bağışları alıp iyi iki köle sahibi olduk. *Allah'a şükür.* Sonra,

İbrahim Paşa efendimiz Tuna Nehri üzerinde gemilerle köprü yapmaya başladılar. Bu hakir birkaç dostlarımız ile Üstürgon karşısında Ciğerdelen Kalesi seyrine gittik.

Kral Betlen yapısı, yani sağlam hisar
Ciğerdelen Palankası

Osmanoğlu'na tabi olan Erdel krallarından Betlen Gabor Kral yapısıdır. Sonra 950 yılı Muharrem ayının 18. günü Süleyman Han Üstürgon Kalesi'ni feth edip Üstürgon Kalesi altında 70 pare gemi üzerine büyük bir köprü yapıp köprünün karşı tarafını zabt etmek için ve Uyvar toprağında olan 700 pare köyleri itaat ettirmek için bu kaleyi inşa edip ismini Ciğerdelen korlar.

Gerçekten de bu kale neferatları kâfirlerin ciğerlerini delmiştir. Zira tüm Üstürgon gazileri çeteye gidip kâfirlerin vilâyetlerini yağmalayıp bu kadar ganimet malıyla *[99b]* çeteden gelirken kâfirler Müslüman gazilerin ardınca kovarak gelirler. Hemen bütün gaziler tüm avlarıyla bu Ciğerdelen'e girip can kurtarırlar. Bu kere kâfirler hüsrana uğrayıp ciğerleri delinip cehennem yurtlarına giderler. Gerçekten de sığınak yeri, Ciğerdelen Kulesi'dir.

Ciğerdelen Palankası zeminini şekli: Tuna Nehri'nin batı tarafında Üstürgon Kalesi karşısında Uyvar Kalesi toprağında bir düz yeşillik ovada 4 köşe bir sarp ve sağlam çit palanka, rıhtım dolma duvarlı hisardır. Üç tarafı karadır, doğu tarafı Tuna Nehri'dir. Ancak 3 tarafında geniş topraktan kesme sarp hendeği vardır ki içinde Tuna Nehri gemileri dolaşır. Bu hendek üzerinde kara tarafında batı tarafa açık bir kapısı var, ama iki kat sağlam ağaç kapısı üzerinde mehterhane kulesinde şahî darbzen uzun topları var.

Bu kalenin dört köşesinde Çâryâr (Dört Dost) aşkına dört köşe tabyaları üzere balyemez topları var. Hisar içinde başka dizdarı, 250 adet neferatı, yetecek kadar cebehanesi, tahıl ambarı, 80 adet tahta örtülü haneleri, bir tahta minareli ve tahta şindire örtülü küçük camii ve 10 adet küçük dükkânları var, ama hanı ve hamamı yoktur. Ancak top menzilinden alarka bağları çoktur.

Süleyman Han Taburu: Bu kalenin batı tarafında top menzilinden açıkta bağlar başında bir tarafı Tuna Nehri ve bir tarafı Uyvar toprağında Ciğerdelen Ovası'nda, büyüklüğü 20.000 adım büyük bir taburdur ki iki kat hendektir. Top-

rağı dağlar gibi iç yüze yığılmış büyük hendektir, asla duvarı yoktur.

Cehennem kuyusu gibi kazılmış hendeğe tabur derler, kaleden çetindir. İçine 70-80.000 adam girip kapanıp ceng ettiklerinde tabur cengi derler. Bu taburun ancak kara tarafında iki kapı yeri vardır. Kapı yerleri önünde topraktan yığma tabya yerleri var ki kapıları gizleyip tabyaları korur.

Bu tabur hendekleri ve toprak yığınları eğri büğrü, köşe köşe olup her köşede tabur hendeklerini koruyacak büyük dağlar gibi tabya yerleri var. Kuşatma sırasında o tabyalar üzerine balyemez toplar koyup hendeğe gelen düşmanı uğratmaz.

Bu dirsek tabyaların da gayyâ kuyusu gibi hendekleri var. Böyle tabur cengleri kale cenglerinden çetindir. Taburu fethetmek için toprak sürüp lağım edip sıçan yollarıyla kol kol saldırmaktan başka çare yoktur.

1008 tarihinde Sultan III. Mehmed asrında Serdar İbrahim Paşa ve Tatar Han bu tabura 200.000 kâfirleri kapatıp bir ay devamlı savaşıp 40.000 kadar kâfiri top sadmeleriyle yok ederler. Sonunda kâfirler taburda duramazlar. O asırda kâfirler Üstürgon'u istilâ etmiş, hemen Tuna Nehri üzerine büyük köprü yapıp tüm kâfirler Üstürgon'a geçip karar ederler. Sonra Serdar İbrahim Paşa, taburu zabt edip Uyvar Kalesi'ne ve Komaran Kalesi'ne İslâm askeri gönderip baskın eder.

Bu Ciğerdelen taburu gerçekten de sarp taburdur. Hatta efendimiz Kadızâde İbrahim Paşa ile, Sührâb Mehmed Paşa, Kaplan Paşa, Hısım Mehmed Paşa kısasacı birkaç beylerbeyi ve birkaç sancakbeyinin tüm askerleriyle bu tabur içine çadırlarımızla konup dört tarafımıza karakollar koyup her gece koruyup hazır dururduk. Zira bu tabur mahalli kâfirlerin Uyvar Kalesi ve Komaran Adası tarafıdır. Bu kâfirler tarafında sadece fakir Ciğerdelen Kalesi var, başka kale yoktur.

Acayip doğru rüya

Bir gece bu hakir Ciğerdelen Kalesi dizdarı kardeşliğimin evinde konuk olup özel sohbetlerden sonra uykuya yattığımızda rüyamda babam merhumu görürüm.

"Evliyâm bu gazadan korkma. Kur'an-ı Kerim okumaya devam eyle. Bu kale Sultan III. Mehmed zamanında kâfirlere

ganimet oldu. Bu Sultan IV. Mehmed zamanında da *gânime* lafzında yine kâfire bu Üstürgon ve bu Ciğerdelen ganime olur (kâfirin olur), ama sana: *"Ona giren güvene erer"* (*Kur'ân*, Âl-i İmrân 97) şehrinde zarar olmaz" dedi. Hemen uykudan uyanıp abdest tazeleyip bu rüyayı ümmetin salihlerinden ihtiyar dizdar ağaya anlattım.

"Hayrola Evliyâm, Allah ve Resulü bilir ki, bu gazada siz bir acep ceng edersiz, ama bilmem haçandır, lâkin ne size ve ne bize inşaallah zarar yoktur, kalbini gen tut" diye hayr ile yorumlayıp sabahleyin çadırıma geldim.

O an 2 sepet esvabımı, 2 adet yeni verilen Macar kölelerimi ve nice ağırlıklarımı kardeşliğim olan ***[100a]*** Ciğerdelen dizdarına Allah emaneti koyup çadırımda salt ve ağırlıksız kalıp durumu araştırmaya başladım, her an atlara binüp her tarafı beşer ve altışar saat avlanma yoluyla dolaşıp genellikle Tuna kıyılarında gezip Tuna içinde olan adalara dikkatle bakıp,

"Ayâ savaş sırasında Tatar ile Süt Suyu'nu, Müş Suyu'nu ve Turla Suyu'nu atlar ile yıldırdığımız gibi bu Tuna'yı adalara yıldırmak mümkün müdür?" diye adalara bakarak Tuna üzerindeki köprübaşına vardım. Karşı Üstürgon tarafından sadrazam Tuna üzerinde 36 adet tombaz gemiler üzerine geniş ve sağlam bir ağaç köprü yapmışlar.

Beri bizim Ciğerdelen tarafından efendimiz İbrahim Paşa ve 7 adet beylerbeyileri 20 adet gemi üzerine sağlam köprü yapıp arasında 10-15 gemi yeri açık kalıp tamamlamaya gayret ederlerken Allah'ın hikmeti Tuna Nehri derya gibi coşkun gelip taştı, köprünün 5 gemisini kırıp aşağı Üstürgon'a doğru aştı. Bu hâli Mimar Ağa görüp korkusundan şaştı. Hele ne hâl ise gemileri yine getirip imara başlanıldı. İkindi olunca sadrazamdan başı telli 3 adet divan çavuşları, efendimiz Kadızâde İbrahim Paşa'ya ferman gelip buyururlar ki,

"Sen ki İbrahim Paşa karındaşımsın, başka zamana kıyas etmeyip köprübaşındaki hizmetini bırakıp şimdi bu anda mükemmel kapınla çadırında bir adamın kalmayıp bu gece Üstürgonlulardan 200 yarar kılavuz alıp kuzey tarafta Lara Bayırları dibinde ve Lak Dağları eteklerinde bu gece uyanık ve dikkatli olup dört tarafına pusular ve ince karakollar koyup sizin kar-

şı tarafta olan İslâm ordusunu bir hoşça muhafaza edesin" diye buyurdu okunup,

"Emir, devlet sahibinindir" deyip çavuşlara beşer onar altın verip,

"N'ola şimdi kalkıp gideriz" diye Üstürgon dizdarına sadrazam fermanını gönderip Üstürgon'dan bize kılavuzlar gelmede. Allah'ın hikmeti,

Ciğerdelen Ovası'nda büyük savaşın sebebini bildirir

Beri tarafta bizim Kadızâde İbrahim Paşa'nın sekban bölükbaşılarından bir Macar oğlanı ve ona âşık bir Türk yiğidi, Macar oğlanına uyup o gün atlarına binip o an Uyvar Kalesi kaptanı ve hâkimi olan melun Fargaçi'ye varıp sarıklarını yere vurup dinden dönerek dinsiz kâfir olup derler ki,

"Bre kaptanım, İsa size yardımcıdır, bre ne durursuz. İşte bu Uyvar Kalesi'ni almak için 10.000 asker gemilerle beri geçip köprü yapmaya başladılar. Ama Tuna suyu taşmış, köprü ve yaptıkları gemiler kırılmış, Türk şaşmış, açlıktan nice bin Türk kaçmış. Biz de kaçıp kralıma habere geldik. Hemen Türk'e bir çare edin. Köprü bitmeden beri tarafa da Türk geçmeden berideki 10.000 kadar Türkleri kırın, köprübaşına taburlar kurun, köprü gemilerin yaptırmamak için Türklere ve gemilere topları vurun" diye nice öğüt verici sözler söylediklerinde melun Fargaçi, bu dinden dönmüş melun oğlanlara binlerce ihsanlar ve ikramlar edip birkaç belli başlı kâfirleri, feryatnâmeler yazarak ılgar ile Nemse çasarına gönderir.

Meğer Uyvar çevresinde olan 157 adet kalelerden Uyvar'ın yardımına 50.000 adet muhafazacı kâfir hazır idi. Karşı tarafta sadrazamı basmak için Nemse çasarının fermanıyla Zirinoğlu, Beganoğlu, Kepanoğlu, Nadajoğlu, Vaşvaroğlu ve çasarın vezirleri makamında olan Zoze, Mantikukule ve Rudolfos adlı kâfirler 80.000 Macar kâfiri askerleriyle hazır beklemekte idiler.

Köprülüzâde Ahmed Paşa'nın bunların hepsinden haberi olup tüm Osmanoğlu askerinin dört tarafına ve bizim tarafımıza kat kat çeteciler ve poturacılar, büyük karakollar ve ince karakollar tayin olundu. Herkes merkezinde pür-silâh hazır olup köprünün tamamlanmasına canla başla çalışırdı. Allah'a hamd

olsun 5. günde köprü tamamlanıp bizim tarafa Haleb Eyaleti askeriyle Gürcü Mehmed Paşa geçip bizim Kadızâde İbrahim Paşa'nın konduğu Süleyman Han Taburu önüne kondu. Ardı sıra Kıbleli Paşa Şam askeriyle sağ tarafımızda Ciğerdelen Kalesi tarafına kondular.

Dahi ardı sıra Bosna Eyaleti askeriyle Köse Serdar Ali Paşa kalabalık asker ile hepsinden ileri Muradovası'na kondu. Onun ardınca Anadolu askeriyle Kara Mustafa Paşa, Vezir Hazinedârı Yusuf Paşa ile köprüden geçip bize yakın kondu. Ve nice beylerbeyiler ve nice yüz adet beyler geçip bizim *[100b]* tarafımızda kondular. Hamd olsun bizden tarafa İslâm ordusu çok bol oldu.

Ardından yiğit vezir büyük bir isabetle Budin'in ve Üstürgon'un Tuna kaptanlarının 40-50 pare firkatelerine Budin ve Üstürgon azebistanlarını doldurup üzerlerine karadan Kambur Mustafa Paşa'yı köprü muhafazasına memur ettiler.

Allah'ın hikmeti o gün Tuna Nehri üzerinde kâfirin Komaran Kalesi'nden beri nice bin kütük, nice yüz bin sallar ve nice bin büyük ağaçlar Tuna ile akarak az kaldı ki bu ağaçlar köprüye çarpıp kıra. Hemen Tuna kaptanları firkateler ile sallara yetişip baltalar üşürerek bentlerini kestiler, her bir ağacı kaptanların askerleri ve Kambur Mustafa Paşa askerleri üşüşüp birer kenara ağaçları bağlayıp bir anda tüm İslâm ordusu bu ağaçları yağma edip İslâm ordusu odun ile doyum oldu.

O gün akşam vakti olunca Üstürgon Kalesi'nden efendimiz Kadızâde İbrahim Paşa'ya 300 adet yarar ve namlı kılavuz yiğitler geldi. Daha önce vezirin buyruğu üzere İbrahim Paşa efendimiz de Niğbolu askeriyle ve kendinin (---) adet seçkin askeriyle karakola gitmek için atlanınca ordumuzda çocuk ve kölelerden başka bir tek fert kalmayıp pür-silâh seçkin asker ile karakola yollandık.